CUPRINSUL

VECHEA EPISCOPIE A SĂTMARULUI

Cea dintâi jurisdicţie atestată de documente peste preoţimea ortodoxă română din părţile sătmărene este a egumenului din mânăstirea Peri de lângă Câmpulungul Maramurăşului, azi (ruinele ei) [1] in Cehoslovacia.

Egumenul mânăstirii Peri, Pahomie, primeşte jurisdicţia şi peste aceste părţi de la patriarhul Constantinopolitan Antonie IV (in a doua păstorie 1391-97) in August 1391, atunci când, in drumul lor la Constantinopol, cu rosturi poate şi pentru politica externă din acel moment a regatului Ungariei „a doua zi după lupta de la Cosovo (1389)" [2], nu numai cu scopul inchinării la patriarhie, indus de patriarh, voievozii Baliţa şi Drag obţin vestita scrisoare patriarhală, care-i dădea lui Pahomie şi urmaşilor săi pe lângă jurisdicţia întinsă din vârful Nordic al Carpaţilor până aproape de Criş şi Murăş — pe unde se intindeau moşiile fiilor lui Sas Vodă —, încă şi dreptul nu numai de a sfinţi (şi inzestra cu preoţi supuşi lui) bisericile ce se vor zidi şi renova in ţinuturile supuse jurisdicţiei sale, ci şi de a le declara — pe cari le va crede vrednice — şi stavropighii patriarhale, ca un adevărat exarh patriarhal.

E natural, că de cinstea stavropighială va fi dorit Pahomie să invrednicească mai intâiu biserica mânăstirii sale. Ca să poată infige crucea in temeliile ei — aceasta era rânduiala stavropighiei —, voievozii o rezidesc. Desigur, nu numai pentru aceasta o rezidesc, ci probabil şi pentrucă era veche biserica mânăstirii, pe care spune scrisoarea patriarhală din August 1391, că voievozii Baliţa şi Drag au moştenit-o „din părinţi (ἀπὸ γονικότητος)". Expresia nu înseamnă numaidecât că de la tatăl lor, Sas Vodă, care a şi domnit prea puţin (2 ani in Maramurăş, 4 in Moldova), ci mai degrab de la Dragoş († 1354) tatăl lui Sas († 1358), dacă nu era şi mai veche. Despre rezidire vorbeşte documentul publicat de cunoscutul istoric rus prof. A. Petrov [3] şi semnalat îndată la noi de d. N. Iorga [4]

---

1. Ilustraţie reprezentându-le dă d. prof. Gr. Nandriş in revista *Graiul Românesc*, II, 2, Bucureşti 1928, reprodusă de prof. G. G. Rafiroiu in broşura: *Mânăstirea Peri*, Oradea 1934.
2. *Hurmuzaki-Iorga*, XIV-1, p. 13, nr. 2.
3. Древнѣйшая церковно-славянская грамота 1404 г. о карпаторусской территорiи, in *Filol. Sborn. Ceske Akad. ved a umeni*, Praha 1925.
4. *O mărturie din 1404 a celor mai vechi „Moldoveni"*, in Anal. Ac. Rom., ist., t. XIII (1927).

şi apoi de d. Gr. Nandriş in revista *Graiul Românesc*. II 2 (1928).

Avurăm de curând bucuria de a primi monografia bisericii maramureşene, scrisă de titularul catedrei de istoria bisericii române la Facultatea de teologie din Cernăuţi [1], pe care am aşteptat-o cu intemeiată nădejde indată ce am auzit de incorporarea Maramurăşului la mitropolia Moldovei de sus. Această incorporare era natural să amintească — şi cartea le evidenţiează cu bogăţie — strânsele legături dintre Maramurăş şi Moldova de sus incepând cu timpul lui Dragoş Vodă, când ambele ţinuturi formau un singur voievodat. Tragem nădejde, că incorporarea va avea urmare bună pentru reconstituirea cât mai deplină a trecutului bisericii maramureşene — nădejde in bună parte implinită chiar prin cartea părintelui prof. S. Reli — şi in deosebi, că Bucovinenii, cunoscând ruteana, vor exploata izvoarele rutene, căci am impresia că nici din cărţile mai vechi: Dulişcovici, Историческія черты угрорусскихъ, I-III, Ungvár 1874-1877 şi A. Petrov, Старая вѣра и унія въ XVII-XVIII ст., I-II, Petrograd 1905-1906, n'a trecut in istoriografia noastră tot materialul istoric privitor la noi, atât de preţios azi când arhivele străine cuprinzând documentele provinciilor noastre desrobite in 1918, ne sunt in partea lor principală inaccesibile.

Interpretarea ce o dă părintele prof. S. Reli (p. 49) numirilor care indică teritoriile jurisdicţiei exarhului din Peri, nu justifică afirmaţia de la inceputul prezentului studiu, că exarhul din Peri a primit jurisdicţie până aproape de Criş, deci şi peste Sătmar. Părintele prof. S. Reli adoptă adecă interpretarea d. Şt. Meteş *(Istoria bisericii transilvănene*, I, ed. II, Sibiu 1935, p. 59), luată la rândul ei din Hurmuzaki-Iorga, XIV-1, p. 14, că Bistra din scrisoarea patriarhală e Bistriţa, capitala ţinutului vecin sudic al Maramurăşului (jud. Năsăud). Identificarea aceasta e arbitrară. De ce să faci din Bistra Bistriţă, când există şi Bistra? Există o Bistra, sat in Maramurăş, din sus de Petrova, spre răsărit de Sighet, pe valea Vişăului, al cărui titlu (Bistranensis) il poartă episcopul Maramurăşului Sava (1650-51) cel invitat de mitropolitul Ardealului Simion Ştefan la sfinţirea lui Partenie intru episcop al Muncaciului, inainte de 17 Iunie 1651 [2]. Altă Bistră e lângă Câmpeni, in Ţara Moţilor, pe Arieş [3]. In *Scrisorii şi inscripţii ardelene şi maramureşene (Studii şi Doc. XII)*,

---

1. Dr. S. Reli, *Biserica Ortodoxă Română din Maramureş in vremurile trecute*, Cernăuţi 1938, Edit. Mitropoliei Bucovinei, 254 pp., 100 lei.

2. Antoniu Hodinka, *A munkácsi püspökség okmánytára*, I, Ungvár 1911, pp. 158-9, documentul 117.

3. Vezi şi „mănăstirea pe Bistra", la Şt. Meteş: *Mănăstirile române din Transilvania*, Sibiu 1936, p. 132, n. 3.

p. XL, d. N. Iorga mai semnala pârâul Bistra din Maramurăş (ung. Sebespataka), ce curge prin Petrova, pârâu ce nu forma ţinut. Tot acolo însă indica d. prof. Iorga identificarea corectă: Cuprins de mirare, că traducerea din 1494 a scrisorii patriarhale redă Bistra cu *Almazigy*, recunoaşte, că Bistra trebue căutată în Bihor. Părintele Dr. Gh. Ciuhandu scrie în cartea d-lui prof. C. Petran, *Bisericile de lemn din Bihor*, Sibiu 1931, p. 46: „Igumenul maramurăşan de la mănăstirea Peri, înzestrat cu jurisdicţie quasi-episcopală avea de la sfârşitul veacului XIV moşii dăruite de voevodul Baliţa din Maramurăş şi situate în ţinutul supus Voevozilor, cu sediul in comuna Voevozi (Bihor), unde am constatat ruini ale unei vechi biserici de piatră". Satul Voevozi este în ţinutul Bistrei din Bihor. Bistra, Bărcăul şi Lunca sunt ţinuturile din Nord-Vestul Bihorului, celebre în lupta contra unirii papiste în secolul XVIII. Numele satului,Voevozi, îl leagă de ctitorii de la Peri. Ceeace decide însă identificarea ţinutului Bistrei bihorene cu Bistra din scrisoarea patriarhală, e traducerea din 1494, pentrucă Almazigy, *Almaszeg nu e de cât numirea ungurească* [1] *a satului Voevozi.*

Dacă se extindea până în Bihor jurisdicţia egumenului-exarh din Peri, ea cuprindea de bunăseamă şi Sătmarul, care e între Bihor şi Maramurăş, ca şi Sălajul, amintit în mod expres in diploma patriarhală.

Cum vedem, traducerea din 1494 face şi interpretări utile, lămuritoare. Face însă şi unele tendenţioase şi interpolatoare, cari îmbogăţesc şi depăşesc textul original. Părintele prof. S. Reli (p. 51) respinge cu hotărire una din acestea, care este şi suspectă, fiind prea în interesul procesului, ce-l purta atunci traducătorul, egumenul Ilarie [2]. Ea e făcută printr'o intercalare, ce îmbogăţea prea mult expresia patriarhului despre „arhiereii locali" din părţile Maramurăşului. Egumenul din Peri adică voia să arate prin traducerea sa, că episcopul de Muncaciu în Maramurăş numai ca ajutător al său are ce căuta. D-l prof. Lupaş sublinia in revista *Graiul Românesc*, April 1927 (I, 4) intercalarea lui Ilarie, ca egumenii mănăstirii Peri să fie aleşi nu numai de ctitori în înţelegere cu călugării, cum prescrie originalul, ci şi cu votul tuturor oamenilor mici şi mari din teritoriul de sub jurisdicţia mănăstirii. Intercalare importantă pentru istoria dreptului bisericesc român, marcând, ca

1. Inseamnă: „colţ cu meri".
2. D. N. Iorga în bogatele notiţe subliniare cari însoţesc ediţia actelor patriarhiei Constantinopolitane în *Hurmuzaki*, XIV-1, îndrumă (p. 15) pentru scopurile şi prefacerile traducerii la *Studii* şi *Doc.* XII, p. XXVIII sq.

şi apoi de d. Gr. Nandriş in revista *Graiul Românesc*, II 2 (1928).

Avurăm de curând bucuria de a primi monografia bisericii maramureşene, scrisă de titularul catedrei de istoria bisericii române la Facultatea de teologie din Cernăuţi [1], pe care am aşteptat-o cu intemeiată nădejde indată ce am auzit de incorporarea Maramurăşului la mitropolia Moldovei de sus. Această incorporare era natural să amintească — şi cartea le evidenţiează cu bogăţie — strânsele legături dintre Maramurăş şi Moldova de sus incepând cu timpul lui Dragoş Vodă, când ambele ţinuturi formau un singur voievodat. Tragem nădejde, că incorporarea va avea urmare bună pentru reconstituirea cât mai deplină a trecutului bisericii maramureşene — nădejde in bună parte implinită chiar prin cartea părintelui prof. S. Reli — şi in deosebi, că Bucovinenii, cunoscând ruteana, vor exploata izvoarele rutene, căci am impresia că nici din cărţile mai vechi: Dulişcovici, Историческія черты угрорусскихъ, I-III, Ungvár 1874-1877 şi A. Petrov, Старая вѣра и унія въ XVII-XVIII ст., I-II, Petrograd 1905-1906, n'a trecut in istoriografia noastră tot materialul istoric privitor la noi, atât de preţios azi când arhivele străine cuprinzând documentele provinciilor noastre desrobite in 1918, ne sunt in partea lor principală inaccesibile.

Interpretarea ce o dă părintele prof. S. Reli (p. 49) numirilor care indică teritoriile jurisdicţiei exarhului din Peri, nu justifică afirmaţia de la inceputul prezentului studiu, că exarhul din Peri a primit jurisdicţie până aproape de Criş, deci şi peste Sătmar. Părintele prof. S. Reli adoptă adecă interpretarea d. Şt. Meteş (*Istoria bisericii transilvănene*, I, ed. II, Sibiu 1935, p. 59), luată la rândul ei din Hurmuzaki-Iorga, XIV-1, p. 14, că Bistra din scrisoarea patriarhală e Bistriţa, capitala ţinutului vecin sudic al Maramurăşului (jud. Năsăud). Identificarea aceasta e arbitrară. De ce să faci din Bistra Bistriţă, când există şi Bistra? Există o Bistră, sat în Maramurăş, din sus de Petrova, spre răsărit de Sighet, pe valea Vişăului, al cărui titlu (*Bistranensis*) il poartă episcopul Maramurăşului Sava (1650-51) cel invitat de mitropolitul Ardealului Simion Ştefan la sfinţirea lui Partenie intru episcop al Muncaciului, inainte de 17 Iunie 1651 [2]. Altă Bistră e lângă Câmpeni, în Ţara Moţilor, pe Arieş [3]. In *Scrisorii şi inscripţii ardelene şi maramureşene (Studii şi Doc. XII)*,

1. Dr. S. Reli, *Biserica Ortodoxă Română din Maramureş in vremurile trecute*, Cernăuţi 1938, Edit. Mitropoliei Bucovinei, 254 pp., 100 lei.

2. Antoniu Hodinka, *A munkácsi püspökseg okmánytára*, I, Ungvár 1911, pp. 158-9, documentul 117.

3. Vezi şi „mănăstirea pe Bistra", la Şt. Meteş: *Mănăstirile române din Transilvania*, Sibiu 1936, p. 132, n. 3.

p. XL, d. N. Iorga mai semnala pârâul Bistra din Maramurăş (ung. Sebespataka), ce curge prin Petrova, pârâu ce nu forma ţinut. Tot acolo însă indica d. prof. Iorga identificarea corectă: Cuprins de mirare, că traducerea din 1494 a scrisorii patriarhale redă Bistra cu *Almazigy*, recunoaşte, că Bistra trebue căutată in Bihor. Părintele Dr. Gh. Ciuhandu scrie in cartea d-lui prof. C. Petran, *Bisericile de lemn din Bihor*, Sibiu 1931, p. 46: „Igumenul maramurăşan de la mânăstirea Peri, inzestrat cu jurisdicţie quasi-episcopală avea de la sfârşitul veacului XIV moşii dăruite de voevodul Baliţa din Maramurăş şi situate in ţinutul supus Voevozilor, cu sediul in comuna Voevozi (Bihor), unde am constatat ruini ale unei vechi biserici de piatră". Satul Voevozi este in ţinutul Bistrei din Bihor. Bistra, Bărcăul şi Lunca sunt ţinuturile din Nord-Vestul Bihorului, celebre in lupta contra unirii papiste in secolul XVIII. Numele satului,Voevozi, il leagă de ctitorii de la Peri. Ceeace decide însă identificarea ţinutului Bistrei bihorene cu Bistra din scrisoarea patriarhală, e traducerea din 1494, pentrucă Almazigy, *Almaszeg nu e de cât numirea ungurească* [1] *a satului Voevozi.*

Dacă se extindea până in Bihor jurisdicţia egumenului-exarh din Peri, ea cuprindea de bunăseamă şi Sătmarul, care e intre Bihor şi Maramurăş, ca şi Sălajul, amintit in mod expres in diploma patriarhală.

Cum vedem, traducerea din 1494 face şi interpretări utile, lămuritoare. Face însă şi unele tendenţioase şi interpolatoare, cari imbogăţesc şi depăşesc textul original. Părintele prof. S. Reli (p. 51) respinge cu hotărîre una din acestea, care este şi suspectă, fiind prea in interesul procesului, ce-l purta atunci traducătorul, egumenul Ilarie [2]. Ea e făcută printr'o intercalare, ce imbogăţea prea mult expresia patriarhului despre „arhiereii locali" din părţile Maramurăşului. Egumenul din Peri adică voia să arate prin traducerea sa, că episcopul de Muncaciu in Maramurăş numai ca ajutător al său are ce căuta. D-l prof. Lupaş sublinia in revista *Graiul Românesc*, April 1927 (I, 4) intercalarea lui Ilarie, ca egumenii mânăstirii Peri să fie aleşi nu numai de ctitori in inţelegere cu călugării, cum prescrie originalul, ci şi cu votul tuturor oamenilor mici şi mari din teritoriul de sub jurisdicţia mânăstirii. Intercalare importantă pentru istoria dreptului bisericesc român, marcând, ca

1. Inseamnă: „colţ cu meri".

2. D. N. Iorga in bogatele notiţe subliniare cari insoţesc ediţia actelor patriarhiei Constantinopolitane in *Hurmuzaki*, XIV-1, indrumă (p. 15) pentru scopurile şi prefacerile traducerii la *Studii şi Doc.* XII, p. XXVIII sq.

şi sinodul patriarhului Nifon şi al Voevodului Radu cel Mare peste 10 ani in Ţara Românească [1], evoluţia spre congresele naţionale bisericeşti de mai târziu cu participarea mirenilor la alegerea conducătorilor bisericeşti.

Intărind cu valoare legală traducerea lui Ilarie la 1494, regele Ungariei ii supunea pe egumenii din Peri mitropoliei Ardealului, care exista pe atunci — după Eusebiu Popovici, poate ca o continuare a mitropoliei de Severin, deplasată spre Nord după anexarea la Ungaria a Banatului la 1429—, cu sediul in Feleac, lângă Cluj, având ca titular pe Daniil, urmaşul lui Marcu, cel ce păstorise inainte de 1488, şi predecesorul lui Petru, amintit la 1538. Daniil era recunoscut ca mitropolit nu numai de cancelaria regelui Ungariei, ci şi de cea a Voievodului Moldovei, cum dovedeşte inscripţia de pe Evangheliarul dăruit la 1498 de Isac vistiernicul lui Ştefan cel Mare: „Mitropoliei din Feleac" [2]. Episcopia Vadului, ctitoria lui Ştefan cel Mare, însă nicicând n'a fost intitulată Mitropolie. Dintre episcopii locali, amintiţi de patriarh la 1391, nu apare in Maramureş nici unul in acte inainte de acel Ioanichie fost mitropolit al Beogradului, care exoperează la 1479 de la Matia Corvinul scutirea de dări a preoţilor maramureşeni, şi care va fi fost atras spre Maramurăş poate de amintirea stăpânirii Brancovicilor in Muncaciu intre 1429—1439. In vecinătatea mai mult sau mai puţin apropiată apar însă: Episcopul Român de neam al Przemyslului, Chiril, la 1353 [3], mitropolitul Haliciului Antonie, 1371—inainte de 1387 [4] şi episcopii moldoveni Iosif (hirotonit de Antonie) şi Meletie (de la Rădăuţi, probabil) [5]. Un astfel de episcop local il va fi hirotonit preot pe Românul fruntaş din Giuleşti, Miroslav, amintit intâia dată in documente la 1349 fără titlul de preot, in 1368 intr'un document cu epitetul de preot, in altul odată cu, altădată fără acest epitet [6], aşa incât nu ştim dacă nu era preot chiar şi'n 1349 [7], in care caz ar apare in documente preoţii români in acelaşi timp şi in Maramureş, ca in Bihor [8].

1. Cf. Tit Simedrea Episcopul Hotinului, *Viaţa şi traiul Sfântului Nifon*, in rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an LV (1937), p. 276 şi extras, p. 9.

2. Şt. Meteş, *Istoria bisericii transilvănene*, I, ed. II, Sibiu 1935, p. 67, după Haşdeu, *An. Ac. Rom.*, III, desbateri, p. 41.

3. S. Reli, *op. cit.*, pp. 25, 60.

4. N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor*, Bucureşti 1906, p. 89, n. 2, după D. Onciul, in *Convorbiri Literare*, XIX (1885), p. 339 sq.

5. *Hurmuzaki--Iorga*, XIV-1, p. 21.

6. Ioan Mihalyi, *Diploame maramureşene*, Sighet 1900, p. 27 ss.

7. T. Bud, *Date istorice despre protopopiatele...*, Gherla 1911, p. 1, scrie că intr'un document din 1386 se spune că in Giuleşti *a fost* preot Miroslav. Cf. I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 86.

8. Şt. Lupşa, *Istoria bisericească a Românilor bihoreni*, Oradea 1935, p. 12. Vincenţiu Bunyitay, *A váradi püspökség tört.* I, p. 192.

Ilarie va fi fost egumen cult și energic. Pe vremea sa se presupune că s'a scris în mânăstirea Peri Psaltirea scheiană [1]. Știu să-și asigure (și chiar să-și sporească prin traducerea sa meșteșugită) drepturile jurisdicționale la curtea regală cu ocazia uneltirilor episcopului de Muncaciu din ultimul deceniu al secolului XV. Urmașii săi însă nu vor fi putut rezista asalturilor concentrice ale episcopilor de la Muncaciu dinspre Nord și ale celor de la Vad dinspre Sud, pentru jurisdicția peste teritoriile mânăstirii Peri. Asaltul episcopilor de Muncaciu va fi ajuns la culmea stăruinții și la imposibilitate de a fi refuzați după distrugerea mânăstirii lor, sf. Nicolae din Muncaciu în asediul din 1537 [2]. Rămas pe drumuri, putu obligă mânăstirea Peri să-l adăpostească și fu lucru natural ca odată ce-și luă reședința în mânăstirea Peri, să ajungă și egumen și stăpân al ei. De data aceasta și la rege câștigă procesul contra preoților și laicilor maramurășeni care (ca și in 1491—8) îi refuză dările vlădicești: Un act din arhiva capitlului din Pojon (Bratislava) semnat la 9 Octomvrie 1551 de regele Ferdinand din Viena și de primatul Ungariei, Român din Orăștie, Nicolae Olah, ordonă, ca autoritățile maramureșene să-i silească pe preoții „ruteni" și pe laicii din Maramurăș de legea grecească să-i plătească episcopului de Muncaciu Vladislav dările obișnuite din vechime. Acest act din îndepărtatul oraș de pe malul Dunării azi cehoslovac, are și o notă românească pe spatele său: „De la Ferdinandu s'asculte Marmoros[ul de Vlădica de]la Munkac" (cu cirilice) [3]. Iar conscripția pentru impozite din 1553 notează că episcopul ortodox din Maramureș are proprietate în Peri 4 porți (cam 16 familii iobăgești) [4]. Pe iobagii din Peri ai mânăstirii îi stăpânea episcopul din mânăstire, deci el era și egumen și își extinsese, așa dar, jurisdicția peste tot teritoriul mânăstirii, până în Bistra Bihorului.

Luptele dintre Ardeal și Austria pentru împărțirea între ele a Ungariei aduc cu sine curând și împărțirea teritoriului fost sub jurisdicția lui Vladislav de Peri și de Muncaciu între doi episcopi, unul ținând cu Austria, altul cu Ardealul.

Urmașul lui Vladislav, *Ilarie* (Larius) e introdus la începutul

---

1. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 121, nr. 1.

2. A. Hodinka, *A munkácsi püspökség története*, Budapest 1909, p. 221, nr. 2. D-l N. Iorga, în *Studii și Doc.* XII, București 1906, p. XLIV, nr. 2, e de părerea că și asaltul din 1491 s'ar fi datorit unei arderi a mânăstirii —din lemn până în 1720— de la Muncaciu la 1490 de ostașii lui Ștefan cel Mare. Ea se reclădea însă repede.

3. A. Hodinka, *Okmánytár*, doc. 9, pp. 12—13. Notă românească necopiată de Hodinka, resp. Basilovits, are și doc. imperial către mânăstirea din Muncaciu din 13 Octomvrie 1569 din aceeași arhivă. *Ibidem*, doc. 19, p. 25.

4. St. Meteș, *op. cit.*, p. 225.

anului 1556 in mânăstirea Peri şi in stăpânirea ei din ordinul prefectului judeţelor Sătmar şi Sabolciu, Gh. Bâthori, de slujbaşii acestuia de la moşia sa din Bâcicoiul Maramureşului [1]. Că era episcop al Muncaciului, ne-o spune un document din 1618 al altui prefect de Sătmar, deci trebuie să-l credem identic cu episcopul Ilarion (Lariona) pe care documente de la voievozii Ardealului [2] ni-l arată în anii 1558—1561 locuind in Muncaciu.

La inceputul anului 1567 călugării de la Muncaciu se plâng la voievodul Ardealului, că oamenii voievodului ii persecută [3]. Faptul că ei se plâng singuri, iar de episcop nu se face pomenire e semn, că Lariu (Larion) părăsise Muncaciul (în Fevruarie 1568 era aici alt episcop, Vladislav al doilea [4], apoi pe vremea prefectului Muncaciului Caspar Mágócsy (1573) Gavriil [5], iar pe la 1596 Vladislav al III-lea [6], şi de la 1597 până după 1616 [7] Românul Sergiu) probabil din cauza că Ardelenii il persecutau ca pe omul imperialilor. Se retrase pe teritorul acestora, unde mai târziu prefectul imperial al Sătmarului povesteşte despre el că şi-a hirotonit un urmaş in mânăstirea sătmăreană Lopag [8]. În 1561 el îşi asigurase şi din partea voievodului Ardealului dreptul de a-şi lăsa urmaş [9], şi de sigur că nici imperialii nu-i vor fi denegat acest drept. Poate că retragerii sale în părţile Sătmarului (şi Sălajului?) se datoreşte faptul, că la 1584 ambasadorul iezuit Antonio Possevino in drumul său din Polonia spre Alba Iulia întâlni un episcop al Românilor ortodocşi in Şimleu (jud. Sălaj) [10]. În Sătmar putea găsi bună primire la pretendentul tronului Moldovei Ştefan Mâzgă, care a trăit aici intre anii 1566 şi 1596 [11]. In evul mediu ritul ii apropia mai mult pe oameni, decât ii despărţea naţionali-

---

1. Al. Cziple, *Documente privitoare la episcopia din Maramurăş*, in *An. Ac. Rom.*, ist., t. XXXVIII (1916), p. 288, doc. 6; cf. A. Hodinka, *op. cit.*, doc. 12, p. 16; Dulişcovici, II, 73-4; Fiedler, *Beitrage*, p. 27.

2. A. Hodinka, *op. cit.*, pp. 52-3, doc. 45 din 1618; pp. 16-17, doc. 13 (1558) şi 14 (1561).

3. *Ibidem*, doc. 15.

4. *Ibidem*, doc. 16. Persecutat şi el de căpitanii Muncaciului, de şi acesta ajunse la 1568 subimpărat, v. *ibidem*, doc. 16—22.

5. *Ibidem*, doc. 89, p. 126, martorul 39, doc. 74, p. 98, martorul 6 şi 11. Cf. A. Hodinka, *A munkácsi püspokseg tort.*, pp. 242-3, 248-9.

6. A. Hodinka, *Okmánytár*, doc. 24 şi nota de la p. 31.

7. *Ibidem*, doc. 44, p. 51.

8. *Ibidem*, doc. 45, p. 52.

9. *Ibidem*, doc. 14, p. 17.

10. S. Dragomir, in revista *Transilvania*, XLV-3, 1 Martie 1914, după Andrei Veress, *Fontes Rerum Transilvanicarum* III, Budapesta 1913.

11. Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 91, după Veress, *Documente privitoare la Ardeal...*, Bucureşti 1929-32, 3 vol.

tatea, aşa incât chiar dacă era Rutean Ilariu [1] trebuia să se simtă atras de boierul ortodox instrăinat, care vorbea slavoneşte ca şi el, şi-i asculta şi răsplătea slujbele religioase.

A se intoarce la Muncaciu nu-l va fi ispitit nici despotismul stăpânilor cetăţii, care alungau episcopii din mănăstirea sf. Nicolae şi le luau averea [2], nici abondenţa peţitorilor scaunului părăsit de el [3], ci sub scutul autorităţilor imperiale cărora le rămăsese consecvent fidel, va fi păstorit Sătmarul şi imprejurimile. Dovadă e diploma de confirmare a urmaşului său, care-şi avea reşedinţa intr'o mânăstire din judeţul Sătmar.

Prefectul judeţului Sătmar şi general impărătesc peste părţile superioare ale regatului Ungariei, Doczy, la 18 Septemvrie 1618 aduce la cunoştinţa preoţilor şi mirenilor români din judeţul Sătmar, că la cererea clerului şi poporului sătmărean pentru Eutichiu (aşa-i scrie numele de trei ori, odată insă Euthimiu), domiciliat in mânăstirea Lopag [4], precum şi din milă singulară pentru acest neam năcăjit (al Românilor), voind a evita ingreunarea lui prin dări plătite unor vizitatori veniţi din ţara străină a Ardealului, pe numitul Eutichiu, *sfinţit după rânduială de episcopul eparhiei Muncaciului Ilariu* şi inzestrat cu moravuri bune şi cu instrucţie multă in religia neamului său, precum se aude, precum l-a aşezat şi rânduit, aşa *il aşează şi rânduieşte vizitator legitim şi ordinar al acestei provincii a majestăţii sale cezaro-crăieşti, cu excluderea jurisdicţiei oricărei alte dieceze.* Le porunceşte deci Românilor sătmăreni şi preoţilor lor, să-l recunoască pe Eutichiu de vizitatorul lor legitim şi ordinar şi *să-i plătească darea şi venitele obicinuite din vechime predecesorilor săi* [5].

Documentul conţine trei indicii, că Lariu (Ilarie), fostul episcop de Muncaciu işi hirotonise urmaş în Sătmar, ca şi Marcu la Feleac: 1. Doczy accentuiază, că Eutichiu a fost hirotonit după rânduială

---

1. „Larium eppum Ruthenum" scrie la 1566 (A. Hodinka, *Okmánytár*, p. 16), dar nu e strict doveditor, căci la 1582 impăratul ii supune episcopului de Muncaciu pe „Rutenii ce se mai zic şi Români", Rutheni quos et Valachos vocant, Iorga, *Studii şi Doc.* XII, p. XLIV, după Dulişcovici.

2. A. Hodinka, *op. cit.*, pp. 126, 98; *A munkácsi püsp. tort.* p. 248 ss.

3. La inceputul secolului XVII se luptau pentru jurisdicţia in Maramurăş doi episcopi de Muncaciu, Sergiu şi Petroniu (Iorga, *Studii şi Doc.* XII, pp. XLV-XLVI, vol. IX, pp. 31) şi unul (primul titular cunoscut cu numele al acestui scaun reinviat in 1937) *de Peri* (Silomon, v. Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 335).

4. In dicţionarul numirilor din Ungaria din 1913 găsim sub numele Laphagy, Laphegy un sătuc in jud. Sătmar, plasa Ardud, cu 415 locuitori români uniţi, fără biserică umblând la biserica din Soconda mică. D-l Şt. Meteş in cartea *Mănăstrile Româneşti din Transilvania*", Sibiu 1936, p. 181, o numeşte mânăstirea Cuţa şi precizează că era in judeţul Satu Mare.

5. A. Hodinka, *Okmánytár*, doc. 45, pp. 52-3.

(rite ordinatus). 2. Mai scrie, că îl instituie vizitator cu excluderea dreptului de jurisdicţie a altei dieceze (episcopii): „citra alicuius dioecesis praerogativam in legitimum et ordinarium huius s. c. rque mttis provinciae visitatorem delegimus et substituimus, prout deligimus et substituimus". 3. Ordonă, ca preoţii şi enoriaşii să-i plătească dările obişnuite din vechime, pe cari le-au luat şi antecesorii săi: „universis Valachorum ecclesiis earumque rectoribus et auditoribus hoc in cottu Zatthmariensi sitis ac degentibus firmiter committimus et mandamus ut praetactum Euthicium pro legitimo et ordinario visitatore agnoscatis, observetis annuosque eidem census et reditus ab antiquo praedecessoribus solvi consvetos pendatis et numeretis".

Eutihiu a fost deci *episcop al ţinutului sătmărean, al scaunului Sătmarului* amintit în titulatura mitropolitului Ghenadie al II-lea la 1628 (ot stol Belgradski, i Vadski, i Varadski *i Satmarski).*

Eparhia străină de care se credea prefectul imperial dator să-i ferească pe sătmărenii săi săraci, era a Vadului, care la 1 Iunie 1623 în diploma de întărire a episcopului ei Eftimie II, primeşte jurisdicţie şi peste Sătmar [1].

Dacă celea două nume folosite pentru vizitatorul din Lopag ar putea fi admise ca identice cu numele episcopului de la Vad de peste 5 ani, am putea fi ispitiţi a face ipoteza că episcopul Sătmarului ocupă la 1623 scaunul Vadului. Această ipoteză ar explica extinderea jurisdicţiei Vadului peste Sătmar ca zestrea adusă cu sine de noul titular. Pentru indentificarea celor două nume vorbeşte pe lângă folosirea lor amestecată în documentul din 1618 încă şi cazul similar al hirotonitorului şi predecesorului lui Eutichie-Eftimie: Ilarie-Ilarion (la 1558 şi 1561 Lariona, la 1556 şi 1618 Larium, Larius; şi la 1558 şi la 1618 numit tot al Muncaciului, deci aceeaşi persoană).

Plasarea lui Eftimie pe scaunul Muncaciului, cum voia d. Iorga în *Studii şi Doc.*, XII, p. XLVI, nu o permite istoria amănunţită a eparhiei (După Sergiu, care la 1616 era încă în funcţie, precum văzurăm, urmă Sofronie Recico, destituit curând de Eszterházy pentru adulter [2] apoi la 1620 — poate numai pe hârtie, în diploma Voevodului Bethlen — Ieremia, fost al Pelagoniei şi Perlatului [3], iar la 10 Fevruarie 1623, tot prin diplomă de la Bethlen, Petronie [4]

1. Şt. Meteş, *Istoria bisericei transilvănene*, ed. II-a, p. 90.
2. A. Hodinka, *Okmánytár*, pp. 89, 99, 121 ss.
3. Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 227.
4. *Ibidem*, p. 228, A. Hodinka, *op. cit.*, doc. 46. Judeţele supuse lui: Bereg, Ung, Sabolciu, Zemplen, Maramurăş şi Săroş.

cel intâlnit și la 2 Iunie 1600), precum nici precizarea la jud. Sătmar a teritoriului său în diploma lui Doczy. Județul Sătmar lipsește din diplomele de numire date de voievozii Ardealului și de stăpânii Muncaciului acestor episcopi (de Muncaciu), iar pe de altă parte Sătmarul e in partea imperialilor [1].

Cu privire la timpul hirotonirii lui Eutichiu-Eftimie și a morții predecesorului său Ilarie-Ilarion, o greutate este: Ilarie-Ilarion era episcop în 1556, deci chiar dacă ar fi ajuns această treaptă la vârsta de 30-35 de ani, la 1618 tot trebuia să aibă 92-97 de ani. Abstrăgând însă de observația, că nici acest lucru nu e imposibil, greutatea se înlătură presupunând că Eftimie-Eutichiu s'a hirotonit inainte de 1618, în vremurile turburi, și a găsit de lipsă a-și scoate diploma abia când s'a izbit de concurența, fie a lui Spiridon de la Vad, fie a lui Petroniu din Maramurăș, fie a altuia in Sătmarul său cu Români săraci.

Din timpurile turburi apare in tablou foarte viu colorat un episcop în Sătmar, care însă probabil că n'are nimic a face cu episcopia Sătmarului, ci e o frunză adusă de departe de vijelia războiului: Episcopul care umblase pe la Basta în Cluj și murea la 14 Ianuarie 1605 apărând cetatea Sătmarului alături de Basta, contra lui Bocskay trebue să fi fost Ioan Cernea, rivalul lui Spiridon la Vad de la 1599, episcop pus de imperiali contra omului Ardelenilor, pentru că indată după moartea lui il găsim pe Spiridon reocupând scaunul Vadului [2].

S'ar putea ca cineva să ridice obiecția, că in diploma din 1618 lui Eutichiu nu i se dă titlul de episcop și să tragă de aici concluzia că n'ar fi fost episcop, ci ieromonah superintendent ca la protestanți, mai ales că în aceeași diplomă Lariu, care sigur era episcop, e numit „wladicha districtus Munkachiensis episcopus". Pe lângă cele trei argumente induse mai sus, la comentarea diplomei, contra acestei obiecții se mai pot considera următoarele: Nu-i dă nici titlul de preot, ci accentuează hirotonirea lui după rânduială de către episcopul Lariu, care primise încă la Muncaciu dreptul de a-și lăsa urmaș, la proprie cerere, deci avea preocuparea de

---

1. A. Hodinka, *op. cit.*, pp. 53, 66.

2. Șt. Meteș, *Istoria bisericii Transilvănene*, pp. 88-9 și 183-4. *Omagiu lui N. Iorga*, Cluj 1931, pp. 125-6. Argumentele aduse de d. I. Crăciun contra identificării episcopului — erou necunoscut de la Sătmar, cu Ioan Prislopeanul, au tărie încă mai mare contra identificării cu Ilarie de Muncaciu și Lopag. Textul din Szamoskozi: „În cetate era și un episcop român, de curajul căruia toți se minunau. Lupta cu un paloș mare nemțesc, de ridicat cu două mâni și incotro izbea, mulți cadeau de mâna lui și unde lovea, nu lovea in zadar. În cele din urmă fu impușcat tocmai prin mijloc și muri. Acest episcop mic de statură și cu plete lungi, a fost și aci în Cluj, la Basta; purta toiag argintat". *(Ibidem)*.

(rite ordinatus). 2. Mai scrie, că il instituc vizitator cu excluderea dreptului de jurisdicţie a altei dieceze (episcopii): „citra alicuius dioecesis praerogativam in legitimum et ordinarium huius s. c. rque mtis provinciae visitatorem delegimus et substituimus, prout deligimus et substituimus". 3. Ordonă, ca preoţii şi enoriaşii să-i plătească dările obişnuite din vechime, pe cari le-au luat şi antecesorii săi: „universis Valachorum ecclesiis earumque rectoribus et auditoribus hoc in cottu Zatthmariensi sitis ac degentibus firmiter committimus et mandamus ut praetactum Euthicium pro legitimo et ordinario visitatore agnoscatis, observetis annuosque eidem census et reditus ab antiquo praedecessoribus solvi consvetos pendatis et numeretis".

Eutihiu a fost deci *episcop al ţinutului sătmărean, al scaunului Sătmarului* amintit in titulatura mitropolitului Ghenadie al II-lea la 1628 (ot stol Belgradski, i Vadski, i Varadski *i Satmarski).*

Eparhia străină de care se credea prefectul imperial dator să-i ferească pe sătmărenii săi săraci, era a Vadului, care la 1 Iunie 1623 in diploma de întărire a episcopului ei Eftimie II, primeşte jurisdicţie şi peste Sătmar [1].

Dacă celea două nume folosite pentru vizitatorul din Lopag ar putea fi admise ca identice cu numele episcopului de la Vad de peste 5 ani, am putea fi ispitiţi a face ipoteza că episcopul Sătmarului ocupă la 1623 scaunul Vadului. Această ipoteză ar explica extinderea jurisdicţiei Vadului peste Sătmar ca zestrea adusă cu sine de noul titular. Pentru indentificarea celor două nume vorbeşte pe lângă folosirea lor amestecată in documentul din 1618 încă şi cazul similar al hirotonitorului şi predecesorului lui Eutichie-Eftimie: Ilarie-Ilarion (la 1558 şi 1561 Lariona, la 1556 şi 1618 Larium, Larius; şi la 1558 şi la 1618 numit tot al Muncaciului, deci aceeaşi persoană).

Plasarea lui Eftimie pe scaunul Muncaciului, cum voia d. Iorga în *Studii şi Doc.*, XII, p. XLVI, nu o permite istoria amănunţită a eparhiei (După Sergiu, care la 1616 era încă în funcţie, precum văzurăm, urmă Sofronie Recico, destituit curând de Eszterházy pentru adulter [2] apoi la 1620 — poate numai pe hârtie, în diploma Voevodului Bethlen — Ieremia, fost al Pelagoniei şi Perlatului [3], iar la 10 Fevruarie 1623, tot prin diplomă de la Bethlen, Petronie [4]

1. Şt. Meteş, *Istoria bisericei transilvănene,* ed. II-a, p. 90.
2. A. Hodinka, *Okmánytár,* pp. 89, 99, 121 ss.
3. Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 227.
4. *Ibidem*, p. 228. A. Hodinka, *op. cit.*, doc. 46. Judeţele supuse lui: Bereg, Ung, Sabolciu, Zemplen, Maramurăş şi Sároş.

cel întâlnit şi la 2 Iunie 1600), precum nici precizarea la jud. Sătmar a teritoriului său în diploma lui Doczy. Judeţul Sătmar lipseşte din diplomele de numire date de voievozii Ardealului şi de stăpânii Muncaciului acestor episcopi (de Muncaciu), iar pe de altă parte Sătmarul e în partea imperialilor [1].

Cu privire la timpul hirotonirii lui Eutichiu-Eftimie şi a morţii predecesorului său Ilarie-Ilarion, o greutate este: Ilarie-Ilarion era episcop în 1556, deci chiar dacă ar fi ajuns această treaptă la vârsta de 30-35 de ani, la 1618 tot trebuia să aibă 92-97 de ani. Abstrăgând însă de observaţia, că nici acest lucru nu e imposibil, greutatea se înlătură presupunând că Eftimie-Eutichiu s'a hirotonit înainte de 1618, în vremurile turburi, şi a găsit de lipsă a-şi scoate diploma abia când s'a izbit de concurenţa, fie a lui Spiridon de la Vad, fie a lui Petroniu din Maramurăş, fie a altuia în Sătmarul său cu Români săraci.

Din timpurile turburi apare în tablou foarte viu colorat un episcop în Sătmar, care însă probabil că n'are nimic a face cu episcopia Sătmarului, ci e o frunză adusă de departe de vijelia războiului: Episcopul care umblase pe la Basta în Cluj şi murea la 14 Ianuarie 1605 apărând cetatea Sătmarului alături de Basta, contra lui Bocskay trebue să fi fost Ioan Cernea, rivalul lui Spiridon la Vad de la 1599, episcop pus de imperiali contra omului Ardelenilor, pentru că îndată după moartea lui îl găsim pe Spiridon reocupând scaunul Vadului [2].

S'ar putea ca cineva să ridice obiecţia, că în diploma din 1618 lui Eutichiu nu i se dă titlul de episcop şi să tragă de aici concluzia că n'ar fi fost episcop, ci ieromonah superintendent ca la protestanţi, mai ales că în aceeaşi diplomă Lariu, care sigur era episcop, e numit „wladicha districtus Munkachiensis episcopus". Pe lângă cele trei argumente induse mai sus, la comentarea diplomei, contra acestei obiecţii se mai pot considera următoarele: Nu-i dă nici titlul de preot, ci accentuează hirotonirea lui după rânduială de către episcopul Lariu, care primise încă la Muncaciu dreptul de a-şi lăsa urmaş, la proprie cerere, deci avea preocuparea de

---

1. A. Hodinka, *op. cit.*, pp. 53, 66.

2. Şt. Meteş, *Istoria bisericii Transilvănene*, pp. 88-9 şi 183-4. *Omagiu lui N. Iorga*, Cluj 1931, pp. 125-6. Argumentele aduse de d. I. Crăciun contra identificării episcopului — erou necunoscut de la Sătmar, cu Ioan Prislopeanul, au tărie încă mai mare contra identificării cu Ilarie de Muncaciu şi Lopag. Textul din Szamoskozi: „În cetate era şi un episcop român, de curajul căruia toţi se minunau. Luptă cu un paloş mare nemţesc, de ridicat cu două mâni şi încotro izbea, mulţi cădeau de mâna lui şi unde lovea, nu lovea în zadar. În cele din urmă fu împuşcat tocmai prin mijloc şi muri. Acest episcop mic de statură şi cu plete lungi, a fost şi aci în Cluj, la Basta; purta toiag argintat". *(Ibidem)*.

a-şi hirotoni urmaş episcop. 2. Avem multe exemple, că stăpânii din sec. XVII [1] nu dădeau in diplome titlul de episcop, sau chiar că i-l dădeau pe cel de popă numai, unui episcop despre care ştim precis că era totuşi episcop. Aşa a fost intitulat numai popă episcopul Maramurăşului Sava, de Voievodul Ardealului la 17 Iunie 1651 [2]. 3. Termenul de vizitator inseamnă în diplomele de numire ale episcopilor din secolul XVII in părţile de cari ne ocupăm, episcop. La 26 Aprilie 1645 comitatul Maramurăşului constatând că Silvestru a fost aşezat de voievodul Ardealului episcop al Maramurăşului, „îl acceptă spre vizitarea bisericilor şi preoţilor din cele 4 plase" [3]. La 5 Septemvrie 1651 primatul Ungariei constatând că Partenie a fost hirotonit întru episcop, ii acordă „oficiul de vizitator între Ruteni şi popoarele de rit grecesc" [4]. D. N. Iorga incă admitea că Eftimie cel de la 1618 era confirmat episcop [5].

După Eftimie-Eutichie, scaunul Sătmarului, împreună cu al Vadului şi la aceeaşi dată, apare in titulatura mitropolitului Ardealului [6], iar de acolo jurisdicţia peste Sătmar trece în diplomele date de voievozii Ardealului episcopilor români de Muncaciu Ioan Iusco la 1643 şi de Maramurăş Sava la 1650 [7]. Nu trece şi într'a urmaşului lui Sava, Ruteanul Mihai Molodeţ, cu toate că şi el se intitula „arhiepiscop de Maramurăş şi altele" [8]. Nevrednicia acestuia va fi contribuit la distrugerea în anul 1657 a mânăstirii Peri de trupele lui Gh. Rákoczy II, pornite să ocupe Polonia [9]. Expediţia nereuşită

1. În sec. XVI exemplu celebru e al lui Eftimie, intâiul mitropolit de Alba Iulia, numit la 5 Octomvrie 1571 în diploma voevodului Ardealului numai călugăr, de şi el era episcop, fost al Rădăuţilor în două rânduri. Vezi S. Reli, *op. cit.*, pp. 72-3.

2. S. Reli, *op. cit.*, p. 92; Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 253, cu trimitere la *Hurmuzaki*, XV, p. 1199, doc. 2248.

3. Al. Cziple, *op. cit.*, doc. 20.

4. A. Hodinka, *op. cit.*, doc. 118.

5. N. Iorga, *Studii şi Documente*, XII, p. XLVI; *Istoria bisericii române*, I, ed. II, Bucureşti 1929, p. 228.

6. Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 189.

7. *Ibidem*, p. 230.

8. De ex. in 1621 certifică ruteneşte pe o carte din biserica din Vişăul de mijloc, că a cumpărat-o intr'adevăr Roman Tomoiagă: „În anul 1551 smeritul Mihail Molodeţ arhiepiscop de Maramurăş şi altele şi cu mâna sa a scris şi cu pecetea sa a intărit şi a cumpărat această carte, anume Evanghelie învăţătoare (slavonă, din 1645) robul lui Dumnezeu Roman Tomoiagă pentru iertarea păcatelor sale şi ale soţiei sale şi ale fiilor săi şi s'a dat la hramul prea cuvioasei Paraschive in satul Vişăul de mijloc; dă-i, Doamne, bună sănătate şi iertare de păcate, amin. Mihail Molodeţ arhiepiscop". v. Bârlea, *Însemnări din bisericile Maramureşului*, Bucureşti 1909, p. 209. Pecetea cu care se făleşte, nu era decât un taler împărătesc. Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 231, după N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal*, I, 1915, p. 253 şi n. 6.

9. A. Hodinka, *A munkácsi püsp. tort.*, pp. 775-6; *Okmánytár*, doc. 69 (Cf. *Omagiu lui N. Iorga*, Cluj 1931, p. 333). Averea mânăstirii o luă Rhedey care a ajuns voievod al Ardealului la 2 Noemvrie 1657 (cf. I. Lupaş, *Studii, Conferinţe şi Comunicări Istorice*, Bucureşti 1928, p. 171) şi de la el trecu la urmaşul său Apafi (G. Kapi, amintit la Hodinka, va fi fost doar administrator sau intermediar).

a voievodului, mort in 1660 in Oradea, aduce apoi turburări de care au suferit mult şi părţile Sătmărene [1].

In titlul mitropoliţilor Ardealului nu mai apare Sătmarul după 1628 (unicul caz), probabil pentrucă, după expresia lui Doczy din 1618, era „străinătate".

Cu extinderea, trainică de astădată a, stăpânirii austriece la 1688 peste Ardeal şi Muncaciu, episcopia Muncaciului se uneşte cu Roma [2] şi unirea pătrunde şi in Sătmar incepând cu sinoadele puse la cale de episcopul unit adus la Muncaciu de trupele imperiale, Iosif de Camelis, cu concursul mânăstirii iezuite din Satul-Mare, in 12 Mai 1689 [3], 1 Mai 1690 şi 5 Mai 1691 [4]. Uciderea vicarului sătmărean al lui Camelis, renegatul (Grec, ca şi stăpânul său, propagând unirea cu aceeaşi brutalitate, ca şi acela) Isaia, de Ouăşeni la 15 Mai 1701 [5] nu putu schimba soarta rea a sătmărenilor. Episcopul Iov Ţirca avea prea multe păcate, ca să poată opune rezistenţă cu succes propagatorilor unirii in aceste părţi, pe care pare a le atribui jurisdicţiei lui denunţul din 16 Noemvrie 1709 al călugărului Caminschi, in care cetim că pe acea vreme Stoica şi Ţirca se impărţiră aşa cu jurisdicţia, că Ţirca ţinea sub sine Maramurăşul dinspre Sud-Vest de râul Cosău şi toată Românimea din jurul Orăzii, rămânând totuşi sub Iosif Stoica, ce-

1. I. Lupaş, *op. cit.*, p. 179: „In timp de toamnă şi iarnă oştirile lui Rakoczy atacau Ardealul şi-l jefuiau; când se apropiau Turcii, se retrăgeau in Ungaria...".

2. Inceputul il face De Camelis prădând cu soldaţii austrieci mânăstirea: Mistiţe, jud. Bereg, metania şi multă vreme reşedinţa urmaşului ortodox român (după grecul Porfirie 1651-4, Hodinka, *op. cit.*, doc. 119, Iorga, *Studii şi doc.* I, p. 57) al lui Ioan Iusco in episcopia Muncaciului, nobilul Ioanichie Zăican, † Noembrie 1686, şi cea din Muncaciu, din care-l alungă pe urmaşul lui Zăican, Metodie, sfinţit în Moldova. (A. Hodinka, *Okmánytár*, doc. 263). Despre cei trimişi de Viena şi Roma inainte de Camelis spre a ocupa scaunul Muncaciului pentru ele, scrie călugărul unit Caminschi la 20 Mai 1688: „Hi omnes, qui indocti ac barbari fuerunt, nec muscam, ut ita dicam, unitam fecerint". (*Ibidem*, doc. 224, p. 270). Camelis însă, barbar in mijloace, dar nu indoct, lăsă la moartea sa, in 1706, Rutenimea Muncaceană unită şi pornită spre maghiarizare.

3. Cu 60 de preoţi sătmăreni. Sabolcenii refuză a se prezenta, declarând că se ţin de Metodie, care insă la 1690 fu silit de Camelis să plece in Galiţia unde muri curând. (A. Hodinka, *A munkácsi püspökseg tort.*, pp. 415-16 şi 549).

4. A. Hodinka, *Ibidem*. pp. 415-16. Caminschi (A. Hodinka, *Okmánytár*, doc. 263, p. 340) insă se exprimă la 24 Mai 1692 către Colonici primatul Ungariei, rău despre sinoadele acestea „Szatmarienses Graeci, defuncto Demetrio unito sacerdote, monacho schismatico utuntur,... totusque cottus est schismaticus, quia ad synodum a rev-mo d. institutam nec convenerunt, multo minus professionem fecerunt". — Dimitrie fusese aşezat „moderator suprem" peste bisericile de rit grecesc din judeţele Sătmar, Sabolciu, Ung, Bereg şi Ugocea de impăratul Leopold la 4 Aprilie 1685. (A. Hodinka, *Okmánytár*, doc. 212). Monahul ortodox ce-i urma e Isaia, propagatorul după 1694 cu alaiu de 14 oameni al unirii (*Studii şi doc.*, XII, p. L; Şt. Meteş, *op. cit.* p. 321), după ziarul lui De Camelis, v. *Tort. Tar.* 1895, p. 706.

5. După Hodinka, *A munkácsi püspökseg tort.*, p. 421, prin ardere de viu după chinuire indelungată; cf. Iorga, *Studii şi doc.* XII, p. XLIX-L. Şt. Meteş, *Mânăstirile române din Transilvania*, p. 180, induce versiunea, că l-ar fi ucis ostaşul lui Rákóczy, Mihai Suhay din cauza unor mustrări.

lebrul luptător contra unirii cu papa, vre-o 400 de biserici, rămase credincioase ortodoxiei până in mari depărtări în Ungaria (pe la Agria de ex.[1] şi Polonia[2].

La 5 Iunie 1713, cu 200 de ani înainte de înfiinţarea episcopiei greco-catolice maghiare din Haidudorog, jud. Sabolciu (ţinta evoluţiei inaugurate la 1688), Iosif Hodermarschi, arhiereu candidat la scaunul lui de Camelis, cerea printr'o scrisoare din Oradea sfatul episcopului unguresc al Orăzii, cardinalul Csáky, ce măsuri să ia contra preoţilor Români din eparhia Muncaciului, cari mai toţi sunt „schismatici"[3].

Ruteni şi Unguri, dinspre Nord şi Sud, işi dau mâna, cu binecuvântarea Austriei prozelitiste, spre înstrăinarea fraţilor noştri sătmăreni.

Diacon Dr. **Şt. Lupşa**

R e s u m e

La traduction qui date de 1494 du diplôme, delivré au monastère Peri par le Patriarche de Constantinople en 1391, fait savoir les faits suivants: la tendance des anciennes autorités ecclésiastiques roumainnes de faire place aux laïcs dans les élections des chefs ecclésiastiques; 2. l'existence en 1491 du diocèse métropolitain ortodoxe roumain de l'Ardeal, la résidence étant à Feleac, près de Cluj. 3. Extension de la jurisdiction du staretz du monastère de Peri jusque sur les pays: Bihor, Sălaj et Sătmar.

Entre 1537-1551, l'évêque de Muncaciu, avec l'appui de l'Autriche, arrive mettre sous sa jurisdiction ces pays nommés ci-dessus et aussi le monastère Peri.

---

1. A. Hodinka, *Okmánytár* doc. 263, p. 340.
2. *Ibidem*, doc. 398, p. 522: Eppi 2 schismatici: Stojka et Cirka [Ille] Maromosczi depositus, Circa autem Monkacioviae hic eppalem gerit jurisdictionem et munere ordinarii indebite fungitur. Illi autem diviserunt inter se ordinarii huius protestatem: Circa tenet Maromoriszum et aliquot districtus post Cossam fluvium et omnem circum Varadum Valachiam, Stojka vero cunctos tam ex. Polonia, quam ex Hung. venientes ordinat jamque illorum 400 circ. sunt ordinati.
3. *Ibidem*, doc. 474, pp. 600—601.

MÂNĂSTIREA POIANA [1]

Când călătoreşti cu trenul pe Valea Prahovei, in sus, vezi pe un deal la vreo 100 m. departe de gara Câmpina, pe stânga, turla unei biserici. Este biserica mânăstirii Poiana, ctitorie a spătarului Toma Cantacuzino.

Istoria mânăstirii Poiana o impărţim in trei părţi şi anume:

I. De la zidire — 1690 — până la inchinare — 1752.

II. De la inchinare până la prefacerea in biserică de mir—1864.

III. De la 1864 până astăzi.

I. DE LA ZIDIRE — 1690 — PÂNĂ LA ÎNCHINARE — 1752.

a) *Ctitorul şi anul zidirii.* Ctitorul mânăstirii Poiana este Toma Cantacuzino, mare spătar al lui Constantin Brâncoveanu, fiul agăi Matei Cantacuzino [2]. Anul zidirii insă nu se poate şti tot aşa de uşor.

La 5 Septemvrie 1763 mitropolitul Grigorie al Ungro-Vlahiei, impreună cu cinci boeri, judecând cearta dintre mânăstirea Poiana şi medelnicereasa Maria Cantacuzino, spun in cartea lor de judecată, intre altele, că este „lucru ştiut că mân(ă)stirea Poenii..... s'au zidit

1. Articolul de faţă este lucrat supt controlul Seminarului de istoria bisericii române de la Facultatea de teologie din Bucureşti şi a fost prezentat ca lucrare de seminar pentru doctorat in anul şcolar 1937-38.

Pentru uşurinţă vom folosi in cuprinsul lui următoarele prescurtări *E. S. C.* = Eforia Spitalelor Civile; arhiv. cont. = arhiva contenciosului; c. n. = cartonul negru; c. r. = cartonul roşu; doc. = document.

2. La anul 1752 Grigorie II Ghica, in testamentul său, spune că mânăstirea Poiana „este zidire boerească de răposatul boer Toma Cantacuzino biv vel spătar" (Cf. Al. G. Gălleşescu, *Eforia Spitalelor Civile,* Bucureşti 1899, p. 218). La 1787 banul Mihail Cantacuzino in lucrarea sa *Genealogia Cantacuzinilor*, spune că spătarul Toma Cantacuzino „a zidit o frumoasă mânăstire, ce se numeşte Poiana şi ce este impotriva Câmpinii, peste apă, in malul Prahovei" (cf. ed. N. Iorga, Bucureşti 1902, p. 352). Pisania bisericii acestei mânăstiri, aşezată la 1841, probabil in locul celei vechi, spune că „(i)ntâiu(l) ctitor au fost şi este fericitu 'ntru pomen(i)re sp(ătar) Toma Cantacozin". Pomelnicul ctitorilor şi inzestrătorilor, ce se găseşte in biserică, la proscomidie, are in frunte pe Toma, desigur spătarul, impreună cu soţia sa Maria (cf. şi *E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 97, doc. 9 din 30 Dechemvrie 1842 şi c. r. 132, doc. din 5 Septemvrie 1763). Asemenea şi tradiţia satului Poiana-Câmpina pe care este aşezată mânăstirea, mărturiseşte că „fondatorul schitului Poiana este spătarul Toma Cantacuzino, comandantul călărimei din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Acesta viind cu călărimea sa pe Valea Prahovei şi văzând o poiană mare şi frumoasă ..... invecinată de apa Prahova şi inconjurată de copaci mari şi umbroşi, aci a poposit cu călărimea sa trei zile. Incântat mult de frumuseţile acestei poeni, intru mărirea lui Dumnezeu, s'a decis a zidi o biserică şi mai multe chilioare pentru călugări". (Cf. Preot Ioniţă Grigorescu, *Sinodicul schitului şi comunei Poiana din judeţul Prahova,* (manuscris din 15 Maiu 1908, aflat in arhiva parohiei Poiana), f. 3).

in zilele răposatului Costandin Vod(ă) Brâncoveanul" [1]. Iar la 1787 banul Mihail Cantacuzino spune că spătarul Toma Cantacuzino a isprăvit de zidit biserica mânăstirii Poiana, „iar zidurile cele împrejurul curţii mânăstirii, casele, clopotniţa, numai le-a început, lucrându-le până la un loc. S'a întâmplat pribegie ..... şi dintr'aceia au rămas neisprăvite" [2].

Pisania bisericii arată numai că cel dintâiu ctitor al mânăstirii Poiana a fost spătarul Toma Cantacuzino, fără să ne spună la ce an a zidit-o.

Două catagrafii de zestrea mânăstirii Poiana, una din 22 Octomvrie 1857 şi alta din 19 Iulie 1861, deci nu multă vreme de la aşezarea acestei pisanii — 1841 — ne spun că biserica acestei mânăstiri e „zidită din temelie de răposatul spătar Toma Cantacuzino la leatul 1690" [3]. E foarte probabil ca mărturia acestor catagrafii să se sprijine pe vechea pisanie, înlocuită la 1841, sau pe vreun document ce azi nu-l mai avem [4].

Din aceste ştiri scoatem următoarea încheiere: Spătarul Toma Cantacuzino a început să zidească mânăstirea Poiana pe vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu, la anul 1690. La anul 1711 plecând pribeag în Rusia, unde a şi murit în anul 1721, clopotniţa, zidurile înconjurătoare şi casele au rămas neisprăvite.

b) *Danii făcute de ctitor.* Spătarul Toma Cantacuzino şi-a înzestrat ctitoria sa cu mai multe moşii [5].

Moşia Poiana pe care s'a zidit mânăstirea este a lui Toma Cantacuzino ce o avea moştenire de la tatăl său aga Matei Cantacuzino [6]. Desigur că Toma Cantacuzino a dăruit ctitoriei sale

1. *E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 132, doc. din 5 Septemvrie 1763.
2. Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 352.
3. Acad. Rom., *ms.* 725, ff. 92 şi 102.
4. Nu ştiu pe ce se întemeiază Al. G. Găleşescu în lucrarea sa *Eforia Spitalelor Civile*, la p. 965, când susţine că mânăstirea Poiana s'a zidit la anul 1690. Al. G. Găleşescu fiind slujbaş al Eforiei a avut la îndemână toate documentele acesteia. Poate va fi folosit documente peste care eu n'am mai dat.
5. Banul Mihail Cantacuzino în *Genealogia* sa spune că „Toma Cantacuzino a avut multă avere în Ţara-Românească: case, sate, moşii, vii, munţi, bălţi, care toate acestea le-a stăpânit rudenia lui Cantacuzino, până la căderea Cantacuzinilor, adecă până la anul 1716. Atunci domnind la Valahia Nicolae Mavrocordat Voevod, le-a luat toate acestea de la Cantacuzini, cu cuvânt că nu se cuvine pe hain să-l clironomisească rudele, ci spre pildă să se dea streinilor..... Cele mai multe le-a dat dvornicului Iordache Creţulescu..... Multe a dat şi banului Manolache Lambrino..... Aşişderea şi Constantin Mavrocordat..... a dăruit Brâncoveanului casele cele din Bucureşti. A dăruit şi la mânăstirea Colţii câteva moşii şi rudele au rămas păgubaşe" (pp. 356-357).
6. Elena, mama agăi Matei Cantacuzino, prin testamentul său din 1 Septemvrie 1667, împărţind averea la cei şase feciori ai săi, hotărăşte ca „din Poiana jumătate sat, vecini 30, să le fie Şerban şi Matei". (N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Bucureşti 1902, p. 87). Deci moşia Poiana avea şi sat aşezat pe ea în vremea când a fost dăruită mânăstirii. In anul 1810 erau

această moşie, dar plecând pribeag pe neaşteptate, n'a apucat să facă hrisov de danie mânăstirii. Ba mai mult. Fiind pribeag şi beizadea Gheorghe, fiul lui Şerban Vodă Cantacuzino, mânăstirea a stăpânit până la 1763 şi partea acestuia, ce i se cuvenea moştenire de la tatăl său [1].

N'am găsit nici actul de danie al spătarului Toma Cantacucuzino, pentru moşia Cernăteşti din judeţul Prahova. Ştim atât că la 12 Dechemvrie 1692, din porunca lui Constantin Brâncoveanu, 12 boeri aleg din moşia Cernăteşti partea „lui Drăghici vt(ori) spăt(a)r cu fraţii lui",... precum şi partea jupânului Tomii feciorul agăi Mateiu Cantacuzino, iar din moşăia Cernăteştilor, care moşăe au fost cumpărat-o aga Matei de la moşneni,.. Şi am ales să ţie dumn(nea)l(u)i din partea megiaşil(o)r stânj(eni) 60½. Şi din partea lui Ivan şi a unchi-său Simei stânj(eni) 190, partea lor toată. Şi din partea Ghiormescului stânj(eni) 150. Care fac pest(e) tot stânj(eni) 460½, să ţie cu pace: din câmpu, din pădure şi din dealul cu viile, afară din ceice au răscumpărat viile, cu pământul, de la moşneni mai dinaint(e) vreme şi afară din ce ş(i)-au lăsat ei pogoane, precum am văzut şi zapisele moşnianil(o)r la mâna jupunului Tomii. Pentr(u) căci au răscumpărat moşniani(i) vii(le) mai dinaint(e) vreme, l(e)-am scăzut din partea lor s(tân)j(eni) 60 şi am dat dum(nea)lui ca să rabde acele vii, care s'au răscumpărat mai dinaint(e) vreme, să nu să ia acel(o)r oameni dijmă..." [2]

„intr'acest sat case 43, intr'ânsele suflete parte bărbătească 96 şi suflete parte femeiască 92; preste tot suflete 188" (Acad. Rom., *ms. 1457*, ff. 318-319). In anul 1840 in satul Poiana se găseau 66 familii (Acad. Rom., *ms. 3986*, f. 7). Iată ce spune şi tradiţia, consemnată la 1908 de Pr. I. Grigorescu, cu privire la trecutul acestui sat: „După spusa oamenilor bătrâni, căci alte indicii n'am aflat, comuna Poiana datează deodată cu schitul Poiana. Primii locuitori ai săi au fost călugării schitului cu ţiganii robi, cu cari se serveau la lucrarea câmpului, la care cu vremea s'a mai adăugat câte un locuitor român venit de prin Transilvania sau de prin comunele vecine, pentru diferite trebuinţi ale schitului. Toţi aceşti locuitori au rămas aci, li s'a dat de egumeni loc pentru casă, s'au inrudit unii cu alţii, astfel că ţigani, cum şi români curaţi, sânt puţini in această comună" (*Sinodic*, f. 6). În catagrafiile de zestrea mânăstirii găsim trecuţi şi ţiganii sau „robii mânăstirii", ce se pare că trăiau in jurul ei (*E. S. C.*, arhiv. cont., pachet 1, documentele din 1 Iunie 1797, 1 Ianuarie 1803, 6 Martie 1810 şi 8 Mai 1830). Pr. I. Grigorescu ne mai dă o ştire cu privire la trecutul satului: „Gara Câmpina s'a zidit pe moşia Poiana pe la 1876-77. „La 1877 luna Noemvrie a venit din jos prima maşină; in apropiere de gară când a dat ţignal, toţi câinii din sat au inceput să urle şi oameni, femei şi mai ales copii, fuga cu toţi la gară ca să vază prima maşină locomotivă. Aci o inconjoară, se miră, se uită şi când o văzu ca porniră se închinară zicând că drac are, uite cum umblă. Adică netrasă de boi sau cai". (*Sinodic*, f. 6).

1. *E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 132, doc. din 5 Septemvrie 1763.

2. *Ibidem*, c. r. 97, doc. 1 din 12 Dechemvrie 7200 (1692). Această moşie la 26 Octomvrie 7144 (1636) o stăpânea un Pavel postelnicelul cu cetaşu lui (cf. *Ibidem*, doc. 5 din 26 Octomvrie 7144 şi doc. 9 din 30 Dechemvrie 1842).

Documente de la sfârşitul veacului XVIII şi începutul veac. XIX, ne arată că această moşie Cernăteşti era alcătuită din vreo patru trupuri: Valea Manti, Pantazi, Nisipoasa şi Murul [1]. Nu

1. *Ibidem*, pachet 1, doc. din 1 Iunie 1797, doc. din 1 Ianuarie 1803. Documentele găsite ne dau mai multe ştiri cu privire la această moşie. Astfel aflăm că în anul 1824 s'a iscat o ceartă între polcovnicul Hariton, arendaşul moşiei Valea Mantii a mânăstirii Poiana şi Panait, epistatul moşiei vecine Pantazia a boerului Constantin Bălăceanu, pentru cârciuma ce o avea mânăstirea pe moşia sa. Vadul de cârciumă fiind „din susul drumul(u)i, şi an(ăr) arăndu-să moşia până în drum n'am putut suferi a (să) face dărăpănare bucatel(o)r de călăt(o)ri(i) drumaşi, ci văzând am mutat-o din jos(u)l drumul(u)i... fiindcă alişveriş(ul) cârciumii aceştia nu nădăjdueşte în spinarea satul(ui), ci nădăjdueşte la drum". Panait însă „au tăiat cu totul acel vad de cârciumă, lăsând şi butea cu vin afară", scrie la 28 August 1824 Hariton lui Constantin Bălăceanu *(E. S. C.*, c. n. 90, doc. 3 din 28 August 1824). Constantin Bălăceanu îi răspunde la 5 Septemvrie 1824: „Îţi dăm voe a face cârciuma iarăşi la loc, însă nu acolo unde au fost până acum, ci la locul unde au fost din vechime, ca să nu să pricinuiască supărare satului nostru" *(Ibidem*. doc. 4 din 5 Septemvrie 1824). Polcovnicul Hariton ardendaş şi al moşiei Murul era în judecată cu un Dobre logofătul, arendaşul moşiei Fundul Părului a mânăstirii Mărgineni, încă din 1816, Hariton zicând că hotarul moşiei Murul este mai în moşia Fundul Părului. La 7 Noemvrie 1825 Hariton scrie lui Mincu Mardagiu, epitropul spitalului Panteleimon, că a descoperit adevăratul hotar al moşiei Murul. Deci să înceapă judecata ca să nu mai fie această moşie impresurată *(Ibidem*, c. n. 90, doc. 5 din 6 Noemvrie 825 şi doc. 6 din 7 Noemvrie 1825). In anul 1829 clucerul Ioan Şerbănescu face o alegere a hotarelor celor două trupuri de moşie ale schitului: Valea Manti şi Murul. La această alegere s'a găsit lipsă din trupul moşiei Valea Manti 60 stânjeni. Cu 37 stânjeni era împresurată de mânăstirea Glavacioc care avea moşie acolo. Care împresurare „nefiind primită dreptăţii... s'au găsit cu cale a i să da călcare(a) înapoi schitul(u)i Poiana". Iar pentru cei 23 stânjeni ce mai lipsesc, Poiana „pravilniceşte" să rămâe păgubaşe, deoarece vecinii moşiei au sineturi, iar Poiana n'are. *(Ibidem*, pachet 1, doc. din 8 Maiu 1830). In 1833 Enache Dimitriu, arendaşul moşiei Valea Mantii, se găsea în judecată cu Iordache Fărcăşanu, care avea o vie înfundată pe această moşie, „la care vie au fost din vechime obiceiu de s'au vândut pă cep vin şi rachiu". Cu vreo 17 ani înainte un Matei vieru fugindu-i cu banii scoşi din vânzarea vinului şi rachiului, „de atunci încoace n'au mai vrut pune vin să să vânză. Iar estimp... găsind un om sigur, au dat cep la o butie cu vin ca să-l vânză după vechiul obiceiu". Enache Dumitriu însă s'a dus „la via sa şi intrând în pivniţă i-au tăiat cepu de la bute, au spart ocalele toate"... Judecata hotărăşte să nu fie volnic Iordache Fărcăşanu „a vinde vin şi rachiu pă cep la via ce o are pă moşia mânăstirii, de vreme ce nici în sineturi nu să coprinde să aibă voia aceasta, nici vre-o robire nu mai are, desputernicindu-să aceasta care zice că ar fi avut-o mai dinainte de 16 ani. *(Ibidem*, c. n. 90, doc. 7 din 1 Iulie 1833). In 1835 Panait Hagi Hristu, arendaşul moşiei Valea Manti, se găsea în judecată cu Temeli, arendaşul moşiei Berceni a boerilor Creţuleşti, zicând Panait „că intr'aceste doao moşăi este hotar apa Teleajenului şi p(e)ntru trecerea oilor mocanil(o)r atât când să scoboară de la munte cât şi când să întorcu de la baltă este punte pă acea apă Teleajenu, plătind mocani(i) avaet la trecerea oilor". Acum puntea fiind aşezată cu capul despre răsărit pe moşia mânăstirii, Panait n'a „trecut cu vederea folosul cuvenit şi pă seama mânăstirii, ci pă langă înpotrivirile paratului cu ţigani şi alţi oameni au luat avaet". Judecata hotărăşte ca „havaetu ce să ia de la mocani în trecerea oilor pă acea punte... să-l înparţă pă din doă, jumătat(e) să-l ia moşia Poiana şi jumătat(e) să-l ia moşia Berceni" *(Ibidem*, c. r. 97, doc. 8 din 20 Mai 1835). Temeli nu este mulţumit cu această judecată şi face apel la divanul judecătoresc secţia civilă, care primind apelul cere judecătoriei de Prahova, la 24 Octomvrie 1838, să cerceteze pricina între proprietari, iar nu între arendaşi. *(Ibidem*, doc. 8 din 24 Octomvrie 1838; cf. şi c. n. 90, doc. 11, fără dată). Cu aceasta pierdem ştirile în această pricnă. La 3 August 1842 egumenul Ghenadie al Poenei se găsea în judecată cu Niculae

putem şti cine a dăruit mânăstirii Poiana moşia Preasna din judeţul Ilfov. In cea dintâiu catagrafie de zestrea acestei mânăstiri, ce ni s'a păstrat — 1 Iunie 1797 — găsim trecută şi o „moşie Priazna sud Ilfov"[1]. Iar cartea de hotărnicie a acestei moşii, intocmită de inginerul hotarnic Ioan Sc. Scarlat la anul 1907, spune că „istoricul moşiei Preasna... abia începe a fi cunoscut din anul 1776, după cum se vede din documentul cel mai vechiu găsit în dosarele Eforiei[2]. La 1776 moşia Preasna era împărţită în două trupuri, stăpânite în devălmăşie, unul numit Preasna-Veche, aparţinând postelnicesei Ancuţa şi altul numit Preasna-Poiana, aparţinând prin danie schitului Poiana... şi era administrată de epitropia spitalului Panteleimon."[3]. Bănuim că această moşie a fost dăruită Poenei tot de de spătarul Toma Cantacuzino, căci e greu de crezut ca după pribegia acestuia să fi venit cineva să fi dăruit acestei mânăstiri o moşie, mai ales când ctitorul ei se făcuse „hain"[4].

Nu ştim deasemenea nici cine a dăruit acestei mânăstiri moşia Doftăneţul din comuna Scorţeni judeţul Prahova. O găsim doar trecută în catagrafii —„1 moşie Doftăneştii sud Prahova" — incepând cu cea mai veche de la 1 Iunie 1797[5]. Ştim pe de altă parte că moşie

---

Nicolicescu, pentrucă Ghenadie a dărâmat o prăvălioară pe care acesta o făcuse la via sa ce se afla pe moşia mânăstirii Glavacioc, zicând Ghenadie că acea prăvălioară se găsea pe moşia Valea Manti a Poenei, iar nu pe a Glavaciocului. Judecata cere lui Ghenadie să dovedească aceasta. *(Ibidem*, c. n. 90, doc. 10 din 3 August 1842). La 26 Dechemvrie 1842 inginerul hotarnic Grigore Pleşoianu ridică plan şi face hotărnicie moşiei Murul *(Ibidem*, c. n. 119, doc. 1 din 26 Dechemvrie 1842; vezi şi c. r. 120) Iar la 8 Martie 1865 inginerul hotarnic Scarlat Popovici „conform legii rurale şi ordonanţelor ministeriale" dă „pogoanele legiuite şi comuna locuitorilor" satului Murul după proprietatea schitului Poiana", în sumă de 358 pogoane şi 462 stânjeni pătraţi. *(Ibidem*, doc. 2 din 8 Martie 1865). La 30 Dechemvrie 1842 Grigore Pleşoianu ridică plan şi face hotărnicie moşiei Cernăteşti (Valea Manti) şi parte din Hârsa—adică cea dăruită de protopopul Niculae cu cetaşii lui. *(Ibidem*, c. r. 97, doc. 9 din 30 Dechemvrie 1842; cf. şi doc. 2 din 1780). La 1868 au fost improprietăriţi pe această moşie a fostei mânăstiri Poiana, 34 locuitori din satul Nisipoasa cu 252 pogoane şi 10 prăjini. *(Ibidem*, c. r. 97, doc. 10 din 3 Septemvrie 1868 şi doc. 11 din 1878).

1. *E. S. C.*, pachet 1, doc. din 1 Iunie 1797.
2. Acest document eu nu l-am mai găsit la Eforia Spitalelor Civile.
3. *E. S. C.*, c. r. 78 bis, p. 23. Acestei moşii îi ridică plan şi-i face hotărnicie Grigore Pleşoianu la 27 Iulie 1846 *(Ibidem*, c. r. 77 doc. 1 din 27 Iulie 1846; cf. şi c. r. 78). Iar la 8 Martie 1876 Eforia Spitalelor Civile — proprietara moşiilor Poenei — prin cumpărătoare, ajunge stăpână şi peste trupul Preasna-Veche *(Ibidem*, c. r. 78 bis, p. 23).
4. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Bucureşti 1902, p. 251 şi Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 356-357.
5. *E. S. C.*, arhiv. cont., pachet 1 şi Academia Română, ms. 725, ff. 85, 94, 109. La 29 Dechemvrie 1843 Grigorie Pleşoianu ridică plan şi face hotărnicie acestei moşii *(E. S. C.*, c. r. 105, doc. 1 din 29 Dechemvrie, 1843; cf. şi c. r. 106). La 21 Aprilie 1865 Scarlat Popovici împroprietăreşte pe această moşie pe cei cinci clăcaşi ai satului Doftăneţul dându-le 10 pogoane şi 1018 stânjeni. *(Ibidem*, c. r. 165, doc. 2 din 21 Aprilie 1865).

in comuna Scorţeni avea şi Pârvul Cantacuzino ctitorul schitului Lespezi care a şi dăruit-o ctitoriei sale [1]. Deci se poate bănui că acest trup de moşie din Scorţeni — Doftăneţul — a fost o moştenire a lui Toma Cantacuzino, pe care acesta a dăruit-o ctitoriei sale, mânăstirea Poiana.

Eu cred că toate aceste patru moşii, de care am vorbit mai sus, sunt dăruite mânăstirii Poiana de ctitorul ei, spătarul Toma Cantacuzino. Plecând la anul 1711, pe neaşteptate, pribeag in Rusia, unde a şi murit, spătarul Toma Cantacuzino nu va fi apucat să facă acte de danie mânăstirii Poiana pentru aceste moşii. Dar mânăstirea Poiana trebue să fi stăpânit aceste moşii şi inainte de plecarea lui Toma Cantacuzino in pribegie. Căci altfel nu ne putem lămuri cum Domnii Niculae şi Constantin Mavrocordat, care dau moşiile spătarului Toma Cantacuzino la streini „cu cuvânt că nu se cuvine pe hain să-l clironomisească rudele, ci spre pildă să se dea streinilor" [2], lasă aceste patru moşii mânăstirii. Aceasta insemnează că mânăstirea pe vremea acestor Domni stăpânea moşiile arătate mai sus şi că se recunoştea că-i sunt hărăzite de chiar ctitorul ei [3]. La credinţa, că spătarul Toma Cantacuzino n'a apucat să facă acte de danie mânăstirii pentru aceste moşii, mă duce faptul că in anul 1763, la o judecată, egumenul Ioanichie al Poenei fiind intrebat dacă are vreo „diată a răp[osa]t[ului] Tomii spătar[ul], sau condică de inchinăciunea moşiilor", el a răspuns „că niciunile de acestea nu are" [4].

c) *Viaţa mânăstirii Poiana de la 1711 — plecarea în pribegie a ctitorului — până la inchinare — 1752.* La anul 1787 banul Mihail Cantacuzino, in *Genealogia* sa, spune că după plecarea spătarului Toma Cantacuzino in pribegie, averea lui a stăpânit-o rudele sale „până la căderea Cantacuzinilor, — adecă până la anul 1716", când Niculae Mavrocordat a inceput să dea averea streinilor [5]. Cred că tot aceste rude vor fi purtat grije şi de mânăstirea Poiana. La aceasta ne indreptăţeşte faptul că „la 1731 Mai 15, când pe tronul ţării se afla Mihai Racoviţă, egumenul Mitrofan — al Sinaii — face

---

1. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, pp. 18-19.
2. Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 356.
3. La 24 Ianuarie 1720 Niculae Mavrocordat dărueşte lui Iordachi Creţulescu, vel logofăt, părţile din Breaza ale lui Gheorghe beizadea şi Toma spătarul, cari „făcându-se ei haini şi hicleani de către puternica împărăţie s'au dat din porunca împărătească toate satele şi moşiile lor pe seama domnească". (N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, p. 251). De ce nu a dat lui Iordachi Creţulescu şi moşia Poiana, vecină cu Breaza, care era tot a acestor „haini"?
4. *E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 132, doc. din 7 Septemvrie 1763.
5. Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 356—357.

un act, in urmarea căruia el rămâne cu monastirea Poiana, care până la această dată şi in persoana lui Mitrofan aveau un egumen şi o administraţiune comună...., iar la monastirea Sinaea s'a ales Partenie... Cunoaştem pe Partenie... mai întâi din documentul Domnitorului Mihai Racoviţă, de la 1731 Mai 15, prin care se regulează ca monastirea Poiana să se repare in administraţiunea ei de monastirea Sinaea, rămânând la Poiana ca egumen Mitrofan, iar la monastirea Sinaea se alege Partenie" [1]. Deci până la 15 Mai 1731 mânăstirile Sinaia şi Poiana „avea un egumen şi o administraţiune comună". Bănuesc că acest lucru s'a intâmplat în chipul următor :

Intre anii 1690—1695, deci pe vremea când spătarul Toma Cantacuzino zidea mânăstirea Poiana, fratele tatălui său spătarul Mihai Cantacuzino zidea mai sus cu vreo 20 km., in munţii Bucegi, mânăstirea Sinaia [2]. Văzând că nepotul său, ctitorul Poenei, este pribeag, spătarul Mihai Cantacuzino, care fusese şi el odată pribeag [3], probabil că va fi luat supt oblăduirea sa această mânăstire [4], dând-o in purtarea de grije a egumenului de la Sinaia.

Nu putem şti de la ce an incepând aceste două mânăstiri au avut acelaşi egumen. Dar la 15 Mai 1731 egumenului de la Sinaia fiindu-i cu greutate chivernisirea acestor două mânăstiri, el trece la Poiana, călugării de la Sinaia alegându-şi alt egumen. Deci de la 15 Mai 1731 Poiana şi Sinaia işi au fiecare egumenul lor.

II. DE LA ÎNCHINARE — 1752 — PÂNĂ LA 1864, PREFACEREA MÂNĂSTIRII ÎN BISERICĂ DE MIR.

a) *Inchinarea*. Domnul Grigorie II Ghica zideşte din temelie mânăstirea Sfântului Panteleimon „şi spitaluri de săraci bolnavi împrejur" [5]. Iar prin testamentul său din anul 1752 rânduește ca „pentru hrana şi chiverniseala săracilor bolnavi" şi pentru chiverniseala posluşnicilor spitalurilor" [6], zece mânăstiri din Ţara Românească, ce nu mai fuseseră inchinate până atunci, să fie metoaşe

1. Arhimandritul Ghenadie Enăceanu, *Sinaea. Istoria sântei monastiri*, Bucureşti 1881, pp. 90—92, unde se citează acest document astfel : „Docum. mon. Sinaea, pachetul nr. 46".
2. Arhimandritul Serafim Georgescu, *Sfânta mânăstire Sinaia*, p. 21 ; Al. G. Găleşescu, *Sinaia*, Bucureşti 1895, pp. 97, 103.
3. Al. G. Găleşescu, *Spătarul Mihai Cantacuzino*, Bucureşti 1906, pp. 17-20.
4. Poate că supt purtarea sa de grije s'au isprăvit la Poiana „zidurile cele împrejurul curţii mânăstirii, casele, clopotniţa", pe cari spătarul Toma Cantacuzino, din pricina pribegiei, „numai le-a inceput, lucrându-le până la un loc" (Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 352).
5. Dimitrie Bădiceanu, *Mânăstirea Brebu*, extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, an LIII (1935), p. 16.
6. *Ibidem*, p. 17.

ctitoriei sale, având să plătească pe fiecare an o sumă de bani spitalului, drept embatic, iar in colo să fie slobode și in pace de toate dăjdiile câte se orânduiau de la vistierie pe mânăstiri [1]. Intre aceste zece mânăstiri era și „Poiana, zidire boerească de răposatul boer Toma Cantacuzino biv vel spătar, care nerămânând nimeni din Toma spătarul moștenitori și ctitori a o chivernisi și a-i purta grijă și nefiind inchinată la nicio mânăstire, s'au dat a fi metoh la Sf. Panteleimon" [2].

Poiana trebuia să plătească spitalului Sf. Panteleimon câte 150 taleri pe an in chip de embatic. Acești bani ii plătea în două rânduri: jumătate la Sf. Gheorghe și jumătate la Sf. Dumitru. Aceasta „pentru mai bună lesnire" [3].

Celelalte mânăstiri așezate metoașe spitalului Sf. Panteleimon aveau să plătească pe fiecare an următorul embatic: Brebu (Prahova) 25 taleri, Cobia (Dâmbovița) 50 taleri, Lespezi (Prahova) 25 taleri, Cornetul (Argeș) 30 taleri, Titireciul (Vâlcea) 45 taleri, Găiseni (Dâmbovița) 125 taleri, Târșor (Prahova) 100 taleri, Măxineni (Râmnicul-Sărat) 100 taleri și Șerbănești (Romanați) 50 taleri. Deci niciuna din cele zece mânăstiri nu mai plătea 150 taleri ci mai puțin. Aceasta ne arată că deși nu mai era nimeni din neamul ctitorului care să-i poarte de grije, ea avea atâta avere de la ctitorul ei incât era socotită cea mai bogată dintre cele zece mânăstiri. Căci embaticul il plăteau aceste mânăstiri „după slaba lor putință" [4]. Aceasta cu atât mai mult cu cât mânăstirea Brebu, ctitorie a lui Matei Basarab, deci nu a unui boer, avea să plătească numai 25 taleri pe an [5].

De la 1752 și până astăzi mânăstirea Poiana a rămas închinată mânăstirii și spitalului Sf. Panteleimon, fiind stăpânită acum prin Eforia Spitalelor Civile din București.

b) *Vieața mânăstirii de la închinare — 1752 —, până la* 1864.

La 5 Septemvrie 1763 [6] mânăstirea Poiana, prin egumenul Ioanichie, se găsea in judecată cu „Dumneaei Maria Medelnicereasa

---

1. Al. G. Găleșescu, *Eforia Spitalelor Civile*. p. 255.
2. *Ibidem*, p. 218.
3. *Ibidem*, p. 221.
4. Dimitrie Bădiceanu, *op. cit.*, p. 16.
5. *Ibidem*, pp. 15—17.
6. La 25 Martie 1761 „egumenul Poenariul" era in judecată cu egumenul Dionisie de la Praovița și postelnicul Toma Racotă „pentru moșia Mirița din Călinești a mânastirii Provița, anume din Chei in sus până la hotarul Cătunului". (I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino*, București 1919, p. 189); cf. și *E. S. C.*, arhiv. cont. c. r. 131, doc. din 26 Dechemvrie 1844 cu nr. 918, partea intitulată „Vecinătatea... cu Vatra schitului Prahovița".

ce au fost jup(â)neasă Dumisale răposatului Tomii Cantacuzino nepotu răposatului Şărban Vod(ă)... cerând Med(e)lnicereasa Maria moşia jum(ă)tat(e) a mâ(nă)st(i)rii Poenii unde iaste mânăstirea zidită, ce să numeaşte şi moşia Poiana, zicând ca această moşie fiind de casă de l(a) răposata Domniţa Elena fata răp(osa)t(ului) Şărban Vod(ă) cel bătrân soţia răposatului post(elnic) Costandin Cantacuzino, muma lui Şărban Vod(ă) Cantacuzino, care moşie la inpărţeală au dat-o să o stăpânească 2 fraţ(i) feciori ai răposatii Domniţii Elenii, insă răp(osa)t(ul) Şărban Vod(ă) Cantacuzino i frate-său aga Matei, tatul spătariului Tomii..... Intrebându-să igumen(ul) de la mânăstirea Poenii ce are a răspunde, el au dat svam că aciastă moşie de când iast(e) igumen o stăpâneşte, şi cum că aşa dau seama inprejureni cum că tot mânăstirea au stăpânit-o de când s'au zidit mânăstirea pân(ă) în zioa de astăzi. Mai intrebându-să ig(u)m(enul) de la Poiana de are vreo danie a răposatului beizadea Gheorghie sau diată a răp(osa)t(ului) Tomii spătar(ul), sau condică de închinăciunea moşiilor, şi ne-au răspunsu că niciunile de acestea nu are. Deci de vreame că în catastihul Domniţii Elenii arată că moşia nu au fost numai a agăi Matei, tatul spătariului Tomii, ci au fost şi a lui Şărban Vod(ă) Ca(n)t(acuzino). Măcar că au trecut ....[1] ani la mijloc de când n'au stăpânit neamul lui Şărban Vod(ă), dar fiind lucru ştiut că mân(ă)stirea Poenii nu s'au zidit în zilele răposatului Şărban Vod(ă), unde să poată pune pricină igumenul de ce să ingăduiască Şărban Vod(ă) a nu ceare moşia, ci s'au zidit în zilele răposatului Costandin Vod(ă) Brâncoveanul, când nu numai Şărban Vod(ă) era mort, ci încă şi răposatul beizadea Gheorghie fiul lui Şărban Vod(ă) era pribeag şi cu aceia să dovedeaşte că nu au avut cine face pâră a ceare această moşie. Iar după venirea in ţară jupânesii Ruxandrii soţia lui beizadea Gheorghie şi a coconilor Dumneaei, să vede că dupe catastihul Domniţii Elenii ştiind moşia bună a lui Şărban Vod(ă) nu numai că la foaia de înpărţeală, ce s'au inpărţil coconii Dumneaei, să vede că au dat această moşie fii-său Tomii medelnicerìul, ci încă şi la moartea Dumneaei o arată în diată ca să o caute fii-său Toma. Şi iarăşi nu ne-am lăsat numai pe această ştiinţă şi cercetare, ci ştiind că răposatul Şărban Vod(ă) are parte de moşie şi în Cocorăştii Caplii, care aceşti Cocorăşti hotărându-să cu m(â)năstirea Poiana ....[2] l-a prepus să să nu care cumva din

1. Loc alb in original.
2. Loc indescifrabil in original.

prelungirea anilor să-i fi schimbat numele, și acea parte din Cocorăști ce o stăpânește casa lui Șărban Vod(ă) va fi acea jum(ă)tate de moșia Poenii ce arată Domnița Elena in catastih partea lui Șărban Vod(ă). La care adusu-ne-au mai sus numita medelnicereas(a) Maria dovadă catastih(ul) răposatului Șărban Vod(ă) de moșiile ce au cumpărat Măria Sa, in care să dovedeaște că moșia Cocorăștii iast(e) diosibită cumpărătoare a lui Șărban Vod(ă), iar moșia Poiana iaste de casă de la răposata Domnița Elena mumă-sa, cum mai în sus să arată. Dreptu aceia hotărâm ca să stăpânească medelnicereas(a) Maria moșia Poenii jum(ă)tat(e) și mânăstirea jum(ă)tat(e) dupe catastihul Domniții Elenii. Însă întâiu să s(ă) tragă moșia Cocorăștii ca să s(ă) scoață cumpărătoarea lui Șărban Vod(ă) și de de nu va mai prisosi moșie așa să stăpânească Dumneaei jum(ă)tate din Poiana. Iar de va mai prisosi moșie stăpânită de Șărban Vod(ă) peste cumpărătoare, acel prisos să-l lipească lângă moșia Poenii și așa cu prisosul cu tot trăgându-să moșia Poiana jum(ă)tat(e) să o stăpânească medelnicereas(a) Maria și jum(ă)tate să rămâe mănăstirii Poenii, pentrucă la lucruri știute și dovedite nu iaste cu cale a nu cerceta judecata și a nu hotărî pentru prelungirea anilor" [1]. Această carte de judecată este întărită de Domnul Constantin Mihai Gehan [2] care la 17 Septemvrie 1763 scrie ispravnicului de Prahova: „iată că-ți poruncim Domnia Mea să le orânduești doi, trei boerinaș(i), pe care-i voi pohti să meargă acolo la acea numită moșie Poiana, in fața locului, unde să fie atât trimisul med(e)l(niceresei) Mariei cât și igum(enul) de la Poiană și să le tragă moșiia și să adevereze part(ea) fieștecăruia, să o dea deosebit, urmând acei boiarinași la toat(e) dup(ă) cum să coprind(e) în cart(ea) Dumnealor veliților boiari de jud(e)cată și să dea cart(ea) lor de adeverință la mâna fieștecăruia, ca să știe câtă moș(ie) i s'au ales și pă unde să ție și să stăpânească, aleasă și făr de gâlceavă, să nu mai aibă pricină între dânșii" [3].

Boerinașii aleși de ispravnicul Prahovei se apucă de lucru și la 30 Octomvrie 1763 întocmesc o „foae de sforătul moșii Poianii" [4]... Astfel că la anul 1793 mânăstirea Poiana rămâne numai cu

1. *E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 132, doc. din 5 Septemvrie 1763.
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem*, c. n. 91, doc. 2 din 17 Septemvrie 1763.
4. *Ibidem*, doc. 3 din 30 Octomvrie 1763. Originalul acestei „foi" nu l-am găsit. Am găsit o copie, făcută la 16 August 1833 și adeverită de Epitropia spitalului Colțea. Iată cuprinsul acestei „foi":

„Prin mijloc in latul moșii"

„*1 trosură* din prundul Prah(o)vi, din Valea Bracioai(i) pă din sus de mânastirea Poiana, pă despre hotarul Brezii, până in slemne, d'asupra in capul

jumătate din moşia Poiana — 933 stânjeni [1], aşa cum cerea dreptatea.

La anul 1780 mânăstirea Poiana işi măreşte moşia Cernăteşti cu dania ce o face protopopul Niculae din Nisipoasa cu cetaşii lui: „Adică eu protopopul Nicolaie ot Nisipoasa dinpreună cu frate-mieu Dinu Nisipan i cu ruda noastră Neagu Pihoiu ot Hârsa, dat-am zapisul nostru sfintei şi d[u]mezeeştii mânăstiri Poiana... precum să se ştie că din tot sufletul şi inima noastră am dăruit numitei mânâ[s]tiri din curată partea noastră de moşie Hârsa ce-i zice şi Drăgăneasca optzeci pogoane, afară din ceiace tatăl nostru i vătavul Nicolaie prin deosebit zapis au făcut danie la mânăstire mai denainte... Care pogoane de loc le vom pune semne când va fi faţă şi părintele egumenu Poenaru. Însă aceste pogoane sânt date cu voinţa şi râvna a tuturor fraţilor noştri moşneni, ur-

---

feţii grâul[u]i despre Prahoviţă . . . . stânj[ini] 520
2 *trăsură* iar din prund[ul] Prah[o]vi pe la mijlocul moşii până in fântâna ţiganul[u]i, din jos de piatra despre Prah[o]v[i]ţ[a], impotriva teiului pă muche stânj[ini] 1334
3 *trăsură* iar din prund[ul] Prah[o]vi pe la Vrăjitoarea din izvorul Văii Rele pă despre hotarul Cocoră[ş]til[o]r Caplei din izvorul Văii Rele până in slemne in hotarul Măgureni . . . . stânj[ini] 1144
Lungul moşii din capul hotar[u]l[u]i Cocorăştil[o]r Caplii, până in hotarul Brezii. . . . . stânj[ini] 2600
Cin stânj[ini] 5598

Aruncând-să doao părţi rămâne o parte stânj[in]i 1866".

Pe dosul acestei „foi" este scris: „Aici insemnăm părţile amândoao care cât să ţie fieşcare puindu-se şi semne, care pe unde să ţie:

933 stânj[ini] partea mânăstirii Poianii, din hotarul Brezii in lung, până in mărul pietros i in lat până in apa Prah[o]vi şi până in slemne in capul feţelor grâul[u]i.

933 stânj[ini] partea dum[nea]lei jupânesii Marii med[e]l[ni]cer[e]sii, insă din mărul pietros de lângă Prah[o]va merge la muche pe lângă Ţâfă la capul Poeni[i] Dracii şi pe lângă un cornu mare şi printr'un frasin dărâmat şi dă in capul Flocii, la glod. Şi in lung până in hotarul Cocorăştil[o]r Caplii". Aceşti 933 stânjeni — jumătate din moşia Poiana — ce i-a luat medelincereasa Maria prin această judecată nu stau deloc in stăpânirea ei. La 26 Noemvrie 1763 ea ii vinde lui Panait Lipţcanul pentru 2000 taleri ce datora acestuia răposatul soţul său Toma Cantacuzino biv vel medelnicer. (*Ibidem*, c. n. 91, doc. 4 din 26 Noemvrie 1763). Aceşti 933 stânjeni de moşie nu stau in stăpânirea lui Panait Lipţcanul decât patru ani. La 16 Iulie 1767 e silit să-i dea mânăstirii Sinaia „pentru că având sfânta mâ[nă]st[i]re Sinaia o prăv[ă]lie in Bucureşti lângă hanul lui Şărban Vod[ă], in Uliţa cea Mare, pe locul mâ[nă]st[i]rii Plumbuita, şi făcându-şi Panait Lipţcanul prăv[ă]lie de zid alăturea cu acea prăv[ă]lie a mâ[nă]st[i]rii, la facerea prăv[ă]liei lui s'au pus de au sfărâmat prăv[ă]lia mâ[nă]st[i]rii Sinaia, de ş[i]-au putut lucra prăv[ă]lia lui ce o făcea. Şi de când au stricat prăv[ă]lia, tot Panait [ia] chiria de la precupeţii ce vindea pe locul acei prăv[ă]lii. Iar acum apucându-l numitul igumen — ieromonahul Nifon — pentru prăv[ă]lie cerând să i-o facă la loc şi să-i plătească şi chirie de când o stricase până acum... Şi neputându-i găsi prăv[ă]lie de[o]potrivă să cumpere, s'au invoit cu numitul igumen... şi i-au dat Panait aceşti 933 stâ[n]j[ini] de moşie — Poiana — care moşie au avut-o şi Panait cumpărată de la medelnicereasa Maria"... (*Ibidem*, doc. 5 din 16 Iulie 1767).

1. La 26 Dechemvrie 1844 inginerul hotarnic Grigore Pleşoianu ridică plan şi face hotărnicie moşiei Poiana, a mânăstirii (*E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 131, doc. din 26 Dechemvrie 1844; vezi şi c. r. 132). In Iulie 1866 Scarlat Popovici improprietăreşte pe această moşie pe locuitorii satului Poiana cu 556 pogoane şi 1230 stânjeni (*Ibidem*, doc. din 1866).

mând cu aciastă danie tatălui nostru i vătavului Nicolae. Care danie să o stăpânească sfânta mânăstire cu bună pace, atât de cătră noi, cât şi de cătră tot neamul nostru in veci. Pentruca să fie pomană noaă şi fiilor noştri, părinţilor şi moşilor noştri. Iară sfâ[n]ta mânăstire să fie datoare a pomeni numele noastre nepristan la Sf[â]ntul Jertve[l]nic" [1]...

Primind această danie mânăstirea şi-a luat îndatorirea să poarte grije de biserica din Nisipoasa. Despre aceasta ne încredinţează scrisoarea ce-o trimit egumenului de la Poiana, la 23 Martie 1798, popa Ioan ot Nisipoasa şi popa Niculae ot tam: „Cu plecată metanie ne închinăm Prea Sfinţii Tale. Cin(s)tită scrisoarea Prea Sfinţii Tale cu plecată metanie am primit şi am văzut cele ce ne scrieţi. Dinpreună cu scrisoarea am primit o sfântă leturghie, un ciaslov bogat, un octoic, 2 fecinice de aramă pă sfânta masă, un rându de veciminte noo, t(a)l(eri) 45 pentru dregerea şi zugrăvitu sfintei biserici de aici din Nisipoasa. Dar tot ne mai rugăm Prea Sfinţii Tale a ne mai ajuta sfinta mân(ă)stire că iaste datoare. Că părinţii şi moşii noştri ne-au spus că când au făcut acest pământ danie la sfinta mân(ă)stire din trupul moşii Hârsa, s'au legat mân(ăs)tirea a face biserică de zid iar noi sântem mulţumiţi a ne ajuta să o dregem pă aciastă veche. Şi noi a fi volnici, nesupăraţi, pentru lemne şi orice avaet şi pă celăla(l)t trup de moşie a mân(ă)stiri(i). Iar acum omul mân(ă)stiri(i) Ene Grecu chiar p(e)ntru lemnile trebuincioase ne-au stat înpotrivă. De aceia dar porunciţi să nu ne mai facă siluiri că ne ridicăm dup(ă) moşie şi ne tragem la moşia noastră şi o să rămâe sf(â)nta bisearică neisprăvită şi pustie. Noi păcat să nu avem şi mânăstirea păgubită" [2].

Pe vremea răsboiului ruso-turco-austriac (1787—1791) mânăstirea Poiana a avut de suferit o pustiire din pricina armate

---

1. *Ibidem*, c. r. 97, doc. 2 din 1780.

2. *Ibidem*, doc. 3 din 23 Martie 1798. Această îndatorire o găsim şi mai târziu. Astfel prin bugetul părţii a treia a schiturilor metoaşe spitalului Panteleimon, destinat pentru îmbunătăţirea lor — pe anul 1850 — găsim prevăzut 1000 lei pentruca la biserica de la Nisipoasa să se cumpere odăjdii, cărţi şi sfinte vase. (Arhiv. Stat. Bucureşti, *Ministr. Instr.*, dosar 1823/1850, f. 5). In 16 Septemvrie 1861 Eforia Spitalelor Civile scrie Ministerului de Culte următoarele:... „Cuvioşia Sa superiorul monastirii Poiana... comunică Eforiei adresa cuviosului arhim. Dionisie locotenentul Sf. Episcopii Buzău, privitoare la proasta stare şi lipsa de cărţi în care se află bisericile dupe proprietăţile acelui schit numite Murul, Valea Manti, Pantazi şi Nisipoasa". Eforia roagă Ministerul „a dispoza înbunătăţirea acestor sfinte edificiuri, căci unile dintr'însele, zice pomenitul superior, că nu mai pot fi primitoare la efectuarea sfintelor serviciuri". Ministerul răspunde la 25 Septemvrie 1861 că „urmând a cunoaşte pozitiv câtăţimea şi felurimea cărţilor necesarii" la acele biserici, invită Eforia să ceară de la egumen „o listă nominală pe care apoi a o trimite la minister spre a să chibzui cele de cuviinţă". (*Ibidem*, dosar 562/1861, ff. 1—2).

turceşti a cărei căpetenie era chiar Domnul Niculae Mavrogheni. Acesta cu o parte din armata turcească a pătruns pe Valea Prahovei in sus, unde a avut o luptă cu Austriecii la mânăstirea Sinaia [1]. Cetele de oştire insărcinate cu apărarea Văii Prahovei aveau tabăra la Câmpina [2]. Deci numai apa Prahovei le despărţea de mânăstirea Poiana. În goana lor după jaf, aceste oşti au intrat in mânăstirea Poiana şi după ce au prădat-o, i-au dat foc. Atunci au ars sineturile schitului Lespezi, aduse aci spre păstrare [3]. Dar nu numai ale Lespezilor, ci şi ale unor boeri. In deosebi boerii Cantacuzini puseseră spre păstrare sineturile lor la mânăstirea Poiana. Aşa aflăm că la 15 Mai 1799, la o judecată intre Hioţi şi Cantacuzini pentru moşia Edera, „Cantacuzineştii zic că toate sineturile lor au fost in păstrare la mânăstirea Poiana şi din văpaia resmiriţii trecute peste dânsele, s'au răpus" [4].

La 9 August 1803 moşnenii din Valea Lungă-Dâmboviţa spun că in „resmiriţa Nemţilor... fiind cărţile Cantacuzinilor de moşie puse spre păstrare la mânăstirea Poiana... s'au spart de Turcii ostaşi" [5].

La 20 Iulie 1804, la o judecată, paharnicul Iordache Cantacuzino arată că a avut „zapise de cumpărătoare—pentru o moşie—şi in vremea trecutii răsmiriţe a Nemţilor, fiind puse în păstrare la mânăstirea Poiana, dinpreună şi cu ale altor boeri s'au răpus" [6].

La 19 August 1837 Domnul Alexandru Dimitrie Ghica la cererea boerilor „Costache Cantacuzino vel logofăt şi secretar al statului şi Grigore Cantacuzino vel clucer" spune că „ştiut este că la anul 1788 şi in vremea răsboiului in domnia Domnului Nicolae Mavrogheni având asigurate la mânăstirea Poiana toată mişcătoarea casei d-lor stare şi toate documenturile cele vechi ale familiei şi proprietăţilor d-lor s'au călcat această mânăstire de către oştire turcească şi jefuindu-se de toate lucrurile ce această mânăstire avea, cât şi alţi particulari asiguraseră acolo spre păstrare, apoi s'au şi ars de tot, şi ca un lucru ştiut de obşte şi mărturisit şi prin acturi judecătoreşti, ce după vremi s'au dat in prigonirile ce au avut la proprietăţile d-lor, s'a dat această adeverinţă cu iscălitura şi pecetea noastră" [7].

---

1. Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Sinaea*, pp. 102—104; Arhim. Serafim Georgescu, *Sfânta mânăstire Sinaia*, pp. 60—65.
2. V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, t. III, Bucureşti 1902, p. 216.
3. *E. S. C.*, arhiv. cont., pachet 2, doc. 11 din 17 Noemvrie 1819 şi c. r. 42, 43, 43 bis, 100, 101, 116, 117.
4. I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, pp. 100—101.
5. *Ibidem*, p. 193.
6. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, p. 229.
7. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 79.

Fără indoială, nici sineturile mânăstirii Poiana n'au avut o soartă mai bună. Arhimandritul Grigorie egumenul Poenei, in anul 1829, la o hotărnicie a moşiei Cernăteşti, când i se cere de către hotarnic sineturile acestei moşii, răspunde „că toat(e) sineturile schitul(u)i s'au ars in zilele Domnul(u)i Mavroghene, când odomaniceasca Poartă au avut răsboiu cu Nemţii"[1].

Documentele de mai sus ne arată limpede că in acest răsboiu Turcii au prădat mânăstirea Poiana şi apoi i-au dat foc.

Ce a ars atunci din mânăstire nu putem şti. Cea mai veche catagrafie de zestrea mişcătoare şi nemişcătoare a Poenei, e din 1 Iunie 1797, făcută când s'a orânduit egumen Hrisant in locul lui Acachie[2]. In această catagrafie insă nu se arată starea in care se afla biserica, casele egumeneşti, clopotniţa şi zidurile inconjurătoare. E probabil că focul pus de Turci a făcut stricăciuni neinsemnate, cărora li s'a putut face meremet indată, încât nici n'a mai fost arătat in această catagrafie.

In anul 1802 „au căzut mâ(nă)st(i)rea cu biserica i cu casile şi cu toate cele de inprejur din cutremur"[3]. Deaceia căminarul Nestor epitropul spitalului Sf. Panteleimon, la 1 Ianuarie 1803, orândueşte egumen la Poiana tot pe Hrisant, însă pe un soroc de 12 ani. Hrisant avea să strângă toate veniturile mânăstirii şi cu ele să facă toate cele ce i se cereau in catagrafia făcut acum la reinoirea egumeniei.

Pe lângă meremetul ce trebuia făcut mânăstirii, in soroc de şase ani, Hrisant mai era indatorat „a ţinea la sfânta mân(ă)st(i)re doi preoţi şi un grămătic pentru săvârşirea sfintelor slujbe şi doi, trei călugăraşi de pomană pentru pomenirea ctitorilor". La ziua hramului să facă „pomenire ctitorilor cu parastas şi masă după orânduiala mân(ă)st(i)rilor... Moara ce este lângă mân(ă)st(i)re fiind bună, dreasă, invălită şi cu toate cele trebuincioase ale mori(i)" să poarte „de grijă de a să afla totdeauna bună dreasă, ca să lucreze, fiind aceasta folositoare de venit". Să poarte grije de moşii să nu li se calce „hotarăle de inprejureni". Viile să le lucreze „cu bună orânduială" ca — la inplinirea sorocului — să le lase „şi mai intemeiat(e)". La spitalul săracilor de la mânăstirea Sf. Panteleimon să dea pe fiecare an câte 150 taleri, drept embatic. Iar pe robii mânăstirii să-i stăpânească cu blândeţe şi „cu bună otcârmuială" ca să nu fugă, iar pe care-i va dovedi că sunt instreinaţi să-i aducă la locul lor şi să-i caute cu cele trebuincioase.

---

1. *E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 97, doc. 7 din 30 August 1829.
2. *Ibidem*, pachet 1, doc. din 1 Iunie 1797.
3. *Ibidem*, doc. din 1 Ianuarie 1803.

Iată acum şi „starea sfintei biserici i a caselor şi curtea de jur inprejur, după cum să află stricat(e) din cutremur: Sfânta biserică, cubeaua cea mare de la Pandocrator căzută din faţă, iar bolta este crăpată în multe locuri, care trebueşte surpată, cum şi celelalte doă cubele mici de la anvon, fiind crăpate iarăşi rău şi acelea trebuesc surpat(e). Şi aşa de la uşă pân(ă) la sfânt(ul) oltar să să facă tavan de var şi să să invălească de al doilea. Păretile sfântului oltar crăpat de sus până jos foarte rău. Şi acela pân(ă) la un loc trebue surpat şi făcut al doilea. Casile cele mari, stlâpi cei de piatră ai fuişorului căzuţi şi sfrânţ(i), cum şi zidurile de la paraclis până lângă şopron, toat(e) trebuesc surpate până in pardoseală, cum şi bolţile beciurilor dedăsupt trebuesc surpat(e) şi să să pue grinzi groase, pentrucă din multa stricăciune şi invălitoarea au căzut şi s'au frânt bucăţ(i), bucăţ(i) şi rămân numai odăile cele despre Prah(o)v(a) cu invălitoarea lor, la care boltele trebuesc surpate şi să li să facă tavan. Şopronul cel invălit cu ţiglă, mijlocul au căzut jos şi au rămas numai marginile de o part(e) şi de alta, cât ar şădea cât(e) o căruţă dedăsupt, care trebueşte stricat de tot, pentr(u)că nu să poat(e) meremetisi şi să să facă din nou. Grajdul căzut jos cu invălitoare cu tot, care trebueşte făcut din nou cu invălitoarea lui. Clopodniţa trebueşte surpată până la boltă şi făcută al doilea. Cele doă odăi mici de jos stâlp(i) de dănaint(e) amândoi trebuesc surpaţi, cum şi boltele să să pue grinzi. Zidul curţi(i) o parte despre grajdiu până in clopodniţă căzut jos, cum şi in alte părţi crăpături care acestea trebuesc intemeiate la loc după cum au fost".

Tot cu această imprejurare aflăm câteva ştiri despre averea mânăstirii. Astfel găsim că pe apa Prahovei, lângă mânăstire, avea pe lângă moară [1] şi o „pioă de lucru zeghelor". Pe moşia Valea Manti mânăstirea avea 28 pogoane vie lucrătoare, iar la vie avea „1 casă cu doă odăi cu şindrilă invălită, 1 şopron vechiu invălit cu şindrilă de stejar, 1 cârciumă lângă vie cu doă odăi, 1 brutărie invălită cu şovar, 1 băcănie ipac, 1 scaun de tăiat carne, 1 grajd ipac cu şovar invălit", desigur impreună cu toate acareturile trebuincioase viei. Asemenea avea „1 cârciumă la Valea Largă cumpărată şi dă t(a)l(eri) 30 pă an chirie" [2].

In anul 1810 mânăstirea era aproape in aceiaşi stare ca in

---

1. In Octomvrie 1825 această moară impreună cu cârciuma care era lângă ea era socotită ca putând aduce mânăstirii o arendă de 500 taleri pe an (*Ibidem*, c. n. 92, doc. 2 din 12 Octomvrie 1825, doc. 3 din 13 Octomvrie 1825, doc. 4 din 24 Octomvrie 1825, doc. 5 din 24 Octomvrie 1825, doc. 6 din 24 Octomvrie 1825).

2. *Ibidem*, pachet 1, doc. din 1 Ianuarie 1803.

1803. Probabil că din această pricină pe Hrisant nu-l găsim egumen in soroc de 12 ani, ci, cred, numai până la anul 1808, când vine egumen la Poiana, Ierotei. Lui Ierotei Epitropia spitalului Sf. Panteleimon ii dă egumenia pe un soroc de cinci ani, prin „așăz(ă)mâ(n)t inscris, incheiat in unsprezece ponturi" [1], ca in acest soroc să infăptuiască cele ce era indatorat Hrisant. Dar nici Ierotei nu poate să le infăptuiască. Deaceia in anul 1810 face paretisis din egumenie, iar Mitropolia cu ordinul nr. 63 din 2 Martie 1810 inștiințează pe protopopul Teodor de la Câmpina că deoarece „cuviosul Ierotei eg(u)m(enul) mân(ă)stirii Pocni..... au făcut paretisis de egumenie..... intr'al căruia locu am și hotărit a să orândui eg(u)m(en) cuviosul protosinghel Romano al Sf(intei) Mitr(opolii), poruncim..... ca inpreună cu numitu protosinghel, mergând la mân(ăs)tirea Poiana să luați soc(o)t(eală) paretisitului eg(u)m(en) Ierotei de tot venitu și chelt(u)iala ce va fi făcut de când s'au orânduit eg(u)m(en), cum și catagrafia de toată periusia mân(ăs)tiri mișcătoare și nemișcătoare..." [2]. Intr'adevăr am găsit o catagrafie de zestrea mânăstirii Poiana din 6 Martie 1810 [3]. Catagrafia insă este neiscălită. Ceiace putem spune este că protosinghelul Romano n'a egumenit mult la Poiana, căci la 4 Iunie 1810 mitropolitul Ignatie orândueşte „igum(en) și purtător de grijă la mâ(năs)tirea Râncăciov(u)lui pe cuviosul prot(o)singhel Romano al Sfintei Mitropolii..." [4].

La Poiana rămâne egumen tot Ierotei, care la 1 Dechemvrie 1810 face următorul inscris cu Constantin Ion Ghica: „La mâ(năs)tirea Poiana... fiind igum(en) Sfinția Sa părintele Ierotei ieromonahul, carăle având luată egumenia numitei mâ(năs)tiri prin așăz(ă)mâ(n)t inscris încheiat in unsprezece ponturi... cu l(ea)t 1808 Maiu 30 și intre altele ponturi fiind unul și acesta, adică să aibă Sfinția Sa a ținea mâ(năs)tirea ace(a)sta în soroc de cinci ani, in care diastimă să fie dator a drege și a (î)noi toate cele stricate atât înlăuntru mâ(năs)tiri, cât și pe afară, cu cheltuiala sa. Și toate cele ce să vor zidi și să vor face de Sfinția Sa la înplinirea soroc(u)lui să rămâe ale mâ(năs)tirii, făr(ă) a pretenderesi vreun ban p(en)tru cheltuiala lor. Și văzând dumnealui biv vel stol(nic) Costand(in) Prădescu epitropul mâ(năs)tirii Sfânt(u)lui Panteleimon, că în diastima acestor doi ani trecuți n'au făcut Sfinția Sa nici o urmare de zidire sau dregere din cele stricate, l-au apucat pă Sfinția Sa ca să sigurifsească le-

1. N'am găsit acest „așăzământ".
2. Acad. Rom., *ms. 625*, f. 13.
3. *E. S. C.*, arhiv. cont., pachet 1, doc. din 6 Martie 1810.
4. Acad. Rom. *ms. 625*, f. 18.

gătura aşez(ă)mânt(u)lui ce s'au zis mai sus prin caznie vrednică. ...Care cerere a Dumn(ea)lui epitropului fiind dreaptă şi cu cale au căzut igumenul cu rugăciune la mine ca să sigurifsască ace(a)stă legătură prin caznia mea şi să fac eu zapt toate orice venituri vor fi ale mă(năs)tirii dându-i Sfinţii Sale p(en)tru traiul şi trebuinţa sa numai acelea câte prin osebit zapis între mine şi între egumen sânt aşăzate, iar alt nimic să nu să amestice. Şi eu să fac urmare şi inplinire la toate poruncile aşăz(ă)mânt(u)lui de mai sus... Fiind însă că la facerea din nou şi dregerea acelor stricate urmează a să cheltui o îndăstulată sumă dă bani şi venitu mâ(nă)stirii ce s'ar putea agonisi pă trei ani, ce rămăsese a igumeni părintele Ierotei de acum înainte, nu poate fi deajuns spre inplinirea şi a cheltuelilor ce s'au zis şi osebitele cheltueli ce sânt următoare pă toată zioa ale ţinerei trebuinţelor bisericii i ale mâ(nă)stirii şi ale oamenilor casii, mi s'au mai adăogat alţi doi ani înainte ca să iau eu adică veniturile mâ(nă)stirii diastimă înainte pă cinci ani dăplin. Deci mă îndatorez şi mă leg print'acest zapis al mieu dă acum să încep a face cele stricate... cu un cuvânt orice stricăciuni vor fi atât înlăuntru mâ(nă)stirii, cât şi pe la cele de afară namestii ale mâ(nă)stirii, până la inplinirea sorocului de cinci ani să fie toate înainte drese şi săvârşite" [1].

Tot în acest an — 1810 — găsim slujind la biserica acestei mânăstiri un preot căsătorit, Preda [2], în vârstă de 55 ani, hirotonisit la anul 1793 pe seama bisericii mânăstirii Poiana [3]. Tot acum aflăm că la Poiana „călugări nu sânt" [4]. Aceasta ne arată că egumenii nu împlinise porunca Epitropiei ca să ţină în mănăstire „şi doi, trei călugăraşi de pomană pentru pomenirea ctitorilor". Ceiace însemnează că şi la Poiana, ca şi la Brebu, Epitropia Spitalului Sf. Panteleimon a purtat grije că dacă mânăstirea a rămas fără călugări, să aibă cel puţin neincetat preoţi de mir care să poarte grije de nevoile sufleteşti ale locuitorilor după moşia pe care este aşezată mânăstirea [5]. Căci de la 1793 până astăzi şirul preoţilor de mir la această mânăstire a fost neîntrerupt [6].

---

1. Acad. Rom., *ms.* 625, ff. 24-25.
2. Pe popa Preda îl găsim aci şi în Octomvrie 1825. (*E. S. C.*, arhiv. cont., c. n. 92, doc. 2, din 12 Octomvrie 1825; doc. 3, din 13 Octomvrie 1825; doc. 4, din 24 Octomvrie 1825; doc. 5, din 24 Octomvrie 1825 şi doc. 6, din 24 Octomvrie 1825).
3. Acad. Rom., *ms. 1457*, ff. 318-319.
4. *Ibidem*, f. 333.
5. Dimitrie Bădiceanu, *Mânăstirea Brebu*, p. 24.
6. Pe un *Penticostar*, tipărit la Râmnic în 1785, din biserica Poiana, găsim la f. 350 însemnarea: „Acest sfâ(n)t Penticostar iaste cumpărat de pop(a) Pană în t(a)l(eri) 8, iar cine-l va muta să fie anatima Apr(ilie) 20, 17817 (sic! 1787?). Iar la f. 183 găsim însemnarea: „Pop(a) Gheorghe (indescifrabil) 1799 Ghen(a)r(ie) 21".

Nu putem şti ce imbunătăţiri s'au adus mănăstirii dupe facerea aşezământului de mai sus.

La 8 Mai 1830, când se orândueşte egumen arhimandritul Grigorie, starea mânăstirii era următoarea: biserica „invălită cu şindrilă, dar veche, pă alocurea şi spartă, crăpată foarte rău dă cutremur. Casile cele mari stricat(e) foart(e) rău dă cutremur, cum şi paraclisul dă sus au căzut şi din bolţi cum şi din invălitoare. Jos doaă odăi cu cămară şi cuhnie... nu s'au stricat dă cutremur Şi din odăi spre casile cele mari şopron dăzvălitu. Lângă portiţa cea mică doaă odăi dă zid dăzvălit(e). Curtea imprej(u)r dă zid... şi clopotniţă dă zid... crăpată dă cutremur. Incă dăspre apa Prah(o)vi căzut şi zidul"[1].

Nu putem şti dacă mănăstirea Poiana se găsea in această stare din pricina cutremurului de la anul 1802, sau suferise stricăciuni şi după urma cutremurului din anul 1827, care stricăciuni trebuiau să fie reparate.

In anul 1839 vine egumen arhimandritul Ghenadie Pârvulescu, care la această dată mai era egumen şi la Lespezi[2]. Ghenadie se apucă indată să repare biserica. La anul 1841 aşează pisanie nouă—probabil in locul celei vechi—la intrarea în biserică, deasupra uşilor, in care spune că „s'au ridicat aciastă sf(ântă) biserică din temelie a (p)rea (sic ! = treia) oară şi s'au 'nfrumuseţat cum să vede... prin râv(n)a şi osteneala cum şi chiltuial(a) sf(inţii sale) pări(n)tel(ui) arh(i)m(andrit) Ghenadie Poenar şi Lespezean".

Nu putem şti dacă aceşti doi preoţi au slujit la Poiana sau nu. *Sinodicul* mânăstirii Poiana spune că preotul Ioan Duhovnicul a păstorit aci 45 de ani şi anume intre anii 1830-1875 (f. 5). Intr'adevăr, pe acest preot il găsim aci la 16 Mai 1835, — insemnare pe Penticostarul de mai sus, f. 171 — la 8 Aprilie 1837 — insemnare la sfârşitul acestui Penticostar—la 1840 (Acad. Rom., *ms. 3986*, f. 7), şi la 1863 (Arhiv. Stat. *Minist. Instr.* dosar 965/1863). Acest preot Ioan Duhovnicul a fost „tata preotului Ioan Ionescu ce a fost intâiu ca bun invăţător şi ca preot aci la comună — la 1863 il găsim la Poiana *(Ibidem)* in urmă mutat la biserica Domniţa Bălaşa din Bucureşti, tot ca preot invăţător şi murindu-i preoteasa s'a călugărit şi a fost ales episcop al Romanului..... Ca preoţi al II la acest schit au mai fost şi Ioan Cosmescu, Petre Oprescu, Moisi Ionescu, Sava Georgescu şi Ion Georgescu. Toţi aceştia au fost ca preoţi ai acestui schit câte 5-6 ani şi anume prin anii 1830-1885". *(Sinodic*, f. 5). Despre preotul Petre Oprescu ştim că s'a născut în anul 1830. In 1853 era căsătorit şi ţârcovnic la biserica mânăstirii Poiana, când locuitorii acestui sat impreună cu egumenul Chesarie cer celor in drept să-l facă diacon pe seama acestei mânăstiri, cu leafă din venitul ei, ceiace se incuviinţează. (Arhiv. Stat. Bucureşti, *Minist. Instr.*, dosar 2771/1853). Ca preoţi la biserica acestei mânăstiri au mai fost: preot V. Căplescu de la 1864 inainte, preot Al. Brătăşeanu intre anii 1879-1880, preot I. Grigorescu de la 1869 inainte. *(Sinodic*, f. 5). După răsboiu au fost preot Har. Popescu —azi la bis. Sf. Voevozi din Bucureşti, preot Alex. Popescu — azi ieromonahul Miron Popescu de la mânăstirea Câmpulung, iar din 1930 slujeşte aci preotul D. Popescu.

1. *E. S. C.*, arhiv. cont., pachet 1, doc. din 8 Mai 1830.
2. Dimitrie Bădiceanu, *Mânăstirea Brebu*, p. 30.

Nu este adevărat că arhimandritul Ghenadie a ridicat biserica „din temelie" cum spune pisania [1]. Adevărul e că biserica este „zidită din temelie de răposatul spătar Toma Cantacuzino la leatul 1690 şi prefăcută în anul 1841 de părintele arhimandrit Ghenadie", cum ne mărturisesc trei catagrafii de zestrea mânăstirii Poiana, din anii 1848, 1857 şi 1861 [2].

In Dechemvrie 1848, când arhimandritul Ghenadie pleacă din egumenie, găsim la Poiana în clopotniţă trei clopote, in loc de „un clopoţel mic", cum era la 1830 [3], precum şi „o pereche de case noă in faţa bi(sericii) cu 4 odăi, doă cămări, doă sălişe, o plimbătoare cu doă despărţituri şi o galerie in faţă aşternută cu lespezi de piatră"... Asemenea găsim şi „alte case noă in rândul casel(o)r domneşti, in care sânt trei odăi şi o cuhnie"... [4] Cred că aceste două rânduri de case sunt făcute de arhimandritul Ghenadie. La aceasta ne îndreptăţesc cuvintele „case noă". Apoi casele „din faţa bisericii" nu sunt trecute in catagrafia din 8 Maiu 1830. Cât despre „casele domneşti"—adică cele ctitoriceşti—acestea erau „dărăpănate cu totu, in care să află şi paraclisul asemenea dărăpănat, iar îmbrăcămintea odăilor lipseşte cu totul" [5].

Ghenadie fusese numit egumen la Poiana pe viaţă [6]—probabil având aceleaşi drepturi şi datorii ca arhimandritul Teodor egumenul mânăstirii Brebu din acea vreme [7]. Nu ştim din ce pricină, în anul 1848, este scos din egumenie. La 12 Mai 1861 Eforia Spitalelor Civile spune că „a fost indepărtat pe nedrept de căimăcămia de atunci" [8].

1. Intemeiat probabil pe această ştire a pisaniei lui Ghenadie, preotul Ioniţă Grigorescu spune în *Sinodicul* său de la 1908, că intr'adevăr Ghenadie a ridicat din temelie biserica. Iar biserica zidită de spătarul Toma Cantacuzino ar fi fost cam prin locul unde e azi gara Câmpina. „Pe la anul 1730-1740 s'a zidit a doua biserică pe peronul de pe mal, sus, unde se află azi casele mari ale schitului impreună şi chilii împrejurul bisericii (cetate) şi care au durat până la 1842, când s'a făcut a treia biserica mai mare şi mai frumoasă şi care se află şi azi, de arhimandritul Ghenadie Pârvulescu care a făcut şi grădina, stupina". Pr. Ioniţă Grigorescu mai spune că „ce a fost cauza mutări schitului pe peronul de pe deal, sus, unde se află azi, nu se ştie cu preciziune, dar desigur că vr'o apă mare a gârlei Prahova, le-a făcut multe stricăciuni şi amărăciuni de i-a indemnat la una ca aceasta" (f. 3). Probabil că biserica ridicată de Toma Cantacuzino a fost de două ori „preinoită". Odată la 1841 de Ghenadie şi altădată inainte de el. De unde credinta că au fost trei biserici.

2. Acad. Rom., *ms.* 725, ff. 82, 92, 102.

3. *E. S. C.*, arhiv. cont., pachet 1, doc. din 8 Maiu 1830.

4. Acad. Rom., *ms.* 725, f. 83,

5. *E, S. C.*, arhiv. cont., pachet 1. doc. din 8 Maiu 1830; Acad. Rom. *ms.* 725, f. 83.

6. Arhiv. Stat. Bucureşti, *Ministr. Instr.*, dosar 466/1861, f. 2.

7. Dimitrie Bădiceanu, *Mânăstirea Brebu*, pp. 20-22.

8. Arhiv. Stat. Bucureşti, *Ministr. Instr.*, dosar 466/1861, f. 2.

Indepărtat din egumenie Ghenadie se plânge deadreptul Domnului Barbu Știrbei cerând sau egumenia Poenei, sau să i se dea 79.000 lei, sumă ce ar fi cheltuit-o dela sine cu clădirile și reparațiunile arătate mai sus [1]. Domnul poruncește ca indată ce se va găsi loc să mute pe Chesarie — egumenul numit la Poiana in locul lui Ghenadie — iar pe Ghenadie să-l orânduiască din nou la Poiana. Cum in această vreme Eforia Spitalelor Civile dorea să scape de egumenul Teodor de la mânăstirea Brebu, la cererea Eforiei [2], „Sfânta Mitropolie dimpreună cu Departamentul Credinții chibzuește — la 4 Noemvrie 1852 — ca arhimandritul Teodor igumenul schitului Brebu să se depărteze — fiind „ajuns în vârsta bătrâneților" — și in locu-i să se orânduiască vremelnicește arhimandritul Ghenadie, spre incetarea reclamațiilor sale și a despăgubirilor pretendate. Și indată ce se va face vacanție de vre-o igumenie unde să fie chemat actualul igumen al schitului Poiana, să se orânduiască atunci arhimandritul Ghenadie la acel schit Poiana" [3].

Atât de supărat a plecat Ghenadie de la Poiana, încât nici n'a luat parte la așezarea in egumenie a lui Chesarie Petriceanu, urmașul său. In catagrafia de zestrea mânăstirii, făcută atunci, iscălește in locul său „fratele Niculae iconom(ul) p(ă)rintelui Ghenadie" [4].

La Brebu Ghenadie stă egumen până in anul 1861, când, cum vom vedea mai jos, se intoarce la Poiana [5].

Chesarie Petriceanu, urmașul său, moare in egumenie la anul 1857. In catagrafia de zestrea mânăstirii făcută curând după moartea lui, in 22 Octomvrie 1857, la așezarea în egumenie a lui Casian Georgescu de la Lespezi [6], găsim trecute „cele ce s'au găsit prisosu peste cele din vechea catagrafie de la anul 1848 Dechemvrie" [7], adică lucruri făcute supt egumenia lui Chesarie și prin străduința lui. Găsim inșirate acolo o mulțime de vestminte preoțești, odoare in biserică, mobilă in case și obiecte de gospodărie. Intre acestea găsim trecute și o „varniță cu var strecurat ca doăzeci mii oca, 2 cuptoare cărămidă arsă și altă cărămidă de sobe ca șase mii... 200 scânduri de brad de dușumele, 100 idem mijloace". Acestea toate le pregătise Chesarie pentru casele ce probabil voia să le zidească in locul caselor ctitoricești, in care se afla și paraclisul, care

1. *Ibidem*; cf. și dosar 1596/1852, f. 1, precum și dosar 2061/1852, ff. 1—3.
2. *Ibidem*, dosar 1752/1851, ff. 45—48.
3. *Ibidem*, dosar 1596 1852, f. 1.
4. Acad. Rom., *ms. 725*, ff. 85—86.
5. *Ibidem*, ff. 91—98 și Arhiv. Stat., *Minist. Instr.* dosar 466/1861, f., 5.
6. Acad. Rom., *ms. 725*, ff. 95—97.
7. *Ibidem*, f. 97.

erau atât de dărăpănate, „încât nu mai pot fi de lăcuit" [1]. Aceste case le zideşte Casian Georgescu. Tot el inveleşte clopotniţa. Pentru aceste lucrări, la 30 Aprilie 1858, Casian încheie un contract cu Eforia îndatorându-se să le facă dupe planul dat de aceasta. „Pentru toate aceste voiu primi dela On(o)r Epitropie lei 70.000, precum şi materialul în fiinţă la mânăstire şi cel după la meşteri nevăzut. Asemenea am a lua din pădurea mânăstirii lemnele trebuincioase la facerea cherestelii schelelor, arsul cărămizii şi al varului. Astfel, dar, urmând mă îndatorez a săvârşi această lucrare în anul acesta din roşu şi învelitorile, iar desăvârşirea lor întru toate în anul viitor 1859..." [2]. Intr'adevăr la 16 Iulie 1859 Ministerul Cultelor, la cererea Eforiei, porunceşte arhitectului mânăstiresc, Şlater, să meargă la mânăstirea Poiana ca să cerceteze dacă învelitoarea clopotniţii şi clădirea caselor s'a făcut dupe planul dat de Eforie [3]. La 27 Ianuarie 1860 Şlater înştiinţează Eforia că a fost la mânăstirea Poiana. „Clopotniţa este învălită după contract cu tinichea albă". Casele sunt aproape gata. „Pentru mai mare soliditate" mai au însă nevoe de unele schimbări, pentru care lucrări Şlater alcătueşte un deviz în sumă de 18.113 lei [4]. In Iulie 1861 când Casian trece egumen la Brebu aceste case erau complect gata [5].

Văzând că după moartea lui Chesarie nu este numit egumen la Poiana, arhimandritul Ghenadie se jelueşte din nou Domnului, cerând sau mânăstirea Poiana, sau despăgubirea cunoscută. Domnul porunceşte să i se facă dreptate. Şi astfel Ghenadie se poate reîntoarce la Poiana dupe 13 ani, în Iulie 1861 [6].

In Dechemvrie 1863 Ghenadie se găsea tot la Poiana [7]. Cât va mai fi stat aci, nu putem şti sigur. Ceiace putem spune e că el a fost cel din urmă egumen al mânăstirii Poiana şi că supt egumenia lui această mânăstire a fost prefăcută în biserică de mir.

---

1. *Ibidem*. Pe anul 1850 s'a răspuns de Eforie schitului Poiana suma de 14.013 lei după „înaltele deslegări pentru reparaţii". (Arhiv. Stat. Bucureşti, *Ministr. Instr.*, dosar 2035/1850, f. 4). La 31 Dechemvrie 1853 Eforia cere Departamentului Credinţii ca să poruncească să se sloboadă pe seama schitului Poiana lei 16.050 din a treia parte pe anul 1854 destinată pentru îmbunătăţirea lui, ca să se îmbunătăţească clădirile „după contracturile încheiate cu Eforia". *(Ibidem*, dosar 2586/1853, f. 47). Ce reparaţii va fi făcut cu aceşti bani Chesarie care era atunci egumen, nu putem şti.

2. *Ibidem*, dosar 2061/1852, f. 5; vezi devizul acestor lucrări la f. 6.

3. *Ibidem*, f. 7. La 17 Iulie 1859 Ministerul de culte cere lui Şlater să facă un plan pentru un han ce Eforia voeşte să facă pe moşia Poiana pe care e aşezată mânăstirea Poiana, „în care să [se] coprinză o sală de cârciumă, o odae pentru cârciumar, o cameră şi o băcănie cu pivniţă dedesubt". *(Ibidem*, f. 8).

4. *Ibidem*, ff. 10-11.

5. Acad. Rom., *ms*. 725, f. 105.

6. Arhiv. Stat. Bucureşti, *Ministr. Instr*. dosar 466/1861.

7. *Ibidem*, dosar 975/1863, f. 9.

III. DE LA DATA PREFACERII MÂNĂSTIRII ÎN BISERICĂ DE MIR — 1864 — PÂNĂ ASTĂZI

Singurul isvor pe care l-am găsit privitor la prefacerea mânăstirii Poiana în biserică de mir, este *sinodicul* întocmit la 14 Mai 1908 de preotul Ioniță Grigorescu de la această mânăstire. Fiind preot aci încă din 1869 [1] putem pune oarecare temeiu pe cele scrise de el.

Iată ce spune acest preot cu privire la prefacerea mânăstirii Poiana în biserică de mir și la viața pe care a dus-o după aceia: „Perioada călugărilor încetează la acest schit de prin 1863-1864. Primul egumen sau îngrijitor (după noua metodă) a fost numit la acest schit în 1864 preotul de mir V. Căplescu [2]... Al doilea îngrijitor preot al schitului a fost pr. Al. Brătășeanu prin anii 1880-1890 [3]. În urma unor neînțelegeri ivite între Mitropolie și Eforia Spitalelor Civile, de care aparținea acest schit, pentrucă Sfânta Mitropolie numea ca îngrijitori la acest schit ieromonahi (sau) preoți de mir, oameni demni, conform bunei cuviințe și așezămintelor (c)titoricești, Eforia contra voinței ei (a Mitropoliei) a numit ca îngrijitori la schit pe brigadierii silvici. Primul brigadier îngrijitor al schitului a fost V. Dumitrescu din Câmpina, zis și Boarteș. Acesta a stricat zidul din curtea a doua a schitului și a îngrădit-o cu gard (curtea). Și după eșirea sau scoaterea sa din brigadier îngrijitor, la 3-4 ani, a luat cu sine 2 cară încărcate cu tot ce a avut schitul mai bun ca mobilă..... După Domnul Vasile au mai fost numiți ca brigadieri îngrijitori încă vr'o 7-8, la acest schit. Nu pot zice nimic în rău sau bine despre acești oameni, dar ca oameni speciali în ale pădurei, cu ce buni îngrijitori ai schitului ar fi fost și ca dovadă este că în 7-8 ani cât a ținul perioada lor de îngrijitorat a curățat schitul de tot ce a avut ca mobilă, ecareturi pe dinlăuntru sau afară, astfel că la 14 Mai 1908 schitul nu mai posedă niciun cui în părete" [4]. După acești brigadieri silvici Eforia a numit din nou ca îngrijitori tot pe preoții slujitori acolo, căci în 1908 preotul I.

---

1. *Sinodic*, f. 5.

2. La Arhivele Statului București, *Minist. Instr.* se găsesc două dosare din anul 1863, nr. 1241 și 1242, „cu lucrările schiturilor desființate și cari s'au transformat în biserică de mir". Din aceste dosare, care cuprind acte și din 1864, aflăm că în anul 1863 s'au prefăcut în biserici de mir trei schituri din județul Prahova: Brebu, Lespezi și Iordăcheanu. Despre Poiana nu găsim nimic. Aceasta mă face să cred că Poiana a fost prefăcută în biserică de mir, nu în 1864, ci câțiva ani mai târziu, probabil după moartea ultimului egumen Ghenadie, întâmplată prin anul 1870.

3. Pe preotul Al. Brătășeanu îl găsim aci în 1879, cum ne arată o însemnare făcută de el pe coperta Triodului tipărit la Sibiu în 1860, ce se găsește în biserica mânăstirii: „Acest Triod este al schitului Poiana cumpărat de Eforie. 1879. Superior Pr. Al. Brătășeanu".

4. *Sinodic*, f. 4.

Grigorescu arată că era de câţiva ani ingrijitor al schitului Poiana [1]. In această stare se găseşte mânăstirea şi azi.

Din anul 1936 in casele din curtea mânăstirii Poiana funcţionează Şcoala superioară ţărănească a Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol", iar în fosta livadă a mânăstirii fac practică elevii acestei şcoale. In acest scop casele au fost reparate şi prefăcute după trebuinţa de către Fundaţie.

In anii 1935-1936 cu cheltuiala Eforiei s'a făcut de zid şi partea din clopotniţă care era de scânduri, de la jumătate in sus, iar clopotniţa s'a invelit cu ţiglă [2].

ŞIRUL EGUMENILOR DE LA MÂNĂSTIREA POIANA.

Mitrofan, 1723—1737? [3].
Partenie, 1737?—1744 [4].
„Egumenul Poenarul", 25 Martie 1761 [5].
Ioanichie, 5 Septemvrie 1763 [6].
„Părintele egumen Poenaru", 1780 [7].
Acachie, inainte de 1 Iunie 1797 [8].
Hrisant, 1 Iunie 1797 [9], 1 Ianuarie 1803 [10]—1808 [11].
Ierotei ieromonahul, 30 Maiu 1808, 1810 [12].
Arhimandritul Grigorie, 29 August 1829 [13], 8 Maiu 1830 [14].
Arhim. Ghenadie Pârvulescu, egumen intâia oară, 1839-1848 [15].
Chesarie Petriceanu, 1 Dechemvrie 1848—† 1857 [16].
Ieromonahul Casian Georgescu, 22 Octomvrie 1857, Iulie 1861 [17].
Arhimandritul Ghenadie Pârvulescu, egumen a doua oară, Iulie 1861 [18], Dechemvrie 1863 [19].

---

1. *Ibidem*, f. 5.
2. Azi in clopotniţă sunt două clopote. Unul dăruit de Eforie la 1873 Octomvrie 25, cum ne dovedeşte pisania de pe el, iar altul de 350 de kgr. cumpărat la anul 1927 de enoriaşi prin stăruinţa preotului Alex. Popescu. Nu ştim ce se vor fi făcut cele trei clopote vechi. (Acad. Rom., *ms.* 725, f. 83).
3. Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Sinaea*, pp. 90-92; arhim. Serafim Georgescu *Sfânta mânăstire Sinaia*, p. 44.
4. *Ibidem*.
5. I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigorie Cantacuzino*, p. 189.
6. *E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 132, doc. din 5 Septemvrie 1763.
7. *Ibidem*, c. r. 97, doc. din 1780.
8. *Ibidem*, pachetul 1, doc. din 1 Iunie 1797.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*, doc. din 1 Ianuarie 1803.
11. Acad. Rom., *ms.* 625, ff. 24-25.
12. *Ibidem*, ff. 13, 18, 24-25.
13. *E. S. C.*, arhiv. cont., c. r. 97, doc. din 29 August 1829.
14. *Ibidem*, pachet 1, doc. din 8 Maiu 1830.
15. Acad. Rom., *ms.* 725, ff. 81-83.
16. *Ibidem*, ff. 81-97.
17. Dimitrie Bădiceanu, *Mănăstirea Brebu*, p. 30; Acad. Rom., *ms.* 72, ff. 81-109.
18. *Ibidem*, *ms.* 725, ff. 101-109.
19. Arhiv. Stat. Bucureşti, *Minist. Instr.*, dosar 965/1863, f. 9.

CĂRȚI VECHI DE SLUJBĂ.

I. *Cărți găsite în biserica mânăstirii Poiana.*

Octoih [1], București 7282 (1774).

Penticostar, Râmnic 7293 (1785), cu aceste însemnări: *a)* Pe o filă nenumerotată. „Să să știe că am fost cântăreț la această sf. monastire de la anu 1860 și până la anu 1864 Aprilie 27. H. Ionescu". *b)* f. 171: „[1]835 Maiu 16. Irei Ioan [2] sluj[i]tor". *c)* f. 183: „Pop[a] Gheorghe [2] 1799 Ghen[a]r[ie] 21". *d)* f. 350: „Acest Pinticos[t]ar l-am cumpărat eu drept t[a]l[eri] 12 bani gata în mân[a] lui Ion Ungureanul ce purta cărți de vânzare [17]94 [3]. „Acest sfâ[n]t Penticostar iaste cumpărat de pop[a] Pană în t[a]l[eri] 8, iar cine-l va muta să fie anatima. Apr[ilie] 20 17817" [4]. *e)* La sfârșit: „Popa Ioan Poenar[u]l 1837 Aprili[e] 8".

Evhologhion, Sibiu 1849.

Mineiele, București 1852, pe lunile: Septemvrie, Noemvrie, Dechemvrie, Fevruarie, Martie, Aprilie, Mai, Iunie, August, cu aceste însemnări: a) *Mineiul pe Martie*, p. 81: „Să se știe că am fost eu robul lui D[u]mnezeu cântăreț la ace[a]stă monastire Poena de la 1860 până la 1864 Martie 9. P. Marinescu". b) *Mineiul pe Aprilie*, pe coperta din față: „Să se știe că am fost cantor la această biserică a monastiri Poeana de la anu 1860 și până la anu 1864 Aprilie 27. H. Ionescu". c) *Mineiul pe August* [5]: „C. Mănulescu, succesor I. G. Rădulescu, cântăreți". „C. Mănulescu, cântăreț 1". d) *Mineiul pe Dechemvrie*: „Pr. I. Georgescu".

Apostol, București 1856. Insemnare: „Acest Apostol s'au cumpărat de subsemnatul și s'au dăruit sfintei biserici a schitului Poena, astăzi 6 Iunie 1870. P. Marinescu".

Chiriacodromion, București 1857.

Triod, Sibiu 1860. Însemnare: „Acest Triod este al schitului Poiana cumpărat de Eforie 1879. Superior Pr. Al. Brătășeanu".

Evanghelie, Buzău 1869.

II. *Cărți grecești găsite în muzeul mânăstirii Sinaia* [6].

Nr. 1973 [5] — *Paraclitichi*, Veneția 1800.

Nr. 1976—*Penticostar*, Veneția 1805, cu aceste însemnări: a) la început: „P. Marinescu. 1863 Martie 30, în Sâmbăta Mare". b) *La sfârșit*: „În acest an desceptându-se Românii din somnul cel greu

1. Această carte se găsește numai până la fila 303.
2-3. Locuri indescifrabile.
4. Probabil 1787 sau 1817.
5. Deși unele cărți n'au însemnări din care să se poată ști ale cărei mânăstiri sunt, în inventarul muzeului sunt arătate ca fiind ale mânăstirii Poiana.
6. Cifra aceasta arată numărul sub care e trecută cartea în inventarul muzeului.

au inceput a deveni la lumină d'aşi cunosce origina şi naţiea prin progresu de cultură in sciinţă, depărtând tot d'odată pă lângă celelalte... şi citirea şi cântarea grécă din tote bisericile Ruminii, prin scrisul ordin allu Domnitorului Alecsandru Ionu in I, lăsând numai pe la capitale mari câte o capelă. Şi am scris eu P(reotul) Ion, m(ânăstirea) Poena, servitor divin la acestă sfântă biserică, fiindu-mi naţiea şi creşcerea rumână, 1863, Maiu 18".

Nr. 1665—Evanghelie, Veneţia 1818.

Nr. 2002-2013 — Cele 12 Mineie [1], Veneţia 1815-1820. Pe aceste mineie, afară de cel pe luna Mai, pe scoarţa din faţă, găsim următoarea insemnare: [2] „1844 Avgust 26. S'au dăruit la sfânta mânăstire Poiana de supt iscălitul, pentru pomenirea răposaţilor Dimitrie, Ana, Câmpina, T. D. Ciacâr" [3].

Preotul **Dimitrie Bădiceanu**

R e s u m e

Le monastere Poiana du département Prahova est la fondation de Thomas Cantacuzino commandant de l'armée de Constantin Brâncoveanu. Il a commencé le batir en 1690, mais de 1711 s'étant réfugié dans la Russie où il mourut, il n'a pas achevé que l'église du monastère. Le fondateur lui a donné les terres Poiana, Doftăneţul et Cernăteşti du département Prahova et Preasna du département Ilfov.

En 1750 Grigorie II Ghica l'a dédié au monastere et à l'hôpital de Saint Panteleimon à qui il devait payer une contribution de 150 thalers par an. Pendant la guerre entre les Russes, les Turcs et les Autrichiens—1787-1791—, les armées turques ont pénétré dans le monastère Poiana et après l'avoir dévasté lui ont mis le feu. Alors ont été brulés les documents de ce monastère, ceux du monastère Lespezi et des plousieurs boyards qui les avaient mis là pour être gardés.

Au cours de temps le monastère a été plousieurs fois reparé. Vers l'an 1864 Poiana a été transformé en église seculière, à quelle occasion toute sa fortune est devenu la proprieté de l'Ephorie des Hopitaux Civiles de Bucarest.

Eu ce moment le monastère Poiana se trouve encore dans cette situation.

---

1. In afară de aceste cărţi de slujbă am mai găsit şi un Dicţionar grecesc în trei volume, tipărit la Viena, 1835—1837. Acest dicţionar este arătat in inventar ca fiind al mânăstirii Poiana. (Cf. inventarul nr. 2014—2016).

2. Mineiul pe luna Mai este fără scoarţe. Cred că insemnarea, care trebue să fi fost la fel cu cea de pe celelalte mineie, a fost făcută tot pe scoarţa din faţă.

3. In catagrafia de averea mânăstirii Poiana din 1 Dechemvrie 1848 găsim trecute şi „12 mineie greceşti dăruite de d. Teodor Ciacâr". (Acad. Rom. ms. 725, f. 83).

BOR, anul LVI, nr 5-6 (mai-iunie) 1938

EVAGRIE DIN PONT *

I. VIAȚA

Printre monahii care s'au distins și ca scriitori de valoare în îndelungata perioadă de inflorire a vieții monahale în Egipt, Evagrie din Pont ține locul de frunte. Dogmele creștine și interpretarea sf. Scripturi le-a învățat sub indrumarea marilor dascăli ai Bisericii sf. Vasile cel Mare și sf. Grigorie de Nazians. Aceștia i-au insuflat și credința vie în Dumnezeu ca și dragostea de viața pustiului. Atât pentru traiul său plin de virtute, cât și pentru marea învățătură, ce încă de tânăr dobândise, el a fost prețuit și iubit de toți. Iar numele lui ar fi fost pomenit, fără indoială, alături de cel al învățătorilor săi, dacă prin insușirea învățăturii lui Origen nu s'ar fi depărtat în oarecare măsură de la dreapta credință.

Dacă învățătura lui dogmatică a fost respinsă de sinoadele ecumenice, în schimb Biserica n'a spus niciodată nimic privitor la învățătura lui practică. Veacuri dearândul lucrările lui au fost prea căutată hrană duhovnicească pentru sufletele cucernice din toată lumea creștină. Nu fără uimire cercetătorii trecutului creștin au descoperit în vremurile din urmă că în scrierile lui Evagrie din Pont își are origina întreaga învățătură spirituală a Bisericii răsăritene. Și pentru cine cunoaște viața din trecut a Bisericii noastre, lucrul acesta are o insemnătate covârșitoare. Iată deci pricina pentru care ne-am străduit să împrăștiem întunericul ce se lăsase la noi asupra numelui lui Evagrie, cercetându-i viața, scrierile și învățătura.

Viața [1]. Evagrie s'a născut în preajma anului 346 în localitatea

---

* Acest articol este un rezumat al lucrării Εὐάγριος ὁ Ποντικός. Βίος, συγγράμματα, διδασκαλία *(Evagrie din Pont. Viața, scrierile, învățătura)*, Atena 1937, pp. 156, pe care d-l Iustin I. Moisescu a prezentat-o ca teză de doctorat în teologie la Universitatea din Atena, fiind admisă cu mențiunea: excepțional.

Revista *Biserica Ortodoxă Română* dorind să aducă la cunoștința cititorilor săi cuprinsul acestei cărți, a rugat pe autor să scrie acest rezumat. *Redacția.*

1. Bibliografia completă a lucrărilor consultate se găsește în lucrarea noastră pp. 9—13. Amintim aici numai că cel mai de seamă izvor asupra vieții lui Evagrie din Pont este *Istoria lausiacă* (Λαυσαϊκὴ Ἱστορία), scrisă de prietenul și ucenicul său Paladie, episcop de Elenopole în Bitinia. Textul acestei lucrări ni s'a păstrat în multe manuscrise grecești, care prezintă uneori mari deosebiri între ele. Ediția din Migne, *P. G.*, XXXIV, 995—1261, care nu se întemeiază pe cele mai bune manuscrise, nu mai poate fi folosită în lucrările de știință deoarece cuprinde multe adausuri ulterioare și chiar unele neadevăruri istorice. Cea mai bună ediție, de

Ibora [1], un mic oraş din Pont, de unde a luat şi numele de Ponticus. Despre familia lui, ca şi despre anii copilăriei, ni s'au păstrat puţine ştiri. Tatăl său, numit deasemenea Evagrie, a fost preot probabil chiar în Ibora. El se găsia în strânse legături de prietenie cu sf. Vasile cel Mare şi mai ales cu sf. Grigorie de Nazians, la care a trimes pe fiul său pentru învăţătură [2]. Aceasta trebue să se fi întâmplat pe la anul 360, când sf. Grigorie se afla împreună cu sf. Vasile în pustiul Pontului, nu departe de orăşelul în care s'a născut Evagrie.

Scurta şedere a lui Evagrie în pustiul din Pont i-a lăsat în

---

care ne-am folosit în lucrarea noastră, a fost publicată de Dom Cuthbert Butler *The Lausiac History of Palladius. Texts and Studies*. ed. by J. Armitage Robinson D. D., Cambridge 1904, vol. VI.

Asupra traducerilor *Istoriei lavsiace* în limba latină, siriacă, armeană şi coptă, vezi nota 2, pp. 18—19 din lucrarea noastră.

Ştiri privitoare la viaţa lui Evagrie din Pont se găsesc şi în *Historia monachorum in Aegypto* (Migne, *P. L.*, XXI, 387—402), lucrare scrisă în greceşte pe la începutul sec. V-lea, probabil de către Timotei, arhidiacon la Alexandria, şi tradusă în latineşte — în această traducere ni s'a păstrat — de către Rufin. Se găsesc deasemenea preţioase ştiri privitoare la viaţa şi mai ales la activitatea literară a lui Evagrie şi în lucrările de istorie bisericească scrise de Socrate şi Sozomen, ca şi în scrierile lui Ieronim şi Ghenadie.

1. Izvoarele nu sunt de acord asupra numelui oraşului în care s'a născut Evagrie. Paladie în Λαυσαϊκὴ Ἱστορία (ed. Dom. Butler, *Op. cit.*, pp. 116 şi 218), vorbeşte de Ἴβορα sau Ἰβόρα, iar Ieronim (*Epist. CXXXIII ad Ctesiphontem*, C. S. E. L., LVI, p. 246) numeşte pe Evagrie „*Hiboritam*" de la Ἴβορα. Pe de altă parte Sozomen (Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, VI, 30, ed. Migne, *P. G.*, LXVII, 1384) zice că Evagrie a fost Ἰβήρων πολίτης, ca şi Nichifor Calist (Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, IX, 14, ed. Migne, *P. G.*, CXLVI, 717). In alte manuscrise ale *Istoriei lavsiace* se găseşte deasemenea Ἰβήρων, în loc de Ἰβόρων, iar în Ieronim în loc de Hiborita se găseşte Hiberita. Vezi mai pe larg în L. Tillemont, *Memoires pour servir à l'histoire ecclesiastique des six premiers siecles*, Venise 1732, vol. X, p. 794. In traducerea coptă a *Istoriei lavsiace* (E. Amelineau, *De Historia Lausiaca*, Paris 1887, p. 106) cetim că Evagrie „*Iberiae* presbyteri filius erat", iar traducerea armeană (B. Sargissian, *Viaţa şi scrierile sfântului nostru părinte Evagrie din Pont*. (în limba armeană) Veneţia 1907, p. 2; cf. *Lives of the Holy Fathers*. p. 318, in A. Robinson, *The Armenian Version, Texts and Studies*, VI, 1, p. 102), vorbeşte de *Iberia* ori *Iperia*.

Scriitorii mai noi se împart deasemenea în două tabere, unii numind locul de naştere al lui Evagrie *Ibora*, iar alţii *Ibera*, potrivit cu izvoarele pe care se întemeiază. Noi socotim că este vorba în aceste texte de una şi aceeaşi localitate, care se numea Ibora, şi se găsea în apropiere de mânăstirea sf. Vasile cel Mare şi de cea a sorei sale Macrina, lângă râul Iris, nu departe de hotarele de miazănoapte ale Capadociei, în provincia numită Diospont sau Elenopont ori Pontul galatic, sau Pontul Amasiei, care multă vreme a stat sub înrâurirea spirituală a Capadociei.

Despre existenţa acestei localităţi numită Ibora, vorbeşte şi sf. Grigorie de Nisa în epist. 19 (Migne, *P. G.*, XLVI, 1076) şi în Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς 40 μάρτυρας (*Ibidem*, 784). In ce priveşte denumirea de Ἴβηρα sau Iberia socotim că este o greşeală a transcriitorilor de manuscrise, care necunoscând probabil acest oraş, credeau că e vorba de Iberia, adică Iviria, ţară aproape de Caucaz.

2. De la sf. Grigorie de Nazians s'a păstrat o scrisoare (Migne, *P. G.*, XXXVII, 24) trimisă în anul 360-361 către tatăl lui Evagrie, în care laudă virtuţile lui şi sârguinţa la învăţătură. Insuşi Evagrie spune că a fost ucenicul sf. Grigorie, în scrisoarea 46 păstrată în traducere siriacă (ed. W. Frankenberg, *Euagrius Ponticus. Abhandlungen der koniglichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Gottingen. Philologisch-Historische Klasse*. N. F.-Bd. XIII, nr. 2. Berlin 1912, p. 597).

suflet urme adânci. Crescut creştineşte in sânul familiei sale, el incepe acum să iubească viaţa de ascet, invaţă dogmele Bisericii şi explică sf. Scriptură alături de marii săi invăţători. Nu trebue uitat că in acea vreme, sub cârmuirea sf. Grigorie de Nazians şi a sf. Vasile cel Mare, care impreună cu sf. Grigorie de Nisa sunt socotiţi ca reprezentanţii noii Şcoale alexandrine în a doua jumătate a sec. IV-lea, Evagrie din Pont a inceput să citească scrierile lui Origen şi să se introducă în sistemul lui teologic. Toată viaţa el a purtat in suflet amintirea vie a timpului petrecut la picioarele marilor săi invăţători in pustiul din Pont, iar cunoştinţele teologice dobândite atunci i-au fost călăuză in desvoltarea problemelor teologice din scrierile sale.

După plecarea sf. Grigorie de Nazians, Evagrie rămâne mai departe in pustiu lângă sf. Vasile cel Mare, care l-a determinat să imbrăţişeze definitiv viaţa monahală [1]. Nu după multă vreme, el se despărţi şi de sf. Vasile, pe care insă il regăseşte după câţiva ani in Cezareia Capadociei. Acolo el a fost orânduit citeţ şi rămâne lângă sf. Vasile până la moartea acestuia.

Se pare că în vremea şederii lui Evagrie la Cezareia, veni acolo şi tatăl său, care a fost sfinţit, de către sf. Vasile, horepiscop de Argeo, o mică localitate din apropiere [2].

După moartea sf. Vasile cel Mare (1 Ianuarie 379) şi a tatălui său, Evagrie părăseşte Cezareia indreptându-se spre Constantinopole. Acolo găseşte pe sf. Grigorie de Nazians, care il hirotoneşte diacon [3]. In anul 381, sf. Grigorie devenind arhiepiscop de Constantinopole, Evagrie din Pont este ridicat la treapta de arhidiacon.

Alături de sf. Grigorie el a pus in slujba Bisericii intinsele sale cunoştinţe teologice şi talentul oratoric, luptând din toate puterile impotriva ereziilor care turburau liniştea Bisericii in acea vreme. Activitatea aceasta in capitala imperiului bizantin i-a făcut

---

1. Insuşi Evagrie face această afirmaţie intr'o scrisoare adresată sf. Vasile cel Mare. Textul grecesc al acestei scrisori s'a pierdut, ni s'a păstrat insă in traducerea siriacă, publicată de W. Frankenberg, *Op. cit.*, p. 581.

2. In Λαυσαϊκὴ Ἱστορία (ed. Dom Butler, p. 116) cetim numai că Evagrie a fost „υἱὸς χωρεπισκόπου", in vreme ce traducerea coptă a aceleiaşi lucrări (ed. Amelineau, *Op. cit.*, p. 106) adaugă că *„sanctus Basilius Cappadociae episcopus presbyterum super civitatem, quae est apud Arkeus. constituit"*.

3. Λαυσαϊκὴ Ἱστορία, ed. Dom Butler, p. 117. In unele manuscrise greceşti, pe care se intemeiază ediţia din Migne (*P. G.*, XXXIV, 1188), se spune că Evagrie a fost hirotonit diacon de către sf. Grigorie de Nisa. Ştirea insă pe care ne-o dau cele mai bune manuscrise ale *Istoriei lavsiace*, de care s'a servit Dom Butler la editarea ei, este confirmată şi de *Socrate* (Ἐκκλ. Ἱστ. IV, 23, ed. Migne, *P. G.*, LXVII, 516), *Vitae Patrum* (Migne, *P. L.*, LXXIV, 370), Casiodor (*Historia tripartita*, VIII, Migne, P. L., LXIX, 1104), Babai (W. Frankenberg, *Op. cit.*, p. 21).

în scurt timp un mare renume. Chiar sf. Grigorie il laudă intr'o scrisoare [1], iar în testamentul său, ca semn vădit al recunoştinţei sale pentru activitatea folositoare Bisericii, hotărăşte să se dea arhidiaconului Evagrie câteva din veşmintele sale precum şi o sumă de bani [2].

După retragerea sf. Grigorie de Nazians din scaunul arhiepiscopal, Evagrie rămâne ca arhidiacon sub arhiepiscopul Nectarie, care socotea că-i va fi de mare folos în treburile bisericeşti. Nu după multă vreme însă Evagrie se văzu silit să plece din Constantinopole [3]. Astfel în anul 382 il găsim la Ierusalim, unde venise cu hotărîrea de a reîncepe viaţa de ascet, care odinioară il inflăcărase atât de mult in pustiul din Pont. Acolo intâlneşte pe Melania cea bătrână, care conducea aproape de Ierusalim o mânăstire infiinţată de ea cu câţiva ani inainte. Intre ei se leagă o strânsă prietenie, care a durat multă vreme în urmă, după cum putem constata din scrisorile lui Evagrie către Melania.

După o scurtă şedere la Ierusalim, Evagrie din Pont, ascultând de sfaturile Melaniei, se indreaptă către Egipt, unde avea să realizeze scopul plecării sale de la Constantinopole, adică de a duce viaţă de ascet, scop de care aproape că incepuse să uite la Ierusalim. Sosind în muntele Nitriei, unde viaţa monahală era in floare în acea vreme, şi-a injghebat o colibă de pustnic şi a trăit acolo timp de doi ani. Evagrie a rămas foarte mulţumit de şederea in Nitria [4], nu numai din cauza vieţii ascetice pe care monahii o

1. Migne, *P. G.*, XXXVIII, 372.
2. *Ibidem*, 393.
3. Paladie (Λαυσαϊκὴ Ἱστορία, 38, ed. Dom Butler, pp. 117—119) povesteşte pe larg motivele care au determinat pe Evagrie să plece din Constantinopole. O femeie din înalta societate, după cum insuşi Evagrie a povestit lui Paladie, se îndrăgosteşte de frumosul şi elegantul arhidiacon, de care nu erau străine in acea vreme lucrurile lumeşti. Temându-se de Dumnezeu şi ruşinându-se de oameni, el se străduia neincetat să găsească mijlocul de a depărta această femeie din calea lui. In această stare sufletească el avu un vis, care i-a fost mântuitor. Se vedea legat în lanţuri, cu fiare de gât şi mâini şi pus in închisoare de către soldaţii conducătorului oraşului, fără să i se spună cauza pentru care este supus la chinuri. El însă a înţeles atunci că suferă din pricina acelei femei. Un prieten îi apare atunci şi-i spune că nu poate scăpa din închisoare decât dacă promite că va pleca de îndată din Constantinopole. Evagrie a jurat atunci — in vis — pe sf. Evanghelie că dacă iese din închisoare va pleca îndată. In acea clipă el s'a trezit din somn. Hotărit să ţină jurământul, a doua zi a plecat cu corabia spre Ierusalim. Întâmplarea aceasta erotică, precum şi visul, pe care Evagrie l-a socotit ca vedenie ingerească, este povestită şi de Sozomen (Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, VI, 30, Migne, *P. G.*, LXVII, 1384) şi Casiodor (*Historia tripartita* VIII, Migne, *P. L.*, LXIX, 1110).
4. Nitria este un intins ţinut mlăştios la sud de Alexandria. Din multele lacuri ce se găsesc acolo se scotea nitru, de unde a rămas şi numele de Nitria. Centrul monahal era muntele Nitriei (Pernoudj), care era renumit atât prin marele număr de monahi, cât şi pentru asceza lor severă.

duceau acolo, dar mai ales pentru faptul că a găsit printre ei mulţi părtaşi ai învăţăturii lui Origen. Se pare chiar că cei mai mulţi dintre monahii de la Nitria erau ucenicii lui Didim cel Orb, care reprezenta tradiţiile Şcoalei catehetice la Alexandria către sfârşitul secolului al IV-lea.

Pe la sfârşitul anului 384 Evagrie din Pont se retrage la Celule [1], unde vreme de 14 ani a dus o viaţă ascetică de necrezut. Nu numai că nu se atingea de mâncările şi băuturile, care i-ar fi îngreuiat trupul ori i-ar fi dat prilej de păcătuire, dar chiar şi măsura de pâine şi apă cu care se hrănia era foarte mică. Somnul deasemenea şi odihna erau de scurtă durată. Asceza aceasta corporală era întovărăşită de multe exerciţii spirituale, cu ajutorul cărora el căuta să dobândească starea aceea de impasibilitate (ἀπάθεια), în care sufletul şi trupul omului rămân nemişcate în faţa oricărui fel de patimă sau ispită.

In pustiu Evagrie s'a distins nu numai ca mare ascet, dar şi ca dascăl al vieţii ascetice. Din convorbirile pe care le-a avut cu pustnicii din Egipt [2] şi mai ales întemeindu-se pe propria sa experienţă, el a alcătuit un sistem de vieţuire ascetică, pe care l-a pus la îndemâna monahilor din jurul său învăţând prin viu grai, iar celor din depărtare ori din vremurile viitoare, prin scris.

In afară de principiile vieţii monahale el a desvoltat pe cale verbală ori în tratate speciale şi probleme de teologie dogmatică. Lucrările lui ne stau şi astăzi mărturie de întinsele sale cunoştinţe teologice şi filosofice, precum şi de marea pătrundere a minţii sale. Încă din vremea şederii în pustiul din Pont el începuse să înveţe dogmele creştine şi principiile filosofiei antice. Iar acum în Egipt el adânceşte şi mai mult cunoştinţele sale citind alături de operele lui Origen, care au avut o înrâurire hotăritoare asupra sistemului său dogmatic ori spiritual, şi scrierile sf. Vasile cel Mare, ale sf. Grigorie de Nazians, ale marelui Atanasie, ale lui Serapion de Thmuis, şi fără îndoială pe cele ale lui Clement de Alexandria [3]. Pentru desăvârşirea cunoştinţelor sale filosofice, el nu se mulţumia

1. Nu departe de Nitria se găsia şi centrul monahal numit Celule, de la cuvântul latinesc *cella*, din cauza marelui număr de colibe zidite acolo de monahi.

2. Insoţit de prietenul şi ucenicul său Paladie, care vine la Celule pe la anul 392, Evagrie a întreprins diferite călătorii prin pustiu pentru a vedea şi vorbi cu cei mai renumiţi asceţi din vremea aceea. Despre aceste călătorii avem unele ştiri în Λαυσαϊκὴ Ἱστορία, cap. 12, 32, etc.

3. In lucrarea sa intitulată Γνωστικός (ed. W. Frankenberg, *Op. cit.*, p. 553), Evagrie citează pe sf. Vasile cel Mare, pe sf. Atanasie, pe Serapion de Thmuis, iar în Πρακτικός (Migne, *P. G.*, XL, 1285) pe sf. Grigorie de Nazians. De Origen nu se aminteşte nimic în lucrările lui Evagrie, cu toate că cel din urmă împrumută uneori citate cuvânt cu cuvânt din operele celui dintâiu.

numai cu cetirea operelor filosofilor vechi, dar venia chiar la Alexandria din pustiu pentru a asculta şi a discuta cu reprezentanţii diferitelor şcoale filosofice de acolo. In călătoriile sale la Alexandria a cunoscut fără indoială şi pe „marele invăţător gnostic" Didim cel Orb [1], sub inrâurirea căruia el s'a indepărtat oarecum de la calea ţinută de marii săi dascăli din Pont intre origenism şi tradiţia bisericească, rămânând mai mult origenist decât capadocian.

Atât pentru vieţuirea sa în virtute, cât şi pentru cunoştinţele sale teologice şi filosofice, ca şi pentru puterea sa de pătrundere a adevărurilor divine şi talentul său oratoric, renumele lui Evagrie creştea din zi în zi. De la mari depărtări monahii setoşi de învăţătură se strângeau in jurul său, incât coliba sa de pustnic se schimbase intr'un fel de şcoală. Astfel că pe la anul 392, când Paladie vine la Celule, Evagrie era socotit cea mai de seamă personalitate printre monahii din Egipt. Alături de Paladie, amintim ca ucenici ai lui Evagrie pe monahul apusean Ioan Cassian, pe episcopul de Efes Eraclide prietenul şi ucenicul sf. Ioan Gură de Aur şi pe insuşi scriitorul Rufin.

Activitatea aceasta de invăţător nu l-a oprit pe Evagrie şi de la lucrările manuale. Urmând pilda sf. apostol Pavel, pentru a-şi agonisi puţinul de care avea nevoe ca să trăiască, el copia manuscripte, având o scriere foarte frumoasă. Se pare chiar că manuscriptul *H ad epistulas Pauli* [2] executat in caractere oxirince [3], adică litere mari şi ovale, mult prelungite, a fost scris de insuşi Evagrie [4].

Cel mai de seamă produs al şederii lui Evagrie in pustiu trebue socotit însă activitatea lui literară, despre care ne vom ocupa intr'un capitol special. Amintim numai că scrierile lui s'au răspândit foarte repede, făcând ca numele său să fie cunoscut şi in afară de centrele monahale din Egipt. Episcopul de Alexandria Teofil l-a chemat şi i-a oferit un scaun de episcop [5], Evagrie insă

---

1. Γνωστικός, ρν', ed. W. Frankenberg, *Op. cit.*, p. 553. Acest text s'a păstrat şi in greceşte de Socrate, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, IV, 23, Migne, *P. G.*, LXVII, 502.

2. Câteva fragmente păstrate din manuscris au fost publicate de către H. Omont, *Notices et extraits de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1890, XXXIII, p. 141.

3. Scrierea s'a numit astfel de la localitatea Oxyrynch (astăzi Behnese) din Egipt, in care s'a desvoltat incepând cu sec. IV-lea. Despre această scriere vezi mai pe larg in U. Wilken, Ὁ ὀξύρυγχος χαρακτήρ, in Hermes 36, Berlin 1901, pp. 315-17; V. Gardhausen, ὁ ὀξύρυγχος χαρακτήρ, in *Byzantinische Zeitschrift*, XI (1902), pp. 112-117; N. Bees, *Was ist das sogenannte* ὀξύρυγχος *Schrift?*, in *Rhein. Museum*, 66 (1911), pp. 636-639.

4. Unii scriitori atribue scrierea acestui manuscris lui Eutalie diaconul, persoană puţin cunoscută in istorie. Vezi cele mai de seamă lucrări care se ocupă cu această problemă la p. 32, nota 6, din lucrarea noastră.

5. Socrate (*Op. cit.*, Migne, *P. G.*, LXVII, 521) spune numai că Teofil a voit să-l facă episcop. Traducerea coptă insă a *Istoriei lausiace* (ed. Amélineau,

n'a primit. Din această pricină monahii din jurul său s'au ridicat împotriva lui, acuzându-l că preferă liniştea sa personală în pustiu în loc să pună în slujba Bisericii darurile cu care a fost înzestrat de Dumnezeu [1]. Motivul acestui refuz trebue socotit însă teama de a nu cădea din nou în ispite revenind în lume.

După o şedere în pustiu de mai bine de 15 ani (382-397), în care vreme a dus o viaţă plină de virtute, încât s'a zis despre el că a vieţuit „la fel cu apostolii", Evagrie s'a învrednicit să primească de la Dumnezeu darul gnozei, al înţelepciunei şi al distingerii spiritelor. El era socotit πνευματοφόρος, văzător al celor viitoare şi făcător de minuni.

In anul al şasesprezecelea al şederii lui în pustiu, slăbit trupeşte şi bolnav chiar de stomac, din pricina ascezei lui severe, el se văzu obligat să modereze regimul său aspru de hrănire. Evagrie se retrage în pustiul de la Schit, unde rămâne până în anul 400, când a încetat din viaţă, în vârstă numai de 54 ani [2].

Evagrie şi disputele origeniste. — In tot timpul vieţii sale, cât şi după moarte, Evagrie a avut mulţi prieteni şi admiratori, dar şi mulţi vrăşmaşi. Vreme de mai multe secole în jurul numelui său s'au purtat discuţiuni, iar locul pe care el l-a ocupat în istoria Bisericii şi mai ales în istoria ereziilor nu mai poate fi trecut cu vederea. Dealtfel numai cercetând cele întâmplate după moartea lui vom înţelege de ce numele acestui mare ascet şi scriitor este astăzi atât de puţin cunoscut. Mai mult, aceste fapte contribuesc şi la cunoaşterea mai limpede a cugetării lui.

Se ştie că încă din vremea lui Origen, creştinii şi mai târziu monahii din Egipt în deosebi se împărţiau, în ce priveşte înţelegerea adevărurilor de credinţă, în două mari grupuri: partizanii spiritualismului origenist şi adepţii antropomorfismului. Aceste două tendinţe s'au desvoltat aproape în mod paralel până către sfârşitul sec. al IV-lea, când începu o luptă de predominare oarecum între ele, mai ales în Nitria şi Schit, cele mai de seamă centre monahale din Egipt. Evagrie din Pont, părtaş al spiritualismului orige-

Op. cit., pp. 115, 118) arată că: *„Saepe apa Theophilus illum aprehendere episcopumque Thmoui creare voluit, sed aufugit ne hoc fieret"*.

1. Vezi în Socrate (*Op. cit.*, Migne *P. G.*, LXVII, 521) convorbirea dintre Evagrie şi monahul Ammonie privitor la această chestiune.

2. Λαυσιακὴ Ἱστορία, ed. Dom Butler, p. 116. In *De viris illustribus*, (cap. XI, Migne, *P. L.*, LVIII, 1065) Ghenadie scrie că Evagrie *„vixit longa aetate"*, iar traducerea coptă a *Istoriei lavsiace* (ed. Amélineau, pp. 106, 112): *„sexagintaque annos compleverit et tunc quievit"*. Mai sigură pare însă ştirea din ediţia grecească a *Istoriei lavsiace*, care e confirmată şi de Babai în Introducerea sa la Comentariile la Ἑξακόσια προγνωστικὰ προβλήματα (ed. W. Frankenberg, *Op. cit.*, p. 21).

nist, indată după venirea sa in Egipt s'a găsit protivnic monahilor antropomorfişti, care s'au şi ridicat împotriva lui [1]. Opoziţia ce s'a făcut lui Evagrie in pustiu nu trebue socotită ca având un caracter oficial, din partea Bisericii, întrucât aceasta nu s'a ocupat de învăţătura lui decât mult mai târziu.

In ultimii ani ai sec. al IV-lea, Biserica a inceput să se ocupe in mod oficial de problema dreptei cugetări a lui Origen, şi ca urmare şi a partizanilor lui, printre care Evagrie ţine un loc de frunte. Ieronim, partizan al origenismului până in anul 394 şi apoi unul din cei mai înverşunaţi duşmani ai lui, a fost cel dintâiu scriitor bisericesc care s'a ridicat, prin scris, cu putere împotriva lui Evagrie din Pont, pe care-l acuză de pelagianism şi origenism [2]. Călcând pe urmele lui Ieronim, Teofil de Alexandria devine in ultimii ani ai sec. al IV-lea cel mai mare duşman al origenismului, pe care altădată şi el îl aprobase. Pentru ca să arate şi prin fapte simpatia faţă de monahii antropomorfişti, Teofil a strâns in anul 399 sau 400 un sinod la Alexandria in care Origen şi partizanii lui—printre care se numără şi Evagrie—au fost condamnaţi [3]. In marele său zel episcopul de Alexandria s'a străduit să dea un caracter ecumenic hotăririlor luate in sinodul acesta, cerând prin scrisori ca şi in alte episcopii să se convoace sinoade şi să aprobe condamnarea origenismului, ceea ce in parte a izbutit. De atunci numele lui Evagrie din Pont, ca şi cel al lui Didim cel Orb, a fost strâns unit de numele lui Origen şi soarta ucenicilor nu a fost mult deosebită de soarta dascălului. Astfel că la inceputul sec. al V-lea Biserica şi-a spus cuvântul, prin sinodul de la Alexandria, împotriva lui Evagrie. Totuşi rezultatul practic al acestei condamnări nu a fost cel aşteptat de către duşmanii lui Evagrie. In tot cursul secolului al cincilea lucrările lui sunt răspândite în toată lumea creştină, în Apus ca şi în Răsărit, contribuind fără îndoială la menţinerea curentului origenist. Dealtfel problema aceasta trece pe al doilea plan de preocupare a reprezentanţilor Bisericii, atenţia lor fiind

---

1. Se povestesc in Ἀποφθέγματα τῶν Ἁγίων Γερόντων (Migne, *P. G.*, LXV, 176) şi in Λαυσαϊκὴ Ἱστορία (ed. Dom Butler, p. 81) unele episoade din care se poate vedea că se ivise in pustiu o oarecare opoziţie împotriva lui Evagrie.

2. Vezi *Dialogus adversus Pelagianos* (Migne, *P. L.*, XXIII, 496) şi *Praefatio in lib. IV super Jeremiam* (Migne, *P. L.*, XXIV, 794)

3. Teofil de Alexandria nu vorbeşte in epistolele sale despre condamnarea lui Evagrie ci în general despre origenişti. Din pricina aceasta M. Viller (*Aux sources de la spiritualité de S. Maxime. Les oeuvres d'Evagre le Pontique*, Toulouse 1930, p. 4), socoteşte că au fost condamnaţi atunci numai cei „patru fraţi înalţi". Cei mai mulţi dintre scriitorii, care s'au ocupat cu această problemă, sunt de acord in a recunoaşte şi condamnarea lui Evagrie, după cum ne informează Ieronim în *Epist. CXXXIII ad Ctesiph.*, (Migne, *P. L.*, XXII, 1151).

indreptată in altă parte. Doctrina Bisericii era ameninţată atunci de ereziile hristologice.

In prima jumătate a sec. al VI-lea discuţiunile teologice sunt iarăşi purtate asupra origenismului, din pricina turburărilor provocate de monahii origenişti de la mânăstirea Noua Lavră din Palestina [1]. Pentru restabilirea liniştei in Biserică impăratul Iustinian se văzu silit să ia măsuri. El se adresează patriarhului de Constantinopole Minas in anul 542, cerându-i in scris să condamne origenismul. In adevăr un sinod ţinut în Ianuarie 543 la Constantinopole a condamnat pe Origen şi invăţătura lui, fără să se amintească ceva de Evagrie [2].

Cum insă turburările nu au incetat nici in urma acestui sinod, impăratul a cerut noi informaţiuni privitoare la origenism, propunându-şi să cerceteze din nou această chestiune. Antiorigeniştii din Palestina au infăţişat atunci lui Iustinian nu lucrările lui Origen, ci o expunere mai largă a invăţăturii origeniştilor din acea vreme. Intemeindu-se pe aceste date el face o expunere scrisă pe care o supune spre cercetare episcopilor strânşi la Constantinopole, care erau in aşteptarea deschiderii oficiale a sinodului al V-lea ecumenic [3]. Aceştia au cercetat expunerea impăratului şi au pronunţat in cele din urmă, cele 15 anatematisme [4] prin care se condamnă o invăţătură care nu mai este a lui Origen, ci a origenismului din epoca aceea. Numele lui Evagrie din Pont nu este nici acum amintit, insă invăţătura lui este categoric condamnată [5].

---

1. Chiril Schitopolitul, Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα, ed. J. B. Cotelerius, *Ecclesiae graecae Monumenta*. Paris 1686, vol. III, p. 274.

2. Mansi, IX, 488. Vezi şi Migne, *P. G.*, LXXXVI, 1, 945-989.

3. Despre condamnarea origenismului de către sinodul al V-lea ecumenic, vezi mai pe larg F. Diekamp, *Die origenistischen Streitigkeiten im sechsten Jahrhundert und das fünfte allgemeine Concil*. Munster 1899, ale cărui concluziuni le urmăm in mare măsură. Vezi şi G. Bardy, *Didyme l'Aveugle*, Paris 1910, pp. 244-263. G. Fritz, *Origenisme*, in *Dictionnaire de Theologie catholique*, t. XI, p. 1560 sq., etc.

4. Mansi, IX, 395 sq.

5. In scrisoarea trimisă sinodului de impăratul Iustinian (Γράμμα τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ πρὸς τὴν ἁγίαν σύνοδον περὶ Ὠριγένους καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ, păstrată de Gheorghe monahul, Χρονικὸν σύντομον, Migne, *P. G.*, CX, 780. Vezi şi Mansi, IX, 533) găsim o frază condamnată prin canonul V (Τῶν ἁγίων ΡΞΕ' πατέρων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας ε' συνόδου κανόνες δεκαπέντε [κατὰ Ὠριγένους], Mansi, IX, 397), care a fost luată din lucrarea lui Evagrie intitulată Ἑξακόσια προγνωστικὰ προβλήματα. Această lucrare s'a pierdut in greceşte, ni s'a păstrat insă in traducerea armeană şi siriacă. In aceste traduceri (armeană: B. Sargissian, *Viaţa şi scrierile sfântului nostru părinte Evagrie din Pont*. Veneţia 1907, p. 190; siriacă: W. Frankenberg, *Evagrius Ponticus. Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Phil.-Hist. Klasse*, N. F. Band XIII, 2, Berlin 1912, p. 323), textul in cauză este in parte modificat. Aceasta se datoreşte traducătorilor, deoarece acest text in forma originală (păstrat de Maxim Mărturisitorul, Migne, *P. G.*, IV, 173) este identic cu cel con-

Nu trebue uitat că aceste anatematisme nu se găsesc printre actele oficiale care ni s'au păstrat de la sinodul V ecumenic. Fără îndoială ele nu au fost pronunțate în ședințele oficiale ale sinodului, ci în ședințe prosinodale. Totuși condamnarea origenismului a fost socotită totdeauna ca fiind pronunțată de către acest sinod și ca atare investită cu aceeași autoritate ca și celelalte acte ale sinodului.

Este interesant să aruncăm o scurtă privire asupra știrilor pe care scriitorii bisericești ni le dă cu privire la hotăririle sinodului al V-lea ecumenic. Se va vedea limpede din acestea nu numai faptul că problema origenistă a fost luată în cercetare de către acest sinod, convocat pentru a se pronunța asupra „celor trei capitole", dar și hotărîrea luată în ce privește pe Evagrie din Pont. In anul 557, adică numai patru ani după sinodul al V-lea ecumenic, monahul de la Noua Lavră din Palestina Chiril Schitopolitul scrie în Viața sfântului Sava [1], că sinodul al V-lea ecumenic a anatemalizat pe Origen și Teodor de Mopsuestia și *învățăturile lui Evagrie și Didim privitoare la preexistența sufletelor și la restabilirea tuturor.* Prin urmare Chiril ne informează că Origen și Teodor de Mopsuestia au fost condamnați și personal, în vreme ce privitor la Evagrie a fost condamnată numai învățătura greșită. Un alt contimporan al acestui sinod, Evagrie Scolasticul [2], este cu totul de acord cu Chiril Schitopolitul în ce privește condamnarea învățăturii lui Evagrie. Stăruim asupra știrilor pe care le dă Evagrie Scolasticul asupra sinodului al V-lea ecumenic întrucât prezintă însemnătate și din alt punct de vedere. El face în mod limpede deosebire între sinodul din anul 543, ținut sub patriarhul Minas, și între sinodul al V-lea ecumenic din anul 553, ținut sub Eutihie, în care în afară de „cele trei capitole" a fost condamnat și Origen împreună cu partizanii lui. Iar în scrisoarea pe care sinodul a trimis-o împăratului Iustinian erau adăugate printre altele și învățăturile greșite ale lui Evagrie. Se înlătură în felul acesta părerea, pe care au exprimat-o unii scriitori mai noi, că origenismul n'a fost adus în discuția sinodului ecumenic și că scriitorii vechi, când vorbesc de această condamnare, au în vedere sinodul de la 543, pe care l-au confundat cu sinodul ecumenic din anul 553.

Condamnarea lui Evagrie din Pont de către sinodul al V-lea

---

damnat. Tot prin acest canon se condamnă o altă frază din aceeași lucrare a lui Evagrie (W. Frankenberg, *Op. cit.*, p. 183; B. Sargissian, *Op. cit.*, p. 166; Migne, *P. G.*, IV, 173).

1. Ed. Cotelerius, *Ecclesiae graecae Monumenta*, III, p. 374.
2. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, IV, 38, ed. Migne, *P. G.*, LXXXVI, 2, 2772 sq.

ecumenic este confirmată și de episcopul african Victor, care pe la anul 567 scria la Constantinopole in *Cronica*[1] sa că: „Anno 39 imperii sui Iustinianus Eutychium Constantinopolitanum episcopum damnatorem trium Capitulorum et Evagrii heremitae diaconi ac Didymi monachi... exsilio dirigit". E interesant de reținut că Victor nu amintește de condamnarea lui Origen, ci numai de cea a lui Evagrie și Didim. Mai târziu, către sfârșitul sec. al VI-lea, Evloghie de Alexandria[2] afirmă că sinodul al V-lea ecumenic a fost convocat împotriva lui Origen, Didim și Evagrie, ale căror învățături despre preexistența sufletelor și sfârșitul iadului le-a respins, iar pe ei i-a anatematizat. S'ar părea că cu cât ne depărtăm de sinodul al V-lea ecumenic știrile privitoare la hotăririle luate de acesta sunt din ce în ce mai neprecise.

Pe la inceputul sec. VII-lea patriarhul de Ierusalim Sofronie[3], vorbind in epistola sa de inscăunare despre origenism și de sinodul al V-lea ecumenic, revine la cele spuse de contimporanii sinodului. După el sinodul al V-lea ecumenic s'a ocupat de această problemă, a condamnat pe Origen și invățătura sa, iar în ce privește pe Evagrie, a fost condamnată numai invățătura lui origenistă. O *Cronică pascală*[4], scrisă in acea vreme la Constantinopole, vorbește numai de condamnarea invățăturii lui Origen, Evagrie și Didim.

In general vorbind, după sinodul al V-lea ecumenic nimeni nu se mai indoia că Evagrie a fost eretic și condamnat de către acest sinod. Chiar și în pustiul Egiptului, unde altădată fusese atât de iubit, el se bucura acum de un nume rău, după cum ne informează Ioan Moshul[5] și Ioan Scărarul[6].

Din cele expuse mai sus se vede limpede că sinodul al V-lea ecumenic s'a ocupat de origenism, pe care l-a și condamnat. Este neîndoelnic însă că in canoanele sinodului nu se vorbește lămurit de o condamnare personală a lui Evagrie din Pont, iar informațiunile pe care ni le dau scriitorii bisericești mai sus amintiți, se deosebesc in această privință unele de altele. Astfel că numai pe baza acestora nu se poate cineva pronunța asupra felului de condamnare a lui Evagrie din Pont. Dealtfel nici fragmentele din actele sinodale păstrate până la noi nu sunt mai precise în această

1. Migne, *P. L.*, LXVIII, 962.
2. Λόγος περὶ Τριάδος καὶ τῆς θείας οἰκονομίας, Migne, *P. G.*, LXXXVI, 2, 2944.
3. Migne, *P. G.*, LXXXVII, 3, 318 sq.
4. Migne, *P. G.*, XCII, 900.
5. Migne, *P. G.*, LXXXVII, 3, 2873, 3048.
6. Migne, *P. G.*, LXXXVIII, 865.

chestiune, căci uneori vorbesc numai de condamnarea învăţăturilor greşite, iar alteori şi de anatematizarea persoanelor.

Ştiri asemănătoare cu cele de mai sus privitor la condamnarea lui Evagrie din Pont se găsesc şi in actele oficiale ale sinoadelor ecumenice şi locale ţinute după sinodul al V-lea ecumenic. Înainte însă de a aminti pe cele mai de seamă din acestea, trebue să precizăm că ele au mai mult valoare istorică, decât dogmatică. Anatematismele pe care le aflăm in aceste sinoade nu sunt decât o recunoaştere sau reinoire a anatematismelor pronunţate de sinodul al V-lea ecumenic, singurul care s'a ocupat pe larg de problema origenistă. Astfel in actele sinodului de la Lateran [1], ţinut sub papa Martin I in anul 649, găsim enumerat printre ereticii condamnaţi în sinoadele precedente şi pe Evagrie din Pont, ca şi in actele sinodului al VI-lea ecumenic [2], fără să se facă vreo deosebire între persoana şi învăţătura lui. In actele sinodului al VII-lea ecumenic (787) se vorbeşte însă uneori de o condamnare personală, alteori numai de condamnarea învăţăturii [3]. Cu un secol mai târziu sinodul de la Constantinopole din anul 870 se pronunţă pentru condamnarea persoanei lui Evagrie din Pont [4]. In acelaşi fel vorbesc despre sinodul al V-lea ecumenic şi scriitorii bisericeşti din acele vremuri.

Pe temeiul celor arătate mai sus s'ar putea spune că Evagrie din Pont a fost condamnat de către sinodul al V-lea ecumenic împreună cu Origen şi Didim cel Orb, din pricina învăţăturii lor greşite. E adevărat că uneori scriitorii bisericeşti amintiţi mai sus acuză pe Evagrie numai pentru învăţătura lui despre *preexistenţa sufletelor* (προϋπαρξις τῶν ψυχῶν, şi *restabilirea tuturor* (ἀποκατάστασις τῶν πάντων). Aceasta nu înseamnează însă că se recunoştea lui o vină mai mică decât lui Origen, întrucât bizantinii rezumau în aceste două puncte întreg origenismul. Din această pricină nici nu se mai făcea deosebire între condamnarea personală a lui Origen şi condamnarea numai a învăţăturii partizanilor lui.

Terminând cercetările noastre asupra acestei probleme putem spune că în adevăr sinodul al V-lea ecumenic s'a ocupat de origenism în şedinţele premergătoare deschiderii oficiale a sinodului, care fusese convocat pentru cercetarea „celor trei capitole". Hotăririle luate atunci au fost probabil investite în şedinţele oficiale

1. Mansi, X, 996, 1157.
2. Mansi, XI, 632, 709, 732, 937.
3. Mansi, XIII, 377.
4. Mansi, XVI, 188.

cu autoritatea celorlalte acte ale sinodului. Prin condamnarea origenismului nu mai încape nicio indoială că și doctrina lui Evagrie a fost condamnată. In ce privește însă condamnarea persoanei lui Evagrie din Pont, nu se poate pronunța cineva cu siguranță desăvârșită, cu toate că unele mărturii amintite mai sus confirmă acest fapt, din pricină că ne lipsesc însăși actele oficiale ale sinodului.

II. SCRIERILE LUI EVAGRIE DIN PONT

A. *Activitatea literară a lui Evagrie.* Nu numai ca mare ascet și învățător în pustiul Egiptului s'a distins Evagrie, dar el s'a făcut cunoscut mai ales ca scriitor. Marturie despre rodnica sa activitate literară sunt scrierile lui, care ni s'au păstrat până in vremurile noastre și a căror valoare nu a fost tăgăduită nici chiar de protivnicii lui. Dacă toți scriitorii care s'au ocupat de personalitatea monahului de la Celule recunosc însușirile lui literare, în ce privește însă lucrările alcătuite de el, nici până astăzi cercetările criticilor nu au ajuns la un rezultat definitiv. Istoricii vechi nu sunt totdeauna de acord asupra scrierilor lui Evagrie, iar manuscrisele prezintă uneori sub numele lui lucrări ce nu-i aparțin, în vreme ce alteori atribue altor autori lucrările sale. Din această pricină problema restabilirii operii literare a lui Evagrie din Pont, de care atârnă cunoașterea invățăturii lui, este una din cele mai importante și in același timp din cele mai grele. Pentru lămurirea acestei chestiuni am socotit potrivit să recurgem direct la izvoare, cum facem dealtfel in tot cursul lucrării noastre, dar fără să trecem cu vederea și cercetările altor autori, care s'au ocupat in deaproape cu această problemă.

Examinând astfel informațiunile pe care contimporanii lui Evagrie (Ieronim [1] și Paladie [2] și scriitorii din vremurile următoare

1. *Epist. CXXXIII ad Ctesiph. (C. S. E. L.* LVI, 3, p. 246. Vezi și Migne, *P. L.,* XXII, 1, 1151: „scribit ad virgines, scribit ad monachos, scribit ad eam *(Melaniam)..., edidit librum et sententias περὶ ἀπαθείας...*". Distingem în acest text scrierea Πρὸς τὴν παρθένον, apoi Πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίοις ἢ ἐν συνοδίαις μοναχούς și epistola ori epistolele către Melania. Despre o lucrare specială περὶ ἀπαθείας nu cunoaștem însă nimic. Unii scriitori mai noi au căutat să o identifice cu Γνωστικός, dar s'ar párea mai de grabă, că Ieronim se referă la Πρακτικός, in care problema aceasta este tratată pe larg.

2. Λαυσαϊκὴ Ἱστορία, cap. 38, ed. Dom Butler, p. 121: „συντάττει οὖν οὗτος τρία βιβλία ἱερὰ μοναχῶν ἀντιρρητικὰ οὕτω λεγόμενα, πρὸς τοὺς δαίμονας ὑποτιθέμενος τέχνας". Textul acesta in care se vorbește de trei cărți ἀντιρρητικά trebue modificat potrivit cu alte manuscrise ale *Istoriei lausiace* și cu știrile pe care alți scriitori ni le dau privitor la activitatea literară a lui Evagrie din Pont, în felul următor: ...βιβλία Ἱερά, Μοναχόν, Ἀντιρρητικόν...". Μοναχός și Ἀντιρρητικός sunt titlurile a două din lucrările lui Evagrie, iar Ἱερά se poate referi la Ἐξακόσια προγνωστικὰ προβλήματα sau mai bine la Γνωστικός.

(Socrate [1], Ghenadie [2] — cei mai vrednici de incredere şi in acelaşi timp mai apropiaţi de vremea in care trăeşte autorul — am căutat să alcătuim un catalog de lucrările pe care le-a scris Evagrie. Pe temeiul acestor ştiri, care datează din sec. al V-lea şi cea dintâiu jumătate a sec. al VI-lea, putem afirma fără teamă de a greşi că Evagrie din Pont a compus următoarele lucrări: *a)* Πρακτικὸς sau Μοναχός (Practicus sau Monahul), *b)* 'Αντιρρητικός (Antirrheticus), *c)* Γνωστικός (Gnosticus), *d)* Ἑξακόσια προγνωστικὰ προβλήματα (Şase sute de probleme prognostice), *e)* Πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίοις ἢ ἐν συνοδίαις μοναχοὺς (Către monahii din chinovii ori adunări), *f)* Πρὸς τὴν παρθένον ἢ παρθένους (Către fecioara ori fecioare) şi *g)* Epistole. Toate aceste lucrări, socotite totdeauna ca fiind scrise de Evagrie, ni s'au păstrat ca atare şi până in vremurile noastre.

Ne-am oprit cu strângerea de ştiri privitoare la activitatea literară a lui Evagrie la jumătatea sec. al VI-lea, intrucât de la acea dată, prin condamnarea origenismului de către sinodul al V-lea ecumenic, numele lui este trecut in rândurile ereticilor, ale căror scrieri erau respinse intr'o oarecare măsură de către bunii creştini. Răspândite mai greu, aceste scrieri incep să fie pe alocuri uitate. Dealtfel ştirile pe care scriitorii din secolele următoare ni le dau despre opera lui Evagrie se intemeiază pe scriitorii amintiţi mai sus, încât cei din vremurile din urmă nu aduc elemente noi, care să completeze sau să modifice cele spuse de cei mai vechi. Se pare insă că, mult mai târziu, numai Suida [3] face excepţie in această privinţă, trecând printre lucrările lui Evagrie şi un *Comentar la Proverbele lui Solomon*, scriere despre care nu se ştie încă nimic. E adevărat că în catenele exegetice sunt trecute uneori şi citate sub numele lui Evagrie, insă acestea pot fi imprumutate din scrierile amintite mai sus, ori din altele care s'au pierdut, sau chiar pot fi şi neautentice. In orice caz despre lucrările exegetice ale lui Evagrie nu se ştie nimic pozitiv. Aceasta insă nu inlătură posibilitatea existenţii unor atare scrieri, mai ales că în afară de lucrările amintite mai sus el a compus şi alte scrieri, după cum ne informează Socrate şi Ghenadie, scriitorii care ne-au lăsat cele mai complete ştiri despre activitatea literară a lui Evagrie.

Dacă din punct de vedere al mulţimii, lucrările lui Evagrie din Pont sunt puţin numeroase, in schimb însă in ce priveşte conţi-

1. 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία, IV, 23, ed. Migne, *P. G.*, LXVII, 516 sq.
2. *De viris illustribus*, XI, ed. Bruno Czapla, *Gennadius als Literarhistoriker*, in *Kirchengeschichtliche Studien*, IV, 1, Munster i. W. 1898, p. 25. Vezi şi Migne, *P. L.*, LVIII, 1065.
3. Migne, *P. G.*, CXVII, 1291.

nutul lor ele sunt foarte importante. Ele erau prețuite mult nu numai de Greci, dar chiar și de alte popoare, in limbile cărora au fost de vreme traduse și cu mare repeziciune răspândite.

B. *Răspândirea lucrărilor lui Evagrie.* In tot cursul sec. al V-lea și cea dintâi jumătate a sec. al VI-lea lucrările lui Evagrie erau cetite în toată lumea creștină, și nu mică a fost inrâurirea pe care acestea au avut-o asupra sufletelor inclinate spre misticism și viața monahală. Prin condamnarea origenismului de către sinodul al V-lea ecumenic, și repetată apoi de celelalte sinoade ecumenice, răspândirea lucrărilor lui Evagrie a trebuit să fie în oarecare măsură oprită de către autoritatea bisericească, cel puțin in cuprinsul imperiului bizantin. Se pare însă că poporul nu a respectat in intregime această măsură. Pentru a se inlătura impotrivirea formală față de autoritatea bisericească, iar în acelaşi timp să se păstreze interesul mereu crescând pentru studiul lucrărilor lui Evagrie, partizanii invățăturii lui au izbutit să-i răpândească și mai departe scrierile, folosindu-se de metoda pe care altădată o intrebuințaseră și ereticii, adică de a prezenta cetitorilor o lucrare a unui autor condamnat de Biserică sub numele unui părinte ori scriitor bisericesc recunoscut in general ca ortodox. Totuşi prin această substituire a numelui autorului și uneori prin moderarea expresiunilor neortodoxe ori chiar indepărtarea textelor compromițătoare, n'au putut fi răspândite toate lucrările lui Evagrie. Din această pricină unele au dispărut cu totul in original, iar altele ni s'au păstrat intr'o formă cu mult deosebită de textul original.

O cercetare comparativă a manuscriptelor grecești, care ne-au conservat aceste lucrări, contribue fără indoială la lămurirea acestor probleme, dar numai pe temeiul acestora nu se poate ajunge la rezultate definitive, intrucât aceste manuscripte grecești nu sunt mai vechi de sec. al IX-lea, epocă destul de depărtată de autor. Aceste lipsuri însă ale tradiției manuscrise grecești pot fi implinite de traducerile în care ni s'au păstrat aceste lucrări.

Incepând chiar cu primii ani ai sec. al V-lea scrierile lui Evagrie din Pont au fost traduse și răspândite atât in Apus cât și in Răsărit, in Armenia, Siria, și mai în urmă in Arabia, Etiopia, etc. Către aceste traduceri ne îndreptăm privirile nu numai spre a arăta marea răspândire a scrierilor autorului nostru, dar mai ales pentru a lămuri problemele care privesc autenticitatea lucrărilor cât și forma lor originală.

Cu toată polemica pe care Ieronim a dus-o impotriva lui Evagrie, lucrările lui au fost traduse în latinește incă din prima juma-

tate a sec. al V-lea de către Rufin [1]. Traducerile lui Rufin, de şi importante prin vârsta lor, işi pierd oarecum din valoare, cunoscut fiind modul său de a traduce. Mai importante sunt traducerile făcute mai târziu de către preotul din Marsilia Ghenadie, care, după cum insuşi mărturiseşte, a căutat nu numai să traducă după cele mai bune texte greceşti, dar şi să reproducă fidel gândirea autorului [2]. Şi in secolele următoare s'au mai făcut traduceri in limba latină, in deosebi a lucrărilor cu conţinut ascetic şi moral, singurele care erau preţuite de apuseni. Scrierile cu caracter dogmatic nu au fost prea mult apreciate in Apus, ca şi in imperiul bizantin, fără indoială din cauză că desvoltau principii origeniste, condamnate de sinoadele ecumenice. In afară de imperiul bizantin insă, in Siria şi Armenia, ale căror Biserici s'au desvoltat independent de imperiul bizantin, Evagrie era socotit ca unul din cei mai mari teologi.

In limba siriacă lucrările lui Evagrie au fost traduse incă din sec. al V-lea şi au avut o mare inrâurire asupra desvoltării teologiei Sirienilor [3]. Se poate spune chiar, că multe secole dearândul literatura bisericească din Siria a fost adânc pătrunsă de teologia evagriană.

Importanţa traducerii siriace este mare atât pentru faptul că a fost făcută intr'o epocă apropiată de autor, cât şi pentru marele număr de manuscripte, care ne-au păstrat lucrările lui Evagrie. Manuscriptele siriace, după vremea in care au fost executate reprezintă tradiţia mai multor secole, incepând cu sec. al V-lea şi mergând până după sec. al X-lea, epocă in care tradiţia manuscrisă grecească este atât de săracă.

Versiunea siriacă a lucrărilor lui Evagrie ne este de folos nu numai pentru verificarea autenticităţii acestora, dar mai ales pentru restabilirea textului original pentru lucrările păstrate şi in limba greacă, ca şi pentru buna inţelegere a invăţăturii cuprinsă in scrierile păstrate numai in traduceri. Este in deobşte cunoscut că limba greacă are un vocabular foarte bogat şi multe posibilităţi de a construi noi termeni pentru definirea precisă a diferitelor nuanţe de exprimare a gândirii. Protivnic acesteia limba siriacă este foarte săracă mai ales in termeni filosofici şi ca urmare ar

1. După cum ne informează chiar Ieronim in *epist. CXXXIII ad Ctesiph.* Migne, *P. L.*, XXII, 1, 1151.

2. *De viris illustribus*, XI, ed. B. Czapla, *Op. cit.*, p. 25. Vezi şi Migne, *P. L.*, LVIII, 1065.

3. Asupra traducerilor siriace şi armene ale operelor lui Evagrie vezi Ir. Hausherr, *Les versions syriaque et armenienne d'Evagre le Pontique*, in *Orientalia Christiana*, XXII, 2, Roma 1931.

părea foarte nepotrivită o traducere in această limbă a unei opere în care termenii tehnici au importanță covârşitoare, cum se întâmplă cu operele lui Evagrie din Pont. Cu toate acestea limba siriacă are o uşurință uimitoare de a împrumuta cuvinte străine şi in deosebi greceşti, incât termenii proprii din opera autorului nostru au fost uneori numai transcrişi cu caractere siriace. Dacă mai adaugăm la aceasta şi grija pe care Sirienii au avut-o de a traduce fidel, ințelegem marea insemnătate a acestei versiuni atât pentru restabilirea textelor păstrate rău in greceşte, cât şi pentru cunoaşterea invățăturii din lucrările pierdute in original, dar păstrate numai in traduceri.

In sec. al V-lea şi al VI-lea lucrările lui Evagrie din Pont au fost traduse din limba greacă şi uneori chiar din siriacă în limba armeană. Versiunea aceasta ne aduce in adevăr ştiri prețioase in ce priveşte autenticitatea unor lucrări, însă pentru restabilirea textului original nu poate fi de mare folos, deoarece limba armeană, cu toate că nu are un vocabular bogat, nu imprumută termeni străini, găsindu-se din această pricină in imposibilitate de a reda exact expresiunile proprii din lucrările lui Evagrie,

Nu fără importanță sunt ştirile pe care ni le dau traducerile din secolele de mai târziu in limba arabă, coptă, etiopiană şi slavă. Dar aceste versiuni nu au fost până acum cercetate in deajuns. Totuşi, oricât de puține ar fi aceste informațiuni, ele ne sunt de folos, intrucât provin din țări in care nici nu se vorbia de o condamnare a doctrinei lui Evagrie, lucru pe care foarte uşor poate cineva să-l constate din manuscriptele copte ori arabe, în care, ca şi in celesiriace şi armene, Evagrie este numit sfânt. Ceva mai mult: in Biserica etiopiană se prăznueşte chiar ziua încetării lui din viață (la 11 Ianuarie).

Lăsând la o parte comentariile asupra renumelui de care se bucura Evagrie din Pont în diferitele Biserici, reținem din cercetarea traducerilor amintite mai sus numai ştirile folositoare pentru restabilirea textului original şi pentru autenticitatea scrierilor.

C. *Scrieri autentice*. 1. Πραχτιχός. Cea mai de seamă lucrare asupra vieții practice, intitulată Μοναχός (*Monahul*) sau Περὶ πραχτιχῆς (*Despre viețuirea practica*) şi in deosebi Πραχτιχός, ni s'a păstrat atât în textul original grecesc [1] cât şi in traduceri: armeană [2],

1. Ediția din Migne, *P. G.*, XL, 1221-1252 este foate defectuoasă. Despre forma originală a lucrării vezi mai pe larg paginile 65-74 din lucrarea noastră.
2. Traducerea armeană a fost editată de B. Sargissian, *Viața şi scrierile sfântului nostru părinte Evagrie din Pont* (in limba armeană), Veneția 1907, pp. 22-54.

siriacă, şi arabă. Acestea două din urmă n'au fost încă editate [1].

Comparând între ele diferitele manuscripte greceşti, care cuprind in intregime ori parţial această lucrare, se pot constata multe deosebiri între acestea. Nu este vorba numai de greşeli ortografice, inversări, adausuri şi omiteri de cuvinte, dar uneori se observă chiar inversarea ordinei capitolelor, omiterea ori adăugarea de texte. S'a spus mai sus că pentru o intinsă răspândire a lucrărilor lui Evagrie a fos necesară uneori inlăturarea din cuprinsul scrierilor sale a expresiunilor pur origeniste, ori corectarea acestora pentru ca lucrările lui să nu răspândească învăţături protivnice dogmelor Bisericii. In această lucrare însă sunt desvoltate principii de viaţă monahală, formal întru nimic protivnice adevărurilor creştine, astfel încât cauza păstrării textului in această stare trebue atribuită altui fapt. *Practicus* ca şi alte lucrări ale lui Evagrie, desvoltă in capitole scurte diferite chestiuni care pot fi tratate foarte bine şi independent unele de altele. Uneori chiar un singur capitol tratează o problemă care nu are niciun fel de legătură cu cele expuse mai sus ori mai jos. Astfel că inţelegem de ce a fost atât de uşoară indepărtarea din cuprinsul lucrării a unor capitole, care, precedate de un titlu potrivit cu conţinutul, erau răspândite apoi ca lucrări independente. In locul părţilor omise, lucrarea trebuind să aibă numărul de capitole pe care il precizează autorul, au fost introduse in decursul vremii alte capitole cu conţinut asemănător.

Numai după o cercetare amănunţită a celor mai de seamă manuscripte greceşti şi col ţionarea lor cu traducerile (armeană, siriacă şi arabă) care ne-au păstrat această lucrare, se poate ajunge la cunoaşterea formei originale a *Practicus*-ului, [2], care are următorul cuprins: După un scurt prolog, scris in formă de epistolă adresată monahului Anatolie, urmează lucrarea propriu zisă, care se imparte in 100 capitole mici. In cele dintâi capitole se cuprind scurte definiţiuni asupra creştinismului, impărăţiei cerurilor, impărăţiei lui Dumnezeu, iar mai departe se vorbeşte in general despre luptele monahilor cu demonii. Continuând examinarea acestei probleme, autorul analizează pe rând cele opt cugete rele, pe

1. W. Frankenberg, *Euagrius Ponticus. Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Phil.-Hist. Klasse.* N. F. Band XIII, 2, Berlin 1912, p. 4, ne informează asupra formei in care s'a păstrat această lucrare in manuscriptele siriace. Despre aceste manuscripte vezi şi A. Baumstark, *Geschichte der syrischen Literatur*, Bonn 1922, p. 86. Despre manuscriptele arabe, care ne-au păstrat *Practicus*, vezi Baron de Slane, *Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliotheque Nationale*, Paris 1883, p. 38.

2. Asupra acestei probleme vezi mai pe larg J. Muyldermans, *La teneur du Practicus d' Evagre le Pontique*, in revista *Muséon*, LXII, Louvain 1929.

care demonii le introduc in sufletele oamenilor: a) γαστριμαργία (lăcomia), b) πορνεία (desfrâul), c) φιλαργυρία (avariţia), d) λύπη (intristarea), e) ὀργή (mânia), f) ἀκηδία (desnădejdea), g) κενοδοξία (deşertăciunea) şi h) ὑπερηφανία (mândria), stăruind mai ales asupra metodelor pe care trebue să le folosească monahii ca să se scape de ele. Problema aceasta a celor opt cugete rele, care corespund cu cele opt păcate — teorie premergătoare celei despre şapte păcate mortale —, precum şi vieţuirea creştinului in primul stadiu al drumului spre desăvârşire, alcătuesc in general ideia fundamentală a lucrării. Către sfârşit, pentru intărirea celor spuse, autorul reproduce şi citate din marii asceţi (Antonie, Macarie, etc.,).

Repetiţiunile ce se observă in această lucrare, care ii micşorează in parte valoarea literară, provin fără indoială din străduinţa autorului de a completa numărul de 100 capitole, care are pentru el, ca şi pentru alţi scriitori din epoca aceea, o insemnătate simbolică, potrivită cu conţinutul *Practicus*-ului.

2. Ἀντιρρητικός *(Antirrheticus)* este lucrarea in care, după pilda Mântuitorului, autorul opune cugetelor rele, care se introduc in sufletul nostru de către demoni, citate din sf. Scriptură. Această lucrare s'a pierdut atât in textul original grecesc, cât şi in traducerea latină făcută de Ghenadie in a doua jumătate a sec. al V-lea. Ni s'au păstrat insă in limba siriacă [1] şi armeană [2] traduceri care prezintă unele deosebiri intre ele. Aceste deosebiri pot avea insemnătate numai pentru restabilirea formei originale a lucrării, nu insă şi pentru inţelegerea cuprinsului.

In introducere autorul arată că fiinţele raţionale creiate se impart in trei categorii: oameni, ingeri şi demoni, care se găsesc oarecum in continuă luptă. Pentru ca oamenii, ajutaţi de ingeri, să invingă pe demoni, este nevoe să intrebuinţeze armele, de care s'a folosit şi Mântuitorul când a fost ispitit de diavol, adică citate din sf. Scriptură. Cum insă in momentul ispitelor nu avem la indemână citatul potrivit, autorul a ales din sf. Scriptură versetele care pot alunga gândurile rele care ne vin de la demoni. Pentru o expunere sistematică Evagrie imparte lucrarea in opt părţi, după numărul celor opt cugete rele, cu numele şi in ordinea in care acestea au fost examinate şi in *Practicus*. Fiecare parte este alcătuită din capitole foarte mici, in care la inceput se aminteşte o

1. Textul siriac insoţit de o traducere in greceşte (făcută de editor) a fost editat de W. Frankenberg, *Op. cit.*, pp. 472-545.

2. Traducerea armeană a fost publicată de B. Sargissian, *Op. cit.*, pp. 217-322.

ispită a diavolului şi imediat apoi se adaugă citatul din sf. Scriptură, care combate acea ispită.

3. Γνωστικός. In epistola către Anatolie [1], Evagrie spune că a scris in afară de lucrarea despre *viața practică* (περὶ πρακτικοῦ βίου) şi şase sute cincizeci de capitole despre viața gnostică (περὶ γνωστικοῦ βίου), dintre care cincizeci alcătuesc lucrarea intitulată Γνωστικός *(Gnosticus)* sau Πρὸς τὸν καταξιωθέντα γνώσεως *(Către cel ce s'a invrednicit de gnoză)*. Scrierea aceasta, una dintre cele mai importante, nu s'a păstrat in textul original grecesc şi nici in traducerea latină. Versiunea siriacă [2] şi armeană [3] insă ne-au păstrat această lucrare, care in cele mai multe manuscripte insoţeşte *Practicus*. Se pare chiar că unii transcriitori de manuscripte socotiau aceste două lucrări ca alcătuind un intreg, cu tot cuprinsul lor deosebit. Acest lucru este dealtfel foarte explicabil. In metoda sa de apropierea omului de Dumnezeu Evagrie distinge două stadii: cel dintâi *practic*, despre care vorbeşte in *Practicus*, şi al doilea *gnostic* in care se găsesc cei care au trecut de primul stadiu. Celor care au ajuns acolo, autorul le descrie in *Gnosticus* felul de vieţuire, arătând care sunt şi cum trebuesc practicate virtuţile, pentru ca să nu mai fie cu putinţă căderea in păcate.

Comparând cele două traduceri, care ne-au păstrat această lucrare, constatăm unele deosebiri, care privesc nu atât ordinea capitolelor, dar mai ales expunerea invăţăturii. Versiunea armeană se prezintă in acest caz superioară celei siriace, intrucât reproduce mai fidel gândirea evagriană, după cum putem constata din comparaţia traducerilor cu cele câteva citate care ni s'au păstrat in greceşte.

4. Ἑξακόσια προγνωστικὰ προβλήματα *(Şase sute probleme prognostice)*, cea mai de seamă lucrare a lui Evagrie din Pont, din punct de vedere teologic, s'a pierdut deasemenea in original.

Dacă această operă in Apus nu a fost preţuită, fapt pentru care probabil că nici n'a fost tradusă, in schimb insă in Siria mai ales, i se dedea o foarte mare importanţă. Din pricina lipsei unei tradiţii filosofice şi teologice in această ţară, ca şi din cauza cuprinsului ei in care sunt expuse multe principii origeniste, lucrarea a intâmpinat la inceput multe greutăţi pentru a fi răspândită. Dar incă de pe la sfârşitul sec. al V-lea partizanii teologiei evagriene au inceput să scrie comentarii la această lucrare [4], care aveau de

1. Migne, *P. G.*, XL, 1221.
2. Ed. W. Frankenberg, *Op. cit.*, pp. 546-553 (text siriac insoţit de traducerea editorului in limba greacă).
3. Ed. B. Sargissian, *Op. cit.*, pp. 12-22.
4. Lucrarea aceasta, insoţită de comentarul lui Babai cel Mare, a fost publicată in limba siriacă, insoţită de traducerea in greceşte a editorului de către

scop pe de o parte să lămurească problemele mai greu de înțeles, iar pe de altă parte să arate ca neîntemeiată învinuirea care se aducea acestei opere că desvoltă principii origeniste.

Deosebită în unele părți de traducerea siriacă ni s'a păstrat și o versiune armeană [1] a celor *Șase sute probleme prognostice*, care pare că se întemeiază nu pe textul grecesc, ci pe o traducere siriacă, mai veche decât cea care ni s'a păstrat până astăzi.

In aceste două traduceri lucrarea este împărțită în șapte părți, dintre care cele dintâi șase cuprind câte 90 capitole mici sau probleme, iar cea din urmă parte are numai 60 capitole. Forma aceasta de împărțire a textului în $6 \times 90 + 60 = 600$ care fără îndoială a fost făcută numai din motive de simbolism numeric, nu pare că aparține autorului. Dealtfel cele 60 capitole, cu toate că sunt de origină evagriană, nu pot fi socotite ca făcând parte din textul primitiv al lucrării.

In această scriere sunt expuse, fără o ordine bine stabilită, toate principiile pe care se întemeiază sistemul teologic al lui Evagrie. Se vorbește în aceasta pe larg despre Dumnezeu și ființa Lui, despre Sfânta Treime în general, despre cele trei persoane ale ei și raportul în care ele se găsesc, despre îngeri, oameni, demoni și raportul lor cu Dumnezeu, despre începutul și sfârșitul lumii, etc. Totuși scopul acestei lucrări pare a fi mai mult practic decât teoretic și ideia generală se răsfrânge asupra metodei de apropiere și unire a ființelor creiate, cu Dumnezeu.

5. Στιχηρά, astfel numite de istoricul Socrate [2], sunt două mici lucrări, una intitulată Πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίοις ἢ ἐν συνοδίαις μοναχούς *(Către monahii din chinovii sau adunări)* și alta Πρὸς τὴν παρθένον *(Către fecioara)*. Amândouă s'au păstrat în foarte bună stare atât în textul original [3], cât și în traduceri. Aceste mici scrieri cuprind sfaturi morale pe care autorul le adresează monahilor de ambele sexe. Scrise în felul Proverbelor lui Solomon, ele se prezintă drept cele mai frumoase din punct de vedere literar dintre toate lucrările lui Evagrie.

Atât din pricina cuprinsului lor cât și a formei literare aceste două lucrări se citeau cu mare plăcere de către monahi, atât în Răsărit, cât și în Apus.

W. Frankenberg, *Op. cit.*, pp. 9 sq. Comentarul lui Babai este publicat în limba siriacă și în traducere germană.

1. Ed. B. Sargissian, *Op. cit.*, pp. 143-216.

2. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, IV, 23, ed. Migne, *P. G.*, LXVII, 516.

3. Ed. Hugo Gressmann, *Nonnenspiegel und Mönchsspiegel des Evagrios Pontikos*, in *Texte und Untersuchungen*, XXXIX, 4, Leipzig 1913, pp. 146-165.

6. *Epistole*. Am amintit in capitolul privitor la viaţa lui Evagrie că acesta a păstrat prin scrisori legăturile cu prietenii săi. Aceste epistole s'au pierdut in textul original, ni s'au păstrat insă multe din ele in traduceri.

In traducerile siriacă şi armeană numărul epistolelor lui Evagrie, care au fost strânse din vreme in colecţie, nu este acelaşi. Dintr'un manuscript siriac de la Muzeul Britanic a fost publicată o colecţie care cuprinde 67 epistole [1]. Dintre acestea primele două epistole, una publicată cu titlul de Προτρεπτικός şi alta Παραινετικός, desvoltă mai pe larg decât celelalte principii de viaţă monahală, stăruindu-se în deosebi asupra metodelor de urmat pentru a se ajunge la desăvârşirea morală. După acestea urmează în această colecţie Ἐπιστολὴ περὶ παρθένου, mica scriere intitulată Πρὸς τὴν παρθένον, despre care am vorbit mai sus. In continuare se găsesc 62 epistole scurte, pe care cetindu-le avem impresia că ne găsim in faţa unor fragmente din lucrări cu conţinut ascetic şi moral, deoarece partea personală din aceste scrisori este inlăturată. Se vede limpede de aici că această colecţie a scrisorilor lui Evagrie nu a fost făcută decât pentru zidirea sufletească a cititorilor.

In traducerea armeană [2] s'a păstrat deasemenea o colecţie alcătuită din 30 epistole ale lui Evagrie, dintre care unele nu se găsesc în traducerea siriacă.

In afară de acestea s'au mai păstrat două epistole ale lui Evagrie, a căror însemnătate este foarte mare din punct de vedere dogmatic. Păstrată în întregime în traducerea siriacă şi fragmentar în cea armeană *Epistola către Melania* este un rezumat precis al întregului sistem de teologie evagriană. Sub numele lui Evagrie s'a păstrat in traducerea siriacă epistola intitulată în greceşte: Τοῖς Καισαρεῦσιν ἀπολογία περὶ τῆς ἀποχωρήσεως καὶ περὶ πίστεως *(Apologia către Cezarieni despre plecare şi despre credinţă)*, publicată in greceşte printre lucrările sf. Vasile cel Mare [3]. Această epistolă, a fost scrisă de Evagrie de la Constantinopole spre a arăta Cezarienilor motivele pentru care a plecat din Cezaria şi de ce nu voeşte să se mai reîntoarcă acolo, iar in continuare combate erezia ariană şi macedoniană.

D. *Scrieri îndoelnice*. Sub numele de „*scrieri îndoelnice*" examinăm in acest capitol câteva lucrări cu conţinut ascetic-moral,

1. Ed. W. Frankenberg, *Op. cit.*, pp. 554-635 (text siriac şi traducerea in greceşte a editorului).
2. Ed. B. Sargissian, *Op. cit.*, pp. 334-376.
3. Migne, *P. G.*, XXXII, 245-268.

al căror autor nu poate fi identificat pe temeiul știrilor pe care le găsim la vechii scriitori, și nici după cuprinsul lor. E adevărat că cercetările mai noi asupra activității literare a lui Evagrie au limpezit unele chestiuni care privesc autenticitatea acestor lucrări, totuși socotim că încă nu s'a spus ultimul cuvânt asupra lor. Evitând să anticipăm asupra descoperirilor pe care cercetătorii le vor face in viitor, considerăm totuși autenticitatea lor cel puțin ca probabilă.

1. Γνῶμαι *(Sentințe)* [1]. In unele manuscripte grecești, ca și în traduceri, ni s'au păstrat sub numele lui Evagrie din Pont trei colecțiuni alcătuite din câte 24 sentințe morale, aranjate în ordine alfabetică in două din acestea. Mărturii sigure despre scrierea acestora de către Evagrie nu ne-au lăsat vechii scriitori, iar manuscriptele le atribuie uneori lui Evagrie alteori lui Nil Sinaitul, din care pricină nu se poate pronunța cineva cu certitudine absolută asupra autorului.

2. *Εἰς τὸ ΠΙΠΙ* [2]. Printre lucrările lui Evagrie ni s'a păstrat o scriere foarte scurtă asupra numelor lui Dumnezeu in V. Testament. Aceasta nu poate fi insă socotită decât ca fragment din vreo lucrare pierdută.

3. *Ὅροι παθῶν ψυχῆς λογικῆς (Definițiunile pasiunilor sufletului rațional)*. Această scriere publicată la inceput printre lucrările lui Nil Sinaitul, sub numele Κεφάλαια λγ´ κατ᾽ ἀκολουθίαν, a fost în urmă atribuită de unii critici lui Evagrie din Pont [3]. Lucrarea aceasta, pe care scriitorii vechi o trec sub tăcere, iar manuscriptele o atribuesc uneori lui Nil, iar alteori lui Evagrie, cuprinde în 33 capitole mici difinițiuni simbolice asupra boalelor corpului, unor animale, lucruri, etc. Sub forma in care se prezintă astăzi ea pare mai mult un fragment dintr'o colecție de sentințe decât o lucrare independentă. Forma lucrării ne amintește de alte scrieri ale lui Evagrie, iar folosirea peste măsură a simboalelor ne aduce aminte de Școala din Alexandria, cu care legăturile lui Evagrie sunt indeajuns cunoscute.

4. *Των κατὰ μοναχῶν πραγμάτων τὰ αἴτια καὶ ἡ κάθ'ἡσυχίαν τούτων παράθεσις* [4] este titlul unei lucrări în 11 capitole, care stu-

---

1. Prima colecție a fost publicată ca lucrare a lui Nil Sinaitul (Migne, *P. G.*, LXXIX), 1249-1252, iar celelalte două (Migne, *P. G.*, XL, 1268-1270), sub numele lui Evagrie.

2. Migne, *P. G.*, XXIII, 1276. Ediția critică de P. de Lagarde, *Onomastica sacra*, Gottingae 1870, pp. 205-206. ΠΙΠΙ este transcrierea cu caractere grecești a cuvântului evreesc יהוה.

3. Migne, *P. G.*, XL, 1264-1268.

4. *Ibidem*, 1252-1264.

diază cauzele care distrug liniştea monahilor, ca şi mijloacele de care trebue să se folosească ei pentru a o păstra.

Cu toate că tradiţia manuscrisă atribue lui Evagrie această lucrare, iar scriitorii din sec. al VI-lea şi al VII-lea nu-i pun la indoială autenticitatea, totuşi lucrarea, cel puţin in forma in care ni s'a păstrat până astăzi, nu poate aparţine lui Evagrie.

5. Περὶ προσευχῆς [1] *(Despre rugăciune)* cunoscută in vechime ca aparţinând lui Nil Sinaitul şi transmisă ca atare de manuscriptele greceşti, este atribuită lui Evagrie din Pont de către traducerea siriacă. Nu de multă vreme un scriitor apusean Ir. Hausherr [2] a căutat să sprijine paternitatea evagriană a lucrării *Despre rugăciune* şi pe temeiul invăţăturii cuprinse in ea. Fără indoială acesta a căutat să dovedească in mod limpede că invăţătura cuprinsă in cele 153 capitole ale acestei lucrări nu este protivnică invăţăturii lui Evagrie. Socotim insă că savantul apusean nu a izbutit să ne arate că această invăţătură este numai a lui Evagrie.

6. Περὶ διαφόρων πονηρῶν λογισμῶν [3]. *(Despre diferitele cugetări rele).* Autenticitatea acestei lucrări, cunoscută ca operă a lui Nil Sinaitul, a fost in ultima vreme pusă la indoială. Şi s'a căutat atât pe motive interne, cât şi pe temeiul tradiţiei manuscrise greceşti să se atribue lui Evagrie.

Scrierea aceasta, care tratează despre acţiunile demonilor asupra sufletului omenesc, prezintă fără indoială asemănări uimitoare cu alte lucrări ale lui Evagrie. Sprijinit şi pe manuscripte nu ar avea cineva motive prea serioase să nu atribue lui Evagrie această lucrare. Totuşi manuscriptele ne prezintă lucrarea in forme mult deosebite unele de altele, dintre care niciuna nu pare a ne fi păstrat textul original.

E. *Scrieri neautentice.* In decursul vremii s'au atribuit lui Evagrie din Pont de către transcriitorii de manuscrise greceşti, ca şi de traducători, lucrări care n'au fost scrise de el. Dintre acestea primul loc il ocupă scrierile ascetice ale lui Nil Sinaitul, care aproape toate s'au păstrat in traducerea siriacă şi armeană sub numele lui Evagrie.

Mai sus au fost expuse motivele pentru care răspândirea lucrărilor lui Evagrie sub numele lui Nil a fost oarecum necesară; s'ar părea insă greu de lămurit faptul pentru care lucrările unui scriitor asupra ortodoxiei căruia nu se indoia nimeni au fost răs-

1. Migne, *P. G.*, LXXIX, 1165-1200.
2. *Le traité de l'Oraison d'Evagre le Pontique* (Pseudo-Nil), Toulouse, 1934.
3. Migne, *Ibidem*, 1200 sq.

pândite sub numele lui Evagrie. Se vede că a fost observat devreme faptul că lucrările lui Evagrie erau răspândite sub numele lui Nil ori al altor scriitori, iar când s'a crezut că lucrul acesta nu mai este necesar s'a încercat să se redea autorului lucrările de care fusese deposedat. Cum însă nu mai era uşor să se deosebească adevăratele lui scrieri, i s'au atribuit toate lucrările care traatu problemele desvoltate în lucrările lui autentice şi care erau răspândite sub numele lui Nil ori ale altor scriitori, care folosiseră, spre a se ascunde, numele lui Evagrie. Amintim in cele ce urmează numai pe cele mai importante dintre aceste scrieri.

1. Λόγος πρὸς Εὐλόγιον μοναχόν [1] *(Cuvânt către monahul Evloghie)*. Scrierea aceasta în care se desvoltă principii de viaţă monahală a fost publicată printre operele lui Nil Sinaitul şi ca atare este astăzi socotită. Cu toate că unele manuscripte greceşti, siriace şi armene atribuesc *Cuvântul către monahul Evloghie* lui Evagrie din Pont, autenticitatea lucrării nu poate fi pusă la îndoială.

2. Περὶ τῶν ὀκτὼ πνευμάτων τῆς πονηρίας [2] *(Despre cele opt duhuri rele)*. In unele manuscripte siriace, arabe şi etiopiene această lucrare a lui Nil se găseşte sub numele lui Evagrie. Nu numai faptul că tradiţia grecească nu cunoaşte pe Evagrie ca autor, dar şi cuprinsul ei ne îndreptăţeşte să credem că a fost scrisă de Nil Sinaitul.

3. Περὶ διδασκάλων καὶ μαθητῶν [3] *(Despre învăţători şi ucenici)* este o mică lucrare a lui Nil, pe care traducerea siriacă o atribue lui Evagrie.

4. Dintre celelalte lucrări autentice ale lui Nil se atribue lui Evagrie de unele manuscripte siriace ori arabe şi lucrarea intitulată Παραίνεσις πρὸς μοναχούς [4] *(Pareneză către monahi)*, iar dintre cele neautentice Περὶ τὰς ἀντιζύγους τῶν ἀρετῶν κακίας [5] *(Despre viţiile corespunzătoare virtuţilor)*.

5. Λόγος Ξύστου *(Cuvântul lui Xystus)* este o scriere compusă în greceşte, care s'a păstrat numai în traducerea armeană [6]. Această lucrare nu este decât o strângere de sentinţe, împrumutate din alte colecţii greceşti. Autorul a căutat să unească între

1. *Ibidem*. 1093—1140 (printre operele lui Nil).
2. *Ibidem*, 1145-1164.
3. Van den Ven, *Un opuscule inédit attribué à S. Nil (Mélanges Godefroid Kurth*, II, pp. 73-81. Bibliothèque de la Faculte de Philosophie et Lettres de l'Université de Liege) Liege, Paris 1908.
4. Migne, *Ibidem*. 1236-1240.
5. *Ibidem*, 1140-1144.
6. Ed. B. Sargissian, *Op. cit.*, pp. 54-63.

ele aceste sentinţe, adăugând cuvinte ori fraze pentru a ne prezenta această scriere mai mult ca o cuvântare decât ca o colecţie de sentinţe.

6. Deasemenea neautentică trebue socotită şi Ἔκθεσις πίστεως τῶν ἐν Νικαίᾳ *318 πατέρων (Expunere de credinţă a celor 318 părinţi de la Niceia)*, păstrată in traducerea armeană [1] printre lucrările lui Evagrie, iar in greceşte sub numele sf. Atanasie cel Mare [2].

In afară de cele amintite mai sus, se mai găsesc sub numele lui Evagrie din Pont, in traduceri mai ales (siriacă, armeană, arabă, etiopiană şi coptă), multe alte lucrări care nu au fost încă editate. Se pare insă că cele mai multe din acestea nu sunt decât fragmente ori prelucrări ulterioare ale lucrărilor sale autentice.

III. INVĂŢĂTURA LUI EVAGRIE DIN PONT.

Dacă din punct de vedere literar, cele mai multe din lucrările lui Evagrie — cel puţin in forma in care ni s'au păstrat până astăzi —, nu pot fi socotite ca având o insemnătate deosebită, in schimb insă invăţătura pe care o cuprind, valoarea lor nu poate fi pusă la indoială.

Adânc cunoscător al literaturii bisericeşti şi al filosofiei greceşti, autorul s'a străduit să pătrundă cu mintea sa ageră şi cele mai greu de inţeles lucruri ale invăţăturii creştine. Filosofia grecească i-a fost intru aceasta de mare ajutor; uneori poate că ea a fost pusă chiar înaintea învăţăturilor evanghelice. Şi este adevărat că in felul acesta a putut să-şi mulţumească sufletul său însetat de a cunoaşte, dar nu a scăpat de a cădea in greşeli, după cum se va vedea.

Pentru o deplină cunoaştere a învăţăturii lui Evagrie din Pont vom înfăţişa in cele ce urmează intreg sistemul său dogmatic şi practic, stăruind mai ales asupra punctelor caracteristice teologiei evagriene [3].

---

1. *Ibidem*, pp. 134-141.
2. Migne, *P. G.*, XXVIII, 835-846.
3. In expunerea invăţăturii lui Evagrie din Pont, care este răspândită fără o ordine bine stabilită in lucrările sale, ne-am intemeiat numai pe scrierile lui autentice, fără insă a trece cu vederea şi scrierile autorilor mai noi care s'au ocupat de Evagrie. Dintre aceştia amintim pe cele mai importante: O. Zockler, *Evagrius Ponticus. (Biblische und kirchenhistorische Studien. H. IV)*, München 1893. pp. 54-80. Studiul acesta, cel mai complet asupra vieţii, scrierilor şi invăţăturii lui Evagrie, alcătuit inainte de publicarea traducerilor in limba siriacă şi armeană a lucrărilor lui Evagrie pierdute in original, contribue in mică măsură la inţelegerea invăţăturii lui. Mai de folos sunt in această privinţăă cercetările lui R. Reitzenstein, *Historia Monachorum und Historia Lausiaca (Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments. N. F. H. 7)*. Gottingen 1916, pp. 124-142, ca şi R. Melcher, *Der 8 Brief des hl. Basilius, ein Werk des Evagrius Pontikus*

I. **Invăţătura dogmatică. A) Teologia.** a) *Dumnezeu.* In mod esenţial (κατ᾽οὐσίαν) există numai unul (εἷς) şi singurul (μόνος) Dumnezeu. El nu poate fi definit deoarece definiţiunile aparţin lumii produse şi compuse, in timp ce Dumnezeu este fără inceput (ἄναρχος) şi necompus (ἀσύνθετος).

Cu toate că in principiu nicio fiinţă creiată nu poate pătrunde cu mintea natura lui Dumnezeu, totuşi creaturile raţionale pot să-l cunoască: pe de o parte insăşi Sf. Treime a coborit din ceruri şi s'a arătat nouă, iar pe de altă parte din privirea creaturilor ne putem da seama de creator. Mai mult incă noi vom putea cunoaşte chiar natura (φύσις) sau fiinţa (οὐσία) lui Dumnezeu, in clipa in care ne vom uni cu el. Nici atunci insă Dumnezeu nu poate fi definit in sine, deoarece definiţia se referă la gen (γένος), specie (εἶδος), diferenţă (διαφορά), propriu (ἴδιον), accident (συμβεβηκός), etc., noţiuni care in niciun fel nu pot fi atribuite lui Dumnezeu. In comparaţie insă cu creaturile raţionale el este caracterizat de Evagrie ca ὁ μόνος ὤν, sau μονοειδής, ori οὐσία μονοειδής, φῶς, ἀγάπη, şi in deosebi ca μονάς ori ἑνάς, inţelegându-se prin acestea din urmă că Dumnezeu este *unul, nu ca număr, ci ca natură* (εἷς οὐ τῷ ἀριθμῷ ἀλλὰ τῇ φύσει). Numărul aparţine lumii cantitative, determină deci cantitatea (τὸ ποσόν), din care cauză este propriu naturii compuse corporale ori spirituale, in vreme ce termenii de μονάς şi ἑνάς se referă numai la substanţa simplă şi nemărginită.

Deasemenea şi *accidentele* (συμβεβηκότα sau ἀντικείμενα) sunt proprii lumei corporale, intrucât ele nu au o existenţă proprie, nu sunt esenţe, ci adause complimentare existenţelor, pentru a le determina starea, proprietăţile ori calităţile lor. Nefăcând deci parte din substanţa corpului pe care-l determină, accidentele pot fi pierdute de corpuri, care nu ar inceta să existe din această cauză. In schimb corpurile, prin adăugarea ori pierderea acestor elemente străine de substanţa lor sunt supuse transformărilor. In acest fel inţelese accidentele nu pot fi atribuite lui Dumnezeu. El nu se transformă ca fiind nemişcător (ἀκίνητος), fără calitate ori contrariu (ἐναντίον) intrucât este Dumnezeu prin esenţă, iar esenţa nu poate

(Münsterische Beiträge zur Theologie. H. 1), Münster i. W. 1923. Privitor la invăţătura practică a lui Evagrie a scris K. Rahner, *Die geistliche Lehre des Evagrius Ponticus* (in *Zeitschrift für Aszese und Mistik, VIII, 1, pp. 21-38)*, München 1933, şi M. Viller, *Aux sources de la spiritualité de S. Maxime. Les oeuvres d'Evagre le Pontique* (in *Revue d'Ascétique et de Mystique*, XI, pp. 156—336), Toulouse 1930. Cel mai complet studiu asupra invăţăturii lui Evagrie a fost scris de W. Bousset, *Apophthegmata. III Euagriosstudien*, Tubingen 1923, pp. 281—341, in care caută insă nu atât să expună principiile sistemului teologic al lui Evagrie, ci se străduieşte mai mult să arate dependenţa lui de Origen şi de filosofia greacă.

avea atare calificative. Sfânta Scriptură şi Sf. Părinţi numesc fără îndoială pe Dumnezeu *bun, tare, înţelept, creator, tată, atotputernic,* acestea însă nu sunt accidente, ci elemente veşnic existente în fiinţa divină. După *căderea fiinţelor create* s'au atribuit lui Dumnezeu şi alte numiri, spre ex. judecător, tămăduitor, etc., care nu arată însă că natura Lui s'a schimbat în vreme prin adăugarea de accidente, ci numai că s'au dat numiri noi aceluiaşi Dumnezeu. Aceste numiri, în timp introduse, vor dispărea iarăşi în timp, atunci când nu va mai fi nevoe de ele, fiinţa Lui rămânând în veci aceeaşi.

In ce priveşte locul unde se află Dumnezeu, Evagrie spune că El este pretutindeni, ca fiind de faţă la tot ce se întâmplă, nu este însă într'un anumit loc. Inainte de facerea lumii El a locuit în substanţa Sa, iar după ce a creiat fiinţele raţionale le-a făcut pe acestea locuinţa Lui. Nu trebue înţeles însă că s'a întâmplat o schimbare în natura divină din cauza locuirii lui Dumnezeu în lume după creaţie. In lume El locuieşte numai ca zidarul în casa sa, ori ca arta în artişti, în timp ce în mod esenţial (οὐσιωδῶς) El locueşte în fiinţa Sa.

b) *Sfânta Treime.* Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul şi Dumnezeu Duhul Sfânt alcătuesc sfânta Treime. Aceasta, caracterizată că μονοειδὴς οὐσία, γνῶσις οὐσιώδης, etc., nu poate fi cuprinsă de mintea omenească. Sf. Treime este veşnic aceeaşi, nefiind supusă transformării, întrucât nu face parte din lumea celor compuse. Este alcătuită în adevăr din trei ipotase: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt; aceasta nu înseamnează însă că este compusă, adică este „τρίθεον". Sf. Treime nu este o treime numerică, alcătuită unul câte unul, având înainte *doimea* şi urmându-i în mod logic *pătrimea,* ci este o esenţă uniformă, cu totul şi pentru totdeauna egală cu ea însăşi.

c) *Tatăl,* din care (ἐξ οὗ) toate s'au făcut este μόνος, μονοειδὴς ἐν τῇ μονάδι, cauza şi sfârşitul tuturor. Pentru Fiul şi Duhul Sfânt El este cauza esenţială „τῇ φύσει τῆς οὐσίας", pentru creaturile raţionale El fiind tată numai prin graţie.

d) *Fiul.* Primul născut şi unul născut din Tatăl, Dumnezeu Fiul este cel prin care (δι' οὗ) toate s'au făcut. Din marea sa dragoste pentru oameni El a venit în lume, îmbrăcând un corp asemănător cu corpul oamenilor, şi având un suflet la fel cu al nostru. In acest corp a locuit întreagă divinitatea, şi de aceea se cuvine să ne închinăm lui. Fiind alcătuit din elemente materiale corpul Mântuitorului a fost creiat în timp, deci „a fost o vreme când nu exista"; din clipa creaţiei sale însă, corpul s'a unit cu Dumnezeu

Cuvântul, şi a rămas de atunci veşnic unit cu El, devenind nestricăcios (ἄφθαρτον) după învierea din morţi.

e) *Sfântul Duh*, de o fiinţă (ὁμοούσιον) cu Tatăl şi cu Fiul, este prin excelenţă izvorul sfinţeniei. El este sfânt nu în felul în care pot deveni sfinţi anumiţi oameni, prin dobândirea, adică prin adăugarea sfinţeniei la natura lor, ci în mod esenţial (οὐσιωδῶς).

B. Cosmologia. a) *Creaţia lumii.* Veşnic existând o substanţă în trei ipostase, Dumnezeu a creiat din nimic lumea. Operă a Sfintei Treimi, *lumea* (κόσμος) — mulţimea fiinţelor raţionale creiate, în totul asemănătoare între ele prin natura lor şi unite cu Dumnezeu prin graţie — a fost făcută în timp, cu toate că „în înţelepciunea lui Dumnezeu şi în puterea Sa creiatoare există cu El fără de început". Totuşi lumea nu va avea sfârşit, cum ar fi logic din cauza începutului ei, nu ca fiind de sine stătătoare (αὐθυπόστατος), ci prin unirea cu Cel ce nu are început şi sfârşit.

Creaturile raţionale (îngeri, oameni, demoni) făcute după chipul lui Dumnezeu au fost în momentul creaţiei *bune*, căci bun este şi Dumnezeu. Şi după cum El este perfect şi lumea a fost creiată perfectă. Fără îndoială nu în sensul perfecţiunei absolute şi pozitive, care există numai la Dumnezeu, dar în sensul că perfecţiunea există în mod potenţial în fiinţele raţionale. Şi din această cauză Evagrie cuteză să numească uneori divine creaturile raţionale, sau chiar dumnezei. Prin aceasta nu trebue să înţelegem însă că el ar fi învăţat în vreun fel panteismul, întrucât în lucrările lui se arată lămurit că lumea a fost creiată, există şi va exista în veci în mod esenţial deosebită de natura lui Dumnezeu.

După cum s'a spus mai sus Dumnezeu este cauza tuturor fiinţelor, adică atât a Fiului şi a Duhului Sfânt, cât şi a creaturilor raţionale. Pentru Fiul şi Duhul Sfânt, Tatăl este cauză esenţială (οὐσιώδης αἰτία , adică în substanţa Lui îşi au origina. Lumei însă, ca fiind creiată din *nimic*, numai în dar Dumnezeu îi este tată şi cauză a ei. Pentru a se face deosebire substanţială între lume şi Dumnezeu, Evagrie recurge din nou la teoriile neopitagoricilor asupra numerelor atât de plăcute lui. Astfel lumea nu mai este *una prin natură* (εἷς φύσει), ci este *una ca număr* (εἷς ἀριθμῷ), ca fiind compusă şi mărginită. Socotim că numai în sensul acesta trebue înţeleasă expresia de lume εἷς ἀριθμῷ (una ca număr) şi nu în sensul că ar fi mai multe lumi, anterioare sau următoare celei prezente, interpretare la care s'ar putea preta această expresie de origină filosofică neopitagorică.

Vorbeşte în adevăr Evagrie despre *lumi* şi *veacuri* (κόσμων şi

αἰώνων), prin aceasta înţelege însă părţi ale lumii actuale, adică lumea îngerilor, a oamenilor şi a demonilor, ori mai ales lumea corporală, acum pe pământ şi lumea spirituală în împărăţia cerurilor. Ori cum ar fi acest lucru, în sens strict nu se vorbeşte în lucrările lui Evagrie despre mai multe lumi şi prin urmare despre mai multe creaţii. E adevărat că aminteşte uneori de trei zidiri (τρεῖς κτίσεις), însă numai una din ele este creaţie, aducerea la fiinţă din nefiinţă, a doua fiind prefacerea din rău în bun, iar a treia învierea din morţi. Prin urmare există o singură creaţie în care au fost aduse la existenţă *toate* fiinţele raţionale, adică îngerii demonii şi oamenii. O consecinţă a afirmaţiunii, că toate fiinţele existente acum au fost create o singură dată, este fără îndoială şi învăţătura despre *preexistenţa sufletelor* (προΰπαρξις τῶν ψυχῶν), pe care Evagrie a luat-o de la învăţătorul său Origen. Cu toate că în lucrările sale nu se găseşte formal afirmată această învăţătură, greşită din punct de vedere dogmatic, totuşi ea nu poate fi îndepărtată din sistemul cosmologic origenist.

In acelaşi timp născute, toate fiinţele raţionale au fost create întru totul egale. Fiecare din acestea, numite νοῦς, era în *starea sa principială* (ἀρχικὴ κατάστασις) curat, divin, lipsit de tot ce e protivnic naturii sale; era adevăratul chip al lui Dumnezeu. Prin aceasta nu trebue să înţelegem că νόες erau simpli ca Dumnezeu, ci numai că ei nu aveau în natura lor vreo *calitate* (ποιότης) ori *putere* (δύναμις) în afară de cele dăruite lor de către creator. Prin natura lor νόες erau fiinţe spirituale alcătuite din esenţa, la care se adăugase ca daruri atribute asemănătoare celor existente esenţial în Dumnezeu. Toate aceste daruri trebuesc considerate ca *puteri* ori *calităţi dobândite* (ἐπίκτητοι ποιότητες ἢ δυνάμεις), iar nu ca o *capacitate esenţială* ori *energie* (οὐσιώδης ἱκανότης ἢ ἐνέργεια) a naturii creaturilor raţionale. *Energia* se dobândeşte prin liberul arbitru al sufletului, iar puterea lui Dumnezeu o desăvârşeşte; cu alte cuvinte libera voinţă este aceia care are întâietatea în transformarea *puterii* în *energie*. Astfel, de voinţa lui Dumnezeu depinde numai aducerea la existenţă a naturilor raţionale, în vreme ce faptul de a deveni muritori sau nemuritori rămâne la buna alegere a fiecăruia, cum dealtfel alegerea binelui ori a răului, precum şi rămânerea în ele, este în puterea noastră. E adevărat că Dumnezeu îngrijeşte de creeaturile Lui, însă pronia divină nu sileşte pe nimeni să facă bine, ea mergând totdeauna după liberul arbitru.

Dintre toate darurile, care au fost date de Dumnezeu fiinţei raţionale, primul şi cel mai de seamă a fost *cunoaşterea* sf. Treimi

(γνῶσις τῆς Ἁγίας Τριάδος), adică *unirea* cu aceasta, dar, care poate fi socotit ca scopul şi sfârşitul tuturor fiinţelor. Pe lângă aceasta νοῦς a fost inzestrat cu toate atributele bune, fiind creat deci perfect, nu ἐνέργεια, cum s'a spus, ci δυνάμει.

Primul bine, cunoaşterea lui Dumnezeu (γνῶσις τοῦ Θεοῦ) a fost pus in natura raţională numai ca o calitate adăugată (ἐπίκτητος ποιότης), nefiind adică parte a substanţei ei, întrucât binele ca şi răul nu sunt esenţe de sine stătătoare (αὐθυπόστατοι οὐσίαι), ci numai τυχαῖα συμβάντα. Din scopul creaţiei se vede clar că orice νοῦς este δεκτικός (adică poate primi) al gnozei divine prin creaţia sa (κτίσει), prin natura sa (φύσει) însă el e nepărtaş binelui ori răului, prin putere (δυνάμει), însă e primitor al amândorura, al cunoştinţei lui Dumnezeu (γνῶσις τοῦ Θεοῦ), adică al unirii cu El, ca cel dintâiu bine şi al necunoştinţei lui Dumnezeu (ἄγνοια τοῦ Θεοῦ), adică al depărtării de El, ca cel dintâiu rău.

Darurile cu care Dumnezeu a inzestrat fiinţele in momentul creaţiei, cunoaşterea lui Dumnezeu şi virtutea in general, cu atribute adăugate la natura lor, puteau să fie păstrate ori să fie pierdute şi chiar să fie inlocuite de către *contrariile* lor, potrivit cu voinţa fiecărui νοῦς, adică după liberul arbitru.

b) *Căderea fiinţelor raţionale.* Fiinţele raţionale — νόες — au vieţuit la inceput fericite in unirea cu Sf. Treime, atâta vreme cât au rămas nemişcate (ἀκίνητοι), folosindu-se de darurile dobândite la creaţie potrivit cu voinţa lui Dumnezeu, liberul lor arbitru rămânând in nemişcare. Starea aceasta însă a dispărut odată cu introducerea *răului in lume.* Se naşte acum intrebarea: de unde provine răul?

Evagrie se ocupă adeseori in lucrările lui de noţiunea şi origina răului, urmând şi in deslegarea acestei probleme pe dascălul său Origen.

In principiu el admite că tot ceace există a fost făcut de Dumnezeu in inţelepciune, deci nimic atât din lumea corporală, cât şi din cea incorporală nu este rău prin natura sa. Dar nici de sine stătător (αὐθυπόστατον) răul nu poate să existe, întrucât Dumnezeu există in *mod esenţial,* iar acest fel de a fi exclude existenţa altei fiinţe de sine stătătoare protivnice Lui. Astfel răul nefiind o fiinţă de sine stătătoare, iar in natura fiinţelor el lipsea in momentul creaţiei, nu rămâne decât că doar după creaţie a fost introdus in lume. Cum de la Dumnezeu nu poate proveni, urmează că numai fiinţele creiate sunt cauza lui. Afirmând acest lucru nu inţelege că răul işi are o existenţă esenţială in natura creaturilor

raţionale, ci numai că existenţa lui a fost provocată de liberul lor arbitru.

In ce priveşte natura răului Evagrie il identifică pe acesta cu *necunoştinţa* (ἄγνοια) drept contrariu al cunoştinţei (γνῶσις) lui Dumnezeu. *Cunoştinţa*, cum s'a spus, este pentru creaturile raţionale un accident (συμβεβηκός), o *calitate* (ποιότης) ori *putere* (δύναμις) adăugată (ἐπίκτητος) la natura lor, cel mai mare dintre darurile divine. Prin urmare şi *necunoştinţa* (ἄγνοια) lui Dumnezeu ar putea fi considerată ca *putere* ori *calitate contrarie cunoştinţei*, de unde ar urma ca răul să fie socotit ca atributul contrariu binelui. Totuşi binele atribut dobândit, pentru fiinţele create, işi are origina in binele esenţial, in Dumnezeu, in vreme ce răul, chiar inţeles ca atribut dobândit contrariu binelui, nu are raţiunea de a exista, intrucât este exclusă existenţa unui rău esenţial.

Dar, cu toate că răul nu este de sine stătător şi nici atribut, totuşi el se vede in lume şi toţi putem să ne impărtăşim de el. Putând să ne impărtăşim de rău nu insemnează insă că in noi, prin natură ori ca atribut, avem *puterea* răului. Dumnezeu ne-a dat numai *puterea* de a face binele, a cărui lipsă este răul. Astfel nu este decât *lipsa*, *negaţia binelui*, *contrariul puterei* existente de a face binele. Binele suprem fiind Dumnezeu, ὁ ὤν răul este contrariul Lui, este *inexistenţa*, este τὸ μὴ ὄν. Iar pentru noi, tot ceeace ne lipseşte din cele date de către Dumnezeu este rău. Ca să înţelegem acum origina răului in lume, trebue să avem in vedere *starea principială* (ἀρχικὴ κατάστασις) a fiinţelor creiate. Evagrie credea că indată după creaţie fiinţele se găseau in deplina cunoaştere a lui Dumnezeu, adică in unire cu El, trăind astfel fericite. Voinţa lor comună era supusă voinţei Creatorului, fiinţele rămânând de bună voie *nemişcate* in această stare. La un moment dat din cauza neglijenţei s'a produs *mişcarea*, (κίνησις), care este un element fundamental in sistemul evagrian, atât in ce priveşte cauza primului rău, cât şi a distrugerii lui. Din pricina neglijenţei νοῦς şi-a intors faţa de la Dumnezeu şi lipsindu-se de cunoştinţa Lui, a căzut in necunoştinţă. Lipsa aceasta de darul cunoştinţii lui Dumnezeu nu este decât desbrăcarea de inclinarea care impingea pe fiinţă să vieţuiască in unire cu El. Totuşi nu au dispărut din noi toate seminţele de virtute, ci numai acelea ale cunoştinţii lui Dumnezeu, darul de a fi părtaşi fericirii lui. Lipsiţi de acesta creaturile raţionale pierd intr'o clipă *starea principială* (ἀρχικὴ κατάστασις), rămânând in *starea* lor *naturală* (φυσικὴ κατάστασις). In *starea* aceasta *naturală*, unirea dintre fiinţele ce-şi aveau voinţa subordonată lui

(γνῶσις τῆς Ἁγίας Τριάδος), adică *unirea* cu aceasta, dar, care poate fi socotit ca scopul şi sfârşitul tuturor fiinţelor. Pe lângă acesta νοῦς a fost inzestrat cu toate atributele bune, fiind creat deci perfect, nu ἐνέργεια, cum s'a spus, ci δυνάμει.

Primul bine, cunoaşterea lui Dumnezeu (γνῶσις τοῦ Θεοῦ) a fost pus in natura raţională numai ca o calitate adăugată (ἐπίκτητος ποιότης), nefiind adică parte a substanţei ei, întrucât binele ca şi răul nu sunt esenţe de sine stătătoare (αὐθυπόστατοι οὐσίαι), ci numai τυχαία συμβάντα. Din scopul creaţiei se vede clar că orice νοῦς este δεκτικός (adică poate primi) al gnozei divine prin creaţia sa (κτίσει), prin natura sa (φύσει) însă el e nepărtaş binelui ori răului, prin putere (δυνάμει), însă e primitor al amândorura, al cunoştinţei lui Dumnezeu (γνῶσις τοῦ Θεοῦ), adică al unirii cu El, ca cel dintâiu bine şi al necunoştinţei lui Dumnezeu (ἄγνοια τοῦ Θεοῦ), adică al depărtării de El, ca cel dintâiu rău.

Darurile cu care Dumnezeu a înzestrat fiinţele în momentul creaţiei, cunoaşterea lui Dumnezeu şi virtutea in general, cu atribute adăugate la natura lor, puteau să fie păstrate ori să fie pierdute şi chiar să fie înlocuite de către *contrariile* lor, potrivit cu voinţa fiecărui νοῦς, adică după liberul arbitru.

b) Căderea fiinţelor raţionale. Fiinţele raţionale — νόες — au vieţuit la început fericite în unirea cu Sf. Treime, atâta vreme cât au rămas nemişcate (ἀκίνητοι), folosindu-se de darurile dobândite la creaţie potrivit cu voinţa lui Dumnezeu, liberul lor arbitru rămânând în nemişcare. Starea aceasta însă a dispărut odată cu introducerea *răului în lume.* Se naşte acum intrebarea: de unde provine răul?

Evagrie se ocupă adeseori in lucrările lui de noţiunea şi origina răului, urmând şi in deslegarea acestei probleme pe dascălul său Origen.

In principiu el admite că tot ceace există a fost făcut de Dumnezeu in înţelepciune, deci nimic atât din lumea corporală, cât şi din cea incorporală nu este rău prin natura sa. Dar nici de sine stătător (αὐθυπόστατον) răul nu poate să existe, întrucât Dumnezeu există în *mod esenţial*, iar acest fel de a fi exclude existenţa altei fiinţe de sine stătătoare protivnice Lui. Astfel răul nefiind o fiinţă de sine stătătoare, iar în natura fiinţelor el lipsea în momentul creaţiei, nu rămâne decât că doar după creaţie a fost introdus in lume. Cum de la Dumnezeu nu poate proveni, urmează că numai fiinţele creiate sunt cauza lui. Afirmând acest lucru nu înţelege că răul îşi are o existenţă esenţială în natura creaturilor

raționale, ci numai că existența lui a fost provocată de liberul lor arbitru.

În ce privește natura răului Evagrie il identifică pe acesta cu *necunoștința* (ἄγνοια) drept contrariu al cunoștinței (γνῶσις) lui Dumnezeu. *Cunoștința*, cum s'a spus, este pentru creaturile raționale un accident (συμβεβηκός), o *calitate* (ποιότης) ori *putere* (δύναμις) adăugată (ἐπίκτητος) la natura lor, cel mai mare dintre darurile divine. Prin urmare și *necunoștința* (ἄγνοια) lui Dumnezeu ar putea fi considerată ca *putere* ori *calitate contrarie cunoștinței*, de unde ar urma ca răul să fie socotit ca atributul contrariu binelui. Totuși binele atribut dobândit, pentru ființele create, își are origina în binele esențial, în Dumnezeu, în vreme ce răul, chiar înțeles ca atribut dobândit contrariu binelui, nu are rațiunea de a exista, întrucât este exclusă existența unui rău esențial.

Dar, cu toate că răul nu este de sine stătător și nici atribut, totuși el se vede în lume și toți putem să ne împărtășim de el. Putând să ne împărtășim de rău nu însemnează însă că în noi, prin natură ori ca atribut, avem *puterea* răului. Dumnezeu ne-a dat numai *puterea* de a face binele, a cărui lipsă este răul. Astfel nu este decât *lipsa, negația binelui, contrariul puterei* existente de a face binele. Binele suprem fiind Dumnezeu, ὁ ὤν răul este contrariul Lui, este *inexistența*, este τὸ μὴ ὄν. Iar pentru noi, tot ceeace ne lipsește din cele date de către Dumnezeu este rău. Ca să înțelegem acum origina răului în lume, trebue să avem în vedere *starea principială* (ἀρχικὴ κατάστασις) a ființelor creiate. Evagrie credea că îndată după creație ființele se găseau în deplina cunoaștere a lui Dumnezeu, adică în unire cu El, trăind astfel fericite. Voința lor comună era supusă voinței Creatorului, ființele rămânând de bună voie *nemișcate* în această stare. La un moment dat din cauza neglijenței s'a produs *mișcarea*, (κίνησις), care este un element fundamental în sistemul evagrian, atât în ce privește cauza primului rău, cât și a distrugerii lui. Din pricina neglijenței νοῦς și-a întors fața de la Dumnezeu și lipsindu-se de cunoștința Lui, a căzut în necunoștință. Lipsa aceasta de darul cunoștinții lui Dumnezeu nu este decât desbrăcarea de înclinarea care împingea pe ființă să viețuiască în unire cu El. Totuși nu au dispărut din noi toate semințele de virtute, ci numai acelea ale cunoștinții lui Dumnezeu, darul de a fi părtași fericirii lui. Lipsiți de acesta creaturile raționale pierd într'o clipă *starea principială* (ἀρχικὴ κατάστασις), rămânând în *starea* lor *naturală* (φυσικὴ κατάστασις). În *starea* aceasta *naturală*, unirea dintre ființele ce-și aveau voința subordonată lui

Dumnezeu dispare. Acum nu mai există o lume alcătuită din ființe unite între ele și viețuind cu toate în Dumnezeu, ci există ființe separate, ce se găsesc mai aproape ori mai departe de Dumnezeu, deosebindu-se între ele după felul de folosire a liberului arbitru.

Răul fiind τὸ μὴ ὄν sau *contrariul* (τὸ ἐναντίον), iar contrariul ființelor este neființa, iar al creaturilor faptul de a nu fi fost creiate, urmează că din acest punct de vedere moartea este primul rău pentru ființele creiate. Și din înclinarea către moarte ființele se împart în trei categorii: a) în primele domnește viața, b) în altele viața și moartea și c) în altele numai moartea. Această diviziune a ființelor în trei categorii este o urmare a căderii, ca și corpurile pe care le au toate cele trei categorii de ființe: *îngerii, oamenii* și *demonii*. Potrivit cu corpurile ce au luat, li s'a fixat de către Dumnezeu și locuri deosebite, astfel îngerilor li s'a dat să locuiască sus în ceruri, oamenilor jos pe pământ, și demonilor mai jos, în adâncimi. Potrivit cu gradul de cădere și facultățile sufletești au luat o formație deosebită, pentru fiecare categorie de ființe activând într'un anumit fel.

Cu toate că între ființele căzute nu există decât deosebire de grad al căderii, însă din cauza stării lor statornicite oarecum în săvârșirea răului ori a binelui, ființele rămân deosebite în trei clase: *îngeri, oameni* și *demoni.*

c) *Ingerii* sunt ființele care *în timpul mișcării* s'au depărtat în mică măsură de la unirea cu Dumnezeu. Ei nu mai trăesc o viață comună fericită, căci unirea între ei nu mai există. Fiecare înger activează potrivit cu liberul său arbitru.

In principiu îngerii, lipsiți de darul cunoștinței, activează totuși *bine*, potrivit liberului lor arbitru. Din cauză însă că liberul arbitru al fiecăruia este factorul principal în săvârșirea binelui, urmează că nu toți îngerii sunt în aceeași măsură de buni. Din această pricină ei se deosebesc unii de alții, alcătuind mai multe cete: puterile, îngerii, arhanghelii, etc.

In ce privește natura lor îngerii sunt ființe compuse din esență și sfințenie. Sfințenia este dobândită, nefăcând prin urmare parte în mod esențial din firea lor, deaceea ei pot săvârși răul dacă voesc. Sunt socotiți a fi *incorporali*, însă aceasta numai în raport cu oamenii, în sine însă îngerii au corpuri fine.

Din cele trei facultăți ale sufletului (νοῦς, ἐπιθυμία, θυμός) îngerii au mai mult νοῦς, care îi duc numai spre săvârșirea binelui. Ei ocrotesc pe oameni și se străduesc să-i îndrepte numai pe calea binelui.

d) *Demonii* sunt cu totul opuşi îngerilor. Ei nu numai că s'au depărtat cel mai mult de Dumnezeu, dar de bună voe şi-au însuşit răul. Au corpuri urâte, sunt conduşi în actele lor de θυμός (mânia, partea irascibilă a sufletului), şi caută să ducă pe oameni la pierzare.

e) *Oamenii*, egali prin natura lor cu celelalte fiinţe raţionale, se află din punctul de vedere al depărtării de Dumnezeu între îngeri şi demoni, fiind socotiţi ca μέσοι λογικοί. Ei nu şi-au însuşit după cădere, prin propria lor voinţă, nici binele ca îngerii şi nici răul ca demonii, ci au rămas în starea de a putea deveni deopotrivă buni ori răi.

O primă consecinţă a căderii lor este distrugerea unităţii naturii lor spirituale, ca şi turburarea ordinei fireşti a puterilor sufletului. Cu alte cuvinte nu mai există concordanţă între νοῦς, ἐπιθυμία şi θυμός, cele trei puteri sau facultăţi sufleteşti, şi nici nu mai guvernează prima asupra celorlalte două. Asupra acesteia s'a ridicat ἐπιθυμία (partea concupiscibilă), care dirijează acţiunele omeneşti. Ἐπιθυμία, făcând parte din suflet — înţeles în sens mai strâns —, fiinţele care sunt conduse de ea au luat numele de suflete. Acestea sunt unite cu corpuri care se deosebesc atât de cele ale îngerilor, cât şi de cele ale demonilor. Luarea de corpuri poate fi socotită ca o urmare a căderii, corpurile însă nu sunt rele, întrucât ele nu pot primi cunoştinţe ori necunoştinţe, binele sau răul. Cauza vieţuirii în virtute ori păcat nu este decât sufletul, care prin voinţa sa poate să se facă asemănător cu Dumnezeu ori cu animalele.

C. *Eshatologia*. Invăţătura eshatologică a lui Evagrie din Pont este în strânsă legătură cu concepţiunile lui despre cădere. Fiinţele creiate, lipsindu-se din cauza neglijenţii de unirea cu Dumnezeu, au căzut din starea lor *principială* în starea *naturală*, din care unele s'au depărtat din nou, iar altele au rămas acolo. Lipsa aceasta a unirii cu Dumnezeu provenită din cauza *mişcării (primul rău)*, alcătueşte astfel cauza stării actuale a lumii. Starea aceasta însă, bazată pe *eventual* şi deci *trecător*, în mod necesar va avea un sfârşit. Dealtfel din însuşi sensul noţiunii de mişcare, în filosofia veche, ca fenomen de depărtare de la o temelie stabilă şi după un drum circular de înapoiere la punctul de plecare, Evagrie conclude în mod logic că lumea va avea nu numai sfârşit, dar chiar că acest sfârşit va coincide cu revenirea la punctul de plecare, adică la Dumnezeu. Astfel printr'o mişcare în sens opus, fiinţele vor reveni în starea lor principială, urcându-se la unirea cu Dumnezeu, cu ajutorul divin, pe treptele prin care au trecut la cădere.

a) *Judecata cea din urmă.* Depărtându-se de Creator, ființele au început să ducă o viață potrivită cu gradul de cădere, îngerii săvârșind binele, demonii răul, iar oamenii atât binele cât și răul. Deosebirea aceasta între ființe nu poate fi în sens strict un rezultat al *judecății* divine, și prin urmare viața actuală nu trebue considerată ca răsplată ori pedeapsă dată de Dumnezeu ființelor căzute. Ele duc acum, potrivit cu liberul arbitru al fiecăreia, o viață corespunzătoare cu starea ce și-au creiat din cauza depărtării de Dumnezeu. Insă cu toate că starea aceasta este rezultat numai al voinței creaturilor, și in consecință pe drept suferă ori sunt fericite, totuși Dumnezu îngrijește neîncetat de creaturile Lui, păstrând pe îngeri în virtute și îndemnând pe oameni la bine. Despre o pronie divină cu privire la demoni nu poate fi vorba, întrucât aceasta urmează totdeauna liberului arbitru, care la demoni tinde numai spre rău. Pronia divină este potrivită mai cu osebire oamenilor, care după cădere nu s'au statornicit, după cum s'a spus, nici în bine nici în rău. Din această cauză a venit la noi Mântuitorul care ne-a arătat calea mântuirii, și Duhul Sfânt care îmbracă în sfințenie.

După ce toate ființele se vor fi statornicit in bine ori in rău, va veni *judecata cea dreaptă.* La porunca dreptului judecător toate ființele își vor îmbrăca din nou corpurile in care au viețuit, care într'o clipă vor fi transformate in corpuri spirituale. Ființele astfel reinoite vor trăi in veșnicie în noile corpuri, care vor fi nestricăcioase asemenea corpului Mântuitorului.

In clipa transformării corpurilor se va face și o reinoire spirituală a tuturor ființelor prin mărirea cunoștinții lui Dumnezeu în cele bune, și a necunoștinței in cele rele. Creaturile bune vor veni la mai mare apropiere de Dumnezeu, iar cele rele se vor depărta și mai mult.

Ființele bune se vor bucura înțelegând binele apropierii lor de Dumnezeu, iar cele rele vor suferi luând cunoștință de *necunoștința* lor ca acțiune de depărtare de Dumnezeu. Astfel această distincție a ființelor in bune și rele, prin mărirea binelui ori răului, pe care de bună voe fiecare și l-a însușit, este judecata cea dreaptă, de la care unii vor avea răsplata, iar alții pedeapsă.

b) *Impărăția cerurilor* sau paradisul va fi răsplata celor buni. Aceasta nu trebue înțeleasă însă ca loc ori stare necunoscută de noi, căci, după cum spune însuși Mântuitorul, împărăția cerurilor este în noi înșine. După cum se vede din cele de mai sus, Evagrie nu înțelege împărăția cerurilor decât ca o mărire a *cunoștinței*

lui Dumnezeu, a apropierii de El, adică a binelui din ființele bune. Ingerii sunt în această stare și acum. Acordarea fericirii în această stare nu se face de Dumnezeu decât potrivit cu faptele fiecăruia, astfel încât egali în fericire nu vor fi decât cei egali în fapte. Cu alte cuvinte răsplata din împărăția cerurilor nu este decât ridicarea oamenilor la starea îngerilor și viețuirea împreună cu aceștia în apropiere de Dumnezeu.

c) *Iadul*, ca și împărăția cerurilor nu este decât continuarea vieții dusă de cei răi în această lume, și în același timp mărirea necunoștinței lui Dumnezeu, a depărtării de El. De aceasta nu va scăpa niciun păcătos. Cu toate că această răsplată a păcătoșilor este pedeapsă ori condamnare, se pare însă că scopul acestei chinuiri nu este decât purificarea.

d) *Restabilirea tuturor* (ἀποκατάστασις τῶν πάντων). Prin reinoirea ființelor în clipa judecății fiecare revine în starea sa *naturală* de νοῦς incorporal. Corporalitatea, cea din urmă consecință a căderii, fiind suprimată, ființele fac astfel primul pas spre urcare. Impărăția cerurilor și iadul sunt pe deoparte răsplată a vieții duse, iar pe dealta stadiu pregătitor în urcarea spre punctul de la care s'au depărtat. In această stare ființele activând de acord cu liberul lor arbitru, ar putea cele rele să rămână veșnic departe de Dumnezeu, iar din cele bune unele să cadă din nou. Cu ajutorul grației divine însă toate ființele vor tinde numai spre bine, spre viața cea adevărată, spre Dumnezeu, care ține lângă El pe cei buni și dă viață și celor răi. Astfel în această urcare către Dumnezeu ființele se desbracă de tot ceeace le deosebește între ele, ajungând până la urmă să rămână numai cu ceeace le este comun tuturor. Prin această egalare a lor revine și acordul de voințe, pierdut în momentul căderii. Lumea revine în acest fel în starea ei *naturală*, în care a fost creiată la început. Aceasta este *împărăția cerurilor* cea desăvârșită, al cărei împărat este Iisus Hristos.

Starea aceasta nu este după Evagrie sfârșitul urcării. E adevărat că ființele nu pot prin propria lor putere să facă un pas mai sus, de a reveni adică în starea lor principială. Totuși Dumnezeu în marea Sa bunătate va da iarăși ființelor *darul cunoștinței*, adică le va uni cu El, restabilindu-se astfel în starea din care au căzut. In acest fel toate creaturile raționale fiind supuse Tatălui de către Iisus Hristos, *împărăția cerurilor* va lua sfârșit. Din acel moment începe *împărăția lui Dumnezeu*, care va dăinui în veci. Toate ființele devenind iarăși γυμνοὶ νοές, și a căror libertate va fi — dacă va voi Dumnezeu — desăvârșită spre a nu mai cădea,

urmează să vieţuiască veşnic in viaţa cea adevărată, in suprema fericire, adică in Dumnezeu.

II. *Viaţa creştină.* — Pornind de la principiul că starea actuală a neamului omenesc nu este decât o treaptă in scara fiinţelor căzute şi că fiecare dintre noi este autorul fericirii ori nefericirii lui, Evagrie din Pont alcătuieşte, spre folosirea monahilor ce trăiau in jurul său, un sistem de vieţuire spirituală cu ajutorul căruia fiecare om poate să recapete fericirea pierdută. Prin voinţa personală şi cu ajutorul graţiei divine omul poate, chiar şi in vremea vieţuirii sale pe pământ, să dobândească *impărăţia lui Dumnezeu*, adică să se unească cu Sfânta Treime. In această urcare spre suprema fericire, omul, considerat ca un microcosm, repetă oarecum calea ce va parcurge in întreaga lume a creaturilor raţionale in *restabilirea universală*. Şi din acest punct de vedere metoda aceasta a vieţii spirituale după Evagrie poate fi considerată ca un mijloc de *apocatastază individuală*.

Socotind sufletul ca singura şi reala substanţă a naturii omeneşti, autorul işi sprijină sistemul său pe psihologie, din care cauză socotim necesar să arătăm care sunt concepţiunile sale asupra sufletului. Urmând pe sf. Grigorie de Nazians el crede că sufletul este alcătuit din trei părţi: λογιστικόν (partea raţională), ἐπιθυμία (partea concupiscibilă) şi θυμός (partea irascibilă). Partea raţională, numită mai ales νοῦς, constitue după Evagrie, ca şi după Aristotel, esenţa in mod propriu a sufletului; ea e capul sau chiar esenţa firii raţionale. Celelalte două părţi alcătuesc τὸ παθητικὸν μέρος (partea pasională), sufletul in inţeles mai strâns, Cu toate că principial sufletul este bun, ca fiind creiat de Dumnezeu, totuşi el poate produce deopotrivă binele şi răul, potrivit cu modul de acţiune a liberului arbitru.

Intr'uns sens mai larg s'ar putea spune că răul există şi in afară de suflet, totuşi in realitate el nu poate fi produs decât de suflet. Nu trebue inţeles insă că sufletul in mod substanţial are in el origina răului, fiindcă în momentul creaţiei au fost sădite în el numai seminţele binelui, ci numai că cele trei părţi ale sufletului dau naştere răului, nefolosind după cuviinţă inclinările lor naturale. Astfel partea raţională in loc să ţintească numai la *cunoştinţa* lui Dumnezeu păcătuieşte indreptându-se spre *necunoştinţă*, *partea concupiscibilă* inlocuind dorinţa de virtute cu poftele josnice, iar *partea irascibilă* in loc să lupte cu cele rele se îndreaptă contra binelui. Tendinţa aceasta intru insuşirea contrariilor binelui a fost introdusă in suflet după căderea in primul păcat, înainte de care

printr'un acord normal al celor trei părţi sufleteşti se săvârşia numai binele, partea conducătoare ţintind, şi fiind ascultată de celelalte, numai către virtute. Din cauza dezacordului survenit, s'a turburat această ordine introducându-se in suflete puterile contrarii, bine înţeles fără să dispară, şi mai ales in partea raţională, şi inclinările naturale spre bine. Partea irascibilă şi partea concupiscibilă a sufletului tind astăzi mai ales spre rău, din care cauză uneori Evagrie nici nu le mai socoteşte ca făcând parte din substanţa sufletului. In general însă partea raţională parte de naştere cunoştinţei şi necunoştinţei, partea concupiscibilă înţelepciunii şi actelor ruşinoase, iar partea irascibilă dragostei şi urii.

Dacă omul poate săvârşi deopotrivă atât binele cât şi răul, factorii care contribuiesc la săvârşirea unuia ori altuia sunt diferiţi şi în acelaşi timp neegali. Pentru săvârşirea binelui Evagrie socoteşte că există trei factori: ajutorul îngerilor, libera noastră voinţă bună şi natura umană, care înclină în mod natural numai spre bine, în vreme ce factorii provocatori ai răului sunt numai doi: acţiunea demonilor şi libera noastră voinţa rea, căci din firea umană nu se naşte răul.

Răul fiind, după cum s'a spus, cauza căderii şi vieţuirii în depărtare de Dumnezeu, urmează că o apropiere a omului de Dumnezeu este condiţionată de distrugerea lui. Aceasta nu se poate face decât printr'o serie de purificări succesive, care alcătuesc treptele vieţii spirituale. Depărtarea de rău se face totdeauna ţinând seama şi de cauzele care-l produc. Dintre acestea acţiunea îngerilor şi demonilor nu trebue socotită, ori cât de importantă ar fi ea, decât ca auxiliară, întrucât omul este considerat ca autor al faptelor sale. Astfel că întreaga metodă de urmat priveşte în primul rând puterile omeneşti. Dumnezeu văzând însă că omul este slab, a trimis din dragoste către el pe fiul său, care ne-a arătat tot ceeace trebue să facem spre a dobândi mântuirea, dându-ne învăţătura creştină, care după Evagrie este alcătuită din trei stadii de vieţuire: *practică, naturală şi teologică.*

a) *Practica* este metoda spirituală prin care sufletul se purifică de rele devenind neprimitor de pasiuni. Pasiunile, ca mişcări împotriva naturii sufletului, se pot atribui fără îndoială la toate trei părţile sufleteşti, ele persistă însă în partea concupiscibilă şi irascibilă, din care cauză *practica* poate fi socotită in primul rând ca metodă de purificare a acestor două părţi. Cu toate că origina răului este în suflet, totuşi săvârşirea lui poate fi înlesnită ori provocată şi de lucrurile din afară de el. Din această cauză cea dintâi

grijă a omului este să se depărteze de lucrurile care pot da naştere în suflet la *mişcări* protivnice naturii lui. Din acest punct de vedere viaţa ascetică poate fi socotită ca începutul apropierii de Dumnezeu. Astfel asceza corporală este necesară, nu pentrucă trupul ar fi prin natură rău, ci numai pentrucă el împiedică urcarea sufletului către lumea spirituală, atrăgându-l spre lumea materiei. Adevărata asceză este, aşadar, numai depărtarea de rău, şi nu depărtarea de lume, căci departe de lume trebue socotit cel ce s'a depărtat de pasiuni şi îşi îndreaptă cugetul către Dumnezeu.

In naşterea pasiunilor care leagă sufletul de lucrurile materiale au un rol important demonii. Aceştia excită simţurile noastre determinându-ne să ne folosim cu pasiune de anumite obiecte, însuşindu-ni-le pentru plăcere nu pentru nevoe, care este rostul lor. În acest fel ia naştere păcatul în mod activ (ἡ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτία). Prin depărtarea însă de lucrurile materiale, adică prin fuga din lume şi vieţuirea în pustiu, prilejul de a păcătui în acest fel dispare. Totuşi, demonii stăruind în acţiunea lor de a îndemna pe om la rău, ne insuflă cugetele rele (πονηροὶ λογισμοί), cu care Evagrie se ocupă pe larg în lucrările lui.

Dintre multele şi diferitele cugete rele cele mai de seamă sunt opt, în care se găseşte orice păcat cu cugetul (ἡ κατὰ διάνοιαν ἁμαρτία). Acestea, aşezate într'o ordine bine stabilită sunt următoarele: *cugetul lăcomiei* (γαστριμαργία), care ne îndeamnă să părăsim viaţa ascetică, să nu postim, etc., *cugetul desfrânării* (πορνεία), care zi şi noapte luptă împotriva curăţeniei noastre, *cugetul avariţiei* (φιλαργυρία), care ne opreşte de la milostenie, ne îndeamnă să înlocuim sărăcia prin bogăţie, să nu iubim pe aproapele, etc., *cugetul întristării* (λύπη) care ne aduce aminte de relele suferinţe, de părinţii noştri, de necazurile personale, provocându-ne nemulţumire de starea prezentă şi bănuială că suntem părăsiţi de Dumnezeu, etc., *cugetul mâniei* (ὀργή), care ne lipseşte de blândeţe, dragoste de fraţi, etc., *cugetul desnădejdiei* (ἀκηδία), care ne distruge nădejdea în cele viitoare şi ne determină să renunţăm la viaţa curată ca nefolosind la nimic, etc., *cugetul deşertăciunii* (κενοδοξία), care îndepărtează sufletul de la rugăciuni, şi *cugetul mândriei* (ὑπερηφανία), care face pe om să se socoată mai presus de îngeri şi să nu creadă în ajutorul divin, şi nici chiar în existenţa lui Dumnezeu.

În această ordine cele opt cugete rele alcătuesc un fel de scară, ale cărei trepte inferioare corespund cu patimile (γαστριμαργία, πορνεία, φιλαργυρία), care se raportă la partea concupiscibilă a sufletului (ἐπιθυμία), cele de la mijloc (λύπη, ὀργή, ἀκηδία) se referă

mai mult la partea irascibilă a sufletului (θυμός) şi celelalte (κενοδοξία. ὑπερηφανία) privesc partea raţională (λογιστικόν). Aceste cugete rele, păcatele cu mintea κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίαι) au şi in faptă corespondentele lor, păcatele in acţiune (κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαι), pe care le săvârşesc însă mai mult cei care locuesc in lume şi nu cei din pustiu. Evagrie scriind pentru monahi, el stărueşte mai mult asupra luptei impotriva păcatelor cu mintea, adică a cugetelor rele. Pornind de la principiul că aceste cugete ne sunt insuflate de demoni, şi prin urmare nu depind de voinţa noastră, el consideră inutil să recomande evitarea ispitelor. Cum insă rămânerea acestora în noi sau îndepărtarea lor, ori lăsarea cugetelor rele să dea naştere la pasiuni sau lupta pentru impiedicarea lor, este un fapt care depinde numai de noi, el arată că intreaga grijă a celor ispitiţi este de a curăţi sufletul de asemenea cugetări rele. Această purificare se face in stadiul practic prin ţinerea poruncilor şi vieţuirea in virtute.

Virtutea, una in sine, se prezintă sub diferite forme, potrivit cu partea sufletului în care se desvoltă. In urcarea aceasta progresivă insă către perfecţiune, cel dintâi loc printre virtuţi il ocupă *credinţa*, care este un bun pus in sufletul nostru de către Dumnezeu, cu scopul de a ne călăuzi către suprema fericire. Virtutea credinţei este păstrată trează de către teama de Dumnezeu, iar aceasta e străjuită de către infrânare, in care răbdarea şi *nădejdea* ţin neclintit pe om. Din acestea se naşte *impasibilitatea*, pe care iarăşi se sprijină dragostea. Postul, umilinţa, milostenia. etc., contribuesc deasemenea la purificarea părţii concupiscibile şi irascibile a sufletului, în vreme ce partea raţională se purifică prin rugăciune, citirea Sf. Scripturi şi priveghere.

Prin practicarea tuturor virtuţilor, cardinale şi teologice, sufletul ajunge în situaţia de a activa potrivit cu natura sa (κατὰ φύσιν), adică folosindu-se după cuviinţă de toate cele care i-au fost date lui spre bine de către Dumnezeu. In acest fel partea concupiscibilă a sufletului (ἐπιθυμία) năzueşte numai către virtute, partea irascibilă θυμός) se luptă pentru dobândirea ei, iar partea raţională (λογιστικὸν) se indreaptă către contemplaţiune. Ajuns in această stare omul devine insensibil faţă de lucrurile care pot da naştere in sufletul său la pasiuni, ca şi faţa de amintirea obiectelor care i-au produs altădată *mişcări* plăcute. Această stare de linişte desăvârşită a sufletului faţă de tot ce e străin de fiinţa sa, care se numeşte impasibilitate (ἀπάθεια), este sfârşitul acţiunii de purificare săvârşită în stadiul practic. Ea nu este însă un scop în sine, ci un mijloc

pentru ca sufletul să poată continua calea spre ajungerea scopului vieţii noastre care este unirea cu Dumnezeu. Sufletul, ne mai fiind turburat de pasiuni, se indreaptă mânat de natura sa bună, către viaţa spirituală. Plin de virtutea dragostii de cele de sus, virtute care isvorăşte din impasibilitate, el renunţă la toate lucrurile acestei lumi, şi ca un inger lipsit de lanţurile materiei se apropie de *conştiinţa fiinţelor*.

b) *Vieţuirea naturală* (Φυσική = γνῶσις τῶν ὄντων *cunoştinţa fiinţelor)*. Restabilindu-se astfel ordinea naturală a facultăţilor sufleteşti, intelectul (νοῦς) ce urcă in lumea sa, adică in lumea intelectelor. Acest al doilea stadiu in calea către cunoştiinţa lui Dumnezeu, numit φυσική ori φυσιολογία de către Evagrie, are ca scop descoperirea adevărului care este ascuns in lucruri. Acesta poate fi realizat numai cu ajutorul contemplaţiunii spirituale (πνευματική θεωρία) adică prin intuiţia directă a raţiunilor fiinţelor de către intelectul curat.

Pentru a se evita o interpretare greşită a acestui termen Evagrie lămureşte noţiunea acestei contemplaţiuni precizând că: „contemplaţiunea acestei lumi este indoită" una este reală (πραγματική), iar alta spirituală (πνευματική), şi la cea dintâiu ajung şi bărbaţii necucernici, de cea de a doua se apropie numai sfinţii", cu alte cuvinte contemplaţiunea reală se referă la lucrurile in sine, iar cea spirituală la motivele interioare, la raţiunile intime ale lucrurilor.

Intelectul urcându-se astfel la contemplaţiune, necunoştinţa începe să dispară, întrucât după Evragrie contemplaţiunea (θεωρία) se identifică cu cunoştinţa (γνῶσις). Această cunoştinţă care se sprijină pe instrucţiune şi nu pe curăţenia sufletului ca cea dintâiu.

In acest stadiu al contemplaţiunii fiinţelor, cunoştinţa spirituală se împarte in două: cunoştinţa fiinţelor corporale şi cunoştinţa celor incorporale, sau cunoştinţa materială şi imaterială, potrivit cu obiectele către care intelectul îşi îndreaptă privirile. Această diviziune se bazează pe principiul că contemplaţiunea sau cunoştinţa spirituală nu este decât o asimilare a subiectului cu obiectul.

De remarcat că în realizarea acestei cunoştinţe intelectul se foloseşte de simţuri spirituale, astfel că învăţătura mistică a lui Evagrie are o nuanţă sensitivă. Prin comparaţie cu simţurile corporale, intelectul are şi el cele cinci simţuri, cu ajutorul cărora descoperă aceace el caută în fiinţe, adică adevărul asupra naturii lor. Aceste simţuri spirituale constituesc o parte a naturii fiinţelor din momentul creaţiei, simţurile corporale nefiind introduse în noi

de cât după luarea corpurilor prin cădere de la unirea cu Dumnezeu. Cu ajutorul lor oamenii simt și comunică cu ființele spirituale și chiar cu Dumnezeu.

După cum simțirea, una în esență, se transformă in organele de simțire potrivit cu senzațiunile pe care le primește, tot așa și intelectul se transformă potrivit cu obiectele pe care le contemplează, conform principiului că contemplațiunea este asimilarea subiectului cu obiectului. In felul acesta intelectul trece din cunoștință in cunoștință, urcându-se de la contemplarea obiectelor corporale la cele incorporale, sau în mod invers coborând de la cele de mai sus la cele de jos, potrivit cu râvna sa.

In mod normal intelectul, activând in virtute și a'utat de îngeri, nu merge decât către perfecțiune, adică urcă dintr'o contemplațiune inferioară la alta superioară, mereu năzuind tot mai sus. Și astfel urcând din treaptă in treaptă o cunoștință dând totdeauna naștere altei cunoștințe, intelectul ajunge în fine la contemplația propriei sale ființe. Intelectul ajunge acum la perfecțiune întrucât a înlăturat de la sine tot ceiace este străin pe propria sa ființă.

In felul acesta stadiul natural ia sfârșit, deoarece scopul urmărit, purificarea intelectului, a fost atins. Intelectul se concentrează tot mai mult în el insuși, năzuind in același timp la începutul și scopul existenții lui, adică la Dumnezeu.

Stadiul acesta natural, ca și cel practic, nu este un scop și un mijloc spre o urcare și mai sus.

c) Teologia (θεολογία) sau *cunoștința lui Dumnezeu* (γνῶσις τοῦ θεοῦ). Sufletul purificându-se de pasiuni, în stadiul practic și desăvârșindu-se prin purificarea intelectului, în stadiul natural, ajunge in sfârșit la capătul drumului său, la *teologie*, adică la cunoștința sau gnoza Sfintei Treimi.

După cum s'a spus mai sus cunoștința Sfintei Treimi, adică unirea cu aceasta, nu este un act care poate fi realizat de suflet, deoarece nu alcătuește o putere a intelectului, ci este numai un dar divin, care a fost pus de către Dumnezeu in ființe la creație și care a fost pierdut prin mișcarea survenită din cauza lipsei de sârguință in a fi mereu unit cu Creatorul. Așa dar contemplațiunea sf. Treimi fiind străină de natura intelectului, cu toate că acesta s'a purificat, el nu poate prin propriile sale puteri să-și însușească cunoștința divină. Totuși prin faptul că din propria sa voință a ajuns la desăvârșire, el este socotit vrednic de către Dumnezeu de a primi și această cunoștință. Și după cum un

magnet printr'o putere naturală ascunsă in el atrage la sine o bucată de fier, tot aşa şi Sf. Treime atrage intelectul curat. Fenomenul acesta se intâmplă in momentul când sufletul se găseşte in stare de *rugăciune curată* (Καταρὰ προσευχή), adică rugăciune lipsită cu totul de orice fel de pasiune. In clipa aceea intelectul işi vede chipul său asemănător cu safirul şi cu frumosul cerului. In această stare mai pre sus de forme el se simte in linişte şi pace de nespus. Deindată ce străluceşte lumina cea fără de formă a sfintei Treimi, intelectul ajunge la contemplaţiunea lui Dumnezeu şi in aceasta se odihneşte.

In această unire mistică a omului cu Dumnezeu, intelectul se transformă in Dumnezeu, prin procesul de asimilare a subiectului cu obiectul contemplat. Omul este atunci la fel cu Dumnezeu, el insuşi un fel de Dumnezeu, nu prin natură se inţelege, ci prin graţie. Unirea aceasta a omului cu Dumnezeu este scopul intregii vieţuiri in Hristos, inceputul şi sfârşitul fiecăruia dintre noi.

* * *

Astfel se prezintă in linii foarte generale invăţătura lui Evagrie din Pont, care a fost mult preţuită şi a avut mare inrâurire atât asupra scriitorilor care mai târziu s'au ocupat cu aceleaşi chestiuni, cât şi asupra creştinilor dornici de o viaţă curată.

Caracterizare. Incă de la inceputul sec. al V-lea şi până in vremurile noastre au fost exprimate cele mai contrarii păreri asupra lui Evagrie din Pont: uneori fiind socotit printre cei mai periculoşi eretici, alteori fiind trecut in numărul sfinţilor. Chiar şi in vremurile mai noi au fost scriitori care au considerat pe Evagrie ca partizan al intregului origenism, iar alţii nu au găsit nimic protivnic invăţăturii Bisericii in lucrările lui. Pentru cei care au cercetat in amănunt scrierile lui acest lucru poate fi cu uşurinţă explicat, căci cunoaşterea invăţăturii lui nici astăzi, după editarea aproape a tuturor lucrărilor lui, nu poate fi inţeleasă fără greutate. Inţelegerea precisă a invăţăturii lui Evagrie este in strânsă legătură cu cunoaşterea termenilor proprii, atât de frecvenţi in lucrările lui. Ori, scrierile lui s'au păstrat in mare parte numai in traduceri, in care nu se poate şti intrucât aceşti termeni au fost bine traduşi. Mai mult, după cum am spus mai sus, traducătorii au corectat uneori expresiunile ce s'au părut prea indrăzneţe, schimbând ori moderând concepţiunile autorului. Dacă la acestea mai adăugăm şi structura lucrărilor lui Evagrie, inţelegem dificultăţile pe care le intâlnesc cercetătorii invăţăturii lui. In primul rând el n'a scris pentru mulţime, ci pentru cei iniţiaţi in invăţătura sa. Din această cauză nu

expune metodic intreg sistemul său, ci aminteşte din loc in loc problemele ce-i păreau lui mai greu de inţeles. Totuşi, pentru cunoscătorii teologiei din care s'a inspirat Evagrie din Pont, invăţătura lui poate fi reconstituită intr'un sistem care este complet şi unitar. Astfel Dumnezeu, perfect in natura Sa, a creiat din marea Sa bunătate lumea, adică fiinţele raţionale, cu scopul de a le face părtaşe de fericirea Lui. Din cauza însă a neglijenţei lor faţă de Dumnezeu, a intrat răul in lume, al cărui rezultat a fost depărtarea treptată de Dumnezeu a tuturor creaturilor raţionale, care potrivit cu gradul de cădere se disting in îngeri, oameni şi demoni. Răul fiind ceva contingentar şi neavând o existenţă proprie, va dispărea in intregime, rămânând veşnic numai binele, intrucât acesta işi are origina in Dumnezeu.

Starea prezentă a lumii va avea sfârşit, ca şi cauza ei, intrucât două principii opuse nu pot exista, potrivit cu concepţiunea despre existenţa esenţială a lui Dumnezeu şi a bunătăţii Lui.

Din pricina dragostii lui Dumnezeu faţă de creaturi, El ingrijeşte neincetat de ele şi le ajută să revină aproape de El. Iar când aceasta va fi fapt implinit El va da iarăşi in dar tuturor fiinţelor suprema fericire, restabilindu-le astfel in starea in care au fost imediat după creaţie.

In acest fel prezentat, sistemul lui Evagrie nu este in intregime o operă a cugetării lui. Dealtfel nu odată el aminteşte in lucrările sale că işi intemeiază invăţătura pe scrierile sfinţilor Părinţi. Printre aceştia trebue socotit in primul rând marele scriitor bisericesc Origen, din lucrările căruia Evagrie inprumută uneori citate cuvânt cu cuvânt, cu toate că nu-i pomeneşte niciodată numele. Toate concepţiile privitoare la esenţa lui Dumnezeu, la facerea lumii, preexistenţa sufletelor, la căderea, la natura răului şi restabilirea tuturor, işi au fără indoială origina in lucrările lui Origen. Dimpotrivă influenţa sf. Vasile cel Mare şi sf. Grigorie de Nazians, dascălii lui imediaţi, este de mai mică insemnătate.

Cu toate că influenţa lui Origen asupra lui Evagrie este vădită, totuşi el nu trebue socotit numai ca un transcriitor fidel al invăţăturii dascălului său. Evagrie din Pont rămâne fără indoială un origenist, însă un origenist moderat, care nu-şi insuşeşte din invăţătura lui Origen decât principiile pe care nu le socotea protivnice invăţăturii dogmatice a Bisericii din epoca sa. Dacă Evagrie din Pont are in sistemul său teologic concepţiuni greşite, lucru care nu poate fi pus la indoială, acestea privesc in deosebi punctele de credinţă asupra cărora Biserica nu-şi spusese până

atunci cuvântul in mod oficial. Inarmat cu intinse cunoştinţe filosofice el s'a incumetat să deslege cu mintea sa şi problemele asupra cărora nu-i este ingăduit raţiunii singure să se avânte. Privind astfel invăţătura creştină prin prisma filosofică a operii sale, el a alcătuit un sistem care in aparenţă nu se opune dreptei raţiuni, in fond insă are puncte de bază protivnice dreptei credinţe. Şi nu este de mirare deci că s'a căutat origina cugetării lui nu in sfânta Scriptură, ci in literatura filosofiei alexandrie. Totuşi el rămâne mai mult teolog decât filosf, şi elementele filosofice pe care le foloseşte in opera sa par a fi luate nu direct din scrierile filosofilor neopitagorici, neoplatonici ori ecletici, ci din lucrările dascălilor săi Clement de Alexandria, Origen şi Grigorie de Nazians. In lucrările acestora trebue căutată şi origina invăţăturii lui practice, care de unii scriitori mai noi a fost considerată ca o totală creaţie a minţii lui.

Vorbind despre răspândirea lucrărilor lui Evagrie am amintit de influenţa pe care invăţătura lui dogmatică a avut-o mai ales asupra scriitorilor cari au trăit in afară de marginile imperiului bizantin (in Siria, Armenia). Paralel cu această învăţătură practică a lui Evagrie a inrâurit in foarte mare măsură viaţa spirituală a Sirienilor şi socotim că nu este exagerată afirmaţia că din sec. VI-lea şi până in sec. XIII, dascălul prin excelenţă al vieţii spirituale a creştinilor din Siria a fost Evagrie din Pont.

In Apus lucrările cu conţinut practic ale lui Evagrie au fost introduse incă de la inceputul sec. V-lea, şi învăţătura lui spirituală nu a incetat multe secole să fie un îndreptar al vieţii creştine.

Nespus de mare a fost influenţa învăţăturii practice a lui Evagrie şi asupra Bisericii răsăritene. Printre scriitorii care au contribuit la răspândirea acestei invăţături, amintim pe Diadoh de Fotiche, Ioan Scărarul şi în deosebi pe sf. Maxim Mărturisitorul, care pe drept cuvânt poate fi socotit cel mai fidel partizan al invăţăturii practice a lui Evagrie din Pont. Pecetluită de ortodoxia sf. Maxim Mărturisitorul, şi răspândită astfel in intreg imperiul bizantin, învăţătura practică şi mistică a lui Evagrie din Pont a devenit temelia vieţii spirituale în Biserica răsăriteană.

Lăsând la o parte viaţa plină de virtute pe care a dus-o şi promovara teologiei prin scrierile sale cu caracter dogmatic. şi numai privind in trecut la viaţa spirituală de care ca fost animată Biserica noastră din sec. IV şi până în vremea isihasmului, inţelegem marea operă pe care Evagrie din Pont a săvârşit-o.

Dr. **Iustin I. Moisescu**

RECENZII

J. KARST. Litterature georgienne chrétienne. Paris 1937, Bloud & Gay, 177 pp. (Bibliotheque catholique des sciences religieuses).

In ansamblul literaturii creştine universale, literatura georgiană, care de la origini până în secolul XII este eminament creştină, face o figură destul de frumoasă şi demnă de a fi studiată şi cunoscută.

In limbile occidentale nu exista nici un manual asupra literaturii georgiene, ci doar câteva pagini, risipite în diferite lucrări şi reviste, scrise de: Dr. A. Baumstark, Rob. P. Blake, M.-F. Brosset, Fr. Nik. Finck, W. E. D. Allen, Gr. Peradze, etc. In limba georgiană se publicase monumentala lucrare a lui Cornelie Kekelidze: *Khartuli Literaturis Istoria* (Istoria literaturii georgiene) in două volume, publicată la Tiflis în 1923—1924: vol. I (695 pp.) se ocupă cu vechea literatură georgiană; iar vol. II (525 pp.) cu literatura modernă.

Absenţa unui manual in limbile occidentale asupra literaturii georgiene o inlătură profesorul de limbi orientale de la Universitatea din Strasbourg, J. Karst, prin publicarea lucrării, pe care încercăm să o prezentăm in aceste pagini teologilor români. Şi socotim că nu va fi fără de folos cunoaşterea literaturii georgiene in linii mari chiar, deoarece pe de o parte ea prezintă multe puncte de asemănare cu literatura noastră veche teologică, iar pe de altă parte legăturile noastre cu Georgia sânt mai mari decât s'ar bănui, tocmai prin cărturarul de seamă şi ierarhul inţelept, care a strălucit scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei fericitul Antim, care ca un prinos ce doreşte să aducă locului său de naştere, trimite meşter tipograf ungrovlah, pe Mihail Ştefanovici, spre a tipări in limba georgiană *Evanghelia* (Tiflis 1709) şi *Liturghierul* (Tiflis 1710).

Istoria literaturii georgiene considerată din punct de vedere al conţinutului său se poate impărţi in două perioade deosebite: o primă perioadă, din sec. IV până in sec. XII, exclusiv bisericească şi teologică; a doua perioadă, din sec. XIII până azi, laică. Negreşit in ultima perioadă exclusivitatea caracterului literar nu este atât de pronunţată ca in prima perioadă caracterul teologic, deoarece şi acum literatura teologică şi bisericească este cultivată, dar cu totul secundar.

In această recenzie nu ne vom ocupa decât de literatura teologică, ca singura ce interesează pe cititorii revistei.

Literatura teologică georgiană se imparte în patru epoci:

a) *Epoca de formaţie* de la 400—750, in care predomină influenţa siro-armeană. Curentul de cultură georgiană işi găseşte expresia sa in diasporaua iberogeorgiană, in Siria, Palestina, Muntele Sinai şi Egipt. Focarul de unde primeşte Georgia ştiinţa sa bisericească este mânăstirea Sfintei Cruci din Ierusalim. Tot de aici vine şi îndemnul traducerilor sf. Scripturi şi a cărţilor liturgice în limba georgiană.

b) *Epoca naţională georgiană* de la 750—975. In această epocă centrul culturii se mută in Georgia şi mai cu seamă in mânăstirile înfiinţate de Grigol Khandztheli (sec. X). Acum începe să se inlăture influenţa armeană şi se face din ce în ce mai simţită influenţa bizantină.

c) *Epoca de aur a literaturii georgiene* de la 975-1150. In acest timp influ-

ența bizantină este foarte puternică, și tocmai acestei influențe se datorește avântul pe care l-a luat literatura georgiană. In această epocă centrele monastice unde se elaborează literatura sânt in afara granițelor Georgiei și mai cu seamă in mânăstirea Ivir din Muntele Atos. Cei mai renumiți scriitori ai epocei de aur, despre care vom vorbi la sfârșit, sânt: Eftimie Atonitul, Gheorghe Atonitul, Efrem cel Mic, Arsenie Iqalthoeli și Ioan Petritzi.

d) *Epoca de decadență* după 1150, in urma invaziilor mongole și seldjucide.

O slabă renaștere a literaturii teologice georgiene se observă după 1600 prin activitatea organizatoare a regelui Vakhtang VI (sec. XVII) și a ierarhului Antoni II (sec. XVIII). După anul 1600 se face din ce in ce mai simțită influența rusă și cea catolică.

Literatura georgiană a cultivat toate genurile literaturii teologice, începând de la exegeză până la imnografie. Cu toate acestea, ca și pentru alte literaturi teologice ortodoxe naționale, literatura georgiană este caracterizată mai cu seamă prin traduceri din ceeace a avut mai bun literatura greacă creștină. Operele originale, pe care spiritul georgian le-a produs, nu sânt cu totul absente, dar sânt foarte rare și-și fac apariția numai in imnografie, aghiografie și omiletică.

Sfânta Scriptură a inceput să se traducă încă din secolul V. In sec. VI avem o traducere integrală a Bibliei. Traducerea Sf. Scripturi cuprinde trei faze: prima fază, când traducerea se face dintr'o versiune armeano-siriacă, colațional și influențat in mod secundar de Septuagintă. Din această traducere ni s'au păstrat fragmente din Vechiul Testament și in intregime Noul Testament. O a doua fază este aceea in care avem o mai mare influență a textului Septuagintei. In sfârșit a treia fază, provenită din epoca de aur a literaturii georgiene, când Eftimie Atonitul și Gheorghe Atonitul fac o revizuire completă a vechilor texte pe baza originalului grec. Cu toate acestea, redacțiunea acestora n'a inlocuit complet pe celelalte două mai vechi.

Apocrifele biblice, atât din Vechiul cât și din Noul Testament incep să se traducă tocmai din sec. X.

In ce privește comentariile Bibliei, literatura georgiană a tradus tot ce a fost mai bun in literatura exegetică greacă: Ipolit (Despre binecuvântările lui Moise, Despre David și Goliat; Despre binecuvântările lui Iacov; Comentar la Cântarea Cântărilor; Despre Hristos și Antihrist), Epifanie (Comentar la psalmi; Despre cele 12 pietre; Despre măsuri și greutăți; Fiziologul, atribuit in literatura greacă lui Epifaniu, iar in cea georgiană manuscrisele il atribue sf. Vasile cel Mare), sf. Grigore al Nisei (Despre creare omului), sf. Vasile cel Mare (Comentar la Psalmi, Exaimeronul), sf. Ioan Hrisostom (Comentar la Facere, la Matei și la Ioan), sf. Atanasie cel Mare (Comentar la Psalmi), sf. Chiril al Alexandriei (Comentar la Psalmi), Nichifor (Catena la Octateuh), Teofilact al Bulgariei (Comentar la Marcu, Luca și Ioan).

Literatura liturgică georgiană se imparte in patru faze distincte: *a)* predominarea modelelor ierosolimitene in sec. V-X; b*)* influența Constantinopolei in sec. XII-XIII; *c)* restabilirea tipicului sfântului Sava in sec. XIII-XVII; *d)* perioada rusificării din sec. XVIII. Spiritul de originalitate al literaturii georgiene vine la expresie in cel mai inalt grad in producțiile liturgice. Cei dintâi reprezentanți ai literaturii originale liturgice georgiene sânt Ioan Zosima († 987) și Ioan Mintchkhi (sec. X). Opera acestor doi imnografi este încă inedită și se află in mânăstirea georgiană din Muntele Sinai. O culegere canonică de imne liturgice georgiene a fost publicată in 1913 de P. Ingoroqwa. Acest important monument al poeziei

liturgice georgiene provine din sec. X și cuprinde bucăți scrise de: Ioan episcop de Tbethi, Ezra, Ioan Khinkhosis-Dze, Khurdanay, Filip, Stefan Sananois-Dze, David episcop de Tbethi. Poezia colecției se distinge prin caracterul ei original și printr'un real talent poetic.

Literatura dogmatică și polemică își face apariția tocmai in sec. VIII și se inaugurează cu Tezaurul despre sfânta Treime a sf. Chiril al Alexandriei. O activitate dogmatică mai puternică desfășură Eftimie Atonitul și Gheorghe Atonitul. Dar marele reprezentant al acestui gen de literatură este Arsenie Iqalthoeli, care s'a făcut cunoscut mai cu seamă prin opera sa intitulată *Dogmatikon*, o compilație dogmatică impunătoare. Pentru compunerea ei au fost utilizate toate lucrările dogmatice și polemice fundamentale al literaturii grecești, dar mai cu seamă operele sf. Ioan Damaschin (Dialectica, Dogmatica, scrierile dogmatico-polemice). Se poate împărți in trei părți: *a)* 32 scrieri cu caracter polemic: 6 contra nestorienilor, 6 contra monofiziților, 3 contra armenilor, 6 contra iudeilor, 9 contra mahomedanilor, 2 contra origeniștilor; *b)* 16 tratate dogmatico-filosofice; *c)* 5 lucrări cu caracter moral.

Dreptul canonic este reprezentat prin Arsenie Iqalthoeli, care a dat in georgiană Marele Nomocanon bizantin, prin Eftimie Atonitul, redactorul și introducătorul Micului Nomocanon in practica jurisdicției eclesiastice georgiene și prin Arsenie Beri.

Literatura ascetică a fost mult cultivată de autori ca: Ștefan doctorul, Sahak monahul, Pimen, Avram monahul, etc. S'a tradus apoi: Limonariul lui Ioan Moshu, Patericul, Omiliile duhovnicești ale lui Macarie Egipteanul, Cuvintele lui Isaac Sirul, Scara sf. Ioan Scărarul, Lavsaiconul lui Paladie, Dialogurile lui Grigorie cel Mare, Istoria Egipteană a lui Casian, Istoria monahilor a lui Teodorit, etc.

Tot atât de mult ca literatura ascetică a fost cultivată și literatura omiletică. N'au rămas oratori mari creștini, cu excepția cuvântărilor lui Teodorit al Cirului, care să nu fie traduși in limba georgiană. In timpul vechiu traducerile se făceau din siriacă și armeană. Din sec. XI traducerile se fac după originalele lor grecești. Pe lângă traduceri, literatura omiletică georgiană cunoaște și opere originale. Cel care a inaugurat omilia națională este Ioan episcop de Bolnisi (980-1014), supranumit Hrisostomul Georgiei. O parte din opera sa oratorică a fost publicată in 1911.

Literatura aghiografică georgiană este bogată și in traduceri și in lucrări originale. Ca pentru întreaga literatură georgiană și aici se disting două perioade, una in care predomină influența armeană, siriană și palestineană, alta in care avem supremația bizantină. Din prima perioadă avem un sinaxar pe 6 luni din sec. X la mănăstirea Ivir din Muntele Athos, provenit după un original armean; de origină siriacă palestiniană sânt o serie de vieți de sfinți, care ni s'au transmis numai in versiunea georgiană: Viața lui Timotei Taumaturgul, a lui Ioan al Edesei, a sf. Roman cel mic, a sf. Anton Ravah, a sf. Petru Capitolinu, a sf. Ioan Damaschin (in versiunea lui Simion de Adana), a sf. Agatanghel din Damasc. Mult mai numeroase sânt viețile de de sfinți din a doua perioadă, din perioada bizantină. In primul loc se clasează aici marele sinaxare georgiene, dintre care cel mai celebru este acela atribuit lui Gheorghe Atonitul. Ca traducători de vieți de sfinți s'au făcut cunoscuți următorii: Seith Thargmani (sec. VIII-IX), care pare să-și fi petrecut cea mai mare parte a vieții la mănăstirea sfântului Sava din Palestina. El este autorul unei colecții de vieți de sfinți cunoscută sub numele de *mravalthavi*, adică carte cu multe capitole; colecția cuprinde viața a 26 de sfinți. David Tbeli (sec.

X) a tradus şase vieţi de sfinţi şi mai multe din discursurile panegirice ale sfântului Grigore din Nazianz, printre care două piese ale căror original grec lipseşte: un panigeric la sf. Dumitru şi o parenesă morală. Teofil Ieromonahul (sec. XII) pe lângă alte opere dogmatice şi ascetice a tradus şi vieţi de sfinţi; cea mai de seamă este viaţa sfântului Ilarion, compusă în greceşte de Vasile Asikritis. In afară de traduceri, literatura aghiografică georgiană are şi opere originale. Primul care s'a făcut cunoscut este Iacov Presviterul; a scris pe la 484 mucenicia sfintei Suzana. După el urmează: Ioan Sabanis-Dze, autorul martiriului sfântului Abo din Tiflis; Vasile, egumenul mănăstirii Zarzma, care pe la 886 a compus viaţa sfântului Serapion de Zarzma; Gheorghe Merciuli a scris viaţa sfântului Gheorghe, arhimandritul mănăstirilor Khandztha şi Satberdi; Ştefan din Tbethi a compus mucenicia sfântului Gobroni; Arsenie II (sec. X), autorul unor biografii a treisprezece părinţi sirieni.

Pentru a fi completi in schiţarea istoriei literaturii creştine georgiene, atât cât este cu putinţă intr'o recenzie, trebue să spunem câteva cuvinte despre marele figuri ale epocii de aur a literaturii georgiene.

Eftimie 'Atonitul († 1028) a fost fiul unui mare senior de la curtea regelui David Curopalat. După ce s'a instruit temeinic la Constantinopole in literatura greacă, s'a retras împreună cu tatăl său la muntele Athos. Tatăl lui a înfiinţat aici trei mănăstiri, dintre care cea mai importantă este mănăstirea Ivir. După moartea tatălui a fost insuşi egumenul mânăstirii. Ceia ce-l face celebru pe Eftimie nu este numai viaţa austeră pe care a dus-o, ci şi traducerile cu care a îmbogăţit Georgia. A tradus peste 36 de lucrări. Eftimie nu este un traducător fidel textului, ci un remaniator al textelor traduse; procedează când prin excerpte şi abreviaţiuni, când prin desvoltări şi amplificări. Opera de traducător a lui Eftimie cuprinde: cele patru evanghelii, Apocrife din Noul Testament (Corespondenţa lui Avgar cu Mântuitorul Hristos, Clementinele, Faptele lui Andrei, etc.); Apocalipsa împreună cu comentarul lui Andrei al Cesareii; Comentarul la Matei şi Ioan al sfântului Ioan Hrisostom; Comentarul la Psalmi al sf. Vasile cel Mare; 24 Cuvântări din sf. Grigore din Nazianz; diferite opere din Maxim Mărturisitorul şi sf. Ioan Damaschin; Dialogurile sf. Grigore cel Mare; Cuvintele lui Isaac Sirul; Scara sf. Ioan Scărarul; Istoria Egipteană a lui Casian; Operile ascetice ale sf. Vasile cel Mare; 16 Vieţi de sfinţi; traducerea unui scurt sinaxar; o compilaţie de drept canonic care cuprinde canoanele sf. Ioan Postnicul, cele ale sf. Vasile cel Mare, combinate cu Nomocanonul sinodului VI ecum. In sfârşit a compus şi imne liturgice.

Gheorghe Atonitul († 1066), coboritor dintr'o familie de miniştri, a fost iniţiat în cultura greacă la Constantinopole. După ce şi-a făcut noviciatul la mânăstirile din Georgia s'a dus la muntele Athos ajungând egumen la mânăstirea Ivir. Gheorghe Atonitul era un liturghist prin excelenţă. Traduce toate cărţile de slujbă in limba georgiană: cele 12 minee, Apostolul, Irmologhiul, Octoihul, Triodul, Penticostarul, Marele molitvenic, etc. Traducerile acestea înlocuesc complet traducerile întrebuinţate până la el în biserica georgiană. Pe lângă acestea, a dat încă limbii georgiene Exaimeronul sf. Vasile cel Mare, cuvântările împlinitoare ale sf. Grigore al Nisei şi omiliile la Ester ale sf. Teodor Studitul. Ca operă originală este remarcabilă frumoasa biografie a predecesorului său, Eftimie Atonitul.

Traduceri perfecte în limba georgiană a dat Efrem cel Mic (Mcire, † 1100). Instrucţia şi-a făcut-o tot la Constantinopole. Opera sa de o prodigioasă varietate şi universalitate se distinge prin tehnica ştiinţifică a traducerilor sale şi prin întrebuinţarea sholiilor şi a lexicelor, introduse pentru prima oară în limba

georgiană. Traducerile lui îmbrățișează toate genurile literaturii teologice: *Sf. Scriptură* (traducerea scrierilor apostolilor prevăzute cu sholii); *Dogma* (Dogmatica și Dialectica sf. Ioan Damaschin, operile lui Pseudo-Dionisie Areopagitul); *Asceza* (Operele ascetice ale sf. Vasile cel Mare; Asceticonul sf. Efrem Sirul, 2 vol.; Lavsaiconul lui Paladie; Istoria Egipteană și Către Leontie ale lui Casian; Istoria monahilor a lui Teodorit); *Omiletica* (26 de omilii și scrisori ale sf. Grigore Teologul și alte omilii din diferiți autori); *Aghiografia* (12 vieți de sfinți). A compus și două lucrări originale: Un memoriu despre Simion Logofătul și un tratat, depre motivele convertirii Iberiei.

Arsenie Iqalthoeli († 1130) a fost unul dintre eminenții discipoli ai lui Efrem cel Mic. Instrucția și-a făcut-o sub comanda celebrului Mihail Pselos și al lui Ioan Nomofilaxul. A fondat insuși mai târziu o academie in Iqaltho. Opera lui fundamentală este Dogmaticonul despre care am vorbit mai sus. In afară de această celebră compilație a mai tradus: Cuvânt la Marea Sâmbătă al sf. Ioan Damaschin; Viața mucenitei Eugenia și a părinților ei; Mucenicia a trei mărturisitori: Guria, Samona și Abibo; Istoria sfintei Eufimia; Faptele apostolilor; Cronografia lui Gheorghe Amartolos; Instrucțiile către preoți a sf. Vasile cel Mare; o operă de drept canonic pe baza marelui Nomocanon.

Ultima figură mare a epocii de aur a literaturii georgiene este Ioan Petritzi († 1125). Și-a făcut studiile la Constantinopole sub Mihail Pselos și a ilustrat școala teologică din mânăstirea Gremi. Ioan Petritzi se deosebește de triada predecesorilor săi Eftimie, Gheorghe și Efrem prin spiritul său universalist; se apropie însă de Arsenie prin faptul că activitatea sa literară trădează influența culturii arabe. Ioan Petritzi s'a distins în același timp ca scriitor, filosof, poet, filolog, retor, liturghist, arhiograf, istoriograf și ca traducător de scrieri ascetice, astronomice și astrologice. Este renumit mai ales ca poet, prin cartea sa Samtzeuli, un panegiric entuziast în cinstea sfintei Fecioare Maria. Meritul său cel mare este că a fost primul georgian care a îmbogățit literatura patriei sale cu operele filozofiei grecești: Topica și Despre interpretare ale lui Aristotel, Elementele lui Proclu, Despre firea omului de Nemesie al Emesiei.

Aceasta este in linii mari istoria literaturii teologice georgiene. Produsele literare teologice georgiene nu au valoare numai pentru Georgia, ci interesează direct și Patrologia, deoarece pe de o parte ne păstrează și ne transmite unele scrieri al căror original grec s'a pierdut, iar pe de altă parte este de folos pentru stabilirea autenticității unor scrieri patristice discutate.

Cu toate că J. Karst tratează in manualul său unele capitole și pe câțiva autori in chip inegal, și cu toate că lucrarea sa este in mare parte tributara studiilor lui Kekelidze *(Istoria literaturii georgiene*, 2 vol. Tiflis, 1923-1924) și Rob. P. Blake *(Georgian theological Literature*, in *Journal of Theological Studies*, XXVI, 1925, pp. 50-64), totuși el este un ghid folositor pentru orientarea tuturor acelora cari doresc să cunoască mișcarea literară a Georgiei. *D. Fecioru.*

KABRDA IOSIF Dr., Положението на митрополититѣ въ тѣхнитѣ епархии въ турско време *(Situația mitropoliților in eparhiile lor in timpul stăpânirii turcești)*, revista Духовна стража, 1937, nr. 83, pp. 842-851.

Actele pe care le dădeau sultanii cu prilejul alegerilor de patriarhi sau mitropoliți din ținuturile stăpânite de ei, nu sunt in deajuns de cunoscute și cercetate. Aceste „beraturi" nu sunt lipsite de insemnătate, intrucât ele cuprind toate drepturile și privilegiile recunoscute Bisericii ortodoxe de către Turci.

Până astăzi nu se știe bine de la ce an au început să se dea ierarhilor ortodocși asemenea „acte" prin care se arătau și se întăreau drepturile și datoriile vlădicilor și ale bisericii păstorite de ei, față de stăpânirea turcească. Biserica ortodoxă însă s'a bucurat de o libertate deplină în treburile administrative, căci jurisdicția asupra întregii populații ortodoxe era în mâinile preoților, și aceasta nu numai în chestiunile curat bisericești, ci în parte și politice. Așa dar, se poate vedea ușor, și prețui totdeodată, situația de seamă a mitropoliților și episcopilor, care fiind aleși potrivit sfintelor canoane și întăriți de sultan, conduceau toată viața bisericească a credincioșilor din eparhiile lor. Pentru înțelegerea deplină a atâtor probleme puse, numai aceste „berati" pot arunca o lumină. Din cuprinsul lor reese că la vacantarea unui post de mitropolit, patriarhul ecumenic și sinodul lui alegeau un altul și după aceea se adresa sultanului pentru confirmarea alegerii. Actul alegerii era înscris în registrele oficiale ale „cancelariei episcopale" (piskopos kalemi), unde se centralizau toate lucrările privitoare la diferitele biserici din imperiul otoman. După ce cancelaria elibera așa numitul „derkener", adică însemnare *în margine*, noul ales mitropolit sau patriarh plătea „peșkeșul" (darul) obișnuit către stat în bani, pentru ca să poată obține un „berat", pe care apoi i-l elibera sultanul. Odată cu obținerea berat-ului, mitropolitul era întărit în noua lui funcțiune, sultanul acordându-i drepturile și privilegiile de care avea să se bucure din partea statului. Formalitățile acestea fiind îndeplinite, mitropolitul intra în drepturile sale de a conduce o eparhie. Numirea lui era îndată comunicată printr'un firman autorității locale turcești, așa cum reiese din câteva documente aflate în registrele otomane numite „sidjili", conservate în biblioteca națională din Sofia. Berat-ul era înregistrat în „sidjili-ile" orașului de frunte al eparhiei respective. Patriarhul la rândul lui trimetea o pastorală clerului și credincioșilor eparhiei, prin care le făcea cunoscut alegerea noului mitropolit.

Datorită deci „berati-lor" și celorlalte documente turcești se poate vedea situația unui mitropolit în eparhia sa, atât din punct de vedere spiritual, cât și politic. Informațiile următoare constitue un material istoric de seamă pentru perioada de la jumătatea sec. XVII până la jumătatea sec. XIX, când situația mitropolitului în eparhie nu se deosebea de aceea din timpurile mai vechi.

Cu oarecare mici abateri, organizația internă a bisericii ortodoxe din imperiul otoman a rămas aceeași din timpurile bizantine, adică dinainte de ocuparea Țarigradului de către sultanul Mehmed II. Față de organizația de stat severă a imperiului musulman și față de marea deosebire între el și cel bizantin pe de o parte, iar pe de alta față de organizația bisericească a „necredincioșilor", autoritățile bisericești nu numai că și-au păstrat situația de până atunci, dar chiar au izbutit să-și câștige drepturi mai mari decât în imperiul bizantin. Acest fapt trebue luat în seamă când se studiază viața bisericească a creștinilor în imperiul turcesc.

Pe temeiul alegerii lui canonice și în virtutea puterii acordate de sultan prin „berat", mitropolitul era șeful spiritual al credincioșilor eparhiei lui. Din punct de vedere bisericesc, eparhia era autonomă, având pe mitropolit în frunte. Mitropolitul era întru totul neatârnat de autoritățile turcești provinciale. Cu autoritatea centrală bisericească, — adică patriarhul Țarigradului —, mitropolitul era în legătură numai în cadrele dreptului canonic, iar mai pre sus de toate prin îndatoririle financiare pe care trebuia să-și le îndeplinească. Berat-ul sultanului prevedea că orice suflet creștin ortodox, cleric sau laic, dintr'o eparhie trebuia să vadă în mitropolit pe șeful lui spiritual, căruia se cuvenia să i se supună și să i se adreseze în chestiunile de ordin religios. Astfel i se recunoșteau mitropolitului toate drep-

turile prevăzute de sf. canoane: *potestas ordinis, magisterii et jurisdictionis*, drepturi întărite de sultan. Paragraful acesta este deci cel mai însemnat; dovadă că el se găseşte în toate „berati-le" cunoscute (din jumătatea sec. XVII până la sfârşitul sec. XIX) şi redactat într'o formă concisă ocupă locul de frunte. Un alt interes pe care-l reprezintă acest paragraf este şi următorul: el mai conţine şi hotărîri întregitoare, sau pomeneşte de vre-un caz referitor la competinţa mitropolitului, etc.

In privinţa episcopului aflat sub jurisdicţia unui mitropolit, se menţionează lămurit, printre altele, că: „numirea sau desărcinarea lui se face numai de mitropolit; nici o altă persoană nu are drept să se amestece". Dreptul acesta al mitropolitului este întărit şi de o altă hotărîre prin care se arată, că nimeni să nu îndrăznească să intervină pe lângă el (mitropolit) ca să aleagă episcop pe un monah sau altul.

In privinţa puterii jurisdicţionale a mitropolitului „berat-ul" adaugă: dacă vre-un cleric s'ar face vinovat de călcarea legii bisericeşti în faţa episcopului, nimeni nu are dreptul să se amestece şi să se împotrivească. Autorităţile turceşti nu au voe să intervină; ci din potrivă mitropolitul are dreptul să recurgă la ajutorul lor în anumite cazuri, pentru a pedepsi pe cei vinovaţi. Iar dacă autorităţile turceşti arestau vre-o persoană bisericească, aceasta se făcea numai cu ştirea mitropolitului, drept pe care i-l conferea „berat-ul".

Pedepsele bisericeşti menţionate şi în „berat", erau următoarele: punerea în disponibilitate a clericului vinovat, depunerea, îndepărtarea din biserică (aforos-ul turcesc) cu urmările lor: interzicerea de a mai intra în biserică, refuzul de a fi înmormântat după predania bisericească şi tunderea părului capului. Aceleaşi pedepse se aplicau şi mirenilor. Pedepsele acestea erau cele mai străjnice şi se aplicau pentru ca să aibe răsunet în rândul credincioşilor, mai ales împotriva intervenţiilor pe lângă autorităţi sau pe lângă persoanele influente.

Despre *potestas ordinis* sau *potestas magisterii* a mitropolitului, în „berat" nu găsim precizări ca în paragraful de care am vorbit. Numai într'un singur loc se vorbeşte despre libera exercitare a tainei preoţiei de către mitropolit.

Aşa dar, mitropolitul avea deplină libertate să-şi exercite drepturile conferite de canoanele bisericeşti. In chestiunile curat bisericeşti, populaţia şi clerul ortodox erau obligaţi să se supună mitropolitului lor. Autorităţile turceşti nu aveau nici un drept să se amestece ori să calce oficial, în baza „berat-ului" dat de sultan, drepturile recunoscute mitropolitului în eparhia sa.

Cea dintâi problemă care se ridică este aceea a judecării mitropolitului, care în caz de vinovăţie era judecat de patriarhul ecumenic şi de sinodul lui, în faţa cărora trebuia să se şi apere. In chestiunile civile, mitropolitul sau episcopul compărea în faţa divanului imperial, iar nu a celui local, care nu era competent în asemenea cazuri. „Dacă cineva este în neînţelegere cu mitropolitul, cu înlocuitorii lui, sau cu oamenii acestora, precum şi cu episcopul, iar chestiunea este de competenţa legilor musulmane, ea nu se va supune nimănui, ci va fi adusă în faţa divanului meu imperial spre cercetare, în prezenţa marelui vizir şi a kaziaskeri-lor. Până ce se va rezolva litigiul în divanul meu imperial din Ţarigrad, el nu poate fi adus în competenţa instanţelor de judecată locale; dacă clericul este îndepărtat din oficiul lui, nimeni nu are dreptul să se ridice împotriva preotului (sic!) numit în locul lui". Deci mitropolitul şi episcopul ies de sub jurisdicţia instanţelor de judecată locale, ceiace constitue un mare drept pentru ei.

Există o seamă de documente turceşti cari întăresc hotărîrile berati-lor. Din cele expuse rezultă că în baza beratului sultanului, mitropolitul era cu totul independent faţă de autorităţile locale turceşti. Prin această situaţie el se bucura de un mare prestigiu chiar în rândurile populaţiei musulmane.

Dar in berat se mai amintește de o altă hotărire din care rezultă cât de bine era apărat un mitropolit, sau episcopii lui, de eventualele cleveliri sau reclamațiuni din partea autorităților provinciale superioare. „Când se primește din partea pașilor, a cadiilor, sau a naibi-lor (inlocuitorii cadiilor), un raport scris cuprinzând o plângere impotriva relelor intențiuni ale spuselor unui mitropolit sau ale episcopilor lui și se cere punerea in disponibilitate și arestarea lor, nimic să nu se facă până nu se va avea și mărturia lor; iar dacă se dă chiar un firman de o autoritate mai inaltă, el nu va fi luat in considerație și nu va fi adus la indeplinire, chiar dacă a fost dat la o dată anterioară sau posterioară cazului ivit; el va fi trimis organelor competente".

In afară de jurisdicția pe care-o avea mitropolitul asupra credincioșilor lui — in baza canoanelor —, el mai avea și dreptul de a exercita și o exercita cu adevărat, o oarecare jurisdicție care intra in cadrele dreptului civil, in cazul când credincioșii veneau să apeleze la judecata mitropolitului. Despre acest drept al mitropolitului nu găsim un paragraf special in berat. In acest caz trebue să ne referim la paragraful amintit mai sus, in care se poruncește creștinilor „să se adreseze mitropolitului lor" — fără indoială că este vorba in primul rând de chestiunile bisericești — „și să i se supună intru totul".

In berati-le mitropolitane se arată foarte limpede competența absolută a mitropoliților *sub raport civil* asupra credincioșilor, mai cu seamă in ceace privește căsătoria și divorțul. Dreptul musulman nu prevedea nici o restricțiune referitoare la contractarea căsătoriilor nemusulmane, pe care le lăsa cu totul numai in competența bisericii respective. Intr'unul dintre cei mai buni codici de drept civil islam — in Miulteka — se prevede: „Căsătoria contractată de cei ce nu mărturisesc islamismul, după ritualul și obiceiurile lor, este considerată de dreptul musulman ca legală și validă". In cazul când vre-un *zimmi* (creștin-ortodox) dorește să se căsătorească sau să divorțeze de o femee, nimeni să nu se amestece sau să intervină, in afară de mitropolit sau de reprezentantul lui". Dacă la facerea căsătoriei intervin oarecari neințelegeri, nici un preot nu poate binecuvânta o astfel de căsătorie fără invoirea mitropolitului.

Berati-le mai menționează incă alte diferite hotăriri cu privire la: divorț, concubinaj, căsătorie necanonică sau nebinecuvântată, etc. Prin aceste hotăriri se intăresc drepturile și competența arhiereilor eparhiali.

Din numeroase documente turcești se vede că hotăririle acestea și legile bisericești au fost călcate destul de des. Așa de exemplu există firmane, date in urma plângerilor adresate mitropoliților de preoți și credincioși, in chestiuni de căsătorie, sau in cazuri când funcționarii turci sau diferite persoane, in mod cu totul ilegal se amestecau in diferite chestiuni ce cădeau in competența mitropolitului sau a clerului lui, ca de exemplu căsătoriile, etc. Astfel, intr'un firman din 1672 se poruncește ca autoritățile să ia măsuri pentru satisfacerea plângerii mitropolitului Sofiei, care făcea cunoscut că anumiți preoți cunună pe credincioși impotriva legilor bisericești. Un firman din 1680 arată că astfel de preoți au fost pedepsiți și puși in disponibilitate, iar oarecari funcționari turci au intervenit ca să fie reintegrați. Printr'un firman din 1700 se interzice strict cadiilor de a se mai amesteca in chestiunile de căsătorie ale creștinilor cu scopul de a profita bănește; rezolvarea acestor chestiuni cade in competența mitropolitului și a clerului său. Intr'alt firman din 1778 se arată că diferite persoane influente, protectori, au intervenit când a fost nevoe, să se ia măsuri impotriva creștinilor, cari au contractat căsătoriile impotriva legilor bisericești. Toate aceste firmane se păstrează in biblioteca națională din Sofia.

O altă chestiune însemnată de care se ocupă beratile o constitue *averile bisericeşti*. Supuşii nemusulmani din imperiul turcesc, cu toate că nu se bucurau de aceleaşi drepturi politice şi sociale ca şi musulmanii, totuşi la început puteau să posede averi mobile şi imobile, ca proprietari sau arendaşi, cu condiţia de a nu eşi din cadrele legii. In ceea ce priveşte moştenirea, creştinii se conduceau după pravila şi tradiţia lor. In cazul unui conflict sau neînţelegeri, autorităţile civile rezolvau cazul potrivit legilor musulmane. Toate averile bisericeşti (ale mânăstirilor sau bisericilor) erau stăpânite şi conduse, absolut liber, de însuşi mitropolitul. Beratul îi asigura acest drept. „Se consideră ca valid şi nimeni n'are dreptul să se împotrivească dreptului mitropolitului de a stăpâni şi conduce averile bisericilor, mânăstirilor, grădinile, terenurile, livezile, târgurile, etc., cari de multă vreme au fost consacrate scopurilor filantropice prin biserică". Deasemenea averile imobile ale aceleiaşi instituţii erau tot în grija mitropolitului.

Se pune întrebarea: până la ce grad era asigurată de legile turceşti această stăpânire şi conducere de către mitropolit a averilor bisericeşti? Aceste averi se puteau mări prin donaţiunile făcute de creştini, sau ale diferitelor persoane clericale, fie prin moştenirea proprietăţilor acestor persoane din urmă, după moartea cărora nu rămânea nici un moştenitor. In această privinţă beratile prevăd hotărîri precise. Atât clericul cât şi mireanul avea deplină libertate de a dărui unei biserici potrivit tradiţiei, o parte din averea lui. Oricum donaţiunea nu putea să treacă de 1/3 din avere. Donaţiunile acestea făcute patriarhilor, mitropoliţilor sau episcopilor — nu însă pentru folosul lor personal —, ca şi mânăstirilor şi bisericilor, erau recunoscute ca valide de legile musulmane; trebuea să se aducă însă şi la cunoştinţa Şeriului, căruia i se plăteau taxele legale. Dacă un creştin ortodox murea fără să fi lăsat moştenitori, averea lui trecea în patrimoniul statului, numai în cazul când cel răposat n'a lăsat-o prin testament cuiva, nu însă mai mult de 1/3. Averea unui cleric răposat, fără să fi lăsat moştenitori legali, trecea în stăpânirea bisericii prin intermediul mitropolitului sau al reprezentanţilor lui. Din câteva documente turceşti reiese că anumiţi funcţionari de stat au pretins, în mod ilegal, că au dreptul de stăpânire asupra acestei averi totale sau parţiale în folosul fiscului.

Beratile mitropolitane prevăd anumite venituri pe care au dreptul să le primească mitropoliţii din partea clerului şi a credincioşilor ortodocşi. In cadrul raporturilor dintre mitropolit, cler şi credincioşi, problema acestor venituri era cea mai importantă, iar într'o măsură oarecare şi faţă de autorităţile turceşti locale. Dovada o constitue şi faptul că problema aceasta este tratată pe larg în berati. Sunt numeroase documente turceşti şi în special firmane în care se tratează în primul rând şi pe larg — bazate pe berati — problemele acestea financiare. In toate aceste documente şi berati întâlnim cele trei părţi interesate: mitropolitul şi reprezentanţii lui, care adună dările; clerul şi credincioşii ortodocşi, care sunt obligaţi să plătească arhiereilor aceste dări; autorităţile turceşti cărora li se spune să nu intervină ilegal în raporturile dintre mitropolit, cler şi credincioşi.

După cum se ştie toate veniturile mitropolitului proveneau exclusiv din eparhia lui. Ele erau mai mari sau mai mici după eparhie, cler şi populaţie creştină — ortodoxă. Problema mijloacelor materiale era de o mare însemnătate, fiindcă mitropolitul trebuia să trimită sumele de bani cuvenite patriarhului, să întreţină tot aparatul administrativ şi să aibă şi pentru nevoile lui personale.

Inainte de numirea lui, mitropolitul trebuia să plătească statului taxa cuvenită pentru berat; aşa numitul *peşcheş*. Când trebuia să se întărească beratul, cu ocazia suirii pe tron a altui sultan (întărirea hrisoavelor boerilor, etc. pentru recunoaş-

terea dreptului de proprietate la noi Românii, de noul voevod sau domn ales), mitropolitul trebuia să plătească un nou peşcheş, care era mai mare sau mai mic, după eparhie. Aşa de exemplu în secolul XVIII eparhia Sofiei plătea 10.000 akce peşcheş, Nişul plătea 4000 akce, iar Vidinul in prima jumătate a aceluiaşi secol 5000, iar mai târziu, din cauza extinderii teritoriale, el s'a mărit la 15.400 akce.

Care erau veniturile — taxe pe care le primea mitropolitul de la credincioşi in baza dreptului conferit de berat? *Miri rinsum* sau taxele pentru fisc. Erau taxele incasate de mitropolit pentru ca să plătească dările către patriarh, dări din care cea mai mare parte se vărsau casieriei statului; fiscului. Asupra acestor taxe precum şi a modului de a le incasa, mărturisesc in deajuns, atât berati, cât şi celelalte documente turceşti. *Tesadnik akceleri* (milosteniile): *Zorarkasabie*, taxă pentru animalele tăiate in mânăstire, apoi taxe pentru bâlciuri, aghiazmă, untdelemn, cununie, inmormântare, de moştenire, etc. Dările şi taxele acestea nu sunt stabilite precis in berati sau documente, ci numai enumerate. Se mai percepeau apoi alte două taxe: una pentru patriarh *(patrùclùk resmi)*, iar cealaltă pentru mitropolit *(metrepolidlik resmi)* şi care erau: 12 akce incasaţi de la casa fiecărui creştin ortodox *(zimmi)* nou căsătorit şi 1 *altân* (monedă de aur) de la fiecare preot.

In afară de aceste taxe mai erau şi alte dări bisericeşti pe care le incasa mitropolitul din eparhie, din timp in timp, şi despre care berati nu pomenesc nimic. Aşa de exemplu erau taxele incasate de la episcopi şi preoţi cu ocazia hirotonirii lor, sau darurile aduse de preoţii de enorie noului lor mitropolit cu ocazia venirii lui in eparhie; dările şi taxele percepute cu ocazia oficierii diferitelor slujbe bisericeşti de mitropolit, sau a activităţii lui extra rezidenţiale, in oraşul de reşedinţă, sau in eparhie. Mitropolitul mai aduna din eparhie diferite alte sume ca ajutoare, etc., pentru care făcea vizite insoţit de suita sa, sau işi trimetea reprezentanţi. In acest scop Poarta elibera — prin patriarh — un firman special, iar la nevoe se lua o permisiune din partea autorităţilor locale: pentru dările „după obicei", „cum a fost in vremurile vechi", autorităţilor li se atrăgea atenţiunea să nu facă nici o piedică mitropoliţilor sau reprezentanţilor lui; din potrivă, autorităţile trebuiau să conlucreze cu mitropolitul la strângerea dărilor. Mitropolitul era bucuros, când in loc de dări in bani, primea de la credincioşi diferite vase de aramă, produse agricole, etc. din care ei aveau din destul. Neapărat că erau şi cazuri când mitropolitul avea neplăceri, atât din partea autorităţilor civile, cât şi a credincioşilor. Oricum problema aceasta, atât de importantă şi atât de greu de rezolvat, nu a dat loc la incidente regretabile, ci la neplăceri sporadice de scurtă durată.

Mai rămân câteva probleme de rezolvat: restaurarea sau repararea bisericilor sau a mânăstirilor; libertatea cultului şi mohamedanizarea creştinilor ortodocşi. In berati stă scris: nimeni nu are dreptul să-i ia mitropolitului bisericile sau mânăstirile din eparhia şi de sub conducerea lui; nimeni să nu se amestece in restaurarea sau repararea lor, dacă au fost făcute cu permisiune legală şi potrivit tradiţiei; nimeni nu poate face o revizie în aceste locaşuri cu scopuri băneşti. Hotăririle acestea ale beratilor sunt in deplin acord cu legile islamice.

Pentru repararea unei biserici sau mânăstiri era nevoe de o permisiune oficială din partea autorităţilor, propriu zis din insăşi partea sultanului. Pentru obţinerea permisiunii trebuiau indeplinite o seamă de formalităţi, cu cheltueli uneori costisitoare. Permisiunea consta dintr'un firman in urma apariţiei căruia autorităţile locale indeplineau protocolul de a merge la faţa locului, pentru a constata că biserica are intr'adevăr nevoe de reparaţii, sau se intemeiau numai pe

mărturii-acte. După terminarea lucrărilor de reparaţie, autorităţile făceau recepţia lor (*teftiş*) şi-şi dedeau avizul.

Pentru a întări cererea de reparaţie a bisericii—spun documentele turceşti—se invocau şi alte motive, că „satul este de creştini-ortodocşi", că „în satul acela nu există cult istoric". Se permitea reparaţia pentru că „biserica este departe de vecinătatea musulmanilor", sau „mulţi din locuitorii satului sunt *zimmi* (creştini-ortodocşi)"; iar despre biserici: „care au fost lăsate în mâinile zimmilor din timpurile vechi", sau „din timpul stăpânirii împărăteşti (bizantine)", sau că se referă la „vechea biserică".

Sunt cazuri când însăşi populaţia creştină a obţinut permisiunea cerută sau a lucrat fără s'o ceară, cu toate restricţiunile legale. De obiceiu cererile erau satisfăcute şi rezolvarea lor depindea de autorităţile turceşti sau de funcţionarii lor. Fără îndoială că mitropolitul avea putinţa să-şi exercite toată influenţa. Istoricul turc, profesorul *Ahmet Refik* în colecţia lui de documente turceşti asupra istoriei bulgare (*Turk idaresinde Bulgaristan*, Istanbul 1933), arată că în 1104 (1693) şi în anii următori multe sate bulgăreşti au cerut permisiunea de a-şi repara bisericile, ceiace li s'a permis.

In ceeace priveşte cultul creştin, după legile islamice, supuşii nemusulmani nu trebuiau să fie neliniştiţi în practicarea lui. Aceasta se sublinia în mod solemn şi în beratile patriarhilor. Totuşi, libertatea aceasta era mărginită intr'o oarecare măsură: trebuia înainte de toate ca slujbele să nu fie atât de pompoase, încât să turbure pe cetăţenii musulmani. In berati se da voe preoţilor să citească Evanghelia în limba lor, însă nu cu voce prea ridicată. Nimănui nu-i era îngăduit să împiedice pe preot de a sluji. Actul acesta îl putea face numai cu permisiunea mitropolitului. De la jumătatea sec. XVIII, berati prevăd că nimeni dintre funcţionari să nu facă greutăţi clerului, sub motiv că acesta huleşte pe Dumnezeu în timpul slujbelor bisericeşti.

In privinţa convertirii creştinilor la mahomedanism în berat se menţionează următoarele: „Fără voia creştinului, nimeni nu-l poate face să treacă la mohamedanism". Istoria însă ne dovedeşte că de voe sau nu, individual sau colectiv s'a trecut de la creştinism la mohamedanism. Paragraful citat mai sus a fost în berati multă vreme, până în 1856.

Hotăririle din berati metropolitane sunt în număr de 40 şi prezintă o mare importanţă pentru *studierea* mai adâncă şi *mai obiectivă* a acestei probleme atât de însemnate, întru cunoaşterea stării clerului şi bisericilor ortodoxe pe vremea stăpânirii turceşti.

Velicu Dudu

NOTE BIBLIOGRAFICE

LUCRĂRI CU CARACTER GENERAL

78. ALIVIZATOS S. HAMILCAR, Ἡ σύγχρονος θέσις τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας *(Poziţia actuală a teologiei ortodoxe).* Extras din *Anuarul Facultăţii de Teologie din Atena.* 1937, 18 pp.

Acest studiu a format obiectul unei comunicări pe care autorul a rostit-o în congresul profesorilor de teologie ţinut la Atena, in Noemvrie 1936. Teologia ortodoxă este in continuă desvoltare. Ea nu este stânjenită prin ingrădiri care ar sili-o să ocolească adevărul şi nici nu se fereşte de cercetarea problemelor actuale ale vieţii creştine. Are nevoe totuşi teologia ortodoxă de o orientare de ansamblu, care trebue fixată de către ostenitorii tuturor disciplinelor teologice impreună cu reprezentanţii tuturor bisericilor ortodoxe, căci „prima şi principala misiune a ştiinţei teologice este slujirea" spirituală a Bisericii". *G. C.*

79. GAVRILCOV K., preot, **Церковная жизнь въ С. С. С. Р.** *(Viaţa bisericească in U. R. S. S.).* revista **Воскресное чтенiе**, 1938, nr. 8, 9, 10, 11, 12.

S'a scris foarte mult cu privire la situaţia tristă, in care se găseşte viaţa bisericească din Rusia Sovietică. Dacă in primii ani din guvernarea bolşevicilor s'a scos in evidenţă de toată presa mondială persecuţiile fără pereche in istoria omenirii, la cari a fost expusă biserica rusească, in anii din urmă relatările presei sunt contradictorii.

O înfăţişare adevărată a vieţii religioase din U. R. S. S. ne prezintă un şir de articole ale preotului K. Gavrilcov. Autorul are de scop să lămurească in primul rând cum se desfăşoară în ultimul timp activitatea antireligioasă a statului comunist. In timpul revoluţiei şi in primii ani de domnie ai bolşevismului persecuţiile impotriva Bisericii sunt îndreptate mai ales impotriva organizaţiei ei externe. Cu toate acestea Biserica n'a fost distrusă, deoarece ea se sprijinea nu atât pe o organizaţie fizică, cât pe forţe spirituale-morale.

In ultimul timp politica antireligioasă a statului a adoptat metode noi pentru a clătina aceste forţe. S'a dat mare atenţie şi sprijin moral şi material Uniunii ateilor militanţi, care prin agenţii săi colindă printre populaţie şi organizează lupta antireligioasă: se ţin conferinţe, se deschid biblioteci, se înfiinţează societăţi, se organizează manifestaţiuni, prin care vor să atragă pe muncitori să adere la ateism. In anul 1932 dictatorul Stalin a decretat un plan quintinal antireligios, după care in anul 1937 toate credinţele şi cultele religioase trebuiau lichidate.

Cu toate acestea, presa antireligioasă în ultimul timp cu un ton pesimist constată, că după 1932 activitatea ateilor militanţi este în decadenţă. Se atrage atenţia mai ales, că o parte din tineretul şcolar este atras de Biserică şi chiar este organizat în societăţi religioase.

Autorul ne aduce un bogat material autentic din presa sovietică, prin care dovedeşte că Biserica cu toate prigonirile progresează. Faptul acesta se explică nu numai prin slăbirea entuziasmului ateilor militanţi, cum vrea să arate presa

sovietică, ci mai mult prin puterea credinței și curățenia vieții a clericilor și creștinilor, prin care atrage mai ales tineretul idealist.

Ceea ce se petrece in U. R. S. S. dovedește exact un adevăr istoric, că persecuțiile nu numai că nu nimicesc sentimentul religios, ci dimpotrivă, mai mult il adâncesc. S. S.

80. POPESCU N. VICTOR preot, *Orientări creștine*, București 1937, 180 pp. prețul 60 lei.

Probleme de seamă ale vieții creștine din țara noastră sunt discutate și lămurite in această carte plină de observațiuni noi și de adâncă ințelegere pentru credința și simțirea religioasă a poporului românesc. In discuția acestor probleme, autorul ține seamă in deobște și de mărturiile vieții religioase din Apusul Europei nu atât pentru a desprinde prin comparație scăderile noastre, cât pentru a infățișa caracteristicile proprii vieții noastre religioase. Cartea nu se poate rezuma. Cititorii se vor fi oprit sau se vor opri de sigur asupra capitolelor intitulate : *Parohia și sufletele răslețe* ; *Orașul, mediu neprielnic de viață religioasă* ; *Biserica, tineretul și criza religioasă*, capitole in care se găsesc constatări și indicațiuni vrednice de atențiunea celor care doresc sincer păstrarea și inălțarea sentimentelor creștinești ale poporului nostru de la sate și orașe. G. C.

TEOLOGIA ISTORICĂ

81. BRĂTULESCU VICTOR, *Frescele de la Voroneț*, revista *Artă și tehnică grafică*, caetul 2, Dec. 1937, pp. 49-59.

Mânăstirea Voroneț este ctitoria de la 1488 a voevodului Ștefan cel Mare. Zugrăvelile bisericii insă par a nu fi toate din acel timp. Dovadă este pisania din pronaos care spune că a fost zugrăvit de mitropolitul Teofan la anul 1550, iar cea din exonartes și din jurul bisericii, arată că sunt făcute de mitropolitul Grigorie Roșca la 1547. G. I. M.

82. COTOȘMAN GHEORGHE, preot, *Bănățenii și Episcopia Timișorii*, Caransebeș 1938, tip. Diecezană Caransebes, 388+42 pp.

Harnicul preot al Jimboliei părintele Gheorghe Cotoșman —, profesor la Academia teologică din Caransebeș și cunoscut indeajuns in Banatul pentru ridicarea căruia se străduiește, ne-a dat o nouă lucrare : *Bănățenii și Episcopia Timișorii*, in care inșiră in mod cronologic toate sforțările și luptele duse de intelectualii Banatului — timp de 70 ani — pentru restaurarea scaunului episcopesc in metropola acestui ținut — Timișoara.

Tot ce s'a hotărit, tot ce s'a scris in legătură cu această dorință arzătoare a Bănățenilor se află cuprins in această lucrare, pentru alcătuirea căreia părintele Gh. C. a pus suflet din sufletul său, spre a ne arăta cum a decurs lupta dusă pentru infăptuirea acestui scump patrimoniu sufletesc al Banatului pe care noi il știam „fruncea" și căruia i s'a zădărnicit până acuma a-și vedea visul implinit.

Cronicar nepărtinitor autorul infățișează pe rând, după ani, poziția pe care se găsește realizarea acestui postulat, arătându-i partizanii ca și adversarii. Despărțiți și desbinați unii vor reinființarea, alții mutarea scaunului episcopesc de la Caransebeș la Timișoara. Rând pe rând apar in fața cetitorului actele oficiale, ce solicită cu orice preț prezența episcopului ortodox, in orașul Timișoara. Soluția cea mai potrivită timpurilor de acum, a mutării scaunului dela Caransebeș la Timișoara, este oprită intru indeplinire.

Demne de relevat sunt apoi memoriile Dr. M. Gropşanu de la pp. 86—102, care s'a adresat tuturor factorilor competenţi pentru realizarea acestei dorinţe. Congresul Naţional Bisericesc se pronunţă în mod favorabil, (pp. 199—207), iar adunarea eparhială a Caransebeşului, hotăreşte mutarea sediului la Timişoara, votând 27 voturi pentru şi 17 contra.

Orizontul însă se innorează din nou... Proteste, articole de gazetă — întruniri, bănueli — etc., opresc avântul şi întârzie realizarea. Rândurile celor ce pun interesele neamului mai presus de toate, se strâng iarăşi. Memoriul din 1937 al fruntaşilor din acest ţinut (pp. 311—315) cere din nou în mod stăruitor şi demn definitivarea chestiunei prin mutarea scaunului de la Caransebeş la Timişoara. Insuşi I. P. S. Patriarh Miron doreşte ca să se *ajungă odată la sfârşit cu această chestiune* (p. 315), iar comisiunea instituită de Consiliul Central Bisericesc ajunge la convingerea că cea mai fericită deslegare a chestiunii este mutarea sediului de la Caransebeş la Timişoara, alcătueşte în consecinţă un proect de lege pentru această strămutare, (p. 316) — şi un tablou comparativ al nouei situaţii create în urma strămutării — al cărui stabilire definitivă şi redactare însoţită de expunerea de motive se află la pp. 323—329.

Norii s'au risipit, se insenineazâ, dar soarele tot nu se arată! Ca ultimă nădejde preoţimea bănăţeană solicită I. P. S. Patriarh restaurarea episcopiei Timişorii „spre a reda liniştea necesară sufletului bănăţean restaurând pe orice cale Episcopia Timişorii—Episcopia Banatului" (pp. 359-376).

Cu aceasta ne apropiem de sfârşitul volumului care înainte de câteva cuvinte de încheiere aduce punctul de vedere şi ultimele considerente ale autorului care zice: „M'am străduit să nu fac nici o abatere de la linia obiectivităţii, prezentând opiniei publice şi lăsând viitorului, întreg procesul sufletului bănăţean şi gama completă a tuturor dorinţelor acestui suflet, ce, în lipsa farului luminos al Episcopiei, rătăceşte prin pustiul păcatului distrugător de trupuri şi suflete româneşti".

Numai cine nu cunoaşte acest suflet „bănăţean" poate rămâne indiferent la durerea acelora care îşi văd Sionul lor desbinat şi înjosit. „Bănăţenii îşi aşteaptă Păstorul" spune autorul înainte de încheiere (p. 376), căci pentru cine altul se ridică monumentala catedrală, aproape gata, ce o vedem pe coperta cărţii?

Când toate forurile competente şi-au spus cuvântul „*pentru*", suntem siguri că nu va trece, mult timp până ce această dorinţă nestrămutată a Banatului va deveni faptul împlinit.

Părintele Gh. C. a netezit drumul arătându-ne în cartea sa vadul săpat de acest gând şi dorinţa a tot ce are acest ţinut mai de seamă, care se îndreaptă spre inima şi sufletul acestuia: Timişoara. Noi dorim autorului din tot sufletul ca să-şi vadă cât mai repede realizat visul său, pentru care luptă dintr'un înalt sentiment religios şi patriotic. *Pr. G. M.*

83. VON LANG P., Изображеніе Разпятія въ первые вѣка Христіанства *(Infăţişarea Răstignirii în primele veacuri creştine)*, revista Воскресное Чтеніе, 1938, nr. 14.

In acest articol este arătată pe scurt evoluţia iconografiei răstignirii Mântuitorului Hristos dealungul veacurilor creştine.

O seamă de împrejurări neprielnice au împiedicat în primele veacuri ca Mântuitorul Hristos să fie înfăţişat răstignit pe cruce: teamă de batjocoririle păgânilor şi mai mult ca nu cumva această icoană a răstignirii să nu fie piatra de poticnire pentru acei care vor să intre în creştinism. Deaceea, la început se intre-

...luiau mai mult înfăţişeri simbolice imprimate pe orice: mielul, iniţialele numelui lui Hristos, înfăţişarea de peşte, literile α şi ω, iar mai târziu însuşi Iisus Hristos.

La început icoana răstignirii se folosea de către creştini în casele lor, iar mai târziu (în sec. al VI-lea) şi în biserici, dar neoficial. Pentru prima dată papa Ioan al VII-lea, de origină greacă, a consfinţit înfăţişarea răstignirii în biserica sf. Petru din Roma.

Până prin veacul al IX-lea Mântuitorul era înfăţişat răstignit îmbrăcat în tunică, însă treptat a fost introdus obiceiul de a fi înfăţişat numai cu un înveliş în jurul mijlocului. Apoi până în veacul al XI-lea era înfăţişat pe cruce cu faţa în sus şi cu ochi deschişi ca simbol al nemuririi. Iar după veac. al XI-lea a început să fie înfăţişat mort, cu capul lăsat pe piept, exprimând suferinţa pe faţă.

Aşa treptat a evoluat înfăţişarea răstignirii, chiar căpătând unele completări în amănunt: cuie, inscripţie, forma crucii, etc. Mai târziu zugravii s'au străduit să ajungă la o desăvârşire artistică în înfăţişarea Mântuitorului pe cruce.

Aceste însemnări arheologice, destul de preţioase, autorul le completează şi cu câteva reproduceri fotografice de pe diferitele închipuiri clasice ale răstignirii Mântuitorului. Articolul conţine un material preţios arheologic, care aruncă lumină asupra desvoltării istorice a unuia dintre cele mai însemnate acte ale cultului creştin — răstignirea lui Iisus Hristos. *S. S.*

TEOLOGIA PRACTICĂ

84. ALIVIZATOS S. HAMILCAR, Τὸ δυνατὸν τῆς συγκλήσεως οἰκουμενικῆς συνόδου *(Putinţa convocării unui sinod ecumenic)*. Extras din *Anuarul Facultăţii de Teologie din Atena*, 1937, 16 pp.

Teologii ortodocşi care vorbesc despre necesitatea convocării unui sinod ecumenic, recunosc mai întâiu greutăţile care stau în calea acestei convocări. D-l Alivizatos socoteşte că nu se poate convoca un sinod ecumenic decât atunci când chestiunile pentru care se convocă vor fi studiate în deajuns şi vor fi bine cunoscute nu numai teologilor sau clericilor, ci şi dreptcredincioşilor. Este nevoe, aşa dar, de o îndelungată pregătire până la convocarea sinodului ecumenic. Cu privire la autoritatea îndreptăţită astăzi să convoace sinodul ecumenic, autorul socoteşte că numai patriarhul ecumenic are acest drept, pe care nu-l poate însă exercita decât după prealabila înţelegere între toate bisericile ortodoxe cu privire la obiectul, locul şi data convocării. Convocarea sinodului ecumenic trebue să se înfăţişeze deci ca o hotărîre comună a tuturor bisericilor ortodoxe. În vederea convocării sinodului ecumenic, teologilor le revine misiunea cea mai grea: cercetarea şi studierea adâncă a tuturor chestiunilor ce urmează să se discute în acest sinod ecumenic. *G. C.*

85. ALIVIZATOS S. HAMILCAR, Ἡ Ἐκκλησία καὶ κοινωνικὰ ζητήματα *(Biserica şi chestiunile sociale)*. Extras din *Anuarul Facultăţii de Teologie din Atena*, 1937, 22 pp.

Autorul acestui studiu s'a ocupat şi altădată de problemele sociale ale Bisericii. Astfel, în 1925 a publicat un studiu intitulat *Misiunea socială a Bisericii*, iar în 1933 o altă lucrare intitulată *Temeiul biblic şi istorico-dogmatic al misiunii sociale şi morale a Bisericii*. Stăruind în cercetarea chestiunilor sociale din punct de vedere creştinesc, autorul a ţinut să publice de curând sub formă rezumativă ideile şi încheerile sale privitoare la misiunea socială a Bisericii ortodoxe. Regulele vieţii sociale creştine se desprind în mod logic şi firesc din ideia

paternităţii lui Dumnezeu şi din ideia fraternităţii oamenilor. Prefacerile sociale in duh creştinesc se dobândesc numai prin câştigarea conştiinţei individuale pentru invăţătura Mântuitorului. Cu alte cuvinte misiunea socială a Bisericii trebue să inceapă cu increştinarea temeinică a conştiinţei omeneşti. *G. C.*

86. ALIVIZATOS S. HAMILCAR, Τρόπος θετικῆς συνεννοήσεως τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν *(Un mod de inţelegere pozitivă intre bisericile ortodoxe)*. Extras din *Anuarul Facultăţii de Teologie din Atena*, 1937, 7 pp.

In Biserica noastră ortodoxă sunt astăzi multe probleme a căror deslegare nu o poate da decât un sinod ecumenic. Dintre aceste probleme, cele mai de seamă sunt: unificarea calendarului, căsătoria clericilor, unificarea cărţilor de cult, postul, şi altele. Până la convocarea unui sinod ecumenic, care poate intârzia incă multă vreme, bisericile ortodoxe ar putea să se inţeleagă intre ele şi să ia hotăriri comune privitoare la asemenea probleme. Hotaririle luate in comun prin scrisori şi prin conferinţe pot fi puse in aplicare in toate bisericile ortodoxe, fireşte după ce poporul drept credincios a fost lămurit indeajuns asupra acestor hotăriri. Măsurile acestea statornicite prin bună inţelegere intre toate bisericile ortodoxe, urmează să fie supuse aprobării viitorului sinod ecumenic. *G. C.*

87. CIPRIAN, Arhimandrit, Левитство и пророчество какъ типы пастырствованія *(Slujba levitică şi profetică ca tipuri de pastoraţie)*, in Живое преданіе. Paris 1936, pp. 140—154.

Tema studiului de faţă este de a se infăţişa calităţile unui adevărat păstor. In acest scop autorul se foloseşte de o metodă originală. Prin analogie el face comparaţie intre cele două instituţii din Vechiul Testament — a leviţilor şi a profeţilor, scoţând la iveală anumite calităţi specifice ale lor, pentru a caracteriza două categorii de păstori in Biserica creştină. Autorul insă ne previne, că numirile de „levit" şi „profet" le foloseşte ca „terminus technicus" şi nu in sens literar, biblic-istoric; deci fără vreo intenţie de a micşora valoarea uneia dintre ele, intrucât ambele sunt instituite de Dumnezeu. De aceiaşi metodă s'a servit şi unul dintre cei mai originali gânditori ruşi din sec. al XIX-lea, Porfiriu Uspenski.

Slujirea levitică are un caracter static, conservator, formalist şi strict naţional. Ceeace o caracterizează mai mult este faptul, că este inchisă in limitele unei clase. Este o slujbă lipsită de creaţie.

Mântuitorul Iisus Hristos a intemeiat o preoţie nouă. Ierarhia creştină, incepând cu sfinţii Apostoli şi Părinţii bisericeşti, este recrutată din toate clasele sociale. Preoţia creştină era o instituţie creatoare, liberă şi vie. Cu timpul insă ea s'a depărtat de inălţimea chemării sale. Păstorii s'au depărtat de turmă şi s'au separat intr'o castă, de unde provin toate neajunsurile de care suferă casta leviţilor. S'a introdus şi astăzi concepţia levitică, anume, că preoţia este un mijloc de intreţinere, că conduita ei de viaţă socială este: supunerea formelor sociale existente, servilitate faţă de regimul la putere — cu un cuvânt *conformism* cu tot ceea ce se numeşte rău social. Astăzi adeseori duşmanii Bisericii aruncă aberaţiunea, că creştinismul nostru este in slujba capitalismului.

Din instituţia levitică a Vechiului Testament, cu caracterul ei moleşit, s'a născut *talmudismul*. Acelaşi spirit se intinde pe larg şi in psihologia religioasă creştină. Trebue să amintim, că Iisus Hristos n'a condamnat nicio slăbiciune omenească atât de sever şi de hotărit cum a condamnat talmudismul, care a inchis in litere moarte Adevărul viu. Acesta este semn de inapoiere, de robie spirituală.

Talmudistul crede că forma este care aduce mântuire, iar nu mila lui Dumnezeu. Adevărata închinare lui Dumnezeu în duh şi adevăr este înlocuită cu o slujire formală. Acest talmudism din sânul creştinismului este un ecou al curentului iudaizant din primele veacuri creştine. Lupta între acest curent iudaizant şi spiritul creator nu s'a terminat la sinodul apostolic din anul 51. Întotdeauna au existat păstori şi mireni, cari caută mântuirea în forme şi litere. Talmudistul afirmă, că tot adevărul este expus în Evanghelie şi sfinţii Părinţi şi neglijează tradiţiunea vie a Bisericii. Cu privire la cult păstorul levit ţine mai mult la formă şi literă, decât la dispoziţiunea sinceră a inimii în timpul rugăciunii. Acestui tip de păstor levit i se contrapune slujba profeţească. Profetul este tipul păstorului din primele veacuri creştine, adică este purtătorul unui duh creator, condus de un dor permanent de comuniune cu Isvorul Adevărului. Profeţii Vechiului Testament erau chemaţi de Dumnezeu din diferite clase sociale şi erau inspiraţi de Duhul Sfânt pentru a îndrepta pe preoţi, a biciui răul social şi a propovădui reînvierea morală, renaşterea interioară sufletească. In aceiaşi misiune este chemat şi păstorul creştin care prin hirotonie primeşte harul Sf. Duh. Prin oficierea sfintelor taine el stă în permanentă legătură cu Dumnezeu şi după exemplul profeţilor este chemat să săvârşească slujirea sa de schimbare la faţă a lumii. Activitatea hotărîtă şi vie a păstorului este determinată şi de importanţa deosebită din epoca contimporană. Trăim zile apocaliptice, când nu este loc pentru o credinţă moartă şi formalistă, ci de slujbă în spiritul profeţilor şi al Apostolilor. In lumina acestor consideraţiuni putem pricepe porunca sfântului Apostol Pavel (*I. Tesal.* V, 19—20) „Duhul să nu-l stingeţi, proorociile să nu le dispreţuiţi". *S. S.*

88. EVLOGHIE, episcop de Smolensk, Христосъ и нуждитѣ на днешното време *(Hristos şi nevoile timpului nostru)*, revista Братско Слово, nr. 8 (1938).

Hristos a venit pe pământ, înainte de toate, ca să mântuiască omenirea de păcat şi moarte. Învăţătura sa are de scop să pregătească sufletele pentru viaţa viitoare, pentru veşnicie. Totuşi, ea nu trece cu vederea nici viaţa de pe pământ. Dacă oamenii ar fi primit în mod sincer şi real principiile creştine, viaţa noastră de astăzi ar fi avut alt aspect. Starea actuală a omenirii ne arată unde merge viaţă fără Hristos. Învăţătura creştină este o necesitate, întrucât numai ea este în stare astăzi să dea un răspuns satisfăcător tuturor problemelor vieţii, care stau în faţa fiecărui om. In rezumat, înrâurirea creştinismului asupra vieţii noastre de astăzi este îndreptată în trei direcţiuni: *a)* Învăţătura creştină luminează mintea omului, deslegându-i toate problemele vieţii; *b)* religiunea creştină întăreşte voinţa omului, pentru a îndeplini prescripţiile morale, care numai atunci au valoare, când sunt aplicate în viaţă; *c)* inimii noastre ea aduce linişte şi mulţumire de datoriile îndeplinite şi împăcare cu Dumnezeu.

Creştinizarea vieţii este o necesitate actuală şi o condiţie primordială pentru viaţă. Trebue o luptă hotărîtoare şi conştientă pentru a scăpa omenirea din prăpastia în care o duce viaţa ei de astăzi. *S. S.*

89. PETRAKAKOS D., Κανονικὰ προβλήματα. Τά κωλύματα τοῦ γάμου *(Probleme canonice. Impedimentele de căsătorie)*, revista Ἐκκλησία, anul XVI (1938), pp. 100—101, 108—109, 120—121.

Autorul cercetează stăruitor isvoarele greceşti ale dreptului bisericesc; în acest studiu publică şi comentează manuscriptul lui Manuil marele hartofilax al Marii Biserici, cu privire la impedimentele de rudenie. Manuscrisul acesta aghio-

ritic cuprinde exemplificări pentru toate cazurile de impedimente. Din el se desprinde încheierea că regulele statornicite prin canoane și prin dispozițiile patriarhiei ecumenice cu privire la căsătoria între rude au fost în general respectate în Biserica grecească. *G. C.*

TEOLOGIA SISTEMATICĂ

90. BĂNCILĂ VASILE. *Credință și sinceritate*, revista *Ingerul*, anul IX (1937), pp. 107—114.

Profesorul Vasile Băncilă a rostit prin scrisul său, răspândit în atâtea reviste, mărturisiri de adâncă valoare intelectuală cu privire la credința și sentimentul religios. In acest articol, d-sa studiază raportul dintre credința religioasă și sinceritatea sufletească, cu privire specială la educatorii tineretului. Oamenii indiferenți față de religie și cei necredincioși nu pot fi educatori. Asemenea oameni „pot să trăiască și în afară de școală sau biserică. Și așa vor face, dacă sunt onești cu alții și cu ei înșiși". Socotința autorului este însă în această privință, deosebită. Cei mai mulți intelectuali necredincioși nu fac actul de sinceritate pe care-l cere demnitatea și cinstea de intelectual, de a părăsi adică locurile lor de educatori. Și rămân toată viața falși îndrumători ai tineretului. *G. C.*

91. DIULGHEROV, D. V., Размисълъ за Σοφία. Премждрость Божия (*Reflectări despre Sofia. Preaînțelepciunea lui Dumnezeu*), Extras din *Anuarul Facultății de teologie din Sofia*, 1936, 37 pp.

D-l D. V. Diulgherov profesor de teologie dogmatică la Facultatea de teologie din Sofia, tratează una dintre cele mai interesante și discutabile probleme în literatura teologică contimporană : învățătura sofianică.

Studiul de față conține mai mult material informativ asupra problemii. Făcând un scurt istoric al învățăturii sofianice, autorul ne dă în deosebi relații cu privire la condamnarea ei de către mitropolitul Serghie, locțiitor al scaunului patriarhal din Moscova, precum și despre a doua condamnare de către Sinodul rusesc din Carloviț.

Prof. Diulgherov își propune să examineze o mulțime de probleme care se ridică în jurul acestor condamnări: dacă Biserica poate tolera și în ce măsură, păreri teologice particulare — teologhemi și teologumeni — precum a tolerat învățătura renumitului teolog mitropolitul Antonie, despre răscumpărare, învățătura lui Pavel Florenski despre Sofia, părerile teologice ale lui Soloviev, Feodorov, Homiakov, Nesmelov, Buharev, Dostoewski și alții. In deosebi se pune problema dacă și învățătura sofianică, expusă în câteva opere ale lui Sergiu Bulgakov nu poate fi socotită ca o astfel de părere teologică particulară, fără să fie formal condamnată. Anume, s'a pus în discuție problema libertății în domeniul științei teologice, problema controlului autorității bisericești, discutând și despre condițiunile și formalitățile condamnării unei învățături și în special, dacă este legală condamnarea învățăturii lui Sergiu Bulgakov.

Cercetând toate aceste chestiuni, care laolaltă alcătuesc o mare parte din problematica contimporană a teologiei ortodoxe ruse, autorul expune pe larg motivarea condamnărilor din Moscova și Carloviț.

Această lucrare a d. prof. Diulgherov este însemnată prin faptul, că a putut să adune și să sintetizeze un material atât de bogat cu privire la chestiunea sofianică. Autorul făgăduește că va da în curând și un studiu, în care problema sofianică va fi tratată în toată adâncimea ei dogmatică și filosofică. *S. S.*

92. GHERASIMESCU TOMA, Preot *Necesitatea psihologică a religiei*. Extras din revista *Misionarul*, nr. 7—8 (1936), Chişinău 1936, 39 pp.

Este vrednică de laudă stăruinţa cu care Preotul Toma Gherasimescu încearcă să dea la iveală cărţi religioase pentru popor. Acum câţiva ani s'a apucat să tipărească o lucrare, în mai multe volume, despre *Creaţia universului din punct de vedere filosofic, ştiinţific şi biblic* (Roman, 1930-1931). Acum încearcă un fel de vulgarizare a psihologiei religioase moderne. In broşura intitulată *Necesitatea psihologică a religiei*, dacă am înţeles bine, este vorba de înfăţişarea vechilor probleme despre fiinţa şi originea religiei în lumina psihologiei religioase moderne. Sfinţia Sa face mai întâiu o lungă *introducere* în care înfăţişează feluritele şcoli psihologice şi obiectul şi metodele psihologiei religioase, întemeindu-se în deosebi pe lucrarea lui Werner Gruehn, *Religionspsychologie* (Breslau 1926). Urmează apoi un şir de capitole mai mici: *Religia în general şi stările sufleteşti în legătură cu ea. Religia şi stările sufleteşti intelectuale. Religia e numai sentiment? Religia e magie? Religia şi psihanaliza lui Freud. Trăirea religioasă trebue să cuprindă credinţe, morală şi cult. Originea religiei.*

Numai că, din acest material, adunat cam deavalma, nu prea reiese *necesitatea psihologică a religiei*, ci poate numai din ultimele câteva pagini. Trebue să înţelegem, că lucrările de felul acesta, când sunt făcute ca aceea a părintelui Toma Gherasimescu, cu oarecare pretenţie de ştiinţă, cu citaţii, cu „subsol" etc., cer anumite condiţii de tehnică ştiinţifică, de organizare şi prelucrare a materialului, înlăturare a părţilor ce nu se ţin strâns legate de subiect, evitare a „locurilor comune", citarea cu oarecare cumpătare şi numai a autorilor şi ideilor de care este neapărată nevoie, etc. Altfel, toată strădania devine de prisos, iar cetitorul nepregătit nu poate folosi nimic de pe urma citirii unei asemenea cărţi.

Munca lăudabilă a preotului Toma Gherasimescu ar fi mult mai folositoare dacă ar face numai operă de popularizare propriu zisă a ştiinţei teologice, fiindcă meritul n'ar fi nicidecum mai mic. *Em. V.*

93. GHERASIMESCU TOMA, Preot. *Funcţiunile intelectuale ale sufletului omenesc şi raportul lor cu religia*. Extras din revista *Misionarul*, Chişinău 1937, 56 pp.

Şi despre această încercare a Pr. T. G. se pot spune aceleaşi lucruri bune, dar se pot face şi aceleaşi observaţii ca acelea privitoare la *Necesitatea psihologică a religiei*. Aceeaşi mare dragoste de muncă ştiinţifică, aceeaşi îngrămădire de material cules cu o uimitoare răbdare, aceeaşi râvnă apologetică şi misionară, dar şi aceeaşi lipsă de legătură strânsă între titlul şi conţinutul lucrării, acelaşi caracter de *summă teologică*, în care poţi găsi cam de toate, aceeaşi abundenţă supărătoare de citate, care coboară uneori până la jurnalele româneşti.

Problemele tratate sub titlul cărţii sunt: *Rolul ideilor religioase în viaţa sufletească*; a) *Ideea de Dumnezeu*. b) *Nemurirea sufletului. Religia şi raţiunea. Religia şi filosofia. Religia şi ştiinţa. Religia şi civilizaţia. Religia şi viaţa socială.* Toate aceste capitole pot foarte bine să formeze cărţi aparte şi să fie folositoare, dacă li se dă desvoltarea necesară. Mai ales că Pr. T. G. aduce mărturii noi şi vorbitoare în folosul religiei. În deosebi ultimele două capitole: *Religia şi civilizaţia* şi *Religia şi vieaţa socială*, ar merita să facă obiectul unui studiu apologetic, în care autorul să se adreseze marei mulţimi, fără aparatură ştiinţifică inutilă. Ar face în felul acesta un lucru cu mult mai folositor. Căci trebue să înţelegem odată că scrisul neîngrijit nu ridică întru nimic cinstea celui ce se lasă furat de mersul condeiului, ci mai rău i-o coboară. *Em. V.*

94. IORDANOV, NICOLA D., **Гласътъ на Провидението се чува и въ инстинкта на животнитѣ** *(Vocea Providenţii se aude şi in instinctul animalelor)*, revista **Духовна култура**, nr. 4 (1938).

Argumentul teleologic pentru existenţa lui Dumnezeu se poate evidenţia prin analizarea unuia dintre cele mai interesante fenomene a naturii—instinctul animalelor. Acesta din urmă a fost şi este obiect de cercetare al oamenilor de ştiinţă, care au scos la iveală in ce constă el. Prin instinct subinţelegem „totalitatea acestor imbolduri, care determină animalele să procedeze după o permanentă necesitate". Instinctul este inăscut. El determină animalul să procedeze in anumite momente, fără să fie fost invăţat mai inainte la aceasta, fără experienţă. Instinctul este neschimbabil. Instinctul este dat animalelor de insuşi Creatorul lor.

Este de mirare cum se mai găsesc oamenii, care susţin că nu există Creator al lumii şi că totul provine in mod natural. Mulţii savanţii, preocupaţi de tainele naturii, au confirmat existenţa Creatorului şi au mărit atotputernicia şi atotinţelepciunea Sa. *S. S.*

95. IRINEU MIHALCESCU-TÂRGOVIŞTEANU Arhiereu, şi VASILESCU EMILIAN, *Apărarea Credinţei. Lecturi apologetice*. Bucureşti 1937, ed. Cugetarea, pp. 203, preţul 55 lei.

Până de curând, literatura noastră n'a cunoscut genul antologiilor religioase. Cea dintâiu lucrare, cuprinzând bucăţi alese din scriitorii şi gânditorii care au mărturisit credinţa religioasă, a apărut la noi cu doi ani in urmă, fiind alcătuită de aceiaşi autori care au intocmit şi această nouă antologie intitulată: *Apărarea credinţei*. Gândul alcătuitorilor a fost ca această antologie să constitue o inlesnire la indemâna tineretului şcolar, precum şi a publicului cititor, pentru educaţia şi instrucţia lui religioasă. Este intr'adevăr o binecuvântată inlesnire să găseşti intr'o singură carte tot ceiace au rostit cei mai de seamă scriitori, gânditorii şi invăţaţii români despre valoarea şi rostul credinţei şi sentimentului religios.

Alcătuitorii au ţinut să adune in această antologie in deosebi mărturiile autorilor români pentru apărarea credinţei. Acest gând merită toată preţuirea. Cine a citit *Apărarea credinţei*, s'a convins cu desăvârşire că in scrierile şi operile româneşti se găsesc adânci cugetări şi frumoase mărturii religioase ce pot fi comparate, fără nici o sfială pentru noi, cu acelea ale marilor gânditori apuseni. De aceia, această antologie poate fi, pentru cei cari o folosesc, deopotrivă mijloc de educaţie şi instrucţie religioasă, şi cale de convingere privitoare la inălţimea şi temeinicia cugetării româneşti. Intelectualii români care au rămas indiferenţi faţă de religia creştină şi mai ales acei care s'au incumetat s'o dispreţuiască, vor rămânea ruşinaţi aflând din această antologie că toate marile personalităţi ale culturii româneşti au mărturisit credinţa creştină şi au preţuit valoarea şi puterea ei neintrecută pentru inălţarea vieţii sufleteşti a poporului nostru. *G. C.*

96. NICOLAE, arhiepiscop de Petsersc, **Святые Божіи люди** *(Sfinţii lui Dumnezeu), revista* **Православный Собесѣдникъ**, nr. 2 (1938).

Omul, aici pe pământ, este un călător care caută mântuire. Obosit de grijile şi nevoile vieţii, el umblă după adăpost şi lumină, care să-i lumineze drumul Astfel de adăpost este casa lui Dumnezeu, Biserica, socotită ca poartă cerească, conducătoare către viaţa veşnică. Iar sfinţii lui Dumnezeu sunt lumina, care luminează drumul vieţii. Prin viaţa lor sfântă ei sunt exemple de viaţa desăvârşită. Prin răbdarea şi suferinţele lor ei intăresc spiritul celor slabi in credinţă, il pregătesc pentru lupta grea impotriva uneltirilor celui rău.

In Biserică, sub ocrotirea harică a sfinţilor, sufletul omenesc se odihneşte, se reînoeşte cu puteri noui şi luminat de bucuria cerească păşeşte iarăşi cu mai mare siguranţă pe drumul vieţii. *S. S.*

97. NIŢULESCU HORIA, *Sentimentul cosmic in spiritualitatea ortodoxă*, revista *Gândirea*, anul XVII (1938), nr. 5, pp. 237—249.

Nu de mult, preotul D. Furtună aducea, undeva, Facultăţii de teologie din Bucureşti, aspra invinuire că tezele de licenţă au subiecte luate „din lună", „de pe altă lume", etc., in loc să fie luate din teologia ortodoxă şi mai ales din trecutul Bisericii noastre româneşti. Dar dacă sfinţia sa ar fi cercetat la facultate registrul de evidenţa subiectelor pentru tezele de licenţă luate in ultimii câţiva ani, de bună seamă că n'ar mai fi aruncat o astfel de invinuire nedreaptă şi duşmănoasă. Ar fi văzut cu câtă ardoare se îndreaptă râvna de muncă a studenţilor buni de la această facultate spre izvoarele ortodoxiei şi spre trecutul bisericesc al ţării noastre româneşti.

O probă a stăruitoarei indrumări spre ortodoxie şi românism, ce se dă studenţilor la Facultatea de teologie din Bucureşti, o avem in două fragmente de teză de licenţă publicate in *Gândirea*: *Solidaritatea cosmică in folklorul românesc*, de Niţă Mihai, şi *Sentimentul cosmic in spiritualitatea ortodoxă*, de Horia Niţulescu. Cel dintâiu este un studiu de sinteză folkloristică românească, al doilea lărgeşte cadrul aceluiaşi subiect, in ortodoxie.

Nici nu-ţi vine să crezi că este vorba de simple incercări tinereşti. Articolul d. Horia Niţulescu, apărut mai de curând, este un *esseu* in toată puterea cuvântului, pe o temă nu tocmai lesnicios de tratat. Cu o minunată artă a cuvântului, d-sa, meritos ucenic al scrisului d. prof. Nichifor Crainic, ne desvălue tainica legătură cu cosmosul ce se găseşte in spiritualitatea ortodoxă. Prin „spiritualitate ortodoxă", d-sa inţelege „întreg adevărul divin revelat in persoana Mântuitorului Iisus Hristos şi crescut organic, sub privegherea Duhului Sfânt, in viaţa istorică a Bisericii". Această spiritualitate, fie că este privită in cosmodiceea sau antropodiceea creştină, in doctrina despre Biserică, in cultul ortodox, in artele plastice ortodoxe sau în vieaţa mistică ortodoxă, este pătrunsă de sentimentul legăturii cu cosmosul, de sentimentul că nu numai fiinţa omului, ci lumea intreagă, cosmosul intreg participă la transfigurarea harică a vieţii creştine.

Este un merit al d. Horia Niţulescu familiarizarea sa timpurie cu scrisul misticilor ortodocşi şi cu al teologilor şi filosofilor ruşi. Şi este un alt mare merit al său curajul şi puterea de pătrundere a gândului infăţişat cu măestrie. Dar nu este mai mic meritul aceluia care a ştiut să aprindă şi să intreţie in astfel de ucenici focul dragostei de ortodoxie şi românism. *Em. V.*

98. PASCHIA GH. preot, *Sfânta Biserică a lui Hristos — Biserica luptătoare*, Bucureşti 1937, 62 pp.

Această broşură formează numărul al şaselea din *Biblioteca Apostolul* a Arhiepiscopiei Bucureştilor. Este scrisă pentru popularizarea invăţăturii creştine privitoare la Biserică. Autorul stărue in deosebi asupra insuşirilor Bisericii: unitatea, sfinţenia, sobornicitatea şi apostolicitatea. Se sprijină pe mărturiile Sfintei Scripturi şi ale Sfinţilor Părinţi. In general cartea aceasta este bună şi va fi de folos cititorilor lipsiţi de noţiuni precise cu privire la instituţia Bisericii luptătoare. Sunt în ea insă şi câteva lucruri de indreptat. Astfel de pildă termenul grecesc *katholicotis* — aşa il scrie autorul — nu se poate traduce prin „catolicească", ci

prin catolicitate. Nu era însă nevoe de acest termen, ci de termenul καθολική, pentru ceia ce autorul a voit să lămurească (p. 40). Deasemenea deosebirea dintre erezie și schismă (pag. 20, nota 45) nu este bine precizată. Nici limba nu este cea mai potrivită. Nu se poate spune: „Biserica lui Hristos este... de o mărime colosală" (p. 47). Dealtfel pr. G. P. a mai fost îndemnat și cu alt prilej ca să pună oarecare grijă și răspundere în ceia ce scrie (v. *B. O. R.*, LII (1934), pp. 100, 544). *G. C.*

99. RADU, CONSTANTIN C., *Religie și știință*, București 1938, 104 pp.

Titlul acesta: Religie și Știință, pe o carte nouă, te face să zâmbești, când este vorba de o lucrare cu pretenții științifice, pentrucă este unul dintre veșnicele subiecte cu caracter apologetic, în care se spune mereu același lucru, de și nu lipsesc lucruri noi de spus. Când este vorba însă de o lucrare cu caracter practic, îndreptată către cititorii cu o cultură mijlocie sau redusă, niciodată nu poate fi rău venită o astfel de încercare și niciodată nu se vor spune îndeajuns aceleași lucruri; mai ales dacă cel care le spune stăpânește o oarecare artă, oarecare ușurință în înfățișarea chestiunilor.

Tocmai această îndemânare o are d. Constantin C. Radu în cartea d-sale, de și închegarea generală a planului și în înlănțuirea problemelor este cam în suferință. D-sa face o mică introducere despre *religie, revelația dumnezeiască* și *credință*. Apoi vorbește despre *știință*, cu cele trei mijloace de cunoaștere ale ei: *intuiții, rațiunea* și *experiența*, arătând imperfecțiunea acestora și *lacunele științei* în general, atât în ce privește *infinitul mic*, cât și în ce privește *infinitul mare*. În sfârșit, un mare capitol, *Creștinismul și știința*, are ca subîmpărțiri: *Poate fi înlocuit creștinismul de știință? Creștinismul și decăderea mișcării intelectuale grecoromane. Creștinismul distrugător de biblioteci?* În *concluzie* spune că „între religie și știință trebue să domnească armonia, așa cum a fost prevăzută de Creator".

Ar fi poate de discutat afirmațiile d. Constantin C. Radu de la p. 53: „Omul este făcut din suflet, spirit și corp"... Lui (sufletului) i s'a dat drept auxiliar de către Creator spiritul, pentru a conduce pe om cu ușurință la lepădarea cătușelor pământului și plăcerilor corpului. I-a fost prevăzut de atotînțelegerea divină pentru a se convinge omul și pe baza altor mijloace, exterioare, deosebit de cele ale sufletului, cele interne. Spiritul este localizat în creer, este o funcție a lui, dar diferit de creer, deci partea cea mai îndepărtată de pământ și cea mai superioară din cap". Nu doar că rostita problemă a „dihotomiei" și „trihotomiei" în ființa omului ar fi închisă prin vreo dogmă a Bisericii noastre, sau că teologii ar fi ajuns la o înțelegere deplină pe această chestiune, dar teologi ca Macarie ne-au obișnuit să admitem dihotomia și în general în Biserica românească nu este bine văzută trihotomia. Apoi, afirmația că „spiritul este localizat în creer, este o funcție a lui", nu știu pe ce se poate întemeia. S'ar putea spune mai degrabă că spiritul, care este una din înfățișările sufletului, locuește în întreaga ființă a omului, dar se folosește de creier ca de o unealtă, cum se folosește violonistul de vioară.

Oricum, lucrarea d. Constantin C. Radu este o bună contribuție pe tărâmul apologeticii. Este scrisă corect și tipărită frumos, ceea ce constitue un merit al autorului, dacă ne gândim cât de rău se scrie uneori în publicistica noastră bisericească, lipsită de control și de răspundere. *Em. V.*

CRONICA INTERNĂ

Cartea religioasă la Expoziția culturii românești. — Anul acesta, spre sfârșitul lunii Iunie, s'a deschis expoziția culturii românești, sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Carol II.

O asemenea expoziție, prin prezentarea istoricului culturii românești și a celor mai bune cărți din cele mai mari edituri, vrea să redea efortul cultural pe care-l face țara noastră, cum și progresul tehnic și estetic al cărții românești, ca și răspândirea cărții între cititori. Este o expoziție frumoasă și instructivă.

Dar am avut o amărăciune, vizitând această exposiție, când n'am găsit în ea niciun colț unde să fie văzute și publicațiile religioase. Marile edituri au expus tot ceia ce au avut mai bun, iar din lipsa cărților religioase ar reieși sau că nu există și o literatură religioasă bună, sau că aspectul estetic în care se tipărește, nu este destul de prezentabil.

Adevărul ne poate întrista când am judeca adevărata cauză, care a făcut ca dintr'o asemenea expoziție să lipsească cartea religioasă.

De câtăva vreme s'a abuzat de două lucruri: *1.* ca să nu se oblige parohiile să-și procure cărți religioase pentru parohiile lor; *2.* ca fiecare eparhie să-și aibă tipografie proprie, unde să tipărească tot de ceia ce are nevoie. Amândouă aceste principii călăuzitoare care au stat —să zicem așa—la baza răspândirii cărții religioase, fiind bune ca principii, au dat rezultate nemulțumitoare în realitate. Și iată de ce:

a) Cititorii cărții religioase sunt foarte puțini în țara noastră, fie pentrucă credinciosul ortodox se mulțumește cu partea rituală din ceia ce îi dă Biserica, fie că gustul de citit al omului religios este tot atât de puțin desvoltat ca al întregului popor. O carte, oricât de bună, dacă are cuprins religios și dacă ar fi lăsată numai la libera vânzare prin librării, când s'ar vinde 400-500 exemplare într'un an, ar fi un mare succes. Abia în 4-5 ani se pot vinde 1.000 exemplare, dacă s'ar vinde! In asemenea caz, autorii neavând niciun beneficiu, mai ales când le-ar tipări cu cheltuiala lor, nu au niciun entuziasm ca să muncească și să tipărească. Aceasta explică lipsa cărților cu bun cuprins religios.

b) Autorii, știind că-i așteaptă un asemenea risc, n'au curajul nici al unei cheltueli mai mari pentru ca să tipărească în condițiuni estetice plăcute; și atunci pun hârtia cea mai proastă, aleg tipograful cel mai ieftin, care este și cel mai prost. Așa se explică faptul că de câte ori am privit rafturile librăriilor unde sunt expuse cărțile religioase, aspectul lor te indurerează. Multe seamănă cu cărticelele pe care le vând vânzătorii ambulanți printre servitorii Capitalei.

c) Trebue să spunem și un alt adevăr: un autor poate depune o muncă de un an, sau mai mult, pentru scrierea unei cărți. Această muncă trebue să fie răsplătită, căci autori buni și muncitori, care să tipărească numai din capriciu, există foarte rar. Și chiar dacă o fac odată, apoi nu

mai încearcă să repete îndrăsneala lor. Autorul care munceşte serios la alcătuirea unei cărţi, are dreptul la un beneficiu din munca lui, ca să poată trăi de pe urma străduinţelor. Nu cunosc, însă, niciun asemenea autor fericit, care să trăiască numai de pe urma scrisului său religios.

In asemenea împrejurări, ca totdeauna, în locul cărţii bune, apare cartea proastă, nemuncită şi ieftină: bălăriile năpădind cele mai bune flori. Sau ca şi în economia politică: moneda proastă goneşte pe cea bună.

d. Una din cauzele pe seama căreia punem această întârziere în apariţia unei literaturi religioase bine tipărită, este şi situaţia de fapt, că fiecare eparhie îşi are preferinţele ei, sau când tipăreşte sau când primeşte o carte ca să fie recomandată. Ar fi uşor de constatat că unele cărţi apărute într'o eparhie, şi care se găsesc în aproape toate bibliotecile parohiale, nu există niciun exemplar din ele în alte eparhii. Lăsând de o parte cărţile care servesc unor interese locale, bănuim, însă, că lipsesc chiar cărţile cele mai bune. Până acum, în întreaga ţară, cred că numai *Sfânta Scriptură*, tipărită de Sfântul Sinod în 1936 şi revista *Biserica ortodoxă română*, s'ar putea găsi pretutindeni. Cred, însă, că literatura teologică de la Sibiu nu este cunoscută în Basarabia, aşa cum literatura misionară de la Chişinău nu este răspândită în Ardeal.

Este nevoie, deci, de o organizare de centralizare şi de îndrumare a bunei cărţi religioase, ca să putem corespunde cerinţelor de azi; iar aceasta nu se poate face decât prin Sfântul Sinod, Consiliul Central bisericesc şi Institutul biblic, sau prin orice altă autoritate care s'ar găsi în măsură să facă acest oficiu.

e. In acelaşi timp trebue organizată şi răspândirea cărţii. Se cunosc stăruinţele depuse în această privinţă de librăria Pavel Suru. Dar lucrul nu era deajuns. Deaceia ne bucură încercarea curagioasă pe care o fac acum preotul Dr. Olimp Căciulă, directorul Seminarului Nifon şi dl. D. Fecioru, doctor în teologie, care au deschis de curând *Librăria teologică* din Bucureşti în str. 11 Iunie. Ei s'au gândit, cu mult risc dealtfel, să deschidă o librărie unde să se găsească numai cărţi religioase şi mai ales toate cărţile religioase. Căci, altfel, dacă cineva din provincie vrea să-şi procure o carte, cunoscându-i numai titlul şi autorul, sau trebue să scrie la mai multe librării în Bucureşti, sau să scrie în provincie, dacă ştie unde a apărut cartea. O librărie numai de cărţi religioase era o necesitate mai ales pentru cetitorul care are puţine mijloace de informare.

Curajul lor am vrea să fie rodnic, ca încercarea lor să se poată susţine şi să fie apreciată ca un serviciu pe care-l aduc literaturii religioase. Este mare lucru când cineva are o asemenea îndrăsneală, ca să tipărească şi un buletin de cele mai bune cărţi religioase, care să apară lunar şi să fie trimes gratuit tuturor preoţilor şi cărturarilor teologi.

Toate acestea le-am simţit demult, dar mai ales le mărturisim acum, când vedem că literatura religioasă încă este o cenuşăreasă.

Noi ne-am îngăduit numai să semnalăm această criză, nu însă să dăm şi soluţiile cele mai bune.

† Octavian Goga. — In ziua de 7 Maiu, la Ciucea, aproape de granița de vest a Ţării, sufletul lui Octavian Goga a plecat dintre noi în lumea drepţilor. Nimeni nu se aştepta la acest sfârşit, sosit atât de

mult înainte de vreme, căci pe oamenii geniali, cărora lumea le recunoaşte dreptul ca s'o îndrumeze, ne obişnuim să-i vedem încă din viaţă nemuritori. Ni se pare că lor le este hărăzită şi o viaţă pământească deosebită de-a noastră, iar când auzim de moartea lor, numai atunci ne dăm seama că şi ei sunt tot oameni. Abia atunci înţelegem că sufletele lor sunt făclii ce ard şi se consumă pentru noi mai repede decât ale muritorilor de rând.

Moartea lui Octavian Goga a fost o durere înţeleasă de întreg neamul românesc, pentrucă puterile lui geniale cu care Dumnezeu il înzestrase, nu-l depărtaseră de lume în cine ştie ce abstracţiuni sau cercetări accesibile numai unor iniţiaţi, ci dimpotrivă il apropiaseră de noi toţi. El era purtătorul de cuvânt al sufletului unui neam întreg care-şi striga suferinţa prin cântul şi răsvrătirea poetului.

Octavian Goga, mare poet al dezrobirii naţionale, al poeziei satului şi plaiurilor româneşti, al vieţii patriarhale, activitatea lui politică, străduinţele lui ca să înfăptuiască o soartă mai bună tuturor Românilor în ţara lor, împotriva altor neamuri care numai vor să-şi găsească aci traiul şi adăpostul, toate au fost amintite de întreaga presa românească, ca un prohod la moartea lui.

Noi, aci, trebue să arătăm că Octavian Goga a fost şi mare fiu plin de credinţă al bisericii ortodoxe române.

Dupăce războiul se încheiase cu bucuria înfăptuirii unităţii naţionale la graniţă, conducătorii ţării au văzut că mai este nevoie şi de unirea din cuprinsul graniţelor, şi că biserica ortodoxă trebue să dea cel mai mare sprijin acestei noi înfăptuiri. Însă biserica ortodoxă română trăise sub patru regimuri deosebite: în Vechiul regat, în Ardeal, în Bucovina şi în Basarabia. Toate deosebirile, mici în aparenţă, însă mari in realitate, trebuiau să dispară şi să se ajungă la o singură biserică ortodoxă română.

Octavian Goga mai ştia că iredentismul popoarelor de unde se deslipiseră provinciile româneşti, avea de gând să se întruchipeze în bisericile altor neamuri, ca să ducă o luptă când faţişă, când pe ascuns, împotriva Statului românesc.

Ca să se ajungă mai repede la unificarea naţională prin biserica ortodoxă şi să se înfrâneze lupta altor neamuri prin bisericile lor, în 1920 s'a înfiinţat ministerul Cultelor, al cărui prim titular a fost. S'au zis multe cuvinte neinţelegătoare despre ideea lui Octavian Goga. Din patimă politică sau din lipsă de înţelegere, mulţi au căutat să distrugă sau să socotească o înfăptuire şubredă ministerul Cultelor. Cu toate acestea, s'a văzut că ministerul Cultelor este o necesitate şi deacea acum nimeni nu se mai gândeşte la desfiinţarea lui.

Astăzi, însă, toată lumea recunoaşte că unificarea bisericii ortodoxe şi regimul de supraveghere al cultelor minoritare este o înfăptuire care s'a desvoltat din ideea creatoare a lui Octavian Goga.

Această idee n'a fost capriciul unui om, ci isvora din adânca simţire religioasă a lui Octavian Goga, care in poeziile lui vibrase puternic, dar care acum, când omul de simţire purta şi povara guvernării, s'a schimbat in adâncă chibzuială a omului de geniu înţelegător al lucrurilor prin viziuni care scapă celor mulţi.

Mai târziu, când Octavian Goga a înfăptuit un partid politic prin care vrea să îndrumeze massele populare spre o nouă alcătuire politică, acțiunea lui se sprijinea pe ajutorul cerut preoțimii românești, mai ales ortodoxe. De unde celelalte partide politice făceau din preoțime și din biserică un instrument, el vrea s'o cheme ca să fie diriguitoarea poporului pentru trezirea unei conștiințe românești, naționale și creștine.

Hotărîrea cea din urmă a lui Octavian Goga, ca să fie dăruit bisericii ortodoxe castelul său de la Ciucea, pentru prefacerea lui într'o mânăstire unde să studieze și să mediteze monahii cu cultură aleasă, și ca el să-și odihnească viața de veci sub cripta bisericii acestei mânăstiri, ne arată cu ce credință a murit Octavian Goga și mai ales cu ce dorinți pentru biserica neamului său.

Pentru acestea și pentru toate cât nu se pot spune aci, ne rugăm Domnului să-l odihnească în rândurile drepților.

† Prof. Dr. Gheorghe Marinescu.—In primele zile ale lui Iunie, s'a stins viața prof. Gh. Marinescu. Savantul neurolog muncise atât și continua să lucreze, contribuind la alinarea suferințelor omenești, la cunoașterea adevărului științific și la gloria neamului românesc, încât se bucura de o adevărată venerație.

Din ceeace viața prof. Gh. Marinescu are legături cu biserica, amintim că el a fost elev al seminarului Central, pe care, părăsindu-l nu l-a privit ca pe o temniță din care a evadat, ci ca pe adevărata școală de unde a învățat să muncească stăruitor și plin de credință. Totdeauna când era invitat, primea să-și revadă școala tinereții sale, ceeace a făcut ca elevii și profesorii să-l sărbătorească acum câțiva ani.

Insă, ceeace ne face, în deosebi, să amintim aci despre prof. Gh. Marinescu este spiritualismul care sta la baza studiilor științifice și adânca înțelegere ce-o avea pentru fenomenul religios și creștin. Prof. Gh. Marinescu nu a afirmat în opera sa o credință atât de profundă cât susținuse alt coleg și savant, prof. Paulescu. Totuși, spiritul lui științific nu este dominat de o concepție materialistă, așa cum erau acum 30 de ani cei mai reprezentativi neurologi din țara noastră.

Ne amintim încă intervenția plină de greutate pe care a făcut-o Prof. Gh. Marinescu în discuțiunile în jurul viziunilor de la Maglavit ale lui Petrache Lupu, când alții încercau să-și facă un nume mai cu reclamă, susținând că ar fi vorba de un caz patologic al unui individ și de o psihoză colectivă a unei lumi inculte. Prof. Gh. Marinescu a mers la Maglavit, a stat de vorbă cu Petrache Lupu, nu l-a găsit un anormal și a mers mai departe, făcând o apropiere între Lourdes și Maglavit.

Dacă n'a fost un fanatic credincios sau un pios, a fost totuși un savant care a înțeles fenomenul religios, i-a recunoscut valoarea subiectivă și obiectivă, și a crezut în biserica sa, cum îl învățase tradiția și mediul în care trăise.

Cercul ieșenilor comemorează pe mitropolitul Veniamin Costache.—Intelectualii ieșeni, stabiliți la București, vor să nu piardă amintirile din patriarhalul lor oraș. Vor să le împrospăteze adunându-se în jurul marelor suflete care au făcut strălucirea Iașului,

Într'o Duminică, spre sfârşitul lunii Maiu, au comemorat pe marele mitropolit Veniamin Costache, care este un adevărat ctitor al culturii româneşti şi, in deosebi, moldovene.

Cu acest prilej, nu vom face aci biografia marelui mitropolit moldovean, ci vrem să strângem in câteva rânduri meritele deosebite pe care i le-au preaslăvit cei care i-au făcut comemorarea: grija de sănătatea poporului, înfiinţând spital şi spiţerie; preocuparea de cultura românească prin ridicarea din popor a elementelor înzestrate, în care avea mai multă încredere decât in odraslele unor familii boereşti încuscrite cu venetici de alt sânge; înfiinţează şcoli româneşti prin judeţele moldovene, ca să nu fie numai la Iaşi unde locuia boerimea; traduce cărţi pe care le-a tipărit; îndeamnă şi pe alţii ca să scrie, călăuzit neîncetat de acele gânduri scrise in precuvântarea sa la Istoria Vechiului Testament, tipărit in 1824: „Omul prin învăţătură, poate fi zugrav bun, geometru bun, fisic bun; pe toate cu învăţătură le pătrunde, toate le pricepe, toate le învaţă: prin aceasta se înalţă şi la scaunul Dumnezeului celui prea înalt; priveşte acolo gânditor Serafimii, Heruvimii, Arhanghelii şi Anghelii, ştie încă a da cuvânt şi pentru cele necuprinse de mintea omului numindu-le taine, descoperiri şi numiri dumnezeeşti...

„Dintr'aceste poate înţelege fieştecine cât de nevoe lucru este învăţătura la orişice om, şi in viaţa aceasta şi în cea care va să fie. Deci, ucigaşi de fii cu adevărat se pot socoti părinţii aceia ce nu se îngrijesc a da vre-un fel de învăţătură la fii lor; ba încă şi mai răi decât aceia, după cum adeverează gura cea de aur zicând că: ucigaşii de fii numai trupul despart de suflet; iar cei ce nu dau creştere bună şi învăţătură fiilor lor şi pe trup despart de suflet şi pe suflet de Dumnezeu... Vai, dar, şi amar vouă părinţilor în lumea aceasta! Dar mai vai şi mai amar încă in ceea ce va să fie"!... .

Sunt de ajuns aceste cuvinte ca să înţelegem care a fost preocuparea de toate zilele a lui Veniamin Costache, şi de ce el este un ctitor al culturii moldovene.

Biserica românească se poate mândri cu asemenea ierarhi in secolul XIX, dându-le aceeaşi cinste, lui Grigore Dascălul in Muntenia şi lui Andrei Şaguna in Ardeal.

Noul regim al sectelor. — Problema sectelor rămâne mereu actuală şi pentru Biserică şi pentru Stat:

a) Pentru Biserică, pentrucă din comunitatea creştină se desprind aceşti rătăciţi, care, încălziţi de fanatismul caracteristic oricărui nou intrat într'o nouă viaţă religioasă, simt nevoia prozelitară. In aparenţă, s'ar putea crede că entuziasmul lor, pentru noua viaţă religioasă isvorăşte dintr'o profunzime a vieţii religioase, ceeace nu ar avea comunitatea de care s'au desprins. In realitate, entuziasmul lor este o nevoie subiectivă ca să-şi justifice conştiinţei lor actul de despărţire de comunitatea in care au trăit şi să-şi găsească o putere de susţinere in mijlocul celorlalţi care ii privesc ca pe nişte rătăciţi. Agresivitatea lor faţă de credincioşii care nu i-au urmat, isvoreşte din acel curaj aparent, pe care-l au oamenii oridecâteori nu sunt adânc convinşi de propriile lor credinţe. Insă, pe naivi ii pot orbi cu acest entuziasm şi pot recruta

prozeliţi. De aceea Biserica se indurerează de rătăcirea lor şi se ingrijorează de cei pe care i-ar putea contamina.

b) Pentru Stat, ei sunt tot atât de periculoşi şi suspecţi, pentrucă sectarul nu rupe numai cu o parte din tradiţiunile in care a trăit, ci cu toate. La inceput, in sufletul lui, diferenţierea s'a făcut numai in jurul chestiunilor de credinţă. Mai pe urmă, sectarul vede că trebue să arunci din viaţa de altădată şi celelalte credinţe şi tradiţiuni ale comunităţii religioase in care a trăit. Un sectant religios devine, ca o necesitate sufletească, şi un antinaţional. E un sfârşit logic, după sufletul lui. De aceea problema sectanţilor interesează de o potrivă Biserica şi Statul.

Au fost vremuri când sectanţii au trecut in faţa Statului, pe temeiul principiului libertăţii de conştiinţă, ca simpli sectanţi religioşi, periculoşi numai când ar fi turburat ordinea publică. Pare că acum lucrurile sunt bine inţelese, iar Statul, din interese de siguranţă, simte nevoia unei supravegheri apropiate a acestor cetăţeni dubioşi, nu ca până acum, când se ocupa numai cu reprimarea eventualelor manifestări turburătoare ale ordinei publice. Acesta este principiul care stă la baza noului regim al sectelor, stabilit de P. S. Nicolae Colan, ministru al Cultelor.

Prin nouile măsuri se stabileşte: 1. sunt admişi numai baptiştii, adventiştii de ziua VII şi creştinii după evanghelie, a căror organizare nu trebue să depindă de vreo organizaţie străină, şi să fie organizaţi numai local şi pe comunităţi; 2. nici o comunitate nouă nu-şi poate lua fiinţa dacă n'are cel puţin 100 capi de familie, cetăţeni români necondamnaţi de justiţie şi trebuind să aibă o doctrină şi un ritual ce nu sunt contrare intereselor Statului român. Comunităţile nu se pot constitui intr'o asociaţie, ci fiecare asociaţie locală va fi independentă şi supusă direct Ministerului Cultelor; 3. sectele nu pot avea biserici propriu zise, ci numai case de rugăciuni; 4. prozelitismul le este interzis.

Bine inţeles, că aceste măsuri vor fi eficace dacă preoţimea nu va zice: acum am scăpat de secte, căci le supraveghează Statul!, ci va ingriji parohiile şi mai ales pe credincioşii răzleţiţi de parohie, care vin in contact cu ei, ca să nu imprumute psihologia sectară.

Frăţia creştină „Patriarhul Miron", după 12 ani de activitate. Printre miile de săraci şi de nemângâiaţi ai Capitalei, cari n'au unde să-şi odihnească trupul şi să-şi aline foamea, aşa cum sunt in toate marele oraşe din lume, trăind in mijlocul unor bogăţii şi risipe ce nu pot fi niciodată socotite, frăţia creştină „Patriarhul Miron", vrând să mângâie pe cei năpăstuiţi, a implinit cel mai mare indemn al Evangheliei: mila creştină. Numai când ai atâta iubire de oameni ca să inţelegi suferinţa, poţi aprecia ceea ce a făcut şi face această frăţie creştină, fie in adunările din fiecare Duminică in pavilionul din Parcul Carol, fie la cantina săracilor din str. Sf. Apostoli, vecină cu Azilul de noapte.

In adunările din Duminici şi sărbători, de doisprezece ani se adună acolo sute de oameni care nu pot să-şi procure plăceri alese cu bani, căci nu-i au; care in loc să se adune in cârciumi sau să se dedea viţiului aşteaptă aceste ceasuri ca singurele clipe de mângâere din cursul unei săptămâni; care, prin suferinţa comună şi singurătatea in care-şi duc viaţa, işi impreună inimile intr'o bucurie frăţească.

E un paradox al vieții sociale, că cu cât omul trăește într'un oraș mai numeros, cu atât el se simte mai sigur. Singurătatea și izolarea este starea de apăsătoare întristare în care trăește omul în marele orașe. Bogații singurateci își omoară urîtul în distracții scump plătite sau în vițiu. Săracii pot să trăiască în stare de vecinică invidie și revoltă, sau să alerge la vițiu omoritor de simțuri sau să cadă în desnădejde. Nu știu dacă inițiatorii și conducătorii frăției creștine „Patriarhul Miron" au înțeles dintru început că ei vor să răspundă acestor nevoi. Putem fi siguri, că ei au răspuns acestei nevoi. Căci toată activitatea acestei frății creștine mângâie și alină aceste suferințe

Ce s'a realizat în acești doisprezece ani de activitate: au trecut pe la adunările din după amiezile duminecilor și sărbătorilor zeci de mii de oameni, care s'au rugat, au ascultat cuvântul Evangheliei, au cântat împreună și s'au împrăștiat cu mai multă nădejde: s'au hrănit la cantină, în vremea iernii, mii de trupuri flămânde; s'au răspândit mii de broșuri cu învățături creștine: prin revista *Cuvânt Bun* s'au strecurat, timp de zece ani, mângâiere și îndrumare pentru cei care ar fi apucat pe drumurile rătăcite al sectarismului; iar acum se lucrează cu râvnă pentru construirea unui mare azil în București, având în mijlocul clădirilor și mai ales al sufletelor o biserică; s'a strâns ban cu ban, din pungile cele mai sărace, ca și din prisosul celor bogați, o avere de câteva milioane, nu ca o comoară care să fie amenințată de rugină, ci ca un isvor făcător de minuni.

Așa vedem că s'a lucrat la frăția „Patriarhul Miron", în timpul celor doisprezece ani de activitate, după cum reiese din dările de seamă înfățișate în adunarea generală din ziua de 5 Iunie.

Nu putem avea decât cuvinte de frățească mulțumire și de călduroase încurajări adresate tuturor celor cari au muncit în serviciul atâtor suflete. Iar toate acestea sunt o pildă că mult poate face iubirea printre oameni!

Adunarea anuală a Oastei Domnului, la Sibiu, în zilele Rusaliilor. — De șapte ani, în ziua Pogorîrii Sfântului Duh, frăția misionară Oastea Domnului se adună la Sibiu, sub președenția I. P. Sfințitului Mitropolit Nicolae. Anul trecut eram acolo, și priveam încântat de frumusețea acestei întâlniri frățești, așa cum stă cineva care nu-i nuntaș, însă se minunează, privind la frumusețea nunții din ogradă.

Oastea Domnului în adunarea sa anuală, în ziua Rusaliilor, m'a făcut să regret atunci toate frământările interioare prin care a trecut, toate bănuelile ce i s'au pus pe seamă că ar fi o asociație protestantă-sectară, și mai ales să înțeleg marele merit al Inaltului și priceputului Ierarh de la Sibiu, care a știut s'o cârmuiască printre adevărate stânci submarine.

Ceeace putea fi bănuit, sau a înțeles că trebue să urmeze drumul sfânt și adevărat al Bisericii, sau a căzut, pierzându-se în haosul rătăcirilor născocite de mândrie. Vremurile acelea de dibuire și de clarificare sunt încheiate, iar acum rămâne câmpul întins misionar spre care este chemată Oastea Domnului.

In congresul din anul acesta s'a accentuat că Oastea Domnului

trebue să răspundă acestei chemări și care trebue înfăptuită cu orânduială, cum a spus I. P. Sf. Sa mitropolitul Nicolae Bălan: *„Nicio luptă duhovnicească nu poate fi dusă fără orânduială. Și astfel Sf. Sinod a dat un statut pentru Oastea Domnului, care nu e programul ei, ci numai o mică măsură de organizare. Programul Oastei, repet, e programul Bisericii. Ținta Oastei e ținta Bisericii. Ținta Oastei este ținta Evangheliei. Precum Biserica e una cu Evanghelia, așa și Oastea e una cu Biserica și prin Biserică cu Evanghelia. Acesta este programul. Pentru înfăptuirea lui el ne cere toate puterile noastre, tot ce avem noi, „pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm", cum spune la Sfânta Liturghie".*

Am citat aceste cuvinte ale Înaltului îndrumător al Oastei Domnului, care a arătat că Oastea nu poate lucra decât în Biserică și prin Biserică, pentru Evanghelie, cu tot devotamentul care se cere oricărui ostaș, gata să-și sacrifice viața.

Iar din partea Oastei Domnului, a vorbit frumos între alți mulți d-l I. Gr. Oprișan, care a mărturisit același duh de ascultare față de Biserică: „Duhul Oastei nu poate fi altul decât acela care aplică întru totul rugăciunea arhierească „eu mă rog, Tată, ca ei să fie desăvârșit una, cum Eu una sunt cu Tine! Duhul Oastei nu poate fi altul decât acela care, în fața pustiirei ce aduce Satana, strânge luptătorii laolaltă în disciplina rânduelii, în ascultarea desăvârșită de Biserică, iar nicidecum nu-i desparte, nu-i imparte, nu-i împrăștie, nu-i amăgește cu diferite socoteli legate de interese și oameni".

Oastea Domnului având ca obiectiv principal misionar nimicirea păcatului în om și în lume, înțelegem cât de nesfârșit îi este câmpul său de muncă. Lucrând în mijlocul marelor orașe, unde sunt atâtea suflete cufundate în desnădejde și păcat, sau la țară unde trebue să încolțească, ca ghioceii, sub straturile groase de zăpadă al indiferenței și obișnuinței cu răul, așteptăm cu bucurie orice isbândă câștigată în mântuirea sufletelor. O asemenea frăție misionară poate fi comunitatea spirituală care să nu lase să se îndrepte spre secte atâtea suflete sincere și naive, care fără de îndrumare, apucă pe căile rătăcite în afara Bisericii.

Ne bucurăm, deci de noul drum pe care merge acum această asociație creștină, care are rolul unei armate de avantgardă a Bisericii.

Preotul *Victor N. Popescu*

CRONICA EXTERNĂ

ALBANIA

Statistica confesională în Albania. — Numărul intregei populaţii din Albania in prezent trece peste un milion de locuitori, dintre care peste 500.000 sunt de religiune mahomedană, iar ortodocşii numără mai bine de 350.000. In sfârşit, numărul catolicilor (de origină albaneză) nu trece de 100.000 de oameni. (**Църковенъ вестникъ**, nr. 12, 1938).

Adunarea sinodului Bisericii albaneze. — In ziua de 20 Martie a. c. s'a ţinut adunarea ordinară a sfântului Sinod la reşedinţa mitropolitană din Tirana, la care au luat parte şi reprezentanţii laici.

După rugăciunea arhierească, arhiepiscopul şi mitropolitul Kristofor Kissi a deschis şedinţa, arătând situaţia actuală a Bisericii, ce s'a făcut în ultimul timp şi ce trebue să se facă în anul acesta. La propunerea arhiepiscopului s'a ales o comisiune pentru cercetarea gestiunei de anul trecut. (*Gazeta e Korcës*, nr. 2927, 1938). *S. S.*

BELGIA

Protest contra congresului ateiştilor la Bruxelles. — Comunităţile catolice din intreaga ţară au intervenit pe lângă Guvern ca să oprească organizarea congresului ateiştilor moscoviţi, ce urma să aibă loc la Bruxelles. In acelaşi timp au luat măsuri serioase contra răspândirii literaturii ateiste, ca broşuri şi reviste. Cu acest prilej s'a dovedit că numai anul trecut bolşevicii au exportat din Rusia 1.200.000 broşuri şi mai mult de 3.600.000 cărţi şi reviste, cari s'au răspândit mai ales în Spania, Franţa, Belgia, Olanda, Cehoslovacia şi America. Numai în jumătatea anului trecut au exportat 4.000.000 cărţi şi reviste, dintre cari 1.009.000 destinate copiilor. (**Пастирско Дѣло**, nr. 38, 1937).

N. M. N.

BULGARIA

Moartea mitropolitului Maxim. — In ziua de 3 Martie a. c. a încetat din viaţă una dintre cele mai remarcabile figuri ale Bisericii ortodoxe bulgare — mitropolitul din Plovdiv (Filipopol) Maxim. Ca şi răposatul mitropolit Simeon al Varnei, mitropolitul Maxim se bucura de mare respect din partea poporului bulgar. Toată viaţa sa mitropolitul Maxim şi-a închinat-o în slujba poporului. În timpul, când Bulgaria era sub jugul turcesc, puţini oameni aveau pregătirea şi inima înflăcărată de dragoste pentru a-şi închina viaţa în misiunea de a lumina poporul de

jos cu lumina Evangheliei creştine. Mitropolitul Maxim încă din tinereţe (la vârsta de 18 ani) şi-a pus toată energia şi toată dragostea inimii sale în slujba Bisericii. După eliberarea Bulgariei (1877) viitorul mitropolit studiază în Rusia, de unde se întoarce cu cunoştinţe solide şi entusiasm. Timp de 70 ani mitropolitul Maxim slujeşte sfintei Biserici, din cari 32 de ani ca mitropolit al Filipopolui. El moare în vârstă de 88 ani.

Infiinţarea unei eparhii ortodoxe bulgare în America. — Sf. Sinod al bisericii ortodoxe bulgare, pentru satisfacerea nevoilor religioase ale Bulgarilor din America, a înfiinţat acolo o eparhie sub directa jurisdicţie a Sf. Sinod şi a numit pe P. S. Episcop Andrei ca primul cârmuitor al eparhiei ortodoxe bulgare din America. Episcopul Andrei se bucură de mare popularitate, este înzestrat cu bogate cunoştinţe teologice şi experienţă. In ziua de 3 Aprilie a. c. episcopul Andrei a plecat în America. Cu prilejul acesta a slujit sfânta Liturghie în Biserica Alexandru Nevski din Sofia, la care a luat parte o mulţime mare de popor, care a însoţit apoi pe P. S. Episcop până la gară. Episcopul Andrei duce cu sine o Epistolă din partea sf. Sinod către clerul şi populaţia bulgară din America.

Satisfacerea unor doleanţe ale studenţilor teologi bulgari. — Pe la sfârşitul anului 1937, studenţii teologi au prezentat Ministerului Instrucţiunii Naţionale un memoriu, prin care cer să li se dea drept de a fi profesori de religie în şcolile secundare. *Monitorul oficial* bulgar publică (nr. 31 din 11. II. 1938), decretul lege, prin care se acordă absolvenţilor teologi dreptul să intre în corpul didactic al învăţământului secundar. Presa bisericească a primit cu satisfacţie rezolvarea acestei chestiuni, întrucât religia era predată de oameni cu altă specialitate, rezultatele învăţământului religios de multe ori fiind nesatisfăcătoare. *S. S.*

Alegerea episcopului Iosif ca mitropolit al Varnei. — La 12 Dechemvrie anul trecut, adunarea eparhială a mitropoliei Varna şi Preslav s'a întrunit pentru alegerea unui nou chiriarh, care să ocupe scaunul rămas vacant în urma trecerii la cele veşnice a mitropolitului Simion. A fost ales în unanimitate episcopul Iosif Znepolschi, iar sf. Sinod al Bisericii ortodoxe bulgare a confirmat alegerea în ziua de 26 Dechemvrie, proclamând pe episcopul Iosif mitropolit al Varnei şi Preslavului.

Mitropolitul Iosif s'a născut în anul 1898 în oraşul Sevlievo. Ca mirean s'a numit Ivan Lazarov. A urmat cursurile seminarului din Sofia, în timpul cărora a intrat în monahism, iar la terminarea lor, în 1921, se duse la mănăstirea Rila, unde a stat un an ca membru al soborului.

La înfiinţarea Facultăţii de Teologie din Sofia ierodiaconul Iosif a fost printre primii studenţi, iar după un an pleacă, pentru studii temeinice, la Cernăuţi, fiind ajutat cu o bursă de mitropolitul Ştefan al Sofiei. In 1926 obţinu titlul de licenţiat în teologie şi în acelaşi an pleacă la Viena şi Paris, unde îşi adună material pentru lucrarea sa *Gnosticism*, cu care obţinu doctoratul în teologie tot la Cernăuţi. Inapoiat la Sofia i s'a dat un post de profesor la seminarul de acolo, de unde fu ales protosinghel al mitropoliei Nevrocopolului şi apoi, ca arhimandrit, al mitropoliei,

Sofici. In acest post a lucrat cu mai multă râvnă, nu numai ca administrator şi conducător al tribunalului bisericesc, ci şi ca indrumător neobosit al invăţământului religios.

După ce vizită mai multe centre apusene pentru cercetarea activităţii sociale, instructive şi administrative ale Bisericilor catolice şi protestante, in 1936 a fost sfinţit arhiereu cu numele Znepolschi. Ca episcop prezidează şi conduce diferite asociaţii cu caracter religios şi face traduceri din opere teologice însemnate, din limbile moderne pe care le cunoaşte.

Mitropolitul Iosif al Varnei şi Preslavului este un ierarh care face cinste Bisericii bulgare prin cunoştinţele, munca şi inţelepciunea sa, calităţi dăruite de Dumnezeu pentru o activitate vrednică de un inalt păstor sufletesc. (Църковенъ вестникъ, nr. 1-2, 1938). *N. M. N.*

CHINA

Situaţia bisericii ortodoxe. — După ştirile primite din Shangai toate bisericile ortodoxe au rămas neatinse, iar dintre credincioşi s'au inregistrat numai 2 cazuri mortale. Viaţa bisericească decurge in mod normal. Numai intr'o singură biserică slujba religioasă a fost suspendată, aflându-se in zona operaţiilor militare şi populaţia evacuată. Lucrurile sfinte din această biserică au fost transportate in catedrala episcopală, iar locaşul insuşi a rămas neatins. Episcopul Victor şeful Misiunii ruse din China, se află la Peking, iar episcopul Juvenal la Dairen.

De la inceperea operaţiilor militare din Shangai, episcopul Ioan al Shangaiului s'a adresat păstoriţilor săi printr'o pastorală, prin care le cere să fie gata să primească orice nenorocire, petrecând in rugăciune şi să primească sf. Împărtăşanie. Ii indeamnă apoi să ia parte activă la ajutorarea răniţilor şi nevoiaşilor. (Церковная жизнь, nr. 10-12, 1937).

Organizaţia bisericii ortodoxe. — Ortodoxia a pătruns in China, datorită mai ales Rusiei pravoslavnice, care a trimis misiuni puternice pentru convertirea celor ce şedeau la umbra zidului chinezesc. Misiunile acestea şi-au serbat in anul 1937 nu mai puţin de 250 ani de existenţă. Cu această ocaziune s'au săvârşit in toate bisericile ortodoxe din China, slujbe de mulţumire lui Dumnezeu pentru ajutorul dat la infăptuirea marei opere misionare de creştinare a galbenilor.

Biserica ortodoxă chineză are o mitropolie misionară a Harbinului şi Manciuriei, având ca şef pe mitropolitul Meletie cu trei episcopi sufragani şi anume: Victor, şeful misiunii cu reşedinţa la Peking; Ioan din Şangai şi Juvenalie, un ierarh distins, episcop de Tientsin.

Clerul işi face pregătirea teologică superioară la facultatea de teologie din Harbin-Manciuria unde apar câteva reviste bisericeşti in limba rusă. Tot in acest oraş există o catedrală măreaţă, biserică-monument ridicată de curând in memoria mucenicilor incoronaţi Nicolae II Ţarul Rusiei şi Alexandru I regele Jugoslaviei.

La Şangai s'a infiinţat şi organizat de preotul Nicolae Li, chinez de origină, pe lângă reşedinţa arhierească, o *Frăţie ortodoxă chineză.*

In oraşul Harbin s'a intemeiat in 1927 o mănăstire a „Maicii Domnului din Cazan". Pe lângă această instituţie funcţionează o tipografie

şi un spital cu farmacie proprie, orânduită după toate cerinţele moderne. In acest spital sunt îngrijiţi zilnic aproape o sută de bolnavi.

La Peking fucţionează o şcoală primară in care invaţă peste o sută de copii chinezi ortodocşi. Episcopul Ioan din Şangai a luat iniţiativa infiinţări in oraşul lui de reşedinţă a unei şcoli teologice superioare.

Biserici mai mari există in centrele mai importante din Jablon, Situhezi, Velşah şi Ajihu.

In vara anului 1937, patriarhul sârbesc Varnava a trimis bisericii din Harvin o părticică din sfintele moaşte ale cuviosului Arsenie făcătorul de minuni, sârb de origine şi in cinstea căruia se va construi o catedrală măreaţă. Evenimentul acesta a prilejuit o mare sărbătoare pentru chinezii ortodocşi.

In Coreea de Nord există cinci posturi misionare cari desfăşoară o activitate frumoasă plină de zel şi incununată de succese.

„Iată, cu cât inaintea adventiştilor lucrează ortodoxia la increştinarea chinezilor, fără dolarii evreilor americani", afirmă ziarul românesc *Nadejdea* din Vrsac. (Jugoslavia), nr. 49, 1937. *V. D.*

Frăţia ortodoxă din Şanghai. La 22 Fevruarie a. c. s'au implinit 15 ani de la infiinţarea Frăţiei ortodoxe ruse in Şanghai. Existenţa Frăţiei este rezultat al activităţii pentru infăptuirea poruncii dumnezeeşti de dragoste către aproapele şi o dorinţă nestrămutată din partea creştinilor de a lua parte la conducerea afacerilor bisericeşti. Ocârmuirea Frăţiei a fost intotdeauna in mâinile arhiereilor ortodocşi. Marea grijă pentru propăşirea ei a purtat-o in deosebi răposatul arhiepiscop Simeon, datorită căruia s'a pus inceputul zidirii bisericilor creştine in Şanghai, ceiace a atras un număr mare de credincioşi. Pe lângă acestea, Frăţia a fost răsunătoarea tuturor intâmplărilor de seamă din viaţa bisericească inlăuntru sau din afară de frontierile Rusiei Sovietice. Acum Frăţia lucrează sub conducerea arhiepiscopului din Şanghai şi sub ocrotirea preşedintelui şi fondatorului său D-r. Dimitrie Iosifcev Kazacovski. Frăţia ortodoxă rusă poate fi socotită printre cele mai mari organizaţii sociale din Şanghai.

Frăţia a infiinţat şi intreţine următoarele instituţiuni şi aşezăminte:

1. Un spital cu trei secţiuni — boale interne, chirurgie şi psihiatrie Spitalul este organizat după cele mai moderne prescripţiuni ale ştiinţei. Activitatea spitalului este in deosebi mărită in timpul operaţiunilor militare. Aici a fost infiinţată şi o secţiune pentru a lupta împotriva holerei şi epidemiilor, care se ivesc adeseori şi mai ales in vremuri de războiu. Există şi o secţie pentru copii slabi şi bolnavi. Este vrednic de ştiut că pe lângă tratarea medicală, copiii sunt educaţi in spiritul credinţii ortodoxe.

2. Un azil pentru femei bătrâne şi părăsite. Azilul poartă numele răposatului arhiepiscop Simeon. In el sunt adăpostite peste 30 de femei, cari primesc intreaga intreţinere. Pe lângă azil este şi o biserică.

3. Frăţia mai intreţine şi o şcoală comercială, care este cea mai mare şcoală rusească din Şanghai. In ea primesc educaţie peste 150 de elevi. Pentru cei mai săraci, taxele sunt plătite de către Frăţie, care le dă şi intreţinere in internat. Elevii sunt educaţi in duh curat ortodox şi in dragoste către patrie.

Pe lângă aceste instituţiuni Frăţia intreţine şi o farmacie, medici etc. (Церковная жизнь, nr. 2, 1938). S. S.

CHIPRU

Moartea mitropolitului Nicodim de Kition. — Două fapte de seamă s'au întâmplat în biserica acestei insule: mitropolitul Nicodim de Kition, unul din prelaţii exilaţi, a murit în ziua de 31 Septemvrie 1937, la Ierusalim. Prin aceasta putem spune s'au uşurat oarecum greutăţile ce ţineau pe loc alegerea de arhiepiscop.

Al doilea fapt este în legătură cu condiţiunile fixate în ultima vreme de autorităţile britanice şi pe care va trebui să le îndeplinească orice candidat la scaunul de arhiepiscop al bisericii Chiprului. Această măsură este menită să excludă de la alegere pe exilaţii după revoluţia din 1913, pe acei care au fost condamnaţi ca răzvrătitori şi pe acei care nu sunt băştinaşi din Chipru.

Fără îndoială că toate piedicele acestea scornite de autorităţile britanice nu vor putea împăca starea care se înrăutăţeşte pe zi ce trece, şi nu vor putea să liniştească nici pe credincioşii chiprioţi, care vor să aibă libertate deplină cel puţin întru ocârmuirea celor bisericeşti. Asta este şi pricina pentru care scaunul de arhiepiscop stă vacant de atâţia ani. Patriarhia din Constantinopol dornică să se sfârşească odată neînţelegerile, a împuternicit de curând pe mitropolitul Hrisant al Trebizondei să meargă în Chipru şi să ia înţelegere cu conducătorii britanici în privinţa drepturilor de libertate desăvârşită pe care le-a avut întotdeauna biserica acestei insule.

Să nădăjduim că lucrurile vor putea căpăta deslegarea cuvenită, iar mitropolitul Hrisant îşi va putea îndeplini cu bine însărcinarea primită din partea Patriarhiei ecumenice. *G. I. M.*

CONSTANTINOPOL

Comisiunile sinodale ale Patriarhiei ecumenice. — Pentru noua perioadă anuală care a început în luna Martie, s'au constituit opt comisiuni sinodale şi anume: 1) eforia şcoalei teologice, 2) comisiunea canonică, 3) comisiunea economică, 4) comisiunea pentru chestiunile bisericeşti generale 5) comisiunea de control, 6) comisiunea pentru bibliotecă, arhivă şi revistă, 7) comisiunea pentru Sfântul Munte, 8) comisiunea pentru sinoadele panortodoxe şi pentru congresele creştine. Membrii acestor comisiuni sunt ierarhii sinodali; secretarii sunt numiţi şi dintre arhimandriţi. Din comisiunea pentru sinoadele panortodoxe şi pentru congresele creştine fac parte şi profesorii şcoalei teologice din Halki.

Moartea arhimandritului Paraschevaidis. — In revista *Ortodoxia* a Patriarhiei ecumenice se scriu cuvinte de preţuire deosebită pentru arhimandritul Paraschevaidis, cu prilejul stingerii sale din viaţă. A desfăşurat acest arhimandrit o activitate bogată în slujba credincioşilor din Asia Mică. După aceia a fost director al seminarului din Patmos şi în ultimul timp păstor al comunităţii ortodoxe greceşti din Leipzig. A luat parte, ca reprezentant al Patriarhiei din Constantinopol, la congresele creştine interconfesionale de la Lausanne şi Stockholm. A colaborat la revistele bisericei greceşti. Dumnezeu să-l primească între cei drepţi. (Ὀρθοδοξία, anul XIII (1938), fasc. 3). G. C

ESTONIA

Biserica și noua Constituție. — La 28 Iulie 1937 Adunarea națională estonă a primit noua Constituție care rândueşte raporturile Statului cu diferitele comunități religioase. Potrivit acestei legi nici o biserică nu-i recunoscută ca Biserică de Stat, iar libertatea conștiinței este garantată. Cei doi capi ai bisericilor luterană și ortodoxă sunt socotiți membrii de drept ai Consiliului de Stat. *G. I. M.*

GRECIA

Lupta Bisericii împotriva blasfemiei. — La Salonic există o asociație de credincioși al cărei scop este combaterea răului obiceiu de a înjura și de a spune lucruri necuviincioase cu privire la Dumnezeu și lucrurile sfinte. Președintele de onoare al acestei asociații este însuși mitropolitul Salonicului. Ierarh stăruitor, acest mitropolit a convins pe toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii grecești să lupte împotriva blasfemiei. Sfântul Sinod a hotărît ca una din săptămânile postului mare, — a patra — să fie închinată luptei împotriva blasfemiei. In această săptămână, in toate bisericile ortodoxe din Grecia, s'au ținut predici și s'au dat îndemnuri credincioșilor de a se lepăda de obiceiul urît al blasfemiei și de a stărui ei înșiși ca acest obiceiu să dispară cu desăvârșire. (Πάνταινος, anul XXX (1938), nr. 15).

Infiinţarea unei case de corecţiune pentru clerici. — Prin legea nr. 5383 se admisese înființarea unei case de corecțiune pentru clerici. Această casă, denumită Ἐκκλησιαστικὸν σωφρονιστήριον, a luat ființă de curând la mănăstirea Pitharios din insula Mitilene. Vor fi trimiși în această casă clericii supuși pedepsii corecțiunii. Ei vor fi obligați să participe la toate slujbele de zi și de noapte ale mânăstirii; vor fi obligați să îndeplinească anumite lucrări manuale și să întrețină singuri curățenia chiliilor in care vor locui. Nu vor putea avea bani asupra lor. Toate obiectele și scrisorile trimise clericilor aflați in casa de corecțiune vor fi cercetate mai intâiu de către directorul casei. Vizitele din afară sunt îngăduite numai membrilor familiei și numai cu aprobarea directorului. Pentru cei care vor călca dispozițiunile regulamentului casei de corecțiune, se statornicesc pedepse ca acestea: mustrarea, oprirea de a ieși din chilie, interzicerea vizitelor din afară, oprirea corespondenții, oprirea fumatului.

Personalul conducător al acestei case de corecțiune se compune din: un director care trebue să fie licențiat în teologie și să aibă gradul de arhimandrit, un subdirector deasemenea arhimandrit licențiat în teologie, și un secretar cleric.

Regulamentul pentru funcționarea casei de corecțiune a fost publicat în Monitorul Oficial al Greciei, nr. 77 din 9 Aprilie 1938. (Ἐκκλησία, anul XVI (1938), nr. 17-18).

Infiinţarea unei şcoale clericale pregătitoare. — La Vuliagmeni, in apropiere de Atena, funcționează un orfelinat sub conducerea Bisericii. Printr'un decret-lege din 14 Aprilie a. c. se înființează pe lângă acest

orfelinat o școală clericală pregătitoare ai cărei elevi vor fi luați numai dintre orfanii admiși in orfelinat. Cursurile acestei școale vor dura doi ani, absolvenții vor avea dreptul să se inscrie in seminariile teologice precum și dreptul de a fi admiși in cler pentru parohiile ce nu cuprind mai mult de 100 familii. Programa cursurilor și materiilor de invățământ urmează să fie intocmită de către Sfântul Sinod. Profesorii vor fi numiți in urma propunerii arhiepiscopului Atenei. Regulamentul interior al școalei va fi identic cu regulamentul școalelor medii ale Ministerului de Instrucție. (Ἐκκλησία, anul XVI (1938), nr. 17-18).

Ierarhii Bisericii grecești nu pot hirotonisi clerici care aparțin altor Biserici. — Mulți dintre ierarhii Bisericii ortodoxe din Grecia obișnuiau să hirotonisească clerici aparținând altor Biserici autocefale sau mănăstirilor de la Sfântul Munte. Asemenea hirotonii se săvârșeau uneori fără respectarea condițiunilor de vârstă și de pregătire privitoare la cei admiși in cler. Printr'o hotărire de curând luată, Sfântul Sinod al Bisericii grecești a oprit asemenea hirotonii, statornicind ca sancțiune nulitatea lor. Socotindu-se totuși, că legăturile Bisericii ortodoxe grecești cu celelalte Biserici ortodoxe autocefale se păstrează și se chezășuesc numai prin mijlocirea Sfântului Sinod, se stabilește prin aceiași hotărire că ierarhii ortodocși din Grecia vor putea săvârși hirotonii de clerici străini, numai cu aprobarea Sfântului Sinod. (Ἐκκλησία, anul XVI (1938), nr. 13).

G. C.

Misiunea internă in Biserica Greciei. — Sunt aproape doi ani de când a luat ființă in Grecia (pe temeiul legii nr. 41 din 1936) instituția misionară *Serviciul Apostolic* (Ἀποστολικὴ διακονία), cu scopul de a ajuta Biserica să schimbe din punct de vedere duhovnicesc societatea grecească. Luminarea poporului, indreptarea moravurilor, apărarea de propaganda străinilor și ajutorul material pentru cei nevoiași, sunt mijloacele de care se folosește această organizație pentru ajungerea scopului ei inalt. Numai lipsa fondurilor necesare a făcut ca până in vremea din urmă activitatea *Serviciului apostolic* să fie foarte restrânsă. Odată insă cu publicarea legii, care asigură acestei instituțiuni suma de peste un milion de drahme anual, Serviciul apostolic a inceput să desfășoare o activitate intinsă. Iată câteva din primele sale infăptuiri: Incepând de la 1 Ianuarie 1938 publică săptămânal o foaie religioasă, intitulată *Amvonul*, care cuprinde predica duminicii, o coloană catehetică, sfaturi, și altele. Această foaie se tipărește in 20.000 exemplare și se trimite gratuit la toate parohiile, la toate școlile, la inchisori, in armată, și in general la toți care o cer. In prezent se studiază problema găsirii fondurilor pentru imbunătățirea acestei reviste și pentru tipărirea ei intr'un număr de 100.000 exemplare, fiind foarte căutată. Deasemenea s'au mai tipărit cărți religioase, calendare și icoane, care se vând cu prețuri foarte mici. Se impart uneori și exemplare gratuite. In urma intervenției *Serviciului apostolic*, Marele Stat major al Armatei elene a hotărit ca tinerii teologi, in timp ce își fac serviciul militar, să fie folosiți la regimente ca predicatori și cateheți. Pentru ca toți acești tineri să poată lucra cu folos pe terenul misionar, s'a hotărit inființarea de Seminarii pedagogice catehetice, care vor fi subvenționate tot de *Serviciul apostolic*.

Colegiul electoral a propus trei candidaţi. După cum era de prevăzut, mitropolitul Gavriil (Dojici) trebuia să întrunească cele mai multe voturi. Deaceia a şi fost ales de înalta Regenţă, fiind instalat chiar în ziua alegerii. Procedura aceasta rapidă se explică prin dorinţa guvernului de a termina cu intrigile în jurul numirii noului patriarh sârbesc.

Ceremonia instalării noului patriarh, la care au luat parte reprezentanţii tuturor cultelor din ţară, a început printr'o slujbă religioasă oficiată de însuşi noul patriarh Gavriil înconjurat de 12 episcopi, 24 diaconi şi alţi clerici.

După cântarea „Aleluia", a urmat actul investirii. Doi episcopi mai bătrâni l-au condus pe patriarh în faţa iconostasului, unde unul dintre ei a prezentat Principelui Regent Paul colierul „Sfinţilor sârbi" pe care principele l-a pus la gâtul înaltului ierarh. Celălalt episcop a prezentat cârja sfântului Maxim pe care Principele a înmânat-o deasemenea patriarhului. Condus apoi la scaunul său, noul patriarh a rostit o cuvântare ocazională binecuvântând apoi asistenţa. Poporul care aştepta în stradă a aclamat îndelung pe patriarhul Gavriil.

Noul ales este în vârstă de 57 ani. Născut la 17 Mai 1881 în localitatea Vrouţi (Muntenegru) dintr'o veche familie de preoţi, cursurile şcolii primare le-a făcut într'o mănăstire, cele secundare la Belgrad, Prizren şi Constantinopol, iar facultatea de teologie la Atena, unde şi-a luat şi doctoratul (1909). La 6 Dechemvrie 1913 a fost numit episcop la episcopia de Peci, nou înfiinţată. În timpul războiului mondial a fost internat în Ungaria. După constituirea Iugoslaviei a fost deputat în adunarea naţională de la Podgoriţa, apoi şeful delegaţiei care a dus la Belgrad hotărîrea unirii Muntenegrului cu Serbia. La 17 Octomvrie 1920 este ales mitropolit al Muntenegrului cu reşedinţa la Cetine. Colaborator apropiat al defunctului patriarh Varnava, el a luptat mult contra concordatului cu Vaticanul.

Biserica ortodoxă română bucurându-se îi spune: „Întru mulţi şi fericiţi ani, Vlădica!" *V. D.*

Гласникъ (13. III), oficiosul Patriarhiei ortodoxe sârbe, publică un articol de fond, în care sunt exprimate sentimentele de bucurie ale poporului ortodox sârb după împăcarea neînţelegerii între Biserică şi guvern şi alegerea noului patriarh.

„Deasupra orizontului senin al bisericii ortodoxe sârbe,—scrie organul patriarhal—acum câtva timp s'a oprit un nor des... Biserica a fost pusă în faţa unei încercări mari şi grele... Prima şi cea mai mare încercare a fost moartea şi pierderea neaşteptată a întâiului mare ierarh şi patriarh al Serbiei, Varnava. După aceea au venit în ultimele luni şi alte încercări grele.

Dar biserica ortodoxă a sfântului Sava rămâne, până la sfârşitul veacului statornică păzitoare a învăţăturii divine a lui Hristos şi a tradiţiunii sale. Cu răbdare şi smerenie ea a îndurat toate încercările. Nici o clipă ea nu s'a îndoit şi nici o clipă nu s'a revoltat împotriva lui Dumnezeu. Necontenit zi şi noapte îndreaptă rugăciunile sale credincioase şi sincere către Dumnezeu atotţiitorul pentru terminarea acestor nenorociri lumeşti...

In urmă a fost plăcut lui Dumnezeu la 21 Fevruarie 1938, să elibereze Biserica sârbă de aceste greutăţi impovărătoare şi nedorite. La această dată ne-a trimis vestea pentru zile mai frumoase. Providenţa ne-a dat pe alesul său în persoana noului ales patriarh al Bisericii ortodoxe sârbe I. P. S. Mitropolit Gavriil al Muntenegrului.

Biserica ortodoxă sârbă în acea zi, după şase luni, a desbrăcat de pe sine doliul. In locul steagurilor negre, arborate timp de 6 luni pe turnurile bisericilor ortodoxe sârbe, au fost arborate din nou steagurile bisericeşti". S. S.

O statistică bisericească. — Numărul preoţilor cu studii teologice superioare este de 43, cu studii superioare neteologice 5, şi unul cu studii superioare neterminale.

Numărul preoţilor cu studii seminariale este de 539 cu seminarul compet şi 872 cu seminarul inferior. 226 preoţi cu studii liceale terminate, iar 702 cu aceleaşi studii neterminate. Numărul total al preoţilor de mir este de 2388.

Sunt 257 biserici parohiale la oraşe şi 2375 la sate; 86 capele la oraşe şi 613 la sate. Sunt 90 mânăstiri cu 256 monahi (Православље, nr. 9-10, 1937). *V. D.*

JAPONIA

Biserica ortodoxă japoneză. — Corespondentul ziarului polonez „Slovo" redă un interview al protoiereului mitrofor Simeon Mii, preşedintele sinodului catedral din Tokio, în care afirmă că emigranţii ruşi în Japonia se bucură de deplină libertate religioasă, iar pentru instruirea copiilor lor în limba rusă şi religia ortodoxă, există o şcoală primară în centrul cartierului rusesc.

Numărul ortodocşilor japonezi în Tokio se ridică la 2000. Cultul religios se oficiază mai ales în limba japoneză.

Conducătorul Misiunii ortodoxe, mitropolitul Serghie, este om foarte activ şi energic.

Numărul japonezilor, cari primesc religia ortodoxă în Japonia creşte mereu. Numai în cursul anului 1936 a atins cifra de 300 de persoane. (Пастирско дѣло, nr. 35, 1937). S. S.

LITUANIA

Ştiri îmbucurătoare. — Dintre tinerele biserici ortodoxe, care au luat fiinţă după războî, Biserica lituană, de şi puţin numeroasă, prin buna organizaţie şi hărnicia ierarhilor ei, a ajuns la o stare, care poate să bucure pe toţi ortodocşii de pretutindeni. In fruntea eparhiei ortodoxe lituaniene stă mitropolitul Elefterie, renumit teolog rus, ale cărui opere teologice sunt destul de apreciate pretutindeni. Mitroplitul Elefterie a contribuit mai ales pentru ridicarea eparhiei sale prin spiritul său organizator. Sub conducerea I. P. S. Sale apare revista eparhiei lituaniene, care oglindeşte prin frumoasele sale pagini viaţa confraţilor noştri de credinţă ortodoxă din Nordul Europei. Urmărind cu atenţie viaţa lor bisericească, nu putem decât să ne bucurăm de autoritatea şi rolul, pe care il joacă Biserica ortodoxă în viaţa poporului lituanian.

Oficiosul Bisericii ortodoxe din Lituania elogiază activitatea organizațiilor ortodoxe pe teren bisericesc, cultural și social. Astfel Frăția Sf. Nicolae organizează în fiecare an lecturi religioase sub ocrotirea mitropolitului Elefterie. Scopul acestor lecturi este de a afirma spiritul ortodox în raport cu celelalte confesiuni creștine. Cercul femeilor pe lângă biserica Sf. Andrei întreține cu mijloace proprii biserica, se îngrijește de curățenia ei și organizează procesiuni religioase, purtând icoana făcătoare de minuni a Sf. Fecioare din catedrala Buna Vestire. (Голосъ Литовской Православной епархіи, nr. 9-10, 1937).

Cruciada împotriva dansurilor moderne. — Revista Гласникъ anunță, că presa cotidiană din Lituania a deschis o luptă dârză împotriva dansurilor moderne. Nu este condamnat orice dans, lupta este dusă mai ales împotriva dansului tango. Ziarele în atacurile lor au cerut, ca tango-ul să fie scos și din radio-programul. (Църковенъ вестникъ, nr. 14, 1938).

Biserica ortodoxă și a 20 aniversare a Statului lituanian. In ziua de 16 Fevruarie a. c. s'a serbat a 20-a aniversare a statului lituanian. Cum se știe statul lituanian a luat ființă la 16 Fevruarie 1918. Cu ocazia acestei sărbători naționale, I. P. S. Mitropolit Elefterie a trimis Prezidentului lituanian, d-l A. Smetona o adresă, prin care își exprimă bucuria că a trăit să vadă timp de 20 de ani o Lituanie independentă. Biserica ortodoxă întotdeauna a considerat puterea Statului ca trimisă de la Dumnezeu, iar în persoana d-lui Prezident acum ea vede un trimis special al lui Dumnezeu, căruia Biserica ortodoxă îi dorește sănătate și muncă spornică. Prezidentul Smetona a răspuns cu cuvinte tot atât de călduroase mitropolitului Elefterie. (Голосъ Литовской Православной Епархіи, nr. 3, 1938). *S. S.*

MANCIURIA

Reorganizarea Facultății de teologie ortodoxă din Extremul Orient. Prin dispozițiunea guvernului, institutul *Sf. Vladimir* din Harbin a fost închis, iar în locul lui se înființează „*Universitatea Manciuriei de Nord*". Facultatea de teologie de pe lângă această universitate primește în viitor numirea de *Institut teologic*. Profesorii și decanul rămân aceiași ca și mai înainte. Universitatea va fi întreținută de către statul manciurian (Пастирско Дѣло, nr. 8—9, 1938). *S. S.*

RUSIA SOVIETICĂ

Neutralitate religioasă. — Em. Iaroslavski în „Партійномъ строительствѣ" condamnă curentul din partidul comunist și comsomolul, care tinde pentru „înființarea unei neutralități față de religiune". In calitatea sa de președinte al uniunii ateilor, Iaroslavski personal a vizitat mai mulți fruntași ai partidului comunist și a constatat că în casele lor mai mulți comuniști țin pe pereți icoane. La întrebarea: „Pentru ce nu vă lepădați de prejudecata religioasă?" — comunistul Volcov a răspuns: „Soția mea nu permite să le dau jos".

Ordinul de a se ține conferințe antireligioase se îndeplinește numai formal. Cursurile pentru pregătirea propagandiștilor antireligioși nu-și pot ajunge scopul. Aceste cursuri sunt fără nici un folos pentru stat ca și pentru partidul comunist.

Mai departe Iaroslavski își arată bucuria, că i-au fost date fonduri pentru reinoirea revistei „Besbojnic". In schimb însă toate celelalte ziare nu mai publică articole antireligioase (Пастирско Дѣло, nr. 8—9. 1938).

S. S.

Congresul internațional al ateilor. — Comitetul central al organizațiilor ateiste din Moscova a luat următoarele hotărîri:

1. Să se aprobe convocarea congresului ateist în Londra la 6 Aprilie 1938. 2. Dacă guvernul anglican va interzice organizarea acestui congres, să se țină în Olanda, Belgia sau, în cel mai rău caz, la Praga. 3. Organizațiile ateiste sovietice vor da 150.000 ruble pentru cheltuelile convocării congresului. 4. Pentru ca să nu se cheltuiască prea mult cu ocazia convocarii congresului, s'a hotărît ca agențiile sovietice de vapoare să transporte pe participanți gratuit până la Londra. (Църковенъ вестникъ, nr. 1-2. 1938).

Pe urmele lui Iulian Apostatul. — Sunt 20 de ani decând bolșevicii prigonesc Biserica din Rusia și se folosesc de orice mijloc pentru a desrădăcina religia din sufletele credincioșilor ei. Fără îndoială că n'au izbutit, însă tot n'au renunțat la orice activitate împotriva creștinismului.

In timpul din urmă, pentru a-și ajunge scopurile lor anticreștine, au hotărît să se servească chiar de organizațiile și obiceiurile Bisericii prigonite și astfel au înființat „enoriile ateiste".

Pe același drum a mers și Iulian Apostatul, care a vrut să distrugă creștinismul. El a întemeiat ierarhii păgâne, a dat răspunsuri creștinilor, s'a declarat singur „arhiereu suprem", a numit „arhierei" în provincii, a întemeiat institutul „preoteselor păgâne". a organizat aziluri pentru bătrâni, a compus un tipic pentru teologia păgână, precum și coruri și cântece, cu un cuvânt, pentru a reinvia păgânismul și pentru a slăbi creștinismul, a luat din practicile creștine tot ceia ce credea că va fi de folos scopului său. Totul însă a fost zadarnic: creștinismul a ieșit din această persecuție mai puternic, iar păgânismul a dispărut fără urmă.

La aceleași rezultate vor ajunge și „apostații" din Rusia de azi, cu toată ura lor contra creștinismului. (Църковенъ вестникъ, nr. 1-2. 1938).

N. M. N.

Osservatore Romano a publicat o telegramă din Moscova care anunța că în ziua de 20 Iulie 1937 mitropolitul Kiril al Kazanului a fost condamnat la 2 ani muncă silnică. Această măsură a fost luată de comuniști din cauza unui curent în sânul Bisericii ortodoxe care neagă drepturile mitropolitului Serghie ca locțiitor la scaunul patriarhal și recunoaște aceste drepturi mitropolitului Kiril. După știrile primite, toți episcopii și clericii, care sprijineau pe mitropolitul Kiril, ca acesta să-și susțină drepturile sale, au fost arestați și trimiși în Siberia. Nu este prima oară când comuniștii procedează astfel cu adversarii și divulgatorii mitropolitului Serghie. (Церковная жизнь, nr. 7-8, 1937).

In Rusia Sovietică vor fi închise încă 8000 biserici. — Comisariatul Internelor a dat un ordin, prin care se dă dreptul agenţilor locali ai G.P.U.-lui, ca din propria lor iniţiativă, şi după confirmarea din partea organelor centrale de la Moscova, să închidă biserici. Inchiderea bisericilor poate să fie motivată prin următoarele: 1. dacă locaşul sfinţit se doveDeşte că este locaş pentru adunarea unor elemente „duşmănoase Statului"; 2. dacă organele de administraţie ale locaşului nu plătesc impozitul cuvenit; 3. dacă împrejurul ei bântuie vre o epidemie. 4. dacă primăria respectivă cere închiderea bisericii şi 5. dacă turnurile şi cupoalele locaşului pot să servească de refugiu duşmanilor.

In legătură cu acest ordin al Comisariatului, intrat în vigoare la 15 Ianuarie a. c., pe tot teritoriul Rusiei Sovietice într'un viitor apropiat vor fi închise încă 8000 biserici şi locaşuri de rugăciune. (Православный собесѣдникъ, nr. 3, 1938).

Ateii din Rusia în apărarea creştinilor din Germania. — Oricât de necrezut ar fi, dar este fapt. Acei, care de 20 de ani susţin că cel mai mare duşman al democraţiei în Rusia Sovietică este biserica creştină (ortodoxă, catolică sau protestantă), astăzi se arată în rolul de apărători ai creştinilor „persecutaţi" în Germania. Astfel revista lunară „Besbojnic" în unul din numerile sale recente scrie următoarele:

„Noi, ateii, suntem părtaşi ai libertăţii de conştiinţă, adică lăsăm fiecăruia libertatea ca să creadă sau să nu creadă în Dumnezeu. Deaceea noi suntem nu numai împotriva persecuţiilor religioase, care sunt în Germania fascistă, dar şi vrem să luptăm împreună cu cei religioşi, care apărând credinţa lor religioasă, în acelaşi timp susţin şi democraţia noastră împotriva fascismului care ameninţă civilizaţia omenirii. Omenirea progresivă, fie ea catolică, protestantă sau ateistă, trebue să lupte împotriva fascismului. Oamenii liberi cugetători apelează pentru lupta contra ateismului, nu numai la atei şi libercugetătorii din toate ţările, ci şi la cei necredincioşi, muncitorii, adică catolicii, persecutaţi astăzi în Germania fascistă. Fără îndoială, capii bisericilor caută căi pentru înţelegere cu fascismul şi deaceea muncitorii trebue să contrapună sclaviei şi teroarei puterea frontului popular".

O minciună mai grozavă, o neruşinare mai mare şi făţărnicie mai satanică nu poate să existe! Aceste lucruri, ateii din Rusia, scriu în timpul, când un val nou de persecuţie, împotriva laicilor şi mai ales a clericilor se revarsa prin întreaga Rusie Sovietică. (Църковенъ вестникъ, nr. 12, 1938).

Bolşevicii şi religia. — De şi presa sovietică vrea să convingă, că Guvernul sovietic a asigurat tuturor cetăţenilor Uniunii Sovietice deplină libertate de confesiune şi că cetăţenii pot să creadă în Dumnezeu sau să nege existenţa Lui, totuşi raportul ateilor din Moscova faţă de religia creştină a devenit în anul acesta mai rău, decât în anii precedenţi.

Astfel, conform statisticei din urmă, s'a dovedit, că în U. R. S.S. în anul 1936 au fost închise sau distruse 4680 biserici, condamnaţi la moarte de tribunalele sovietice 102 clerici, iar la închisoare şi lagăre de internare 8000 persoane. In prima jumătate a anului trecut au fost în-

chise 612 biserici, şi, in sfârşit, guvernul s'a pronunţat pentru distrugerea bisericilor, cari n'au valoare istorică. Sunt desemnate pentru distrugere 300 biserici şi 60 mânăstiri. Sunt oprite slujbele religioase, iar propaganda antireligioasă este intărită.

Este de observat încă, că guvernul sovietic a hotărît să înfiinţeze o mărcaţă tipografie pentru propaganda ateistă prin toate ţările, in care va lucra un personal de 600 lucrători, şi unde va fi editată in curând o „biblie ateistă" in 13 limbi.

Impozite noui pentru biserici.—Comisariatul afacerilor interne printr'un decret din 1 Ianuarie 1938 a mărit impozitul asupra bisericilor şi caselor de cult din U. R. S. S. la 120 $/_0$. Fără indoială, că mare parte dintre comunităţile religioase nu vor fi in stare să acopere suma necesară, aşa incât ne putem aştepta, că încă de la inceputul anului 1938 multe biserici din U. R. S. S. să fie inchise. După noul „tarif", impozitul asupra celei mai mici biserici din Moscova se ridică la 25000 ruble pe an (Православный собесѣдникъ, nr. 2, 1938).

Cruciada antipascală în Rusia Sovietică.—Ziarele sovietice anunţă, că după exemplul din anii trecuţi, ateii au inceput organizarea luptei antipascale. Prin sugestia „Uniunii ateilor militanţi" in toate uzinele şi fabricele se înfiinţează „comitete ateiste", speciale cu scopul de a conduce propaganda antipascală in ajunul sărbătorilor. In ziua de Paşte lucrul in fabrici nu va inceta (Църковенъ вестникъ, nr 14, 1938). S. S.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ DIN STRĂINĂTATE

Ridicarea şi sfinţirea unor noi biserici. — Oficiul Bisericii ortodoxe ruse din străinătate, Церковная жизнь, aproape în fiecare lună dă veşti despre ridicarea şi sfinţirea unei noi biserici, prin locurile unde se găsesc emigranţi ruşi. Aceste biserici sunt de interes nu numai pentru emigranţii ruşi împrăştiaţi pe tot globul pământului, care prin ele se simt mai uniţi sufleteşte, ci interesează şi întreaga lume ortodoxă. Aceasta nu poate să nu se bucure, când vede cum ortodoxia este propagată printre popoare eterodoxe sau chiar păgâne, care rămân impresionate de calităţile specifice ale bisericii ortodoxe şi mai ales de frumuseţea cultului ortodox.

Biserica ortodoxă, care a avut o soartă atât de tristă în decursul istoriei, n'a avut posibilitate să facă misionarism printre popoarele păgâne, cum au avut-o romano-catolicii. Totuşi vedem in zilele noastre un deosebit succes şi pe terenul misionarismului extern al Bisericii ortodoxe. Ortodocşii nu întrebuinţează alte mijloace de propagandă, ci atrage numai prin dragostea creştină şi frumuseţea cultului.

Astfel multe biserici ruse s'au desvoltat, având în sânul lor o mulţime de prozeliţi, pentru cari se fac slujbe religioase în limba lor maternă, cum este in Manciuria, Japonia, China, etc. Comunităţi ortodoxe mai mari sau mai mici sunt şi in Africa, India, Franţa, Belgia, Germania, America, etc. Astfel la 2 Septemvrie 1937 episcopul Teodosie al Braziliei a sfinţit o biserică ortodoxă rusă cu hramul sfânta muceniţă Zinaida în Rio-de-Janeiro. La săvârşirea slujbei au asistat mulţi credin-

In Rusia Sovietică vor fi inchise încă 8000 biserici.—Comisariatul Internelor a dat un ordin, prin care se dă dreptul agenţilor locali ai G.P.U.-lui, ca din propria lor iniţiativă, şi după confirmarea din partea organelor centrale de la Moscova, să închidă biserici. Inchiderea bisericilor poate să fie motivată prin următoarele: 1. dacă locaşul sfinţit se dovedeşte că este locaş pentru adunarea unor elemente „duşmănoase Statului"; 2. dacă organele de administraţie ale locaşului nu plătesc impozitul cuvenit; 3. dacă imprejurul ei bântuie vre o epidemie, 4. dacă primăria respectivă cere închiderea bisericii şi 5. dacă turnurile şi cupoalele locaşului pot să servească de refugiu duşmanilor.

In legătură cu acest ordin al Comisariatului, intrat in vigoare la 15 Ianuarie a. c., pe tot teritoriul Rusiei Sovietice intr'un viitor apropiat vor fi inchise încă 8000 biserici şi locaşuri de rugăciune. (**Православный собесѣдникъ**, nr. 3, 1938).

Ateii din Rusia in apărarea creştinilor din Germania.—Oricât de necrezut ar fi, dar este fapt. Acei, care de 20 de ani susţin că cel mai mare duşman al democraţiei in Rusia Sovietică este biserica creştină (ortodoxă, catolică sau protestantă), astăzi se arată in rolul de apărători ai creştinilor „persecutaţi" în Germania. Astfel revista lunară „Besbojnic" în unul din numerile sale recente scrie următoarele:

„Noi, ateii, suntem părtaşi ai libertăţii de conştiinţă, adică lăsăm fiecăruia libertatea ca să creadă sau să nu creadă in Dumnezeu. Deaceea noi suntem nu numai impotriva persecuţiilor religioase, care sunt în Germania fascistă, dar şi vrem să luptăm impreună cu cei religioşi, care apărând credinţa lor religioasă, în acelaşi timp susţin şi democraţia noastră impotriva fascismului care ameninţă civilizaţia omenirii. Omenirea progresivă, fie ea catolică, protestantă sau ateistă, trebue să lupte împotriva fascismului. Oamenii liberi cugetători apelează pentru lupta contra ateismului, nu numai la ateii şi libercugetătorii din toate ţările, ci şi la cei necredincioşi, muncitorii, adică catolicii, persecutaţi astăzi în Germania fascistă. Fără îndoială, capii bisericilor caută căi pentru înţelegere cu fascismul şi deaceea muncitorii trebue să contrapună sclaviei şi teroarei puterea frontului popular".

O minciună mai grozavă, o neruşinare mai mare şi făţărnicie mai satanică nu poate să existe! Aceste lucruri, ateii din Rusia, scriu in timpul, când un val nou de persecuţie, împotriva laicilor şi mai ales a clericilor se revarsă prin întreaga Rusie Sovietică. (**Църковенъ вестникъ**, nr. 12, 1938).

Bolşevicii şi religia. — De şi presa sovietică vrea să convingă, că Guvernul sovietic a aşigurat tuturor cetăţenilor Uniunii Sovietice deplină libertate de confesiune şi că cetăţenii pot să creadă în Dumnezeu sau să nege existenţa Lui, totuşi raportul ateilor din Moscova faţă de religia creştină a devenit in anul acesta mai rău, decât in anii precedenţi.

Astfel, conform statisticei din urmă, s'a dovedit, că in U. R. S.S. in anul 1936 au fost închise sau distruse 4680 biserici, condamnaţi la moarte de tribunalele sovietice 102 clerici, iar la închisoare şi lagăre de internare 8000 persoane. In prima jumătate a anului trecut au fost în-

chise 612 biserici, şi, in sfârşit, guvernul s'a pronunţat pentru distrugerea bisericilor, cari n'au valoare istorică. Sunt desemnate pentru distrugere 300 biserici şi 60 mânăstiri. Sunt oprite slujbele religioase, iar propaganda antireligioasă este intărită.

Este de observat incă, că guvernul sovietic a hotărît să infiinţeze o măreaţă tipografie pentru propaganda ateistă prin toate ţările, in care va lucra un personal de 600 lucrători, şi unde va fi editată in curând o „biblie ateistă" in 13 limbi.

Impozite noui pentru biserici.—Comisariatul afacerilor interne printr'un decret din 1 Ianuarie 1938 a mărit impozitul asupra bisericilor şi caselor de cult din U. R. S. S. la 120 %. Fără indoială, că mare parte dintre comunităţile religioase nu vor fi in stare să acopere suma necesară, aşa incât ne putem aştepta, că încă de la inceputul anului 1938 multe biserici din U. R. S. S. să fie inchise. După noul „tarif", impozitul asupra celei mai mici biserici din Moscova se ridică la 25000 ruble pe an (Православный собесѣдникъ, nr. 2, 1938).

Cruciada antipascală in Rusia Sovietică.—Ziarele sovietice anunţă, că după exemplul din anii trecuţi, ateii au început organizarea luptei antipascale. Prin sugestia „Uniunii ateilor militanţi" in toate uzinele şi fabricele se infiinţează „comitete ateiste", speciale cu scopul de a conduce propaganda antipascală in ajunul sărbătorilor. In ziua de Paşte lucrul in fabrici nu va înceta (Църковенъ вестникъ, nr. 14, 1938). *S. S.*

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ DIN STRĂINĂTATE

Ridicarea şi sfinţirea unor noi biserici. — Oficiul Bisericii ortodoxe ruse din străinătate, Церковная жизнь, aproape in fiecare lună dă veşti despre ridicarea şi sfinţirea unei noi biserici, prin locurile unde se găsesc emigranţi ruşi. Aceste biserici sunt de interes nu numai pentru emigranţii ruşi împrăştiaţi pe tot globul pământului, care prin ele se simt mai uniţi sufleteşte, ci interesează şi intreaga lume ortodoxă. Aceasta nu poate să nu se bucure, când vede cum ortodoxia este propagată printre popoare eterodoxe sau chiar păgâne, care rămân impresionate de calităţile specifice ale bisericii ortodoxe şi mai ales de frumuseţea cultului ortodox.

Biserica ortodoxă, care a avut o soartă atât de tristă in decursul istoriei, n'a avut posibilitate să facă misionarism printre popoarele păgâne, cum au avut-o romano-catolicii. Totuşi vedem in zilele noastre un deosebit succes şi pe terenul misionarismului extern al Bisericii ortodoxe. Ortodocşii nu intrebuinţează alte mijloace de propagandă, ci atrage numai prin dragostea creştină şi frumuseţea cultului.

Astfel multe biserici ruse s'au desvoltat, având in sânul lor o mulţime de prozeliţi, pentru cari se fac slujbe religioase in limba lor maternă, cum este în Manciuria, Japonia, China, etc. Comunităţi ortodoxe mai mari sau mai mici sunt şi în Africa, India, Franţa, Belgia, Germania, America, etc. Astfel la 2 Septemvrie 1937 episcopul Teodosie al Braziliei a sfinţit o biserică ortodoxă rusă cu hramul sfânta muceniţă Zinaida în Rio-de-Janeiro. La săvârşirea slujbei au asistat mulţi credin-

cioşi, Ruşi şi Sirieni ortodocşi, precum şi o mare parte din populaţia indigenă. Episcopul Teodosie a rostit cu acest prilej o cuvântare în limba portugheză. (Церковная жизнь, nr. 12, 1937).

America.—Fiindcă în anul 1938 se împlinesc 950 ani de la creştinarea Ruşilor de prinţul Vladimir, sinodul Bisericii Ortodoxe ruse din America, al cărui preşedinte este arhiepiscopul Vitalie, a hotărît ca anul acesta, numit „al lui Vladimir" să fie sărbătorit de către toţi ortodocşii ruşi din America. In acest scop s'au format in toate ţările subcomitete, la care participă conducătorii de seamă ai Bisericii şi ai organizaţiilor naţionale ruseşti, educative, ştiinţifice şi literare.

Pentru strângerea fondurilor necesare s'a organizat la New-York, în luna Fevruarie, a. c. un concert din cele mai mari coruri bisericeşti din America şi s'au tipărit opere literare şi muzicale din primul veac al creştinismului n Rusia. (Църковенъ вестникъ, nr. 7, 1938).

Sinodul panamerican. — În ziua de 5 Octomvrie 1937 au fost deschise şedinţele Sinodului panamerican al Bisericii ortodoxe ruse, la care au luat parte peste 300 de membri-clerici şi laici. Şedinţele au fost prezidate de Întâiul stătător al Bisericii ortodoxe ruse din America I. P. S. Mitropolit Teofil.

Lucrările sinodului, rapoartele, discuţiile, redactarea hotăririlor au decurs intr'o atmosferă rodnică şi aproape toate chestiunile propuse în discuţie şi-au găsit o reală rezolvare.

Sinodul a adoptat şi situaţia temporală a bisericii ortodoxe ruse din străinătate, adoptată de mai inainte de ierarhii bisericii ruse la consfătuirea lor din iniţiativa răposatului patriarh Varnava al Jugoslaviei. (Православный собесѣдникъ, nr. 12, 1937).

Anglia. Sf. Liturghie în limba engleză. — După dorinţa exprimată de mai mulţi englezi şi ruşi, în biserica ortodoxă rusă, lângă Buckingam Palace Road, s'a început în Duminici să se săvârşească sf. Liturghie în limba engleză, întrucât mulţi dintre ruşii din străinătate au uitat limba lor maternă. (Църковенъ вестникъ, nr. 13, 1938).

Grecia. Conferinţe asupra Bisericii ruse. — De câteva luni în Atena se află d-l Kartaşov, profesor la Institutul rusesc din Paris. Rugat din partea Facultăţii de teologie, d-l Kartaşov a ţinut cinci conferinţe asupra situaţiei Bisericii Ruse sub regimul ţarist, în timpul revoluţiei şi sub regimul bolşevic. La conferinţe au asistat: întregul corp profesoral al Facultăţii de teologie, precum şi câţiva arhierei sinodali în frunte cu I. P. S. Arhiepiscop Hrisostom al Atenei. Toţi au rămas cu cele mai profunde impresii din cele auzite. (Църковенъ вестникъ, nr. 13, 1938).

S. S.

conducerea directă a Bisericii, câte un internat în care sunt primiţi studenţii facultăţii. Aceştia vor fi preferaţi la hirotonie.

Art. 6. — Afară de academiile teologice care funcţionează la Sibiu, Arad, Caransebeş, Oradea şi Cluj, se va mai înfiinţa câte o academie teologică pentru mitropoliile Ungro-Vlahiei, Moldovei, Bucovinei şi Basarabiei.

Art. 7. — Academiile teologice stau sub conducerea directă a Bisericii şi sub jurisdicţia chiriarhilor în ale căror eparhii funcţionează.

Art. 8. — Durata studiilor la academiile teologice este de patru ani pentru licenţă.

Art. 9. — Academiile teologice conferă titlurile de: licenţiat şi magistru în teologie.

Art. 10. — Profesorii academiilor teologice se recrutează dintre candidaţii care au titlul de doctor în teologie ortodoxă şi au publicat lucrări de specialitate după analogie de la art. 3. Definitivarea la catedră se face numai după hirotonie.

Art. 11. — La academiile teologice se pot înscrie absolvenţii cu diplomă ai seminariilor, bacalaureaţii liceelor seminariale şi clasice.

Art. 12. — Pe lângă fiecare academie teologică va funcţiona câte un internat în care sunt obligaţi să intre toţi studenţii înscrişi.

Art. 13. — Academiile teologice vor funcţiona potrivit normelor unui Regulament pe care-l va alcătui Sfântul Sinod.

Art. 14. — Actualele seminarii teologice, cu organizarea lor de licee seminariale trec sub conducerea Bisericii. Asemenea licee seminariale se înfiinţează — tot sub jurisdicţia Bisericii — în fiecare eparhie, prin transformări de licee de stat.

Art. 15. — Recrutarea profesorilor, a corpului administrativ, programa analitică şi în general funcţionarea liceelor seminariale vor fi normate printr'un Regulament întocmit de către Sfântul Sinod de acord cu Ministerul Educaţiei Naţionale.

Art. 16. — Prezentul Decret-Lege intră în vigoare după promulgarea lui.

Şedinţa din ziua de 3 Mai 1938

Sumarul şedinţei.

Şedinţa se deschide la orele 10 dimineaţa sub preşedinţia Inalt Prea Sfinţitului Patriarh.

Secretar de şedinţă: P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire:

I. *Apelului nominal*

şi sunt prezenţi: I. P. S. Patriarh Miron; II. PP. SS. Mitropoliţi Nicolae al Ardealului şi Visarion al Bucovinei; PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Lucian al Romanului, Grigore al Argeşului, Vasile al Caransebeşului, Nicolae al Clujului, Tit al Hotinului, Dionisie al Cetăţii Albe, Andrei al Aradului, Gherontie al Constanţei şi Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Vasile de Răşinari, Venia-

cioşi, Ruşi şi Sirieni ortodocşi, precum şi o mare parte din populaţia indigenă. Episcopul Teodosie a rostit cu acest prilej o cuvântare în limba portugheză. (Церковная жизнь, nr. 12, 1937).

America. —Fiindcă in anul 1938 se împlinesc 950 ani de la creştinarea Ruşilor de prinţul Vladimir, sinodul Bisericii Ortodoxe ruse din America, al cărui preşedinte este arhiepiscopul Vitalie, a hotărît ca anul acesta, numit „al lui Vladimir" să fie sărbătorit de către toţi ortodocşii ruşi din America. In acest scop s'au format în toate ţările subcomitete, la care participă conducătorii de seamă ai Bisericii şi ai organizaţiilor naţionale ruseşti, educative, ştiinţifice şi literare.

Pentru strângerea fondurilor necesare s'a organizat la New-York, în luna Fevruarie, a. c. un concert din cele mai mari coruri bisericeşti din America şi s'au tipărit opere literare şi muzicale din primul veac al creştinismului n Rusia. (Църковенъ вестникъ, nr. 7, 1938).

Sinodul panamerican. — În ziua de 5 Octomvrie 1937 au fost deschise şedinţele Sinodului panamerican al Bisericii ortodoxe ruse, la care au luat parte peste 300 de membri-clerici şi laici. Şedinţele au fost prezidate de Întâiul stătător al Bisericii ortodoxe ruse din America I. P. S. Mitropolit Teofil.

Lucrările sinodului, rapoartele, discuţiile, redactarea hotăririlor au decurs într'o atmosferă rodnică şi aproape toate chestiunile propuse în discuţie şi-au găsit o reală rezolvare.

Sinodul a adoptat şi situaţia temporală a bisericii ortodoxe ruse din străinătate, adoptată de mai înainte de ierarhii bisericii ruse la consfătuirea lor din iniţiativa răposatului patriarh Varnava al Jugoslaviei. (Православный собесѣдникъ, nr. 12, 1937).

Anglia. Sf. Liturghie in limba engleză. — După dorinţa exprimată de mai mulţi englezi şi ruşi, in biserica ortodoxă rusă, lângă Buckingam Palace Road, s'a inceput în Duminici să se săvârşească sf. Liturghie în limba engleză, intrucât mulţi dintre ruşii din străinătate au uitat limba lor maternă. (Църковенъ вестникъ, nr. 13, 1938).

Grecia. Conferinţe asupra Bisericii ruse. — De câteva luni in Atena se află d-l Kartaşov, profesor la Institutul rusesc din Paris. Rugat din partea Facultăţii de teologie, d-l Kartaşov a ţinut cinci conferinţe asupra situaţiei Bisericii Ruse sub regimul ţarist, în timpul revoluţiei şi sub regimul bolşevic. La conferinţe au asistat: intregul corp profesoral al Facultăţii de teologie, precum şi câţiva arhierei sinodali in frunte cu I. P. S. Arhiepiscop Hrisostom al Atenei. Toţi au rămas cu cele mai profunde impresii din cele auzite. (Църковенъ вестникъ, nr. 13, 1938).

S. S.

conducerea directă a Bisericii, câte un internat în care sunt primiți studenții facultății. Aceștia vor fi preferați la hirotonie.

Art. 6. — Afară de academiile teologice care funcționează la Sibiu, Arad, Caransebeș, Oradea și Cluj, se va mai înființa câte o academie teologică pentru mitropoliile Ungro-Vlahiei, Moldovei, Bucovinei și Basarabiei.

Art. 7. — Academiile teologice stau sub conducerea directă a Bisericii și sub jurisdicția chiriarhilor în ale căror eparhii funcționează.

Art. 8. — Durata studiilor la academiile teologice este de patru ani pentru licență.

Art. 9. — Academiile teologice conferă titlurile de: licențiat și magistru în teologie.

Art. 10. — Profesorii academiilor teologice se recrutează dintre candidații care au titlul de doctor în teologie ortodoxă și au publicat lucrări de specialitate după analogie de la art. 3. Definitivarea la catedră se face numai după hirotonie.

Art. 11. — La academiile teologice se pot înscrie absolvenții cu diplomă ai seminariilor, bacalaureații liceelor seminariale și clasice.

Art. 12. — Pe lângă fiecare academie teologică va funcționa câte un internat în care sunt obligați să intre toți studenții înscriși.

Art. 13. — Academiile teologice vor funcționa potrivit normelor unui Regulament pe care-l va alcătui Sfântul Sinod.

Art. 14. — Actualele seminarii teologice, cu organizarea lor de licee seminariale trec sub conducerea Bisericii. Asemenea licee seminariale se înființează — tot sub jurisdicția Bisericii — în fiecare eparhie, prin transformări de licee de stat.

Art. 15. — Recrutarea profesorilor, a corpului administrativ, programa analitică și în general funcționarea liceelor seminariale vor fi normate printr'un Regulament întocmit de către Sfântul Sinod de acord cu Ministerul Educației Naționale.

Art. 16. — Prezentul Decret-Lege intră în vigoare după promulgarea lui.

Ședința din ziua de 3 Mai 1938

Sumarul ședinței.

Ședința se deschide la orele 10 dimineața sub președinția Inalt Prea Sfințitului Patriarh.

Secretar de ședință: P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire:

I. *Apelului nominal*

și sunt prezenți: I. P. S. Patriarh Miron; II. PP. SS. Mitropoliți Nicolae al Ardealului și Visarion al Bucovinei; PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Lucian al Romanului, Grigore al Argeșului, Vasile al Caransebeșului, Nicolae al Clujului, Tit al Hotinului, Dionisie al Cetății Albe, Andrei al Aradului, Gherontie al Constanței și Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Vasile de Rășinari, Venia-

min Ploeşteanul, Galaction Craioveanul, Irineu Târgovişteanul, Efrem Tighineanul şi Valerie Botoşăneanul; absenţi: PP. SS. Episcopi Cosma al Dunării de Jos, Nicolae al Oradiei şi P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuţeanul, iar în concediu: I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei şi Sucevei şi PP. SS. Episcopi: Ghenadie al Buzăului şi Nifon al Huşilor.

2. *Concedii:*

1. I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei şi Sucevei cere concediu fiind suferind;

2. P. S. Episcop Nifon al Huşilor cere concediu pentru ziua de 3 Mai cor.

3. P. S. Episcop Ghenadie al Buzăului fiind bolnav de gripă cere concediu pentru patru zile.

Sfântul Sinod aprobă concediile cerute.

I. P. S. Patriarh aduce la cunoştinţa Sfântului Sinod alegerea I. P. S. Patriarh Gavril al Iugoslaviei.

Sfântul Sinod ia act cu mulţumire de alegerea I. P. S. Patriarh Gavril al Iugoslaviei şi-i doreşte păstorie fericită şi îndelungată.

I. P. S. Patriarh prezintă Sfântului Sinod pe noul arhiereu P. S. Valerie M. Botoşăneanul vicarul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei căruia îi urează bun venit în rândul membrilor Sfântului Sinod.

P. S. Arhiereu Valerie Botoşăneanul mulţumeşte I. P. S. Patriarh şi tuturor membrilor Sfântului Sinod pentru încrederea ce i-au arătat prin ridicarea la rangul de arhiereu vicar şi făgădueşte că îşi va îndeplini cu dragoste şi râvnă îndatoririle legate de slujba înaltă cu care a fost cinstit.

Sfântul Sinod ia act.

3. *Comunicări:*

1. Tem. Nr. 1241/938. Cancelaria Sfântului Sinod prezintă referatul privitor la stiliştii internaţi în mânăstirea Cheia-Prahova, propunând unele măsuri în vederea scoaterii lor din rătăcirea stilistă.

Se trimite spre studiere şi referire comisiunii pentru doctrină şi viaţă religioasă.

3. Tem. Nr. 904/938. D-na Stela Stănescu din Ploeşti, roagă să i se acorde autorizaţiunea să poată tipări o serie de broşuri pentru zidirea sufletească a credincioşilor.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

4. Tem. Nr. 411/938. Diaconul Constantin Brânzeiu de la Sf. Episcopie Huşi, roagă a i se da aprobare a retipări «*Cartea de rugăciuni pentru şcolari*» şi «*Caeţelul de rugăciuni şi cântece*» pentru elevii de curs primar.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

5. Tem. Nr. 1216/938. P. C. Preot C. Dron, referă asupra modalităţii oficierii sfintelor slujbe de Sf. Inviere pentru populaţia rusă din eparhia Cetăţii-Albe.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

6. Tem. Nr. 1204/938. Ministerul de Interne — Inspectoratul General Administrativ — comunică unele concluziuni privitoare la căsătoriile mixte şi roagă a fi studiate.

Se trimite la aceeași comisiune.

7. Tem. Nr. 903/938. Ministerul Apărării Naționale propune ca măsurile pe care are să le ia Biserica în combaterea stilismului, să fie luate de comun acord cu școala și armata.

Se trimite la aceeași comisiune.

8. Tem. Nr. 1239/938. Uniunea Internațională a Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor roagă a se trimite un delegat la congresul Internațional al educatorilor convocat la Londra de Liga britanică a Uniunii Națiunilor.

Se trimite la comisiunea afacerilor străine.

9. Tem. Nr. 1283/938. Chestiunea congresului tineretului ortodox care se va ține în Iugoslavia între 4—9 Septemvrie 1938 și unde urmează a fi desemnat un P. S. Episcop ca președinte al delegației românești.

Se trimite la aceeași comisiune.

10. Tem. Nr. 1034/938. Președintele Internațional al Vechilor Catolici din Zürich cere trimiterea unor delegați care să ia parte la congresul ce se va ține în această localitate între 25—29 August 1938.

Se trimite la aceeași comisiune.

11. Tem. Nr. 868/938. *I. P. S. Mitropolit Dionisie al Varșoviei* roagă să se examineze de către Sfântul Sinod chestiunea întocmirii unui Statut cu privire la locurile Sfinte din Palestina și să i se comunice punctul de vedere ce va adopta.

Se trimite la aceeași comisiune.

12. Tem. Nr. 1108/938. Președinția Consiliului de Miniștri — Direcțiunea Presei, trimite traducerea scrisorii d-lui Géza Takaró determinată de adunarea confesională ținută în noaptea de 13 Martie 1938 la New-York privitor la situația minorităților din Transilvania.

Se trimite la aceeași comisiune.

13. Tem. Nr. 1211/938. *I. P. S. Mitropolit al Varșoviei* răspunde că așteaptă cu multă bucurie vizita I. P. S. Patriarh Miron în Polonia.

Se trimite la aceeași comisiune.

14. Tem. Nr. 1240/938. Sf. Arhiepiscopie a Chișinăului recomandă pe P. C. Protosinghel Ioil Babaca — exarhul mânăstirilor din acea eparhie, pentru a i se conferi rangul de arhimandrit.

Se trimite spre studiere și referire comisiunii canonică juridică și pentru disciplină.

15. Tem. Nr. 1224/938. P. S. Episcop Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin înaintează circulara Nr. 6054/938, privitoare la păstrarea demnității și disciplinei clerului din cuprinsul eparhiei pentru a se lua cunoștință.

Se trimite la aceeași comisiune.

16. Tem. Nr. 1231/938. Bernhard Berkenfeld din Germania, fost călugăr dominican și acum căsătorit, întreabă dacă ar putea urma ca bursier cursurile unui seminar din România, întru cât are dorința să treacă la ortodoxie și să se facă preot.

Se trimite spre studiere și referire la comisiunea canonică juridică.

17. Tem. Nr. 1202/938. Sf. Episcopie a Hotinului roagă a se interveni la Președinția Consiliului de Miniștri ca Ministerul de Finanțe să revină asupra art. 5 din legea bugetară pe exercițiul financiar 1938/39

exceptând personalul bisericesc de la rigorile dispozițiunilor acestui articol.

Se trimite la aceeași comisiune.

18. Tem. Nr. 366/938. Preotul Econ. I. I. Bejan din comuna Moscu-Covurlui face unele propuneri pentru modificarea regulamentului privitor la drepturile preoților pensionați în parohie.

Se trimite la aceeași comisiune.

19. Tem. Nr. 905/938. Consiliul Central Bisericesc înaintează proectul de lege pentru organizarea Bisericii ortodoxe române spre cercetare și aprobare.

Se trimite la aceeași comisiune.

20. Tem. Nr. 593/938. Ministerul Cultelor înaintează în copie avizul contenciosului asupra memoriului Asociației clerului — Filiala Botoșani, cu privire la doleanțele preoțimei.

Se trimite la aceeași comisiune.

21. Tem. Nr. 1199/938. Sf. Episcopie a Hușilor revine asupra cazului Pr. Gh. Buzdugan acuzat de propagandă contra votării nouii Constituții, pentru care fapt a fost pedepsit de Sfântul Sinod cu suspendarea și pierderea salariului pe 15 zile.

Se trimite la aceeași comisiune.

22. Tem. Nr. 1196/938. Ministerul Cultelor face cunoscut că în bugetul 1939/940, va avea în vedere să se prevadă sporul cuvenit personalului catedralelor episcopale și mitropolitane.

Se trimite la aceeași comisiune.

23. Tem. Nr. 1037/938. Ministerul Justiției înaintează petiția d-lui profesor Sergiu Kisiel Kisielewski din Sadagura-Cernăuți, prin care cere a i se da autorizațiunea pentru a funcționa ca profesor la facultatea de teologie de pe lângă Universitatea din Varșovia.

Se trimite la aceeași comisiune.

24. Tem. Nr. 1110/938. Consiliul Central Bisericesc înaintează în copie propunerile pe care le face Sf. Mitropolie a Bucovinei cu privire la zidirea căminului arhieresc.

Se trimite spre studiere și referire comisiunii speciale pentru zidirea căminului arhieresc.

25. Tem. Nr. 1242/938. Cancelaria Sfântului Sinod prezintă referatul privitor la fixarea datei Paștelui pe anul viitor 1939.

Chestiunea se declară de urgență și se ia în discuțiune, după care Sfântul Sinod hotărăște:

Ia act de fixarea datei Paștelui în anul 1939 pe ziua de 9 Aprilie, și se va comunica tuturor eparhiilor.

P. S. Episcop Vasile al Caransebeșului raportorul comisiunii pentru doctrină și viață religioasă citește următoarele referate:

1. Tem. Nr. 1257/938. Asupra cererii diaconului C. Brânzeiu de la Sf. Episcopie a Hușilor prin care roagă Sfântul Sinod să-i încuviințeze tipărirea unei cărți de rugăciuni pentru școlari și a unui caețel de rugăciuni și cântece. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o, hotărăște:

1. Nu aprobă tipărirea acestei cărți și caețel de rugăciuni și cântece, între cât nu sunt în prevederile Sfântului Sinod.

2. Sfântul Sinod revine asupra hotărîrii sale de a nu se mai da voie

...mântul să tipărească vre-o carte de rugăciuni și dispune să se poată tipări asemenea cărți, însă numai cu aprobarea Chiriarhului respectiv.

Tem. Nr. 1256/938. Asupra adresei Sf. Episcopii a Cetății-Albe Ismail Nr. 7384/938, prin care prezintă Sfântului Sinod dezideratele congresului misionar ținut la Ismail în zilele de 12 și 13 Decemvrie 1937 și care privesc organizarea misionarismului pentru lupta contra sectelor și a ateismului. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o, hotărăște:

1. Se vor face intervențiile cuvenite pe lângă Onor. Guvern ca să se prevadă în bugetul anului viitor posturile de misionari eparhiali pe lângă fiecare eparhie;

2. Pe lângă facultățile de teologie să se înființeze, acolo unde nu sunt, câte o catedră de sectologie și misionarism, iar la academiile teologice să se introducă în programul de studii cursuri sistematice de sectologie.

3. Legea cultelor să fie aplicată cu severitate în ce privește numărul credincioșilor la organizarea de comunități sectare, pregătirea predicatorilor și impunerea limbii române pentru cult.

3. Tem Nr. 1253/938. Asupra adresei Episcopiei Cetății Albe-Ismail Nr. 1420/938, prin care cere să se aprobe procedura de înțeleaptă prudență respectată până acum de PP. SS. Chiriarhi locali, în privința limbei de cult.

Iau cuvântul: *I. P. S. Patriarh,* arată Sfântului Sinod că fiind sesizat de unele neînțelegeri ivite în eparhia Ismailului pe chestiunea limbei la slujbele de la Paște a trimis pe Părintele Efor C. Dron ca să cerceteze la fața locului și să refere asupra acestui caz. Din referatul prezentat de păr. C. Dron se constată cu durere că nici după 20 ani de la unire Bisericile din Basarabia n'au cărți românești de slujbă. Ca să vină în ajutorul parohiilor sărace I. P. S. Sa făgăduește că va veni cu un ajutor de 600.000 lei cu care să se cumpere cărți românești de ritual și să fie date pe la parohiile din eparhiile basarabene unde se simte nevoia. Se pune însă condiție ca parohiile care au stare bună să răspundă costul lor în timp de câțiva ani. Iar acolo unde sunt sărace să fie date fără nici o plată.

P. S. Episcop Tit al Hotinului mulțumește I. P. S. Patriarh în numele ierarhilor basarabeni pentru ajutorul făgăduit parohiilor lipsite din Basarabia, de a le înzestra cu cărți românești de ritual.

In privința măsurilor luate de organele administrative și militare de a se impune la slujbe numai limba românească, P. S. Sa crede că este bine să nu se forțeze lucrurile, iar limba românească să fie introdusă treptat. Propune deci ca să fie menținută hotărîrea anterioară a Sfântului Sinod care până acum a dat roade destul de bune.

P. S. Episcop Dionisie al Cetății Albe Ismail dă lămuriri de felul cum au decurs impunerea măsurilor luate de organele militare și administrative fapt care l-a determinat să sesizeze Sfântul Sinod, cerând ca să se studieze cazul și să se ia o hotărîre cât mai potrivită cu soluționarea acestei chestiuni care a produs oarecare frământări în sânul credincioșilor.

In urma discuțiunilor la care iau parte P. S. Episcop Tit al Hotinului și P. S. Arhiereu Efrem Tighineanul, Sfântul Sinod hotărăște:

Sfântul Sinod rămâne la punctul de vedere al hotărîrii luate în anul 1924, dându-se următoarele dispozițiuni în privința limbii de cult pentru eparhiile din Basarabia:

a) In satele româneşti şi cu populaţie majoritară românească să se slujească toate slujbele rituale numai în limba română;

b) In satele cu populaţie neromânească trebue să se facă o deosebire între satele cu o populaţiune slavă şi populaţiune neslavă. In satele cu populaţie slavă sau majoritate covârşitoare slavă, cea mai mare parte din slujbe se va face în limba română, iar câte o ectenie şi rugăciune în limba slavă. In satele cu populaţie neslavă, ca găgăuţi, albanezi, slujbele se vor face în limba românească.

c) Te-deumurile şi părţile principale din slujbele bisericeşti să se facă totdeauna numai în limba română.

Tâlcuirea Sfintei Scripturi şi predicile în satele neromâneşti se va putea face şi în limba înţeleasă de populaţie. La slujbele particulare prin casele credincioşilor se vor ceti la cerere şi rugăciuni în limba lor. Se va căuta însă ca partea cea mai mare să fie făcută neapărat în limba română.

Mulţumirea populaţiei atârnă foarte mult şi de tactul preotului care slujeşte.

2. Sfântul Sinod mulţumeşte I. P. S. Patriarh pentru ajutorul de 600.000 lei făgăduit eparhiilor basarabene cu scopul de a se cumpăra cărţi de ritual pentru parohiile lipsite. Totdeodată îndeamnă pe PP. SS. Chiriarhi basarabeni să facă tot posibilul de a găsi mijloacele ca în cel mai scurt timp toate bisericile din Basarabia să fie înzestrate cu cărţi româneşti de ritual.

La orele 13 I. P. S. Preşedinte ridică şedinţa şi anunţă pe cea viitoare pentru mâine 4 Mai 1938, orele 10 dimineaţa.

PREŞEDINTE,	Secretar.
(ss) † N I C O L A E	*(ss)* † GALACTION CRAIOVEANUL

Şedinţa din ziua de 4 Mai 1938

Sumarul şedinţei.

Şedinţa se deschide sub preşedinţia I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, la orele 10 dimineaţa.

Secretar de şedinţă: P .S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire apelului nominal şi sunt prezenţi: II. PP. SS. Mitropoliţi Nicolae al Ardealului şi Visarion al Bucovinei; PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Lucian al Romanului, Nifon al Huşilor, Grigore al Argeşului, Vasile al Caransebeşului, Nicolae al Oradiei, Tit al Hotinului, Andrei al Aradului, Gherontie al Constanţei şi Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Vasile de Răşinari, Veniamin Ploeşteanul, Galaction Craioveanul, Irineu Târgovişteanul, Efrem Tighineanul şi Valerie Botoşăneanul; absenţi: P. S. Episcop Cosma al Dunării de Jos şi P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuţeanul, iar în concediu: I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei şi Sucevei; PP. SS. Episcopi: Ghenadie al Buzăului şi Dionisie al Cetăţii Albe.

Acelaşi P. S. Secretar dă citire sumarului şedinţei precedente.

Pus la vot sumarul şedinţei se verifică şi se aprobă.

Se intră în ordinea de zi.

Tem. Nr. 1110/938. P. S. Episcop Tit al Hotinului raportorul comisiei speciale pentru cămin referă asupra adresei Sfintei Mitropolii a Bucovinii Nr. 4039/938, în privința construirii căminului arhieresc. In concluzie P. S. Sa arată că intru cât se constată că intregul cost al construcției depășește cu mult suma de care ar dispune în prezent Sfântul Sinod nu se poate lua nici o hotărîre definitivă.

Iau cuvântul: P. S. Arhiereu Irineu Târgovișteanul, care spune că arhitectul Consiliului Central Bisericesc a redus planurile acestui cămin pentru un deviz în limita sumei de cinci milioane lei și rămâne să se hotărască doar locul unde urmează să fie construit.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului crede că deocamdată nu se poate lua nici o hotărâre intru cât trebue să se stabilească mai intâiu locul unde va fi clădit și apoi procurarea fondurilor necesare contrucției. Părerea I. P. S. Sale este să nu se construiască un cămin izolat ci ar fi mai nimerit ca el să fie clădit făcând parte din reședința patriarhală, iar în cazul când nu se va putea, atunci ar rămâne ca acest cămin să capete forma unui așezământ mânăstiresc, ca să cadreze mai bine cu rostul său de casă arhierească. Propune deci ca chestiunea să fie prezentată I. P. S. Patriarh care să hotărască cele ce va crede de cuviință pentru înfăptuirea acestui deziderat.

In urma discuțiunilor la care mai iau parte P. S. Episcop Nifon al Hușilor și P. S. Arhiereu Veniamin Ploeșteanul Sfântul Sinod hotărăște:

Chestiunea rămâne să se discute din nou când va fi de față și I. P. Patriarh, pentru ca în cadrul propunerilor formulate, să se găsească soluțiunea cea mai potrivită în vederea construirii căminului arhieresc.

P. S. Episcop Partenie al Armatei raportorul comisiunii canonică juridică și pentru disciplină, dă citire următorului referat:

1. Tem. Nr. 1264/938. Asupra adresei Arhiepiscopiei Chișinăului Nr. 4978/938 prin care propune să se acorde protosinghelului Ioil Babaca rangul de arhimandrit. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o, hotărăște:

Intrucât cel recomandat are rangul de protosinghel abia de un an, nu i se poate conferi deocamdată rangul de arhimandrit.

2. Tem. Nr. 1265/938. Acelaș P. S. Raportor dă citire referatului asupra adresei Ministerului Cultelor și Artelor Nr. 16299/938, prin care face cunoscut Sfântului Sinod că se va avea în vedere la alcătuirea bugetului pe anul 1939/1940 să se prevadă sporul de 30% asupra salariului cuvenit personalului catedralelor mitropolitane și episcopale. Comisiunea propune iar Sfântul Sinod primind-o hotărăște:

Se ia act.

3. Tem. Nr. 1266/938. Acelaș P. S. Raportor citește referatul privitor la adresa Episcopiei Hotinului Nr. 4154/938, prin care roagă să se intervină la Președinția Consiliului de Miniștri ca Ministerul de Finanțe să revină asupra art. 5 din legea bugetară pentru exercițiul financiar în curs și să se excepteze personalul bisericesc de la rigorile dispozițiunilor acestui articol. Comisiunea propune să se intervină la Ministerul de Culte cu mențiunea că în slujba de mântuirea sufletelor nu există vacanță și deci locurile de preoți rămase libere să fie ocupate.

In urma discuţiunilor la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi P. S. Episcop Tit al Hotinului, Sfântul Sinod hotărăşte:

Se va interveni cu toată stăruinţa pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi Ministerul Cultelor cu lămurirea că în opera de mântire a sufletelor nu există vacanţă. Biserica trebue să fie lăsată liberă să-şi ducă mai departe opera sa mântuitoare. Prin urmare dispoziţiunile art. 5 din legea bugetară pe exerciţiul financiar în curs să nu se aplice personalului bisericesc, fiindcă în cazul când se vacantează un loc de preot şi se opreşte complectarea lui cu un nou titular, însemnează că parohiile să fie lăsate în totală desorganizare şi pradă propagandei sectare, care abia aşteaptă ca în sate să nu fie preoţi pentru a-şi face în voie prozeliţi.

4. Tem. Nr. 1267/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul asupra adresei Sf. Episcopii a Huşilor Nr. 3330/938, privitoare la ridicarea pedepsei dată preotului Gh. Buzdugan in şedinţa Sfântului Sinod de la 16 Martie a. c., de a fi suspendat pe timp de o lună cu reţinerea jumătăţii din salariu pe acest timp. Aceasta intru cât s'a constatat că nu este vinovat. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o, hotărăşte:

Intru cât s'a constatat nevinovăţia preotului Gh. Buzdugan i se ridică pedeapsa dată în şedinţa de la 16 Martie a. c.

5. Tem. Nr. 1268/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul asupra memoriului Asociaţiei Clerului Filiala Botoşani înaintat Sfântului Sinod prin Ministerul Cultelor şi prin care se exprimă doleanţele preoţimii şi se cere luarea de măsuri.

In urma discuţiunilor la care iau parte I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi P. S. Episcop Tit al Hotinului comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o, hotărăşte:

Chestiunea să fie clasată, iar preoţilor să li se facă observaţii că au trecut peste autoriatea Sfântului Sinod şi s'au adresat fără nici un temei legal direct Ministerului Cultelor.

6 Tem. Nr. 1231/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul asupra cererii fostului călugăr dominican Bernhard Berkenfeld din Germania care cere lămuriri, dacă ar putea urma ca bursier cursurile unui seminar din România, intru cât are dorinţa să treacă la ortodoxie şi să se facă preot. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o hotărăşte:

Cererea va fi îndrumată Arhiepiscopiei Bucureştilor care va cere petiţionarului să dea amănunte asupra situaţiei sale: ce studii are, dacă a fost hirotonit şi ce scop urmăreşte prin trecerea la ortodoxie.

7. Tem. Nr. 1271/938. Acelaşi P. S. Raportor dă citire referatului asupra întâmpinării P. S. Episcop Policarp al Americei prin care cere lămuriri în legătură cu broşura P. S. Arhiereu Veniamin Ploeşteanul «Biserica Ortodoxă din America».

In urma discuţiunilor la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi P. S. Arhiereu Irineu Târgovişteanul, Sfântul Sinod hotărăşte:

Se va comunica P. S. Episcop Policarp al Americei textul hotărîrii Sfântului Sinod privitoare la alegerea P. S. Sale ca Episcop al Americei.

8. Tem. Nr. 1272/938. P. S. Episcop Vasile al Caransebeşului raportorul comisiunii pentru doctrină şi viaţă religioasă citeşte referatul asupra adresei Inspectoratului General Administrativ prin care comunică unele concluziuni în legătură cu căsătoriile mixte şi cere a fi studiate.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului luând cuvântul spune că în privința căsătoriilor mixte trebue să se ia o hotărîre cât mai categorică. In cazul de față noi aducem la cunoștința Guvernului hotărîrea Sfântului Sinod și-l rugăm să ia măsurile ce va crede de cuviință. Mai rămâne însă o lature și anume: Sfântul Sinod să cerceteze mijloacele prin care se pot împiedeca căsătoriile mixte, iar hotărîrea ce va lua în această privință să fie comunicată tuturor eparhiilor, iar acestea la rândul lor s'o impună preoților. Dacă se va proceda așa, vom putea dobândi rezultatele așteptate. In continuare I. P. S. Sa propune să se răspundă Ministerului de Interne că Biserica apreciind răul ce izvorăște de pe urma căsătoriilor mixte va da tot sprijinul pentru împiedecarea lor prin mijloacele duhovnicești ce are la îndemână.

PP. SS. Chiriarhi să ia măsurile necesare ca potrivit hotărîrii Sfântului Sinod, preoții să fie îndrumați ca prin sfătuiri să împiedece încheerea de căsătorii mixte. Dacă nu vor putea izbuti prin aceasta, să insiste cât mai stăruitor pe lângă partea ortodoxă ca să determine trecerea și a celeilalte părți la ortodoxie. Dacă nu va putea s'o induplece, atunci să ia o declarație prin care se obligă și partea neortodoxă că măcar copiii vor fi botezați ortodocși. Dacă nici la aceasta nu s'ar învoi, atunci preotul să recurgă la mijloacele de pastorație ce va crede de cuviință ca să împiedice încheerea unei asemenea căsătorii. In urma acestor discuțiuni Sfântul Sinod hotărăște:

1. *PP. SS. Chiriarhi vor lua măsurile necesare în vederea împiedecării căsătoriilor mixte, după cum urmează:*

a) *Preoții vor fi îndrumați ca prin sfătuiri să împiedece încheerea de căsătorii mixte;*

b) *Dacă nu vor putea izbuti prin aceasta, să insiste cât mai stăruitor pe lângă partea ortodoxă ca să determine trecerea la ortodoxie și a celuilalt soț;*

c) *Dacă nu va putea s'o induplece, atunci să ia o declarație prin care se obligă și partea neortodoxă că măcar copiii vor fi botezați în credința ortodoxă;*

d) *Dacă nici la aceasta nu s'ar învoi, atunci preotul să recurgă la mijloacele de pastorație ce va crede de cuviință ca să împiedice încheerea unei asemenea căsătorii.*

2. *Sfântul Sinod va aduce la cunoștința Onor. Guvern că Biserica apreciind răul ce izvorăște de pe urma căsătoriilor mixte, va da tot sprijinul pentru împiedecarea lor prin mijloacele duhovnicești ce le are la îndemână. Pe lângă acestea mai face unele propuneri, urmând ca Onor. Guvern să aleagă dintre ele pe acelea care le va crede mai potrivite și să ia măsurile cuvenite pentru executarea lor.*

9. Tem. Nr. 1273/938. Același P. S. Raportor referă asupra raportului cancelariei Sfântului Sinod prin care se arată că hotărîrea Sfântului Sinod din 22 Februarie 1938 privitoare la eliberarea stiliștilor internați în mânăstiri n'a putut fi executată și se propune unele măsuri. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primind propunerea hotărăște:

1. *Chestiunea se trimite în competența Arhiepiscopiei Bucureștilor în eparhia căreia se află mânăstirea Cheia, cu recomandarea ca să fie trimiși doi preoți buni care să stea la mânăstirea Cheia în permanență timp*

de o lună zile cu aceşti stilişti şi prin mijloacele de catehizare pe care le vor socoti mai potrivite, să-i convingă ca să renunţe la rătăcirea lor;

2. Din fondurile alocate de Ministerul de Interne pentru stilişti se va pune la dispoziţia acestor preoţi suma de 100 lei pe zi pentru întreţinere şi cheltuelile de transport.

10. Tem. Nr. 1274/938. Acelaşi P. S. Raportor dă citire referatului privitor la adresa Ministerului Apărării Naţionale—Inspectoratul General al Jandarmeriei—prin care cere ca in interesul combaterii stilismului şi pentru a se putea acorda educaţia religioasă a tineretului cu restul programului premilitar şi străjeresc, să se fixeze de comun acord cu Ministerul o oră fixă pentru întreaga Patriarhie, la care să se săvârşească slujba sfintei Liturghii. Comisiunea propune iar Sfântul Sinod primind propunerea hotărăşte:

Deoarece ora la care se săvârşeşte in bisericile noastre sfânta Liturghie, diferă de la un ţinut la altul şi de la sate la oraşe şi este în legătură de multe ori cu diferite practici şi obiceiuri locale care nu pot fi nesocotite prin fixarea unei ore comune pentru întreaga Patriarhie, Sfântul Sinod roagă Insepctoratul Pregătirii Premilitare ca să dispună organelor sale în subordine ca acestea să-şi adapteze programul in ceia ce priveşte educaţia religioasă a tineretului potrivit obiceiului local. In felul acesta tineretul va putea lua parte la Sfânta Liturghie cu toată cuviinţa şi fără a turbura liniştea şi ordinea în care trebue să decurgă slujba sfintei Liturghii.

11. Tem. Nr. 1275/938. Acelaşi P. S. Raportor dă citire referatului asupra cererii d-nei Stela Stănescu din Ploeşti care roagă să i se încuviinţeze tipărirea a două broşuri pentru zidirea sufletească a tineretului. Comisiunea propune iară Sfântul Sinod primindu-o hotărăşte:

Pentru încuviinţarea tipăririi acestor broşuri, chestiunea se trimite în competinţa Chiriarhiei respective care prin secţia ei culturală să cenzureze lucrarea din punct de vedere al doctrinei Bisericii noastre şi numai după aceea să se poată tipări.

12. Tem. Nr. 1276/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul asupra adresei Consiliului Central Bisericesc Nr. 4858/938.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului arată că in ce priveşte ajutorul pe care Biserica poate să-l dea instituţiilor de ocrotire socială crede că ar fi foarte nimerit ca in cadrul monahismului ortodox să se dea unor mânăstiri destinaţia de a pregăti surori şi călugăriţe în scopul îngrijirii bolnavilor. Propune deci să fie intrebate toate eparhiile ce posibilităţi ar avea pentru pregătirea acestor călugări şi ce mânăstiri ar putea fi destinate în acest scop şi în care să se stărue mai ales pentru pregătirea duhovnicească a viitoarelor surori de caritate. După ce vom avea toate aceste informaţiuni de la eparhii, comisia să studieze întreaga chestiune hotărîndu-se mânăstirile care ar fi mai potrivite şi să alcătuiască un regulament pentru organizarea lor interioară şi stabilirea disciplinei pe care o vor urma aceste surori.

In urma discuţiunilor la care mai iau parte PP. SS. Episcopi: Tit al Hotinului şi Andrei al Aradului şi P. S. Arhiereu Irineu Târgovişteanul, Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Sfântul Sinod va intreprinde o acţiune stăruitoare pentru recru-

tarea din sânul monahismului ortodox femenin a elementelor care se pregătesc în mănăstiri pentru îngrijirea bolnavilor.

2. PP. SS. Chiriarhi sunt rugați să arate în cel mai scurt timp ce posibilități ar avea pentru realizarea acestui deziderat, dacă au mănăstiri care pot fi destinate pentru pregătirea viitoarelor surori de caritate, sau dacă pot să înființeze;

3. Pe baza întregului material ce se va aduna, Sfântul Sinod va elabora un regulament pentru organizarea unor mănăstiri de maici în vederea educației și pregătirii surorilor de caritate.

La orele 13, I. P. S. Președinte ridică ședința și anunță pe cea viitoare pentru mâine 5 Mai 1938, orele 10 dimineața.

PREȘEDINTE, Secretar,
(ss) † NICOLAE (ss) † GALACTION CRAIOVEANUL

Ședința din ziua de 5 Mai 1938
Sumarul ședinței.

Ședința se deschide la orele 10 dimineața sub președinția Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Secretar de ședință: P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire:

I. *Apelului nominal*

și sunt prezenți: II. PP. SS. MitropolițiNicolae al Ardealului și Visarion al Bucovinei; PP. SS. Episcopi: Lucian al Romanului, Nifon al Hușilor, Grigore al Argeșului, Vasile al Caransebeșului, Nicolae al Oradiei, Andrei al Aradului, Gherontie al Constanței și Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Vasile de Rășinari, Veniamin Ploeșteanul, Galaction Craioveanul, Irineu Târgovișteanul, Efrem Tighineanul și Valeriu Botoșăneanul; absenți: PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Nicolae al Clujului, Tit al Hotinului și P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuțeanul; iar în concediu: I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei; PP. SS. Episcopi: Ghenadie al Buzăului, Cosma al Dunării de Jos și Dionisie al Cetății Albe.

Același P. S. Secretar dă citire sumarului ședinței precedente, care, pus la vot,

Se verifică și aprobă.

Tem. Nr. 1283/938. P. S. Episcop Cosma al Dunării de Jos cere concediu de la ședințele actuale, fiind bolnav.

Se acordă concediul cerut.

Comunicări:

Tem. Nr. 1245/938. P. C. Efor C. Dron aduce la cunoștința Sfântului Sinod unele constatări cu privire la strângerea obiectelor vechi scoase din uz, de pe la biserici și oficierea serviciului divin în limba maternă a credincioșilor din Basarabia.

Se trimite spre studiere și referire comisiunii pentru doctrină și viață religioasă.

Tem. Nr. 1261/938. Sfânta Episcopie a Oradiei înaintează dosarul cauzei arhimandritului Atanasie Popescu privitor la predarea avutului mă-

năstirii Izbuc şi care a fost cerut de Sfântul Sinod în şedinţa de la 16 Martie a. c.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

Tem. Nr. 1279/938. P. S. Episcop Partenie al Armatei propune Sfântului Sinod să acorde rangul de arhimandrit protosinghelului Valerie Neculăiasa, mare eclisiarh al Catedralei Incoronării.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

Tem. Nr. 1281/938. *P. S. Episcop Nifon al Huşilor* raportorul comisiunii afacerilor externe citeşte referatul asupra memoriului înaintat de P. S. Episcop Policarp al Americei privitor la activitatea ce a depus ca Episcop al Americei, rugând ca să i se sporească subvenţia de 500.000 lei anual cu încă 12.000 dolari anual pentru personalul şi cancelaria Sfintei Episcopii; de a se trece în buget cele 34 parohii existente şi de a se acorda un ajutor de 10.000 de dolari pentru schitul «Vatra Românească». Comisiunea propune iar Sfântul Sinod primind propunerea hotărăşte:

1. Sfântul Sinod ia act cu mulţumire de activitatea depusă de P. S. Episcop Policarp al Americei pe terenul misionar şi-l îndeamnă să o continue şi intensifice cu aceeaşi stăruinţă;

2. Se va interveni la Ministerul Cultelor pentru ca în limita posibilităţilor bugetare să satisfacă nevoile episcopatului din America, a cărui activitate este nu numai pur bisericească, ci şi naţională;

3. In ce priveşte celelalte lămuriri cerute de P. S. Episcop Policarp ele vor fi date de Sinodul Permanent.

Tem. Nr. 1480/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul asupra scrisorii I. P. S. Mitropolit Dositei al Zagrebului prin care roagă Sfântul Sinod să delege un Episcop care să prezideze delegaţia tineretului ortodox român ce urmează să meargă la congresul ce se va ţine anul acesta între 4 şi 9 Septemvrie în Iugoslavia.

In urma discuţiunilor la care iau parte I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi P. S. Episcop Nicolae al Oradiei, pe temeiul propunerii comisiunii, Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Se dă delegaţie P. S. Episcop Tit al Hotinului ca să meargă la Karloviţ ca preşedinte al delegaţiei tineretului ortodox român;

2. In vederea coordonării lucrărilor acestei delegaţii, P. S. Sa va convoca de pe acum diferitele grupuri ale tineretului ortodox român ca să se organizeze într'un singur grup solidar sau să le federalizeze; să revadă referatele ce urmează a se citi la congres şi să ia toate măsurile cuvenite pentru o cât mai bună reuşită a delegaţiei;

3. Se va interveni la Onor. Guvern cu rugămintea să dea sprijinul necesar pentru susţinerea cheltuelilor delegaţiei ce urmează să meargă la acest congres.

Tem. Nr. 540/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul asupra adresei Ministerului Cultelor Nr. 36270/937, prin care înaintează un memoriu privitor la ţinerea congresului tineretului ortodox în Iugoslavia.

In urma discuţiunilor la care iau parte I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I. P. S. Mitropolit Visarion al Bucovinei, şi P. S. Episcop Grigore al Argeşului, Sfântul Sinod hotărăşte:

Chestiunea congresului tineretului ortodox fiind rezolvată prin delegaţia dată P. S. Episcop Tit al Hotinului, memoriul se conexează la dosarul cauzei.

P. S. Episcop Partenie al Armatei, raportorul comisiunei canonică juridică citește următoarele referate:

Tem. Nr. 1288/938. Asupra adresei Sf. Episcopii a Oradiei Nr. 1540/938, prin care înaintează dosarul cauzei arhimandritului Atanasie Popescu privitor la predarea și preluarea avutului mânăstirii Izbuc. Comisiunea propune să se anuleze cartea canonică eliberată de Mitropolia Bucovinei arhimandritului Atanasie Popescu și căruia să i se pună în vedere să meargă la Izbuc pentru a face predarea avutului mânăstirii.

In urma discuțiunilor la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I. P. S. Mitropolit Visarion al Bucovinei, PP. SS. Episcopi: Grigore al Argeșului, Nicolae al Oradiei și PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Veniamin Ploeșteanul și Galaction Craioveanul, Sfântul Sinod hotărăște:

1. I. P. S. Mitropolit Visarion al Bucovinii este rugat să retragă cartea canonică dată arhimandritului Atanasie Popescu;

2. Sfânta Episcopie a Oradiei va înainta cancelariei Sfântului Sinod procesul verbal original de predarea și preluarea avutului mânăstirii Izbuc, ca să fie iscălit de arhimandritul Atanasie Popescu.

3. După iscălirea procesului verbal de predarea și preluarea avutului mânăstirii Izbuc P. S. Episcop Nicolae al Oradiei va elibera arhimandritului Atanasie Popescu cartea canonică.

Tem. Nr. 1282/938. Asupra adresei Episcopiei Armatei Nr. 156/938, prin care roagă Sfântul Sinod să acorde protosinghelului Valerie Neculăiasa, mare eclesiarh al catedralei Incoronării din Alba-Iulia, rangul de arhimandrit.

In urma discuțiunilor la care iau parte I. P. S. Mitropolit Visarion al Bucovinei, PP. SS. Arhierei Ilarion Băcăoanul și Efrem Tighineanul, pe temeiul propunerii comisiunii, Sfântul Sinod hotărăște:

Se acordă protosinghelului Valerie Neculăiasa, mare eclisiarh al Catedralei din Alba-Iulia rangul de arhimandrit.

La orele 13, I. P. S. Președinte ridică ședința și anunță pe cea viitoare pentru mâine 6 Mai 1938, orele 10 dimineața.

PREȘEDINTE	Secretar,
(ss) M I R O N	*(ss)* † GALACTION CRAIOVEANUL

Ședința din ziua de 6 Mai 1938

Sumarul ședinței.

Ședința se deschide la orele 10 dimineața sub președenția Inalt Prea Sfințitului Patrhiarh D. D. Dr. Miron.

Secretar de ședință: P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire apelului nominal și sunt prezenți: I. P. S. Patriarh Miron; II. PP. SS. Mitropoliți: Nicolae al Ardealului și Visarion al Bucovinei; PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Lucian al Romanului, Nifon al Hușilor, Nicolae al Oradiei, Tit al Hotinului, Andrei al Aradului, Gherontie al Constanței, Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Vasile de Rășinari, Veniamin Ploeșteanul, Galaction Craioveanul, Irineu Târgovișteanul, Efrem Tighineanul și

Valerie Botoşăneanul; absenţi: PP. SS. Episcopi Grigore al Argeşului, Vasile al Caransebeşului şi Nicolae al Clujului şi P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuţeanul iar în concediu: I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei şi Sucevei; PP. SS. Episcopi: Ghenadie al Buzăului, Cosma al Dunării de Jos şi Dionisie al Cetăţii-Albe.

Acelaşi P. S. Secretar dă citire sumarului şedinţei precedente, care, pus la vot,

Se verifică şi se aprobă.

Se intră în ordinea de zi.

P. S. Episcop Nifon al Huşilor, raportorul comisiunii afacerilor externe, citeşte următoarele referate:

1. Tem. Nr. 1308/938. I. P. S. Mitropolit Dionisie al Varşoviei şi a toată Polonia trimite I. P. S. Patriarh Miron o scrisoare prin care-l vesteşte că aşteaptă cu mare nerăbdare şi bucurie vizista I. P. S. Sale, şi că va fi întâmpinat de ierarhii Bisericii polone, iar Guvernul polonez şi d-nul Preşedinte al republicii vor participa la primirea ce i se va face.

Vizita este proiectată între 20—23 Mai a. c.

Comisiunea propune iar Sfântul Sinod primind propunerea, hotărăşte:

Ia act de vizita I. P. S. Patriarh Miron în Polonia şi o va urmări cu viu interes, dorind să fie cât mai satisfăcătoare şi rodnică.

2. Tem. Nr. 1312/938 *a)* Referatul asupra adresei Ministerului Afacerilor Străine Nr. 63157/937, prin care trimite o copie de pe adresa Nr. 180228/937 a Minist. Educaţiei Naţionale care a fost sesizat de o plângere a d-nei Eugenia Ianculescu învăţătoare şi directoare a şcoalei primare române din Issyles Moulineaux, împotriva diaconului Grigore Brânzeu ardelean de origină, unit, trecut la ortodoxie şi azi slujitor la parohia ortodoxă franceză St. Geneviève din Paris, de sub jurisdicţia mitropolitului rus Evloghie.

Diaconul Brânzeu este acuzat de propagandă subversivă împotriva autorităţilor româneşti, şcolare şi bisericeşti din Paris, precum şi că s'a improvizat în preot al Românilor muncitori din jurul Parisului şi al doilea director de şcoală primară din acele părţi.

Activitatea acestui diacon este socotită de Legaţia română din Paris ca nefastă.

b) Tem. Nr. 1313/938. Referatul asupra adresei Sf. Arhiepiscopii a Sibiului Nr. 11515/937 prin care arată Sf. Sinod că în împrejurimile Parisului sunt cc. 7—800 credincioşi ortodocşi români originari din Transilvania, lipsiţi de cele duhovniceşti şi care neavând preot s'au grupat într'o comunitate şi şi-au creiat o capelă sub îndemnul diaconului Grigore Brânzeu.

In urma discuţiunilor la care iau parte I. P. S. Patriarh şi I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Se vor da Ministerului Afacerilor Străine lămuririle cerute asupra situaţiei diaconului Grigore Brânzeu, care s'a dovedit că unelteşte împotriva autorităţilor româneşti şcolare şi bisericeşti şi s'a improvizat în preot al Românilor muncitori din jurul Parisului, fără să aibă calitatea sau încuviinţarea prealabilă a forurilor bisericeşti competente.

2. I. P. S. Patriarh va cere informaţiunile cuvenite de la Superiorul Capelei române din Paris asupra numărului de români ortodocşi din împrejurimile Parisului. Iar dacă va fi cazul, să se trimeată de urgenţă un cleric din ţară, care eventual ar face şi studii la Paris, urmând să organizeze şi să împlinească nevoile duhovniceşti ale acestei comunităţi.

3. Tem. Nr. 895/938. Referatul asupra adresei din 30 Martie 1938 a I. P. S. Mitropolit Dionisie al Varşoviei prin care propune să se facă demersurile cuvenite pentru a se cere creiarea unui statut juridic al Locurilor sfinte din Palestina şi prin care să se asigure într'un mod satisfăcător drepturile şi interesele Bisericii ortodoxe, în cazul când s'ar hotărî o schimbare a stării juridice actuale a Palestinii.

In urma discuţiunilor la care iau parte I. P. S. Patriarh. I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi P. S. Episcop Tit al Hotinului, cari dau lămuriri în privinţa proiectelor pentru împărţirea Palestinii, Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Sfântul Sinod ia act de propunerea I. P. S. Mitropolit Dionisie al Varşoviei şi o socoteşte foarte bine venită, dovedindu-se prin ea o superioară preocupare de interes obştesc ortodox.

2. Ministerul Afacerilor Străine va fi încunoştiinţat de adresa I. P. S. Mitropolit Dionise al Varşoviei şi va fi rugat cu toată stăruinţa ca în numele guvernului român să facă din vreme demersurile cuvenite pe lângă Societatea Naţiunilor ca în cazul când se va schimba starea politică actuală a Palestinei să se prevadă dreptul de autonomie asupra Locurilor sfinte din Palestina, în modul ce se va găsi de cuviinţă, ca să nu se stingherească nici libertatea de cult a ortodocşilor şi nici dreptul de proprietate asupra tuturor aşezămintelor şi lăcaşurilor de închinăciune.

4. Tem. Nr. 1309/938. Referatul asupra adresei bisericii reformate maghiare din America prin care face o întâmpinare către Preşedinţia Consiliului de Miniştri, plângându-se de tratamentul minorităţilor maghiare din Ardeal ca fiind asuprite şi stânjenite în libertatea lor de cult.

I. P. S. Patriarh luând cuvântul arată că personal a constatat cum miniştrii noştri din străinătate, din lipsă de material documentar, n'au totdeauna informaţiuni precise în privinţa stării cultelor la noi în ţară. I. P. S. Sa este de părere ca Sf. Sinod să intervină la Minisiterul Cultelor ca să explice în cazul de faţă care este starea cultelor în România şi ce situaţie favorabilă au, nu numai din punct de vedere material, ci şi cultural, arătându-se şi marele număr de şcoli confesionale de toate gradele, pe care le au aceste minorităţi.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului spune că ar fi bine să se dea răspunsul cuvenit la această întâmpinare a Bisericii reformate din America, prin însăşi episcopul Bisericii reformate din Ardeal, care cunoaşte tratamentul loial de care se bucură minorităţile maghiare din Ardeal şi care ar putea desavua pe maghiarii din America care se plâng pe nedrept că coreligionarii lor din Ardeal sunt asupriţi. Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Se va interveni la Ministerul Cultelor cu rugămintea ca pe bază de date statistice să se explice Bisericii reformate din America care este starea cultelor în România şi ce situaţie favorabilă au ele nu numai din punct de vedere material ci şi cultural, arătându-se şi marele număr de şcoli confesionale pe care le posedă aceste minorităţi.

2. Eventual s'ar putea trimite aceste date statistice fiecăreia din cele 63 de organizațiuni reformate maghiare din America, cari au iscălit acest memorand și pentru ca să se încredințeze de adevăratul tratament al acestei minorități care se bucură în România de deplină libertate a cultului și de cel mai larg sprijin al Statului.

5. Acelaşi P. S. Raportor citeşte următoarele referate:

a) Tem. Nr. 1310/938. Referatul asupra raportului prezentat de d. profesor V. G. Ispir, în numele delegației române la congresul de creştinism practic ținut la Oxford între 12—27 Iulie 1937. Domnia-sa arată că delegația română a luat parte la desbaterile și lucrările congresului în cele cinci secțiuni ce s'au alcătuit. Face apoi un rezumat al discuțiunilor și hotărîrilor luate în acest congres și închee raportul prin câteva propuneri și observațiuni cu privire la participarea Bisericii noastre în diferite conferințe interconfesionale.

b) Tem. Nr. 613/938. Referatul asupra adresii arhiepiscopului Gherman al Tiatirei, prin care roagă să se trimeată un delegat din partea Bisericii noastre la conferința preliminară a consiliului ecumenic care se va ține între 9 și 13 Mai la Utrecht in Olanda. (Anexe 611, 1038/938).

c) Tem. Nr. 1054/938. Referatul asupra scrisorii preşedintelui asociației vechilor catolici din Elveţia, prin care roagă pe I. P. S. Patriarh să trimeată un delegat la congresul internațional al vechilor catolici ce se va ține la Zürich între 25—29 August a. c.

Iau cuvântul:

I. P. S. Patriarh spune că este bine ca la toate congresele internaționale să fie reprezentată și Biserica noastră, întru cât s'a dovedit că de cele mai multe ori duşmanii țării profitând de absența noastră își îngădue să facă propagandă și pe tărâmul confesional ponegrind Biserica şi Statul românesc pe motive închipuite de intoleranță și asuprire a minorităţilor. Inalt Prea Sfinția Sa este de părere ca în totdeauna delegații noştri la aceste conferințe să stea pe un punct de vedere ortodox fix şi să nu abiă alt rost decât acela al clarificării, cu îndatorirea însă a interveni când va fi nevoe cu lămuriri strict dogmatice. Noi trebue să arătăm învățătura ortodoxă curată și să nu judecăm nimic din ce ar privi schimbarea vederilor şi dogmelor noastre ortdoxe.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului luând cuvântul în legătură cu trimiterea unui delegat care să ia parte la congresul vechilor catolici din Zürich, este de aceeaşi părere cu I. P. S. Patriarh ca să fim reprezentați la toate aceste conferințe interconfesionale. Prin aceasta noi nu urmărim de cât încercarea de a ne apropia cât mai mult de împlinirea principiului iubirii creștine. Participând la aceste congrese nu schimbăm nimic din ființa credinței noastre și nu aducem hotăriri care să oblige Biserica ortodoxă. In privința congresului de la Zürich aminteşte că în anii 1874—1875 când s'a ținut congresul vechilor catolici la Freibusch şi Bonn, Biserica noastră a fost de asemenea reprezentată prin doi delegați.

In urma discuțiunilor la care mai iau parte PP. SS. Episcopii Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Tit al Hotinului şi Andrei al Aradului, Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Ia act cu mulțumire de raportul înaintat de d. profesor V. Gh. Ispir în numele delegației Bisericii noastre la congresul creştinismului prac-

---

Manuscrisele, cărțile și periodicele pentru recenzii se trimit la palatul Sfântului Sinod, Str. Antim 29, București VI, cu mențiunea: pentru Revista *Biserica Ortodoxă Română*, sau pe adresa C. Diacon GHEORGHE I. MOISESCU, redactorul revistei, Str. Ing. V. Cristescu nr. 23, Parcul Călărași, București IV.

ABONAMENTUL

PREȚUL

IN ȚARA:		IN STRAINATATE:	
Pe an	160 lei	Pe an	300 lei
Un număr	35 lei	Un număr	50 lei

Abonamentele, precum și toate cele ce privesc administrația, se trimit pe adresa: CONSILIUL CENTRAL BISERICESC, Str. Antim 29, București VI, cu mențiunea „pentru Revista *Biserica Ortodoxă Română*".

rând bisericii, in al doilea, însă, şi factorului social care s'a servit de ele ca de nişte jaloane pentru fixarea unor date periodice de peste an.

In ce priveşte acum BASILICA din care derivă *biserică*, partea rămasă nelămurită până acum este vechimea lui faţă de ECCLESIA, din care avem cuvântul albanez citat mai sus şi toate formele din limbile romanice. Chestiunea a fost discutată mai întâiu de regretatul Vasile Pârvan, ajungând la concluzia că ECCLESIA „este cel mai vechiu termen creştin atât pentru „comunitatea" credincioşilor cât şi pentru „lăcaşul de cult" al lor" [1]. In ce priveşte BASILICA, acesta este mai nou şi a fost introdus la noi prin misionarii latini, după anul 350, „căci mai nainte nu exista BASILICA" [2]. După publicarea lucrării lui Vasile Pârvan, au apărut alte studii în care s'a susţinut contrariul.

Inainte de toate, trebue ştiut că niciunul din termenii religioşi, la popoarele creştine, n'a fost redat prin forme atât de variate dela un popor la altul ca acela destinat pentru „casa Domnului". Intr'un studiu mai nou publicat de învăţatul romanist din Zagreb şi bun cunoscător al limbilor balcanice, Petar Skok, [3] aflăm că pe intreg teritoriul care se întinde dealungul Dunării, dela gurile lui până la frontiera imperială pe Rin (limes imperii), teritoriu ocupat altă dată de popoare romanice, biserica se chema BASILICA. In felul acesta, în afară de cuvântul românesc *biserică*, mai avem in veliota (un rest din vechea limbă romană de pe coasta Dalmaţiei care s'a stins in sec. IX-X) *basalca*, în dialectele italiene nordice *baselega*, *barsega*, *besca*, in dialectele alpine *bazelga*, *bazerga*, *baselgia*, in vechea franceză *basoche* şi, in fine, în restul graiurilor de origine romană, în care urmele acestui cuvânt nu se mai pot urmări decât in toponimie. Cuvântul latin, derivat din gr. βασιλεύς, şi-a schimbat înţelesul ca şi ECCLESIA, primind pe acela de „biserică", sub inrâurirea obiceiurilor evreeşti. Anume, Evreii din sec. II şi III după era creştină obicinuiau să-şi construească sinagogele, imitând stilul basilicilor greceşti. In Galilea, cuvântul grecesc βασιλική putea să însemneze „templu evreesc", construit „după modelul basilicei profane greceşti". Cuvântul, după ce a trecut la creştini, a primit înţelesul de „biserică creştină" [4]. La Ro-

1. Vasile Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, Bucureşti 1911, p. 86 sqq.
2. *Ibidem*, p. 91.
3. *La terminologie cretienne en slave: l'eglise, les prêtres et les fidèles*, publicat in *Revue des Études slaves*, tome VII (1927) p. 178-198.
4. Vezi Samuel Kraus, *Synagogale Altertümer*, Berlin-Wien (1922), p. 337, citat după P. Skok.

mani, BASILICA păgână servea ca local de judecată. Pretorul se suia pe o tribună care se afla aşezată în absidă şi pronunţa sentinţa. Inţelesul păgân al lui BASILICA a evoluat încet spre cel creştin: Incă din timpurile creştine cele mai vechi, tribuna pretorului a fost inlocuită cu CATHEDRA (la Greci: θρόνος) episcopului. De atunci datează denumirea de „catedrală" pentru biserica episcopală. Dar, fireşte, substituirea nu s'a făcut aşa de repede cum s'ar putea inchipui. In multe părţi din Italia, in primele veacuri ale erei creştine, s'a continuat să se judece in biserici [1]. Insă, cu timpul, s'a pierdut această formă compromisă a basilicei, rămânând aceea a bisericii creştine.

Dar in partea occidentală a Romaniei, BASILICA a inceput incă de cu vreme (sec. III ?) să fie inlocuită cu o expresie care nu este decât o traducere grecească de pe ebraicul *kenişta* (subst. abstract de la verbul *kns* „a reuni, a aduna"): ἐκκλησία. Această traducere pentru scopurile creştineşti se simţea cu atât mai necesară, cu cât *kenişta* ebraic era tradus in greceşte prin συναγωγή şi însemna, propriu zis, templul israelit. Pentru templul creştin era nevoe de altul, in speţă, ἐκκλησία, care trebuia să se deosebească de συναγωγή. Dar ἐκκλησία, deşi a reuşit să inlocuiască termenul latin BASILICA în cea mai mare parte din teritoriul romanic, totuşi n'a putut să se introducă la Germani şi Slavi. La cei din urmă găsim doar o simplă traducere: pol. *zbor*, rus. *sobor* „biserică catedrală". Insă, şi la unii şi la alţii, cuvântul de bază pentru conceptul bisericii pleacă de la gr. κυριακή, la fel cu lat. DOMINICUM, traducere de pe ebraicul *bet adonai*, care, la rândul lui, ţine locul expresiei biblice *bet Jahwae*, aceasta ne mai putând fi exprimată, din cauză că pronunţarea cuvântului *Jehowa*, printr'o interdicţie lingvistică, era oprită. Numai la Polonezi şi la Cehi, incepând din sec. XV., vechiul cuvânt *cerkiew*, care a rămas cu înţelesul restrâns de „biserică ortodoxă", a fost inlocuit cu o formă derivată din lat. CASTELLUM, anume *kostel* (pol. *kościól*), însemnând „biserică catolică". De altfel, pentru originea formei paleoslave *crŭky* s'au propus mai multe etimologii. Unii l-au derivat din goticul **kirko*, alţii, în special P. Skok, direct din forma gr. citată mai sus [2]. Acum în urmă, profesorul suedez Gunnar Gunnarsson a incercat, într'un studiu special, să-l derive din cuvântul românesc *biserică* [3].

---

1. Vezi interesanta expunere insoţită de unele documente a lui G. D. Serra, făcută in *Dacoromania*, V (1927-28), p. 431.
2. *Zeitschrift fur slav. Philologie*, III, p. 398.
3. Gunnar Gunnarsson, *Das slavische Wort fur Kirche* (Recueil de travaux publie par l'Universite d'Uppsala). Uppsala 1937, pp. 67.

Din nenorocire, drumul pe care a apucat învățatul suedez pare greșit. Este drept că cea mai mare parte a termenilor religioși paleoslavi ca *komkati* și *komka* (lat. COMMINICARE), *rakla* (lat. ARCULA), *oltar*, (lat. ALTARE) etc., după cum am încercat să arăt și eu într'un studiu amănunțit despre influența română asupra limbii bulgare [1], vin din latina balcanică sau dintr'o formă străveche a limbii române. Insă, încercând cineva pe cale lingvistică să dovedească așa ceva, trebue mai întâiu să țină seamă de normele de concordanță dintre formele românești și cele paleoslave. Aceste norme nu există pentru încercarea autorului, mai ales că el pleacă de la forma mai nouă *biserică*, neținând seamă de cuvântul vechiu *băsearecă*.

Revenind acum la BASILICA, pentru ca să putem stabili vechimea lui, observăm mai întâiu din punctul de vedere lingvistic, că formele romanice care derivă din el și pe care le-am citat mai sus, se prezintă, în ce privește evoluția lor istorică, mai vechi decât acelea care derivă din ECCLESIA [2]. Aici, cineva ar putea să obiecteze că și cuvintele care derivă din lat. CHRISTIANUS nu arată o evoluție veche și, cu toate acestea, nimenea nu s'ar putea îndoi despre vechimea lor. Astfel, ca să dau un exemplu care ar putea fi înțeles și de cetitorii acestei reviste, cuvântul românesc „creștin" ar fi trebuit să se rostească, după regulele de desvoltare ale elementului latin în limba română, *creșin* (fără *t!*). Această anomalie s'ar putea explica în mai multe feluri. Este mai greu de admis faptul că CHRISTIANUS, după cum crede O. Densușianu [3], ar fi fost introdus ceva mai târziu în romanitatea balcanică. Mai probabil pare că evoluția lui a fost stânjenită de forma CHRISTUS — din care derivă CHRISTIANUS.

Mai în urmă, cu vechimea lui ECCLESIA s'a ocupat și învățatul profesor italian Matteo Bartoli de la Torino.Teoria acestui învățat se bazează pe rezultatele obținute de geografia lingvistică. Anume, din studiul limbii pe teren, s'a observat că unele fapte de limbă — particularități gramaticale sau cuvinte — care, din anumite împrejurări, au fost supuse dispariției, se păstrează de regulă mai bine în a r i i l e i z o l a t e. Prin arie izolată se înțelege un teritoriu mai puțin expus comunicațiilor. De asemenea s'a mai observat că din două arii, dintre care una este a n t e r i o a r ă și alta m a i t â r z i e, ultima, de regulă, este mai conservativă. Și, tot așa, dintre

---

1. *Raporturile slavo-române*, publicat in *Dacoromania*, III (1923), pp. 129-234.
2. Petar Skok, *ibidem*, 178.
3. Candrea-Densușianu, *Dicționarul Etimologic al Limbei Române*. București 1907, p. 65 (409).

două faze lingvistice, una care dispare și alta care supraviețuește, prima este mai veche decât a doua. Pe temeiul acestor norme, probate la un număr mare de elemente latine și indo-europene, Matteo Bartoli a luat în cercetare vechimea cuvântului BASILICA mai întâiu, în treacăt, în două tratate de neolingvistică [1], după aceea intr'un studiu special [2].

Aplicând aceste norme la cuvintele care ne interesează, vom vedea că, în vreme ce ECCLESIA este răspândită in tot Occidentul, din contră, BASILICA există, după cum s'a arătat mai sus când am reprodus formele romanice corespunzătoare, numai în ariile izolate, adică in Dacia, Reția etc. De fapt, se știe că in special aceste două țări, în epoca romană, aveau mai puține orașe de cât restul provinciilor, prin urmare, erau mai puțin accesibile la inovațiuni pentrucă și mișcarea din ele era mai mică.

Din toate aceste, autorul trage concluzia că BASILICA este mai veche decât ECCLESIA.

Dacă ținem seama acum de ordinea colonizării romane, vom afla că atât Dacia cât și Reția reprezintă arii mai târzii. Intr'adevăr, BASILICA a trecut in Dacia și Reția din Italia, nu invers. Însă s'a arătat mai sus că ariile mai târzii față de cele anterioare sunt mai conservative.

Din toate aceste, autorul trage din nou concluzia că BASILICA, singura formă răspândită in aceste arii, este mai veche de cât ECCLESIA.

Infine, o ultimă normă pentru vechimea formei BASILICA ne-o procură și faptul că ea ține de faza dispărută. Această fază se arată peste tot sau in parte în Italia, Galia și Iberia. De fapt, BASILICA a dispărut în țările citate peste tot sau in parte, prin urmare, este mai veche de cât ECCLESIA, care, acolo unde a pătruns, s'a și păstrat.

Admițând vechimea mai mare a lui BASILICA față de ECCLESIA, autorul stabilește pe temeiul altor norme de geografie lingvistică ce nu pot fi reproduse aici, centrul de unde a plecat și s'a răspândit ECCLESIA, înlocuind forma mai veche BASILICA. Examinând inscripțiile cele mai vechi, in care se întâlnesc cuvintele BASILICA și ECCLESIA, dânsul constată că ECCLESIA apare în cele mai multe inscripții din Africa ; în Iberia apar amândouă: BASILICA și ECCLESIA, iar in Italia, Galia și Britania apare numai BASILICA. Din această

1. *Introduzione alla neolinguistica*, nella Biblioteca dell' Archivum romanicum. Ginevra, 1925. *Breviario di neolinguistica*. Parte II Criteri tecnici. Modena, 1928.

2. *Le tre basolche di Ragusa e la coppia basilica ed ecclesia*, extras in 15 pp. publicat intr'un volum omagial.

răspândire geografică el deduce, de astă dată numai cu probabilitate, că centrul de iradiaţie al lui ECCLESIA trebue căutat in porturile din Africa punică, adică in partea meridională şi occidentală extremă a lumii romane. Acesta este motivul pentru care ECCLESIA n'a putut ajunge până in Dacia, adică in extremitatea opusă: orientală şi septentrională.

Privitor la punctul de plecare al lui BASILICA, datele nu sunt sigure. Odată, profesorul indoeuropenist P. Kretschmer credea că acest punct trebue căutat in Constantinopole. După treizeci de ani de când şi-a exprimat această părere, astăzi nu mai ţine la ea. Bartoli, fără a incerca să rezolve in mod definitiv această chestiune, socoteşte că creştinismul a trecut mai intâiu prin drumurile cunoscute dela şes, nu prin cele dela munte. In condiţiunile aceste, dacă BASILICA ar fi venit prin Constantinopole, atunci ar fi trebuit să treacă prin marele drum din Sirmium şi, de aci, trecând prin Aemona şi Aquileia, ar fi trebuit să ajungă in câmpia Paduei, nu in ţinuturile muntoase din Noricum şi Reţia. In cazul acesta, BASILICA ar fi fost mai răspândit in câmpia din Padua decât in Reţia, iar ECCLESIA, din contră, s'ar fi găsit mai mult in părţile muntoase decât in câmpie. Insă extensiunea lor geografică ne arată tocmai contrariul: BASILICA este mai răspândită la munte decât la şes, iar ECCLESIA se găseşte mai mult la câmp de cât la munte.

Şi, după cum nu se cunoaşte precis punctul de plecare al acestor două forme, tot aşa nu se poate şti adevărata cauză care a contribuit la inlocuirea lui BASILICA prin ECCLESIA. Aci, fireşte, trebue să ţinem seamă de tendinţa limbii populare care se arată mai puţin dispusă inovaţiunilor de cât limba claselor mai culte. Alături de atâţia termeni religioşi de felul lui *pentecoste*, faţă de popularul *quinquagesima*, care au intrat in limbă, s'a introdus şi ECCLESIA pentru BASILICA. Insă aceste inovaţiuni se puteau face in epoca romană numai in ţinuturile in care vieaţa citadină era mai desvoltată de cât in Dacia, unde ea dispăruse de vreme.

* * *

Trecând la sărbătoarea „naşterii Domnului" pe care noi Românii o numim *Crăciun*, trebue să recunoaştem că, dintre etimologiile propuse până acum: CARNATIONEM (Lexiconul Budan, 1825), cea mai veche; CRASTINUM (P.-B. Haşdeu); CHRISTI JEJUNUM (Hugo Schuchardt); CREATIONEM (Aron Densusianu); CALATIONEM (Pericle Papahagi), ultima este cea mai probabilă. Această probabilitate care duce la siguranţă, pleacă mai intâiu dela inţelesul de bază al lui CALATIO care insemnează chemarea poporului din partea

preotului la inceputul fiecărei luni ca să-i anunțe sărbătorile din cursul lunii; al doilea, din întrebuințarea unui alt derivat de la CALO, -ARE, anume pluralul CALENDAS care, după cum a arătat J. Jud în lucrarea lui citată mai sus, există în graiurile provansale și franco-provansale sub forma *tsalende* (cu alte variante) cu înțelesul, ca în românește, „Crăciun". Sub acest raport, Atlasul Lingvistic al Franței, după indicațiile autorului, arată două zone: una în care se află răspândit urmașul lui NATALIS (> Noel) și alta în care avem urmașul lui CALENDAS (> tsalende), amândouă cu înțelesul „Crăciun". La acestea, dacă vom adăoga și forma CALENDAE care în paleoslavă a dat *kolenda* „ziua anului nou", însă la Bulgari „Crăciun", vom avea mai multe derivate din aceeași tulpină care, din motivele ce se vor arăta mai jos, în afară de înțelesul de bază, au primit cu timpul și pe acela de „sărbătoarea nașterii Domnului". La Bulgari, după cum se știe, Crăciunul este numit *bojik, bojici,* însă și *koleda* [1]. Cum au evoluat derivatele lui CALO,-ARE, de la înțelesul de bază la acela de „Crăciun"? Aceasta ne-o arată J. Jud în studiul citat într'o scurtă expunere, pe care o reproduc în traducere: „C a l e n d a s — să notăm pluralul păstrat în graiurile provansale *tsalende* — a fost întrebuințat, mai întâiu, pentru zilele care premerg marea sărbătoare a Crăciunului. Trei ținuturi conservatoare din teritoriul roman ne înfățișează următoarele fapte: la Cosenza (în Calabria), *i calenne* însemnează cele 12 zile cuprinse între sărbătoarea Sfânta Lucia și Crăciun, zile în care se fac prognosticuri asupra vremii din lunile umătoare. La Revigno, în Istria, *calembre* însemnează „i dodici giorni precedenti la vigilia di Natale" [2]. In fine, în Ronergue *colendos* sunt cele 12 zile dinainte de Crăciun... Așa dar, „calendae januarii" a însemnat înainte de a trece la înțelesul de „ziua Crăciunului", cele 12 zile care se sfârșesc cu ziua „Nașterii Domnului". Această evoluție de înțeles a lui c a l e n d a s care, la început, a însemnat un *ciclu* de zile, după aceea, în sud-estul Franței, sărbătoarea care încheie ciclul, și-ar avea pandantul său în „pentecostes" sau „quinquagesima" care și ea a însemnat la început ciclul de 50 de zile între Paști și Rusalii, iar la urmă sărbătoarea care reprezintă punctul culminant: Rusaliile".

De altfel, trecând la elementul latin din romanitatea orientală, vom da de alt cuvânt derivat din aceeași tulpină care prezintă înțelesul schimbat. Acesta este *cărindar*, însemnând, după cum a

---

1. „*Koleda*... ist, neben *bojici, bojik* die gebräuchlichste Benennung der Weihnachten" (St. Romansky, *Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen*, publicat in *Jahresbericht*, XV (1909), p. 112.

2. Vezi și Candrea-Densușianu, *o. c.*, 40 (263).

arătat Marian [1], „Ianuarie". In latineşte, CALENDARIUS, -A, -UM din care derivă *cărindar*, are înţelesul de „ceea ce este consacrat calendelor, care are loc in calende". Dacă cuvântul nu ni s'ar fi păstrat şi in limba albaneză: *kalënduar* (citeşte: calănduar, cu mai multe variante), cu acelaş înţeles „Januarie", atunci n'am fi fost lămuriţi asupra schimbării de înţeles al cuvântului românesc. Fiindcă însă fenomenul există şi in limba albaneză, atunci, pe drept, suntem nevoiţi să admitem o schimbare de sens in latininitatea orientală. Aceleaşi consideraţiuni se impun şi pentru formele romanice păstrate azi pentru conceptul „Crăciun".

Privitor la întrebarea de ce la Albanezi, cu care in vechime am avut atâtea legături, lipsesc BASILICA şi CALATIONEM, fiind înlocuite cu formele romanice occidentale ECCLESIA şi CHRISTINATALIA, trebue să răspundem că Albania, după expresia lui Nicolae Iorga [2], fiind o ţară pe jumătate italiană, ca una care in întreaga ei configuraţie ţine de Italia, la inceput, ţinea de biserica de la Roma. Abia in sec. VIII, când împăraţii bizantini au reuşit să-şi întindă dominaţia până in partea de miază-noapte a ţării, legăturile dintre biserica albaneză şi biserica romană au fost întrerupte, iar episcopii din regiunea Scutari fură supuşi jurisdicţiunii mitropolitului din Durăs (Durazzo). Această stare a ţinut până in sec. XI, când biserica de la Roma reuşi să înfiinţeze un arhiepiscopat in Antivari, care există şi astăzi, şi de care ţin toate episcopatele din nordul Albaniei. De aci înainte, influenţa bisericii ortodoxe se mărgini numai in centrul şi sudul Albaniei, prin mitropolia din Ohrida, care în 1762 a fost unită cu Patriarhatul din Constantinopole [3].

Unii dintre filologi vor să vadă o urmă despre existenţa lui BASILICA la Albanezi în numele de loc *bjeshke* (pronunţă: bieşcă). Fireşte, lucrul n'ar fi cu neputinţă, deşi cuvântul arată unele greutăţi formale. Dar influenţa bisericii romane, la inceput, a fost atât de puternică asupra Albanezilor, încât chiar dacă ar fi existat odată BASILICA, el putea foarte uşor să dispară sub presiunea formei mai nouă ECCLESIA.

* * *

Pentru noi Românii, studiul cuvintelor *biserică* şi *crăciun* sunt interesante nu numai din punctul de vedere lingvistic, dar şi

---

1. S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*. Studiu etnografic, I, 95.
2. N. Iorga, *Istoria războiului balcanic*. Lecţii ţinute la Universitatea din Bucureşti, 1925, p. 43.
3. Const. Jirecek, *Albanien in der Vergangenheit*, in *Illyrisch-Albanische Forschungen*, de Dr. Ludvig von Thalloczy.

din acela al unității noastre naționale. Ori cum ar vroi învățații străini să pună chestiunea originii populațiunilor românești din sudul Dunării, atât de resfirate peste toată peninsula balcanică, față de blocul unitar și indivizibil al românismului nord-dunărean, un lucru rămâne sigur. anume că aceste populațiuni, prin limba și terminologia creștină, se identifică cu Românii de pretutindeni. După cum, în limbă, ele arată toate acele abateri din fondul latin care se observă în vorbirea de bază dacoromână, tot așa, în materie religioasă, ei țin la aceeași credință, însoțită de acelaș convoiu de tradiții și obiceiuri, dar mai ales ilustrată prin aceeași terminologie religioasă, din care cuvintele *biserică* și *Crăciun* reprezintă formele cele mai interesante. Firește, nimenea n'a încercat până acum să scrie un studiu de sinteză asupra terminologiei religioase la Macedoromâni, sub aspectul împrumuturilor grecești. Cu toate acestea, un lucru se poate cunoaște de pe acum în chestiunea care ne interesează, anume că vieața spirituală a acestor populațiuni, oricât de mult se va fi desvoltat în apropierea Grecilor și, mai ales, sub oblăduirea bisericii patriarhale din Constantinopole, primele noțiuni de credință creștină le-au primit în mediul latin din sud-estul european, încă din timpul când ei se găseau în unitate teritorială cu frații lor mai mari din Dacia Traiană. Această credință poartă pecetea acelorași vremuri, când, și pentru unii și pentru alții, vieața orășenească fiind aproape pierdută, o ierarhie religioasă mai înaltă de cât aceea a preotului nu va fi existat. In special la Macedoromâni, care, în vremurile mai vechi, în calitate de păstori, duceau mai mult o vieață de munte, preotul reprezenta autoritatea religioasă supremă. Mai târziu, când o parte din ei au început să ducă o vieață sedentară, ei au fost trecuți sub jurisdicțiunea episcopiilor locale, dintre care unele au fost românești. De la una din aceste episcopii românești, ni s'a păstrat semnătura unui preot român pe o carte grecească de pergament, care, după cum a arătat părintele Nicolae M. Popescu, care a relevat acest fapt într'unul din numerele acestei reviste, vine din sec. XI [1]. Documentul în sine este foarte prețios, fiindcă pentru întâia dată ni se vorbește despre o episcopie a Românilor din sudul Dunării și într'o vreme, când pomenirea lor la istoriografii bizantini este rară.

Th. Capidan.

---

1. Preotul Niculae M. Popescu, *Ioan „preotul" episcopiei Aromânilor*. Cel mai bătrân preot român — pe la anul 1050. Publicat in *Biserica Ortodoxă Română*, București, anul 52 (1934), p. 457.

CĂILE TEOLOGIEI RUSE[1].

Această carte a fost concepută ca o încercare de sinteză istorică, sau mai bine zis, ca o cercetare istorică a cugetării ruse. Am avut în vedere să înfăţişez evoluţia şi soarta cugetării teologice în Rusia pe un fond istoric mai larg, şi să urmăresc firul acestei desvoltări în întreţesătura complexă a căilor istorice. In carte sunt mai mult caracterizări, decât simple expuneri. Pe mine tot timpul mă interesează persoanele vii. Cartea mea este despre oameni, iar nu numai despre cărţile sau teoriile lor. Am căutat, deci, neîntrerupt să înfăţişez viaţa în toate amănuntele şi complicaţiile ei, lămurind caracterul fiecărei epoci.

Cele dintâi şcoli teologice s'au deschis în Rusia abia prin veacul XVII-lea, pe când în Moscova şi mai peste tot în Nordul Rusiei abia în veacul XVIII-lea. Cercetări teologice originale încep şi mai târziu, prin veacul XIX-lea. Cum se explică această întârziere a trezirii cugetării teologice ruse? Cum trebue înţeleasă această „întrerupere" neaşteptată în istoria cugetării ortodoxe, de la căderea Bizanţului şi până în veacul trecut? De bună seamă, veacurile „tăcerii ruse" n'au fost timpuri lipsite de cultură, ci din potrivă a fost o vreme de viaţă încordată, de căutare şi de luptă. Însă aceasta s'a resfrânt mai mult în arta religioasă şi în podvigul sfinţilor, aşa că se poate vorbi cu toată temeinicia despre iconografia rusă, ca despre „o concepţie în culori" (expresia lui E. N. Trubeţkoi). In Rusia veche n'au existat teologi şi cugetători originali... Am analizat această problemă în legătură cu soarta istorică generală a culturii ruse şi am văzut cauza tuturor contrazicerilor în despărţirea rusă de tradiţia bizantină (a sfinţilor Părinţi), precum şi în influenţa mare a Apusului (catolicismului şi protestantismului). Abia la sfârşitul veac. XVII-lea începe întoarcerea creatoare către izvoarele elenistice, mai întâiu în sfera vieţii spirituale (stareţul Paisie cu

---

1. Acest articol este un rezumat foarte scurt al interesantei lucrări Пути русскаго богословія *(Căile teologiei ruse)*, Paris 1937, VIII + 574, a protoiereului Gheorghe Florovski profesor la institutul teologic rus din Paris.

Revista *Biserica Ortodoxă Română* dorind să aducă la cunoştinţa cititorilor săi cuprinsul acestei cărţi, a cerut autorului, prin P. S. Episcop Tit al Hotinului, să scrie acest rezumat. Rezumatul a fost redactat de autor în limba rusă; traducerea lui în limba română este făcută de preoţii Serghie Bejan şi B. Răduleanu, pentru care lucru le mulţumim şi pe această cale. *Redacţia.*

ucenici lui), iar mai târziu s'a resimțit și in teologia „școlară"... Despărțirea intelectuală de patristică și bizantinism am considerat-o ca fiind cea mai de seamă cauză a tuturor luptelor și infrângerilor spirituale in desvoltarea rusă. Toate înfăptuirile adevărate ale teologiei ruse întotdeauna au fost legate de această intoarcere la moștenirea și tradiția sf. Părinți. Numai că această „intoarcere către sf. Părinți" trebue să fie nu numai o intoarcere in chip savant și nu numai istorică, ci o întoarcere spirituală și de rugăciune, o restabilire vie și creatoare a noastră în plinătatea bisericească, in plinătatea tradiției sfinte... Despărțirea de tradiția greacă, în Moscova veacurilor XV—XVI-lea, a avut mai intâiu de toate un sens național și de Stat. Biserica rusă se închide in sine și aceasta a fost de bună seamă micșorarea orizontului universal. In acelaşi timp slăbește mult călugărismul contemplativ, acesta din urmă înlocuindu-se cu practicismul bisericesc. Totodată crește și inrâurirea directă a Apusului (în parte chiar prin mijlocirea Grecilor). In partea de Apus și in cea de Sud a țării, Biserica rusă se intâlnește cu Apusul într'un mod intim încă din veac. XVI-lea, mai întâiu cu reforma, sub cele două aspecte: calvină și unitariană (socinienii), apoi și cu Biserica Romei. In multe privinți viața bisericească de aci primește forme apusene. După forma apuseană se alcătuesc cele dintâi școli teologice și în ele se predau după manualele latine, in deosebi după teologia lui Thomas d'Aquino și filosofia lui Aristot. Cu toate acestea teologii „romantici" în chip vădit rămân neimpăcați cu Roma și luptă contra propagandei catolice. Astfel sunt: Petru Movilă, Sf. Dimitrie din Rostov, Ștefan Iavorschi (opera lui *Piatra Credinței* în mare parte este o prelucrare a *Controversum*-ului cardinalului Bellarmin). Acest fapt se înfățișează ca o „pseudomorfoză" a cugetării ortodoxe exprimată în categoriile scolasticei apusene, nefirească pentru ortodoxie... La sfârșitul veac. XVII-lea înfluența apuseană de la Sudul Rusiei pătrunde și în Moscova. Veac. XVII-lea a fost un veac plin de zbucium și de vijelie, timpul rascolului in viață și în Biserică. „Rascolul cultului vechi rusesc" (старообредчестви) a fost un fenomen eshatologic, un fel de „donatism rusesc". Incercarea patriarhului Nicon de a stabili o legătură mai strânsă cu ortodoxia greacă n'a izbutit. Imitarea Grecilor contemporani nu înseamnă restabilirea predaniei patristice.

„Reforma bisericească" a lui Petru cel Mare a fost o încercare de a impune vieții bisericești ruse formele și rânduelile protestantismului apusean și in parte de a reface raporturile dintre

Biserică şi Stat pe principiile Reformei. A fost concepută anume Reformaţia, însă încercarea n'a izbutit. Plinătatea mistică a Bisericii n'a fost atinsă. „Reforma" s'a terminat cu pseudomorfoza protestantă a bisericităţii. Incepe „captivitatea babilonică" a Bisericii ruse. Clerul din epoca lui Petru devine „o breaslă inspăimântată". In parte el decade şi treptat este înlăturat din viaţa socială. Cei mai buni duc o viaţă retrasă. Şi de aici înainte mult timp conştiinţa bisericească rusă se desvoltă sub o piedică îndoită: porunca ocârmuirii şi teama lăuntrică. In acest timp şi începe în sânul Bisericii ruptura dintre „intelectuali" şi „popor", ruptura dintre „evlavie" şi „teologie".

In Rusia ştiinţa teologică a fost multă vreme adusă din Apus şi rămânea ca o alcătuire oarecum străină în ţesătura bisericească. Şcoala teologică până la începutul veac. XIX-lea a fost latină—şi după limbă şi după organizare—. Invăţătura teologică se desvoltă în Rusia într'un cadru nefiresc şi într'un mediu deosebit; teologia se transformă în obiect de predare, devenind ştiinţă şcolară şi încetând de a mai fi căutarea adevărului sau mărturisirea credinţei. In masele largi ale poporului bisericesc treptat se formează părerea că ştiinţa teologică este ceva neortodox, ceva de temut sau (cel puţin) de prisos, şi se creiă un obiceiu primejdios de a nu se folosi de nicio teologie în genere, înlocuindu-se cu cartea regulelor, sau cu tipicul, sau cu tradiţiile din vechime, cu obiceiul, cu cultul sau cu sentimentalismul sufletesc. Iar „evlavia" din timpurile lui Petru par'că a fost impinsă în straturile sociale de jos. Credinţa o păstra „poporul simplu", târgoveţii, burghezii, ţărănimea. Iar întoarcerea către Biserică, adeseaori se socotea ca o intrare în rândurile poporului...

Teologia şcolară din veac. XVIII-lea cade sub înrâurire protestantă, începând cu Teofan Procopovici; deasupra scolasticismului luteran al veac. XVI-XVII-lea vine valul pietismului (accentuat la mitropolitul Platon Levşin), iar de acesta din urmă se leagă răspândirea misticismului masonic în sferele înalte...

„Epoca lui Alexandru" (începutul veac. XIX-lea) a fost un timp de trecere; un timp de trezire şi însufleţire mistică, un timp de înrâurire îndoelnică şi de interconfesionalism nedesluşit. Acelaşi timp se consideră însă şi ca întoarcere către izvoare şi temelii. Acesta este timpul mitropolitului Filaret din Moscova. In această vreme se reorganizează întregul sistem al şcolilor teologice, reînviind în ele lucrul ştiinţific. Influenţa ştiinţei protestante se simte încă destul de puternică; totuşi se pun bazele creaţiei independente. Se traduc

operile sfinților Părinți, se traduce întreaga Sfântă Scriptură. In anii 40 (ai veac. XIX), pentru un timp incepe iarăși: „o intoarcere către timpurile scolastice", se incearcă restabilirea influenții manualelor și izvoarelor romano-catolice. Această influență este in legătură cu participarea destul de puternică a laicilor in conducerea bisericească. Pentru acest nou „scolasticism" este caracteristic manualul mitropolitului Macarie, intâmpinat in sfera savanților cu multă rezervă.

Istoria „luptei pentru teologie" este descrisă in carte cu multe amănunte. Un capitol aparte se ocupă cu „trezirea filosofică". Aici se vorbește despre rolul școalei duhovnicești in desvoltarea educației filosofice și a gândirii din Rusia; apoi despre temele și ideile religioase la scriitorii și cugetătorii ruși, ca de pildă, la slavofili in parte, Homiacoff, Gogol, Dostoievski, C. Leontieff, Vl. Solovieff, N. T. Feodoroff, și incă despre criza religioasă la intelectualii ruși in anii 1850-60, precum și despre „nihilismul" rusesc... In capitolul următor se vorbește despre mișcările și prefacerile social-bisericești din anii 1860, din timpul impăratului Alexandru II, despre inviorarea revistelor și in genere a presei religioase (cerința de publicitate), despre reforma seminariilor și academiilor. Mișcarea teologică din acest timp are un caracter istoric, fapt pe care il putem observa in dogmatica episcopului Silvestru (Malevanski). Istoria bisericească devine cel mai popular obiect și deaceia in acest domeniu apar un șir de lucrări insemnate. In același timp se trezește interesul și față de tainele teologiei ascetice episcopul Teofan Zatvornic, episcopul Ignatie Brencianinoff și părintele Ioan din Cronștadt).

In anii 1870-80 se accentuiază foarte mult in teologie curentul moralist: reprezentantul de seamă al acestei direcții a fost decurând decedatul mitropolit Antonie (Hrapovițki), deasemenea M. Tareeff și V. Nesmeloff. Moralismul dealtfel era caracteristic și pentru sferele nebisericești (secta moralistă a „stundismului" și Leon Tolstoi)... In penultimul capitol („In ajun") se descrie tendința religioasă-romantică de la sfârșitul veac. XIX-lea precum și mișcarea religioasă-filosofică de până la război (Merejcovski, Rozanoff, Berdeaeff ș. a.). Un paragraf deosebit se ocupă cu Adunarea din 1906, care a avut ca scop pregătirea Soborului general al Bisericii ruse, precum și planurile reformei bisericești. Cartea se termină cu timpul de până la revoluție și cu soborul din 1917. Cu acestea din urmă se termină epoca lui Petru cel Mare...

In capitolul de incheere am făcut un rezumat al observărilor mele și vorbesc despre problemele apropiate ale viitorului. „Imbiseri-

cirea" prin rugăciune, realizarea celor din apocalipsă, intoarcerea către sfinții Părinți, intâlnirea liberă cu Apusul, din acestea și alte asemenea motive și postulate se formează postulatul creator al teologiei ruse in imprejurările contemporane. Acesta este deasemenea un testament al trecutului — responsabilitatea noastră pentru trecut, „obligațiunea noastră față de el"... In sinteza nouă trebue să se contopească din nou cugetarea despre Dumnezeu (evlavia) cu teologia, rugăciunea cu preocuparea științifică. Este necesară renașterea spiritului sfinților Părinți și lărgirea orizontului istoric. Conștiința teologică trebue să devină conștiință istorică, aceasta este condițiunea indispensabilă a bisericității reale. Conștiința teologică trebuie să devină iarăși sobornicească (catolicească). Teologul trebue să se deprindă a exprima ințelegerea și mărturisirea Bisericii, trebue să trăească in plinătatea predaniilor ei, căci numai Biserica posedă puterea și stăpânirea sintezei intregi și sobornicești (universale)... Mai ales acum, gândirea teologică rusă trebue să treacă printr'o școală severă a creștinismului elenistic (se are in vedere „antichitatea creștină"), elenismul dogmaticei, elenismul liturgic, elenismul icoanelor... Am semnalat primejdia naționalismului slavon in teologie... Sufletul rus a fost prea impresionist, prea mult se expunea influenței Apusului. Este nevoie de o trezire și o tărie duhovnicească mai intensivă, de o conștiență de sine mai mare. In același timp este nevoie și de studierea tradiției teologice apusene, precum și a atitudinei liber-critice față de problemele și rezolvirea lor din partea ei... Timpul nostru este chemat din nou să studieze teologia ; se deschide iarăși epoca teologică și teologia trebue să devină „lucrare comună". Teologia trebue să devină din nou mărturisire...

Protoiereul **Gheorghe Florovski.**

ŞTIRI NOI DESPRE MITROPOLITUL GRIGORIE DASCĂLUL

În anul 1828, incepând un nou răsboiu ruso-turc, Principatele Române sunt condamnate să sufere iarăşi o lungă şi grea ocupaţiune rusească. Influenţaţi şi de unii boeri din ţară, Ruşii socotesc dăunătoare planurilor şi acţiunii lor presenţa pe scaunul mitropolitan a vrednicului păstor Grigorie Dascălul [1], de aceea poruncesc fără jenă acestuia, la 24 Ianuarie 1829, să părăsească neintârziat Ţara Românească, stabilindu-i ca loc de exil oraşul Chişinău din Basarabia. Şi, astfel, la 10 Fevruarie 1829, in toi de iarnă aspră, bătrânul cărturar bisericesc porneşte din Bucureşti pe calea tristă a pribegiei, insoţit de numai patru persoane [2].

Cel dintâiu popas al mitropolitului Grigorie, despre care aveam până in present informaţiuni, era cel făcut la Focşani, unde surghiunitul a fost nevoit să rămână şapte zile, din cauza imbolnăvirii lui Ianc, unul din insoţitori [3]. Însă despre călătoria până la Focşani nu se ştia, până acum, nimic.

De curând, d. Alexandru Băbeanu directorul general al Eforiei spitalelor din Bucureşti, incredinţindu-mi — cu multă bună voinţă — un mare număr din hârtiile româneşti şi greceşti ale fraţilor Nicolae [4]

---

1. Pentru viaţa şi activitatea acestui ierarh, să se vadă: I. Cureleanu, *Grigorie Miculescu mitropolitul Ungrovlahiei*, Buc. 1898; Const. N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, Chişinău 1927; Preotul Nic. M. Popescu, *Viaţa şi faptele părintelui Grigorie Dascălul*, in rev. *Biserica Ortodoxă Română*, LII (1934), pp. 289-305.

2. Const. N. Tomescu, *o. c.*, pp. 60, 64, 66 n. 3.

3. *Ibidem*, 65.

4. Unul din fraţii Bâţcoveni. In 1813, actele citează pe *Tudorache* polcovnicul fratele lui *Nicolae*. Pare-se a fi fost cel mai mare dintre cei trei fraţi, la care trebue să se adaoge şi o soră. Zapise din anul 1811 vorbesc de *Ioniţă* logof. mitropoliei, la fel altele din mai 1813. Era cel mai mic dintre Bâţcoveni. Tatăl lor se numea *Radu*, nu mai trăia in 1829 şi fusese treti logofăt. Nicolae apare ca logofăt al mitropoliei măcar din anul 1801, căci cu acest titlu il numeşte la 12 aprilie 1801, un văr al său *Constantin* clucerul, arendaşul moşiei Oreviţa din Mehedinţi. Cu titlul de logofăt al mitropoliei rămâne până la moarte, care s'a petrecut după 5 martie 1839, dar inainte de 1844. Se pare că n'a fost căsătorit. A supravieţuit fratelui său Ioniţă. Colonelul Grigorie Lăcusteanu arată in *Memoriile* lui, că la stabilirea căsătoriei sale, in sept. 1838, cu Mariţa fiica răposatului pitar Ioniţă Bâţcoveanu, născută in aprilie 1825, a fost de faţă „şi bătrînul septagenar Nicolae Bâscoveanu..." (v. *Revista Fundaţiilor Regale*, I, nr. 3 (1934), p. 526). Se născuse, deci, prin anul 1768. Nicolae log. se bucura de mare atenţie din partea mitr. Grigorie; el a contribuit intr'o mare măsură la infiinţarea tipografiei mitropoliei in m-rea Căldăruşani (cf. Diac. Nic. M. Popescu, *Ştiri noi despre Macarie Ieromonahul*, in *Bis. ort. rom.* XXXIX (1915), pp. 796 sqq). In anul 1813 avea in arendă moşiile m-rei Viforâta. Şi mai târziu fraţii Bâţcoveni au legături cu această

logofătul și Ioniță pitarul[1] Bâțcoveanu[2], transmise d-sale prin moștenire, am descoperit, printre interesantele catastife și socoteli, de proveniența și destinația fondurilor eparhiei Ungrovlahiei in vremea mitropolitului Grigorie (1823-1834), și câteva scrisori prețioase al căror conținut il public la sfârșitul acestei expuneri.

Prima scrisoare[3] emană de la episcopul Chesarie al Buzăului, poartă data de 15 Fevruarie 1829 și este adresată biv vel pitarului Ioniță Bâțcoveanu casierul mitropoliei. Prin ea, Chesarie inștiințează pe pitar că mitropolitul Grigorie a poposit la Buzău, a cercetat hârtiile ce și le luase in „sepețel" și a observat că unele acte privitoare la arenda moșiilor m-rii Sadova[4] au rămas in seama lui Bâțcoveanu. Îi comunică și unele indicațiuni ale mitropolitului, de cum să procedeze in pricina ridicată de Iosif fostul egumen al Sadovei.

Scrisoarea își are importanța ei, dar celelalte o depășesc, in valoarea informațiilor, prin aceea că ne desvăluesc o latură nouă a preocupărilor mitr. Grigorie Dascălul, atât inainte de a fi indepărtat din scaun, cât și — mai ales — in vremea surghiunului (1829-1833).

---

mânăstire, căci se găsesc in hârtiile lor socoteli bănești pentru reparații la Viforâta, in fruntea căreia vine stariță, in ian. 1829, maica Iustina, sora vestitului psalt Macarie. Socotelile se opresc in ian. 1835. Lucruri nouă și de preț se găsesc in actele colecției ce mi s'a incredințat, pe care nădăjduesc să le pun in circulație prin această publicațiune.

1. S'a născut prin anul 1781 (v. *Revista Arhivelor*, II, p. 305). Documentar, apare ca logofăt in martie 1811, cind plătește niște sărindare preoților bisericii din Țigănie (sf. Nicolae din București, pe bulev. Maria, azi dispărută) și ieromonahului Ierinarh de la schitul Mănăilești-Vâlcea, pentru pomenirea răposatului arhimandrit Anania fostul egumen al Bistriței. Anania avea un frate in București, Constantin vătaful. Logofăt al mitropoliei era *Ioniță B.* și in maiu 1813, când plătea leafa de 30 taleri pe șase luni dascălului Moisi din Gherghița. In iulie 1814, insă, când apărea ca vechil al log. Nicolae, in judecata cu moșnenii Curteni și Bâțcoveni din Vlașca, purta titulatura de mare pitar, pe care n'a depășit-o până la moarte, eveniment petrecut prin sept. 1835, după revenirea de la băi. Căsătorit cu o jupâneasă Marghioala a avut, in afară de fata amintită, trei copii: *Grigorie, Mihaluche* și *Nicolae*. Cel mare a murit tânăr, al doilea s'a căsătorit cu Catinca, fiica Frusinei, văduva medicului Istiotu, și au avut doi copii: Iancu și Maria. Nae Bâțcoveanu s'a insurat intâia oară cu Elisa, fiica clucerului Enache Arion, cu care a avut pe Alexandrina, măritată cu ofițerul Șt. Fălcoianu; divorțându-se de Elisa Arion, s'a recăsătorit cu *Sultana* fata clucerului Dumitrache Fălcoianu, cu care n'a avut urmași. Sultana a mai avut o soră și doi frați: *Elisa*, căsătorită cu ofițerul Anton Rahtivan; Scarlat și Grigorie. Fiica Elisei Rahtivan, s'a măritat cu viitorul general Al. Băbeanu, și astfel arhiva Bâțcovenilor a ajuns in posesia familiei Băbeanu prin doamna Lucreția Băbeanu, care trăește in present.

2. Cei doi insemnați slujbași ai mitropoliei, timp de aproximativ patru decenii, și-au luat numele Bâțcoveanu, după moșia Bâțcoveni din Vlașca, pe care au inceput s'o cumpere din anul 1804, pătrunzând intâiu in această moșie prin donația de 50 stj. ce a făcut un moșnean logofătului Nicolae. Zeci de ani s'au judecat moșnenii cu *„dumnealui logofăt Neculae și cu frate-său pitar Ioniță, ce să iscălesc Bâțcoveni, de cind au intrat intr'acest hotar..."* (v. *jalba din 28 maiu 1835*) și cu moștenitorii pitarului, cerând să li se acorde dreptul de protimisis.

3. V. *anexa I*.

4. Mânăstire in Dolj zidită de boierii Craiovești pe la inceputul sec. XVI și refăcută de Matei vodă Basarab.

S'a scris [1], cândva, că monahii: Grigorie (viitorul mitropolit), Gherontie și Calinic ar fi făcut călătoria la Muntele Atos, în anul 1812, și cu scopul de a căuta „manuscripte privitoare la Biserica Română...". Lipsindu-i mărturiile documentare clare și categorice, autorul [2] „Vieții" mitropolitului Grigorie a putut socoti, pe bună dreptate, că afirmația era exagerată *„întrucât nici unul din ei* (monahii arătați) *n'a dovedit să se fi ocupat cu asemenea îndeletnicire* și n'au lăsat nici o urmă că din călătoria lor ar fi adus documente de acestea în țară" [3].

Până acum, deci, s'a recunoscut mitropolitului Grigorie meritul unei întinse activități literare religioase, dar i s'a negat vreo îndeletnicire în câmpul istoriei naționale. Astăzi, față de dovezile ce înfățișez, nu mai încape nici o îndoială că strălucitul ierarh s'a străduit să adune, mai ales în vremea surghinului său, cronicele din Țara Românească, intenționând să le dea publicității.

În vederea strângerii materialului istoric, Grigorie a ținut o strânsă corespondență cu frații Bățcoveni, cărora le revenea sarcina de a face investigațiile necesare. La 20 Decemvrie 1832, pitarul Ioniță Bățcoveanu răspundea mitropolitului — îngăduit a veni din Basarabia la Buzău încă din Ianuarie 1832 [4] —, la o scrisoare, care din nefericire s'a pierdut, confirmându-i primirea celor două lucrări în câte două exemplare, tipărite în tipografia înființată de Grigorie la Buzău în acest an [5] și oferite lui și medelnicerului Ștefan. Odată cu misiva, Bățcoveanu expedia la Buzău o copie după manuscriptul de la m-rea Hurez al cronicei lui Constantin stolnicul Cantacuzino [6]; manuscriptul unui „leatopiseț", ce-i fusese trimis de Nicolae logofătul, de la m-rea Aninoasa; și „niște *izvoade* făcute de dum[nea]lui *medelnicer Ștefan* [7], care măcar că sânt și cu *stihuri* și cu *unele cuvinte drepte, dar atingătoare, și poate să fie neprimite cugetului prea o sfinției voastre, eu însă le trimesei spre oareșcare idee sau poate dintr'însele să se facă oareșcare adunare de istorie*".

Resultă din acest pasagiu, în chip neîndoios, două lucruri: 1. Că acel *medelnicer Ștefan*, scriitor de proză și versuri, *este*

---

1. G. Dem. Teodorescu, *Viața și operile lui Eufrosin Poteca*, in: *Rev. pt. ist., arch. și filologie*, vol. II, București 1883, p. 5; I. Cureleanu, *o. c.*, p. 18.
2. Const. N. Tomescu.
3. Idem, *o. c.*, p. 8, nota 6.
4. *Ibidem*, pp. 78, 83.
5. *Ibidem*, pp. 79-80; cf. și *anexa II* de la sfârșitul acestui articol.
6. *Anexa II*, nota 5.
7. In catagrafiile din 1829, 1831 și 1832, apare un Ștefan medelnicerul Jianu la Romanați (v. *Revista arhivelor*, II, p. 349; *Analele parlamentare*, II, p. 309), cum și numele unui medelnicer decedat, Ștefan Fălcoianu, (*Analele parlamentare, II*, 331). Care va fi fost familia acestui personagiu interesant, rămâne ca viitorul să ne spună.

aceiași persoană cu anonimul cronicar Zilot Românul [1]; 2. Că mitropolitul Grigorie lupta pentru colecționarea și editarea izvoarelor istoriei noastre, înainte — cu cel puțin un deceniu — de apariția edițiilor lui Kogălniceanu, Bălcescu și Laurian.

Prin scrisoarea trimisă din Buzău la 12 Ianuarie 1833, Grigorie Dascălul destăinue pitarului, în chip lapidar și just, că letopisețul „aflat la monastirea Hurezului să vede *făcut de om cu învățătură, dar spornic în cuvinte fără de nevoe*" [2]. Minunată caracterizare a cronicei stolnicului Cantacuzino!

Mitropolitul stabilea ca, opera aceasta a stolnicului — redusă în părțile de prisos — să se așeze în fruntea corpului de cronici ce-și propusese a alcătui; să-i urmeze cronica pe care Bâțcoveanu i-o trimesese mai demult — probabil la Chișinău prin anii 1829-1831 —, „ca să se facă un trup" [3]. Letopisețul primit de la Nicolae log. Bâțcoveanu — de sigur o cronică din sec. XVIII — era bun „afară de cele atingătoare de stăpâniri, care trebuesc lăsate". Iar stihurile medelnicerului Ștefan „trebuesc prefăcute, de singur scriitorul, *în cuvânt istoricesc*, ca să se unească cu celelalte" [4]. Intenția mitropolitului Grigorie, de a edita o colecție de cronici muntene începând de la Romani și Daci, strămoșii noștri, și sfârșind cu evenimentele contimporane lui, este limpede.

In aceiași scrisoare, mitropolitul cere lui Ioniță Bâțcoveanu să caute *Dialogul* urmat între Nic. vodă Mavrocordat și mitropolitul Antim, scris de Mitrofan al Nisei [5], care dialog se afla între lucrurile răposatului mitropolit Dionisie Lupu; să caute și la Argeș, *Invățătura lui Negru Vodă* (sic!) și să i le trimeată „că imi sânt trebuincioase". Iar logofătul Nicolae, când se va reintoarce in București, „*să vie pă aceia pentru pricina letopisețului*".

Se desprind de aici două constatări: 1. Că încă înainte de a fi surghiunit, Grigorie se indeletnicise cu descoperirea și lectura manuscriptelor de istorie națională ce se aflau in bibliotecile particulare sau mânăstirești; și 2. că era hotărit să rânduiscă materialul ce acum avea adunat, in vederea unei editări, poate chiar la Buzău, pentru care fapt presența log. Nicolae Bâțcoveanu era necesară.

Răspunsul pitarului Ioniță nu ni s'a conservat, dar că el a

---

1. Cf. și *anexa II*, nota 2.
2. *Anexa III*
3. *Idem*, și nota 4.
4. *Idem*.
5. Pentru raporturile dintre acest mitropolit, de neam grec, și Antim Ivireanu, cf. N. Iorga, *Intre Antim și Mitrofan, mitropoliții Țării Românești*, în *Biserica ortodoxă română* an. LIII (1935), pp. 1—5, 113—117), unde se aduc lucruri nouă.

urmat o confirmă a doua scrisoare a mitropolitului, din 17 Fevr. 1833 [1], prin care il înștiințează că, odată cu scrisoarea, a primit și *Sfătuirile lui Neagoe* „pentru carea *de o voiu ceti, voiu socoti și cum să urmez*". Același gând de editare rezultă și din aceste cuvinte. Nu amintește nimic de *Dialog*, ceeace denotă că Bâțcoveanu nu i-l trimisese fiindcă, probabil, nu dăduse de urma manuscriptului.

Scrisoarea se termină cu un post-scriptum, adăogit de însuși mâna mitropolitului, fiind vorba de un conținut intim. Din acesta reese că Grigorie avea oarecari bănueli asupra intențiilor și părerii episcopului Chesarie față de dânsul. Pentru întâia oară ni se oferă prilejul să cunoaștem raporturile dintre cei doi vrednici chiriarhi, care nu par a fi fost excelente în ultima vreme. Se explică astfel misiva lui Grigorie, in care socotește șederea la Buzău ca „a doua surgunie" [2]. De bună seamă că scrisoarea [3] trimisă tot atunci lui Barbu Știrbei, prin Bâțcoveanu, va fi cuprins tocmai mărturisirea dorinței mitropolitului Grigorie [4] nemulțumit de Buzău — ca să se grăbească aprobarea așezării sale în mânăstirea Căldărușani, ceeace Kisseleff i-a îngăduit prin ofisul nr. 72 din 14 Aprilie 1833 [5].

La Căldărușani rămase Grigorie până la 22 August 1833, cind fu readus in scaun [6]. In această mânăstire, el continuă activitatea cărturărească, întocmind aici prefețele cărților [7] tipărite la Buzău în 1833. Ca să poată tipări *Viețile sfinților*, el înființă o tipografie la Căldărușani, in casele logof. Nicolae Bâțcoveanu, situate la Cocioc [8].

Firește, va fi socotit mitropolitul ca in această tiparniță să-și

1. *Anexa IV*.
2. Const. N. Tomescu, *o. c.*, pp. 81, 273.
3. *Anexa IV*.
4. Ofisul lui Kisseleff, din 14 aprilie 1833, precizează că mitropolitul „*după a sa cerere*, slobod este ca din Buzău să meargă a se așeza la m-rea Căldărușani" (cf. Const. N. Tomescu, o. c., p. 275, nr. 113).
5. *Ibidem*, p. 275, nr. 114.
6. *Ibidem*, p. 87.
7. *Impărțirea de grâu a sfântului Ioann Gură-de-aur* și *Puțul* aceluiași.
8. Diac. Nic. M. Popescu, *Știri noi despre Macarie*, în *Bis. ort. rom.*, XXXIX, p. 796. Din cele 12 volume cu *Viețile sfinților* nu s'au tipărit, cât a trăit mitropolitul Grigorie, adică până in iunie 1834, decât două, pe sept. și oct., și cel de pe nov. in cea mai mare parte. Colecția s'a săvârșit în întregime abia in anul 1836 (cf. Diac. Nic. M. Popescu, *o. c.*, p. 796; Const. N. Tomescu, *o. c.*, pp. 153—154.

Tot la Căldărușani a tipărit pitarul Ioniță Bâțcoveanu, in anul 1835, *Oglinda omului celui din lăuntru*, după un exemplar tipărit la Neamț în 1833, dăruit lui de mitropolitul Grigorie. Bâțcoveanu a împărțit cartea „în dar".

Despre log. Nicolae mai pot aduce informația că în anul 1830 a cumpărat de la banul Const. Crețulescu o casă cu loc in mahalaua Scaunelor vechi din București, pe care o schimbă la 30 ian. 1835 cu slugerul Nic. Blehan, primind partea de moșie a acestuia din Nenișori de sus - Ialomița, 100 de galbeni și cheltuiala *mezatului* din 1830. Casa se învecina la sud și est cu strada, la vest cu casa răposatului Androne Cojocarul, iar la nord cu stolniceasa Elena Chițeasca. La 5 sept. 1835, log. Nicolae vindea moșia prin mezat lui *Iordache Zosima* cu 11.800 lei (cf. Eforia Spitalelor Civile, *Condica moșiei Nenișori de sus*, pp. 47—50).

publice şi greu adunatele şi rânduitele cronici, a căror lipsă el o observa simţită intr'o societate dornică de o nouă orientare. De aceea, pentru o mai bună organizare a acestei tipografii, el insărcinează ca diriguitor al ei pe ieromonahul Macarie, vestitul psalt [1].

Dar trupul mitropolitului Grigorie, slăbit peste seamă nu atâta de bătrâneţe, cât de munca ruinătoare, depusă pentru lărgirea ogorului cultural, şi de amărăciunile gustate din plin, mai ales in vremea suspendării nedrepte din scaunul mitropolitan, nu-i ingădui să-şi vadă dată la lumină o operă, de care nimeni n'ar fi putut şti, dacă nu ni s'ar fi păstrat cele câteva scrisori revelatoare. El muri la 22 Iunie 1834.

Acum, când se ştie precis că mitropolitul Grigorie Dascălul a avut şi o activitate literară istorică, rămasă inedită, trebuesc făcute cercetări pentru descoperirea manuscriptelor lui — dacă vor fi mai existând —, pentru a putea prezenta pe acest strălucit ierarh intr'o lumină exactă.

ANEXE

I.

1829 Fevruarie 15. [Buzău]. *Episcopul Chesarie al Buzăului comunică pitarului Ioniţă Bâţcoveanu unele dispoziţiuni date de mitropolitul Grigorie la trecerea sa prin Buzău spre Chişinău.*

Molitvă şi părintească blagos[lovenie] trimit du[m]i[tale].

La trecerea [2] părintelui mitr[opolit] pe aici, căutând in sepeţelul cel cu hârtiile, au găsit numai un catastih de cheltuială al mon[as]tiri[i] *Sadova*, ce au făcut părintele igum[e]n *Ilarion*, şi o foiţă ce au dat sfinţiia sa pentru lefile oamenilor casii. Iar contractu[l] arendaşilor ţinea minte că a rămas la du[m]ita, precum şi catagrafiia dă lucrurile monastiri[i], cea făcută dă log[o]f[ă]t[ul] divanului, când s'au luat monastirea pe seama domnii, să afla în coşul cel cu hârtiile şi acum s'au pus în lada cea ştiută dumitale. Şi fiindcă pr[o]igumen *Iosif* să află acum in Bucureşti şi voeşte să-şi cează analog[o]n al pagubi[i] sale de la clironomii mitropolitului *Nectarie* [3], mi e-au zis să vestesc dumitale, ca unuia ce ştii toate pricinile, să iai catagrafiia aceasta din ladă şi să ceri şi catagrafiia cea veche

1. In vârstă de 66 ani, Macarie pleacă in august 1836 de la Căldăruşani la m-rea Viforita, pentru a muri acolo in acelaşi an, sub ochii sorei lui, stariţa Iustina (cf. Pr. Nic. M. Popescu, *Macarie Psaltul*, in *Bis. ort. rom.* LIV (1936), pp. 545-552).

2. Dacă mitropolitul a plecat din Bucureşti in ziua de 10 Fevruarie, urmează că trecerea prin Buzău s'a petrecut pe la 12 Fevruarie, considerând timpul de iarnă şi distanţa. De bună seamă că a rămas o noapte la episcopie, găzduit fiind de Chesarie.

3. Mort la Braşov in Septemvrie 1825. Rudele lui erau: Ilie şi Constantin Răcotă, cu sora lor Dumitrula (cf. N. Iorga, in *Buletinul Com. Ist.*, V, pp. 302-305).

de la proigum[e]n Iosif, și alăturându-le amândooă să vezi ce lipsește din zestrea monastiri[i], ca ceea ce va fi lipsind și va fi cu dreptate, să le puie la loc, precum și condica i zapisile de moșii și orice alt, ca precum el iș cere dreptul său de la clironomi, așa și monastirea să-ș ceară de la sfinția sa.

Iar pentru lefile părinților, când va fi vremea, me-au zis să-m[i] scrii, ca să-ț[i] trimiț eu de aici. *1829 Fevruarie 15.*

Și sânt al d[um]i[tale] părinte duh[o]vnicesc,

Chesarie episc[op] Buzăului (autograf).

(Pe dos:) Cinsti[tului] și al nostru intru D[u]h Sf. iubit fiiu d[u]h[o]vnicesc, d-lui *biv vel pit[a]r Ioan Bâțcoveanu*, cu părintească blago[s]lovenie, la sf. mitr[opolie].

II.

1832 Dechemvrie 20. *Pitarul Ioniță Bițcoveanu trimite mitropolitului Grigorie, la Buzău, două manuscripte de cronici și niște însemnări istorice ale medelnicerului Ștefan.*

Prea cinstitul prea osfinț[iei] voastre răspuns priimind cu 4 cărți [1] de cele tipărite, din care 2 plecatei prea osfinției [voastre] slugi, cu care când dobândesc pârlej mă îndeletnicesc citind, însă cam cu greu, mi e de înțeles pentru turburarea și neajungerea duhului mieu. Iar celelalte 2 le-am dat dum[nea]lui med[elni]cer[u]lui *Ștefan* [2], carele, mulțumind cu plecăciune sărută blagoslovitoarea dreapta prea o sfinției [voastre].

Neica [3] fiind la Aninoasa [4] mi-au trimis acest *leatopiseț*; mai

---

1. Este vorba de cele două lucrări tipărite la Buzău in 1832: a. *„Ale lui Iosif monahul Vrienie cuvinte...“*, 459 pp. in 8° și b. *„A lui Fotie patriarhul Constantinopolii, epistolie de obște...“*, 252 pp. in 8°.

2. Nu pot precisa cărei familii aparține acest medelnicer Ștefan. Faptul, însă, că acesta alcătuia *„izvoade“* și *„stihuri“* istorice, pe care Bâțcoveanu socotea nemerit să le trimeată mitropolitului preocupat de adunarea cronicilor țării, mă îndeamnă să admit că versificatorul *Ștefan medelnicerul*—cunoscut și apreciat pentru îndeletnicirile lui de către Grigorie Dascălul—, este una și aceiași persoană cu *Zilot Românul*, ale cărui *Cronici* in proză și versuri au fost publicate de Hasdeu în *Columna lui Traian*, 1882, pp. 266 sqq. și an. 1883, pp. 89 sqq.; și de Tocilescu în *Revista pt. ist. arh. și filologie*, vol. V, 1885, pp. 58-88, 331-358. Intr'un acrostih al anonimului, acesta își descopere numele patronimic, *Ștefan* (v. Tocilescu, *o. c.*, 62). Lângă nume eu adaog, astăzi, dregătoria de medelnicer pe care Zilot Românul o avea in anul 1832.

3. Nicolae logofătul, fratele pitarului Bâțcoveanu.

4. Mânăstire în jud. Muscel, zidită de Tudoran clucerul Vlădescu in anul 1677 și inchinată m-rii din Câmpulung. La 1778, Alex. vodă Ipsilante dispune trecerea Aninoasei ca metoh al mitropoliei din București. In aprilie 1830, mitropolia rânduește ca „epistat“ pe log. Nicolae Bițcoveanu, în locul fostului arendaș Stoian (cf. *Catagrafia Aninoasei* din 1830 in colecția mea). Bâțcoveanu a lăsat la Aninoasa frumoase urme de gospodărie, zidind niște case mari și solide lângă clopotniță (v. Pr. I. Răuțescu, *Mânăstirea Aninoasa*, C. Lung 1933, p. 179, 188).

dibuind şi eu altu de la *Hurez* [1], după care scoţând copiie, le trimisei impreună. Asemenea mai alăturaiu şi nişte *izvoade* făcute de dum[nea]lui med[elni]cer Ştefan, care măcar că sânt şi cu *stihuri* şi cu unile cuvinte drepte, dar atingătoare, şi poate să fie nepriimite cugetului prea o sfinţiei voastre, eu insă le trimiseiu spre oareşcare idee sau poate dintr'insele să se facă *oareşcare adunare de istorie.*

1832 Decemvre 20.

[Ioniţă Bîţcoveanu pitar].

[Ciornă neiscălită, fără titlu şi adresă, scrisă pe o hârtie ce cuprinde deasupra: *„Socoteala ce au incheeat sf. episcopie Buzău cu sf. mitropolie de banii şcoalelor pă lt. 1830: 2625 taleri, pă lude 750 — sf. Gheorghe po tl. 3.60; 960 tl. banii şcoalelor de la mânăstiri; 2625 tl. pă lude 750 ôfert sfântului Dimitrie po tl. 3.60; 800 banii praznicilor pe 4 ani [1]827, 828, 829 şi 830"*. [Total, 7010 tl.].

III.

1833 **Ianuarie 12** [Buzău]. *Mitropolitul Grigorie confirmă primirea copiilor de letopiseţe şi a stihurilor. Cere pitarului Ioniţă să i se trimeată Dialogul dintre Nicolae Vodă Mavrocordat şi mitropolitul Antim, şi Invăţăturile lui Neagoe vodă Basarab.*

Dupre duhovnicească dragoste iţi rog de la Dumnezeu toate cele bune şi de folos!

Cu venirea aicea la Buzău a părintelui arhidicaconului *Filotheiu* [2], am priimit cinstită scrisoarea dumitale inpreună şi cu cele trimise părţi de leatopisiţ. Şi cele [3] ce s'au aflat la monastirea *Hurezului, să vede făcut de om cu invăţătură, dar spornic in cuvinte fără de nevoe* [4].

---

1. In lucrarea: *Contribuţii la istoricul mânăstirii Hurez*, Craiova 1935, publicând catalogul inedit al bibliotecei brâncoveneşti de la Hurez, am arătat că el menţionează, printre mss. provenite din biblioteca fostului egumen Rafail, şi ms. *Cronicei* stolnicului Constantin Cantacuzino, intr'o copie scrisă in 1781, de un călugăr pentru egumenul Rafail (Roman schimonahul), care copie a ajuns, nu s'a spus cum, in mâna lui V. A. Urechiă (cf. pp. 55, 84). Acesta este ms. pe care, in iulie 1832, ofiţerul rus Fanton de Verraion il indica mitropoliei ca existent la Hurez şi cerea să i se aducă spre cercetare. La demersul mitropoliei, Hrisant egumenul răspundea că ms. a fost dat mitropoliei prin anii 1828-1830 de răposatul egumen Dorotei (v. G. Nicolăiasa, in *Revista Arhivelor*, I, Buc. 1924-1927, pp. 93, 96-97). Inainte de sept. 1828, Dorotei fusese egumen la schitul *Berislăveşti*-Argeş, metohul Panteli-monului, lăsând acolo o frumoasă activitate şi o intinsă corespondenţă, pe care voi analisa-o intr'un articol viitor. După acest manuscript: *Istoria Valahii până la descălicătoarea Domnilor* — cum este citat in catastihul cercetat de Verraion — cred că a trimes pitarul Băţcoveanu o copie mitropolitului Grigorie.

2. Urmaşul episcopului Chesarie ca locotenent (1846-1850), apoi titular (1850-1860) al eparhiei Buzăului.

3. Manuscriptul cronicei stolnicului Cantacuzino: *Istoriia Ţarii Rumuneşti.*

4. Invăţatul mitropolit Grigorie recunoştea meritele cronicarului, dar arăta in acelaşi timp şi păcatul repetatelor digresiuni, indicând o potrivire a conţinutului.

Pentru aceaca, de să va scurta, easte bun a să pune innaintea *celuilalt, ce s'au trimis mai nainte*[1], ca să să facă un trup cu acela. Iar cel de la logofătul Nicolae easte bun afară de cele atingătoare de stăpâniri, care trebuesc lăsate. Celelalte ce sânt scrise în *stihuri* trebuesc prefăcute, de singur scriitoriul, în cuvânt istoricesc, ca să să unească cu cealelalte.

La părintele răposatul mitropolitul Dionisie[2] să afla un *Diealogos* de vorba ce au avut Nicolae vodă Mavrocordat cu mitropolitul Antim prin Mitrofan al Nisis[3].

Așijderea și la Argeș să afla o *Invățătură a lui Negru Vodă(!)* către bezdadelile sale, cum să să poarte când vor trece soli pă aicea[4]. Pentru amândoo acestea să cercetezi la amândoo locurile și de le vei afla să mi le trimiți, că îmi sânt trebuincioase.

După ce am venit aicea din Basarabiea, mi-au arătat părintele Buzău o țidulă a dumitale de niște bani, ce s'au cerut pentru monastirea Sadovii și e-au dat, pre care e-au cerut de la mine și e-am dat, dar cu mare mirare și numai ca să nu mai fac vorbe. Acum mi-au spus că e-ai tras din banii Mitropoliei, ci, să-mi scrii curat ce feliu au urmat pricina aciasta, ca să-ți trimiț și țidula.

După ce se va îmblânzi vremea și va voi logofătul *Nicolae* să vie în București, să scrii că îl poftesc să vie pă aicea pentru pricina *letopisețului.*

Și acestea spre răspuns. *[Buzău] 1833 ghen[a]r 12.*

Al dumitale către D[u]mnezeu fierbinte rugătoriu[5],

† **Grigorie al Un[gro]Vlahiei** (autograf).

(Pe dos:) Cinst[itu]lui Dumnealui pitariului Ioniță, logofătul s[fi]ntei mitropolii, cu arhierească blagoslovenie.

---

1. Cred că manuscriptul acesta, trimis de Bălcoveanu mai înainte — poate când mitropolitul se afla în exil la Chișinău — este chiar acela pe care l-a editat G. Ioanid în anul 1859, sub titlul: *Istoria Țerei Romănești.* De și editorul precisează că este un ms. *„găsit în orașul Chișinev* de ierodiaconul Daniil, când se afla acolo în surghiun cu răposatul întru fericire mitropolitul Grigorie", nu rămâne nici o îndoială că ms. provenea tot din Țara Românească, cerut de mitropolit de la Bălcoveanu, în vederea alcătuirii unui corp de cronici românești.

2. Dionisie Lupu, mitropolitul muntean, mort la 5 fevruarie 1831, pentru a cărui înmormântare și pomenire până la 40 de zile, mitropolia a cheltuit din banii poclonului preoților suma de 3573 lei, bani 75 (cf. *Socoteala venitului mitropoliei pe lt. 1830,* în posesia mea). Intre numele celor cari au primit câte 20 taleri, milă de la mitropolie în 1833, găsesc și pe cele ale: *Saftei* polcovniceasa, cumnata mitr. Dionisie; *Casandrei*, nepoata lui, ce se afla la Buzău, și *Anicăi* polcovniceasa, nepoata mitr. Grigorie (cf. *actul* din aprilie 1833 în colecția mea).

3. Succesorul lui Antim Ivireanu în scaunul mitropolitan (1716-1719). Nu cunosc dacă acest *Dialog* a ieșit până acum la iveală.

4. Poate să fie vorba de ms. cu *Invățăturile lui Neagoe vvd* pe care F. de Verraion il cerea în iulie 1832 episcopului Ilarion al Argeșului prin mitropolie. Ilarion a înaintat ms. dorit numai decât (cf. *Revista arhivelor*, I, pp. 93, 99).

5. Numai acest rând este scris de mâna mitropolitului.

IV.

1833 Fevruarie 17 [Buzău]. *Mitropolitul Grigorie răspunde pitarului Bâțcoveanu de primirea „Sfătuirilor" lui Neagoe și îi cere să stărue pentru a i se trimite banii orânduiți.*

După duhovniceasca dragoste iți rog de la D[u]mnezeu toate ceale bune și de mântuire!

Cinstită scrisoarea dumitale, din 27 ale trecutei luni Ianuarie, cu dragoste o am priimit, insoțită cu cărticica ce coprinde *Sfătuirile lui Neagoe vodă către fiiul său*, pentru carea de o voiu ceti, voiu socoti și cum să urmez.

Trimiseiu și adeverința dumitale pentru pricina Sadovii și o vei desface cum să cuvine. Și fiindcă acum este vremea de a mi să trimite banii cei orânduiți, te poftesc să aduci aminte părintelui Râmnicului că imi sânt și trebuincioși. Și de să vor slobozi, să-i incredințezi sau părintelui arhimandritului [1] de la sf[â]ntul Ioan din Focșani, sau părintelui egumenului de la Banul [2], de nu vor zăbovi, iar de vor zăbovi, să mă inștiințezi să trimiț om intr'adins de aicea. Și inpreună cu acești bani vei insoți și pre cei din pricina Sadovii.

Acestea cu dragoste, iar anii dumitale ii poftesc de la D[u]mnezeu mulți și fericiți. *[Buzău] 1833 fevruarie 17.*

Al dumitale către D[u]mnezeu fierbinte rugătoriu [3],
† Grigorie al Un[gro]Vlahiei

[P. S.] In pricinile meale să te cam ferești de *pări[ntele] Buzeul* [4]. Am trimis și aciastă scrisoare către *Știrbeiu* secretarul Statului, la carea puindu-i numele deasupra, cu tot cuviinciosul titlul, fiindcă eu nu il știu, să o dai dum[nea]ta.

(Pe dos, sub adresă, insemnat cu mâna mitropolitului:) S'au trimis și scrisoarea pări[ntelui] Buzeului.

(Adresată *pitarului Ioniță).*

V.

[Martie 1834 (?)] [5]. *Listă de persoanele și așezămintele cărora li*

1. In iulie 1832 era egumen arhimandritul Chiprian (v. *Rev. arhivelor*, I, p. 98).
2. La data de mai sus era la Banu ca egumen, Iacov, *(Ibid.)*.
3. Acest rând, iscălitura și p. s. sânt scrise de mâna mitropolitului Grigorie.
4. Mitropolitul suspecta sentimentele lui Chesarie față de dânsul, ca atare încă o cauză, probabil, a plecării lui Grigorie de la Buzău la m-rea Căldărușani.
5. Am admis această dată considerând și insemnarea preotului Petru de la biserica Slobozia-București, in care se spune că in martie 1834 i s'au dăruit de mitr. Grigorie cărțile: *Impărțirea de grâu* și *Puțul*, ale sf. Ioan Gurădeaur, tipărite la Buzău in iulie 1833 (cf. Const. N. Tomescu, o. c., p. 151, n. 2). Aceste două cărți au alcătuit perechea care s'a dat „in daru", după cum se arată și pe coperta lor.

s'au dăruit cărți din tipăriturile făcute la Buzău de mitropolitul Grigorie.

Perechi. *Cui să se dea din cărți:*

1. Dascălului Radu cântăreț din Prund.
1. Logofătului Costandin Maxim ot Găești.
1. B[iserica] Frăsinet. } Vlașca.
1. B[iserica] Bățcoveni. } Vlașca.
1. B[iserica] Frunzari — Olt.
1. { Vistierului Costandin [poate vtori vist. Constantin, sameș la Teleorman în 1832] [1]. Pitar Petrică [nepotul serdarului Marin din Teleorman] [2].
1. Sărdar Barbu, Ploești (adaos: *post. Stan*) [Barbu Dănescu] [3].
1. Vătaf Mârzea, Vălenii de Munte.
1. Logofătului Gheorghe Negulescu.
1. Sluger Dinu Nenișor [cf. și catagrafia din 1832].
1. Dascăl Costache Chiose.
1. Dascăl Anton psaltu.
1. Mânăstirea Slobozii.
1. Logofătului Nica Ianache.
1. Mateiu Puică.
1. Alecu Izvoranu.
1. Dieadoh Monh.
1. Sărdar Ianache Porumbaru [din Prahova (catagrafia 1832)].
1. Vasilache Porumbaru.
1. Haralambie la schitu Baea de Aramă, hram. sf. Voevozi.
1. Gheorghie Anghel.
1. Daniil Cantaroglu [arendașul Aninoasei după 1835].
1. Nae Sicliotu.
1. Apostol Racovicean[u].
1. Medelnicer Țefendache [Costandin, ot Saac].
1. Gheorghe Pribegean (?) brat sărdar Ghica.
1. Sluger Sandu Depărățeanu.
1. Stolnic Grigorie Paladi [catagrafia din 1832].
1. Pitarului Grigorie Zădărâceanu [catagrafia din 1832].
1. Medelnicerului Alecu Borănescu [1832].
1. La 2 paracliseri.
1. Paharnicului Scarlat Stoenescu.
1. Anghel Zaraf.

---

1. Cf. *Analele parlamentare pe 1831-1832*, t. II, București 1892, p. 316.
2. *Ibidem*, p. 313.
3. *Ibidem*, p. 307.

1. Protopopu Păun, Teleorman.
1. Protopopu Elefterie.
1. Ilie condicar din Câmpulung.
1. Zinca Pităreasa.
1. Scarlat Stoenescu — Ciomag.
1. P[opa] Marin duhovnicu ot Cătun sud. Vlaşca.
1. Matache logofătu ot vistier Nenciulescu.
1. Iorga logt. arendaş Slăveasca.
1. P[opa] Mihaiu, p[opa] Niţu ot Petreşti, prin părintele Rafail.
1. Cârcinov tâlmaciu [rus].
Căminar Paladă (tăiat cu cerneală).
1. Protopopului Gheorghe al Cobii.

44.

I. Ionaşcu.

R e s u m e

Le métropolite valaque Grigorie Dascălul, élevé au siège métropolitain en 1823, a été exilé par les Russes, le 24 janvier 1829, â Chişinău en Bassarabie, où il est resté jusqu'en janvier 1832, quand on lui a permis de continuer son exil dans la ville valaque, Buzău.

A Chişinău, mais surtout à Buzău, le métropolite Grigorie a développé — en 1829-1833, tant qu'a duré son exil — une intense activité pour le groupement des manuscrits de chroniques roumaines, découvertes dans les monastères, qu'il avait l'intention d'éditer.

Cette préoccupation du métropolite, restée inconnue jusqu'aujourd'hui, résulte de la correspondance de Grigorie avec les frères Nicolas logofăt et Ioniţă pitar Bâţcoveanu, que nous révélons dans les lignes précédentes.

Ainsi donc, le métropolite Grigorie apparaît non seulement comme un érudit des choses d'église, mais aussi comme *un sérieux investigateur d'histoire*, parce qu'il cherchait et avait l'intention de faire publier les sources de notre histoire nationale, en se présentant — à cet égard — comme précurseur des historiens éditeurs de chroniques roumaines, Kogălniceanu, Bălcescu, Laurian.

PRESCRIPŢIA
IN DREPTUL BISERICESC ORTODOX

De la inceputul ei, Biserica s'a cârmuit in mare măsură, in ce priveşte organizarea şi funcţionarea ei ca societate omenească, după principiile juridice ale Statului. Intrucât s'a desvoltat mai intâi inlăuntrul Statului roman, Biserica şi-a insuşit multe dintre principiile dreptului roman. Cu dreptate s'a spus deci: *„Ecclesia vivit lege romana"*. Unul dintre principiile juridice romane, pe care şi l-a insuşit Biserica pentru trebuinţele ei de societate organizată, este principiul prescripţiei.

Legislaţia romană a consfinţit principiul prescripţiei atât in domeniul civil, cât şi in domeniul penal. In domeniul civil, prescripţia este achizitivă adică mijloc de dobândire a proprietăţii printr'o posesiune neturburată într'un timp determinat, sau liberatorie adică mijloc de stingere a unor obligaţii neîndeplinite într'un timp determinat; in domeniul penal prescripţia este stingerea urmărilor legale ale infracţiunilor rămase nepedepsite un anumit timp. Prin prescripţie se consfinţeşte in general efectul timpului asupra dreptului, legalizându-se o stare de fapt de lungă durată şi armonizându-se astfel faptul cu dreptul. Temeiul prescripţiei este trebuinţa de a se curma nesiguranţa îndelungată cu privire la proprietate precum şi nevoia de a se asigura insăşi liniştea şi ordinea socială.

Trăind sub legea romană, Biserica a adoptat principiul prescripţiei aşa cum a fost reglementat prin legislaţia romană [1]. Sub

1. Amintim aici că principiul prescripţiei din dreptul roman a avut o deosebită inrâurire şi asupra literaturii apologetice a lui *Tertulian*. Acest scriitor bisericesc inţelegea prin prescripţie ceiace Romanii inţelegeau prin noţiunea de prescripţie aplicată in deosebi in domeniul procedurii, adică un motiv care opreşte procesul inainte de orice desbatere de fond, o obiecţiune juridică ce atrage respingerea adversarului, ridicându-i chiar de la inceput dreptul de a acuza sau de a se apăra. In opera sa *„De praescriptionibus adversus haereticos"*, Tertulian vorbeşte despre o prescripţie a adevărului şi despre o prescripţie a proprietăţii Sfintei Scripturi, prescripţii intemeiate pe intâietatea şi vechimea deţinerii lor de către Biserică: „Posterior nostra res non est, imo omnibus prior est: hoc erit testimonium veritatis, ubique occupantis principatum" (Cap. 35, in Migne, *P. L.* II. 58). Ereticilor cari pretind că se intemeiază pe adevăr şi pe Sfânta Scriptură, Tertulian le răspunde că ereziile s'au ivit in urma adevăratei învăţături incredinţate Bisericii şi că ereticii nu au dreptul să revendice pentru ei ceiace prin transmisiune apostolică şi prin prescripţie este dobândit numai de Biserică. Argumentul pre-

înrâurirea acestui principiu, Biserica a creat apoi ea însăşi o prescripţie specială în domeniul jurisdicţional bisericesc. Această prescripţie este statornicită prin canoane şi o vom lămuri întemeindu-ne în deosebi pe canoane. Pentru studiul celorlalte două forme ale prescripţiei şi anume pentru prescripţia, mijloc de dobândire a proprietăţii şi pentru prescripţia în domeniul penal, ne vom întemeia în deosebi pe legile civile.

Trebue să precizăm aici că Biserica recunoaşte şi legilor civile caracterul de izvor al dreptului bisericesc. In această privinţă, regula de temelie formulată de Balsamon, în comentariile sale la Nomocanonul în XIV titluri este că „în chestiunile pentru care canoanele nu hotărăsc nimic, trebue să urmăm legile (civile)[1]". Fireşte, această regulă se referă la legile romano-bizantine, care au fost primite în Nomocanon pentru întregirea legislaţiei canonice în chestiunile în care aceasta nu rânduia nimic. Regula aceasta are însă aceiaşi putere obligatorie şi astăzi, atât pentru legile romano-bizantine care îşi păstrează caracterul lor de isvor al dreptului bisericesc ortodox, cât şi pentru legile civile întocmite de diferitele State cărora li se recunoaşte de către Biserică dreptul de legiferare pe tărâmul bisericesc[2].

In cele ce urmează încercăm să lămurim cele trei forme de prescripţie admise de Biserica ortodoxă şi anume: 1. prescripţia mijloc de dobândire şi de apărare a proprietăţii bisericeşti, 2. prescripţia în domeniul jurisdicţional bisericesc şi 3. prescripţia în domeniul penal bisericesc.

1. PRESCRIPŢIA MIJLOC DE DOBÂNDIRE ŞI DE APĂRARE A PROPRIETĂŢII BISERICEŞTI.

Legislaţia romano-bizantină a consacrat pentru dobândirea şi apărarea proprietăţii prescripţii de drept comun şi prescripţii privilegiate. Ca societate organizată, care nu poate fiinţa fără bunuri şi proprietăţi, Biserica a fost supusă în regulă generală dreptului comun şi ca atare prescripţiile consfinţite de dreptul comun pentru dobândirea şi apărarea proprietăţii particularilor, se aplicau în

---

scripţiei folosit de Tertulian împotriva ereticilor primelor două veacuri creştine, a fost folosit şi de către teologii r. catolici împotriva protestanţilor. Vezi Abbé Bergier. *Dictionnaire de Theologie*, Paris 1841, tom. VI, pp. 454—455.

1. *Nomocanon* I, 28, în *Sintagma* (G. A. Rallis şi M. Potlis, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, 6 volume Atena, 1852—1859) I, 68: „ἔνθα μὲν γὰρ οὐδέν τι οἱ κανόνες διορίζονται, ὀφείλομεν τοῖς νόμοις ἀκολουθεῖν".

2. Cf. N. Milaş, *Dreptul Bisericesc Oriental*, trad. Cornilescu-Radu, Bucureşti 1915, p. 45; Vezi Meletie Sakelaropoulos, Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Atena 1898, pp. 38—41.

general și Bisericii. S'au creat însă și prescripții privilegiate în favoarea Bisericii și așezămintelor ei. Le cercetăm pe rând.

1. *Prescripțiile de drept comun*, mult studiate de către cercetătorii dreptului roman [1], nu necesită o cercetare specială aici. Menționăm totuși, dar numai pe scurt, care sunt diferitele prescripții de drept comun, arătând și caracterul lor, pentru ca să putem determina apoi în ce măsură au înrâurit aceste prescripții reglementarea celorlalte.

Cea mai veche formă de prescripție este *usucapiunea*, numită în Legea celor XII Table: *usus — auctoritas*. Usucapiunea, mod de dobândire a proprietății civile, se întemeia la început pe întrebuințare, pe *usus*: timp de doi ani pentru imobile și de un an pentru mobile [2]. Pe urmă, usucapiunea s'a întemeiat pe posesiune și nu pe usus [3]. Posesorul trebuie să aibă: *bona fides* și *justus titulus*. Instituția usucapiunei prezenta însă două neajunsuri: ea nu putea folosi decât cetățenilor și nu se putea aplica decât lucrurilor romane. Pentru peregrini și pentru bunurile provinciale s'a introdus în practica dreptului roman, de către pretori o prescripție specială denumită *praescriptio longi temporis* [4]. Prin această prescripție, al cărei termen era de 10 ani între prezenți și 20 ani între absenți [5], deținătorul unui lucru nu putea dobândi proprietatea asupra acelui lucru, dar se putea apăra împotriva proprietarului, opunând, acțiunii în revendicare a acestuia, excepția posesiunei de 10 sau 20 ani. După această prescripție, care nu constituie decât un mod de apărare, s'a creat apoi, cu același caracter, o *praescriptio longissimi temporis*, al cărei termen a fost fixat la 30 ani [6].

Propunându-și să armonizeze și să unifice cele trei prescripții existente pe vremea sa și anume *usucapio*, *praescriptio longi temporis* și *praescriptio longissimi temporis*, Iustinian înfăptui o

1. Indicațiuni esențiale privitoare la prescripția în dreptul roman, sub înfățișarea ei achizitivă și liberatorie, se găsesc în P. F. Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, ed. V, Paris 1911, pp. 299—312, 728—729; C. Stoicescu, *Curs elementar de drept roman*, București 1931, pp. 208—217; S. G. Longinescu, *Elemente de drept roman*, vol. I, partea II, București 1921, pp. 106—119.

2. Cicerone, *Topica*, 4, 23 (citat după C. Stoicescu, *op. cit.*, p. 208): „Usus auctoritas fundi biennium est . . . celerarum rerum . . . annuus est usus".

3. *Digest.* (*Digesta Justiniani*, ed. Mommsen-Krueger, Berlin 1928), XLI, 3, 3: „Usucapio est adjectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti".

4. Prescripția aceasta a fost introdusă în practica justiției romane la sfârșitul veacului al II-lea. Pentru întâia dată este amintită într'un rescript din anul 199. Vezi C. Stoicescu, *op. cit.*, p. 209.

5. Erau socotite prezente părțile când ambele locuiau în aceeași cetate sau în aceiași provincie; erau socotite absente când nu locuiau în aceeași cetate sau în aceeași provincie.

6. Această prescripție a fost stabilită, de către împărații Onoriu și Teodosie al II-lea, în anul 424. Vezi *Codex Theodosianus* (ed. Mommsen-Meyer, Berlin 1905) V, 14, 1.

reformă de mare valoare juridică. Iustinian contopi usucapiunea cu praescriptio longi temporis [1], fixând durata posesiunii la trei ani pentru mobile, iar pentru imobile 10 ani între prezenţi şi 20 ani între absenţi. Prin această reformă, prescripţia de 10 şi de 20 ani constituia nu numai un mod de apărare pentru deţinător, ci şi un mod de dobândire a proprietăţii. Asemenea prescripţie trebuia să se întemeieze pe possessio, bona fides şi justus titulus. Iustinian menţinu şi prescripţia de 30 ani, — praescriptio longissimi temporis —, dându-i însă şi funcţiune achizitivă. Prescripţia de 30 ani a fost menţinută pentru a înlesni dobândirea proprietăţii tuturor posesorilor care nu puteau invoca justul titlu [2].

Aceste prescripţii au fost admise de Biserică aşa cum au fost stabilite prin legislaţia lui Iustinian. In *Sintagma alfabetică* a lui Matei Vlastare, în acest cod practic întocmit în 1335 pentru nevoile judecătoreşti ale Bisericii, se arată că posesiunea exercitată cu bună credinţă timp de 10 ani între prezenţi şi 20 ani între absenţi, fără întrerupere şi fără nici o împotrivire în justiţie, atrage dobândirea proprietăţii ; pentru posesiunea exercitată cu rea credinţă este nevoie de un termen de 30 ani [3]. Lucrurile mobile se dobândesc printr'o posesiune de 3 ani [4]. Cu privire la prescripţia liberatorie, legislaţia romană a fixat diferite termene, potrivit cu caracterul acţiunilor respective. Toate obligaţiunile şi acţiunile, pentru care n'au fost fixate termene mai lungi sau mai scurte, se stingeau prin prescripţia de 30 ani. Această prescripţie, stabilită de împăraţii Onoriu şi Teodosie al II-lea în 424, deveni prescripţie de drept comun, şi fu consacrată ca atare de legislaţia lui Iustinian şi apoi de legislaţia bizantină [5]. Legiuirea noastră *Indreptarea Legii* menţionează prescripţia de 30 ani pentru acţiunile privitoare la moşteniri şi datorii [6].

---

1. *Cod. Just. (Codex Justiniani*, ediţia Krueger, Berlin 1915), VII, 31,1 ; VII, 33,12.
2. *Cod Just.*, VII, 39,8.
3. Matei Vlastare, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, in *Sintagma*, VI, 401 : „"Οτι δεκαετία ἢ εἰκοσαετία οὐ βοηθεῖ τῷ κακῇ πίστει νεμομένῳ, εἰ μὴ ἡ τριακονταετία καὶ μόνον, εἴπερ ἀδιακόπως ἀνέμετο, καὶ ὄχλησιν ἐν δικαστηρίῳ μὴ ὑπέμεινε... Πᾶσα δουλεία καὶ πᾶσα χρῆσις, ἐπὶ τῶν μὴ κεχρημένων, διὰ τῆς τοῦ χρόνου παραδρομῆς, ἐπὶ μεν παρόντων, δεκαετίᾳ, ἐπὶ δε απόντων, εἰκοσαετίᾳ ἀπόλλυται".
4. *Ibidem*, VI, 401 : „Τὰ κινητὰ πράγματα, ἐπὶ τριετίαν ἀνεπιφωνήτως κρατούμενα, δεσπόζονται".
5. *Cod. Theod.* IV, 14,1 ; *Cod. Just.* VII, 39,3 : „ nihilo minus erit agenti, triginta annorum praescriptio metuenda". *Basilicale* (C. G. E. Heimbach, *Basilicorum libri LX*, 6 vol., Lipsiae 1833—1870), L. 14, 3 : „οὐδὲν ἧττον ἔσται τῷ ἐνάγοντι τριάκοντα ετων παραγραφὴ προητέα".
6. *Indreptarea Legiei*, ediţia Blaramberg-Missail, Bucureşti 1871, glava 280, p. 300 : „Tot omul este volnic să-şi ceară moştenirea . . . treizeci de ani" ; iar mai jos: „datoria se ceare până în 30 de ani".

Cât timp legislaţia romană nu stabilise prescripţii privilegiate pentru biserici şi aşezămintele religioase, prescripţiile de drept comun funcţionau ca moduri de dobândire şi de apărare a proprietăţii şi drepturilor reale ale Bisericii, fără să se facă deosebire între cazurile când bisericile şi aşezămintele pioase intentau acţiuni împotriva particularilor şi cazurile când particularii intentau acţiuni împotriva bisericilor şi aşezămintelor pioase. Creindu-se apoi prescripţiile privilegiate, acestea funcţionau, precum vom arăta, numai în cazurile când bisericile şi aşezămintele pioase intentau acţiuni împotriva particularilor; pentru celelalte cazuri rămâneau valabile prescripţiile de drept comun.

Aplicaţiunea în justiţie a prescripţiilor de drept comun s'a făcut fie de către tribunalele statului, fie de către tribunalele bisericeşti, fireşte pentru cauzele civile care au fost lăsate în competenţa lor. Dacă urmărim, de pildă, cum a funcţionat instituţia prescripţiilor în justiţia administrată de tribunalele bisericeşti din cuprinsul Patriarhiei ecumenice sub stăpânirea turcească, găsim că această instituţie juridică a fost menţinută de Biserică aşa cum a fost ea stabilită prin legislaţia iustiniană şi bizantină [1].

2. *Prescripţiile privilegiate* se deosebesc de prescripţiile de drept comun prin termenele lor mai lungi. Legislaţia romană a stabilit pentru biserici şi aşezămintele pioase două prescripţii privilegiate: prescripţia de 100 ani care n'a fiinţat multă vreme şi prescripţia de 40 ani. Ambele sunt create de Iustinian. Acest împărat statornici mai întâiu în anul 530 o prescripţie de 100 ani în favoarea bisericilor şi aşezămintelor de binefacere. Acţiunile pentru imobilele şi drepturile dobândite prin moşteniri, legate, fideicomise, donaţii şi cumpărări se puteau exercita de către biserici şi de către aşezămintele religioase, vreme de 100 ani [2]. Fixându-se acest termen de 100 ani, nici o persoană nu mai putea deţine bunuri aparţinând bisericilor şi aşezămintelor religioase, cu speranţa că va trăi să dobândească proprietatea asupra acelor bunuri. Dispoziţia aceasta a lui Iustinian se aplica numai în Răsărit. După cinci ani însă, în

1. Pentru nevoile judecătoreşti ale tribunalelor bisericeşti din cuprinsul patriarhatului ecumenic s'au întocmit diferite prescurtări ale legislaţiei romano-bizantine. Noi am consultat lucrarea lui N. Serouios, Ἐπιτομὴ τοῦ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δικαστηρίοις τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐν ἰσχύϊ ρωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ νόμου, Constantinopol 1886. Această lucrare a fost publicată cu aprobarea patriarhiei ecumenice. Pentru prescripţie cf. pp. 34—40.

2. *Cod. Just.* I, 2, 23: „...Sive itaque memoratis religiosissimis locis vel civitatibus hereditas sive legatum sive fideicommissum fuerit relictum, vel donatio vel venditio processerit in quibuscumque rebus mobilibus vel immobilibus vel se moventibus... sit eorum paene perpetua vindicatio et ad annos centum secundum quod dictum est extendatur".

535, Iustinian acordă şi bisericilor din Apus, în deosebi bisericii Romei, privilegiul prescripţiei de 100 ani [1].

Acordată Bisericii pentru ocrotirea proprietăţii bunurilor ei, prescripţia centenară n'a dat rezultatul aşteptat, din care cauză Iustinian s'a văzut silit să abroge această prescripţie în anul 541, înlocuind-o cu prescripţia de 40 ani [2]. Pentru îndreptăţirea acestei dispoziţii, împăratul arată că prescripţia centenară s'a dovedit chiar păgubitoare, pricinuind litigii cu neputinţă de a fi limpezite juridiceşte, pentrucă după o sută de ani nici probele nu-şi mai păstrau integritatea, nici martorii nu mai erau în viaţă [3]. Prescripţia de 40 ani nu prezenta însă asemenea neajunsuri şi de aceia, după câţiva ani, în 545, Iustinian întări din nou această prescripţie în favoarea bisericilor şi aşezămintelor pioase precizând că prescripţia este valabilă şi pentru legatele şi moştenirile lăsate în scopuri de binefacere [4].

Prescripţia de 40 ani, dovedindu-se folositoare în practică, a fost menţinută în veacurile următoare [5] şi confirmată apoi prin Basilicale. Dispoziţia din Basilicale referitoare la prescripţia de 40 ani în folosul bisericilor şi aşezămintelor religioase este formulată astfel: „Πᾶσα ἀγωγὴ προσήκουσα σεπτῷ οἴκῳ, εἴτε προσωπική, εἴτε ὑποθηκάρια ἐστίν, οὐχ ὑπερβαίνει τὰ μ' ἔτη, τῶν ἁρμοζουσῶν ἑκάστῳ οἴκῳ τοιούτῳ εὐαγεῖ προσκαίρων παραγραφῶν φυλαττουσῶν μέν τοι γε τοὺς οἰκείους χρόνους" [6]. Am redat acest text în original, fiindcă pe

---

1. *Novella* IX (*Novellae* în *Corpus juris civilis*, ed. R. Schoell, Berlin 1895): „...Sed centum tantummodo annorum lapsu temporalem exceptionem eis (ecclesiis) opponi sancimus... Habeat itaque vestra sanctitas hanc legem catholicis totius occidentis ecclesiis...".

2. *Novella* CXI, 1: „...κελεύομεν, ὥστε ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων ἃς πρὸ τούτου ἡ τῶν τριάκοντα ἐνιαυτῶν ἀπεκίνει παραγραφή, νῦν ταῖς σεπταῖς ἐκκλησίαις καὶ μοναστηρίοις καὶ ξενῶσιν, ἔτι γε μὴν καὶ ὀρφανοτροφείοις καὶ βρεφοτροφείοις καὶ πτωχείοις ἡ τῶν τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν ἐπέκτασις ἐπαγέσθω".

3. *Novella* CXI, πρ. „...ἐπειδὴ διὰ τοσούτου διαστήματος τοῦ αἰῶνος μᾶλλον ἤπερ τοῦ χρόνου οὔτε ἡ ἀκεραιότης τῶν ἀποδείξεων οὔτε ...ἡ ἡλικία ἰσχύει βοηθῆσαι τοῖς μάρτυσιν".

4. *Novella* CXXXI, 6: „...ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι σεβασμίοις τόποις μόνην τὴν τῶν τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν παραγραφὴν ἀντιτίθεσθαι προστάττομεν τοῦτον αὐτοῦ φυλαττομένου καὶ τῇ ἀπαιτήσει τῶν ληγάτων καὶ τῶν κληρονομιῶν τῶν εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας καταλελειμμένων".

5. Prescripţia de 40 ani pentru biserici şi aşezăminte pioase este menţionată în acea monografie intitulată *Αἱ ῥοπαί* (Intervalele de timp) care a fost întocmită pe temeiul legislaţiei lui Iustinian, fiind atribuită unui oarecare Eustaţie. Ioan Zepos şi Pan. Zepos, folosind ediţia lui K. E. Zachariae din 1836, au reeditat această monografie în *Jus graeco-romanum*, vol. III, Atena 1931, pp. 272-342. Redăm aici după această ediţie (pag. 336) paragraful privitor la prescripţia de 40 ani: „Ἡ ἐπὶ τῶν σεπτῶν οἴκων ἑκατονταετία μ' ἔτη εἰσὶ σήμερον. ἔχουσι δὲ καὶ τὰ λ' καὶ κ' καὶ ι' καὶ γ' καὶ α'. Ἀντὶ τῶν ι' καὶ κ' καὶ λ' ἐτῶν ἡ τεσσαρακονταετία μόνη ἀντίκειται τοῖς σεβασμίοις τόποις".

6. *Basilicale* V, 2, 16. Dispoziţia aceasta sintetizează dispoziţiile asemanătoare din legislaţia lui Iustinian (Novellae CXI, 1 şi CXXXI, 6).

el se intemeiază, în izvoarele dreptului bisericesc ortodox, prescripția privilegiată a bisericilor și așezămintelor pioase. In comentariile sale la Nomocanon și la canoane, Balsamon citează de câteva ori acest text în întregime, socotindu-l fundamental pentru consfințirea prescripției de 40 ani în folosul bisericilor și așezămintelor de binefacere [1].

In prima parte, dispoziția cuprinsă în textul de mai sus stabilește că orice acțiune aparținând unei „case sfinte", fie acțiune personală, fie ipotecară, se prescrie în termeni de 40 ani. Trebue să precizăm că aici este vorba de acțiunile personale și de acțiunile reale [2]. Cele dintâi ocroteau drepturile de creanță; celelalte ocroteau drepturile reale. După dreptul comun, acțiunile personale și acțiunile reale pentru ocrotirea drepturilor particularilor se prescriu, potrivit felului acțiunii, în 10, în 20 și în 30 ani. Orice fel de acțiune însă prin care se ocrotea vreun drept de creanță sau vreun drept real al bisericilor ori așezămintelor de binefacere nu se prescria decât în termen de 40 ani. Această prescripție funcționa când era vorba de acțiuni ale bisericilor și așezămintelor de binefacere împotriva particularilor [3]. Când însă era vorba de acțiuni ale particularilor intentate împotriva lor, atunci asemenea acțiuni se prescriau în termenele fixate pentru prescripțiile de drept comun, 10, 20 și 30 ani. Acesta este, pare-se, înțelesul ultimii părți din dispoziția Basilicalelor menționată mai sus, și care precizează că prescripțiile temporale corespunzătoare fiecărui așezământ pios își păstrează intervalele de timp proprii [4]. Așa dar când bisericile și așezămintele de binefacere erau acționate în judecată de către particulari, ele puteau opune acestora prescripțiile obișnuite de: 10, 20 și 30 ani [5].

---

1. Balsamon la *Nomocanon*, II, 1, în *Sintagma*, I, 102; deasemenea la can. 17 al sinodului IV ecumenic, in *Sintagma*, II, 261; deasemenea la canonul 119 cartaginez, în *Sintagma*, III, 575-576.

2. In acest înțeles este interpretată dispoziția respectivă din Basilicale de de către C. Armenopol, Πρόχειρον νόμων τὸ λεγόμενον ἡ Ἑξάβιβλος, ediția K. Klonaris, Nauplea 1833, p. 24. Precizăm că ediția aceasta a *Manualului de legi* al lui Armenopol este în limba neo-greacă.

3. Balsamon menționează în această privință regula după care beneficiează de prescripția aceasta numai bisericile care intentează acțiuni împotriva particularilor: „ἡ μὲν παροῦσα νεαρὰ διάταξις κατὰ ἰδιωτῶν ἐναγούσαις ταῖς ἐκκλησίαις την τεσσαρακονταετίαν ὑφαπλοῖ" *Sintagma*, II, 262.

4. Această ultimă parte din dispoziția Basilicalelor cu privire la prescripție se interpretează diferit. După o primă interpretare, dispoziția că prescripțiile temporale își păstrează termenele proprii, trebuește primită în înțelesul că prescripțiile cu termene sub zece ani se aplică chiar când este vorba de acțiunile bisericilor și așezămintelor pioase. Pare însă mai întemeiată cealaltă interpretare, primită de Armenopol, *op. cit.*, p. 24, potrivit căreia prescripțiile temporale sunt cele admise în acest caz împotriva particularilor.

5. Balsamon, la canonul 17 al sinodului IV ec., în *Sintagma*, II, 262: „...οἱ δὲ κατὰ τούτων ἐνάγοντες, διὰ τῶν νομίμων παραγραφῶν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξωθοῦνται».

In ce privește acțiunile pe care o biserică sau un așezământ religios le putea avea împotriva altui așezământ religios, acestea se prescriau, după socotința lui *Balsamon* în termenele legale obișnuite [1], iar după o altă părere primită și de *Armenopol* [2], în termen de 30 ani.

Consfințit prin legislația iustiniană și bizantină, privilegiul prescripției de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor de binefacere a fost menținut dealungul veacurilor până în vremurile mai noi, în legiuirile care s'au întemeiat pe dreptul roman și bizantin. Astfel în prescurtarea legislației bizantine făcută de Constantin Armenopol în al său Πρόχειρον νόμων τὸ λεγόμενον ἡ Ἑξάβιβλος, care a fost mult întrebuințat mai ales în Grecia [3], în Țările Române și cu deosebire în Basarabia [4], s'a menținut privilegiul prescripției de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor religioase, sub aceeași formă [5], sub care acest privilegiu a fost confirmat prin Basilicale. Sub stăpânirea turcească tribunalele bisericești din cuprinsul Patriarhatului ecumenic, aplicând pentru cauzele civile regulele de drept roman și bizantin, au aplicat și regula prescripției privilegiate de 40 ani, pe temeiul textelor clasice din legislația iustiniană și bizantină [6]. Dintre codurile civile moderne, pe cât cunoaștem, numai codul civil austriac statornicește că față de biserici termenul prescripției extinctive este de 40 ani, deosebindu-se această prescripție de prescripția de drept comun al cărei termen este de 30 ani [7].

1. Balsamon, la canonul 17 al sinodului IV ecumenic, in *Sintagma*, II, 262: „Ὅταν μὲν τοι ἐκκλησίαι κατ' ἀλλήλων ἐνάγωσι, τὸ τῆς τεσσαρακονταετίας οὐκ ἔχουσι προνόμιον, ἀλλὰ τοῖς κοινοῖς νομίμοις χρῶνται".

2. Πρόχειρον νόμων, I, 3, 14: „εἴδε διαφέρεται ἐκκλησία πρὸς ἄλλην ἐκκλησίαν περὶ διαφιλονεικουμένου πράγματος, ἡ ἀγωγὴ ὁρίζεται εἰς μόνην τριακονταετίαν".

3. In Grecia, *Manualul de legi* al lui Armenopol, tradus de câteva ori în limba neo-greacă, s'a bucurat de o largă întrebuințare; la 1830 a fost decretat cod civil, servind ca atare până la întocmirea noului cod civil. Vezi St. Gr. Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin și românesc*, vol. I, partea I, *Isvoadele*. Vaslui 1937, p. 61.

4. In Țările Române, boerii judecători și ierarhii au folosit acest manual de legi până la 1865; în Basarabia manualul lui Armenopol s'a întrebuințat și după războiu; cf. St. Gr. Berechet, *op. cit.*, p. 63.

5. Πρόχειρον νόμων, I, 3, 45: „πᾶσα ἀγωγὴ ἁρμόζουσα εἰς ἱερὸν κατάστημα, εἴτε προσωπική, εἴτε ἐνυπόθηκος εἶναι, δὲν ὑπερβαίνει τὰ τεσσαράκοντα ἔτη· αἱ πρόσκαιροι ὅμως παραγραφαί, ὅσαι ἁρμόζουν εἰς ἕκαστον τοιοῦτο κατάστημα, φυλάττουν τοὺς ἰδίους των χρόνους".

6. N. Serouios, *op. cit.*, p. 38: „Ἀγωγαί τινες ἀποσβέννυνται μόνον μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Τοιαῦται εἰσιν αἱ... ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν εὐαγῶν ἱδρυμάτων".

7. In afară de această prescripție privilegiată stabilită prin paragraful 1472, codul civil austriac mai statornicește că față de biserici, ca și față de fisc, nimeni nu dobândește mobile decât printr'o prescripție de 10 ani, prescripția de drept comun pentru mobile fiind de 3 ani. Vezi. G. Plastara, *Curs de drept civil român*, vol. VIII, București 1927, pp. 193—196.

In vechile legiuiri românești, privilegiul prescripției de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor religioase a fost menținut. Dacă *Indreptarea legiei* amintește numai in treacăt această prescripție [1], in schimb insă *Pravilniceasca condică* a lui Alexandru Ipsilante, din 1780, legiuire intemeiată in deosebi pe Basilicale și pe obiceiul pământului, precizează că: „pârile bisericești până la patruzeci de ani să aibă a se cerceta [2]". Prescripția de 40 ani se infățișează in această legiuire ca un privilegiu, fiindcă prescripția de drept comun era de 30 ani pentru moșteniri și de 10 și 20 ani pentru celelalte drepturi reale. In *Codul civil al Moldovei* din 1817, legiuire care se intemeiază in mare parte pe codul civil austriac și in mică măsură pe Basilicale și pe obiceiul pământului, se precizează deasemenea că „cele nemișcătoare publice lucruri precum și cele bisericești și mânăstirești..., se dobândesc prin usucapie in termen de 40 ani, iar cele mișcătoare, in termen de 3 ani" [3].

Am arătat mai inainte că prescripția privilegiată de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor religioase este primită și de Armenopol in al său *Manual de legi*. Dacă ținem seamă și de faptul că in țările noastre acest manual a avut o largă intrebuințare până la introducerea actualului cod civil, putem spune că in general vechile legiuiri românești și practica justiției noastre au admis regula prescripției de 40 ani, așa cum această regulă a fost stabilită de legislația iustiniană și bizantină.

Codul civil român din 1865, in vigoare astăzi, n'a menținut prescripția privilegiată de 40 ani in favoarea bisericilor și așezămintelor ei. S'a socotit că organizarea modernă a justiției inlesnește indeajuns consolidarea proprietății bisericești după regulele de drept comun. Potrivit codului civil român, prescripția de drept comun este prescripția de 30 ani. Prescripția mai scurtă, de 10 ani intre prezenți și 20 ani intre absenți, este admisă numai când posesiunea este exercitată cu bună credință și cu just titlu. Prescripția lucru-

1. Prescripția de 40 ani este menționată in Nomocanonul care formează partea II a *Indreptării legiei* și anume in tâlcuirea glavei 17 a sinodului IV ecumenic. Vezi I. M. Bujoreanu *op. cit.*, vol. III, p. 346.

2. *Pravilniceasca condică* a Domnului Alexandru Ion Ipsilant V. V., in I. M. Bujoreanu, *Appendice la colecțiunea de legiuirile României vechi și nuoi*, vol. II, București 1875, p. 22. Legiuirea aceasta a fost publicată până in prezent in șapte ediții. Cele mai bune sunt: a lui St. Gr. Berechet, *Pravilniceasca condică din 1780*, Chișinău 1930, și a lui P. Zepos, Συνταγμάτιον νομικὸν, Atena 1936.

3. *Codul civil al Moldovei*. art. 1936 in I. M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiuirile României vechi și nuoi*, vol. I, București 1873, p. 665.

In afară de ediția in limba neogreacă din 1817, mai există o ediție grecească a acestei legiuiri; este ediția lui Ioan Zepos și P. Zepos: Κῶδιξ πολιτικὸς τοῦ πριγκηπάτου τῆς Μολδαβίας, apărută in lucrarea *Jus graeco-romanum*, vol. VIII, Atena 1930. In românește avem 4 edițiuni.

rilor mobile este instantanee, neadmițându-se însă prescripția lucrurilor pierdute ori furate [1].

Numai prin aceste prescripții de drept comun Biserica poate dobândi bunuri imobile și își poate apăra drepturile ei de creanță și drepturile reale. Trebue să precizăm că tot prin aceste prescripții Biserica poate pierde unele dintre bunurile și drepturile ei, dacă asemenea bunuri vor fi deținute de către particulari până la împlinirea termenelor respective prevăzute de codul civil. Principiul fundamental este însă că numai bunurile bisericești alienabile — cele care sunt în *comercium* —, sunt prescriptibile [2]. In felul acesta se consfințește totuși de către actuala noastră legiuire civilă un privilegiu cu privire la prescripția bunurilor bisericești. In general numai bunurile declarate de lege alienabile, sunt și prescriptibile, chiar dacă se găsesc în proprietatea unui așezământ public [3]. După doctrina majorității autorilor de drept civil există în principiu „corelațiune între alienabilitate și prescriptibilitate" [4]. Jurisprudențele Curții de Casație a României consfințesc această legătură dintre alienabilitate și prescriptibilitate, admițând că bunurile bisericești și mânăstirești sunt în regulă generală „inalienabile și imprescriptibile", și că asemenea bunuri „nu pot fi alienate și prescrise" decât dacă sunt în comerț [5]. Numai bunurile bisericești care pot fi înstrăinate, numai acelea pot fi dobândite de particulari și deci pierdute de biserici și mânăstiri prin prescripție. *Legea pentru organizarea Bisericii ortodoxe române* pune în afară de comerț, ca

1. Art. 1890—1909 din codul civil. Vezi doctrina și jurisprudența privitoare la aceste articole, în C. Hamangiu—N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. IX, București 1934, pp. 491-520. Prescripția de 30 ani se aplică și hotăririlor judecătorești, potrivit articolului 404 din codul de procedură civilă. Vezi C. Gr. C. Zotta, *Cod de procedură civilă adnotat*, vol. II, R. Sărat 1932, pp. 418-421.

2. Articolul 1844 din codul civil: „nu se poate prescrie domeniul lucrurilor care din natura lor proprie, sau printr'o declarație a legii nu pot fi obiecte de proprietate privată, ci sunt scoase afară din comerț". Dispoziția acestui articol se aplică deopotrivă prescripției achizitive și prescripției liberatorii, fiindcă drepturile care nu sunt în comerț, nu pot fi nici dobândite nici pierdute prin prescripție. Vezi C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol. IX. p. 462.

3. Articolul 1845 din codul civil statornicește că domeniul privat al așezămintelor publice este supus prescripției, iar doctrina precizează că pentru imobilele ce sunt în comerț se poate prescrie și contra persoanelor morale. Vezi C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol. IX, p. 463.

4. C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol., IX. p. 462. Corelația dintre inalienabilitate și imprescriptibilitate nu este însă perfectă. Vezi G. Plastara, *op. cit.*, vol. VIII, p. 137.

5. Menționăm în această privință două jurisprudențe: 1) Curtea de Casație, S. I. D. 359/1891, admite că „pământurile date bisericilor, conform legii rurale din 1864, sunt inalienabile și imprescriptibile"; 2) Curtea de Casație, S. II. D. 235/912, referindu-se la aceleași pământuri, admite iarăși că „sunt inalienabile și imprescriptibile" (Citate după Chiru C. Costescu—Eugen Bărbulescu, *Colecțiunea de legiuiri bisericești și școlare adnotate*, vol. III, București 1931, pp. 32-34).

In vechile legiuiri românești, privilegiul prescripției de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor religioase a fost menținut. Dacă *Indreptarea legiei* amintește numai în treacăt această prescripție [1], în schimb însă *Pravilniceasca condică* a lui Alexandru Ipsilante, din 1780, legiuire intemeiată în deosebi pe Basilicale și pe obiceiul pământului, precizează că: „pările bisericești până la patruzeci de ani să aibă a se cerceta [2]". Prescripția de 40 ani se înfățișează în această legiuire ca un privilegiu, fiindcă prescripția de drept comun era de 30 ani pentru moșteniri și de 10 și 20 ani pentru celelalte drepturi reale. In *Codul civil al Moldovei* din 1817, legiuire care se intemeiază în mare parte pe codul civil austriac și in mică măsură pe Basilicale și pe obiceiul pământului, se precizează deasemenea că „cele nemișcătoare publice lucruri precum și cele bisericești și mânăstirești..., se dobândesc prin usucapie in termen de 40 ani, iar cele mișcătoare, în termen de 3 ani" [3].

Am arătat mai inainte că prescripția privilegiată de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor religioase este primită și de Armenopol in al său *Manual de legi.* Dacă ținem seamă și de faptul că in țările noastre acest manual a avut o largă intrebuințare până la introducerea actualului cod civil, putem spune că in general vechile legiuiri românești și practica justiției noastre au admis regula prescripției de 40 ani, așa cum această regulă a fost stabilită de legislația iustiniană și bizantină.

Codul civil român din 1865, in vigoare astăzi, n'a menținut prescripția privilegiată de 40 ani în favoarea bisericilor și așezămintelor ei. S'a socotit că organizarea modernă a justiției inlesnește indeajuns consolidarea proprietății bisericești după regulele de drept comun. Potrivit codului civil român, prescripția de drept comun este prescripția de 30 ani. Prescripția mai scurtă, de 10 ani între prezenți și 20 ani intre absenți, este admisă numai când posesiunea este exercitată cu bună credință și cu just titlu. Prescripția lucru-

---

1. Prescripția de 40 ani este menționată în Nomocanonul care formează partea II a *Indreptării legiei* și anume in tâlcuirea glavei 17 a sinodului IV ecumenic. Vezi I. M. Bujoreanu *op. cit.*, vol. III, p. 346.

2. *Pravilniceasca condică* a Domnului Alexandru Ion Ipsilant V. V., in I. M. Bujoreanu, *Appendice la colecțiunea de legiuirile României vechi și nuoi*, vol. II, București 1875, p. 22. Legiuirea aceasta a fost publicată până în prezent in șapte ediții. Cele mai bune sunt: a lui St. Gr. Berechet, *Pravilniceasca condică din 1780*, Chișinău 1930, și a lui P. Zepos, Συνταγμάτιον νομικόν, Atena 1936.

3. *Codul civil al Moldovei*, art. 1936 in I. M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiuirile României vechi și nuoi*, vol. I, București 1873, p. 665.

In afară de ediția in limba neogreacă din 1817, mai există o ediție grecească a acestei legiuiri; este ediția lui Ioan Zepos și P. Zepos: Κῶδιξ πολιτικὸς τοῦ πριγκηπάτου τῆς Μολδαβίας, apărută în lucrarea *Jus graeco-romanum*, vol. VIII, Atena 1930. In românește avem 4 edițiuni.

rilor mobile este instantanee, neadmițându-se însă prescripția lucrurilor pierdute ori furate [1].

Numai prin aceste prescripții de drept comun Biserica poate dobândi bunuri imobile și își poate apăra drepturile ei de creanță și drepturile reale. Trebue să precizăm că tot prin aceste prescripții Biserica poate pierde unele dintre bunurile și drepturile ei, dacă asemenea bunuri vor fi deținute de către particulari până la împlinirea termenelor respective prevăzute de codul civil. Principiul fundamental este însă că numai bunurile bisericești alienabile — cele care sunt în *comercium* —, sunt prescriptibile [2]. *In felul acesta* se consfințește totuși de către actuala noastră legiuire civilă un privilegiu cu privire la prescripția bunurilor bisericești. In general numai bunurile declarate de lege alienabile, sunt și prescriptibile, chiar dacă se găsesc în proprietatea unui așezământ public [3]. După doctrina majorității autorilor de drept civil există în principiu „corelațiune între alienabilitate și prescriptibilitate" [4]. Jurisprudențele Curții de Casație a României consfințesc această legătură dintre alienabilitate și prescriptibilitate, admițând că bunurile bisericești și mânăstirești sunt în regulă generală „inalienabile și imprescriptibile", și că asemenea bunuri „nu pot fi alienate și prescrise" decât dacă sunt în comerț [5]. Numai bunurile bisericești care pot fi înstrăinate, numai acelea pot fi dobândite de particulari și deci pierdute de biserici și mânăstiri prin prescripție. *Legea pentru organizarea Bisericii ortodoxe române* pune în afară de comerț, ca

1. Art. 1890—1909 din codul civil. Vezi doctrina și jurisprudența privitoare la aceste articole, în C. Hamangiu—N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. IX, București 1934, pp. 491-520. Prescripția de 30 ani se aplică și hotăririlor judecătorești, potrivit articolului 404 din codul de procedură civilă. Vezi C. Gr. C. Zotta, *Cod de procedură civilă adnotat*, vol. II, R. Sărat 1932, pp. 418-421.

2. Articolul 1844 din codul civil: „nu se poate prescrie domeniul lucrurilor care din natura lor proprie, sau printr'o declarație a legii nu pot fi obiecte de proprietate privată, ci sunt scoase afară din comerț". Dispoziția acestui articol se aplică deopotrivă prescripției achizitive și prescripției liberatorii, fiindcă drepturile care nu sunt în comerț, nu pot fi nici dobândite nici pierdute prin prescripție. Vezi C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol. IX, p. 462.

3. Articolul 1845 din codul civil statornicește că domeniul privat al așezămintelor publice este supus prescripției, iar doctrina precizează că pentru imobilele ce sunt în comerț se poate prescrie și contra persoanelor morale. Vezi C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol. IX, p. 463.

4. C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol. IX, p. 462. Corelația dintre inalienabilitate și imprescriptibilitate nu este însă perfectă. Vezi G. Plastara, *op. cit.*, vol. VIII, p. 137.

5. Menționăm în această privință două jurisprudențe: 1) Curtea de Casație, S. I. D. 359/1891, admite că „pământurile date bisericilor, conform legii rurale din 1864, sunt inalienabile și inprescriptibile"; 2) Curtea de Casație, S. II. D. 235/912, referindu-se la aceleași pământuri, admite iarăși că „sunt inalienabile și imprescriptibile" (Citate după Chiru C. Costescu—Eugen Bărbulescu, *Colecțiunea de legiuiri bisericești și școlare adnotate*, vol. III, București 1931, pp. 32-34).

fiind lucruri sfințite, „edificiile bisericilor, mânăstirilor, episcopiilor și mitropoliilor, curtea, cimitirile și odoarele sacre [1]". Aceste lucruri sfințite sunt și imprescriptibile. Bunurile imobile însă, putând fi înstrăinate potrivit acestei legi [2] și regulamentului special [3], sunt firește și prescriptibile. Asemenea bunuri se prescriu potrivit dreptului comun [4].

II. PRESCRIPȚIA IN DOMENIUL JURISDICȚIONAL BISERICESC.

Sub inrâurirea principiilor prescripției dreptului roman, Biserica a admis și a reglementat ea insăși două prescripții in domeniul jurisdicției bisericești. In regulă generală, dobândirea jurisdicției in Biserică a fost supusă unor ingrădiri canonice precise, prin care se inlătură cu desăvârșire putința unei instăpâniri necanonice in vreo circumscripție bisericească. In orice circumscripție bisericească, mare sau mică, puterea bisericească trebue să se exerciteze numai in baza unei imputerniciri, unei *misiuni canonice*, care nu poate fi dată decât de către autoritatea competentă pe temeiul rânduielilor canonice [5]. Prin excepție de la această regulă, Biserica a admis totuși că puterea bisericească se poate dobândi in anumite condiții și prin prescripție, adică printr'o stăpânire de fapt, fără intrerupere și fără impotrivire, intr'un timp anumit. Biserica a recunoscut astfel că și fără o imputernicire canonică prealabilă se poate dobândi puterea bisericească, dacă această putere a fost exercitată de fapt, un timp anumit.

1. *Prescripția de 30 ani in domeniul jurisdicțional.*—Admiterea acestei prescripții a fost motivată de o imprejurare de fapt, proprie primelor veacuri creștine. Din cauză că circumscripțiunile bisericești nu erau definitiv fixate, se iveau, in acele vremuri, intre episcopii vecini, neințelegeri cu privire la dreptul lor de jurisdicție asupra parohiilor așezate la marginile eparhiilor. In asemenea imprejurări, era obiceiul să se recunoască dreptul de jurisdicție episcopului care exercitase de fapt jurisdicția asupra parohiilor respective, un timp mai indelungat [6]. Această atribuire de drepturi jurisdicțio-

---

1. Articolul 30 din lege. Vezi Chiru C. Costescu—E. Bărbulescu *op. cit.*, p. 37.
2. Articolul 29 din lege. *Ibidem*, p. 31.
3. Vezi *Regulamentul pentru instrăinarea bunurilor imobile bisericești*, in Chiru C. Costescu—Eugen Bărbulescu, *op. cit.*, pp. 247—255.
4. Notăm că și Biserica romano-catolică, care s'a bucurat odinioară in multe State, de prescripții privilegiate, admite astăzi atât pentru prescripția achizitivă cât și pentru prescripția liberatorie, rânduielile de drept comun fixate prin legile civile ale Statelor. Vezi *Codex juris canonici*, art. 1508, ediția Cardinalului Gasparri, *Typis polyglotis. Vaticanis* 1930, p. 515.
5. Vezi N. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 194.
6. *Cf.* N. Milaș, *Canoanele Bisericii ortodoxe insoțite de comentarii*, trad. Kovincici-Popovici, Arad 1931, vol. I, partea II, p. 235.

nale, întemeiată pe vechimea jurisdicției, nu este decât o aplicație specială a principiului usucapiunei consfințit în dreptul roman. Codificând obiceiul întemeiat pe principiul usucapiunei, sinodul IV ecumenic a stabilit, prin canonul 17, regula că jurisdicția unui episcop asupra parohiilor rurale, exercitată în fapt, timp de 30 ani fără nici o împotrivire, devine jurisdicție canonică. Textul prin care canonul amintit consfințește această regulă este următorul: „Τὰς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἀγροικικὰς παροικίας ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ᾠκονόμησαν"[1]. In traducere, textul are acest cuprins: „Parohiile rurale sau cele sătești din fiecare eparhie să rămână nestrămutate episcopilor care le dețin și mai ales dacă le-au administrat deținându-le timp de 30 ani fără împotrivire".

Condițiunile fundamentale ale prescripției și anume posesiunea neturburată și curgerea de timp sunt arătate limpede în acest text. Zonara, comentând textul, lămurește că o asemenea prescripție implică și buna credință care înseamnă, firește, lipsa oricărui motiv nedrept de stăpânire[2]. Zonora folosește chiar termenii tehnici: bună credință: καλὴ πίστις și posesiune: κατοχή[3], ceea ce înseamnă că acest comentator considera prescripția în domeniul jurisdicțional bisericesc la fel cu prescripția obișnuită din dreptul roman.

Din interpretarea lui Aristen, privitoare la canonul 17 al sinodului IV ecumenic, rezultă că și acest comentator socotea prescripția în domeniul jurisdicțional asemănătoare cu prescripția obișnuită[4]. Insuși Balsamon, care pare că observă deosebirea dintre prescripția consfințită prin canonul 17 al sinodului IV ecumenic și prescripția obișnuită[5], menționează că pe temeiul acestui canon, primit în Nomocanul în XIV titluri, s'a putut admite cândva

---

1. *Sintagma*, II, 258.

2. Zonara, *coment. la canonul 17 al sinod IV ec.* in *Sintagma*, II, 259: „καλῇ δὲ πίστει, ἤτοι χωρὶς τινος ἀδίκου αἰτίας".

3. *Ibid.* in *Sintagma*, II, 259: „Ἡ γὰρ τριακονταετία αὐτοῖς τὴν αὐτῶν κατοχὴν βεβαίαν ἔθετο".

4. *Aristen* menționează mai intâi prescripția de 40 ani și apoi prescripția de 30 ani. Dacă o biserică posedă un bun al altei biserici timp de treizeci de ani, dobândește prin prescripție acel bun in plină proprietate. De o prescripție asemănătoare este vorba, pare-se, și in canonul 17 al sinodului IV ecumenic, după socotința lui *Aristen*: „Διατάττεται γοῦν καὶ ὁ παρὼν κανὼν, ὡς, ἐὰν κατέσχον ἐπὶ τριακονταετίαν τινες τῶν ἐπισκόπων ετέρων επισκοπῶν αγροικικας παροικίας, ἢ ἐγχωρίους, ἀπαρασαλεύτως κατεχέτωσαν ταύτας" (*Sintagma*, II, 263).

5. *Balsamon*, la canonul 17 al sinodului IV ecumenic, in *Sintagma*. II, 261: „Τινὲς εἶπον ἐνταῦθα, μὴ περὶ ενοριῶν λέγειν τὸν κανόνα, αλλὰ περὶ ἑτέρων δικαίων, διαφερόντων ἑκάστης ἐπαρχίας ἐπισκοπῇ. Οὐκ εστι δε τοῦτο αληθες...".

prescripția de 30 ani pentru acțiunile bisericilor impotriva bisericilor [1]. Așa dar nu numai că prescripția de 30 ani pentru dobândirea jurisdicției bisericești a fost socotită asemănătoare cu prescripția de 30 ani obișnuită, dar, mai mult încă, pe canonul care statornicește doar prescripția in domeniul jurisdicțional, s'a putut intemeia și prescripția obișnuită pentru acțiunile bisericilor impotriva bisericilor.

Alcătuitorii *Pidalionului* lasă să se înțeleagă, din felul cum tâlcuesc canonul 17 al sinodului IV ecumenic, că și ei socotesc prescripția jurisdicției episcopale asupra parohiilor ca o prescripție obișnuită, de 30 ani [2].

Prescripția in domeniul jurisdicțional, așa cum o consfințește canonul 17 al sinodului IV ecumenic, a fost intr'atât identificată cu prescripția propriu zisă, incât in Nomocanul care formează partea a II-a a *Indreptării legiei*, canonul respectiv — glava 17 a soborului din Calcedon — tratează despre prescripția de 30 ani propriu zisă și nu despre prescripția jurisdicției parohiilor [3]. Tâlcuirea care insoțește această glavă este limpede in privința asta, fiindcă arată că episcopii cari dețin ceva de la alți episcopi „sau de la niscare țărani sau de la vecini" timp de 30 ani, nu mai trebue să fie turburați apoi in stăpânirea lor [4]. Traducătorul Nomocanonului din partea II a *Indreptării legiei* s'a indepărtat prea mult de textul Sinopsei și scholiilor lui Aristen, dacă prin tălmăcirea sa a inlăturat din textul respectiv ideia de prescripție a jurisdicției episcopale asupra parohiilor, reținând numai noțiunea de prescripție propriu zisă [5].

---

1. *Balsamon*, ibid. *Sintagma*. II, 262: „ὁ δὲ ιζ' κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, κείμενος ἐν τῷ ε' κεφ. τοῦ α' τίτλου τοῦ νομοκάνονος, ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ ἐκκλησιῶν ἐναγούσαις, τριακονταετίαν δίδωσι".

2. *Pidalion*, traducerea Mitropolitului Veniamin Costache, M-rea Neamț 1844, f. 131. „aceste . . . parohii . . . să rămână nereșluite, și nesmulte de la episcopii ce le țin pe ele, și mai ales de le-au avut pe ele in stăpânirea lor in curgere de treizeci de ani, cu bună credință, și fără silă . . .". Se observă că autorii Pidalionului intrebuințează expresia tehnică proprie: „cu bună credință", „πίστει καλῇ"; cf. Πηδάλιον, Zachint 1864, p. 199.

3. *Indreptarea legiei*, II Nomocanonicul Dumnezeu, in I. M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiuirile României vechi și noui*, vol. III, București 1885, p. 346: Glava 17 a Soborului din Calcedon: „Țăranul și mojicul de vor ținea ceva la casele lor in treizeci de ani și niminea nu le va cere atâta vreme, atunci ei să le ție, iar de se va tocmi o cetate cu porunca impărătească, atunce să urmeze judecății impărătești și a soborului, iară ale bisericilor să fie neschimbate".

4. *Ibidem*, p. 346.

5. Din insuși inceputul textului lui Aristen, rezultă limpede ideia de prescripție in domeniul jurisdictional: „Ἐγχώριος, καὶ ἀγροικικὴ παροικία, εἰ τριακονταετίᾳ ἐσχέθησαν, κατεχέσθωσαν" (*Sintagma* II, 262). In Nomocanomul din *Indreptarea legiei*, textul respectiv nu exprimă decât ideia de prescripție propriu zisă, pentrucă traducătorul român a tălmăcit sau mai bine zis a răstălmăcit textul acesta, așa: „Țăranul și mojicul de vor ținea ceva in casele lor in treizeci de ani... atunci ei să le ție" (I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. III, p. 346).

Este caracteristic faptul că intr'unul din izvoarele dreptului bisericesc ortodox, cum este colecţia noastră intitulată *Indreptarea legiei*, canonul 17 al sinodului IV ecumenic, care consfinţeşte prescripţia în domeniul jurisdicţional bisericesc, a fost transmis intr'o formă din care nu mai desprindem decât noţiunea de prescripţie propriu zisă. Asemănarea dintre prescripţia jurisdicţională şi prescripţia propriu zisă, a fost inlesnită, in acest caz, de faptul că ambele feluri de prescripţie au acelaşi termen de 30 ani. Amândouă aceste prescripţii consfinţesc efectul timpului indelungat asupra posesiunii neturburate. Dar Biserica, intr'o altă imprejurare, a admis şi a reglementat, tot în domeniul jurisdicţional, şi o prescripţie pe termen scurt: prescripţia de trei ani.

2. *Prescripţia de trei ani în domeniul jurisdicţional* a fost statornicită prin canonul 119 cartaginez. Această prescripţie a fost formulată intr'o imprejurare cu totul specială pentru Biserică. La sfârşitul veacului IV şi inceputul veacului V, Biserica africană a luat numeroase măsuri pentru a stârpi rătăcirea donatistă. Intre măsurile luate cu acest prilej, Biserica africană a stabilit şi regula că nu este ingăduit nimănui să ceară un ţinut bisericesc de la episcopul care a intors la dreapta credinţă poporul acelui ţinut, păstrându-l apoi sub jurisdicţia sa timp de trei ani, fără nici o împotrivire [1]. Se dădea, fireşte, prin această dispoziţie o puternică încurajare episcopilor zeloşi care lucrau pentru convertirea donatiştilor.

Canonul 119 cartaginez, statornicind prescripţia de 3 ani in favoarea episcopului care a readus la unitatea Bisericii vreo parohie [2], precizează că această prescripţie se dobândeşte dacă in decursul celor trei ani, episcopul care păstorise mai inainte n'a reclamat pentru sine jurisdicţia asupra acelei parohii [3]. O asemenea prescripţie se infăţişează deci şi ca o sancţiune impotriva episcopului care se arătase nepăsător faţă de soarta parohiilor sale, chiar după ce credincioşii acelor parohii fuseseră salvaţi de la rătăcirile donatiste. Trecerea unui timp de trei ani produce, aşa dar, in condiţiile fixate de canonul 119 cartaginez, un efect de drept asupra unei stări de fapt: o jurisdicţie bisericească de fapt devine jurisdicţie

1. Canonul 119 cartaginez, in *Sintagma*, III, 574: „Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα, ἐάν τις μετὰ τοὺς νόμους, τόπον τινὰ πρὸς τὴν καθολικὴν ἑνότητα μεταστρέψῃ, καὶ τοῦτον ἐπὶ τριετίαν μηδενὸς ἀναζητοῦντος κατάσχῃ, τοῦ λοιποῦ παρ'αὐτοῦ μὴ ἀναζητηθῇ...".

2. Canonul 119 cartaginez nu foloseşte termenul de parohie, ci τόπος. Comentatorii clasici *Zonara*, *Balsamon* şi *Aristen* arată însă că τόπος insemnează aici parohie. (*Sintagma* III, 575-576).

3. *Sintagma* III, 574: „...ἐὰν μέντοι ἐντὸς τῆς αὐτῆς τριετίας ὑπῆρχεν ἐπίσκοπος ὁ ὀφείλων ἀναζητῆσαι, καὶ ἡσύχασεν".

de drept. Asemănătoare prin funcțiunea ei cu prescripția obișnuită sau cu usucapiunea, această prescripție de trei ani a avut la început aplicație numai in imprejurările speciale pentru care a fost stabilită [1]. Deoarece insă canonul 119 cartaginez a fost primit intre canoanele Bisericii universale [2], trebue să admitem că prescripția de trei ani a putut și poate funcționa in orice imprejurare asemănătoare cu imprejurarea pentru care a fost formulat acest canon [3].

Dacă in general Biserica a admis instituția prescripției sub inrâurirea dreptului roman, trebue să ne intrebăm care anume prescripție din legislația romană a putut fi modelul acestei prescripții de trei ani aplicabilă jurisdicției bisericești. Socotim că in acest caz Biserica, admițând numai principiul prescripției romane, a statornicit un termen de prescripție propriu intereselor bisericești. La inceputul veacului V, când a fost formulat canonul 119 cartaginez [4], legislația romană nu cunoștea nici o prescripție de trei ani; usucapiunea de un an și de doi ani se aplica numai mobilelor [5], iar prescripțiile din dreptul penal nu puteau sluji, credem, de model pentru o prescripție in domeniul jurisdicțional bisericesc.

III. PRESCRIPȚIA ÎN DOMENIUL PENAL BISERICESC.

Canoanele Bisericii ortodoxe nu cunosc nici prescripția abaterilor, nici prescripția pedepselor bisericești. Prescripția abaterilor a fost admisă de Biserica ortodoxă prin Nomocanonul in XIV titluri, sub inrâurirea legislației romano-bizantine. De aceia, pentru a lămuri noțiunea de prescripție in dreptul penal bisericesc, este nevoie să arătăm mai intâiu, pe scurt, cum a fost statornicită prescripția penală in legislația romano-bizantină.

---

1. *Balsamon*, in tâlcuirea sa, lasă să se ințeleagă că dispoziția canonului 119 cartaginez, deși consfințește o prescripție, are aplicație specială și nu trebuește confundată cu dispozițiile care statornicesc prescripția propriu zisă pentru bunurile și acțiunile Bisericii (*Sintagma*, III, 575).

2. Vezi canonul 2 trulan, in *Sintagma*, II, pp. 308—310.

3. In acest ințeles este tâlcuit canonul 119 cartaginez in *Pidalion*, f. 369: „Și acesta in sfârșit pentru locurile Donatiștilor și în scurt pentru cei ce din eretici se intorc la dreapta credință, rânduește". Notăm că in Pidalion acest canon poartă numărul 129. In Nomocanonul din *Indreptarea legiei*, canonul acesta, prescurtat, poartă numărul 117. Vezi I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. III, p. 369.

4. Canonul 119 cartaginez, inainte de a intra în colecția formată la anul 419, a fost al 11 canon formulat de sinodul cartaginez din anul 418. Vezi N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. Popovici-Kovincici, vol. II, partea I, Arad 1934, p. 276, nota 2.

5. Termenul pentru usucapiunea mobilelor fu prelungit de Iustinian, la trei ani (*Cod. Just.*, VII, 31,1). Iustinian făcu această reformă in anul 528. Nu putem socoti că acest termen de trei ani fusese admis in practică cu un veac mai inainte pentru ca să fi putut servi de model prescripției bisericești de care ne ocupăm.

1. *Prescripţia penală în legislaţia romano-bizantină.* Cercetând textele privitoare la prescripţia infracţiunilor, aflăm că in dreptul roman prescripţia obişnuită pentru infracţiuni era de 20 ani [1]. Existau insă şi prescripţii mai scurte pentru anumite infracţiuni. Astfel, de pildă, pentru insuşirea de bani publici [2] şi pentru adulter [3] prescripţia era de cinci ani; injuria verbală se prescria intr'un an [4]. Unele crime erau imprescriptibile in legislaţia romană şi apoi şi in cea bizantină. Astfel erau paricidul [5] şi substituirea copilului [6], iar dintre infracţiunile de natură religioasă, apostasia [7].

Dacă pentru prescripţia acţiunilor penale găsim in legislaţia romano-bizantină texte precise, nu găsim insă nici un text precis privitor la prescripţia pedepselor. Dreptul roman n'a admis prescripţia pedepselor [8]. Unii autori au socotit totuşi că prescripţia pedepselor a fost admisă in dreptul roman prin faptul că orice sentinţă de condamnare dădea naştere unei *actio ex judicato* şi o asemenea acţiune se prescria in termen de 30 ani [9]. Dar acest mijloc nu putea fi decât o cale ocolită şi nu proprie pentru prescripţia pedepselor. Că prescripţia pedepselor n'a fost o instituţie proprie dreptului roman stă dovadă insuşi faptul că nici dreptul bisericesc n'a cunoscut această instituţie, de şi sub inrâurirea drep-

---

1. Prescripţia de 20 ani este indicată limpede in legislaţia lui Iustinian, *Cod.* IX, 22, 12: „...querella falsi temporalibus praescriptionibus non excluditur, nisi viginti annorum exceptione, sicut caetera quoque fere crimina". Din acest text care precizează că aproape toate crimele erau supuse prescripţiei de 20 ani, rezultă că această prescripţie era regula de drept comun. Cf. E. Brun de Villeret, *Traité théorique et pratique de la prescription en matière criminelle*, Paris 1863, p. 8.

2. *Dig.* XLVIII, 13, 7.

3. *Lex Julia de adulteriis* din anul 18 sau 17 a. H. admitea o prescripţie de cinci ani pentru delictele denumite: stuprum, adulterium, lenocinium. Legislaţia lui Iustinian consacră această prescripţie. *Cod. Just.* IX, 8, 5: „Adulter post quinquennium quam commissum adulterium dicitur... accusari non potest".

4. *Cod. Just.* IX, 35, 5.

5. *Dig.* XLVIII, 9, 10: „Eorum qui parricidii poena teneri possunt semper accusatio permittitur". Trebue să notăm că acest text a dat naştere la discuţii contradictorii. *Cujas* şi *Matthaeus* au susţinut că acest text, aşezat greşit in titlul 9 din cartea 48 a Digestelor se referă la o crimă prescriptibilă: in Digeste locul acestui text ar fi in titlul 5 din cartea 29. Cei mai mulţi autori admit însă pe temeiul acestui text imprescriptibilitatea paricidului. Vezi E. Brun de Villeret, *op. cit.*, pp. 8-9. Crima de paricid este imprescriptibilă şi după *Basilicale*, XL, 40, 9: „Οἱ πατροκτόνοι πάντοτε κατηγοροῦνται".

6. *Dig.* XLVIII, 10, 19 § 1: „Accusatio suppositi partus nulla temporis praescriptione depellitur". *Basilicale*, LX, 41, 19: „ἡ κατηγορία τοῦ ὑποβολιμαίου τοκετοῦ οὐκ ἐκβάλλεται χρόνου π ραγραφῇ".

7. *Cod. Just.* I, 7, 4. *Basilicale* LX, 54, 25: „...ἡ δὲ κατ'αὐτοῦ ἀγωγὴ μὴ ὁριζέσθω χρόνῳ, κἂν μὴ περιόντος αὐτοῦ προκατήρχθη".

8. Cf. Th. Mommsen, *Le droit penal romain*, (trad. J. Duquesne, 3 vol. Paris 1907), II, p. 178; Dr. Traian Pop, *Drept penal comparat. Penologie şi ştiinţa penitenciară*, Cluj 1924, vol. III, p. 480.

9. Vezi A. Bertauld, *Cours de code pénal et leçons de législation criminelle*, ed. IV, Paris 1873, p. 602; E. Brun de Villeret, *op. cit.*, pp. 12-13.

tului roman a admis prescripția infracțiunilor, adică prescripția acțiunilor penale. Prescripția pedepselor a fost reglementată, pare-se, mai întâiu în dreptul francez [1]. Precizăm că deși principiile romane au avut, în ce privește prescripția, o puternică înrâurire asupra legislațiilor penale moderne, aceste legislații înfățișează totuși sisteme proprii, unele admițând atât prescripția acțiunii cât și prescripția pedepsei, altele admițând numai prescripția acțiunii. Există și legislații penale moderne care nu admit nici un fel de prescripție [2]. In general, legislațiile penale moderne statornicesc pentru prescripție termene scurte [3] și sub înrâurirea acestora, credem, s'au reglementat în unele Biserici ortodoxe naționale prescripții scurte pentru abaterile bisericești.

Cu privire la temeiul prescripției în dreptul penal roman, trebue să amintim că Romanii au atribuit acestei instituții în general un rost social, socotind că, prin înlăturarea proceselor de lungă durată și prin curmarea urmăririi infracțiunilor săvârșite de multă vreme, se chezășuește însăși ordinea și liniștea socială. De aceia Romanii au și numit prescripția: *„patrona generis humani"* [4]. Discuția privitoare la îndreptățirea prescripției penale a împărțit însă pe penaliștii moderni în două tabere, unii pronunțându-se pentru, alții combătând această instituție. In general se înfățișează biruitoare și în doctrină și în legiuirile penale moderne părerea care socotește îndreptățită prescripția [5]. Apărătorii prescripției susțin mai întâiu că infracțiunile ce rămân nepedepsite sunt de fapt ispășite prin mustrările conștiinței și prin nesiguranța chinuitoare în care trăiește vinovatul. Apoi trecerea timpului face să se uite infracțiunea și nu mai este folositor pentru societate să se aducă iarăși

---

1. Cf. E. Brun de Villeret, *op. cit.*, pp. 30-31.

2. Legislațiile din Franța, Germania, Italia, România, Belgia, Norvegia, Ungaria, Elveția, admit ambele prescripții; legislația din Austria admite numai prescripția acțiunii, iar legislațiile din Anglia și Statele-Unite nu admit nici un fel de prescripție. Vezi Dr. Traian Pop, *op. cit.*, vol. III, p. 480.

3. In noul cod penal român, termenele pentru prescripția acțiunii publice sunt stabilite astfel: 15 ani pentru crimele pedepsite cu munca silnică sau detențiunea grea, 10 ani pentru crimele pedepsite cu detențiunea riguroasă sau temniță grea, 8 ani pentru delicte pedepsite cu pedepse mai mari de 5 ani, 3 ani pentru delicte pedepsite până la 5 ani, 1 an pentru contravenții. Vezi art. 164 din *Codul penal Carol II*, adnotat de C. Rătescu, H. Asnavorian, Ionescu-Dolj, Traian Pop, I. Gr. Periețeanu, M. Papadopolu, V. Dongoroz, N. Popescu, vol. I, București 1937, pp. 339-400.

4. Cf. E. Brun de Villeret, *op. cit.*, p. 7.

5. Vezi J. Bousquet, *Dictionnaire des prescriptions en matière civile, commerciale et criminelle*, Paris 1838, p. 181; I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, ediția II complectată de V. Dongoroz, C. Chiseliță și Șt. Laday, București, fără indicație de an, vol. III, p. 740; Dr. Traian Pop, *op. cit.*, vol. III, p. 483.

în conştiinţa publică o infracţiune care a produs scandal cândva, dar care a fost dată uitării [1]. Se mai adaogă apoi şi faptul că după un anumit timp administrarea probelor pentru justiţie devine anevoioasă sau chiar cu neputinţă, în deosebi din cauză că martorii infracţiunii nu mai sunt toţi în viaţă, iar cei rămaşi în viaţă nu-şi mai amintesc exact împrejurările. Justiţia nu trebuie să pronunţe condamnări pentru fapte ce nu pot fi probate. Prin aceste motive se îndreptăţeşte instituţia prescripţiei, fireşte, şi în dreptul penal al Bisericii ortodoxe.

2. *Prescripţia în dreptul penal al Bisericii ortodoxe.* — Canoanele nu statornicesc nici un termen de prescripţie pentru abaterile bisericeşti. Întrucât în regulă generală orice abatere de la rânduielile Bisericii constitue şi un păcat şi întrucât nici un păcat nu se şterge numai prin curgerea vremii, urmează că în principiu abaterile supuse pedepselor bisericeşti n'ar trebui să se prescrie prin trecerea timpului, aşa cum nu se pot prescrie nici păcatele [2]. Sub înrâurirea dreptului roman, Biserica a admis însă principiul prescripţiei abaterilor bisericeşti, consfinţind acest principiu, nu prin canoane, ci prin Nomocanonul în XIV titluri. Fireşte, prescripţia abaterilor bisericeşti însemnează prescripţia urmărilor legale ale acestor abateri şi nu prescripţia urmărilor morale respective.

Nu cunoaştem nici o motivare formulată de vreun canonist ortodox pentru îndreptăţirea prescripţiei abaterilor bisericeşti. Socotim că în această privinţă, motivarea cea mai îndreptăţită nu se poate întemeia decât tocmai pe deosebirea ce se poate face între urmările legale şi urmările morale ale aceleiaşi abateri. Urmările legale ale unei abateri sunt de competenţa forului extern al Bisericii şi ca atare, Biserica poate admite înlăturarea acestor urmări şi prin prescripţie, întru cât canoanele nu se împotrivesc. In ceiace priveşte însă urmările morale ale aceleiaşi abateri, acestea sunt de competenţa forului intern şi fireşte nu se pot înlătura decât prin pocăinţă şi ispăşire. Prescripţia abaterilor în dreptul bisericesc ortodox trebueşte înţeleasă aşa dar ca mijloc de stingere a acţiunilor penale, ca

1. Gânditorii şi penaliştii cari s'au pronunţat împotriva prescripţiei penale şi între care Tanoviceanu, *op. cit.*, pp. 743-744, aminteşte pe Servan, Brissot de Warville, Bentham, Cocceius, Feuerbach, Beccaria, au susţinut că prescripţia nu se poate întemeia nici pe ideia ispăşirii infracţiunilor prin mustrările de conştiinţă, fiindcă asemenea mustrări nu sunt efective decât pentru foarte puţine persoane, nici pe ideia că pedepsirea abaterilor ar fi nefolositoare pentru societate după un anumit timp, fiindcă societatea este dimpotrivă folosită când ştie că vinovaţii nu vor scăpa de pedeapsă niciodată. Cf. J. Ortolan, *Elements de droit penal*, ed. Bounier, Paris 1875, vol. II, nr. 1853; E. Brun de Villeret, *op. cit.*, p. 5.

2. Cf. Pr. Dr. Valerian Şesan, *Curs de drept bisericesc universal* (litografiat), Cernăuţi 1936-37, p. 442.

mijloc de înlăturare a urmărilor legale, nu și ca mijloc de absolvire a păcatelor respective în fața forului intern. Prescripția poate acoperi pe vinovați numai din punctul de vedere al forului extern, în fața societății creștine, dar nu și din punctul de vedere al forului intern, în fața conștiinții lor proprii și în fața lui Dumnezeu. Prescripția nu poate deci să însemneze în dreptul bisericesc decât că, după un anumit timp de la săvârșirea abaterii, nu mai este admisă nici o anchetă și nici o acuzație publică pentru acea abatere.

Din Nomocanonul în XIV titluri nu reiese limpede că Biserica noastră admite principiul prescripției pentru toate abaterile. Nomocanonul menționează numai prescripția adulterului. Trebue să precizăm că pentru acest delict dreptul roman admitea două termene de prescripție: șase luni [1] și cinci ani [2]. Interpreții au lămurit că în termen de șase luni se prescria adulterul femeii, iar în cinci ani se prescria adulterul bărbatului [3]. Fără să mențină această deosebire dintre adulterul femeii și adulterul bărbatului, Nomocanonul în XIV titluri admite că învinuirea de adulter se prescrie în termen de cinci ani [4].

Faptul că Nomocanonul statornicește numai prescripția adulterului, nu însemnează însă că prin aceasta Biserica a înlăturat principiul prescripției pentru celelalte abateri. Regula fundamentală formulată de Balsamon chiar în comentariile acestui Nomocanon, precum am amintit, este că „în chestiunile în care canoanele nu hotărăsc nimic, trebue să urmăm legile (civile)" [5]. Cu privire la prescripția abaterilor, Biserica a urmat, firește, rânduielile legislației romano-bizantine. Că Biserica a primit în această privință dispozițiile legislației romano-bizantine stă dovadă și faptul că Nomocanonul, urmând principiilor acestei legislații, nu admite prescripția pentru cei care se fac vinovați de răpire [6]. Așa dar Nomocanonul urmează regulele legislației romano-bizantine nu numai când statornicește prescripția pentru delictul de adulter, ci și când tăgăduește dreptul de prescripție pentru delictul de răpire.

---

1. *Dig.* XLVIII, 5,29 § 5. *Basilicale*, LX, 37,30.
2. *Dig.* XLVIII, 5,29 § 6,7. *Basilicale*, LX, 37, 30.
3. Vezi *J. Zhishman*, Τό δίκαιον τοῦ γάμου της ανατολικης ὀρθοδόξου 'Εκκλησίας, traducere din limba germană în limba greacă de *Meletie Apostolopoulos* vol. II, Atena 1913, p. 434.
4. *Nomocanon* IX, 30, în *Sintagma*, I, 218: „'Ο ὡρισμένος εἰς κατηγορίαν της μοιχείας χρόνος τῆς πενταετίας..." *Pidalion*, trad. Mitropolitului Veniamin Costache, M-rea Neamț 1844, f. 46, în notă: „Și să pornește pâra cea pentru curvie în curgere de cinci ani, și nu în mai mulți".
5. *Balsamon*, la *Nomocanon*, I, 28, în *Sintagma*, I, 68.
6. *Nomocanon* IX, 30, în *Sintagma*, I, 218: „ἀπροσδιορίστως γάρ κινεῖται ἐπειδὴ καὶ δημοσία βία πλημμελεῖται". Cf. Zhishman, *op. cit.*, vol. I, p. 403.

Amintind prescripţia între motivele care pricinuesc încetarea delictelor bisericeşti, Milaş consideră dispoziţii de drept bisericesc însăşi dispoziţiile legislaţiei romano-bizantine privitoare la prescripţia infracţiunilor. Intemeindu-se pe dispoziţiile legilor bizantine, Milaş precizează că „pentru anume delicte, ca apostasia, paricidul şi avortul intenţionat" [1], legislaţia bisericească nu admite prescripţia [2]. De bună seamă că până în vremurile mai noi, acolo unde au avut putere obligatorie rânduielile de drept romano-bizantin, Biserica s'a cârmuit în ce priveşte prescripţia abaterilor bisericeşti, după principiile romano-bizantine [3]. *Manualul de legi* al lui Armenopol, care rezumă legislaţia bizantină ce s'a aplicat şi în vremurile moderne, nu face nici o menţiune deosebită pentru prescripţia delictelor bisericeşti, ci arată doar că „delictele se sting în 20 ani" [4].

Sub înrâurirea legislaţiilor penale moderne [5], unele Biserici ortodoxe au admis, în ultimul timp, termene scurte pentru prescripţia abaterilor bisericeşti. Găsim astfel, după izvoarele care ne stau la îndemână, că termenele scurte pentru prescripţia abaterilor au fost reglementate în Biserica ortodoxă română şi în Biserica ortodoxă greacă.

La noi, s'a introdus regula termenelor scurte pentru prescripţie mai întâiu în Transilvania. Prin regulamentul de procedură din 1906 al Bisericii ortodoxe din Transilvania, se statornicea o prescripţie de trei luni pentru abaterile bisericeşti mai uşoare, ca de pildă: neglijenţa în îndeplinirea datoriilor, aţâţare la certuri, îndeplinirea unor acte care trebuesc aprobate mai înainte de către autoritatea bisericească [6]. Abaterile mai grave însă se prescriau

---

1. N. Milaş, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 421.

2. Referindu-se desigur la dreptul bisericesc întemeiat numai pe canoane şi făcând deosebire între legislaţia bisericească şi legislaţia bizantină, K. M. Rallis socoteşte că „prescripţia este necunoscută dreptului bisericesc". Vezi Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Atena 1907, p. 617; deasemenea Παραγραφή, în Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τομ. XIX, Atena 1932, p. 600.

3. In Biserica romano-catolică deasemenea a fost admisă prescripţia infracţiunilor, statornicindu-se pentru crime în general, prescripţia de 20 ani, ca în dreptul roman. Vezi Durand de Maillane, *Dictionnaire de droit canonique*, Lyon 1787, vol. V, p. 492.

4. Πρόχειρον νόμων, I, 3, 41, p. 23: „Τὰ ἐγκλήματα σβύνονται μὲ τὴν εἰκοσαετίαν".

5. Socotim că tot sub înrâurirea legislaţiilor penale moderne, au fost admise şi de către Biserica romano-catolică termenele scurte pentru prescripţia abaterilor. Noul cod al acestei Biserici prevede în general o prescripţie de 3 ani pentru acţiunile penale; pentru injurie prescripţia este de un an, pentru simonie şi omucidere 10 ani. Vezi *Codex juris canonici*, canoanele 1702, 1703, 2233, pp. 568, 698.

6. *Regulament pentru procedura judecătorească în cauzele disciplinare în Mitropolia gr. ort. română din Ungaria şi Transilvania*. Sibiu 1906, § 12, p. 7: „Transgresiunile prevăzute în § 2 se prescriu în trei luni dela săvârşirea acelora,

în termen de trei ani, cu condiția ca în acest timp vinovatul să nu fi săvârșit vreun nou delict disciplinar. Intre acesle abateri mai grave, pe care regulamentul le numește delicte, cea dintâiu este necredința față de Biserică, iar cea din urmă, condamnarea criminală pentru crime [1]. In cazul însă când o abatere de ordin disciplinar implică și o crimă calificată ca atare de legile penale ale Statului, atunci prescripția nu se dobândește decât în termenele prevăzute de legile Statului [2].

Principiile acestea, statornicite prin regulamentul de procedură al Bisericii ortodoxe din Transilvania,au fost admise și consfințite pentru întreaga Biserică ortodoxă română prin *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești ale Bisericii ortodoxe române.* din 1926. Nu s'au schimbat, prin acest regulament, decât termenele prescripției, stabilindu-se în locul termenelor de trei luni și de trei ani, termene de trei ani și de cinci ani. Au mai fost declarate apoi prescriptibile câteva abateri și delicte, admițându-se totodată și trei delicte imprescriptibile. Regulamentul acesta statornicește o prescripție de trei ani [3] pentru următoarele abateri disciplinare: „a) neglijența sau neascultarea întru împlinirea datoriilor, b) incorectitudini săvârșite în afaceri oficiale, c) fapte mai puțin grave săvârșite în contra ordinei și a bunei cuviințe, d) căutarea de certe și provocarea la neînțelegeri, e) executarea, înainte

respective dela ajungerea la cunoștința forului competent". Abaterile prevăzute în § 2 din acest regulament sunt, după însuși textul regulamentului, următoarele: „a) negligența sau neascultare în împlinirea datorințelor, b) necorectități în afacerile oficiale, c) fapte mai puțin grave săvârșite în contra ordinei și a bunei cuviințe, d) căutare de certe și ațâțare la neînțelegeri, f) executarea unor fapte care trebuiau prealabil aprobate de autoritățile bisericești" (pp. 3—4).

1. *Ibidem*, § 13, p. 7: „Delictele prevăzute în § 3 se prescriu și nu mai pot fi urmărite după trei ani dela săvârșirea acelora, respective dela ajungerea la cunoștința forului competent, dacă în acest timp inculpatul n'a săvârșit alt nou delict disciplinar". Delictele prevăzute în § 3 sunt, după însuși textul regulamentului, următoarele: „a) necredința față de biserică, b) deconsiderarea învățăturilor, canoanelor și datoriilor bisericești, c) fapte contrare legilor, canoanelor și regulamentelor în vigoare, d) fapte contrare moralei publice, e) viața casnică contrară moralei publice și învățăturii bisericești, f) neîmplinirea datorințelor oficiale și neglijarea cu desăvârșire a oficiului, g) părăsirea arbitrară și nejustificată a oficiului, h) abuzul de oficiu săvârșit prin corumperi sau mituiri, i) neascultarea și purtarea necuviincioasă față de superiorități, l) administrarea necorectă sau înstrăinarea averilor bisericești, școlare și fundaționale, m) denunțarea și calomnierea șefilor bisericii, n) conspirațiunea împotriva integrității și constituțiunii bisericii, o) corumperi la alegeri sau complicitate, p) violarea secretului de oficiu, r) purtarea nemorală și scandaloasă prin care se compromite poziția oficială a inculpatului, s) incapacitatea spirituală sau corporală de a împlini oficiul, t) condamnarea criminală pentru crime ori delicte difamante la judecătoriile civile ori militare" (pp. 4—5).

2. *Ibidem*, §. 13, p. 7.

3. *Regulament de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești ale Bisericii ortodoxe române*, ediția Consiliului Central bisericesc, București 1934, art. 309, p. 60.

de a fi dobândit aprobarea organelor superioare a acelor hotăriri ce trebuesc să fie în prealabil aprobate de autorităţile superioare, f) săvârşirea celor sfinte într'o altă parohie sau biserică fără învoirea chiriarhului şi fără consimţământul preotului locului, g) părăsirea parohiei, fie ca locuinţă, fie ca serviciu şi şederea mai multă vreme afară din parohie fără voia şi fără ştirea episcopului respectiv" [1]. Deasemenea acest regulament stabileşte o prescripţie de cinci ani [2] pentru abaterile mai grave denumite „delicte disciplinare" şi anume: „a) săvârşirea cu de la sine putere a lucrărilor sfinte de un preot sau diacon depus legal pentru un delict, b) părăsirea cu de la sine putere a locului său de serviciu şi îndeplinirea serviciilor preoţeşti în altă parohie fără ştirea şi consinţimântul autorităţii bisericeşti competente, c) neglijarea ritualului prescris la săvârşirea lucrărilor sfinte, d) violarea secretului mărturisirii, e) administrarea incorectă a averii bisericeşti, risipirea sau întrebuinţarea ei în alte scopuri, f) îndeletnicirea cu afaceri protivnice chemării preoţiei şi neglijarea sau neascultarea întru împlinirea datoriilor, g) neglijarea îmbrăcămintei încât să nu mai corespundă caracterului preoţesc şi regulamentelor în vigoare, h) înalta trădare, i) conjuraţiunea în contra autorităţii legale, j) sperjurul, k) sacrilegiul sau ierosilia, l) blasfemia, m) calomnierea şi acuzarea neîntemeiată, ... n) furtul, o) camăta, p) omorul, q) bătaia, r) adulterul, s) curvia, ş) beţia, t) jocul de noroc, ţ) ţinerea de cârciumi, ... x) simonia, y) condamnarea de către judecătoriile penale prin sentinţă rămasă definitivă pentru crimă sau delicte, z) neglijarea, neîndeplinirea sau îndeplinirea cu rea credinţă a îndatoririlor impuse de legea şi statutul de organizare ... regulamentelor ... şi tuturor ordinelor şi dispoziţiunilor autorităţilor bisericeşti" [3].

Nu sunt supuse prescripţiei delictele de erezie, apostasie şi shismă [4]. De bună seamă că pentru admiterea acestor trei excepţiuni, s'a avut în vedere gravitatea deosebită pe care o înfăţişează delictele respective pentru disciplina şi pentru fiinţa însăşi a Bisericii. Dacă vina de erezie, sau de apostasie, sau de shismă s'ar şterge prin trecerea unui timp anumit, ar însemna că prin prescripţie se încurajează însăşi distrugerea ordinii şi disciplinii fundamentale din Biserică. Există însă şi un motiv juridic care îndreptăţeşte admiterea celor trei excepţiuni prin regulamentul de procedură bisericească. Delictele continue şi delictele succesive nu se prescriu

---

1. *Ibidem*, art. 2, pp. 3-4.
2. *Ibidem*, art. 309, p. 60.
3. *Ibidem*, art. 3, pp. 4-5.
4. *Ibidem*, art. 309, aliniatul ultim, p. 60.

decât dacă se constată că a încetat definitiv executarea acelor delicte și dacă de la ultimul act săvârșit a trecut termenul legal de prescripție. Erezia, apostasia și shisma sunt delicte care se repetă și se reînnoesc mereu de către cei vinovați de asemenea delicte. In fiecare clipă acești vinovați săvârșesc un nou delict întemeiat firește pe aceiași ideie greșită de a tăgădui în întregime sau în parte învățătura dogmatică sau disciplina bisericească. Erezia, apostasia și shisma sunt, așa dar, delicte imprescriptibile și pentru motivul acesta, că ele se săvârșesc în continuare, nefiind cu putință să se precizeze momentul încetării lor, de la care să poată începe termenul prescripției.

In sfârșit, actualul nostru regulament de procedură bisericească statornicește, ca și regulamentul ardelenesc din 1906, că pentru abaterile și delictele urmărite prin legile penale ale statului, prescripția operează potrivit acestor legi, exceptându-se iarăși delictele de erezie, apostasie și shismă, care rămân imprescriptibile [1].

In Biserica ortodoxă greacă, prescripția a fost reglementată, sub aceiași înrâurire a legislațiilor penale moderne, care statornicesc termene scurte. Trebue să observăm însă, că în legislația bisericească greacă nu sunt arătate precis abaterile și delictele prescriptibile. Prin *legea nr. 5383 privitoare la tribunalele bisericești*, [2] din 1932, se statornicește în general prescripția de patru ani pentru toate abaterile clericilor supuse următoarelor pedepse: dojana, suspendarea, închiderea în mânăstire, decăderea din oficiu, caterisirea și înlăturarea din mânăstire [3]. Pentru abaterile care sunt supuse totodată și pedepselor prevăzute de legea penală grecească, singura prescripție valabilă este cea stabilită de această lege [4].

Prescripția începe din momentul săvârșirii abaterii și sfârșește după trecerea ultimei zile din termenul statornicit [5]. Prescripția se întrerupe când intervin acte de anchetă în justiție, sau acte de represiune. In aceste cazuri începe o nouă prescripție după săvârșirea unor asemenea acte [6]. După împlinirea termenului prescripției, nu mai este îngăduit nici un act de procedură în vederea anchetei și pedepsirii [7].

---

1. *Ibidem*, art. 310, p. 60.

2. Legea Nr. 5383 din 1932 este publicată în colecția de legi întocmită de *Ministerul Instrucției și Cultelor* și intitulată 'Ἐκκλησία, Atena 1932.

3. Prescripția de 4 ani este statornicită prin articolul 163 al legii. Acest articol menționează articolele 11, 17 și 23 pentru abaterile supuse pedepselor arătate în aceste articole. Vezi colecția 'Ἐκκλησία, pp. 217, 219, 221, 257.

4. Articolul 164, în colecția 'Ἐκκλησία p. 257.

5. Articolul 165, în colecția 'Ἐκκλησία, p. 257.

6. Articolele 166-167, *ibidem*, p. 257.

7. Art. 168, *ibidem*, p. 258.

Observăm că așa cum a fost stabilită prin Nomocanonul în XIV titluri și cum a fost reglementată în Bisericile ortodoxe din România și Grecia, prescripția se întemeiază în deosebi pe trecerea unui anumit interval de timp. Prin aceasta, dreptul bisericesc ortodox consfințește pentru prescripție aceiași condițiune fundamentală pe care o stabilește dreptul laic. Învinuirile se șterg de drept prin trecerea unui anumit timp, fără să se mai ceară și să se aștepte din partea vinovaților vreun semn de pocăință sau de îndreptare. În felul acesta reglementată, prescripțiunea, ori cât ar fi ea de necesară ordinei și liniștei bisericești, poate fi și păgubitoare prin faptul că poate fi pentru vinovați îndemn de a ascunde abaterile săvârșite. Așteptând să fie absolviți de abaterile lor numai prin trecerea timpului, vinovații nu sunt obligați să se gândească la pocăință și îndreptare. De aceia prescripția abaterilor bisericești ar trebui reglementată în așa fel, încât să se stabilească deopotrivă de obligatorii și condiția trecerii unui timp anumit și condiția îndreptării vinovaților. Numai astfel prescripția abaterilor bisericești ar dobândi deplin caracter creștin, păstrându-și funcțiunea ei juridică firească, dar având și funcțiune morală.

Gheorghe Cronț.

LA PRESCRIPTION DANS LE DROIT ECCLESIASTIQUE ORTHODOXE

Resume.

Dès son commencement, l'Eglise, en tant que société humaine organisée, s'est servi dans une certaine mesure, des principes juridiques de l'Etat. En acceptant le principe juridique de la prescription, tel qu'il fut établi par la législation romaine, l'Eglise orthodoxe a utilisé ce principe aussi bien comme moyen d'acquérir la propriété des biens, que comme moyen d'éteindre les infractions ecclésiastiques. De plus, l'Eglise orthodoxe a crée, à l'exemple de la prescription du droit romain, une prescription propre ayant application dans le domaine juridictionnel ecclésiastique.

Outre les prescriptions de droit commun, dont les termes étaient de 10, 20 et 30 ans, et dont l'Eglise orthodoxe s'est servi comme tout autre établissement, la législation gréco-romaine a créé en faveur de l'Eglise deux prescriptions privilégiées: de 100 ans, et de 40 ans. La prescription de 40 ans, exigée à toutes les personnes qui détenaient des biens canoniquement et légalement attribués à l'Eglise, a fonctionné bien longtemps et, dans les pays roumains, jusqu' à la promulgation du cod civil actuel.

La prescription dans le domaine juridictionnel a été admise par l'Eglise comme une exception du principe fondamental selon lequel la juridiction sur une circomscription ecclésiastique ne peut être acquise que par une autorisation préalable de la part de l'autorité compétente. Il y a deux cas où l'Eglise a admis que la juridiction ecclésiastique peut être acquise, sans autorisation préalable, par la possession de fait exercée depuis un certain temps, c'est-à-dire par la prescription. C'est d'abord le cas prévu par le 17-ème canon du IV-ème concile oecuménique, qui établit que la juridiction sur une paroisse de campagne, discutée entre deux évêques, revient à celui qui l'a administrée, sans conteste depuis trente ans. C'est ensuite le cas prévu par le 119-ème canon carthaginois, qui établit que la juridiction sur une paroisse dont les fidèles ont été ramenés du donatisme à l'unité orthodoxe, revient à l'évêque qui a determiné la conversion de ces fidèles et qui a administré pacifiquement cette paroisse pendant trois ans.

La prescription dans le domaine pénal, étant admise par l'Eglise sous l'influence des lois gréco-romaines, concerne seulement les infractions et non pas les peines. Bien que les canons n'établissent aucun terme pour la prescription des infractions, le principe de cette prescription est consacré par le Nomocanon en XIV titres. Selon les règles qui régissent à présent ce principe dans l'Eglise ortodoxe de Roumanie et dans l'Eglise orthodoxe de Grèce, les infractions ecclésiastiques se prescrivent après un laps de temps relativement court.

La prescription des infractions ecclésiastiques ne peut pas impliquer la prescription des péchés respectifs. Par la prescription on enlève seulement les conséquences externes des infractions, les péchés moraux respectifs ne pouvant être absous que par la pénitence et par l'expiation. On peut constater que le droit pénal de l'Eglise ortodoxe exige pour la prescription la même condition fondamentale qu'établit le droit laïque : le laps de temps. Afin que la prescription prenne un caractère pleinement chrétien, elle devrait remplir outre la condition du temps, une condition concernant l'amélioration morale des coupables.

CONTRIBUŢIUNI LA BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCA VECHE

TIPĂRITURI DINTRE ANII 1546—1762 NECUNOSCUTE LA NOI

Este îndeajuns de bine cunoscută munca pe care Ioan Bianu şi Nerva Hodoş au desfăşurat-o spre a pune la îndemâna cercetătorilor trecutului românesc, ceia-ce s'a tipărit în ţările româneşti sau peste hotare de către Români, de la începutul apariţiei tiparului şi până în anul 1830. Această prodigioasă activitate a regretaţilor bibliografi români este continuată şi astăzi cu multă pricepere de către d. Dan Simonescu [1].

Intre timp însă au apărut o serie de studii care fac cunoscut un şir de tipărituri necunoscute Bibliografiei Româneşti Vechi, şi ca atare o lucrare de ansamblu ce să completeze opera lui Bianu şi Hodoş devine din ce în ce mai necesară. La acest lucru s'a gândit şi conducătorul de astăzi al Bibliotecii şi Colecţiilor Academiei Române, d-l General Radu Rosetti [2], care a şi însărcinat în scopul pomenit mai sus pe d-l Dan Simonescu cu redactarea unui volum de *addenda* şi *corrigenda* la cele trei volume existente până acum ale Bibliografiei Româneşti Vechi.

Vom căuta şi noi în rândurile ce urmează să aducem modesta noastră contribuţie pentru volumul în lucru, punând la dispoziţie descrierea a opt cărţi tipărite în ţările româneşti a căror descriere, pentru şapte dintre ele, e luată după diferite periodice ruseşti, a opta tipăritură fiind în proprietatea noastră.

1. **Tetravanghel,** 1546.

Cea mai veche tipăritură de care ne ocupăm este descrisă de cunoscutul cercetător rus, profesorul A. Petrov [3]. Astfel într'un studiu al său, publicat întâiu — în 1891 — în Buletinul Ministerului de Instrucţie Publică din Rusia [4], iar mai apoi — in 1906 — în Analele Facultăţii istorico-filologice de pe lângă Universitatea din Sanct-

1. D-sa a lucrat volumul III din *Bibliografia Românească Veche*, cuprinzând anii: 1809—1830.

2. Tot d-sa a luat măsuri să îmbogăţească colecţiile Bibliografiei Româneşti Vechi ale Academiei Române cu o serie de cărţi originale, iar pentru volumul de addenda şi corrigenda numai în cursul anului 1937, mulţumită numai d-sale, s'au fotografiat 48 cărţi vechi, după originale aflate în diferite biblioteci din ţară.

3. Iar după acesta pe scurt şi de d. Iorga in *Revista Istorică*, XVII (1931), p. 25.

4. Cf. Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, 1891, nr. 6, pp. 209-215.

Petersburg [1], ne vorbeşte pe larg de un exemplar complet al unui Tetravanghel din 1546 ce se află sub Nr. 88 în Biblioteca episcopală din Ungvar [2]. Tipăritura in chestiune este descrisă şi de cunoscutul bibliograf rus Karataev [3], însă după un exemplar incomplet — ii lipsesc foile 1 şi 6 din primul caet cum şi sfârşitul cărţii — aflat în Biblioteca publică din S. Petersburg [4]. Comparând datele lui Karataev cu cele ale lui Petrov [5] putem da următoarea descriere completă a Tetravanghelului.

In folio, 292 foi impărţite in 37 caete a 8 foi (primul şi ultimul caet au 6 foi), numerotate însă numai filele 1 şi 8. Are 22 rânduri pe pagină (unele pagini au insă şi câte 20 rânduri).

Tiparul in negru şi roşu. Cu roşu titlurile, iniţialele cum şi unele litere din rând.

Inaintea prefeţei evangheliei după Matei se află o vignetă in negru, ce termină sus cu o cruce şi iniţialele **іс х҃с ін кл**. Aceiaşi vignetă se află atât inaintea listei capitolelor evangheliei după Marcu, cât şi inaintea precuvântărilor tuturor celor patru evanghelii.

Inaintea evangheliei după Matei se află o altă formă de vignetă ce termină sus cu o cruce şi cu iniţialele **іс х҃с ін кл сх ік**.

Inaintea evangheliilor după Marcu, Luca şi Ioan se află câte o vignetă pătrată ce se termină sus cu aceiaşi cruce şi iniţialele **іс х҃с ін кл** — ocupând jumătate din pagină — în mijlocul vignetei aflându-se însă următoarea stemă: două săbii încrucişate cu vârfurile in jos, iar deasupra săbiilor o coroană.

Pe foaia 6, a primului caet, gravura chipului evanghelistului Matei cu ingerul, iar deasupra gravurei textul următor :

---

1. Cf. A. Petrov, **Статьи объ Угорской Руси** (— Articole despre Rusia ugrică), cap. V : **Старопечатныя церковныя книги въ Мукачевѣ и Унгварѣ** (Tipărituri vechi de cărţi bisericeşti din Muncaci şi Ungvar), in **Записки историко—филологического Факультета Императорскаго С.— Петербургского Университета**, anexă la fascicola LXXXI (1906), p. 66-71.

2. Astăzi acest exemplar se află in Muzeul Naţional din Budapesta, ne spune d. Iorga in *op. cit.*, XVII (1931), p. 25.

3. Cf. I. Karataev, Описаніе **славѧно-рѹсскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими бѹквами** (= Descrierea cărţilor slavo-ruse tipărite cu litere chirilice), in **Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ**, S. Petersburg, tom. XXXIV (1883), nr. 2, p. 82-83 (nr. 28).

4. Şi despre exemplarul descris, Karataev adaogă următoarele : „s'a tipărit probabil in Sud (adică la Slavii de Sud) in epoca timpurie a tiparului slav". Desigur că indicaţia lui Karataev i-a făcut şi pe Bianu şi Hodoş să nu treacă acest tetravanghel printre cele din Bibliografia Românească Veche.

5. Spunem aceasta intrucât cele două lucrări in chestiunea tetravanghelului din 1546, nu fac decât să se completeze una pe alta. Petrov însă are meritul ca intregeşte şi corectează unele dintre datele lui Karataev (aşa de pildă Karataev citeşte **монахъ Филиппъ** pe când în realitate e **Филипп М(олдовѣнинъ)**, greşala lui însă e justificată prin faptul că în exemplarul din S. Petersburg lipseşte postfaţa.

сты мадѳ [1]
еѵ͠ ст

Deasupra de tot urmează stema celor două săbii incrucişate, timbrate de o coroană. Pe dosul foii 6 este chipul Mântuitorului, stând pe tron şi binecuvântând cu dreapta. Lângă genunchiul Său drept sunt cuvintele: **Филиппъ М.**

La sfârşitul prefeţei evangheliei după Marcu, jos e chipul evanghelistului cu leul, la dreapta lui, sus, cuvintele: **сты марко еѵгл,** iar pe dosul filei cu predoslovia, e chipul Mântuitorului, stând pe tron şi binecuвântând cu dreapta. In mâna stângă El ţine o carte deschisă fără text. In jurul capului Său iniţialele **іс хс**, iar deadreapta şi deastânga lui următorul text: **на прѣстолѣ. еіпе хсте съ wтцем и дхом въсѧ. исполнѣѧ неописане** (= Pe tron fiind Hristoase cu Tatăl şi cu Duhul împlinind toate cele nescrise). Lângă genunchiul Lui drept cuvintele: **Филиппъ М.**, iar la picioare **ни ка.**

Acelaşi chip al Mântuitorului se află înaintea începutului textului evangheliei după Luca, aici însă la picioarele Mântuitorului e chipul evanghelistului Luca, cu viţelul, la stânga lui fiind cuvintele: **сты лѹка еѵ.**

La sfârşitul prefeţei evangheliei lui Ioan — în mijlocul paginei — e chipul evanghelistului Ioan cu vulturul, iar la stânga lui, sus, cuvintele: **сты Іwнъ еѵ(г)листъ.** Versoul foii ce precede textul evangheliei e alb.

Pe fila 6, din ultimul caet, este gravura cu chipurile celor patru evanghelişti dispuse în următoarea ordine: Ioan, sub el Luca, pe acelaşi plan cu Ioan e Matei, iar sub el, Marcu. Sub chipurile evangheliştilor stema Moldovei [2]: capul de bou având în stânga semiluna. Versoul filei 6 e alb.

Foile 1 şi 2, din primul caet, cuprind tabla de materii a evangheliei după Matei, iar filele 3-5, predoslovia aceleiaşi evanghelii.

Primele 2 foi din caetul 37 cuprind indicaţii pentru citirea evangheliei. A treia foaie — recto şi verso — din acelaşi caet cuprinde următoarea postfaţă: **Въсѧкидцѹ** [3] **и прѣбл͠гомѹ...** [4] **къ**

---

1. Care in completare dă: **свѧты Мадѳеи еѵггалист** (= Sfântul Matei evanghelist).

2. Despre care însă Petrov susţine că este a unei dintre familiile moldoveneşti, poate a lui Filip (cf. A. Petrov, *op. cit.*, p. 67).

3. Noi transcriem peste tot în caractere chirilice, Petrov însă transcrie în aceste caractere numai **w, ѧ, ѹ, ѕ, ѫ** cum şi caracterele suprapuse şi cifrele, restul însă le dă în caractere civile (caracterele civile fiind folosite în Rusia începând cu Petru cel Mare).

4. La Petrov e *etc.*

вѣкы вѣкѡ(м) [1] амінь ⁘ понеже иже въ троици...[2] и азъ Филипь Мо(л)давѣнинь — — [3] потрɤди(х)сѧ съкършити книги сіи — (pe verso) — [3] написахь сїѧ дше спсѫѧѫ книгѫ четкоровлгоѥ стїе...[2] — [3] таможе сеѫ свѣтѡ(м) озарисѧ и блгодѣтїѧ аминь ⁘ Въ лѣто знд. ѡ(т) рождества Хва ,афмѕ кръгь слънцɤ [4] кн и въ сълнечне(м) кръзѣ неделное слово г кръгь лɤнѣ ді и въ лɤновнемь кръзѣ злато число [5] и индиктионь д, съвършихо(м) книга сїа месеца июніа кв днь. (= Intru totul văzătorului şi prea bunului... in vecii vecilor amin. Pentrucă cel in Treime... şi eu Filip Moldoveanul — m'am trudit a săvârşi această carte, am scris această carte tetravanghel, mântuitoare pentru suflet... acolo deci cu această lumină şi faptă bună s'a luminat, amin. In anul 7054, de la Naşterea lui Hristos 1546, crugul soarelui 28 şi in crugul soarelui litera duminicală 3, crugul lunei 19 şi in crugul lunei numărul de aur ...şi indictionul 4, s'a sfârşit această carte, în luna Iunie 22 zile).

Limba tetravanghelului e de redacţie medio-bulgară.

In concluzie e vorba de o tipăritură imprimată de un moldovean care foloseşte in cronologie calculul unui element cronologic apusean—litera dominicană—complet necunoscut la noi. Faptul ca la această epocă nu e atestată până acum documentar o tipografie in Moldova — *Apostolul* lui Ilieş domnul Moldovei şi al mamei sale Elena e tipărit, in epoca de care ne ocupăm, la Târgovişte [6], ne face să ne gândim la o tipografie slavă de prin împrejurimile Moldovei care avea şi strânse legături cu Apusul. Şi aceasta e tipografia mânăstirei Peri din Maramureş [7] unde Filip Moldoveanul s'ar fi putut exercita în cunoaşterea şi folosinţa cronologiei apusene [8].

2. Carte tipărită între anii 1576—1581. Sas-Sebeş.

Tot Petrov, şi in acelaşi studiu al său [9], semnalează că la

1. Literile suprapuse le-am coborit in rând indicându-le prin ( ).

2. La Petrov e *etc.*

3. Textul lăsat la o parte de Petrov e indicat prin linii verticale ce le păstrăm şi noi.

4. Deasupra lui слънцɤ e semnul prescurtării cu toate că nu e prescurtat cuvântul.

5. Sic, deci cifra numărului de aur e omisă său de Petrov sau de tipograful Filip.

6. Cf. Ioan Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche, I*, nr. 8, p. 515-516.

7. Despre existenţa acestei tipografii ne vorbeşte d. Zenovie Pâclişanu in *Câteva contribuţii la istoria mânăstirii din Perii Maramureşului*, din *Inchinare lui Nicolae Iorga cu prilejul implinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj 1931, p. 333-335.

8. Nu credem că tetravanghelul în chestiune e unul şi acelaşi exemplar cu cel văzut de Syrku în 1893-1894 la Ragusa — tipărit de Iliaşco domn al Moldovei — după cum crede d-l Iorga *(op. cit.*, p. 25) şi aceasta pentru motivul că Petrov care se vede a fi foarte scrupulos în descrierea lui, nu menţionează nimic despre existenţa titulaturei lui Iliaşco pe marginele frontispiciului de pe prima pagină a tetravanghelului.

sfârşitul unui exemplar din Sbornicul tipărit de diaconul Coresi, la Sas-Sebeş in 1580 [1] — exemplar păstrat in biblioteca seminarului teologic din Unvar —, se află lipită o foaie ce cuprinde partea din mijloc dintr'o postfaţă a unei cărţi tipărite deasemeni de Coresi şi tot din porunca lui Ghenadie mitropolitul Ardealului.

Iată textul acestui fragment după Petrov: — [2] почѧсѧ писати — [2] мѣсѧца маіа ді днь. а съкрьшисѧ мѣсѧца ноє(м)врїа з днь. Въ градѣ саза себешь при великомꙋ батърь крїщофь воеводѣ ардѣлскомꙋ. (= S'a inceput a se scrie in luna Mai 14 zile şi s'a sfârşit in luna Noemvrie 7 zile, in cetatea Sas-Sebeş in vremea lui Batâr Criştof, mare voevod al Ardealului). Urmează apoi stema Batoreştilor exact aceiaşi ca şi in Sbornicul din 1580 [3].

Deci — adăogăm noi — cartea de mai sus s'a tipărit intre anii 1576—1581, când Criştof Bathory era voevod al Ardealului [4].

3. **Catihisis slav**, Iaşi 1642.

In catalogul de manuscripte al Bibliotecii Academiei de ştiinţe din Petrograd, publicat de V. I. Sreznevskij şi Th. I. Pokrovskij [5] — care e, până acum, şi cel mai bun catalog rusesc de manuscripte — este descris un manuscris din anul 1754. Manuscriptul in chestiune e un sbornic cu caracter polemic, — polemica fiind indreptată impotriva protestanţilor — reprezentând o copie, făcută in 1754, după un text original.

Pe foaia 1, următorul titlu: О Мартинѣ Лютерѣ и Калвинѣ (=Despre Martin Luther şi Calvin). Inceputul textului e următorul: Господь нашъ Iисусъ Христосъ каменъ вѣры... (= Domnul nostru Isus Hristos, este piatra credinţei).

Cuprinsul: Acuzarea luteranilor şi calvinilor că n'au preoţi cum şi hotărirea soborului constantinopolitan din anul 1642. La sfârşitul textului următoarea insemnare: Напечатася во Ясїй Молдавстѣй въ монастырѣ Трехъ Святителей въ лѣто отъ Христа

---

1. Sbornic cunoscut şi Bibliografiei Româneşti Vechi sub Nr. 28.

2. Aceiaşi liniuţă şi la Petrov.

3. În acelaşi articol, p. 68-70, Petrov menţionează şi alte tipărituri româneşti dintre care sub Nr. 6 descrie tetravanghelul tipărit in 1561 la Braşov de către Coresi şi din porunca jupânului Hanăş Begner. Exemplarul descris e foarte bine conservat şi complet. Menţionăm existenţa acestui exemplar — care astăzi se află in Muzeul Naţional din Budapesta —, intrucât Biblioteca Academiei Române dintre multele exemplare ce posedă — cf. Bibliografia Românească Veche, Nr. 10—, nu are nici unul complet.

4. Anii de voevodat ai lui Crişlof Bathory ii dăm după Friedrich Müller, *Lehrbuch der Geschichte Romäniens*, Sibiiu (1922), p. 252.

5. Cf. V. I. Sreznevskij şi Th. I. Pokrovskij, Описанїе рукописного отдѣленїя библiотеки Императорской Академїи наукъ (= Descrierea secţiei manuscrise a Bibliotecii Academiei imperiale de ştiinţe), II (1915), Petrograd, p. 131 (nr. 824 al colecţiei de bază).

1642-е, декемврїя въ 20 день (= S'a tipărit in Iaşii Moldovei in mănăstirea Trei Ierarhi in anul de la Hristos al 1642-lea, Dechemvrie in 20 zile). Intregul text cuprinde 10 file din sbornicul pomenit[1].

In acelaşi catalog[2] se descrie un sbornic din primul pătrar al veacului XVIII, ce cuprinde în limbile: rusă, greacă şi latină, predici in Duminecele de peste an. Pe fila 140 a acestui sbornic găsim următorul titlu: Катихисисъ православныя вѣры и каѳолическїя церкви восточныя, сочинена отъ православного исповѣданія изданно въ Молдавїй, единодушнѣ собравшїяся гречаие и россїяне супротиво луѳиро-калвинистовъ, и вь краткѣ въ вопросахъ и отвѣтахъ положена, такъ что всякой желаяй отъ христїянъ научитися, какъ супротиво вышепомянутыхъ луѳиро-калвинистовъ отвѣствовати, отъ себе самаго безъ инаго вожденїя можетъ, основанна супротиво исповѣданїя, изданна отъ Конралда Ѳеодорика луѳерана. (= Catihisisul credinţei ortodoxe şi al bisericii catolice răsăritene alcătuit de mărturisirea ortodoxă, tipărit in Moldova intr'un comun acord de Grecii şi Ruşii adunaţi împotriva luterano-calviniştilor şi cu intrebări şi răspunsuri pe scurt, aşezate aşa, că-oricine dintre creştini, doritor a învăţa, să poată a răspunde de la sine, fără nici o altă cârmuire, impotriva mai sus pomeniţilor luterano-calvinişti, intemeiat (catehisisul) impotriva mărturisirei tipărită de luteranul Conrald Teodoric).

Inceputul: Катихисисъ, сирѣчь оглашенїе, есть кратко и явно нейскуствымъ поученїе (= Catihisis adică publicare ce este invăţătură pe scurt, evidentă şi fără iscusinţă).

Intregul text cuprinde trei capitole, insumând 10 foi din manuscript.

E foarte probabil că titlul de mai sus este titlul complet al catehisisului slav, tipărit in anul 1642 in mânăstirea Trei Ierarhi din Iaşi, ca răspuns la catihismul calvinesc, catehism slav a cărui existenţă nu se cunoştea până acum la noi.

4-6. **Mineiuri şi Octoih.** Suceava, 1726.

In recenzia destul de aspră, pe care arhimandritul Leonid — un cunoscut cercetător rus al locurilor sfinte din Orient — o face

---

1. In acelaşi ms fila 10: О еже когда и отъ кого и оть коея вины начася лютерская и калвинская ересь. (=De când şi dela cine şi din a cui vină a inceput erezia luterană şi calvină). Inceputul acestui text: Многы ины напасти (=multe alte năpăşti). Urmează apoi predoslovia patriarhului Dositei al Ierusalimului impotriva celor spuse de Meletie Siricul la capitolele calvine şi către Enhiridion (ediţie din anul 1690). (Nota ediţiei din 1690 nu ne aparţine, ci ea este a autorilor catalogului).

2. Cf. V. I. Sreznevskij şi Th. I. Pokrovskij, *op. cit.*, II. p. 461-464 (in colecţia de bază Nr. 997), *textul in cercetare e la p. 464.*

cărţii bibliografice a lui Karataev [1] menţionează un Mineiu pentru sărbători, unul general cum şi un Octoih, toate in folio, in 410 file, tipărite la Suceava in 1726. Cărţile menţionate se aflau, in 1884, in muzeul Academiei Teologice din Kiev [2].

7. **Bucoavnă latino-slavă.** Cluj 1746.

In articolul pe care invăţatul, de origine ucrainiană, Hijador Stripskij il publică in Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg (titlul e şi in limba ucrainiană: Записки наукового товариства імени Шевченка) pe anul 1913 [3], menţionează o bucoavnă. tipărită la Cluj pentru folosinţa ortodocşilor din Ungaria.

Elementa puerilis institutionis in lingua latina. **НАЧАЛО НАСМЕНЪ дѣтемъ къ наставленію на латинскомъ язикѣ. Повелѣніемъ, и накладомъ БГОЛЮБИВАГО КУР МИХАИЛ МАНУИЛ ОЛШАВСКИ Еп(с)па Росинскаго, Мукач, и Марамороскаго на(д) Лю(д)ми Восточнаго Благочестиа во Оуграх, Викаріа Ап(с)тлскаго, и Црскаго Совѣтника. Напечатася въ Коложварской Типографіи, лѣта Г(с)дня ,аѱмѕ** (= Inceputul alfabetului pentru copii pentru invăţătură in limba latină. Din porunca şi cu cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Kir Mihail Manuil Olsavskij, episcopul Rusiei, al Muncaciului şi al Maramureşului asupra oamenilor de religie răsăriteană din Ungaria, vicar apostolic şi consilier imperial. S'a tipărit in tipografia Clujului, anul Domnului 1746).

Cartea s'a tipărit in tipografia Academiei iezuite din Cluj. Descrierea e după un exemplar unic aflat in proprietatea autorului descrierii.

8°. 3 + 46 foi numerotate.

Hârtia cărţii e groasă şi fără filigrame.

Textul, de la inceput şi până la sfârşit, e dispus in felul următor: un rând latinesc, după care urmează al doilea rând in slavă-bisericească, fiind traducerea celui latinesc. Cuvântul tradus

1. Cf. Журналъ Министерства Народного Просвѣщенія, CCXXXII (1884), Mai, p. 39-52.

2. In acelaşi depozit recenzentul semnalează un Penticostar tipărit in 1644 din porunca doamnei Elena a lui Matei Basarab despre care insă susţine, desigur greşit, că ar avea 2240 foi.

3. Cf. Hijador Stripskij, З старшої письменности Угорської Руси (Din vechiul scris al Rusiei ugrice), tomurile CXVII şi CXVIII, p. 179-195. Referinţe asupra aceleiaşi tipărituri dă şi E. Perfeckij (cf. E. Perfeckij, Печатная церковно-славянская книга Угорской Русси въ XVII и XVIII вѣкахъ (= Cartea slavă-bisericească tipărită a Rusiei ugrice) din Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академій Наукъ, XXI (1916), cartea II, p. 288. Însă referinţele lui Stripskij sunt cu mult mai complete, el fiind şi proprietarul, după cum spunem mai sus, al acestei rarităţi bibliografice.

4. Literile suprapuse le-am coborit in rând, semnalându-le prin ( ).

în slavoneşte, cum şi despărţirea dintre cuvinte, corespunde intocmai celui latin.

Pentru exemplificare dăm începutul paginei 10. din facsimilul intregei pagini. redat de Stripskij.

Veni, et habita in nobis, el
прїидй, и вселисѧ въ ны, и
munda nos ab omni labe.
ѡчисти ны ѿ всѧкїѧ скверны,
et falva clemens animas nostras.
и спаси бл҃же дш҃ы нáша.
Sancte Deus, sancte fortis,
Ст҃ый Бж҃е, ст҃ый крѣпкїи,
sancte immortalis miserere nobis.
ст҃ый безсмертныи помилѹи насъ. [1]

După cuprins această carte se imparte in două părţi. Partea intâi cuprinde abecedarul propriu zis, iar a doua, lectură formată din rugăciuni, părţile esenţiale din catehism şi cifrele. In complexul său tipăritura aceasta este intocmai ca şi Bucoavna tipărită la Alba Iulia in 1699 in româneşte [2].

8. **Catavasier**, Buzău 1762.

In biblioteca noastră, achiziţionat din Basarabia (satul Buteşti, judeţul Bălţi), se găseşte un Catavasier fără început şi sfârşit [3] în total 232 foi nenumerotate.

Tipărit cu negru şi roşu, în 18 rânduri pe pagină.

Comparându-l cu exemplarele complete ale Catavasierelor cunoscute până la 1768 Bibliografiei Româneşti Vechi [4] constatăm că exemplarul nostru face parte dintr'o ediţie până acum necunoscută, tipărită la Buzău şi anterioară celei din 1768 — aceasta din urmă (adică din 1768) e cunoscută Bibliografiei Româneşti Vechi sub Nr. 355.

Că exemplarul nostru este tipărit la Buzău o dovedeşte atât identitatea aproape perfectă a caracterelor grafice, iar până la Paraclisul Maicei Domnului şi identitatea începutului şi sfârşitului de pagină.

---

1. Cf. şi cele două facsimile date de Stripsky pe p. 185 şi 186 ce cuprind: primul, pagina cu titlu, iar al doilea: pagina 10 din text.

2. Comparaţia cu Bucoavna românească din 1699 aparţine lui Stripsky.

3. Lipsesc: foaia de titlu şi prefaţa, 3 foi din catavasiile Naşterii Domnului, din catavasiile Precistei — textul grecesc — se găseşte numai ultima foaie; începutul sinaxarului — acesta există incepând cu 18 Septemvrie — cum şi ultima foaie de la sfârşitul exemplarului — ce cuprinde sfârşitul Pascaliilor.

4. Cf. în acest sens nr. 161 I, 171 I, 314 a şi 329 din catalogul ms al Bibliografiei Româneşti Vechi, cum şi nr. 184, 210, 222, 236, 252, 273 şi 286 din Bibliografia Românească Veche.

După Pascalie exemplarul nostru e din 1762. Deci ediţia noastră a servit ca model ediţiei din 1768.

Intre cele două ediţii merită a fi semnalate unele abateri cari însă nu constau decât în faptul că ediţia din 1768 traduce în româneşte unele dintre expresiile slave existente în titlurile Catavasierului nostru din 1762. Aşa de pildă textul românesc al exemplarul nostru are: **Катавасіи ла благовещеніи ши ла алтє празничє алє прѣчистеи; Рѫндꙋꙗла ла прп͠бна Параскєва; Тропарєлє Вѫскрѣсеніи** şi **ѱалми избрани**, iar în cel grecesc: **катавасіи ла Богоꙗвленіє** şi **катавасіилє Воскрѣсенїи.** În cel din 1768 însă avem aceleaşi titluri exprimate în următorul text: **катавасіи ла бꙋна вєстирє ши ла алтє празничє алє нѣскѫтоареи де Дꙋмнєзєꙋ; Рѫндꙋꙗла ла прѣкꙋвїоаса Параскєва; Тропарєлє ꙟвиіерїи** în cel românesc, iar în cel grecesc: **Катавасіи ла ботєзꙋль Дмнꙋлꙋи ностру Іис Хс; Тропарєлє ꙟвиіерїи** şi **ѱалми алєши.**

O singură diferenţiere mai importantă prezintă exemplarul nostru faţă de ediţia din 1768. Astfel pe dosul filei ultime din Catavasiile Precistei — textul grecesc —, e chipul Maicii Domnului ţinând Pruncul în braţe şi având la dreapta şi la stânga ei câte un înger. Sub gravură următoarele rânduri din Acatistul Precistei: **Ѡ прѣ кѫнтатѫ маикѫ чѣ че || аи нѫскꙋт прє кꙋвѫнтꙋл чєль че || єстє маи сфнтѫ де кѫтѫ тоци || сфнцїи; прїиминдѫ ачєстѫ дарꙋ || де акꙋма, избѫвѣщєнє динѫ тоатѫ || испита, ши скоатє динѫ мꙋнка чѣꙗ че ва сѫ фиє прє чеи чеци кѫн|тѫ цїє аліилꙋїа.**

Atât gravura cât şi textul de sub gravură sunt necunoscute ediţiei din 1768 a Catavasierului.

La sfârşitul sinaxarului lui Ianuarie următoarea notă [1], în chirilice, *„să să ştii di când au perit Gligorii Gika Vodă l'au tăet un capugiu dila...* [1] *dă i-au dat vină cum că-i agiuns cu moscalii cu o parte de cătva...* [1] *şi pi altă parte cu...* [1] *la 3 ciasuri din nopte în let 7284 Octomvrie 1. Şi am scris eu Antoh Cohoran.*

Damian P. Bogdan.

---

1. In acest loc textul notei este suprimat prin tăetura ce s'a făcut marginelor cărţii.

BISERICA CU SFINŢI DIN BUCUREŞTI

Pe calea Moşilor, la intretăerea cu strada Sfinţilor, se află o biserică, monument istoric, numită „cu sfinţi" sau „cu sibile". Acest lăcaş dăinueşte aici de pe vremea domniei lui Brâncoveanu. Dintru inceput a fost ctitoria unui preot Hierea, apoi biserica ruinându-se s'a preinoit, prin anul 1728, de mitropolitul Daniil al Ţării Româneşti, în forma in care se vede şi astăzi.

Având dorinţa ca să fac cunoscut tot trecutul acestei biserici, m'am străduit — pe cât ştirile mi-au îngăduit —, să-i alcătuesc istoria şi pe care voiu înfăţişa-o în cele ce urmează, aşa cum ea se desprinde din documentele vremii, din însemnările găsite, ori din spusele bătrânilor.

Lucrarea va cuprinde două părţi: I. *Vechea biserică a lui Popa Hierea* şi II. *Biserica de azi, cu Sfinţi, zidită în anul 1728.*

I.

BISERICA LUI POPA HIEREA [1]

La începutul veacului al XIX-lea Bucureştenii numeau „mahalaua Popa Hierea", partea de oraş, care se intindea de amândouă laturile Podului Târgului de afară (= Calea Moşilor), cam între Bulevardul Domniţei şi Bulevardul Carol de astăzi. Se mărginea

1. În documente numele se găseşte sub diferite forme: *Fierea, Fiera* sau *Fera* (vezi Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti,* pachet 16, doc. 6 din 22 Martie 1670: „Adecă scris-am eu Ivana fata Meduli zapis la mâna Ferăi feciorul lui Stuea aprud ot Băjăşti..."; *ibidem,* doc. 7 din 11 Iulie 1671: „Milostiiu Bojiiu Io Antonie Voevod... cătră aceasta vă fac in ştire Domnia mea, pentru că aici 'naintea Domnii meale spuse Fiera ot Băjăşti..."; *ibidem.* doc. 8 din 6 Aprilie 1677: „Milostiiu Bojiiu Io Duca Voevod... ca să fie volnic cu aceast(ă) carte a Domnii meale, de să meargă la Mostişte unde sânt morile Popei Fierăi cu soţiile lui ot Băjăşti..."; *ibidem,* doc. 13 din 28 Martie 1683: „Io Şărban Voevod... scris-am Domnia mea... să căutaţi pentru o moară şi să măsuraţi apa şi să vedeţi iaste precum jălui boiarinul Domnii meale... cum să i să fie inecat moara de moara Popei Fierăi ce are mai den jos, au nu este aşa?..."; *ibidem,* doc. 16 din 12 Martie 1693: „Noi patru boiari... cari sântem luaţi pă răvaşiul Mării sale Domnul nostru Io Costandin Voevoda de păritul Popa Fiera... ca s(ă) căutăm şi adev(e)rim păntru un heleşteu la Băjăşti dup(ă) Mostiştea..."; *ibidem,* doc. 17 din 20 Martie 1693: „Io Costandin Băsărab Voevod... davat... Popei Fierii de la Băjăşti şi cu feciorii lui câţi Dumnezeu va dărui, ca să fie lui oc(i)nă in sat la Băjăşti ot sud Elhov..."; *ibidem,* doc. 29 din 3 Martie 1692: „Să s(ă) ştie boiari adeveritori ai Popi Fierii... ca s(ă) caute... şi s(ă) adevereaze pentru un heleşteu de la Băjăşti den Mostişte..."; *ibidem,* doc. 56 din 5 Martie 1696: „Dat-am cartea Vlădiciei meale la mâna Popei Fierăi de la Băjăşti..."); *Hierea* sau *Herea* şi *Hera* sau *Heru* (vezi Arhiv.

cu mahalalele Negustori, Scaune, Oţetari şi Răzvan. Mahalaua şi-a luat numele de la biserica lui Popa Hierea.

Cine a fost acest Popa Hierea? La 15 Fevruarie 1696 [1] un ieromonah Filotei, pre mirenie Hierea, inchină Mitropoliei din Bucureşti şi fostei Mitropolii din Târgovişte, biserica din Bucureşti cu hramul Vovidenia, adică Intrarea Maicii Domnului in biserică, „cu tot ce să află intr'ânsa cu cărţi, cu odăjdii şi cu locul cât iaste ingrădit cu bolovani şi pimniţa de acolea".

Pentru intreţinerea acestei biserici Popa Hierea face danie celor două Mitropolii, jumătate din moşia sa de la Băjăşti după apa Mostiştea judeţul Ilfov — „insă toat(ă) partea mea pre jumătate din hotar pân[ă] in hotar şi den hăleşteu pre jumătate şi den mori pre jumătate, care moşie este a mea de la mumă-mea Toma fata lu Pătru dă Băjăşti, dă moşie şi dă cumpărătoare ce am cumpărat eu de la părtaşii mei dă acolea" —, şi cinci pogoane de vie in dealul Dobrotenilor, sud Saac [2].

Dania aceasta este intărită cu blestem de Atanasie patriarhul Antiohiei [3] şi de Teodosie mitropolitul Ungro-Vlahiei [4].

Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 9 din 11 Aprilie 1677: „Adecă noi aceşti doi boiari inpreună cu doi măşteri care am fost luaţi... ca să căutăm şi să socotim pântru mo(a)ra Popă Here..."; *ibidem*, doc. 10 din 12 Septemvrie 1677: „Gheorghie Banul Vlaicul vel Vornic i Hrizea vel Vistiernic i Iordachie vel Postelnic ispravnici(i) scaunului Bucureştilor scriem cartă noastră ţie Popo Hiero ot Băjăşti..."; *ibidem*, doc. 14 din 6 Fevruarie 1688: „Scrisoarea mea la mâna părintelui Popei Hierăi Băjescul..."; *ibidem*, doc. 15 din 20 Martie 1692: „ad(e)c(ă) eu Ioan den inpreun(ă) cu fămeaia mea Sima ot Băjăşti nipoat(a) Pop(ei) Herii..."; *ibidem*, doc. 21 din 28 Iunie 1701: „Stroi vel Vornic... ispravnici scaunului Bucureştilor scriem... că aicea... veni Popa Hiera..."; *ibidem*, doc. 30 din 2 Iulie 1743: „Eu Mariia fata Popei Hierăi ot Băjăşti..."; *ibidem*, doc. 58 din 28 Iulie 1805: „... arată că strămoş(ul) lor Popa Hera având o moşie ce se numeşte Mariuţa sud Ilfov..."; *ibidem*, doc. 60 din 24 Fevruarie 1813: „... Jăluim Mării Tale că un strămoş al nostru Popa Herea având moşie in sud Ilfov ce să numeşte Mariuţa..."). Am rămas la numele *Hierea* pentru că aşa se numeşte el (vezi Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 18 din 15 Fevruarie 1696: „... deci dară şi eu robul lui Dumnezeu cel păcătos Popa Hilotei carele mi s'au chemat numele pre mirinie Popa Hiera...").

1. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 18. Diata aceasta a fost publicată până acum de Preotul Grigore Muşceleanu in *Calendarul Antic pe anul 1862*, pp. 45-48 (nu spune de unde a luat-o) şi de Diaconul Gh. I. Moisescu, in *Biserica Ortodoxă Română*, an 52 (1934), pp. 780-782, după copia păstrată in dosarul nr. 1315 din 1839 (Biserica cu sfinţi), din Arhiva Mitropoliei Ungro-Vlahiei. In revista *Albina*, an XIX (1916), p. 1248, Generalul P. V. Năsturel a publicat numai fragmente din această diată. Aşa cum este publicată de aceştia diata lui Popa Hierea se deosebeşte foarte puţin de originalul folosit de noi; diferenţa aceasta constă doar in câteva cuvinte. Din original lipsesc primele rânduri de la inceput.

Adăogăm că articolul de faţă este un rezumat al tezei de licenţă, lucrată supt controlul Seminarului de istoria bisericii române şi susţinută la Facultatea de teologie din Bucureşti in sesiunea din Martie 1938.

2. Vechiul judeţ Saac sau Săcueni desfiinţat la anul 1845.

3. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. din 8 Fevruarie 1701.

4. *Ibidem*, doc. 56 din 5 Martie 1696.

Despre acest Popa Hierea Băjăscul [1] pomenesc documentele din a doua jumătate a veacului al XVII-lea. Din acestea aflăm că pe tatăl său il chema Stoian şi a fost aprod, iar pe mama sa Toma. Cel dintâiu document unde se află pomenit Popa Hierea este din 6 Aprilie 1677 [2]. Ca mirean se află pomenit la 22 Martie 1670 [3] „Fierea ot Băjăşti feciorul lui Stuen aprud". Ceeace insemnează că după 1670 acest „Fierea ot Băjăşti" se face preot, căci de la 1677 inainte se intâlneşte numai sub numirea de Popa Hierea. Şi pentrucă toate aceste documente ne vorbesc de Popa Hierea ot Băjăşti, se poate spune că el a fost preot in satul său de naştere, adică în Băjăşti.

Când a clădit el biserica sa din Bucureşti? In cartea de blestem a lui Atanasie patriarhul Antiohiei, cu care se intăreşte dania pe care o face Popa Hierea Mitropoliilor din Bucureşti şi Târgovişte, se spune intre altele: „Inaintea Patrierşiei noastre venit-au ieromonahul Filoteiu, care se chema pe mirenie Hera, den sat den Băjăşti, ot sud Elhov, de au mărturisit cum că el petrecând in valurile lumii aceştia, s'au îndemnat din râvnă d[u]mn[e]zeiască de au făcut o sf[â]ntă beserică in oraş, în Bucureşti, în numele sf[i]ntei de D[u]mn[e]zeu Născătoarei şi pururea Fecioarei Mariei, hram Vovidenia, pentru a lui veacinică pomenire şi [a] părinţilor lui şi pentru sufleteasca mântuire den după petrecania preotesii lui..." [4] Reiese de aici, cum că Popa Hierea „petrecând in valurile lumii aceştia" şi rămânând văduv, „s'au îndemnat din râvnă d[u]mn[e]-zeiască" şi a clădit o biserică în Bucureşti cu hramul Intrarea Maicii Domnului in biserică, pentru pomenirea lui şi a părinţilor lui.

Anul clădirii bisericii nu-l cunoaştem. Din cele de mai sus reiese că Hierea era preot când a ridicat această biserică. Şi fiindcă documentele amintite ne vorbesc de el ca preot de la 1677 înainte, inseamnă că după această dată a ridicat biserica: cam in preajma anului 1680. Ne sprijinim în susţinerea acestei păreri şi pe faptul că la 1696, când o închină Mitropoliei, biserica exista de mult, iar el făcea acum acest lucru pentru că ajunsese la bătrâneţe şi se temea să nu moară fără să-şi orânduiască toate cele ale sale.

La ridicarea acestei biserici a fost ajutat şi de un oarecare

1. Se numea aşa pentrucă era din Băjăşti. Satul acesta era aşezat in partea de Răsărit a judeţului Ilfov, pe apa Mostiştea. Astăzi se numeşte Mariuţa, după numele Mariei sau Măriuţa fata lui Popa Hierea. Chiar şi vechea moşie Băjăşti a luat această numire (v. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 60, 64, 71 şi 78).

2. *Ibidem*, doc. 6.

3. *Ibidem*, doc. 7.

4. *Ibidem*, doc. 20.

Paan, căci spune în actul de închinare: „....și din căldura inimii meale am închinat intâiu beserica dă aici din București, care iaste făcut[ă] de mene și de Paan..." [1]. Dar cine a fost acest Paan, n'am putut afla din documente.

Tradiția spune că biserica lui Popa Hierea a fost de lemn. Din actul de închinare se vede iarăși, că în jurul bisericii se afla un loc îngrădit cu bolovani și o pimniță [2].

După ce și-a făcut biserica sa din București, cu hramul Intrarea Maicii Domnului în biserică, Popa Hierea a vrut ca înainte de a-l ajunge „vreamea călătoriei lui dintr'această lume în cea veacinică, să-ș[i] tocmească toate cele ale lui și să le rânduiască după obiceiul neamului omenesc". Astfel, având o singură fată, pe Maria „o au dat la casa ei", căsătorindu-o cu Matei. Acesteia i-a dat de zestre jumătate din moșia sa de la Băjăști, cu heleșteu și moară și 4 pogoane de vie în dealul Dobrotenilor, sud Saac. După ce-i moare preoteasa, Popa Hierea se călugărește, luând numele de Filotei, nume cu care iscălește actul de închinare al bisericii. Ultimele documente ce mai amintesc de el sunt din anul 1701 [3].

Se cunosc și doi preoți slujitori la biserica lui Popa Hierea. Astfel, pe la anul 1692 aflăm pe Popa Onea. Acesta iscă-

1. *Ibidem*, doc. 18.

2. Biserica cu Sfinți, de azi, se află deasupra unei pimnițe. Această pimniță poate că este vechea pimniță din jurul bisericii lui Popa Hierea. Faptul acesta este o dovadă mai mult, că biserica cu Sfinți a fost zidită pe locul vechei biserici a lui Popa Hierea.

3. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, pachet 16, doc. 21. Socotesc de folos să dau aci și spița neamului lui Popa Hierea, așa cum reiese din acte:

Popa Hierea (trăia în 1701)
=
?

Maria (Mariuța) 1743

Bălașa 1766
Iane erei
=
Ilinca

Gheorge, Pinca (?), Zamfir, Catrina

Mihalache Mariuțeanu, epitrop la biserica cu Sfinți în 1833

Sanda Brezoianu.

Maruzania 1767
=
Popa Ștefan domnesc

Costandin dascălul

lește pe un Triod slavonesc, aflat azi la biserica Batiște, așa: „Popa Onea ot mahalaoa Popii Heru, leat 7200 (= 1692)[1].

Intr'un document din 4 Mai leat 7233 (= 1725) semnează și „Az Popa Iordache ot mahalaoa Pop(i) Hierăi mar(tor)"[2].

II.

BISERICA CU SFINȚI

1. *Zidirea bisericii.* Pe locul vechei biserici a lui Popa Hierea, mitropolitul Daniil a ridicat o biserică nouă de zid, îndeplinind astfel, cele lăsate de Popa Hierea in actul prin care a închinat Mitropoliei, biserica sa din București. Intr'adevăr, in acest act Popa Hierea spune că inchină biserica sa Mitropoliei „ca mitropoliții să aibă a căutarea de sfânta besearică această și a purtarea grijă ca de s'ar surpa sau s'ar dăscoperi, den venitul bisearicii și al moșiilor ei s'aibă a o rădica și a o acoperi și să nu stea făr'de preot"[3].

Data zidirii acestei biserici se cunoaște din pisania ce se află deasupra ușii de fer de la intrare. Această pisanie are următorul cuprins: „Dentru ale tale, ție Spăsitoriule și Prea Curatii Maicii tale aducem cu vrearea Tatălui și cu ajutoriul Fiului și cu îndemnarea Sfântului Duh, care o dumnezeire in Troiță să proslăveaște. Amin. Ziditu-s'au această sfântă și dumnezeiască besearică den temelia ei și s'au zugrăvit și s'au infrumusețat, precum se veade, cu toată cheltuiala Prea Sfințitului Mitropolit al Ungro-Vlahiei chir Daniil, intru slava și cinstea Intrării in besearică a Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Mariei, în zilele Prea luminatului Domn Io Nicolae Alexandru Voevod, ca să fie în veaci pomenire sfinții sale și a tot neamului sfinții sale și celor ce au ajutat și celor ce vor mai ajuta. Și s'au săvârșit în zioa dentăi a lunii lui Aprilie leat 7236" (= 1728)[4].

---

1. Știrea aceasta mi-a dat-o preotul George Negulescu de la biserica Batiște.
2. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*. condica nr. 5, f. 213.
3. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, pachet 16, doc. 18.
4. Această pisanie a fost publicată până acum de: Preotul Grigore Musceleanu (*op. cit.*, p. 45); Preotul Marin Dumitrescu (*Istoria a 40 de biserici din România*, vol. II, Buc. 1902, pp. 146-147); in *Buletinul Fundațiunei Urechia*, Buc. 1901, anul I, 1, p. 30; N. Iorga (*Inscripții din bisericile României*, Fascicola I, Buc. 1905, p. 279), General P. V. Năsturel (*Biserica cu Sfinți sau Sfinților*, revista *Albina*, anul XIX (1916), p. 1248) și I. Bianu (*Insemnări autografe scrise intr'o carte veche de Dosofteiu, Mitropolitul Moldovei*, in *An. Acad. Rom.*, 1915, p. 159). Acesta din urmă nu o publică in intregime, ci trunchiată. Preoții, Grigore Musceleanu și Marin Dumitrescu, au transcris pisania fără cuvintele: „și s'au zugrăvit", iar cel ce a publicat pisania in *Buletinul Fundațiunei Urechia*, citește în loc de „Ție Spăsitoriule", „Ție Stăpânitoriule", ceeace este cu totul altceva. O greșală și mai mare face tot acesta citind în loc de „chir Daniil", „chir Damian".

Pisania spune, aşa dar, limpede: „s'a zidit această biserică din temelie şi s'a zugrăvit şi s'a înfrumuseţat precum se vede, cu toată cheltuiala, de către mitropolitul Daniil la anul 1728 [1], în zilele Domnitorului Nicolae Alexandru Mavrocordat".

Ctitorul acestei biserici nouă este mitropolitul Daniil [2]. Alături de el, însă, se pomeneşte la ieşirea cu sfintele daruri şi Popa Hierea. In pisanie, precum s'a văzut mai sus, Popa Hierea nu este trecut. Dar tradiţia l-a păstrat şi pe el, alături de mitropolitul Daniil, ca ctitor al bisericii de azi. Şi aceasta pentru motivul, că biserica cea nouă, de zid, a mitropolitului Daniil, s'a ridicat pe locul vechei biserici a lui Popa Hierea. Pe lângă aceasta, mitropolitul Daniil, la ridicarea bisericii celei noi, s'a folosit de venitul moşiei Băjăşti, ce o făcuse danie Popa Hierea odată cu închinarea bisericii sale Mitropoliei. Hramul bisericii celei noi este acelaşi ca şi la vechea biserică a lui Popa Hierea: Intrarea Maicii Domnului în biserică.

Cu privire la zidirea acestei biserici, bătrânii de aici povesteau următoarele: „Pe la anul 1726 Vodă Nicolae Mavrocordat împreună cu mitropolitul Daniil, în drumul lor către mânăstirea Pantelimon, ajungând la biserica lui Popa Hierea, după Podul Târgului de Afară, au văzut că această biserică se află în ruină, fiind de lemn. Intrebându-l pe Popa Hierea de cine este făcută această biserică, au aflat că el este ctitorul şi că la 1696 a închinat-o Mitropoliei, ca aceasta să aibă grijă de ea. Vodă şi mitropolitul au găsit cu cale atunci, că este bine să zidească pe locul bisericii ruinate, o biserică nouă de zid. Au depus amândoi câte cinci pungi de bani şi au ridicat la 1728, biserică nouă de zid, aşa cum se vede astăzi" [3].

---

1. Anul zidirii — 1728 — e luat, după cum se vede, din pisanie. Cu toate acestea mulţi, din cei ce au citit pisania, au socotit alt an decât 1728. Toţi aceştia au citit „leat 7234", iar nu „leat 7236". Şi au pus, astfel, data zidirii bisericii la anul 1726 (Vezi preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 147; N. Iorga, *op. cit.*, p. 279; I. C. Filitti, *Biserici şi Ctitori*, Bucureşti, 1932, p. 26; I. D. Ştefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au* XIX *siecle*, Paris, 1932, p. 430; şi George D. Florescu, *Planuri inedite ale Bucureştilor la sfârşitul veacului al XVIII-lea*, în *Revista Fundaţiilor Regale*, anul I (1934), p. 595, — scoasă şi în lucrare aparte — *Din Vechiul Bucureşti*, Buc., 1935, p. 42).

2. Mitropolitul Daniil păstoreşte între anii 1719-1732. Era român din Aninoasa-Muscel. Biserica Vergului, de aici din Bucureşti, este tot ctitoria lui. Intr'o inscripţie grecească din lăuntrul paraclisului Sfintei Mitropolii se spune despre acest mitropolit: „Ci lucrările acestea s'a învrednicit de sfânta supraveghere a lui Daniil, arhiereul cel ce păzeşte straşnic ceeace e bine" (cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 243). Pentru mitropolitul Daniil să se consulte: N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, vol. I, Buc. 1901, p. 435; Preotul Ioan Răuţescu, *Mânăstirea Aninoasa din judeţul Muscel*, Câmpulung-Muscel 1933, pp. 67—79.

3. Cele povestite aci sunt păstrate în arhiva bisericii cu Sfinţi. Sunt adunate în anul 1873 de preotul bisericii de atunci, Exarhu Theodorescu. Intrucât

Sunt unii cari tăgăduiesc că mitropolitul Daniil ar fi ctitorul acestei biserici. Mitropolitul Daniil — zic aceştia — este numai restaurator. Şi a trecut drept ctitor, fiindcă oridecâteori repara vreo biserică, lăsa să se înțeleagă că a zidit-o din nou. „La anul 1728 — spune G. I. Ionescu-Gion vorbind despre biserica lui Popa Hierea —, mitropolitul Daniil (1720—1732) o preinoieşte şi după obiceiul multora zice că a zidit-o din temelie, fără să mai pomenească de Popa Hierea" [1]. Iar G. M. Ionescu scrie: „Mitropolitul Daniil, se zice că avea obiceiul a face reparațiuni pe la diferite biserici din Bucureşti şi apoi lăsa să se înțeleagă de posteritate, că le-au zidit din nou, de exemplu biserica Popa Fierea din Bucureşti, pe care a preinoit-o la 1728 şi, după obiceiul multora, zice c'a zidit-o din temelie, fără să mai pomenească de Popa Fierea care o inchinase Mitropoliei sub arhipăstoria mitropolitului Teodosie, la 15 Fevruarie 1696, dându-i ca danie moşia Băjăşti" [2]. Dar tot G. M. Ionescu atribue zidirea acestei biserici mitropolitului Antim: „La 1713 Antim incepe clădirea unei alte biserici sub numele de biserica „cu Sibilele" şi cunoscută astăzi de bucureşteni cu numele de biserica „cu Sfinți" şi pe care o termină la 1716" [3]. Nu cunoaştem izvoarele pe baza cărora G. I. Ionescu-Gion şi G. M. Ionescu au scris cele de mai sus. Dacă G. I. Ionescu-Gion tăgădueşte mitropolitului Daniil titlul de ctitor al bisericii cu Sfinți, socotindu-l mai de grabă restauratorul acestei biserici, G. M. Ionescu incurcă ştirile, fiindcă după ce mai intâiu spune despre mitropolitul Daniil că el „ar fi zidit" din temelie biserica cu Sfinți —, mai apoi vine şi tăgăduieşte şi acest lucru, atribuind pe nedrept intemeierea acestei biserici mitropolitului Antim Ivireanul [4].

Un lucru insă trebue să avem in vedere când urmărim istoria bisericii cu Sfinți: mulți din cei ce s'au ocupat cu cercetarea trecutului acestei biserici au confundat-o cu biserica Antim. Astfel se şi explică greşala făcută de G. M. Ionescu. Ctitoria mitropolitului Daniil, din mahalaua Popa Hierea, a fost confundată cu ctitoria mitropolitului Antim din mahalaua Popa Ivaşcu, devenită mai târziu mahalaua Antim. Şi confuzia s'a făcut din cauza nu-

---

datele sunt exacte cu cele păstrate in acte, noi credem că acestea au fost alcătuite pe baza actelor existente, in timpurile din urmă.

1. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureştilor*. Buc. 1899, pp. 209-210.
2. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, vol. II, Buc. 1914, p. 321.
3. *Ibidem*, p. 303.
4. Vezi General P. V. Năsturel, *art. citat*, in care s'a atras, la timp, atenția asupra neadevărurilor scrise de G. M. Ionescu, privitoare la biserica cu Sfinți.

mirii acestor două biserici: biserica zidită de mitropolitul Daniil numindu-se *cu Sfinţi* sau *Sfinţilor*, cu foarte mare uşurinţă s'a confundat cu biserica Antim, care după hramul *Tuturor Sfinţilor* sau *Toţi Sfinţii* s'a numit şi biserica Tuturor Sfinţilor sau Toţi Sfinţii [1].

Trebue făcută, însă, o deosebire spre a se vedea că aceste două biserici nu se pot confunda una cu alta: dacă biserica Antim se mai numeşte a *Tuturor Sfinţilor* sau *Toţi Sfinţii*, după hramul ce-l are în cinstea Tuturor Sfinţilor, nu tot aşa se poate spune despre biserica cu Sfinţi, care are hramul Intrarea Maicii Domnului în biserică. Se mai prăznueşte la biserica aceasta al doilea şi chiar al treilea hram, dar niciunul nu e în cinstea Tuturor Sfinţilor, ci al doilea hram este Sf. Nicolae, iar al treilea Sf. Haralambie [2]. Deci numirea acestei biserici are cu totul o altă obârşie. Şi anume: când mitropolitul Daniil a zidit biserica la 1728, a zugrăvit pe pereţii din afară sibile şi filosofi din antichitate. Şi după aceste sibile biserica s'a numit a *Sibilelor* sau *cu Sibilele* [3]. Mai târziu, enoriaşii de aici, cu greu ii vor fi zis bisericii acesteia, biserica cu Sibilele pentru că nu ştiau ce sunt sibilele. Ei ştiau, însă, un singur lucru: că pe pereţii bisericilor nu se pot zugrăvi decât sfinţi [4]. Şi atunci, neînţelegând sibilele şi filosofii ce sunt zugrăviţi pe pereţii exteriori [5], au numit-o biserica cu Sfinţi. Numirea aceasta devine cu-

---

1. In *Marele Dicţionar Geografic al României*, vol. I, 1898, p. 724, se spune despre biserica cu Sfinţi: „...Daniil, mitropolitul Ungro-Vlahiei, este ctitorul acestui sfânt locaş (1728). Aici a fost înfiinţat pe la 1770 de către Alexandru Ipsilante „Orfanotrofia" sau azilul pentru orfani..." Ştim, însă, că orfanotrofia a fost la biserica Antim. S'a scris în dicţionar aşa, tot din cauza confuziei făcute cu privire la numirea acestor biserici. (Pentru Orfanotrofie cf. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, seria I, pp. 382-387). N. Iorga, *Istoria bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, vol. II, ed. II, Buc. 1932, p. 59, vorbind despre mitropolitul Daniil, spune: Pe Mitrofan „il moşteni la 1720 un Daniil român de la Aninoasa, care a dat Bucureştilor biserica Vergului şi a Tuturor Sfinţilor", iar în *Inscripţii din bisericile României*, fasc. I, p. 279, o numeşte biserica Toţi Sfinţii. Aceiaşi numire o găsim şi la I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 26.

2. In *ms. 3985* de la Acad. Rom. sunt trecute toate bisericile din plasa de sus din Bucureşti cu hramurile lor. Biserica cu Sfinţi este trecută cu hramul Sfinţilor. Iată deci şi aici confuzia. Tudor Pamfile in: *Sibile şi Filozofi în literatura şi iconografia românească*, Bârlad 1916 (extras din revista *Ion Creangă*, anul IX (1916), p. 13, face aceiaşi confuzie, crezând că hramul bisericii este Toţi Sfinţii, biserica luându-şi numele de la hram.

3. Din însemnările aflate pe cărţile vechi păstrate la această biserică, reiese că, intr'adevăr, numirea cea mai veche, pe care a avut-o biserica, a fost aceea de *biserica cu Sibilele*. Iată una din aceste însemnări găsită pe Mineiul lunii Ianuarie, tipărit la Râmnic in 1779: „Aceste 12 doăsprezece minee de lună sânt câştigate prin osteneala mea la l(ea)t 1779 şi hărăzite bisericii noastre *Sevilele* unde este hram Obedenia pentru sufletul mieu şi al părinţilor miei intru pomenire, şi cine va îndrăzni să fure vreunul să fie subt mare blestem. Gheorghe vel Capt. Mariuţean".

4. Vezi General P. V. Năsturel, *art. cit.*, pp. 1246-7.

5. Vezi capitolul *Pictura Bisericii*.

noscută la începutul secol. al XIX-lea. Până atunci biserica își păstra încă vechea ei numire, *cu Sibilele*, căci în planul Bucureștilor al lui F. Ernst din 1791 și al lui F. B. Purcel, dintre anii 1789-1791, este trecută cu numirea de *Siviliti*[1]. Dionisie Fotino numără printre bisericile din București și biserica *Sevilile*[2].

Numirea aceasta devine mai puțin cunoscută după începutul sec. al XIX-lea, căci în diferite *catastihuri*, unde sunt trecute toate bisericile din București, biserica aceasta este trecută cu numirea *Sfinți* sau *cu Sfinți*[3].

Către sfârșitul sec. al XIX-lea numirea *cu Sibilele* este foarte puțin cunoscută, încât însuși Ministerul Cultelor scrie la 10 Oct. 1881 Mitropoliei din București: „Am onoarea a vă ruga să binevoiți a ne comunica: cum se mai numește biserica „Cu Sevilele", despre care tratează adresa P. S. V. cu Nr. 2474 și în ce oraș se află, fiindcă în bugetul acestui Minister nu figurează nici o biserică cu asemenea numire"[4]. La această adresă Mitropolia răspunde: „...că biserica cu Sevilele, care este în Capitală, are numirea și de biserica „cu Sfinți"[5].

Astăzi i se zice nepotrivit biserica *Sfinți* sau *Sfinților*, numirea cea mai îndreptățită rămânând aceea de biserica *cu Sfinți*.

După legea din 1893, biserica cu Sfinți a fost dată ca filială la parohia Oțetari, iar din 1933 este biserică parohială[6].

2. „MEREMETURILE" ADICĂ REPARAȚIILE CE S'AU FĂCUT BISERICII PÂNĂ AZI

Din actele păstrate în arhiva bisericii cu Sfinți, reiese că decâteori se simțea nevoia unei reparații, preoții și enoriașii de aici alergau cu jalbă la Mitropolie, arătând că biserica fiind metoh al Mitropoliei, drept este ca ea să-i poarte de grijă. Am văzut — în partea I-a a acestui studiu — că odată cu închinarea bisericii sale, Popa Hierea face danie Mitropoliei și moșia sa de la Băjești, din veniturile căreia Mitropolia avea să întrețină și biserica aceasta. S'a urmat așa până la

1. George D. Florescu, *op. cit.*, p. 42.

2. Dionisie Fotino, *Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, τὰ νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. Ἐκ διαφόρων παλαιῶν καὶ νεωτέρων συγγραφέων συνερανισθεῖσα, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας*, 1819, τόμος 3, p. 251: „Εἰς δε την πλάσα δὲ σοὺς..... ἡ Καϊμάτα, ἡ Σεβίλιλε...".

3. Arhiv. Stat., *Mitropolia București, netrebnice*, pachet. 303, doc. 5.

4. Arhiv. Stat., *Minist. Instruc.*, dosar nr. 1106/1868, f. 20.

5. *Ibidem*, f. 21.

6. Decizia Ministerială nr. 82472 din 17 Iulie 1933, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 143 din 26 Iulie 1933.

secularizarea averilor mănăstirești. După această dată, bisericile trecând sub îngrijirea Statului, se înțelege că Mitropolia n'a mai putut veni deadreptul în ajutorul bisericii. Și astfel, reparațiile necesare le-a luat asupra sa Statul și le-a săvârșit, fie prin Primăria Capitalei, fie — în timpul din urmă — prin Comisiunea Monumentelor Istorice. Și datorită acestor reparații, biserica s'a putut menține, cu toată vechimea ei, într'o stare bună.

Nu se poate ști sigur când s'au făcut primele reparații. Dintr'o jalbă a enoriașilor către Vodă Ghica, din anul 1839, se poate deduce, totuși, că primele „meremeturi" s'au făcut pe vremea mitropolitului Nectarie, adică prin anii 1812-1819. Enoriașii se jăluesc Domnitorului, că biserica lor, din cauza vechimii și a cutremurului întâmplat în anul 1838, a ajuns în ruină, încât „cere trebuința neapărat ca atât biserica să s(ă) prenoiască, iar mai cu seamă turlele ce sânt cu desăvârșire vătămate și în toată vremea amenință primejdie". Enoriașii se plâng Domnitorului cum că „din partea pomenitei Sfintei Mitropolii nu vedem a să face vreo punere la cale sau mișcare spre înbunătățirea acestor neapărate trebuințe" [1]. În urma acestei întâmpinări nu s'a făcut nimic. La anul 1844 enoriașii se adresează cu o nouă întâmpinare, de astădată Mitropoliei, ca aceasta să repare biserica: „Sfântul locaș înpreună cu partea din celelalte namestii ale bisericii cu Sfinți din mahalaoa noastră aflându-să în desăvârșită dărăpănare, atât din pricina vechimii, cât și din întâmplatele după vremi cutremure, noi mahalagii împreună cu familiile noastre ne aflăm foarte îngrijați în ceasurile sfintei slujbă, din pricina primejdii ce apururea ne amenință surpare" [2]. Mitropolia nu ia deocamdată nicio măsură. De aceea enoriașii se adresează și Poliției Capitalei, cerându-i și acesteia intervenția pentru neîntârziata dărâmare a turlei, care s'a crăpat și amenință cu căderea. Acum Mitropolia intervine: „după cercetarea ce într'adins am poruncit de s'au făcut, încredințându-ne că turla de zid a bisericii cu Sfinți, metoh sf. Mitropolii, să afla de jur împrejur crăpată, și fiind în pericol nu mai poate dăinui, am poruncit ca să s(ă) dea jos și să s(ă) facă alta de lemn, pentru care găsindu-să și meșterii anume Sotir Anastasiu și Simion Damian, dând chezaș pă Dimitrie Gheorghiu Pietraru, am încheiat cu dânșii contract pentru facerea acei turle cu preț de lei 5800 cu tot ma-

---

1. Arhiva Mitropoliei din București, *dosar 1315/1839*, f. 4. („... pă de altă parte privind noi proasta stare în care în zioa de astăzi au ajuns atât biserica cât și înprejmuirile ei fără să i să fi făcut cel mai mic merimet încă din vremea răposatului mitropolit Nectarie...").
2. *Ibidem*, dosar 1550/1844, f. 1.

terialul de la ei"[1]. Lucrarea s'a terminat in anul 1845, „meremetul" fiind „lucrat cu bună arhitectură, țepenie și intocmai după contract, încă și ceva mai mult niște legături de fer"[2].

Afară de reparația aceasta a turlei, nu știm dacă s'a mai făcut ceva in acest timp. După anul 1860, Mitropolia nu mai răspunde ca până acum, diferitelor jalbe ale enoriașilor de aici, pentru reparația bisericii. Mitropolia a făcut aceasta din pricina amestecului in averea bisericii a urmașilor lui Popa Hierea. Intr'adevăr, aceștia s'au amestecat mai mult decât trebuia in avutul bisericii, instreinându-l in bună parte[3].

In asemenea imprejurare, enoriașii, văzând că Mitropolia nu le mai dă cel puțin sprijinul de până acum, se adresează Ministerului, ca acesta să le vină in ajutor pentru reparația imprejmuirii bisericii, care „s'a dărâmat cu totul din pricina vechimei, fiind de uluci"[4]. Ministerul Cultelor trimete un arhitect, care dovedește la fața locului, că „ulucile cele vechi s'a stricat și s'a putrezit de tot și cea mai mare parte dintr'ânsele a căzut. Așa dar, este de neapărată trebuință de a le face o imprejmuire nouă de zid, cu două porți și o portiță mică. Acea imprejmuire cade singură numai pe locul bisericii, fiindcă este lângă uliță și are numai la oparte vecini, și la care parte există clădire și pentru uluci și care sunt in bună stare"[5]. Lucrarea aceasta, de și arhitectul alcătuește devizul necesar, din lipsă de fonduri nu se poate face in anul 1861[6]. In Martie 1862, enoriașii reinoiesc cererea pentru inprejmuire: „Vă rugăm și printr'aceasta să binevoiți a reinoi acele dispoziții și a face a doua licitație și a nu să mai intârzia facerea acei înprejmuiri a bisericii cu Sivilile (cu Sfinți)"[7]. Licitația se ține in luna Mai, iar lucrarea de înprejmuire este terminată in vara aceluiași an[8].

Biserica cu Sfinți a avut incă din vechime, în jurul ei case pentru locuința preotului[9]. Acestea ajungând în ruină Primăria cere

---

1. *Ibidem*, ff. 8, 9.
2. *Ibidem*, f. 24.
3. Arhiv. Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 581/1860, f. 3.
4. *Ibidem*, f. 8.
5. *Ibidem*, f. 10.
6. *Ibidem*, f. 22.
7. *Ibidem*, f. 23.
8. *Ibidem*, ff. 26-30, 35-36; Biserica cu Sfinți, *Mineiul pe Dechemvrie*, 1779: „Prin cererea mahalagiilor și stăruința mea s'a inprejmuit biserica cu zid anul 1862 Martie 25. Preotul Ioniță servitor la această biserică cu Sevilele".
9. Printre altele Popa Hierea a dat fiicei sale Maria de zestre, și o casă ce să afla lângă biserică. Poate că această casă, reparată, a servit și de locuință pentru preoții de aici. Mai târziu se clădesc în jurul bisericii și alte case. Astfel, după un plan al bisericii cu Sfinți, cu inprejurimile ei, din anul 1875, se vede bine că se aflau atunci, in jurul bisericii mai multe case: in față, in dreapta, erau ca-

să fie dărâmate, mai ales în urma unui proces-verbal din 1878 al arhitectului Primăriei, care declară că „aceste case sunt construite de zid paiantă, învelite cu olane, în stare de ruină, amenințând cădere pentru care suntem de opiniune ca să nu se întâmple vreun pericol, de a invita pe proprietari de urgență ca în termen cel mult până la Sf. Dumitru să le desființeze" [1]. La spatele bisericii, lângă altar, se afla şi o fântână de unde luau apă locuitorii din această mahala [2]. Pentru aceştia, mai ales, casele vechi de aici, care amenințau cu căderea, erau o primejdie necontenită. In anul 1880 casele sunt dărâmate. Şi odată cu ele se dărâmă şi zidul de împrejmuire, care, de şi reparat, se ruinase. In locul acestui zid Primăria cere Ministerului Cultelor să se facă un grilaj de fer, căci „cu ocaziunea desființărei înprejmuirei de zid de la biserica Sfinţi după Calea Moşilor, curtea rămânând deschisă şi crucile aflate acolo prezentând un urât aspect trecătorilor, subsemnatul în interesul înfrumusețărei oraşului pe care o doriţi şi D-Voastră, acum când acea stradă se pavează cu pieatră cubică, am onoare a Vă ruga Domnule Ministru, să binevoiţi a lua dispozițiuni pentru facerea unui grilaj de fer" [3]. Grilajul este terminat către sfârşitul anului 1880, dar nu e făcut de fer, cum se propusese, ci de scânduri. Puţin mai târziu şi acest grilaj a trebuit să fie dărâmat pentru lărgirea celor două străzi din jurul bisericii, Calea Moşilor şi Str. Sfinţilor [4].

Pe lângă toate acestea, însă, biserica avea nevoie şi de alte reparaţii. Zidurile începuseră să se crape, amenințând cu surparea. Prin acoperiş apa curgea înlăuntru pe pereţi, stricând zugrăveala. Toate acestea cereau stăruințe grabnice. Preoţii bisericii se adresează în 1897 Ministerului, care răspunde, că „biserica Sivilile supranumită Sfinţi, fiind comunală, repararea ei priveşte pe Primărie" [5]. Primăria rezolvă favorabil cererea de reparaţie a bisericii, dispunând să se facă şi devizul pentru lucrările necesare [6]. Lucrările acestea s'au mărginit mai mult la pictură [7].

---

sele preotului, iar în stânga casele vecine; în partea de nord, casele vechi „ce s'a dărâmat" (cum scrie în plan) şi casele preotului; în spatele bisericii, lângă altar, casa „care a fost prăvălie". Nu ştiu dacă toate aceste case erau ale bisericii cu Sfinţi. Vezi şi capitolul: *Averea bisericii. Donaţiuni. Epitropi.*

1. Arhiv. Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 1106/1868, f. 15.
2. Această fântână a fost desființată odată cu închiderea bisericii, căci din cauza umezelii se surpase zidul de la altar (*Ibidem*, f. 16).
3. Arhiv. Stat., *Minist. Instrucţ.*, dosar 1106/1868, f. 38
4. Pr. M. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 146.
5. Arhiv. Stat., *Minist. Instrucţ.. Dir. Construcţii*, dosar 13/1897, f. 2.
6. Municipiul Bucureşti, *dosar 5245/1897*, seria II, mapa 42, Biserica Oţetari, cu filialele Sfinţi şi Scaune.
7. Vezi capitolul *Pictura bisericii.*

In cursul anului 1912 biserica cu Sfinți se închide, căci zidurile se ruinaseră și ajunseseră o primejdie pentru credincioșii ce veneau la slujbă [1]. A rămas inchisă până in anul 1931. In acest timp i s'au făcut cele mai însemnate reparații, în urma cărora a fost redată cultului. S'a reparat astfel, zidul de jur imprejur, acoperișul cu turlele și pictura [2]. Toate acestea au fost făcute sub directa supraveghere a Comisiunii Monumentelor Istorice din Ministerul Cultelor și Artelor.

In timpul cât biserica a fost inchisă, multe din lucrurile ei au fost instreinate. Amintim aici de cel mai insemnat din aceste lucruri: clopotul cel vechiu, care în vremea marelui răsboiu a fost luat de Germani și după terminarea răsboiului a ajuns la biserica Oțetari din Capitală, unde se aflâ și acum [3].

La redeschidere s'au făcut la biserică 17 străni, din vechiul mobilier ne mai existând nimic. In ultimul timp s'au instalat ferestre cu vitrali; iar in primăvara anului 1937, s'a instalat și lumină electrică, așezându-se mici reflctoare cari luminează intreaga pictură [4].

Astăzi biserica are neaparată nevoe de reparația acoperișului, fiindcă pe unele locuri pătrunde apa in interior, amenințând astfel pictura de pe pereți.

3. PICTURA

Un deosebit interes prezintă pentru istoria acestei biserici și zugrăveala cu care este impodobită. Biserica cu Sfinți este printre puținele biserici din țară, pe pereții căreia, pe dinafară sunt

---

1. Despre starea în care se afla biserica la inchiderea ei, iată ce scrie I. Bianu (*op. cit.*, p. 159): „Biserica cu Sfinți este de câțiva ani închisă pentrucă amenință cădere; ea va fi probabil in curând dărâmată sau se va surpa singură".

2. *Buletinul Monumentelor Istorice.* Anexe. *Rapoartele Serviciului tehnic al monumentelor istorice*; *Raport pe anul 1921*: „La biserica Sfinți s'au refăcut temeliile cu mortar de ciment, s'a făcut in interior un canal dealungul zidurilor pentru a feri zidurile de umezeală, s'au refăcut coloanele impreună cu arcurile d'asupra dintre naos și pronaos" (p. 12). *Raport pe anul 1922:* „La biserica Sfinți s'a făcut zidăria celor două turle, tencuiala lor și acoperișul din nou" (p. 14). *Raport pe anul 1923*: „La biserica Sfinți s'au continuat lucrările de invelire incepute in anul 1922" (p. 15); *Raport pe anul 1924:* „Biserica Sfinți" din București. S'au așezat in biserică lespezile aduse de la Curtea de Argeș (?) (p. 17).

3. Acest clopot a fost dăruit bisericii de insăși ctitorul ei, mitropolitul Daniil. Are pe el următoarea pisanie: „Acest clopot iaste făcut de mitropolitul chir Daniil sfintei monastiri ce-i iaste hramul Vovedenie den București, leat de la Adam 7235" (= 1727). Această pisanie se păstrează și printre actele din arhiva bisericii cu Sfinți. Clopotul mi-a fost indicat de Preotul George Negulescu de la biserica Batiște din Capitală. El se află astăzi in turla bisericii Oțetari. Cf. și George D. Florescu, *op. cit.*, p. 42.

4. Dinu Dumbravă, *O oră intre vechile icoane din biserica Sfinților*, in *Porunca Vremii*, anul VI, nr. 858, din 15 Septemvrie 1937.

zugrăviți filosofii din antichitate și sibilele sau profetesele greco-romane [1]. Acesta a fost și motivul pentru care biserica s'a numit „a Sibilelor" sau „cu Sibilele" și mai apoi „cu Sfinți", filosofii și sibilele fiind socotiți drept sfinți [2].

Zidul bisericii este împărțit pe din afară, în două câmpuri printr'un brâu. In câmpul de sus sunt zugrăvite, de jur-împrejur, 19 figuri, din care 10 sibile și 9 filosofi [3].

Iată ordinea in care sunt zugrăviți filosofii și sibilele [4]:

A. Pe peretele de Miază-noapte, începând din față, până la strana din stânga, se află:

1. „Filosofu Thukidid". Se cunoaște bine numai portretul lui, din text nu a mai rămas nimic.

2. La dreapta lui vine „Filosofu Platon" cu coroană antică pe cap și ținând în mâna dreaptă un sul, pe care cu foarte mare greutate, se pot ceti numai următoarele cuvinte: „Celui peste... covârșire nu se înțelege...".

3. Vine apoi „Filosofu Fokidi..." (?), având in mâna stângă un sul pe care se poate ceti: „mai înainte Dumnezeu dă un cuvânt și D(u)hul cu dânsul" [5].

B. In dreptul stranii din stânga avem:

---

1. Printre bisericile din țară, pe pereții căror se află zugrăviți filosofii și sibilele, am găsit: biserica Mirăuților din Suceava; biserica din comuna Spineni, cătunul Vineții de jos, jud. Olt; biserica Sf. Niculae din Iași (Vezi Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, tom. II, București 1910, p. 290); bisericile Voroneț, Vatra Moldoviței și Humorul din Bucovina; paraclisul Episcopiei din Râmnicul-Vâlcea și biserica din Căineni-Argeș (Vezi Dan Simionescu, *Sibilele în literatura Românească*, București 1928, pp. 15, 17). In București, în afară de biserica cu Sfinți, filosofii și sibilele se mai află zugrăviți pe pereții exteriori la biserica Sf. Ștefan din Piața Sf. Ștefan (unde aceasta se întâlnește cu Calea Călărași). Spre deosebire însă, de biserica cu Sfinți, unde — pe pereții exteriori — sunt zugrăviți numai filosofi și sibile, la biserica Sf. Ștefan, sunt zugrăviți — în câmpul de sus — în medalioane, numai: sibila Delfica, filosoful Aristotel (pe peretele de la strana dreaptă), sibila Persica (pe peretele altarului) și filosoful Platon (pe peretele de miază noapte al pridvorului). In celelalte medalioane se află: prooroci, îngeri, sfinți și Maica Domnului.

2. Filosofii și sibilele, ce se zugrăvesc pe pereții bisericilor, nu trebuesc confundați cu sfinții. Li se dau „acest loc între și lângă persoanele sfinte, pentru că au făcut creștinismului bune servicii. Intr'adevăr, filosofii, în scrierile lor și-au spus părerea cu privire la divinitatea lui Iisus, dând aproximativ răspunsurile pe care le indică iconografia bizantină; iar sibilele sau profetesele păgâne au prevestit nașterea, viața, moartea și învierea lui Hristos" (Vezi Dr. Elie Cristea, *Iconografia și întocmirile din internul bisericei răsăritene*, Sibiu 1905, pp. 120-122).

3. Astăzi portretele a 2 sibile și 1 filosof sunt cu desăvârșire șterse. Numărul sibilelor ce se zugrăvesc pe pereții bisericilor se ridică până la 12, nefiind hotărît. La unele biserici se găsește zugrăvită chiar o singură sibilă „împărăteasa Sibila" cum e de ex. la Vatra Moldoviței, Voroneț și Sucevița (cf. Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 16). Nici numărul filosofilor nu e același la toate bisericile unde sunt zugrăviți.

4. Vezi și General P. V. Năsturel, *art. cit.*, pp. 1248-1250.

5. Generalul P. V. Năsturel citește „Fokiandir" (?) (*art. cit.*, p. 1249). Noi citim numele filosofilor și sibilelor așa cum sunt scrise pe zid.

1. „Lui Dumnezeu Sivila Er(i)tria". cu sabie in mâna stângă, iar in dreapta un sul desfăşurat cu următorul text: „...ajutorul Duhului sfânt au prorocit despre Născătoarea de Dumnezeu".

2. La dreapta acesteia se află „Sivila Cumea". Tot textul este şters.

C. Pe peretele altarului avem:

1. „Sivila Frighia", care ţine in mâna dreaptă un sul cu textul: „Cu invăţătura Duhului sfânt au prorocit despre Născătoarea de Dumnezeu".

2. La dreapta vine „Sivila Livina". Din text nu se mai cunoaşte nimic.

3. Lângă această sibilă, la dreapta, totul e şters. Desigur că a fost figura unui filosof sau sibilă. Atât Generalul Năsturel [1] cât şi I. Bianu [2] cred că aici a fost zugrăvită „Sibila Tiburtina" sau Ivurtina (Triburtina) [?].

4. Urmează apoi „Filosoful Plutarh". Din portretul lui n'a mai rămas decât capul incoronat antic. Textul este şters in intregime.

5. La dreapta filosofului Plutarh, iarăşi nu se mai cunoaşte nimic. Portretul este şters cu totul, încât nu putem şti cine a fost zugrăvit aici. Nici Generalul Năsturel nu cunoaşte al cui portret a fost aici [3]. I. Bianu a citit numai cuvântul „Filosof" ceeace ne-a îndreptăţit să credem că aici a fost zugrăvit un filosof [4].

6. Vine apoi „Sivila Sardica". Din text n'a mai rămas nimic.

7. In dreapta acesteia urmează „Sivila Himeria" (?) al cărei nume se citeşte cu greutate. Această sibilă ţine in mâna stângă un sul, pe care se văd câteva litere, însă nu se poate desluşi nimic.

8. Mai departe se află „Sivila Heles (pontica)", având in mâna dreaptă un sul pe care este scris următorul text: „În curata Fecioară Dumnezeu va sălăşlui şi in chip de rob Domnul să....".

D. In dreptul strănii din dreapta se află:

1. „Sivila Del[f]ica", ce ţine în mâna stângă un sul cu următorul text: „Având in sine pe Duhul Sfânt această proorocie (?) au scris despre Prea Curata, Fecioara cunoaşte pe Domnul Tău".

2. La dreapta acesteia vine „Sivila Persica", cu un sul in mâna stângă pe care se poate ceti: „Sfărâmat va fi satana că va umplea Cuvântul cel neştiut şi se va naşte din Prea Curată Fecioara Maria şi va fi...".

---

1. Generalul P. V. Năsturel, *art. cit.*, p. 1249.
2. I. Bianu, *op. cit.*, p. 159.
3. Generalul P. V. Năsturel, *art. cit.*, 1249.
4. I. Bianu, *op. cit.*, p. 159.

E. Pe peretele de la miază-zi, începând din față, până la strana dreaptă avem:

1. „Filosoful Tales", ținând in mâna dreaptă o cărămidă sau o carte, iar în mâna stângă un sul, pe care se poate ceti cu greutate următorul text: „Unul este Dumnezeu lumină înțelege.... acestuia înțeleg.. carel[e] dăm slavă".

2. Lângă acesta se află „Filosoful Ermis", cu un sul in mâna dreaptă pe care stă scris: „S'au făcut ca pământeni pogorând... am luat milă... pre cuvântul cel prea covârșit să-l înțelegi prea bine".

3. Urmează apoi „Filosoful Aristotel" ținând in mâna dreaptă un sul pe care a fost scris ceva, dar acum totul e sters.

4. La stânga acestuia se află „Filosoful Stoici (?)" având in mâna dreaptă un sul cu textul următor: „Să cinstim pe Maria care bine au ascuns taina cea din veac, din care va să se nască Dumnezeu" [1].

Pe zidul din față, deasupra pridvorului, se află zugrăvit hramul bisericii — Intrarea Maicii Domnului în biserică — încadrat în dreapta și in stânga de Sf. Mucenic Haralambie și Sf. Ierarh Nicolae, celelalte două hramuri ale bisericii.

Pictura exterioară a bisericii cu Sfinți, nu este vechea pictură de la mitropolitul Daniil [2]. In decursul timpului această pictura a fost refăcută. Prima reparație, pe care o cunoaștem, s'a făcut in anul 1897. Lucrarea a fost executată de „meșterii" Ițic și Iosif „cunoscuți de epitropie ca maeștri cinstiți" [3]. Felul cum s'a făcut această reparație a ridicat multe critici din partea Comisiunii pentru restaurarea monumentelor istorice. Generalul P. V. Năsturel scrie astfel, despre această restaurare a picturii: „Actualmente biserica Sfinților se repară de către Casa bisericii din M. Cultelor prin ingrijirea Comisiunii Monumentelor; imi permit să atrag luarea

---

1. Sub brâu in dreptul filosofului Stoici, se pot ceti următoarele cuvinte: „Veniți către mine... Dumnezeu...". Scrisul acesta de aici, ar putea sprijini ipoteza zugrăvirii bisericii și sub brâu, nu numai deasupra, cum este acum. E greu de susținut un asemenea lucru, căci in afară de aceste cuvinte scrise pe zid, nimic nu mai vine in ajutor. Și ar fi cu neputință, ca zugrăvirea de aici — dacă va fi existat —, să fi dispărut fără nici o urmă, cu toată vechimea ei. Credem mai curând, că in timpul diferitelor reparații ce s'au făcut bisericii, cineva a găsit de cuviință să scrie acele cuvinte acolo.

2. Pictorul Paul Molda, care a refăcut pictura in răstimpul de la 1925-1931, intr'o convorbire avută cu d-sa, mi-a spus că sibilele și filosofii de la biserica cu Sfinți, nu sunt mai vechi de 80-100 de ani. Aceasta nu insemnează, însă, că înainte nu au fost zugrăviți filosofi și sibile pe pereții exteriori. D-sa crede că această pictură exterioară fiind mult mai expusă stricăciunii, decât cea interioară, a trebuit ca la un moment dat să fie refăcută.

3. Municipiul București, *dosar 5245/1897*, seria II, mapa 42, Biserica Oțetari cu filialele Sfinți și Scaune.

aminte asupra „Sivilelor" care, cred, că vor fi reparate și ele, adică inscripțiunile și numele personagiilor: acestea să fie revăzute și îndreptate de un știutor, iar nu de orice zugrav strein de iconografia răsăriteană, cum a fost cu siguranță cel ce a „meremetisit" buchile în urmă și cuvintele scriind *Kine* în loc de: cine, și *inghelеghe* în loc de: înțelege" [1]. A doua și ultima restaurare s'a făcut în timpul din urmă, adică în intervalul de la 1925-1931. Acum, însă, s'a avut în vedere mai mult consolidarea zidului bisericii, care amenința să cadă. Chipurile filosofilor și sibilelor au fost numai spălate, fără să fie refăcute în locurile unde era nevoe. Așa se și explică, dece astăzi câteva din figurile sibilelor și filosofilor sunt cu totul șterse. Același lucru se poate spune și despre textul ce a existat lângă fiecare sibilă și filosof. S'a văzut, că la unele portrete nu se mai cunoaște nimic; iar acolo unde se mai poate ceti, sunt cuvinte fără înțeles.

Pictura din lăuntrul bisericii cu Sfinți este de o factură curat bizantină și de o frumusețe deosebită. A fost refăcută în mai multe rânduri. Cu toate acestea forma ei veche încă se poate observa. Prima restaurare, pe care o cunoaștem, este din anul 1897. Au lucrat atunci, la restaurare, pictorii Serafim tatăl și fiul. Primăria, prin Comisiunea monumentelor istorice, a cerut să se păstreze forma vechei picturi [2]. Cu toate acestea, cei doi pictori, la cererea și intervenția preoților bisericii, au înlocuit în multe locuri pictura veche prin tablouri noi, nu destul de bine reușite, precum se vede din următorul proces-verbal semnat de comisiunea restaurării bisericilor, de pe lângă Primăria Capitalei: „Subsemnații, întruniți în comisiune, spre a cerceta restaurarea zugrăvelilor bisericii Sfinților, din Calea Moșilor, am constatat că chipurile de sfinți și tablourile evanghelice, ce trebuiau numai spălate și cât mai mult menținute în vechiul lor colorit, au fost refăcute în culori violente și de un gust absolut neartistic" [3]. De aceea între anii 1925—1931, când s'a făcut ultima restaurare a picturii, s'a avut în vedere mai mult spălarea acestei picturi ca să nu se strice și ce mai rămăsese din vechea pictură, și numai unde lipsea cu desăvârșire au fost făcute tablouri noui. Această ultimă restaurare a fost făcută de pictorul Paul Molda sub directa supraveghere a Comisiunii monumentelor istorice [4].

---

1. Generalul P. V. Năsturel, *art. cit.*, p. 1248.
2. Municipiul București, *dosar 5245/1879*, seria II, mapa 42, Biserica Oțetari cu filialele Sfinți și Scaune.
3. *Ibidem.*
4. *Buletinul Com. Monum. istorice.* Proces Verbal nr. 5 din 4 Martie 1926: „Domnul Verona referă asupra restaurării picturilor bisericii Sfinți din București

Ca încheiere la acest capitol al picturii, adaug că în biserică pe zidul din dreapta după ctitori se află zugrăviţi: Sf. Ioan cel Nou, Sf. Grigore Decapolitul şi Sf. Nicodim Osveştenic (cel sfinţit) de la Tismana. Pictarea acestor sfinţi în bisericile din ţara noastră, fără îndoială, că are o însemnătate deosebită pentru iconografia românească.

4. AVEREA BISERICII. DONAŢIUNI. EPITROPI.

Ştim din actul de închinare din 1696 al lui Popa Hierea, că pentru întreţinerea bisericii sale, face danie Mitropoliei moşia Băjăşti, de pe apa Mostiştii jud. Ilfov. De aceea, când vorbim de averea bisericii cu Sfinţi, avem în vedere, în primul rând, moşia aceasta, din al cărei venit Mitropolia a orânduit, încă de la început, o sumă oarecare pentru întreţinerea bisericii. Împreună cu ceea ce se aduna din vânzarea lumânărilor şi cu ceea ce contribuiau enoriaşii, suma aşezată de Mitropolie a format, până la secularizarea averilor mânăstireşti, singura avere a bisericii cu Sfinţi. Nu ştim cât arătă acest venit la un loc. De multe ori, însă, era neîndestulător pentru nevoile bisericii. La 1860 suma acordată bisericii, de către Mitropolie ca venit după moşia Băjăşti, era de 600 lei anual [1]. Celălalt venit, de la lumânări şi enoriaşi, era de 800 lei anual. Cu această sumă, biserica făcea faţă nevoilor ei, cu mare greutate.

Când Popa Hierea a lăsat Mitropoliei moşia Băjăşti, el s'a gândit că în felul acesta, biserica nu va duce lipsă de nimic; întreţinerea ei va fi asigurată prin venitul acestei moşii. Lucrurile, însă, nu s'au întâmplat tocmai aşa. Moşia Băjăşti a fost împărţită de Popa Hierea în două: jumătate a dat-o Mitropoliei, iar jumătate fiicei sale Maria. De aici au pornit toate neînţelegerile. Urmaşii Popii Hierea, Mariuţenii (după numele Mariei — Mariuţa, fata Popii Hierea) s'au amestecat în toată moşia Băjăşti, Mitropolia rămânând, de multe ori, cu un foarte mic venit după această moşie [2]. Lucrurile

---

executate de Domnul pictor Molda. D-sa constată că dacă în genere execuţia e satisfăcătoare, totuşi are serioase rezerve asupra modului cum Domnul Molda a făcut această restaurare. D-sa propune ca pentru viitor să se facă numai consolidări şi tonuri neutre, iar în cazuri de recomplectări, ele să corespundă ansamblului picturii, conturându-le spre a se face deosebire de vechile picturi. D-sa cere ca orice lucrare a picturii să fie supraveghiată de un specialist".

1. Arhiv. Stat., *Minist. Instrucţ.*, dosar 581/1860, f. 3.

2. Mariuţenii, urmaşii Popii Hierea, s'au amestecat în avutul bisericii şi al moşiilor ei, fiindcă se socoteau moştenitorii bisericii. Ziceau că strămoşul lor Popa Hierea, pentru ei a făcut biserica. De aceea se şi intitulau ctitori ai acestei biserici. Astfel pe un Mineiu din 1780, aflat la biserică, se află următoarea însemnare: „aceste 12 mineie pă 12 luni sânt câştigate de mine la leat 1779 şi hărăzite sfintei biserici cu Sfinţii unde sânt şi ctitor, date pentru sufletul mieu şi al pă-

se schimbă la inceputul veacului al XIX-lea, când cu primele hotărnicii, se delimitează şi hotarele moşiei Băjăşti, numită acum Mariuţa (tot după numele fetii Popii Hierea, Mariuţa) [1].

Odată cu secularizarea averilor mânăstireşti, Mitropolia renunţă la ajutorarea şi conducerea bisericii cu Sfinţi [2]. Statul fixează pentru trebuinţele bisericii, o sumă de 500 lei [3] cu care se acopereau numai cheltuelile hramului. Slujitorii bisericii erau plătiţi din contribuţia enoriaşilor, până în anul 1865, când biserica este trecută in bugetul Primăriei Capitalei.

Cât priveşte venitul bisericii, scos din vânzarea lumânărilor şi ajutorul enoriaşilor, avem de spus următoarele: acest venit a fost administrat de urmaşii fiicei lui Popa Hierea, care s'au amestecat in tot avutul bisericii. Gheorghe Mariuţeanu şi fiul acestuia Mihalache Mariuţeanu sunt cei dintâi epitropi ce cunoaştem la această biserică. N'au fost aleşi de nimeni ca epitropi şi nu dădeau nimănui nici o socoteală de avutul bisericii, pe care-l socoteau ca al lor [4]. Mihalache Mariuţeanu e pârit de enoriaşi Mitropoliei, că pentru trebuinţele bisericii a cheltuit 4195 lei, când în realitate, după socoteala făcută de enoriaşi, pentru aceleaşi trebuinţe nu se putea cheltui mai mult de 879 lei [5]. Constatându-se că intr'adevăr Mariuţenii au făcut nereguli in avutul bisericii, Mitropolia înlocueşte pe Mihalache Mariuţeanu din epitropie şi numeşte in locu-i pe Sărdar Ianache Pitişteanu şi Nicolae Calebună. Pe aceştia ii găsim epitropi la anul 1839 [6]. După ei, in anul 1864, sunt aleşi epitropi Nicolae Pâcleanu şi Vasile Theodor, cel dintâiu ales de enoriaşi, iar celălalt numit de Guvern [7]. Se ştie, că incepând din anul 1864 bisericile din Bucureşti trec sub controlul Primăriei Capitalei. De aceea epitropii aveau să dea socoteală de administrarea averii bisericii in faţa celor de la Primărie. In 1895 găsim epitropi pe C. G. Dâmboviceanu şi Ştefan Ionescu [8], iar in 1897 pe Gh. Manolescu [9], care s'a îngrijit de biserică până la inchiderea ei in 1912.

Biserica cu Sfinţi a avut şi donaţiuni. Astfel la 1869, Ianuarie

---

rinţilor miei. Gheorghe Medelnicer Mariuţean vel Căp(i)tan. Vezi in biserica cu Sfinţi, Mineiul pe Ianuarie, din 1779: „Să se ştie că aici la sfânta biserică cu Sivilele să află ctitor du(m)nealui Biv vel meşter Gheorghe vel Căpt...".

1. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 60, 64, 71 şi 78.
2. Arhiv. Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 581/1860, f. 82.
3. *Ibidem*, f. 83.
4. *Mitropolia Bucureşti*, dosar 1493/1833, f. 1.
5. *Ibidem*, f. 14.
6. *Ibidem*, dosar 1315/1839, ff. 2, 5.
7. Arhiv, Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 581/1860, f. 93.
8. Municipiul Bucureşti, dosar 5245/1897, seria II, mapa 42, Biserica Oţetari cu filialele Sfinţi şi Scaune.
9. *Ibidem*.

30. Răducanu Simonidi, enoriaș al acestei biserici, cu o situație materială bună, lasă prin testament bisericii cu Sfinți, 6400 lei vechi pentru pomenirea sufletului lui și a neamului său. La 1870, Fevruarie 8, același Răducanu Simonidi lasă bisericii cu Sfinți, drept o împlinire a testamentului de mai sus, „ecaretul cu prăvălii cu locul lor, de sub nr. 69, ce vine alăturea cu casele noastre... ca să le stăpânească sfânta biserică în veci, pentru pomenirea sufletelor noastre și al neamului nostru, și venitul acestor ecareturi, să se întrebuințeze pentru untdelemn și lumânări și altele ce va mai face trebuință pentru sfânta biserică" [1].

Afară de donațiunea lui Răducanu Simonidi, mai cunoaștem și pe aceea a lui D. Popescu. Acesta a lăsat bisericii cu Sfinți în anul 1870, Mai 10, „câte galbeni bani 30 pă fiecare an" [2].

Trebuie să mai amintim aici, pe lângă casele lăsate de Răducanu Simionidi, și pe cele mai vechi care existau în jurul bisericii. Astăzi, însă, biserica nu mai are nicio casă. Parte din

---

1. Acest Răducanu Simonidi, după nume se vede că a fost grec. De altfel nu e singurul grec, care se întâlnește printre enoriașii bisericii cu Sfinți. Mai înainte de el, chiar printre cei ce semnau diferitele jalbe ce se adresau Mitropoliei, în numele enoriașilor de aici, am întâlnit și câțiva greci. (v. Mitropolia București, *dosar 1493/1833*, Biserica cu Sfinți). Lucrul acesta ne poate arăta, că în mahalaua aceasta erau mulți greci, cari de bună seamă țineau de această biserică. Nu înseamnează, însă, că de aici trebue să deducem că biserica aceasta a fost cândva biserică grecească. In convorbirea avută cu d-l Victor Papacostea profesor la Seminarul Central din București, am observat că d-sa împărtășește această părere. Și aduce ca argument, printre altele, faptul că la această biserică este înmormântat Dionisie Fotino. Că acesta este înmormântat la biserica cu Sfinți nu mai încape nici o îndoială, de și nici până acum nu i s'a putut găsi mormântul. Sunt, însă, documente care ne arată acest lucru. Astfel într'un ms. inedit aflat în arhiva familiei Dr. Elie Fotino și pus la îndemâna noastră de d. profesor Victor Papacostea, se spune despre Dionisie Fotino: „'Αποβιώσας δὲ 52 ετῶν τῇ ἡλικίᾳ το 1821 ἔτος τὴν 10-ην τοῦ 'Οκτωβρίου ἡμέρα δευτέρα. ἐνταφιάσθη με επίσημου εκφορὰν εἰς τὴν εκκλησίαν των Σφίντσιλορ ἐπιλεγομένην ἐν Βουκουρεστίῳ (cf. Victor Papacostea, *Viețile Sultanilor*, p. 12); iar într'o jalbă către Mitropolie a enoriașilor bisericii cu Sfinți, pentru neregulele făcute la biserică de Mihalache Mariuțeanu, se spune printre altele: „...Căci noi cunoaștem pă Prea Osfinția Ta și pa sfânta Mitropolie stăpână desăvârșită pă această sfântă biserică ca un metoh ce este, iar nu pogorită supt clironomia unui om nesuferit, carele nu numai pă noi în toată vreme(a) că ne supără și ne ponoslueşte, apoi și ușa pălimarului unde șade fămeile au închis-o cu lacăt ca să nu mai intre d(umnea)ei Păscălița sora răposat(ului) Sărdar Dionisie..." (v. Mitropolia București, *dosar 1493/1833*, f. 1-v., Biserica cu Sfinți). Acest lucru completează cele spuse mai sus, căci dacă sora lui Dionisie (Fotino) — Păscălița — era cunoscută aici, înseamnează că familia lui Dionisie Fotino se simția strâns legată de această biserică, și era natural ca Dionisie Fotino să fie înmormântat aici. Dar pentru susținerea ipotezei, că biserica cu Sfinți a fost biserică grecească, faptul acesta nu este de ajuns. Ne trebuesc informațiuni precise, pe care deocamdată nu le avem. Este adevărat că s'a păstrat acest lucru mai mult din tradiție. Pe baza acestei tradiții, credem că a scris Pr. Paraschiv Angelescu, într'un apel adresat enoriașilor de aici — în 1933, această frază: „Dealungul unui secol și mai bine, ea a fost considerată ca o biserică grecească". (cf. Biserica cu sfinți, dosarul din 1933).

2. Vezi dosarele, păstrate în arhiva bisericii cu Sfinți.

cele vechi au fost înstrăinate de Gheorghe și Mihalache Mariuțeanu [1], iar cele care au mai rămas până în timpul din urmă, au fost dărâmate, după cum s'a văzut, de Primăria Capitalei, pentru lărgirea străzilor din jurul bisericii.

Biserica se întreține astăzi din dărnicia puținilor enoriași ce-i mai are. Aceștia prin epitropii lor dd. Ing. Constantin Orghidan, Bucur Bunescu și Nicolae Madgearu, îngrijesc de tot ce are nevoe biserica pentru buna ei orânduială.

5. SLUJITORII BISERICII: PREOȚI, DIACONI ȘI CÂNTĂREȚI [2].

I. *Preoți*. 1. Cel dintâiu preot al bisericii cu Sfinți atestat de documente este Popa Iordache, cel care a slujit și în biserica lui Popa Hierea. El este amintit într'un document din 4 Mai 1725. Dupăce s'a clădit biserica cea nouă, de zid, în 1728, fără îndoială că el a trecut preot la această biserică. Spunem așa, pentrucă într'o condică a Mitropoliei, unde sunt trecuți ctitorii și donatorii Mitropoliei, este amintit și un „Popa Iordache, ce au fost la biserica cu Sevilele" și care „au dat danie casele sale" [3]. Aici nu se spune când a fost acest preot la biserica „cu Sevilele", dar întrucât am găsit ca slujitor al acestei biserici numai un singur preot cu numele Iordache, credem că cel trecut în acea condică este cel aflat la 1725. Nu știm cât timp a păstorit și nici cine urmează după el.

2. Ceva mai târziu aflăm pe Popa Costandin. Fevruarie 9 leat 7280 (1772) [4].

3. Popa Dimitrie sin Popa Costandin. 9 Aprilie 1790—9 August 1804 [5].

4. Popa Preda sin Popa Costandin, numit și Popa Preda Brânză. 16 Martie 1796 [6], 20 Dechemvrie 1803 [7], 9 Fevruarie 1805 [8], 22 Septemvrie 1808 [9], 1810 [10].

5. „Radu Ierevs", 3 Fevruarie 1805 [11].

---

1. Mitropolia București, *dosar 1493/1833*, f. 1; Acad. Română, *ms. 908*, f. 4.
2. Trecem aici numai slujitorii aflați de noi în acte. Poate că vor mai fi fost și alții, pe care însă, până acum nu-i cunoaștem.
3. Acad. Rom., *ms. 324*, f. 434.
4. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, Condica nr. 5, f. 123; „Popa Costandin ot Sivile martor".
5. Acad. Rom., *ms. 1457*, f. 54, publicat de Alex. Lapedatu, *Catagrafia Bisericilor Bucureștene*, Buc. 1907, p. 47, extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXXI (1907-1908).
6. Al. Lapedatu, *op. cit.*, p. 22.
7. Acad. Rom., *ms. 646*, f. 75: „Popa Preda ot mahalaua Sivilelor".
8. *Ibidem*, ff. 239 verso, 240.
9. Acad. Rom., *ms. 764*, f. 282.
10. Alexandru Lapedatu, *op. cit.*, p. 22.
11. Acad. Rom., *ms. 646*, f. 119; „Radu ierevs ot Sivilele", Biserica cu Sfinți, *Mineiul* pe luna August, 1780; „Să fie când am scris eu Popa Radu du

6. Popa Ioan sin Popa Ilie. 5 Martie 1791 [1], 1810 [2], 16 Aprilie 1816 [3].

7. Popa Manolache sin Neculae. 1810 [4].

8. Popa Ioniţă. 7 Aprilie 1825 [5].

9. Popa Chiriac. 20 Dechemvrie 1825 [6], 23 Aprilie 1830 [7], 21 Mai 1830 [8], 26 Octomvrie 1830 [9], 1832-1834 [10].

10. Popa Ştefan. 23 Aprilie 1830 [11], 21 Mai 1830 [12], 26 Octomvrie 1830 [13].

11. Popa Hristea. Acesta păstoreşte de la 30 Ianuarie 1832 până în anul 1854 [14].

12. Popa Stancu. De la 1832 până la 6 Aprilie 1866 [15].

13. Popa Ioniţă Colibaş. 15 Ianuarie 1855 [16]. La 14 Septemvrie 1864 este făcut Exarh şi se numeşte, de acum inainte, Preotul Ioan Exarhu Theodorescu [17]. În anul 1895 il aflăm ca paroh la biserica Oţetari, a cărei filială era biserica cu Sfinţi [18]. Moare in 1910 [19].

14. Preot Dimitrie G. Popescu. 24 Noemvrie 1879 [20].

---

hovnicul bisericii Sfinţi la August 4, pă această carte Mineiu al bisericii, cu condeiu de tăciune şi cu mâna de ţărână şi cine va citi mă va pomeni".

1. Biserica cu Sfinţi, *Mineiul pe Mai, 1780*; „Popa Ioan, 1791 Martie 5".

2. Alex. Lapedatu, *op. cit.*, p. 21.

3. Biserica cu Sfinţi, *Mineiul pe Martie 1794*: „la lt. 1791 Martie 5 am venit eu aici la biserica cu Sfinţi ce se cheamă Sivilile şi Popa Hierea. 1816 Aprilie 16. Popa Ioan".

4. Alex. Lapedatu, *op. cit.*, p. 21.

5. Acad. Rom., *ms. 751*, f. 7 verso.

6. Ibidem, *ms. 614*, f. 137 verso: „adică eu Preotul Popa Chiriacu de la b[iserica] Sfinţilor incredinţez"...

7. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*. netreb. pachet 315, doc. 4.

8. *Ibidem*, pachet 314, doc. 2.

9. *Ibidem*, pachet 315, doc. 10.

10. *Ibidem*, Condicile de stare civilă ale bisericii din mahalaua Sfinţi (Popa Herea) pe anii 1832-1865.

11. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*. netreb. pachet 315, doc. 4.

12. *Ibidem*. pachet 314, doc. 2.

13. *Ibidem*. doc. 10.

14. *Ibidem*. Condicile de stare civilă ale bisericii Sfinţi (Popa Herea) pe anii 1832-1865; v. şi Acad. Rom., *ms. 3985, f. 5*.

15. Biserica cu Sfinţi, *Liturghier*. Bucureşti 1855: „in anul 1866 Aprilie 6 a incetat din viaţă tovarăşul mieu Preotu Stancu, care am trăit cu dânsul ani 12. Şi am trăit cu dânsul foarte bine şi liniştit ca părintele cu fiu, şi pentru a urmaşilor miei să citească şi să se informeze a trăi in unire cu tovarăşii săi. Proestos şi Preot Ioan Exarhu". (Vezi şi Arhiv. Stat., Condicile de stare civilă pe anii 1832-1865).

16. Biserica cu Sfinţi, *Liturghier*. Bucureşti 1855: „Preot Ioniţă Colibaş, la leatul 1855 m'am hirotonisit aicea la această sf. biserică a mahalalii cu Sivilile"; ibidem, *Mineiul pe luna Ianuarie* din 1778: „1890. Astăzi am 35 de ani de când am luat rând ca preot la această biserică cu Sfinţi când m'am hirotonit preot la 15 Ianuarie 1875. Preot Ioan Exarhu Theodorescu".

17. Din dosarele aflate in arhiva bisericii cu Sfinţi.

18. *Idem*.

19. Comunicare orală făcută de d-na Maria Exarhu, fiica acestui preot.

20. Biserica cu Sfinţi, *Liturghier*, Bucureşti 1858: „1879 Noemvrie 24, au dat ploaie cu peatră pă la orele 11. Am insemnat eu Pr(eot) Dimitrie"; „Proes-

cele vechi au fost înstrăinate de Gheorghe şi Mihalache Mariuţeanu [1], iar cele care au mai rămas până în timpul din urmă, au fost dărâmate, după cum s'a văzut, de Primăria Capitalei, pentru lărgirea străzilor din jurul bisericii.

Biserica se întreţine astăzi din dărnicia puţinilor enoriaşi ce-i mai are. Aceştia prin epitropii lor dd. Ing. Constantin Orghidan, Bucur Bunescu şi Nicolae Madgearu, îngrijesc de tot ce are nevoe biserica pentru buna ei orânduială.

5. SLUJITORII BISERICII: PREOŢI, DIACONI ŞI CÂNTĂREŢI [2].

I. *Preoţi*. 1. Cel dintâiu preot al bisericii cu Sfinţi atestat de documente este Popa Iordache, cel care a slujit şi în biserica lui Popa Hierea. El este amintit într'un document din 4 Mai 1725. Dupăce s'a clădit biserica cea nouă, de zid, în 1728, fără îndoială că el a trecut preot la această biserică. Spunem aşa, pentru că într'o condică a Mitropoliei, unde sunt trecuţi ctitorii şi donatorii Mitropoliei, este amintit şi un „Popa Iordache, ce au fost la biserica cu Sevilele" şi care „au dat danie casele sale" [3]. Aici nu se spune când a fost acest preot la biserica „cu Sevilele", dar întrucât am găsit ca slujitor al acestei biserici numai un singur preot cu numele Iordache, credem că cel trecut în acea condică este cel aflat la 1725. Nu ştim cât timp a păstorit şi nici cine urmează după el.

2. Ceva mai târziu aflăm pe Popa Costandin. Fevruarie 9 leat 7280 (1772) [4].

3. Popa Dimitrie sin Popa Costandin. 9 Aprilie 1790—9 August 1804 [5].

4. Popa Preda sin Popa Costandin, numit şi Popa Preda Brânză. 16 Martie 1796 [6], 20 Dechemvrie 1803 [7], 9 Fevruarie 1805 [8], 22 Septemvrie 1808 [9], 1810 [10].

5. „Radu Ierevs", 3 Fevruarie 1805 [11].

1. Mitropolia Bucureşti, *dosar 1493/1833*, f. 1; Acad. Română, *ms. 908*, f. 4.

2. Trecem aici numai slujitorii aflaţi de noi în acte. Poate că vor mai fi fost şi alţii, pe care însă, până acum nu-i cunoaştem.

3. Acad. Rom., *ms. 324*, f. 434.

4. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, Condica nr. 5, f. 123; „Popa Costandin ot Sivile martor".

5. Acad. Rom., *ms. 1457*, f. 54, publicat de Alex. Lapedatu, *Catagrafia Bisericilor Bucureştene*, Buc. 1907, p. 47, extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXXI (1907-1908).

6. Al. Lapedatu, *op. cit.*, p. 22.

7. Acad. Rom., *ms. 646*, f. 75: „Popa Preda ot mahalaua Sivilelor".

8. *Ibidem*, ff. 239 verso, 240.

9. Acad. Rom., *ms. 764*, f. 282.

10. Alexandru Lapedatu, *op. cit.*, p. 22.

11. Acad. Rom., *ms. 646*, f. 119; „Radu ierevs ot Sivilele", Biserica cu Sfinţi, *Mineiul* pe luna August, 1780; „Să fie când am scris eu Popa Radu du-

6. Popa Ioan sin Popa Ilie. 5 Martie 1791 [1], 1810 [2], 16 Aprilie 1816 [3].

7. Popa Manolache sin Neculae. 1810 [4].

8. Popa Ioniță. 7 Aprilie 1825 [5].

9. Popa Chiriac. 20 Dechemvrie 1825 [6], 23 Aprilie 1830 [7], 21 Mai 1830 [8], 26 Octomvrie 1830 [9], 1832-1834 [10].

10. Popa Ștefan. 23 Aprilie 1830 [11], 21 Mai 1830 [12], 26 Octomvrie 1830 [13].

11. Popa Hristea. Acesta păstorește de la 30 Ianuarie 1832 până în anul 1854 [14].

12. Popa Stancu. De la 1832 până la 6 Aprilie 1866 [15].

13. Popa Ioniță Colibaș. 15 Ianuarie 1855 [16]. La 14 Septemvrie 1864 este făcut Exarh și se numește, de acum înainte, Preotul Ioan Exarhu Theodorescu [17]. În anul 1895 îl aflăm ca paroh la biserica Oțetari, a cărei filială era biserica cu Sfinți [18]. Moare în 1910 [19].

14. Preot Dimitrie G. Popescu. 24 Noemvrie 1879 [20].

---

hovnicul bisericii Sfinți la August 4, pă această carte Mineiu al bisericii, cu condeiu de tăciune și cu mâna de țărână și cine va citi mă va pomeni".

1. Biserica cu Sfinți, *Mineiul pe Mai, 1780*; „Popa Ioan, 1791 Martie 5".

2. Alex. Lapedatu, *op. cit.*, p. 21.

3. Biserica cu Sfinți, *Mineiul pe Martie 1794*: „la lt. 1791 Martie 5 am venit eu aici la biserica cu Sfinți ce se cheamă Sivilile și Popa Hierea. 1816 Aprilie 16. Popa Ioan".

4. Alex. Lapedatu, *op. cit.*, p. 21.

5. Acad. Rom., *ms. 751*, f. 7 verso.

6. Ibidem, *ms. 614*, f. 137 verso: „adică eu Preotul Popa Chiriacu de la b(iserica) Sfinților încredințez"...

7. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, netreb. pachet 315, doc. 4.

8. *Ibidem*, pachet 314, doc. 2.

9. *Ibidem*, pachet 315, doc. 10.

10. *Ibidem*, Condicile de stare civilă ale bisericii din mahalaua Sfinți (Popa Herea) pe anii 1832-1865.

11. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, netreb. pachet 315, doc. 4.

12. *Ibidem*, pachet 314, doc. 2.

13. *Ibidem*, doc. 10.

14. *Ibidem*, Condicile de stare civilă ale bisericii Sfinți (Popa Herea) pe anii 1832-1865; v. și Acad. Rom., *ms. 3985, f. 5*.

15. Biserica cu Sfinți, *Liturghier*, București 1855: „în anul 1866 Aprilie 6 a încetat din viață tovarășul mieu Preotu Stancu, care am trăit cu dânsul ani 12. Și am trăit cu dânsul foarte bine și liniștit ca părintele cu fiu, și pentru a urmașilor miei să citească și să se informeze a trăi în unire cu tovarășii săi. Proestos și Preot Ioan Exarhu". (Vezi și Arhiv. Stat., Condicile de stare civilă pe anii 1832-1865).

16. Biserica cu Sfinți, *Liturghier*, București 1855: „Preot Ioniță Colibaș, la leatul 1855 m'am hirotonisit aicea la această sf. biserică a mahalalii cu Sivilile"; ibidem, *Mineiul pe luna Ianuarie* din 1778: „1890. Astăzi am 35 de ani de când am luat rând ca preot la această biserică cu Sfinți când m'am hirotonit preot la 15 Ianuarie 1875. Preot Ioan Exarhu Theodorescu".

17. Din dosarele aflate în arhiva bisericii cu Sfinți.

18. *Idem*.

19. Comunicare orală făcută de d-na Maria Exarhu, fiica acestui preot.

20. Biserica cu Sfinți, *Liturghier*, București 1858: „1879 Noemvrie 24, au dat ploaie cu peatră pă la orele 11. Am însemnat eu Pr(eot) Dimitrie"; „Proes-

15. Preot Gh. Postăvaru 1894. Acesta era parohul bisericii Oţetari, de care depindea biserica cu Sfinţi [1].

După redeschiderea bisericii in 1931 [2], au fost aceşti preoţi:

16. Preot Dr. Aurel Crăciunescu 1931—1932 [3].

17. Preot Paraschiv Angelescu 1933—1935 [4]. Sub acesta biserica devine parohială.

18. Preot Dr. Olimp N. Căciulă [5].

II. *Diaconi.*

1. Diaconul Dincă, 29 Noemvrie 1856 [6].
2. Diaconul Dumitru Popescu, 29 Noemvrie 1856 [7], 1865 [8].
3. Diaconul Constantin, 1867 [9].
4. Diaconul Barbu Niculescu, 1875 [10].
5. Diaconul Ioan Iordache, 17 Februarie 1875 [11].
6. Diaconul Gheorghe Postăvaru, 1880 [12]. Ajunge apoi preot.
7. Diaconul Constantin Ionescu-Ialomiţeanu, 1882 [13]. Acesta ajunge mai târziu episcop al Argeşului, cu numele de Calist.
8. Diaconul Ioan Tomescu, 1892 [14]. A fost diacon şi la biserica Cretzulescu.
9. Diaconul Dobre Enescu, 1892[15]. Ajunge preot la sf. Elefterie.

III. *Cântăreţi.*

1. Dumitrache Dascălu, 18 Octomvrie 1794, 1801 [16], 1806 [17].
2. Anton Pann (?), 1812 [18].

---

tosu Dimitrie Gh. Popescu al bisericii cu Sfinţi, slujitor de mică copilărie la această biserică".

1. Dosarele aflate in arhiva bisericii cu Sfinţi.

2. In timpul cât biserica a fost inchisă, a fost numit pe seama ei ca paroh, părintele Grigore Pişculescu — Gala Galaction. Aceasta prin 1925.

3. Arhiva bisericii cu Sfinţi pe anul 1932.

4. *Idem*, pe anul 1932-1933.

5. *Idem*, pe anii 1935-1938.

6. Arhiv. Stat., *Minist. Instrucţ.*, dosar 4267/1856, f. 89.

7. *Ibidem*, f. 90.

8. Acad. Rom., *ms. 324*, f. 308.

9. Biserica cu Sfinţi, dosar pe anul 1860-1880.

10. *Idem.*

11. *Ibidem*, Liturghier, Buc. 1855: Diaconul Ioan Iordache 1875 Fevruarie 17.

12. *Ibidem*, dosar pe anii 1860-1880.

13. Dosarul bisericii cu Sfinţi pe anii 1860-1880.

14. *Idem*, pe anii 1890-1900.

15. *Idem.*

16. Biserica cu Sfinţi, *Mineiul pe Iulie, 1780*: „Eu Dumitrache Dascălu. 1794 Oct. 18". „Dumitrache Dascălu, 1801".

17. Ibidem, *Mineiul pe Noemvrie, 1778*: „La lt. 1806 Noemvrie 17 am citit şi eu pe acest mineiu adus fiind la mine acasă de Dumitrache dascălu bisericii. D. F. Logf.".

18. Nifon D. Ploeşteanu, *Carte de Muzică bisericească*, Buc. 1902, p. 61; cf. şi G. Dem. Teodorescu, *Viaţa şi activitatea lui Anton Pann*, Buc. 1893, p. 11.

3. Nicolae Dascălu, 5 Noemvrie 1820 [1].

4. Dascălu Anghel, 14 Octomvrie 1826 [2].

5. Dincă Dascălu, 1830 [3], 1837 [4], 1842 [5], 1843 [6]. In 1856 ajunge, după cum am văzut, diacon.

6. Vasile Dascălu, 3 Septemvrie 1832 [7].

7. Costache Dascălul, 9 Septemvrie 1832 [8].

8. Petre Dascălu, 1832 [9].

9. Dascălu Dumitru sau Dimitrie, 1 Ghenar 1816 [10], 1839 [11], 1841 [12].

10. Dascălu Ioniţă, 27 Iulie 1834 [13].

11. Dascălu Dumitru Popescu, 1839-1844 [14]. In 1879 il găsim preot la această biserică.

12. Gheorghe Dascălu, 6 Fevruarie 1848 [15].

13. Păun Constantinescu, 1864; Grigore Popescu, 1864; Theodor Rădulescu, 1864-1866; Alecu Mihai, 1866; Gheorghe Ioan

---

1. Biserica cu Sfinţi, *Mineiul pe Noemvrie, 1778*: „Ano lt. 1820 Noemvrie 5, am citit şi eu pă acest mineiu fiind şi eu la sfânta biserică aici la Sfinţi. Eu Nicolae Dascălu, să să ştie că am scris".

2. Ibidem, *Apostolul din 1704*: „Ştiut să fie din zilele Prea luminatului Domnului Grigore Dimitrie Ghica Voevod: pentru când va Dumnezeu toate sânt la oameni cu putinţă, că s'au invrednicit Ţara Rumânească să aibă domn pământean... Cu toate acestea... făcură multe şi alte... la ţărani şi la toţi de obşte. Şi am scris eu Anghel Dascălu sfintei lui Hristos biserici anume Sfinţii. Mâinile mele va putrezi, iar cine va citi mă va pomeni. 1826 Octv. 14".

3. Ibidem, *Penticostar*, Râmnic 1743: „1830. Eu Dincă Dascălu am scris".

4. Ibidem, *Mineiul pe Septemvrie*. 1779: „1837. Eu Dincă Dascălu".

5. Ibidem, *Mineiul pe Martie*, 1794: „1842 Martie in 16. Dincă Dascălu".

6. Ibidem, *Mineiul pe Noemvrie*. 1778: „Dascălu Dincă. 1843 Noemvrie in 17 de când am slujit".

7. *Mitropolia Bucureşti*, dosar 1493/1833, f. 5, „Eu Vasile Dascălu ce am fost dascăl la biserica cu Sfinţi arăt in frica lui Dumnezeu... 1832 Sept. 3. Vasile Dascălu adeverez".

8. *Ibidem*, f. 4: „Eu Costache ce am fost tocmit cu simbre la biserica cu Sfinţi... am fost tocmit pă tot anu câte tal. 120 şi am primit numai pă doi ani dă zile tal. 240, iar tal. 20 n'am primit... Eu Costache Dascălu adeverez. 1832 Sept. 9".

9. *Ibidem*, f. 14: lui dascălu Petre... 40 lei".

10. Biserica cu Sfinţi, *Mineiul pe Octomvrie 1795*: „1 Ghenar 1816. Dumitru Dascălu".

11. *Ibidem*, „Dascălul Dimitrie 1839".

12. Ibidem, *Mineiul pe Ianuarie, 1779*: Dascălu Dumitru, biserica cu Sfinţi, 1841".

13. Ibidem, *Mineiul pe August, 1780*: „Scris-am eu dascălu Ioniţă pă această sfântă carte Minei a sfintei biserici cu Sfinţi, pe vremea când a venit Măria Sa Vodă in Bucureşti la leatul 1834 Iulie 27; şi am scris cu mâna dă ţărână şi slova in veci va rămâne şi cine va citi mă va pomeni".

14. Biserica cu Sfinţi, *Mineiul pe Martie, 1794*: „Am insemnat de când am venit la Biserica cu Sivilile de m'au luat maica călugăriţa de m'au dat şi la şcoală ce am invăţat carte şi cântările bisericeşti la părintele şi la Doamna Bălaşa şi am slujit fără de leafă cinci ani şi pă urmă de la cinci ani mi-au făcut şi mie leafă pă an 70 şaptezeci, la anul 1839 şi până la 1844 şi pă urmă am urmat tot cu leafă. Mai 5. Dascălul Dumitrache Popescu".

15. Ibidem, *Mineiul pe Fevruarie, 1779*: „Să să ştie deci am fost eu robu (lui) Dumnezeu Gheorghe Dascălu la biserica cu Sfinţi la 1848 Fev(ruarie) 6".

Rasolă, 1867-1868; Ghiță Gheorghiceanu, 1868-1872; Ioan M[ărcu]lescu, 1869; George Onu, 1869-1872; Gheorghe Șopultescu, 1872; Teodor Nicolescu, 1872—1877; Nicolae Bărcănescu, 1872—1874; Ghiță Bărbulescu, 1874; Constantin D. Popescu, 1875; Dimitrie C. Popescu, 1875—1876; Constantin Ioan Atanasiu, 1877; Nicolae M. Paraschivescu, 1877; Vasile Răpoțescu, 1879; Gheorghe C. Popescu, 1880; Ioan V. Dragomir, 1880; Constantin Ionescu, 1892; Ioan Popița, 1932—1933; Constantin Păunescu, 1933—1935; iar din 1936 Dumitru Ioniță și Dumitru Giurcă [1].

6. CĂRȚI VECHI PĂSTRATE LA BISERICĂ.

În arhiva bisericii cu Sfinți se păstrează următoarele cărți vechi bisericești:

1. *Apostol*, Buzău 7212 (=1704).

2. *Penticostarion* Râmnic, 1743. Are pe una din foi următoarea insemnare: „Acest Penticostariu este al bisericii cu Sfinți din Podul Târgului de afară, unde să prăznueşte hramul Intrării in biserică a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Mariei. Și cine se va ispiti ca să-l fure să fie supt blestemul sfinților Arhierei. 1836 Mai 1, Popa Hristache".

3. *Evanghelie*. București 7258 (=1750) cu următoarele însemnări: „Această sfântă și dumnezeiască Evanghelie este a Sfinții Sale Părintelui Ștefan ce au fost protopop la Sud Ialomița. Și acum să află protopop in Plasa de jos a Bucureștilor. Carele să află cu șăderea in mahalaoa Mâncioleștilor. Dar slova este a mea cela dă mai jos iscălit. Dar mâna fiind dă țărână va putrezi, iar cei ce să vor intâmpla după vremi a ceti să nu blesteme, ci să zică: Dumnezeu să-l ierte și să-l pomenească intru impărăția sa. 1862 Dechemvrie 1. Costache Logofăt ispravnic peste județ Ialomița". Pe ultima filă stă scris: „Această Evanghelie este a mea cumpărată. Și oricarele să va ispiti ca să o fure să fie blestemat dă cei doăsprezece apostoli și de cei doăsprăzece patriarşi și de cele doăsprezece săboare. Iar oricine vor ceti cu evlavia cea cuviincioasă și văzându-mi iscălitura ce oi voiu puni-o mai jos, să zică: Dumnezeu să-l pomenească intru impărăția sa. l(eat) 1805 Ghenar 1...?)... județ Ialomița".

4. *Mineiu*, pe luna Noemvrie, Râmnic 1778.

5. *Mineele*, pe Ianuarie, Fevruarie, Septemvrie și Dechemvrie. Râmnic, 1779. Cel de pe Ianuarie are insemnarea următoare: „Aceste 12 doăsprezece minee, de lună sânt câștigate prin osteneala mea la lt. 1779 și hărăzite bisericii noastre Sevilele unde este hram Ovedenia, pentru suflet[ul] mieu și al părinților miei pomenire și cine va indrăsni să fure vreun[ul] să fie subt mare blestem. Gheorghe Vel Căpt. Mariuțean".

6. *Mineele*, pe Aprilie, Mai, Iulie și August. Râmnic, 1780. Cel de pe luna Mai are următoarea insemnare: „Acest Mineiu a fost pierdut mai mult de 20 de ani și l-am găsit eu in anul 1874. Preotul Ioan Exarhu Theodorescu".

7. *Mineiul* pe Martie, Râmnic 1794.

8. *Mineiul* pe Octomvrie, Râmnic, 1796.

9. Un exemplar din *Viețile Sfinților* pe Dechemvrie, 1835.

10. *Orologiu adică ceasoslov*, Brașov 1835.

11. *Acatistieriu*. 1836.

12. *Mineele*, București 1852.

13. *Efhologiu sau Molitfelnic*, București 1854.

14. *Penticostar*, Buzău 1854.

15. *Octoih sau Paraclitichi*, București 1854.

16. *Liturghier*. București 1855, cu următoarea insemnare: „Această sf[â]ntă și dumnezeească liturghie s'a dat in dar de la Sf-ta Mitropolie in zilele prea sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nifon ce s'a tipărit in a sfintei Mitropolii tipografie la leatul 1756(?), Mai in cinci, și s'a insemnat de mine smeritul preot Ioniță, biserica cu Sivilile ce să zice și Sfinți, mahalaoa Popa Herea".

17. *Apostol*, București 1856.

18. *Penticostar*, București 1856.

19. *Triodion sau Trei Cântări*, București 1856.

20. *Chiriacodromiu sau Tâlcuirea Evangheliilor*, București 1857.

21. *Liturghier*, București 1858.

22. *Opt glasuri și Catavasier*, 1872.

23. *Ceaslov* vechiu, fără coperte și fără inceput. Scrie pe el: „Această carte este a mea și am iscălit preot Alexandru Referendariu anul 1878 Mai 5".

24. *Triod* cu slujba sfintelor patimi, fără copertă și fără inceput.

[1] Pentru toți aceştia să se vadă dosarele bisericii cu Sfinți din anii 1860—1935.

7. PIETRE DE MORMÂNT AFLATE LA BISERICĂ.

In pridvorul bisericii, se află două pietre de mormânt, una in dreapta și alta in stânga. Pe cea din dreapta se află scrise următoarele nume: „Supt ac(e)astă piiatră odihnește-se oasile robul lu(i) D(u)mnezeu Drăghic(iu) Zaraf i Anica, carele s'au pristăvit in zile(le) prea luminatu-

lui Domnu(lu)i nostru Io Costandin Nicolae Vvd., Mart. 5, leat 1758".

Pe cealaltă piatră pisania este ștearsă, în așa fel, încât nici nu poți bănui că a fost scris ceva pe ea. Totuși D-l N. Iorga a citit și pe această piatră următoarele: „Ce... ser... ra papa i Ieromonahu Matei, Mariuța, Ene i ierei, Theodora monahia, Gheorghe Medelniceru, Maruzaniea, Radu, Safta, Zanfir" [1]. E foarte interesantă această piatră, căci este trecut aici tot neamul Popii Hierea [2].

In pronaos, in stânga, se află o altă piatră cu următoarea pisanie: „Teodor, Anastasia, Radu, Risava, Dumitru, Ștefan, Leanca, Mariea, Alecsa, Sultana, Marcu, Ștefan, Alecsa, Ecaterina, Condeșa, Țana, Stroe, Dedea, Vasile, Alecsa, Tudor".

Tot în pronos D-l N. Iorga a mai găsit încă o piatră, — care azi nu mai există—,având următoarea pisanie: „Supt această piatră odihnescu-se oasele robului Dumnezeu Enache ot Cirnavodă: au răposat in zile(le) Mării Sale D(omnulu)i Io Costandin Nicolae Alexandru Voevodu, fiindu cursu anilor lt. 7245 (1736), luna lui Octomvrie 20" [2].

In dosarul Mitropoliei Ungro-Vlahiei nr. 1493/1833 — biserica cu Sfinți — mai sunt trecute și alte pietre de mormânt, afară de cele arătate de noi până aci. Astfel găsim. „Supt această piiatră odihnescu oasile răposatului robului Dumnezeu Kir Iiazi (?) Biv vel Cupar și care s'au săvârșit în zilele Mării Sale Domnu nostru Nicolae Vvd. Alexandru Vvd. Fevr(uarie), 1 leat 7236 (1728)"; „Supt această piiatră odihnești-să oasile robului Dumnezeu Ioan. 1718 Gen. 1"; Supt această piiatră odihnește-să oasile robului Dumnezeu Ioann pros. k... 1825 Aug. 22"; „Supt aceastră piiatră odihnește oasile robului Dumnezeu Panait. 1831 Mar(tie) 27; „Supt această piiatră odihnește-să oasile roabei lui Dumnezeu Mărgărita 1830, Fev(ruarie) 10". — Aceste pisanii au fost citite și transcrise in dosarul amintit de preoții Chiriac și Stancu, ce au slujit la biserica cu Sfinți. Ce s'a făcut cu aceste pietre, nu știm. Credem, însă, că au existat cândva, căci altfel nu înțelegem cum de au fost trecute pisaniile lor în dosarele bisericii cu Sfinți.

Dumitru L. Ioniță.
Licențiat in Teologie.

---

1. N. Iorga, *Inscripții din Bisericile României*, II, București 1905, p. 206.
2. A se compara numele de pe această piatră cu spița neamului Popii Hierea, dată de noi la p. 67 din lucrarea de față.

UNIVERSITATEA BIZANŢULUI

Problema şcoalelor bizantine a făcut obiectul studiilor multor cercetători [1]. Aşa că noi nu încercăm să facem altceva in rândurile de faţă, de cât să spicuim pe urma marilor secerători.

De mult se poartă vorba asupra reorganizării şcoalelor noastre de teologie. Dar părerile sânt împărţite in această chestiune: unii susţin că şcoala de teologie, adică şcoala care pregăteşte bisericii preoţi şi ierarhi, nu poate să-şi ajungă scopul de cât în regimul actual al seminariilor şi al facultăţilor de teologie; alţii, din potrivă, găsesc că cel mai firesc şi totdeodată şi cel mai potrivit regim este cel al academiilor de teologie ardelene. Vorbe grele s'au spus şi s'au scris împotriva acestui din urmă regim. Dar atâta vreme cât discuţia se mărginea la vorbe şi articole de gazetă, oamenii nepreveniţi puteau să-şi facă o idee de partea cui este dreptatea. Insă acum in urmă lucrurile încep să se incurce.

In adevăr, controversa a fost deschisă din nou, punându-se de astă dată în bătae dovezi din istoria bisericii noastre şi a celei bizantine, spre a determina convingerea, că actualul regim al seminariilor şi facultăţilor de teologie din vechiul regat este regimul tradiţional al ortodoxiei autentice, de la care nu avem voe să ne abatem fără să păcătuim.

Astfel ni se afirmă, că nici nu se poate concepe ca şcoalele noastre de teologie să nu stea in strânsă legătură cu Statul, deoarece şcoala teologică românească este o creaţie ieşită din intima colaborare a Statului cu biserica. De altfel o continuare a unei vechi tradiţii, ce ar veni tocmai de la Bizanţul împărătesc. In imperiul bizantin celebra universitate din cetatea sfântului Constantin împăratul era, ni se spune, predominată de concepţia teologică, in care se reflecta spiritul creştin. Iar această şcoală era creaţia bazileului în firească înţelegere cu biserica, de oarece in Bizanţ întregul învăţământ era de Stat. Aşa dar şcoalele de teologie din ţara noastră nici ele nu pot exista de cât conform acestui mod armonios, pe care ni l-a lăsat moştenire Bizanţul imperial. O separare a învăţământului teologic de autoritatea Sta-

[1]. Pentru verificare şi bibliografia chestiunei cf. L. Brehier, *Notes sur l'histoire de l'enseignement supérieur à Constantinople*, in *Byzantion*, III (1926), pp. 73-94 şi IV (1927-28), pp. 13-28.

tului este o idee ce nu corespunde absolut întru nimic marei noastre tradiții ortodoxe.

Deci tipul ideal de școală teologică ortodoxă, după care să se orienteze și școalele teologice din țara noastră, este celebra universitate din Bizanț, care: *a)* era o creație a împăraților în firească înțelegere cu biserica; *b)* era o școală predominată de concepția teologică și în fine *c)* în ea se reflecta spiritul creștin.

Firește noi toți suntem mândri de acest trecut al ortodoxiei și năzuința noastră, a tuturor celor ce lucrăm la înflorirea ortodoxiei, este să ne realizăm în toate domeniile noastre duhovnicești cât mai aproape de tipul spiritual creat de Bizanț. Cu o singură condiție: acest tip să fie exact identificat, cu existență reală, iar nu tip făurit de imaginația noastră. Este necesară această rezervă fiindcă, după cum vom vedea mai departe, celebra universitate din Bizanț este departe de a fi școala teologică așa cum și-o imaginează unii. Astfel:

1. Universitatea din Bizanț, dealtfel ca și cea din Beirut și Roma, nici nu era măcar o școală de teologie. Titlul ei, dat de împăratul Teodosie II, titlul care caracterizează perfect această universitate, este: școală de *studiis liberalibus*. Adică de cunoștințe profane, care vor fi totdeauna la Bizanț opuse științei divine. Universitatea predominată de concepția teologică, reflectând spiritul creștin este necunoscută Bizanțului. Universitatea care să înglobeze într'una și aceiași sinteză cunoștințele întemeiate pe rațiune și pe observațiune cu adevărurile de credință este universitatea occidentală medievală, nu cea bizantină. Bizanțul, în toată lunga lui existență și prin toate prefacerile suferite, totdeauna a deosebit știința divină de cea profană. Moștenire a antichității păgâne, universitatea din Bizanț a fost o școală universală, în care se predau toate științele afară de teologie.

Programul universității bizantine, păstrat în cronica lui Nicolae Mesarites, constă din cele șapte — mai apoi opt — studii liberale. Din acest program, cum și din alte izvoare, reese că universitatea constantinopolitană are, pe toată durata existenței sale, caracterul unei universități veritabile înglobând în învățământul său toate cunoștințele și anume: *gramatica*, (studiul limbei), *retorica* (studiul artei oratorice și al literaturei), *dreptul*, *filosofia* (cuprinzând pe lângă metafizică și morală și științele propriu zise: fizică, istoria naturală, astronomia), *dialectica*, *aritmetica și geometria*, *muzica* și mai apoi și *medicina*.

Precum se vede, programul acestei universități cuprindea toate

ştiinţele vremii. Numai una este absolut absentă din acest ciclu de studii, anume tocmai aceea la care te aşteptai mai puţin: *teologia*. In adevăr, teologia lipseşte nu numai din programa şcoalei reformată de Teodosie II, ci şi din toate creeaţiile ulterioare.

Universitatea bizantină a dat bisericii mulţi patriarhi şi ierarhi. Ba intr'o vreme ea era chiar supt supravegherea patriarhului. Totuşi în această şcoală, teologia nu numai că nu a fost ştiinţa predominantă, dar nici măcar nu figura în program ca obiect de studiu. Deci celebra universitate din Bizanţ a fost o şcoală de *studiis liberalibus*: o şcoală universală în care se predau toate ştiinţele afară de teologie.

2. Cât de pătrunsă va fi fost această şcoală de spiritul creştinismului, mai ales după ce Iustinian închide şcoala de la Atena, cu toate frământările veacului XII, nu este prea greu de ghicit. Dar nici nu se poate afirma categoric primatul acestui duh. Să nu se treacă cu vederea, că la universitatea bizantină au funcţionat ca profesori nu numai creştini, ci şi păgâni şi încă din cei mai renumiţi. Astfel cunoaştem pe celebrul sofist *Libanius* din Antiohia, prietenul şi profesorul lui Iulian Apostatul din Nicomidia, chemat profesor la universitatea constantinopolitană de împăratul Constanţiu. Libanius nu numai că a fost păgân, ba încă şi apărător înfocat al păgânismului. La fel aflăm la această şcoală, pe timpul împăratului Zenon (478-485), încă doi profesori păgâni: pe *Temistius* Paflagonianul şi pe *Pamprepios*. Mai târziu prin veacul XII profesorul de la această şcoală, *Ioan Italiotul*, „consulul filosofilor", este judecat şi condamnat de Sinodul patriarhicesc constantinopolitan pentru doctrinele neoplatoniciene, ce el profesa depe catedră; iar în anul 1156, pe vremea împăratului Mihail Comnen, din nou se naşte un proces de erezie împotriva altui profesor de la aceaşi universitate. De altfel tot veacul XII este frământat de conflictul de doctrine dintre universitate şi biserică.

Dacă la aceasta mai adăogăm reaua părere pe care călugării bizantini o aveau faţă de universitatea aceasta şi nestăvilita opoziţiune ce i-au făcut într'una, ajungem să ne dăm seama de cât duh creştin era pătrunsă celebra universitate din Bizanţ.

3. Intemeetorul universităţii bizantine pare să fi fost însuşi Constantin-cel-Mare. Teodosie II prin edictul din 26 Fevruarie 425 a reorganizat-o, creindu-i 31 de catedre cu limbile de predare greaca şi latina.

Dar existenţa acestei universităţi a fost cât se poate de precară. In tot lungul istoriei sale, de la Constantin-cel-Mare şi până

la 1453 ea a trăit cu intreruperi destul de lungi. Astfel in vremea împăraţilor iconoclaşti — până la Teofil (830) — este desfiinţată cu totul: Leon Isaurul ii dedese foc, ei şi bibliotecei. De asemenea pe vremea cuceririi latine şcoala este desfiinţată şi profesorii împrăştiaţi. Aşa incât oridecâteori universitatea este rechemată la viaţă din lungile şi desele sincope, rechemarea seamănă mai mult a ctitorie nouă, fără insă a i se altera caracterul, definit odată pentru totdeauna de Teodosie II: şcoală de *studiis liberalibus*.

Printre reorganizările ulterioare celei a lui Teodosie II aflăm: pe cea a lui Teofil (830), Cesar Barda (858), Constantin Porfirogenitul (945), Constantin Monomahul (1045), universitatea de la Sfinţii Apostoli descrisă pe la 1200 de Nicolae Mesarites, şcoalele organizate de Ioan Vataţes in 1225 şi in fine cea de Mihail Paleologul (1261), care fiinţează până la căderea Constantinopolului.

M'am oprit asupra acestor intâmplări din viaţa universităţii bizantine cu scopul precis, de a scoate in evidenţă un fapt extraordinar de semnificativ: *printre atâţia ctitori şi organizatori, într'o atât de lungă existenţă, nu apare nici un patriarh, nici un ierarh al bisericii.* Nu există, cel puţin nu este cunoscut până acum, nici un document, nici un izvor, din care să deducem că universitatea din Bizanţ ar fi fost creaţiune a impăraţilor în firească inţelegere cu biserica.

4. Cu toate acestea, de sigur spre disperarea celor ce nu pot concepe şcoală de preoţie românească de cât subt dependenţă nemijlocită de Stat, avem dovezi sigure că asupra universităţii din Bizanţ, cu toate că la crearea, organizarea şi intreţinerea ei biserica nu avea nici un rol, de şi teologia nu numai că nu predomina aci, dar nici măcar nu era luată in program şi cu toate că această inaltă şcoală nu prea pare să fi fost predominată de spiritul creştin, totuşi incepând de prin secolul XI patriarhul exercita o mare autoritate. Unul dintre patriarhi a cărui supraveghere directă este atestată fără echivoc de izvoare este patriarhul Ioan Homatenos (1199-1206). Ceva mai târziu in şcoala reorganizată de Mihail Paleologul autoritatea patriarhului Germanos III este necontestată. Patriarhul cere impăratului schimbarea marelui logotet, directorul şcoalei, care era Gheorghe Acropolitul, din cauză de vârstă inaintată (avea exact 46 ani) şi inlocuirea lui printr'un tânăr, care avea povestea lui. Il chema Manuil Holobos. Avea nasul şi urechile tăiate şi trăia inchis intr'o mânăstire. Cel care il pedepsise astfel era însuşi Mihail Paleologul, care işi pedepsise astfel secretarul pentru păcatul de a fi compătimit pe nenorocitul copil, moştenitorul legitim al

tronului, cărui Mihail Paleologul pusese de-i scosese ochii. Cererea patriarhului a fost satisfăcută; Mihail Holobos a fost scos din închisoare şi pus directorul universităţii, afară de alte titluri de onoare ce i s'au mai dat pe lângă aceasta.

Aşa dar, din cele de mai sus reiese lămurit următoarele:

a) Celebra universitate din Bizanţ n'a fost o şcoală de teologie;

b) Teologia nu numai că n'a predominat în această şcoală, dar nici măcar n'a figurat in program ca obiect de studii;

c) Nici n'a prea fost pătrunsă de spirit creştin:

d) Era creaţiune numai a împăraţilor fără participarea bisericii.

e) Cu toate că era şcoală de Stat, cum am zice azi, totuşi— lucru ciudat! — patriarhul exercita controlul asupra acestei universităţi, nu funcţionarii imperului.

† Tit al Hotinului

PARACLISUL SPITALULUI DIN TÂRGU-NEAMŢ.

ŞTIRI DESPRE STAREA CLERULUI DE MIR PE LA MIJLOCUL SEC. AL XIX-LEA.

In anul de centenar târziu al seminariilor teologice, este bine să se ştie care era starea materială a preoţilor şi diaconilor noştri, îndată după ce au eşit cele dintâi şiruri de absolvenţi.

Dar pentrucă, în vremea din urmă multe lucruri s'au îndreptat şi o deosebită luare aminte se vede faţă de mânăstiri, cu înzestrări pe care toată lumea le laudă, pentru o mare operă culturală în sens creştin, mărturiile trecutului pot să aducă folositoare lămuriri.

Iată, din colecţia noastră de acte vechi, transcriem aci 10 cereri preoţeşti, o vie icoană a stării materiale in care intrau diaconii şi preoţii, absolvenţi a patru clase seminariale, pe la mijlocul sec. al XIX-lea, în Moldova. In grea situaţie se găseau!

Jalobele încep cu data de 30 Martie 1855 şi sfârşesc cu 19 Fevruarie 1858. Ne găsim în epoca de dinaintea regimului lui Cuza-Vodă, când mânăstirile aveau o înzestrare materială neîntrecută.

In aceste 10 cereri, formând un caiet de 10 file, înfăţişând copiile păstrate de petiţionari, preoţii şi diaconii de la Paraclisul Spitalului din Târgu-Neamţ îşi spun păsul lor şi cer mijloace de traiu, în cuvinte mişcătoare.

Textul este chirilic. Dacă adăugăm că aceste petiţii sunt scrise *de mâna „clricului"* (seminaristului, pe atunci) *Ion Creangă, neîntrecutul povestitor moldovean*, interesul lor apare într'o lumină şi mai mare.

la 1453 ea a trăit cu intreruperi destul de lungi. Astfel în vremea împăraţilor iconoclaşti — până la Teofil (830) — este desfiinţată cu totul: Leon Isaurul îi dedese foc, ei şi bibliotecei. De asemenea pe vremea cuceririi latine şcoala este desfiinţată şi profesorii împrăştiaţi. Aşa încât oridecâteori universitatea este rechemată la viaţă din lungile şi desele sincope, rechemarea seamănă mai mult a ctitorie nouă, fără însă a i se altera caracterul, definit odată pentru totdeauna de Teodosie II: şcoală de *studiis liberalibus*.

Printre reorganizările ulterioare celei a lui Teodosie II aflăm pe cea a lui Teofil (830), Cesar Barda (858), Constantin Porfirogenitul (945), Constantin Monomahul (1045), universitatea de la Sfinţii Apostoli descrisă pe la 1200 de Nicolae Mesarites, şcoalele organizate de Ioan Vataţes in 1225 şi în fine cea de Mihail Paleologul (1261), care fiinţează până la căderea Constantinopolului.

M'am oprit asupra acestor întâmplări din viaţa universităţii bizantine cu scopul precis, de a scoate in evidenţă un fapt extraordinar de semnificativ: *printre atâţia ctitori şi organizatori, într'o atât de lungă existenţa, nu apare nici un patriarh, nici un ierarh al bisericii*. Nu există, cel puţin nu este cunoscut până acum, nici un document, nici un izvor, din care să deducem ca universitatea din Bizanţ ar fi fost creaţiune a împăraţilor în firească înţelegere cu biserica.

4. Cu toate acestea, de sigur spre disperarea celor ce nu pot concepe şcoală de preoţie românească de cât subt dependenţă nemijlocită de Stat, avem dovezi sigure că asupra universităţii din Bizanţ, cu toate că la crearea, organizarea şi intreţinerea ei biserica nu avea nici un rol, de şi teologia nu numai că nu predomina aci, dar nici măcar nu era luată în program şi cu toate ca această inaltă şcoală nu prea pare să fi fost predominată de spiritul creştin, totuşi incepând de prin secolul XI patriarhul exercita o mare autoritate. Unul dintre patriarhi a cărui supraveghere directă este atestată fără echivoc de izvoare este patriarhul Ioan Homatenos (1199-1206). Ceva mai târziu în şcoala reorganizată de Mihail Paleologul autoritatea patriarhului Germanos III este necontestată. Patriarhul cere împăratului schimbarea marelui logotet, directorul şcoalei, care era Gheorghe Acropolitul, din cauză de vârstă înaintată (avea exact 46 ani) şi înlocuirea lui printr'un tânăr, care avea povestea lui. Il chema Manuil Holobos. Avea nasul şi urechile tăiate şi trăia închis într'o mănăstire. Cel care îl pedepsise astfel era însuşi Mihail Paleologul, care îşi pedepsise astfel secretarul pentru păcatul de a fi compătimit pe nenorocitul copil, moştenitorul legitim al

tronului, cărui Mihail Paleologul pusese de-i scosese ochii. Cererea patriarhului a fost satisfăcută; Mihail Holobos a fost scos din închisoare și pus directorul universității, afară de alte titluri de onoare ce i s'au mai dat pe lângă aceasta.

Așa dar, din cele de mai sus reiese lămurit următoarele:

a) Celebra universitate din Bizanț n'a fost o școală de teologie;

b) Teologia nu numai că n'a predominat în această școală, dar nici măcar n'a figurat în program ca obiect de studii;

c) Nici n'a prea fost pătrunsă de spirit creștin:

d) Era creațiune numai a împăraților fără participarea bisericii.

e) Cu toate că era școală de Stat, cum am zice azi, totuși — lucru ciudat! — patriarhul exercita controlul asupra acestei universități, nu funcționarii imperului.

† Tit al Hotinului

PARACLISUL SPITALULUI DIN TÂRGU-NEAMȚ.

ȘTIRI DESPRE STAREA CLERULUI DE MIR PE LA MIJLOCUL SEC. AL XIX-LEA.

In anul de centenar târziu al seminariilor teologice, este bine să se știe care era starea materială a preoților și diaconilor noștri, îndată după ce au eșit cele dintâi șiruri de absolvenți.

Dar pentrucă, în vremea din urmă multe lucruri s'au îndreptat și o deosebită luare aminte se vede față de mânăstiri, cu înzestrări pe care toată lumea le laudă, pentru o mare operă culturală în sens creștin, mărturiile trecutului pot să aducă folositoare lămuriri.

Iată, din colecția noastră de acte vechi, transcriem aci 10 cereri preoțești, o vie icoană a stării materiale în care intrau diaconii și preoții, absolvenți a patru clase seminariale, pe la mijlocul sec. al XIX-lea, în Moldova. In grea situație se găseau!

Jalobele încep cu data de 30 Martie 1855 și sfârșesc cu 19 Fevruarie 1858. Ne găsim în epoca de dinaintea regimului lui Cuza-Vodă, când mânăstirile aveau o înzestrare materială neîntrecută.

In aceste 10 cereri, formând un caiet de 10 file, înfățișând copiile păstrate de petiționari, preoții și diaconii de la Paraclisul Spitalului din Târgu-Neamț își spun păsul lor și cer mijloace de traiu, în cuvinte mișcătoare.

Textul este chirilic. Dacă adăugăm că aceste petiții sunt scrise *de mâna „cliricului"* (seminaristului, pe atunci) *Ion Creangă, neîntrecutul povestitor moldovean*, interesul lor apare într'o lumină și mai mare.

I

Onoratei Inspecții a Ospitalului sf. mânăstiri Neamțul și Secul, preoții și dieaconii slujitori Paraclisului pomenitului Ospital, jalobă.

Nu cerem cele ce nu ni să cuvin, ci cerem numai ceeace să va socoti de ajuns pentru traiul unui *familier*, petrecător în oraș și cu slujba la asăminea casă, chiar și dupre făgăduința ce am avut-o dată de Pre[a] Cuvioșia Sa Părintele Neonil Starețul (acum răposat), în ființa Preosfinției Sale Părintelui Mitropolit, la strămutarea noastră de pe la locurile în care ne găseam, făgăduindu-ne că toate cele trebuitoare ni să vor da de către sf. mânăstire.

Dar, din a noastră nenorocie, Prea Cuvioșiea Sa Părintele Starețul, fiind mai mult bolnav, s'au săvârșit din această vremelnică vieață rămâind noi nepuși nici întru o regulă.

Și de și noi, în mai multe rânduri, am arătat nevoile și lipsurile noastre, de carele credem că și onorata Inspecție este încredințată, nu numai Prea Cuvioșiei Sale Părintelui Nathanail Starețului, ci și Inalt Preaosfințitului Mitropolit, la care Preosfinția Sa privește ca întru o oglindă drepturile a totului clir, — au hotărît să ni să dee cele de mulțămire, la care vedem că nici până acum nimic nu s'au urmat.

Pentru care, cu smerite metanii, ne rugăm onoratei Inspecții, spre a pune în lucrare pentru a noastră mulțămire, — și-i va rămâne o vecinică pomenire. *1855, Mart. 30.*

II

Onoratei Inspecții a Ospitalului din acest Târg-Neamțului, preoții și dieaconii slujitori la Paraclisul Ospitalului, jalobă.

In mai multe rânduri, *verbal* și prin înscris, am jăluit nu numai onoratei Inspecții, ci chiar și Inalt prea Cuvioșiei Sale Părintelui Stareț, arătând nevoile și lipsurile noastre, și nici pără acum rezoltatul n'am căpătat.

Insă acum, viind în ce[a] mai mare lipsă, și nici credit la niminea mai având, cu supunere rugăm pe onorata Inspecție, să binevoiască a ne rugula lefi potrivite pentru viețuirea unui familioner.

Căci noi, pe temeiul verbalei făgăduinți a Pre[a] Cuvioși[e]i Sale Părintelui Neonil Starețului, ce chiar în ființa și a Inalt Preaosfințitului Mitropolit ne-au hotărît, că ni va da câte una mie doă sute lei, doăsprezăce merță popușoi, doă merță grâu, doă fălci iarbă, un rând de strae și alte producturi trebuitoare pe fieștecare an, la fieștecare nume; din care am și priimit, în timpul

pomenitului Stareţ la care noi, pe temeiul acesta, ne-am strămutat, de pe la locurile noastre, la pomenitul paraclis, unde ne-am pierdut şi zăstrea de la părinţi ce am avut.

Sau, dacă nu face trebuinţă de noi, cu *onor* facem rugăminte ca hotăritor, prin înscris, să ni să facă cunoscut, să ştim ce vom urma. *1856 Mart. 18.*

III

Inalt Prea Cuvioşii Sale D. Domn Dionisie[1], *Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcul, preoţii şi dieaconii slujitori la paraclisul Ospitalului din Târgu-Neamţului, jalobă.*

Timpul primăverii au sosit, sărbătorile s'au apropiat şi noi nici o închipuire de cele trebuitoare pentru îmbrăcămintea şi hrana copiilor şi a noastră nu avem.

Pentru aceia, cu supunere şi prea plecate metanii, cădem la mila Inalt Prea Cuvioşii Voastre, să binevoiţi a ne da cele trebuitoare pentru vieţuirea noastră şi a familiilor, să nu ne mai pedepsim, căci toate închipuirile am sfârşit.

Iară de nu vă face trebuinţă de noi, hotărîţi-ne, să ştim ce vom urmà. *1856 Mart. 20.*

IV

Inalt Prea Cuvioşii Sale Domnului Domn Dionisie, Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcul, slujitorii de la paraclisul Ospitalului din Târgu-Neamţului, jalobă.

Inalt Prea Cuvioase şi milostive Stăpâne! Toate închipuirile pentru vieţuirea noastră am sfârşit, încât acum nu ne mai rămâne alta decât: cu lacrămi şi prea plecate metanii, cădem la mila şi bunătatea Inalt Prea Cuvioşii Voastre, să vă milostiviţi a ne da cele trebuitoare pentru vieţuirea noastră şi a familiilor.

Iar dacă împregiurările nu vă iartă a ne da, dupre făgăduinţa Prea Cuvioşiei Sale Părintelui Neonil Stareţului, apoi cu supunere ne rugăm să binevoiţi a porunci a ni să da locuri de hrană, potrivit aşăzământului, unde să va socoti, spre a pute[a] şi noi îndeplini slujba bisăricii, şi a nu ne rămâne munca zădarnică, şi şasă sute lei pe an, ca la unii ce sântem osăbiţi de preoţii cu popoară, încredinţându-vă că neştearsă pomenire vă va rămâne şi cereasca plată. *1856 Mart. 28.*

V

Inalt Prea Cuvioşii Sale Părintelui Gherasim, Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcul, preoţii şi dieaconii sărvitori la paraclisul Ospitalului din Târgu-Neamţului, jalobă.

1. Să se observe modul de adresare.

Vedem că chiar de la inceputul stăreţiei Inalt Pre[a] Cuvioşiei Voastre, toate le reformaţi şi le statorniciţi, spre a ave[a] fiecare în viitor linişte şi pace.

Drept aceea, cu supunere cădem şi noi la mila Inalt Prea Cuvioşii Voastre, să vă milostiviţi de a regulà şi a statornici şi pentru noi cele trebuitoare, pentru înlesnirea vieţii noastre şi a familiilor, ca şi noi să putem îndeplinì sărviţiea ce ne stă asupra-ne, încredinţându-vă că sântem în cea mai mare lipsă şi nevoe, rămâindu-vă cerească plată. *1856 Săptembre 26.*

VI

Prea Cinstit Dumisale Marelui Logofăt Grigore Crupenschi, preoţii şi dieaconii sărvitori la paraclisul Ospitalului din politiea Neamţului, umilită jalobă.

Incredinţaţi sântem că chiar din povăţul Proniei cereşti, Inalta Cârmuire v'au orînduit la aceste sf. m-ri de a le regulà şi a le statornicì toate cele ce de cuviinţă veţi găsi, spre a ave[a] în viitor fiecare linişte şi pace.

Drept aceea, şi noi, cu supunere cădem la mila şi bunătatea Dumilor-voastre, de a regula şi a statornicì cele ce veţi socotì de cuviinţă, pentru înlesnirea vieţii noastre şi a familiilor.

Căci de şi până astăzi, timp de 4 ani, am îndeplinit sărviţiea cu care sântem însărcinaţi, însă prin agiutorul puţinului avut de la ai noştri părinţi, din zi în zi aşteptând împlinirea făgăduinţii Pre[a] Cuvioşii Sale Părintelui Stareţ Neonil (acum răposat), ce verbal ne-au hotărit, chiar şi în fiinţa Inalt Preosfinţitului Mitropolit, că ni va da toate cele trebuitoare pentru înlesnirea vieţii noastre, însă acum am sfârşit toate închipuirile, lăsându-ne numai la bunătate[a] Dv. a critica [1] de să poate să trăiască un *familioner* în oraş cu un leu şi patrusprezece parale pe zi, din care atârnă atât hrana, cât şi îmbrăcămintea, încredinţându-vă că neştearsă pomenire vă va rămâne. *1856 Săptembre 26.*

VII

Prea Cuvioşiei Sale Părintelui Gherasim. Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcul, preoţii şi dieaconii sărvitori la paraclisul Ospitalului din politiea Neamţului. jalobă.

Vedem că chear de la începutul stăreţiei Prea Cuvioşiei Voastre, toate le *reformaţi* şi le statorniciţi spre a ave[a] fiecare în viitor linişte şi pace.

Drept aceea, cu supunere cădem şi noi la mila Prea Cuv.

1. A judeca.

Voastre, să vă milostiviţi de a regula şi a statornici şi pentru noi cele trebuitoare pentru înlesnirea vieţii noastre. Nu în altă privire, ci pe acest temeiu, că toţi slujitorii sf. lăcaşuri, cari au şi popoară, îşi au drepturile lor, potrivit aşezământului, dar nu ca la asăminea casă, iară noi cu totul sântem lipsiţi.

Prea Cuvioase Părinte, noi sântem aşăzaţi la numita bisărică de răposatul Părintele Stareţul Neonil, cu leafă hotăritoare una mie două sute lei şi productele trebuitoare, de fiecare nume pe an, ca la o bisărică ce nu are popor; din care am şi luoat, în vieaţa Sf. Sale Părintelui Neonil. Apoi, de la trecerea din vieaţă a Sf. Sale, Părintele Stareţ Nathanail au început a ne mai imputina! Dar Părintele Stareţ Dionisie cu desăvârşire, având numai atâta norocire, că în timpul inspecţiei Sf. Sale Păr. Ieromonah Teofan, ne-au mai înlesnit cu câte ceva; iară de la alţii nu am luat nimic. La care asăminea lipsuri, nesuferitoare omenirii, ne-au adus cele mai mari sărăcii, foame şi golătate [1].

Incredinţaţi fiind şi noi că sf. m-re pre mulţi săraci şi nevoeşi îi îmbrăţoşază şi îi milueşte, cu cât noi vârtos pre noi, ca unii ce servim Sf. Oltar, timp acum de patru ani; în care timp am pierdut şi puţinul avut ce-l ave[a]m de la părinţi.

Pentru care, cu lăcrămătoare metanii, cădem la picioarele Pre[a] Cuv. Voastre, a vă milostivi şi a ne da tot *rezoltatul*, rămâindu-vă cerească plată în înfricoşată zioă a judecăţii.

1856, Octomvrie 26.

VIII

Inalt Pre[a] Cuvioşiei Sale Părintelui Gherasim Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţului şi Săcului preoţii şi dieaconii slujitori la paraclisul Ospitalului din Târgu Neamţului, jalubă.

Pentru sărviţiea ce cu sârguinţă ne silim a îndeplini la bisărica pomenitului Ospital, unde nu este popor, nimic nu cerem mai mult decât aceea ce aşezământul ţării hotărăşte, sau aceea ce Prea Cuvioşiea Sa Părintele Stareţ Neonil, fondatorul acestui Ospital [ne-au dat], care şi în fiinţa Inalt Preaosfinţitului Mitropolit, verbal ne-au hotărit, că ni si vor da toate cele trebuitoare, în privire că Pre[a] Cuvioşiea Sa ne-au adunat de pe la locurile în care ne aflam şi ne-au adus la acest sfânt paraclis, spre a fi miluiţi şi cunoscuţi, precum easte şi bisărica, iară nu mai săraci şi mai lipsiţi decât toţi, precum ne aflăm în timpul de faţă, din cauză că, de la moartea Cuvioşiei Sale, toate s'au mai scumpit,

1. Din opera lui Creangă nu lipseşte această expresie!

precum opşteşte iaste cunoscut, iară nouă din timp în timp tot mai puţin ni s'au dat de către sf. m-re.

Insă văzind noi că Inalt Pre[a] Cuvioşiea Voastră, cu toată sârguinţa, vă sâliţi a îndeplini scopurile răposatului bun Părinte, de aceea dar, cu supunere, cădem la mila Inalt Pre[a] Cuvioşiei Voastre, a vă milostivi asupra noastră, de a ne da cele trebuitoare, încredinţindu-vă că neştearsă pomenire vă va rămâne.

1856, Deche[m]vre 20.

IX

Prea Cuvioşiei Sale Părintelui Gherasim, Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcul, slujitorii de la paraclisul Ospitalului din Târgul Neamţului, jalubă.

In privirea neapăratelor noastre nevoi, siliţi am fost a cere leafă la părintele Dionisie Inspectorul Ospitalului, la care ne-au propus că, fără blagoslovenia Pre[a] Cuv. Voastre, nu voeşte a ne da, supt cuvânt că ar fi oprit de părintele Cămăraşul a da, pentru o ţidulă ce este la cămară, din vremea inspecţiei părintelui Teofan.

Pentru care, cu lacrămi, cădem la picioarele Prea Cuv. Voastre, să binevoiţi a ne regula şi a poronci ca să ni să sloboadă leafă, spre a ne pute[a] şi noi închipui măcar zilnica hrană, rămăindu-vă neştearsă pomenire. *1857 Deche[m]vre 31.*

[Pe această cerere, găsim următoarea rezoluţie a arhim. Gherasim]: „Intăi Ghenarie primită. Această reclămaţie nefiind potrivită cu firea pricinii, să va înnapoì, fără nici o punere la cale, jăluitorilor".

X

Prea Cuvioşiei Sale Părintelui Gherasim, Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcului, slujitorii de la paraclisul Ospitalului, jalbă.

Pre[a] Cuvioase Părinte, noi sântem aşăzaţi la numitul paraclis de părintele Stareţul Neonil, chiar şi în persoana Inalt Preasfinţitului Mitropolit, că ni să vor da de către sf. m-re leafă mulţămitoare, precum şi alte producturi trebuitoare de fiecare nume pe an, ca la o bisărică ce nu are popor, spre a [putea] şi noi îndeplini slujba ce ne priveşte şi ca la unii ce sântem trăitori în oraş, din care am şi luoat în vieaţa Sf. Sale Părintelui Stareţ Neonil. Apoi, după trecerea din vieaţă a Sf. Sale bunului Părinte Neonil, Părintele Stareţ Nathanail au început a ne mai împuţina, dar Părintele Stareţul Dionisie cu desăvârşire, având numai atâta norocire că, în timpul inspecţiei Sf. Sale Părintelui Ieromonah

Teofan, ne-au mai împlinit cu câte ceva. Iară acum de toate, cu desăvârşire, ne vedem lipsiţi, un lucru nesuferitor omenirii, şi, din timp in timp, văzind sporirea scumpetii în toate, precum opşteşte easte cunoscut, însă noi în mai multe rânduri am arătat rugăminte, atât verbal cât şi in număr de zăce jalbe, care să păstrează in copii, şi nu ne-am putut noroci să căpătăm măcar o rezăluţie, până la cea mai de pe urmă, pe care vedem o rezăluţie pusă că reclămaţiea nu easte potrivită cu firea pricinii.

Noi îndrăznim a vă arăta, că firea pricinii easte lipsa hranii, golăciunea şi multa sărăcie cu care sântem impresuraţi.

Noi vedem că chiar în bugetul Ospitalului, pentru o singură gură a unui monah, osăbit de haine, vin, casă de şedere, încălzirea, luminarisirea şi altele, li s'au încuviinţat încă câte şasăzăci şi patru parale pe zi asupra mâncării; iară nouă ni s'au dat numai câte cincizăci parale pe zi, din care ni să atârnă tot traiul vieţii noastre şi a familiilor.

Socotiţi, Prea Cuvioase Părinte, drept, câtă deosăbire easte între mulţămirea unui singur om ce s'au zis mai sus, de a unuea dintre noi, care ne găsim câte cu trei-patru copii, nu mai puţin luând sama şi la săvârşirea slujbei a unuea şi a altuea.

Pentru care, cu supunere, cădem la mila Pre[a] Cuv. Voastre, să bine-voiţi a ne regula şi pe noi cu cele de cuviinţă, şi vă va rămâne cereasca plată. *1858 Fevruar 19.*

Conţinutul acestor 10 cereri trebuie pus in legătură, fireşte, cu tot materialul privitor la starea clerului nostru român în prima jumătate a sec. XIX-lea. O vom face, în lucrarea noastră despre acest subiect. Deaceia, aci, nu vom da decât vreo câteva lămuriri asupra însemnatelor mărturii documentare. Ca primă referinţă de text, arătăm că întregul caet, scris chirilic, cum am spus, de mâna seminaristului Ion Creangă, este vizat, în Fevruarie 1858, de către protopopul II de Neamţ, de atunci, „Grigorie Conta Iconom", care nu e altul decât tatăl filosofului şi ministrului. Este singura mărturie scrisă ce se cunoaşte în prezent de la acest preot, din timpul protopopiatului său de la Neamţ.

In al doilea rând, nu vor scăpa nimănui cuvintele de laudă şi de bine ce se rostesc cu privire la viaţa şi activitatea „bunului" Neonil, stareţul despre care „Amintirile" lui Creangă vorbesc aidoma. Incă o dovadă c'avem înainte o figură luminoasă din trecutul sf. mănăstiri Neamţul. Faţă de preoţii şi diaconii de mir, slujitori la Spitalul din Târgu-Neamţ, o „fondaţie" a sa, Neonil

s'a purtat ca un adevărat părinte! Şi este cu adevărat pilduitoare calea urmată de Neonil: opera socială a mânăstirilor el o înţelege în de aproape legătură cu oraşele, cu societatea, cu clerul de mir. Să se fi lucrat la noi neintrerupt în acest chip, alta ar fi fost faţa religioasă a satelor şi mai ales a oraşelor noastre!

In al treilea rând, observăm din textele acestor plângeri preoţeşti de la Neamţ, un stil vioiu, concis. Multele neologisme sunt explicabile: lume nouă, şcoală nouă. Trecem peste ele. Dar şi în ele, cercetătorul vede astăzi pitorescul graiului lui Creangă. Era doar în joc soarta familiei sale. El scrie pentru durerea moşului său, preotul Gheorghie, slujitor la paraclisul din Târgu-Neamţ, cu hramul sf. Dimitrie; despre această biserică, statistica sf. Mitropolii din Iaşi (întocmită în 1869) spune că e fondată în anul 1845, iar preotul Gheorghe Creangă era absolvent de Seminar, din anul 1850 şi preot din anul 1852. „Poporul" acestor modeşti slujitori printre cari: pr. Ioan Nicolae, pr. Ioan Mărgean, diaconul T. Vasiliu, era format numai din „bolnavii din spital".

Aibă răbdare cititorul şi pătrundă bine aceste plângeri sincere, dintre care 9 au rămas fără rezoluţie, iar cea de a 10-a este un protest uitat...

El însă prezintă cel mai mare interes istoric, căci pune neted, curajos fără sfială problema stării grele a clerului de mir.

A făcut-o atunci seminaristul, eminent cap de promoţie, şcolar iubit al Scribăneştilor unionişti şi luminaţi, Ion Creangă, apărând cauza preotului Gheorghe, fratele Smarandei, mama sa de la Humuleşti; dar el, care peste un an avea să se facă diacon, a dovedit prin aceasta că vine în ajutorul întregei preoţimi de mir din acea vreme şi de totdeauna.

La centenarul Seminariilor, o întâmplare fericită face ca să iasă la lumină, prin acest document de seamă, nu numai dovada greutăţilor materiale cu care aveau de luptat absolvenţii, dar şi icoana fidelă a unui dor de mai bine, în lumea celor umili, zugrăvită de pana iscusită a unui seminarist. Econ. **D. Furtună.**

DOVEZI DE CREDINŢĂ LA BĂTRÂNII NOŞTRI

Cercetând hârtiile vechi privitoare la schitul Gorovei din jud. Dorohoi, nu odată am dat de ajutoarele făcute acestui sfânt lăcaş de către familia Ghica-Deleni. Această familie îşi avea un schit pe moşie. Totuşi, dintr'o pricină sau alta, ţinea mai mult la schitul Gorovei, unde se afla icoana făcătoare de minuni a sfântului Ioan

Botezătorul. Egumenul de la Gorovei, prin 1850. avea subt supravegherea sa schitul Deleni şi Feteşti, slabe şi sărace, care mai pe urmă s'au şi desfiinţat.

La vreme de nevoie, cerând vreo intervenţie in folosul schitului, Ierotei Lemne nacialnicul Goroveiului, se adresează in aceşti termeni boerului Gheorghe Ghica (Iordache), la 25 Iulie 1836: „Cu adâncă smerenie mă inchin Evsevi[e]i Voastre, făcătorul meu de bine, cucoane Iordachi!".

Trecură ani la mijloc. Egumen la Gorovei era acum, in 1853, arhimandritul Vitalie nepotul lui Ierotei. Acesta primeşte următoarea scrisoare de la familia Ghica-Deleni, scrisă de *Pulheria Ghica*.

Cu multă plecăciune inchinându-mă, sărut mâna Prea Cuvioşii Voastre!

Cu mare mâhniciune şi cu multe lacrămi alerg la mila şi ajutorul Maicei Domnului, ca prin rugăciunile acelui sfânt sobor să se milostivească Maica Domnului să rădice din patul boalei şi a durerei pe robul seu Gheorghe soţul meu, care acum cumplit pătimeşte şi eu nu am altă nădejde decât la milostivire[a] şi agiutoriul cel grabnic a Maicei Domnului; triimit două sute lei, ca să facă priiveghere pentru sănătate[a] soţului meu.

Şi Sânt a Prea Cuvioşi[e]i Voastre, plecată fiică sufletească.

[vara anului 1853] *Pulheria Ghica.*

Gheorghe Ghica-Deleni, bolnavul din scrisoare,este unul dintre cei mai mari boeri ai timpului. Frate cu marele logofăt Alex. Ghica, el era unchiu drept Domnitorului Grigore Alex. Ghica deatunci († 1857).

Nici Pulheria Ghica nu era mai pre jos. Ea era născută Balş. Scrisoarea ei, cerând harul pentru soţul care pătimeşte cumplit, in boală grea, este un document de seamă in ce priveşte sentimentul religios de la noi. Să se observe bine: graiul este presărat cu cuvinte din rugăciunile sfântului Maslu.

Interesant e, că drept mulţămire lui Dumnezeu, credincioasa doamnă trimite egumenului de la Gorovei, aceste rânduri:

Cu multă plecăciune inchinându-mă, sărut mâna Prea Cuvioşii V(oastre) părinte arhimandrite!

Primiţi, vă rog, un rând de veşminte la acel sfânt lăcaş: un felon de adamască de mătasă mur cu galbăn, un epitrahil la feliu, un văzduh, doă procoveţă, o pereche naraclıţă tot la feliu şi un stihariu preuţăsc tot de mătasă roşie, — rugându-Vă a se trece in condica sfintei monastiri şi a nu ne da uitării la sfintele rugăciuni. Şi sănt a Prea Cuvioşii Voastre plecată fiică sufletească,

[1]853 Octomvr. 27. *Pulheria Ghica.*

De astă dată, scrisul nu mai este indurerat, ci liniştit, răbdător, plin de recunoştinţă. Cu fapta milostivirii Pulheria Ghica venia acum şi se inchina Maicii Domnului, dovedind aceiaşi credinţă religioasă, ca şi in clipa când ii cerea grabnic ajutor pentru soţul ei aflat in boală. Ea nu uită pe Dumnezeu şi se roagă din inimă călugărilor ca nici ei să n'o uite, in sf. slujbe. E tot ce poate fi mai frumos şi mai românesc ca datină din partea unei familii boereşti.

Dacă ne gândim că soţii Gheorghe şi Pulheria Ghica au zidit pe moşiile lor, bisericile atât de frumoase din Maxut (1842), din Slobozia-Feredeieni (1851) şi din Pârscovaci (1853), reiese că măcar ultima a fost făcută drept mulţumire lui Dumnezeu pentru ridicarea din boală, precum se vede din aceste scrisori.

Pe un Mineiu, aflat astăzi in biserica din Slobozia-Feredeieni jud. Botoşani, citim aceste rânduri scrise de mâna doamnei Pulheria Ghica:

Acest Mineiu s'au cumpărat de mine şi de soţiia mea Pulheria născută Baloş, pentru biserica din Slobozie, a sf. mucenic Gheorghie, care s'au zidit de noi şi s'au înzestrat cu toate cele trebuitoare. 1853 Avg[ust] 18. (ss) *Iordachi Ghica Logofăt.*

Notiţa aceasta spune foarte multe lucruri. Iorgachi Ghica se făcuse acum mai bine, ridicându-se din boala grea de care suferise. Soţia lui doamna Pulheria, scrie cu mâna ei toată însemnarea, iar soţul insănătoşit iscăleşte. Econ. **D. Furtună.**

CĂRŢI VECHI DE SLUJBĂ

LISTE ÎNTOCMITE DE STUDENŢII FACULTĂŢII DE TEOLOGIE DIN BUCUREŞTI

I. Brezoiu-Vâlcea, biserica Vovidenia.

Octoih mare. Bucureşti 1792; *Cazanie*, Râmnic 1792; *Penticostar*, Bucureşti 1800; *Evanghelie*, Sibiu 1805; *Molitvenic*, Bucureşti 1832; *Liturghie*, Bucureşti 1833; *Liturghie*, Râmnic 1862; *12 Minee*, Râmnic 1862. *Marica C. Gheorghe.*

II. Bucureşti, biserica Cărămidarii de Jos.

Carte folositoare de suflet, Bucureşti 1799; *Vieţile sfinţilor* pe Septemvrie, Neamţ 1807; *Vieţile sfinţilor* pe Fevruarie, Neamţ 1812; *Vieţile sfinţilor* pe Iulie, Neamţ 1814; *Psaltirea*, Braşov 1816; *Adunare pe scurt a dumnezeeştilor dogme ale credinţei*, Neamţ 1816; *Carte sau adunare pe scurt a dumnezeeştilor dogme ale credinţei*, Neamţ 1816; *Irmologhion sau Catavasier bisericesc*, Viena 1823; *Cuvinte puţine dintre cele multe ale lui Vasile cel Mare şi Grigore*

cuvântătorul. Bucureşti 1827; *Puţul sf. Ioan Gură-de-Aur*, Buzău 1834; *Vieţile sfinţilor* pe Septemvrie, Octomvrie, Noemvrie, Dechemvrie, Ianuarie, Fevruarie, Aprilie, 1835; *Vieţile sfinţilor* pe Mai (2 vol.), Iunie (2 vol.), Iulie, August, 1836; *Noul Testament*. Smirna 1846; *Evhologhion adică Molitvelnic bogat*, Sibiu 1847; *Ceaslov*, Bucureşti 1859; *Liturghie*, Bucureşti 1862; *Prescurtare de antologhie sau manual de cântări bisericeşti*, R.-Vâlcii 1875; *Expunerea doctrinei bisericeşti creştine ortodoxe*, Huşi 1875. *Apostolescu C. Irinel.*

III. Bucureşti, biserica Oţetari.

Triodion, Bucureşti 1746; *Mineiu* pe Maiu, Râmnic 1780; *Slujba Cuviosului Dimitrie Basarabov*, Bucureşti 1801; *Penticostarion* (grecesc), Veneţia 1805; *Penticostar*, Bucureşti 1820; *Penticostariu*, Neamţ 1834; *Heruvico-Kinonicar*, Bucureşti 1847; *Ceaslov*, Neamţ 1850; *Octoih*, Bucureşti 1854; *Cazanie*, Bucureşti 1858.

Olescu T. Alexie.

IV. Bucureşti, biserica Popa-Nan.

Evanghelie, Râmnic 1747; *Simeon din Tesalonic*, Bucureşti 1765; *Cazanii*. Bucureşti 1768; *Penticostarion*, Bucureşti 1783; *Mineiele*, Buda 1804-1805; *Teofilact al Bulgariei*, Iaşi 1805; *Molitveanic bogat*, Bucureşti 1819; *Catavasier*, Buzău 1833; *Puţul sf. Ioan Gură de Aur*, Buzău 1833; *Liturghie*, Bucureşti 1833; *Apostol*, Iaşi 1835; *Liturghie*, Buzău 1835; *Vieţile sfinţilor* pe Martie, Aprilie, Mai, Iunie şi Septemvrie, Bucureşti 1836; *Kiriacodromion*, Buzău 1839; *Psaltirea*, Bucureşti 1856; *Efhologiu sau Molitfelnic*, Bucureşti 1858; *Liturghie*, Bucureşti 1858; *Acatistul Maicii Domnului*, Sibiu 1876.

Ionescu Gh. Gheorghe.

V. Cotul Vale, Uda de Sus-Argeş,
biserica Adormirea Maicii Domnului

Triod, Râmnic 1731; *Cazanie*, Râmnic 1741; *Ceaslov*, Bucureşti 1767; *Octoih*, Buda 1816; *Octoih*, Buda 1831; *Molitfelnic*, Bucureşti 1832; *Evanghelie*, Sibiu 1844; *Tipic*, Bucureşti 1851; *Mineiele*, Bucureşti 1852; *Liturghie*, Bucureşti 1855; *Apostol*, Bucureşti 1856. *Diaconu C. Gh.*

VI. Fedeleşoiu-Argeş, biserica Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel.

Evanghelie, Râmnic 1734; *Antologhion*, Râmnic 1737; *Penticostarion*, Bucureşti 7251 (1743); *Penticostarion*, Râmnic 1767; *Mineiele*, Râmnic 1778—1780; *Triodion*, Râmnic 1782; *Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului* (traducere), Bucureşti 1765; *Evhologhion* (τὸ μέγα), 1811; *Octoih sau Paraclitiki*, Râmnic 1810; *Liturghie*, Râmnic 1830; *Pateric*, Bucureşti 1828; *Anastasimatar* de Macarie Iero-

monahul *, Viena 1823; *Irmologhion* de Macarie Ieromonahul *, București 1823; *Teoriticon* de Macarie Ieromonahul *, Viena 1823; *Ale lui Iosif monahul Vrienie 22 cuvinte pentru purcederea Sf. Duh* (trad. de mitropolitul Grigorie), Buzău 1832; *A fericitului Teodoret al Cirului tâlcuire la cei 150 de psalmi* (tălmăcire de Iosif episcopul Argeșului), Buzău 1840; *Heruvico-kinonicar* de Anton Pann *, București 1847; *Sf. Scriptură pe scurt* (din grecește de Eufrosin Poteca), București 1847; *Irmologhion* de Anton Pann *, București 1846; *Elementele dreptului bisericesc* de Andrei Șaguna, Sibiu 1855, ed. II; *Mărturisirea ortodoxă*, București 1859; *Manual de pravilă bisericească*, R.-Vâlcii 1854; *Tipic bisericesc*, R.-Vâlcii 1861; *Irmologhion* de Anton Pann *, București 1854 ed. II; *Minei pe Ianuarie*, București 1852; *Octoih mare*, București 1859; *Gramatică, Anastasimatar și Irmologiu de cântări bisericești* *, Buzău 1856; *Biblia sau Sf. Scriptură a Testamentului Nou*, Buzău 1856; *Apostol*, București 1856; *Predicatorul* (jurnal eclesiastic), 1857-1859; *Psaltirea*, București 1856; *Calendar*, anul 1859; *Antologhie*, tom. I *, Buzău 1856; *Liturghier*, R.-Vâlcii 1862; *Antologhion* *, de Nectarie Frimu, Neamț 1840; *Mineiele* pe Octomvrie, Dechemvrie, Fevruarie și Iunie, R.-Vâlcii 1862; *Apostol*, București 1856; *Slujba Sf. Învieri*, R.-Vâlcii 1862; *Utrenier și Liturghier*, Buzău 1892 *; *Albina muzicală* de Ghenadie *, București 1875; *Noul Testament*, Viena 1875; *Mărgăritarul celui întru sfinți părintele nostru Ioan Zlatoust*; *Cazanie*, (cu o prefață de Grigorie ierodiaconul de la Episcopia Râmnicului).

Atanasiu Ștefan

VII. Mihaiu-Bravul (Dadilov) — Vlașca, biserica Cuvioasa Paraschiva.

Tipic bisericesc, București 1851; *Ceaslov*, București 1854; *Apostol*, București 1856; *Penticostar*, București 1856; *Cazanii*, București 1857 August 1; *Triodion*, Sibiu 1860. *Angelescu V. Nicolae*

VIII. Vărbilău-Prahova, biserica Cuvioasa Paraschiva.

Penticostarion, București 1743; *Apostol*, Râmnic 1794; *Triodion*, București 1798; *Penticostarion*, Sibiu 1805; *Liturghie*, Sibiu 1827; *Cazanie*, București 1828; *Octoih*, Mânăstirea Neamț 1836; *Liturghie*, Buzău 1840; *Aghiasmatar mic*, Buzău 1845. *Minee pe cele 12 luni*, București 1852; *Tipic bisericesc*, București 1851; *Octoih*, București 1854; *Slujba Sfintelor Patimi*, Buzău 1853; *Cartea Evangheliilor*, Sibiu 1859. *Floroiu D. Gheorghe*

Notă. Cartile insemnate cu * sunt de muzică bisericească.

RECENZII

PAPADOPOULOS HRISOSTOM, Arhiepiscopul Atenei, Ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας κατὰ τὸν ιστ' καὶ ιζ' αἰῶνα *(Inrâuriri din afară asupra teologiei ortodoxe in sec. XVI-lea și XVII-lea)*, in *Anuarul științific al Facultății de Teologie de la Universitatea din Atena*. 1936-1937, pp. 18-36.

Cel dintâiu scriitor bisericesc, care a incercat să facă o expunere sistematică a invățăturii creștine, a fost marele alexandrin Origen, numit pe drept părintele științei teologice. Mânat de dorința de a expune in sistem toate adevărurile de credință, el s'a incumetat să lămurească și probleme teologice asupra cărora Biserica nu-și spusese până atunci cuvântul. Folosindu-se de filosofia neoplatonică pentru ajungerea scopului său, el s'a depărtat in oarecare măsură de la dreapta credință. Dar, dacă din punct de vedere dogmatic unele păreri din Περὶ ἀρχῶν sunt greșite, din care cauză au fost condamnate de sinoadele ecumenice, în ce privește insă metoda de cercetare a lui Origen, Biserica n'a avut nimic de spus impotriva lui. Teologia ortodoxă și-a insușit această metodă, ale cărei baze sunt următoarele: a) sf. Scriptură este izvorul teologiei; b) respect față de invățătura transmisă prin tradiția apostolică și bisericească și acord perfect cu aceasta; c) libertatea de cercetare din punct de vedere teologic-științific asupra acestora. Principiile acestea au fost lămurite apoi de Părinții bisericești din sec. IV-lea, care au ridicat tradiția pe aceeași treaptă cu sf. Scriptură, stabilind că amândouă sunt izvoare ale invățăturii creștine. Bazat pe aceste principii sf. Grigorie de Nisa a făcut o expunere a adevărurilor de credință in *Marele cuvânt catehetic*, ca și, mai târziu, Teodoret al Cirului in cartea V-a din *Prescurtarea dogmelor divine*. Insă cea mai completă expunere a dogmelor creștine a făcut-o, cu trei secole mai târziu, sf. Ioan Damaschin.

Cercetările științifice asupra problemelor teologice n'au încetat odată cu epoca patristică. Din sec. IX-lea până in sec. XI-lea teologii căutau necontenit să lămurească chestiunile dogmatice cu ajutorul filosofiei lui Platon și Aristotel. Incepând cu sec. XII-lea, adică odată cu renașterea spirituală in Bizanț, explicarea invățăturii creștine cu ajutorul filosofiei grecești capătă o foarte mare desvoltare. Se formează acum chiar două tabere intre teologi, unii fiind partizanii filosofiei platonice, iar alții ai celei aristotelice. Lupta aceasta in domeniul gândirii teologice a durat în Răsărit până către mijlocul sec. XV-lea.

In același timp se desvoltă in Apus teologia scolastică, sprijinindu-se in deosebi pe filosofia lui Aristotel. Aceasta a contribuit in mare măsură la desvoltarea gândirii Bisericii apusene, a cărei doctrină căuta neincetat să o sprijine pe sf. Scriptură sau pe sf. Tradiție. Și nu a fost deloc greu pentru teologia scolastică să întemeieze noile dogme pe acel *depositum fidei*, care nu era altceva decât tradiția Bisericii apusene din acea vreme. Din această cauză s'au născut deosebirile de credință între Biserica ortodoxă și cea romano-catolică.

Lucrările celor mai de seamă teologi scolastici au inceput să fie traduse in grecește și imprăștiate în Răsărit din sec. XIV-lea. Despre o inrâurire a lor asupra teologiei ortodoxe nu poate fi încă vorba. Abia după căderea Constantinopolului

general și Bisericii. S'au creat însă și prescripții privilegiate în favoarea Bisericii și așezămintelor ei. Le cercetăm pe rând.

1. *Prescripțiile de drept comun*, mult studiate de către cercetătorii dreptului roman [1], nu necesită o cercetare specială aici. Menționăm totuși, dar numai pe scurt, care sunt diferitele prescripții de drept comun, arătând și caracterul lor, pentru ca să putem determina apoi în ce măsură au înrâurit aceste prescripții reglementarea celorlalte.

Cea mai veche formă de prescripție este *usucapiunea*, numită în Legea celor XII Table: *usus — auctoritas*. Usucapiunea, mod de dobândire a proprietății civile, se întemeia la început pe întrebuințare, pe *usus*: timp de doi ani pentru imobile și de un an pentru mobile [2]. Pe urmă, usucapiunea s'a întemeiat pe posesiune și nu pe usus [3]. Posesorul trebuie să aibă: *bona fides* și *justus titulus*. Instituția usucapiunei prezenta însă două neajunsuri: ea nu putea folosi decât cetățenilor și nu se putea aplica decât lucrurilor romane. Pentru peregrini și pentru bunurile provinciale s'a introdus în practica dreptului roman, de către pretori o prescripție specială denumită *praescriptio longi temporis* [4]. Prin această prescripție, al cărei termen era de 10 ani între prezenți și 20 ani între absenți [5], deținătorul unui lucru nu putea dobândi proprietatea asupra acelui lucru, dar se putea apăra împotriva proprietarului, opunând, acțiunii în revendicare a acestuia, excepția posesiunei de 10 sau 20 ani. După această prescripție, care nu constituie decât un mod de apărare, s'a creat apoi, cu același caracter, o *praescriptio longissimi temporis*, al cărei termen a fost fixat la 30 ani [6].

Propunându-și să armonizeze și să unifice cele trei prescripții existente pe vremea sa și anume *usucapio*, *praescriptio longi temporis și praescriptio longissimi temporis*, Iustinian înfăptui o

---

1. Indicațiuni esențiale privitoare la prescripția în dreptul roman, sub înfățișarea ei achizitivă și liberatorie, se găsesc în P. F. Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, ed. V, Paris 1911, pp. 299—312, 728—729; C. Stoicescu, *Curs elementar de drept roman*, București 1931, pp. 208—217; S. G. Longinescu, *Elemente de drept roman*, vol. I, partea II, București 1921, pp. 106—119.

2. Cicerone, *Topica*, 4, 23 (citat după C. Stoicescu, *op. cit.*, p. 208): „Usus auctoritas fundi biennium est . . . ceterarum rerum . . . annuus est usus".

3. *Digest. (Digesta Justiniani*, ed. Mommsen-Krueger, Berlin 1928), XLI, 3, 3: „Usucapio est adjectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti".

4. Prescripția aceasta a fost introdusă în practica justiției romane la sfârșitul veacului al II-lea. Pentru întâia dată este amintită într'un rescript din anul 199. Vezi C. Stoicescu, *op. cit.*, p. 209.

5. Erau socotite prezente părțile când ambele locuiau în aceeași cetate sau în aceiași provincie; erau socotite absente când nu locuiau în aceeași cetate sau în aceeași provincie.

6. Această prescripție a fost stabilită, de către împărații Onoriu și Teodosie al II-lea, în anul 424. Vezi *Codex Theodosianus* (ed. Mommsen-Meyer, Berlin 1905) V, 14, 1.

reformă de mare valoare juridică. Iustinian contopi usucapiunea cu praescriptio longi temporis [1], fixând durata posesiunii la trei ani pentru mobile, iar pentru imobile 10 ani între prezenţi şi 20 ani între absenţi. Prin această reformă, prescripţia de 10 şi de 20 ani constituia nu numai un mod de apărare pentru deţinător, ci şi un mod de dobândire a proprietăţii. Asemenea prescripţie trebuia să se întemeieze pe possessio, bona fides şi justus titulus. Iustinian menţinu şi prescripţia de 30 ani, — praescriptio longissimi temporis —, dându-i însă şi funcţiune achizitivă. Prescripţia de 30 ani a fost menţinută pentru a înlesni dobândirea proprietăţii tuturor posesorilor care nu puteau invoca justul titlu [2].

Aceste prescripţii au fost admise de Biserică aşa cum au fost stabilite prin legislaţia lui Iustinian. In *Sintagma alfabetică* a lui Matei Vlastare, în acest cod practic întocmit în 1335 pentru nevoile judecătoreşti ale Bisericii, se arată că posesiunea exercitată cu bună credinţă timp de 10 ani între prezenţi şi 20 ani între absenţi, fără întrerupere şi fără nici o împotrivire în justiţie, atrage dobândirea proprietăţii ; pentru posesiunea exercitată cu rea credinţă este nevoie de un termen de 30 ani [3]. Lucrurile mobile se dobândesc printr'o posesiune de 3 ani [4]. Cu privire la prescripţia liberatorie, legislaţia romană a fixat diferite termene, potrivit cu caracterul acţiunilor respective. Toate obligaţiunile şi acţiunile, pentru care n'au fost fixate termene mai lungi sau mai scurte, se stingeau prin prescripţia de 30 ani. Această prescripţie, stabilită de împăraţii Onoriu şi Teodosie al II-lea în 424, deveni prescripţie de drept comun, şi fu consacrată ca atare de legislaţia lui Iustinian şi apoi de legislaţia bizantină [5]. Legiuirea noastră *Îndreptarea Legii* menţionează prescripţia de 30 ani pentru acţiunile privitoare la moşteniri şi datorii [6].

---

1. *Cod. Just. (Codex Justiniani*, ediţia Krueger, Berlin 1915), VII, 31,1 ; VII, 33,12.
2. *Cod Just.*, VII, 39,8.
3. Matei Vlastare, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, in *Sintagma*, VI, 401 : „Ὅτι δεκαετία ἢ εἰκοσαετία οὐ βοηθεῖ τῷ κακῇ πίστει νεμομένῳ, εἰ μὴ ἡ τριακονταετία καὶ μόνον, εἴπερ ἀδιακόπως ἐνέμετο, καὶ ὄχλησιν ἐν δικαστηρίῳ μὴ ὑπέμεινε... Πᾶσα δουλεία καὶ πᾶσα χρῆσις, επὶ των μὴ κεχρημένων, διὰ τῆς τοῦ χρόνου παραδρομῆς, ἐπὶ μὲν παρόντων, δεκαετία, ἐπὶ δε απόντων, εἰκοσαετίᾳ ἀπόλλυται".
4. *Ibidem*, VI, 401 : „Τὰ κινητὰ πράγματα, ἐπὶ τριετίαν ἀνεπιφωνήτως κρατούμενα, δεσπόζονται".
5. *Cod. Theod.* IV, 14,1 ; *Cod. Just.* VII, 39,3 : „ nihilo minus erit agenti, triginta annorum praescriptio metuenda". *Basilicale* (C. G. E. Heimbach, *Basilicorum libri LX*, 6 vol., Lipsiae 1833—1870). L, 14, 3 : „οὐδὲν ἧττον ἔσται τῷ ἐνάγοντι τριάκοντα ἐτῶν παραγραφὴ προητέα".
6. *Indreptarea Legiei*, ediţia Blaramberg-Missail, Bucureşti 1871, glava 280, p. 300 : „Tot omul este volnic să-şi ceară moştenirea . . . treizeci de ani" ; iar mai jos : „datoria se ceare până în 30 de ani".

general şi Bisericii. S'au creat însă şi prescripţii privilegiate în favoarea Bisericii şi aşezămintelor ei. Le cercetăm pe rând.

1. *Prescripţiile de drept comun*, mult studiate de către cercetătorii dreptului roman [1], nu necesită o cercetare specială aici. Menţionăm totuşi, dar numai pe scurt, care sunt diferitele prescripţii de drept comun, arătând şi caracterul lor, pentru ca să putem determina apoi în ce măsură au înrâurit aceste prescripţii reglementarea celorlalte.

Cea mai veche formă de prescripţie este *usucapiunea*, numită în Legea celor XII Table: *usus — auctoritas*. Usucapiunea, mod de dobândire a proprietăţii civile, se întemeia la început pe întrebuinţare, pe *usus*: timp de doi ani pentru imobile şi de un an pentru mobile [2]. Pe urmă, usucapiunea s'a întemeiat pe posesiune şi nu pe usus [3]. Posesorul trebuie să aibă: *bona fides* şi *justus titulus*. Instituţia usucapiunei prezenta însă două neajunsuri: ea nu putea folosi decât cetăţenilor şi nu se putea aplica decât lucrurilor romane. Pentru peregrini şi pentru bunurile provinciale s'a introdus în practica dreptului roman, de către pretori o prescripţie specială denumită *praescriptio longi temporis* [4]. Prin această prescripţie, al cărei termen era de 10 ani între prezenţi şi 20 ani între absenţi [5], deţinătorul unui lucru nu putea dobândi proprietatea asupra acelui lucru, dar se putea apăra împotriva proprietarului, opunând, acţiunii în revendicare a acestuia, excepţia posesiunei de 10 sau 20 ani. După această prescripţie, care nu constituie decât un mod de apărare, s'a creat apoi, cu acelaşi caracter, o *praescriptio longissimi temporis*, al cărei termen a fost fixat la 30 ani [6].

Propunându-şi să armonizeze şi să unifice cele trei prescripţii existente pe vremea sa şi anume *usucapio*, *praescriptio longi temporis* şi *praescriptio longissimi temporis*, Iustinian înfăptui o

---

1. Indicaţiuni esenţiale privitoare la prescripţia în dreptul roman, sub înfăţişarea ei achizitivă şi liberatorie, se găsesc în P. F. Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*. ed. V, Paris 1911, pp. 299—312, 728—729; C. Stoicescu, *Curs elementar de drept roman*, Bucureşti 1931, pp. 208—217; S. G. Longinescu, *Elemente de drept roman*, vol. I, partea II, Bucureşti 1921, pp. 106—119.

2. Cicerone, *Topica*, 4, 23 (citat după C. Stoicescu, *op. cit.*, p. 208): „Usus auctoritas fundi biennium est . . . ceterarum rerum . . . annuus est usus".

3. *Digest. (Digesta Justiniani*, ed. Mommsen-Krueger, Berlin 1928), XLI, 3, 3: „Usucapio est adjectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti".

4. Prescripţia aceasta a fost introdusă în practica justiţiei romane la sfârşitul veacului al II-lea. Pentru întâia dată este amintită într'un rescript din anul 199. Vezi C. Stoicescu, *op. cit.*, p. 209.

5. Erau socotite prezente părţile când ambele locuiau în aceeaşi cetate sau în aceiaşi provincie; erau socotite absente când nu locuiau în aceeaşi cetate sau în aceeaşi provincie.

6. Această prescripţie a fost stabilită, de către împăraţii Onoriu şi Teodosie al II-lea, în anul 424. Vezi *Codex Theodosianus* (ed. Mommsen-Meyer, Berlin 1905) V, 14, 1.

reformă de mare valoare juridică. Iustinian contopi usucapiunea cu praescriptio longi temporis [1], fixând durata posesiunii la trei ani pentru mobile, iar pentru imobile 10 ani între prezenți și 20 ani între absenți. Prin această reformă, prescripția de 10 și de 20 ani constituia nu numai un mod de apărare pentru deținător, ci și un mod de dobândire a proprietății. Asemenea prescripție trebuia să se întemeieze pe possessio, bona fides și justus titulus. Iustinian menținu și prescripția de 30 ani, — praescriptio longissimi temporis —, dându-i însă și funcțiune achizitivă. Prescripția de 30 ani a fost menținută pentru a înlesni dobândirea proprietății tuturor posesorilor care nu puteau invoca justul titlu [2].

Aceste prescripții au fost admise de Biserică așa cum au fost stabilite prin legislația lui Iustinian. In *Sintagma alfabetică* a lui Matei Vlastare, în acest cod practic întocmit în 1335 pentru nevoile judecătorești ale Bisericii, se arată că posesiunea exercitată cu bună credință timp de 10 ani între prezenți și 20 ani între absenți, fără întrerupere și fără nici o împotrivire în justiție, atrage dobândirea proprietății ; pentru posesiunea exercitată cu rea credință este nevoie de un termen de 30 ani [3]. Lucrurile mobile se dobândesc printr'o posesiune de 3 ani [4]. Cu privire la prescripția liberatorie, legislația romană a fixat diferite termene, potrivit cu caracterul acțiunilor respective. Toate obligațiunile și acțiunile, pentru care n'au fost fixate termene mai lungi sau mai scurte, se stingeau prin prescripția de 30 ani. Această prescripție, stabilită de împărații Onoriu și Teodosie al II-lea în 424, deveni prescripție de drept comun, și fu consacrată ca atare de legislația lui Iustinian și apoi de legislația bizantină [5]. Legiuirea noastră *Indreptarea Legii* menționează prescripția de 30 ani pentru acțiunile privitoare la moșteniri și datorii [6].

1. *Cod. Just. (Codex Justiniani,* ediția Krueger, Berlin 1915), VII, 31,1 ; VII, 33,12.
2. *Cod Just.*, VII, 39,8.
3. Matei Vlastare, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, în *Sintagma*, VI, 401 : „"Ότι δεκαετία ἢ εἰκοσαετία οὐ βοηθεῖ τῷ κακῇ πίστει νεμομένῳ, εἰ μὴ ἡ τριακονταετία καὶ μόνον, εἴπερ ἀδιακόπως ἐνέμετο, καὶ ὄχλησιν ἐν δικαστηρίῳ μὴ ὑπέμεινε... Πᾶσα δουλεία καὶ πᾶσα χρῆσις, ἐπὶ τῶν μὴ κεχρημένων, διὰ τῆς του χρόνου παραδρομῆς, ἐπὶ μεν παρόντων, δεκαετίᾳ, ἐπὶ δὲ απόντων, εἰκοσαετίᾳ ἀπόλλυται".
4. *Ibidem*. VI, 401 : „Τὰ κινητὰ πράγματα, ἐπὶ τριετίαν ἀνεπιφωνήτως κρατούμενα, δεσπόζονται".
5. *Cod. Theod.* IV, 14,1 ; *Cod. Just*, VII, 39,3 : „ nihilo minus erit agenti, triginta annorum praescriptio metuenda". *Basilicale* (C. G. E. Heimbach, *Basilicorum libri LX*, 6 vol., Lipsiae 1833—1870), L. 14, 3 : „οὐδεν ἧττον ἔσται τῳ ἐνάγοντι τριάκοντα ἐτῶν παραγραφὴ προητέα".
6. *Indreptarea Legiei*, ediția Blaramberg-Missail, București 1871, glava 280, p. 300 : „Tot omul este volnic să-și ceară moștenirea . . . treizeci de ani" ; iar mai jos : „datoria se ceare până în 30 de ani".

Cât timp legislaţia romană nu stabilise prescripţii privilegiate pentru biserici şi aşezămintele religioase, prescripţiile de drept comun funcţionau ca moduri de dobândire şi de apărare a proprietăţii şi drepturilor reale ale Bisericii, fără să se facă deosebire între cazurile când bisericile şi aşezămintele pioase intentau acţiuni împotriva particularilor şi cazurile când particularii intentau acţiuni împotriva bisericilor şi aşezămintelor pioase. Creindu-se apoi prescripţiile privilegiate, acestea funcţionau, precum vom arăta, numai in cazurile când bisericile şi aşezămintele pioase intentau acţiuni impotriva particularilor; pentru celelalte cazuri rămâneau valabile prescripţiile de drept comun.

Aplicaţiunea in justiţie a prescripţiilor de drept comun s'a făcut fie de către tribunalele statului, fie de către tribunalele bisericeşti, fireşte pentru cauzele civile care au fost lăsate în competenţa lor. Dacă urmărim, de pildă, cum a funcţionat instituţia prescripţiilor in justiţia administrată de tribunalele bisericeşti din cuprinsul Patriarhiei ecumenice sub stăpânirea turcească, găsim că această instituţie juridică a fost menţinută de Biserică aşa cum a fost ea stabilită prin legislaţia iustiniană şi bizantină [1].

2. *Prescripţiile privilegiate* se deosebesc de prescripţiile de drept comun prin termenele lor mai lungi. Legislaţia romană a stabilit pentru biserici şi aşezămintele pioase două prescripţii privilegiate: prescripţia de 100 ani care n'a fiinţat multă vreme şi prescripţia de 40 ani. Ambele sunt create de Iustinian. Acest împărat statornici mai întâiu în anul 530 o prescripţie de 100 ani în favoarea bisericilor şi aşezămintelor de binefacere. Acţiunile pentru imobilele şi drepturile dobândite prin moşteniri, legate, fideicomise, donaţii şi cumpărări se puteau exercita de către biserici şi de către aşezămintele religioase, vreme de 100 ani [2]. Fixându-se acest termen de 100 ani, nici o persoană nu mai putea deţine bunuri aparţinând bisericilor şi aşezămintelor religioase, cu speranţa că va trăi să dobândească proprietatea asupra acelor bunuri. Dispoziţia aceasta a lui Iustinian se aplica numai în Răsărit. După cinci ani însă, in

1. Pentru nevoile judecătoreşti ale tribunalelor bisericeşti din cuprinsul patriarhatului ecumenic s'au întocmit diferite prescurtări ale legislaţiei romano-bizantine. Noi am consultat lucrarea lui N. Serouios, Ἐπιτομὴ τοῦ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δικαστηρίοις τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐν ἰσχύϊ ρωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ νόμου, Constantinopol 1886. Această lucrare a fost publicată cu aprobarea patriarhiei ecumenice. Pentru prescripţie cf. pp. 34—40.

2. *Cod. Just.* I, 2, 23: „...Sive itaque memoratis religiosissimis locis vel civitatibus hereditas sive legatum sive fideicommissum fuerit relictum, vel donatio vel venditio processerit in quibuscumque rebus mobilibus vel immobilibus vel se moventibus... sit eorum paene perpetua vindicatio et ad annos centum secundum quod dictum est extendatur".

535, Iustinian acordă și bisericilor din Apus, în deosebi bisericii Romei, privilegiul prescripției de 100 ani [1].

Acordată Bisericii pentru ocrotirea proprietății bunurilor ei, prescripția centenară n'a dat rezultatul așteptat, din care cauză Iustinian s'a văzut silit să abroge această prescripție în anul 541, înlocuind-o cu prescripția de 40 ani [2]. Pentru îndreptățirea acestei dispoziții, împăratul arată că prescripția centenară s'a dovedit chiar păgubitoare, pricinuind litigii cu neputință de a fi limpezite juridicește, pentrucă după o sută de ani nici probele nu-și mai păstrau integritatea, nici martorii nu mai erau în viață [3]. Prescripția de 40 ani nu prezenta însă asemenea neajunsuri și de aceia, după câțiva ani, în 545, Iustinian întări din nou această prescripție în favoarea bisericilor și așezămintelor pioase precizând că prescripția este valabilă și pentru legatele și moștenirile lăsate în scopuri de binefacere [4].

Prescripția de 40 ani, dovedindu-se folositoare în practică, a fost menținută în veacurile următoare [5] și confirmată apoi prin Basilicale. Dispoziția din Basilicale referitoare la prescripția de 40 ani în folosul bisericilor și așezămintelor religioase este formulată astfel: „Πᾶσα ἀγωγὴ προσήκουσα σεπτῷ οἴκῳ, εἴτε προσωπική, εἴτε ὑποθηκάρια ἐστὶν, οὐχ ὑπερβαίνει τὰ μ' ἔτη, τῶν ἁρμοζουσῶν ἑκάστῳ οἴκῳ τοιούτῳ εὐαγεῖ προσκαίρων παραγραφῶν φυλαττουσῶν μέν τοι γε τοὺς οἰκείους χρόνους" [6]. Am redat acest text în original, fiindcă pe

---

1. *Novella* IX (*Novellae* in *Corpus juris civilis*, ed. R. Schoell, Berlin 1895): „...Sed centum tantummodo annorum lapsu temporalem exceptionem eis (ecclesiis) opponi sancimus... Habeat itaque vestra sanctitas hanc legem catholicis totius occidentis ecclesiis...".

2. *Novella* CXI, 1: „...κελεύομεν, ὥστε ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων ἃς πρὸ τούτου ἡ τῶν τριάκοντα ἐνιαυτῶν ἀπεκλείει παραγραφή, νῦν ταῖς σεπταῖς ἐκκλησίαις καὶ μοναστηρίοις καὶ ξενῶσιν, ἔτι γε μὴν καὶ ὀρφανοτροφείοις καὶ βρεφοτροφείοις καὶ πτωχείοις ἡ τῶν τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν ἐπέκτασις ἐπαγέσθω".

3. *Novella* CXI, πρ. „...ἐπειδὴ διὰ τοσούτου διαστήματος τοῦ αἰῶνος μᾶλλον ἤπερ τοῦ χρόνου οὔτε ἡ ἀκεραιότης τῶν ἀποδείξεων οὔτε ...ἡ ἡλικία ἰσχύει βοηθῆσαι τοῖς μάρτυσιν".

4. *Novella* CXXXI, 6: „...ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι σεβασμίοις τόποις μόνην τὴν τῶν τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν παραγραφὴν ἀντιτιθέσθαι προστάττομεν τούτου αὐτοῦ φυλαττομένου καὶ τῇ ἀπαιτήσει τῶν ληγάτων καὶ τῶν κληρονομιῶν τῶν εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας καταλελειμμένων".

5. Prescripția de 40 ani pentru biserici și așezăminte pioase este menționată în acea monografie intitulată Αἱ ῥοπαί (Intervalele de timp) care a fost întocmită pe temeiul legislației lui Iustinian, fiind atribuită unui oarecare Eustatie. Ioan Zepos și Pan. Zepos, folosind ediția lui K. E. Zachariae din 1836, au reeditat această monografie în *Jus graeco-romanum*, vol. III, Atena 1931, pp. 272-342. Redăm aici după această ediție (pag. 336) paragraful privitor la prescripția de 40 ani: „Ἡ ἐπὶ τῶν σεπτῶν οἴκων ἑκατονταετία μ' ἔτη εἰσὶ σήμερον. Ἔχουσι δέ καὶ τά λ' καὶ κ' καὶ ι' καὶ γ' καὶ α'. Ἀντὶ τῶν ι' καὶ κ' καὶ λ' ἐτῶν ἡ τεσσαρακονταετία μόνη ἀντίκειται τοῖς σεβασμίοις τόποις".

6. *Basilicale* V, 2, 16. Dispoziția aceasta sintetizează dispozițiile asemănătoare din legislația lui Iustinian (Novellae CXI, 1 și CXXXI, 6).

el se intemeiază, in izvoarele dreptului bisericesc ortodox, prescripţia privilegiată a bisericilor şi aşezămintelor pioase. In comentariile sale la Nomocanon şi la canoane, Balsamon citează de câteva ori acest text in intregime, socotindu-l fundamental pentru consfinţirea prescripţiei de 40 ani in folosul bisericilor şi aşezămintelor de binefacere [1].

In prima parte, dispoziţia cuprinsă in textul de mai sus stabileşte că orice acţiune aparţinând unei „case sfinte", fie acţiune personală, fie ipotecară, se prescrie in termeni de 40 ani. Trebue să precizăm că aici este vorba de acţiunile personale şi de acţiunile reale [2]. Cele dintâi ocroteau drepturile de creanţă; celelalte ocroteau drepturile reale. După dreptul comun, acţiunile personale şi acţiunile reale pentru ocrotirea drepturilor particularilor se prescriu, potrivit felului acţiunii, in 10, in 20 şi in 30 ani. Orice fel de acţiune insă prin care se ocrotea vreun drept de creanţă sau vreun drept real al bisericilor ori aşezămintelor de binefacere nu se prescria decât in termen de 40 ani. Această prescripţie funcţiona când era vorba de acţiuni ale bisericilor şi aşezămintelor de binefacere impotriva particularilor [3]. Când insă era vorba de acţiuni ale particularilor intentate impotriva lor, atunci asemenea acţiuni se prescriau in termenele fixate pentru prescripţiile de drept comun, 10, 20 şi 30 ani. Acesta este, pare-se, inţelesul ultimii părţi din dispoziţia Basilicalelor menţionată mai sus, şi care precizează că prescripţiile temporale corespunzătoare fiecărui aşezământ pios işi păstrează intervalele de timp proprii [4]. Aşa dar când bisericile şi aşezămintele de binefacere erau acţionate in judecată de către particulari, ele puteau opune acestora prescripţiile obişnuite de: 10, 20 şi 30 ani [5].

---

1. Balsamon la *Nomocanon*, II, 1, in *Sintagma*, I, 102; deasemenea la can. 17 al sinodului IV ecumenic, in *Sintagma*, II, 261: deasemenea la canonul 119 cartaginez, in *Sintagma*, III, 575-576.

2. In acest inţeles este interpretată dispoziţia respectivă din Basilicale de de către C. Armenopol, Πρόχειρον νόμων τὸ λεγόμενον ἡ Ἑξάβιβλος, ediţia K. Klonaris, Nauplea 1833, p. 24. Precizăm că ediţia aceasta a *Manualului de legi* al lui Armenopol este in limba neo-greacă.

3. Balsamon menţionează in această privinţă regula după care beneficiează de prescripţia aceasta numai bisericile care intentează acţiuni impotriva particularilor: „ἡ μὲν παροῦσα νεαρὰ διάταξις κατὰ ἰδιωτῶν ἐναγούσαις ταῖς ἐκκλησίαις τὴν τεσσαρακονταετίαν ὑφαπλοῖ" *Sintagma*, II, 262.

4. Această ultimă parte din dispoziţia Basilicalelor cu privire la prescripţie se interpretează diferit. După o primă interpretare, dispoziţia că prescripţiile temporale işi păstrează termenele proprii, trebueşte primită in inţelesul că prescripţiile cu termene sub zece ani se aplică chiar când este vorba de acţiunile bisericilor şi aşezămintelor pioase. Pare insă mai intemeiată cealaltă interpretare, primită de Armenopol, *op. cit.*, p. 24, potrivit căreia prescripţiile temporale sunt cele admise in acest caz impotriva particularilor.

5. Balsamon, la canonul 17 al sinodului IV ec., in *Sintagma*, II, 262: „...οἱ δὲ κατὰ τούτων ἐνάγοντες, διὰ τῶν νομίμων παραγραφῶν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξωθοῦνται".

In ce privește acțiunile pe care o biserică sau un așezământ religios le putea avea împotriva altui așezământ religios, acestea se prescriau, după socotința lui *Balsamon* în termenele legale obișnuite [1], iar după o altă părere primită și de *Armenopol* [2], în termen de 30 ani.

Consfințit prin legislația iustiniană și bizantină, privilegiul prescripției de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor de binefacere a fost menținut dealungul veacurilor până în vremurile mai noi, în legiuirile care s'au întemeiat pe dreptul roman și bizantin. Astfel în prescurtarea legislației bizantine făcută de Constantin Armenopol în al său Πρόχειρον νόμων τὸ λεγόμενον ἡ Ἑξάβιβλος, care a fost mult întrebuințat mai ales în Grecia [3], în Țările Române și cu deosebire în Basarabia [4], s'a menținut privilegiul prescripției de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor religioase, sub aceeași formă [5], sub care acest privilegiu a fost confirmat prin Basilicale. Sub stăpânirea turcească tribunalele bisericești din cuprinsul Patriarhatului ecumenic, aplicând pentru cauzele civile regulele de drept roman și bizantin, au aplicat și regula prescripției privilegiate de 40 ani, pe temeiul textelor clasice din legislația iustiniană și bizantină [6]. Dintre codurile civile moderne, pe cât cunoaștem, numai codul civil austriac statornicește că față de biserici termenul prescripției extinctive este de 40 ani, deosebindu-se această prescripție de prescripția de drept comun al cărei termen este de 30 ani [7].

---

1. Balsamon, la canonul 17 al sinodului IV ecumenic, în *Sintagma*, II, 262: „Ὅταν μέν τοι ἐκκλησίαι κατ' ἀλλήλων ἐνάγωσι, τὸ τῆς τεσσαρακονταετίας οὐκ ἔχουσι προνόμιον, ἀλλὰ τοῖς κοινοῖς νομίμοις χρῶνται".

2. Πρόχειρον νόμων, I, 3, 14: „εἶδε διαφέρεται ἐκκλησία πρὸς ἄλλην ἐκκλησίαν περὶ διαφιλονεικουμένου πράγματος, ἡ ἀγωγὴ ὁρίζεται εἰς μόνην τριακονταετίαν".

3. In Grecia, *Manualul de legi* al lui Armenopol, tradus de câteva ori în limba neo-greacă, s'a bucurat de o largă întrebuințare; la 1830 a fost decretat cod civil, servind ca atare până la întocmirea noului cod civil. Vezi St. Gr. Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin și românesc*, vol. I, partea I, *Isvoadele*, Vaslui 1937, p. 61.

4. In Țările Române, boerii judecători și ierarhii au folosit acest manual de legi până la 1865; în Basarabia manualul lui Armenopol s'a întrebuințat și după războiu; cf. St. Gr. Berechet, *op. cit.*, p. 63.

5. Πρόχειρον νόμων, I, 3, 45: „πᾶσα ἀγωγὴ ἁρμόζουσα εἰς ἱερὸν κατάστημα, εἴτε προσωπικὴ, εἴτε ἐνυπόθηκος εἶναι, δὲν ὑπερβαίνει τὰ τεσσαράκοντα ἔτη· αἱ πρόσκαιροι ὅμως παραγραφαὶ, ὅσαι ἁρμόζουν εἰς ἕκαστον τοιοῦτο κατάστημα, φυλάττουν τοὺς ἰδίους των χρόνους".

6. N. Serouios, *op. cit.*, p. 38: „Ἀγωγαί τινες ἀποσβέννυνται μόνον μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Τοιαῦται εἶσιν αἱ... ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν εὐαγῶν ἱδρυμάτων".

7. In afară de această prescripție privilegiată stabilită prin paragraful 1472, codul civil austriac mai statornicește că față de biserici, ca și față de fisc, nimeni nu dobândește mobile decât printr'o prescripție de 10 ani, prescripția de drept comun pentru mobile fiind de 3 ani. Vezi G. Plastara, *Curs de drept civil român*, vol. VIII, București 1927, pp. 193—196.

In vechile legiuiri românești, privilegiul prescripției de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor religioase a fost menținut. Dacă *Indreptarea legiei* amintește numai in treacăt această prescripție [1], în schimb însă *Pravilniceasca condică* a lui Alexandru Ipsilante, din 1780, legiuire intemeiată în deosebi pe Basilicale și pe obiceiul pământului, precizează că: „pârile bisericești până la patruzeci de ani să aibă a se cerceta [2]". Prescripția de 40 ani se înfățișează in această legiuire ca un privilegiu, fiindcă prescripția de drept comun era de 30 ani pentru moșteniri și de 10 și 20 ani pentru celelalte drepturi reale. In *Codul civil al Moldovei* din 1817, legiuire care se intemeiază în mare parte pe codul civil austriac și in mică măsură pe Basilicale și pe obiceiul pământului, se precizează deasemenea că „cele nemișcătoare publice lucruri precum și cele bisericești și mânăstirești..., se dobândesc prin usucapie in termen de 40 ani, iar cele mișcătoare, in termen de 3 ani" [3].

Am arătat mai inainte că prescripția privilegiată de 40 ani pentru acțiunile bisericilor și așezămintelor religioase este primită și de Armenopol in al său *Manual de legi*. Dacă ținem seamă și de faptul că in țările noastre acest manual a avut o largă întrebuințare până la introducerea actualului cod civil, putem spune că in general vechile legiuiri românești și practica justiției noastre au admis regula prescripției de 40 ani, așa cum această regulă a fost stabilită de legislația iustiniană și bizantină.

Codul civil român din 1865, în vigoare astăzi, n'a menținut prescripția privilegiată de 40 ani în favoarea bisericilor și așezămintelor ei. S'a socotit că organizarea modernă a justiției înlesnește îndeajuns consolidarea proprietății bisericești după regulele de drept comun. Potrivit codului civil român, prescripția de drept comun este prescripția de 30 ani. Prescripția mai scurtă, de 10 ani între prezenți și 20 ani între absenți, este admisă numai când posesiunea este exercitată cu bună credință și cu just titlu. Prescripția lucru-

---

1. Prescripția de 40 ani este menționată in Nomocanonul care formează partea II a *Indreptării legiei* și anume in tâlcuirea glavei 17 a sinodului IV ecumenic. Vezi I. M. Bujoreanu *op. cit.*, vol. III, p. 346.

2. *Pravilniceasca condică* a Domnului Alexandru Ion Ipsilant V. V., in I. M. Bujoreanu, *Appendice la colecțiunea de legiuirile României vechi și nuoi*, vol. II, București 1875, p. 22. Legiuirea aceasta a fost publicată până in prezent in șapte ediții. Cele mai bune sunt: a lui St. Gr. Berechet, *Pravilniceasca condică din 1780*, Chișinău 1930, și a lui P. Zepos, Συνταγμάτιον νομικόν, Atena 1936.

3. *Codul civil al Moldovei*, art. 1936 in I. M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiuirile României vechi și nuoi*, vol. I, București 1873, p. 665.

In afară de ediția in limba neogreacă din 1817, mai există o ediție grecească a acestei legiuiri; este ediția lui Ioan Zepos și P. Zepos: Κώδιξ πολιτικὸς τοῦ πριγκηπάτου τῆς Μολδαβίας, apărută in lucrarea *Jus graeco-romanum*, vol. VIII, Atena 1930. In românește avem 4 ediții.

rilor mobile este instantanee, neadmiţându-se însă prescripţia lucrurilor pierdute ori furate [1].

Numai prin aceste prescripţii de drept comun Biserica poate dobândi bunuri imobile şi işi poate apăra drepturile ei de creanţă şi drepturile reale. Trebue să precizăm că tot prin aceste prescripţii Biserica poate pierde unele dintre bunurile şi drepturile ei, dacă asemenea bunuri vor fi deţinute de către particulari până la împlinirea termenelor respective prevăzute de codul civil. Principiul fundamental este însă că numai bunurile bisericeşti alienabile — cele care sunt in *comercium* —, sunt prescriptibile [2]. In felul acesta se consfinţeşte totuşi de către actuala noastră legiuire civilă un privilegiu cu privire la prescripţia bunurilor bisericeşti. In general numai bunurile declarate de lege alienabile, sunt şi prescriptibile, chiar dacă se găsesc in proprietatea unui aşezământ public [3]. După doctrina majorităţii autorilor de drept civil există in principiu „corelaţiune intre alienabilitate şi prescriptibilitate" [4]. Jurisprudenţele Curţii de Casaţie a României consfinţesc această legătură dintre alienabilitate şi prescriptibilitate, admiţând că bunurile bisericeşti şi mânăstireşti sunt in regulă generală „inalienabile şi imprescriptibile", şi că asemenea bunuri „nu pot fi alienate şi prescrise" decât dacă sunt in comerţ [5]. Numai bunurile bisericeşti care pot fi instrăinate, numai acelea pot fi dobândite de particulari şi deci pierdute de biserici şi mânăstiri prin prescripţie. *Legea pentru organizarea Bisericii ortodoxe române* pune in afară de comerţ, ca

1. Art. 1890—1909 din codul civil. Vezi doctrina şi jurisprudenţa privitoare la aceste articole, in C. Hamangiu—N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. IX, Bucureşti 1934, pp. 491-520. Prescripţia de 30 ani se aplică şi hotărîrilor judecătoreşti, potrivit articolului 404 din codul de procedură civilă. Vezi C. Gr. C. Zotta, *Cod de procedură civilă adnotat*, vol. II, R. Sărat 1932, pp. 418-421.

2. Articolul 1844 din codul civil: „nu se poate prescrie domeniul lucrurilor care din natura lor proprie, sau printr'o declaraţie a legii nu pot fi obiecte de proprietate privată, ci sunt scoase afară din comerţ". Dispoziţia acestui articol se aplică deopotrivă prescripţiei achizitive şi prescripţiei liberatorii, fiindcă drepturile care nu sunt in comerţ, nu pot fi nici dobândite nici pierdute prin prescripţie. Vezi C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol. IX. p. 462.

3. Articolul 1845 din codul civil statorniceşte că domeniul privat al aşezămintelor publice este supus prescripţiei, iar doctrina precizează că pentru imobilele ce sunt in comerţ se poate prescrie şi contra persoanelor morale. Vezi C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol. IX, p. 463.

4. C. Hamangiu—N. Georgean, *op. cit.*, vol., IX. p. 462. Corelaţia dintre inalienabilitate şi imprescriptibilitate nu este însă perfectă. Vezi G. Plastara, *op. cit.*, vol. VIII, p. 137.

5. Menţionăm in această privinţă două jurisprudenţe: 1) Curtea de Casaţie, S. I. D. 359/1891, admite că „pământurile date bisericilor, conform legii rurale din 1864, sunt inalienabile şi inprescriptibile"; 2) Curtea de Casaţie, S. II. D. 235/912, referindu-se la aceleaşi pământuri, admite iarăşi că „sunt inalienabile şi imprescriptibile" (Citate după Chiru C. Costescu—Eugen Bărbulescu, *Colecţiunea de legiuiri bisericeşti şi şcolare adnotate*, vol. III, Bucureşti 1931, pp. 32-34).

fiind lucruri sfințite, „edificiile bisericilor, mânăstirilor, episcopiilor și mitropoliilor, curtea, cimitirile și odoarele sacre [1]". Aceste lucruri sfințite sunt și imprescriptibile. Bunurile imobile însă, putând fi înstrăinate potrivit acestei legi [2] și regulamentului special [3], sunt firește și prescriptibile. Asemenea bunuri se prescriu potrivit dreptului comun [4].

II. PRESCRIPȚIA IN DOMENIUL JURISDICȚIONAL BISERICESC.

Sub inrâurirea principiilor prescripției dreptului roman, Biserica a admis și a reglementat ea insăși două prescripții in domeniul jurisdicției bisericești. In regulă generală, dobândirea jurisdicției in Biserică a fost supusă unor ingrădiri canonice precise, prin care se inlătură cu desăvârșire putința unei instăpâniri necanonice in vreo circumscripție bisericească. In orice circumscripție bisericească, mare sau mică, puterea bisericească trebue să se exercite numai in baza unei imputerniciri, unei *misiuni canonice*, care nu poate fi dată decât de către autoritatea competentă pe temeiul rânduielilor canonice [5]. Prin excepție de la această regulă, Biserica a admis totuși că puterea bisericească se poate dobândi in anumite condiții și prin prescripție, adică printr'o stăpânire de fapt, fără intrerupere și fără impotrivire, într'un timp anumit. Biserica a recunoscut astfel că și fără o imputernicire canonică prealabilă se poate dobândi puterea bisericească, dacă această putere a fost exercitată de fapt, un timp anumit.

1. *Prescripția de 30 ani in domeniul jurisdicțional.*—Admiterea acestei prescripții a fost motivată de o imprejurare de fapt, proprie primelor veacuri creștine. Din cauză că circumscripțiunile bisericești nu erau definitiv fixate, se iveau, in acele vremuri, intre episcopii vecini, neințelegeri cu privire la dreptul lor de jurisdicție asupra parohiilor așezate la marginile eparhiilor. In asemenea imprejurări, era obiceiul să se recunoască dreptul de jurisdicție episcopului care exercitase de fapt jurisdicția asupra parohiilor respective, un timp mai indelungat [6]. Această atribuire de drepturi jurisdictio-

1. Articolul 30 din lege. Vezi Chiru C. Costescu—E. Bărbulescu *op. cit.*, p. 37.
2. Articolul 29 din lege, *Ibidem*, p. 31.
3. Vezi *Regulamentul pentru instrăinarea bunurilor imobile bisericești*, in Chiru C. Costescu—Eugen Bărbulescu, *op. cit.*, pp. 247—255.
4. Notăm că și Biserica romano-catolică, care s'a bucurat odinioară in multe State, de prescripții privilegiate, admite astăzi atât pentru prescripția achizitivă cât și pentru prescripția liberatorie, rânduielile de drept comun fixate prin legile civile ale Statelor. Vezi *Codex juris canonici*, art. 1508, ediția Cardinalului Gasparri, Typis polyglotis, Vaticanis 1930, p. 515.
5. Vezi N. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 194.
6. Cf. N. Milaș, *Canoanele Bisericii ortodoxe insoțite de comentarii*, trad. Kovincici-Popovici, Arad 1931, vol. I, partea II, p. 235.

nale, întemeiată pe vechimea jurisdicţiei, nu este decât o aplicaţie specială a principiului usucapiunei consfinţit în dreptul roman. Codificând obiceiul întemeiat pe principiul usucapiunei, sinodul IV ecumenic a stabilit, prin canonul 17, regula că jurisdicţia unui episcop asupra parohiilor rurale, exercitată în fapt, timp de 30 ani fără nici o împotrivire, devine jurisdicţie canonică. Textul prin care canonul amintit consfinţeşte această regulă este următorul: „Τὰς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἀγροικικὰς παροικίας ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ᾠκονόμησαν"[1]. In traducere, textul are acest cuprins: „Parohiile rurale sau cele săteşti din fiecare eparhie să rămână nestrămutate episcopilor care le deţin şi mai ales dacă le-au administrat deţinându-le timp de 30 ani fără împotrivire".

Condiţiunile fundamentale ale prescripţiei şi anume posesiunea neturburată şi curgerea de timp sunt arătate limpede în acest text. Zonara, comentând textul, lămureşte că o asemenea prescripţie implică şi buna credinţă care înseamnează, fireşte, lipsa oricărui motiv nedrept de stăpânire[2]. Zonora foloseşte chiar termenii tehnici: bună credinţă: καλὴ πίστις şi posesiune: κατοχή[3], ceea ce înseamnă că acest comentator considera prescripţia în domeniul jurisdicţional bisericesc la fel cu prescripţia obişnuită din dreptul roman.

Din interpretarea lui Aristen, privitoare la canonul 17 al sinodului IV ecumenic, rezultă că şi acest comentator socotea prescripţia în domeniul jurisdicţional asemănătoare cu prescripţia obişnuită[4]. Insuşi Balsamon, care pare că observă deosebirea dintre prescripţia consfinţită prin canonul 17 al sinodului IV ecumenic şi prescripţia obişnuită[5], menţionează că pe temeiul acestui canon, primit în Nomocanul in XIV titluri, s'a putut admite cândva

1. *Sintagma*, II, 258.

2. Zonara, *coment. la canonul 17 al sinod IV ec.* in *Sintagma*, II, 259: „καλῇ δὲ πίστει, ἤτοι χωρὶς τινος ἀδίκου αἰτίας".

3. *Ibid.* in *Sintagma*, II. 259: „Ἡ γὰρ τριακονταετία αὐτοῖς τὴν αὐτῶν κατοχὴν βεβαίαν ἔθετο".

4. *Aristen* menţionează mai întâi prescripţia de 40 ani şi apoi prescripţia de 30 ani. Dacă o biserică posedă un bun al altei biserici timp de treizeci de ani, dobândeşte prin prescripţie acel bun în plină proprietate. De o prescripţie asemănătoare este vorba, pare-se, şi in canonul 17 al sinodului IV ecumenic, după socotinţa lui *Aristen*: „Διατάττεται γοῦν καὶ ὁ παρὼν κανών, ὡς, ἐὰν κατέσχον ἐπὶ τριακονταετίαν τινὲς τῶν ἐπισκόπων ἑτέρων ἐπισκοπῶν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους, ἀπαρασαλεύτως κατεχέτωσαν ταύτας" (*Sintagma*, II, 263).

5. *Balsamon*, la canonul 17 al sinodului IV ecumenic, in *Sintagma*, II, 261: „Τινὲς εἶπον ἐνταῦθα, μὴ περὶ ἐνοριῶν λέγειν τὸν κανόνα, ἀλλὰ περὶ ἑτέρων δικαίων, διαφερόντων ἑκάστης ἐπαρχίας ἐπισκοπῇ. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο ἀληθές...".

prescripția de 30 ani pentru acțiunile bisericilor împotriva bisericilor [1]. Așa dar nu numai că prescripția de 30 ani pentru dobândirea jurisdicției bisericești a fost socotită asemănătoare cu prescripția de 30 ani obișnuită, dar, mai mult încă, pe canonul care statornicește doar prescripția în domeniul jurisdicțional, s'a putut întemeia și prescripția obișnuită pentru acțiunile bisericilor împotriva bisericilor.

Alcătuitorii *Pidalionului* lasă să se înțeleagă, din felul cum tâlcuesc canonul 17 al sinodului IV ecumenic, că și ei socotesc prescripția jurisdicției episcopale asupra parohiilor ca o prescripție obișnuită, de 30 ani [2].

Prescripția în domeniul jurisdicțional, așa cum o consfințește canonul 17 al sinodului IV ecumenic, a fost într'atât identificată cu prescripția propriu zisă, încât în Nomocanul care formează partea a II-a a *Indreptării legiei*, canonul respectiv — glava 17 a soborului din Calcedon — tratează despre prescripția de 30 ani propriu zisă și nu despre prescripția jurisdicției parohiilor [3]. Tâlcuirea care însoțește această glavă este limpede în privința asta, fiindcă arată că episcopii cari dețin ceva de la alți episcopi „sau de la niscare țărani sau de la vecini" timp de 30 ani, nu mai trebue să fie turburați apoi în stăpânirea lor [4]. Traducătorul Nomocanonului din partea II a *Indreptării legiei* s'a indepărtat prea mult de textul Sinopsei și scholiilor lui Aristen, dacă prin tălmăcirea sa a înlăturat din textul respectiv ideia de prescripție a jurisdicției episcopale asupra parohiilor, reținând numai noțiunea de prescripție propriu zisă [5].

---

1. *Balsamon*, ibid. *Sintagma*, II, 262: „ὁ δὲ ιζ' κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, κείμενος ἐν τῷ ε' κεφ. τοῦ α' τίτλου τοῦ νομοκάνονος, ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ ἐκκλησιῶν ἐναγούσαις, τριακονταετίαν δίδωσι".

2. *Pidalion*, traducerea Mitropolitului Veniamin Costache, M-rea Neamț 1844, f. 131. „aceste . . . parohii . . . să rămână nereșluite, și nesmulte de la episcopii ce le țin pe ele, și mai ales de le-au avut pe ele în stăpânirea lor în curgere de treizeci de ani, cu bună credință, și fără silă . . .". Se observă că autorii Pidalionului întrebuințează expresia tehnică proprie: „cu bună credință", „πίστει καλῇ"; cf. Πηδάλιον, Zachint 1864, p. 199.

3. *Indreptarea legiei*, II Nomocanonicul Dumnezeu, in I. M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiuirile României vechi și noui*, vol. III, București 1885, p. 346: Glava 17 a Soborului din Calcedon: „Țăranul și mojicul de vor ținea ceva la casele lor in treizeci de ani și niminea nu le va cere atâta vreme, atunci ei să le ție, iar de se va tocmi o cetate cu porunca împărătească, atunce să urmeze judecății împărătești și a soborului, iară ale bisericilor să fie neschimbate".

4. *Ibidem*, p. 346.

5. Din insuși inceputul textului lui Aristen, rezultă limpede ideia de prescripție in domeniul jurisdictional: „Ἐγχώριος, καὶ ἀγροικικὴ παροικία, εἰ τριακονταετίᾳ ἐσχέθησαν, κατεχέσθωσαν" (*Sintagma* II, 262). In Nomocanomul din *Indreptarea legiei*, textul respectiv nu exprimă decât ideia de prescripție propriu zisă, pentrucă traducătorul român a tălmăcit sau mai bine zis a răstălmăcit textul acesta, așa: „Țăranul și mojicul de vor ținea ceva in casele lor in treizeci de ani... atunci ei să le ție" (I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. III, p. 346).

Este caracteristic faptul că intr'unul din izvoarele dreptului bisericesc ortodox, cum este colecţia noastră intitulată *Indreptarea legiei*, canonul 17 al sinodului IV ecumenic, care consfinţeşte prescripţia în domeniul jurisdicţional bisericesc, a fost transmis intr'o formă din care nu mai desprindem decât noţiunea de prescripţie propriu zisă. Asemănarea dintre prescripţia jurisdicţională şi prescripţia propriu zisă, a fost inlesnită, in acest caz, de faptul că ambele feluri de prescripţie au acelaşi termen de 30 ani. Amândouă aceste prescripţii consfinţesc efectul timpului indelungat asupra posesiunii neturburate. Dar Biserica, intr'o altă imprejurare, a admis şi a reglementat, tot în domeniul jurisdicţional, şi o prescripţie pe termen scurt: prescripţia de trei ani.

2. *Prescripţia de trei ani în domeniul jurisdicţional* a fost statornicită prin canonul 119 cartaginez. Această prescripţie a fost formulată într'o imprejurare cu totul specială pentru Biserică. La sfârşitul veacului IV şi inceputul veacului V, Biserica africană a luat numeroase măsuri pentru a stârpi rătăcirea donatistă. Intre măsurile luate cu acest prilej, Biserica africană a stabilit şi regula că nu este ingăduit nimănui să ceară un ţinut bisericesc de la episcopul care a intors la dreapta credinţă poporul acelui ţinut, păstrându-l apoi sub jurisdicţia sa timp de trei ani, fără nici o impotrivire [1]. Se dădea, fireşte, prin această dispoziţie o puternică incurajare episcopilor zeloşi care lucrau pentru convertirea donatiştilor.

Canonul 119 cartaginez, statornicind prescripţia de 3 ani in favoarea episcopului care a readus la unitatea Bisericii vreo parohie [2], precizează că această prescripţie se dobândeşte dacă in decursul celor trei ani, episcopul care păstorise mai inainte n'a reclamat pentru sine jurisdicţia asupra acelei parohii [3]. O asemenea prescripţie se infăţişează deci şi ca o sancţiune impotriva episcopului care se arătase nepăsător faţă de soarta parohiilor sale, chiar după ce credincioşii acelor parohii fuseseră salvaţi de la rătăcirile donatiste. Trecerea unui timp de trei ani produce, aşa dar, in condiţiile fixate de canonul 119 cartaginez, un efect de drept asupra unei stări de fapt: o jurisdicţie bisericească de fapt devine jurisdicţie

1. Canonul 119 cartaginez, in *Sintagma*, III, 574: „Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα, ἐάν τις μετὰ τοὺς νόμους, τόπον τινὰ πρὸς τὴν καθολικὴν ἑνότητα μεταστρέψῃ, καὶ τοῦτον ἐπὶ τριετίαν μηδενὸς ἀναζητοῦντος κατάσχῃ, τοῦ λοιποῦ παρ'αὐτοῦ μὴ ἀναζητηθῇ...".

2. Canonul 119 cartaginez nu foloseşte termenul de parohie, ci τόπος. Comentatorii clasici *Zonara*, *Balsamon* şi *Aristen* arată însă că τόπος insemnează aici parohie. (*Sintagma* III, 575-576).

3. *Sintagma* III, 574: „...ἐὰν μέντοι ἐντὸς τῆς αὐτῆς τριετίας ὑπῆρχεν ἐπίσκοπος ὁ ὀφείλων ἀναζητῆσαι, καὶ ἡσύχασεν".

de drept. Asemănătoare prin funcțiunea ei cu prescripția obișnuită sau cu usucapiunea, această prescripție de trei ani a avut la inceput aplicație numai în împrejurările speciale pentru care a fost stabilită [1]. Deoarece însă canonul 119 cartaginez a fost primit între canoanele Bisericii universale [2], trebue să admitem că prescripția de trei ani a putut și poate funcționa in orice împrejurare asemănătoare cu imprejurarea pentru care a fost formulat acest canon [3].

Dacă in general Biserica a admis instituția prescripției sub inrâurirea dreptului roman, trebue să ne întrebăm care anume prescripție din legislația romană a putut fi modelul acestei prescripții de trei ani aplicabilă jurisdicției bisericești. Socotim că in acest caz Biserica, admițând numai principiul prescripției romane, a statornicit un termen de prescripție propriu intereselor bisericești. La inceputul veacului V, când a fost formulat canonul 119 cartaginez [4], legislația romană nu cunoștea nici o prescripție de trei ani: usucapiunea de un an și de doi ani se aplica numai mobilelor [5], iar prescripțiile din dreptul penal nu puteau sluji, credem, de model pentru o prescripție în domeniul jurisdicțional bisericesc.

III. PRESCRIPȚIA ÎN DOMENIUL PENAL BISERICESC.

Canoanele Bisericii ortodoxe nu cunosc nici prescripția abaterilor, nici prescripția pedepselor bisericești. Prescripția abaterilor a fost admisă de Biserica ortodoxă prin Nomocanonul in XIV titluri, sub inrâurirea legislației romano-bizantine. De aceia, pentru a lămuri noțiunea de prescripție in dreptul penal bisericesc, este nevoie să arătăm mai intâiu, pe scurt, cum a fost statornicită prescripția penală în legislația romano-bizantină.

---

1. *Balsamon*, in tâlcuirea sa, lasă să se înțeleagă că dispoziția canonului 119 cartaginez, deși consfințește o prescripție, are aplicație specială și nu trebuește confundată cu dispozițiile care statornicesc prescripția propriu zisa pentru bunurile și acțiunile Bisericii (*Sintagma*, III, 575).

2. Vezi canonul 2 trulan, in *Sintagma*, II, pp. 308—310.

3. In acest ințeles este tâlcuit canonul 119 cartaginez in *Pidalion*, f. 369: „Și acesta in sfârșit pentru locurile Donatiștilor și in scurt pentru cei ce din eretici se întorc la dreapta credință, rânduește". Notăm că in Pidalion acest canon poartă numărul 129. In Nomocanonul din *Indreptarea legiei*, canonul acesta, prescurtat, poartă numărul 117. Vezi I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. III, p. 369.

4. Canonul 119 cartaginez, înainte de a întra in colecția formată la anul 419, a fost al 11 canon formulat de sinodul cartaginez din anul 418. Vezi N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. Popovici-Kovincici, vol. II, partea I, Arad 1934, p. 276, nota 2.

5. Termenul pentru usucapiunea mobilelor fu prelungit de Iustinian, la trei ani *(Cod. Just.*, VII, 31,1). Iustinian făcu această reformă in anul 528. Nu putem socoti că acest termen de trei ani fusese admis in practică cu un veac mai inainte pentru ca să fi putut servi de model prescripției bisericești de care ne ocupăm.

1. *Prescripţia penală în legislaţia romano-bizantină.* Cercetând textele privitoare la prescripţia infracţiunilor, aflăm că în dreptul roman prescripţia obişnuită pentru infracţiuni era de 20 ani [1]. Existau însă şi prescripţii mai scurte pentru anumite infracţiuni. Astfel, de pildă, pentru însuşirea de bani publici [2] şi pentru adulter [3] prescripţia era de cinci ani; injuria verbală se prescria într'un an [4]. Unele crime erau imprescriptibile în legislaţia romană şi apoi şi în cea bizantină. Astfel erau paricidul [5] şi substituirea copilului [6], iar dintre infracţiunile de natură religioasă, apostasia [7].

Dacă pentru prescripţia acţiunilor penale găsim în legislaţia romano-bizantină texte precise, nu găsim însă nici un text precis privitor la prescripţia pedepselor. Dreptul roman n'a admis prescripţia pedepselor [8]. Unii autori au socotit totuşi că prescripţia pedepselor a fost admisă în dreptul roman prin faptul că orice sentinţă de condamnare dădea naştere unei *actio ex judicato* şi o asemenea acţiune se prescria în termen de 30 ani [9]. Dar acest mijloc nu putea fi decât o cale ocolită şi nu proprie pentru prescripţia pedepselor. Că prescripţia pedepselor n'a fost o instituţie proprie dreptului roman stă dovadă însuşi faptul că nici dreptul bisericesc n'a cunoscut această instituţie, de şi sub înrâurirea drep-

1. Prescripţia de 20 ani este indicată limpede în legislaţia lui Iustinian, *Cod.* IX, 22, 12: „...querella falsi temporalibus praescriptionibus non excluditur, nisi viginti annorum exceptione, sicut caetera quoque fere crimina". Din acest text care precizează că aproape toate crimele erau supuse prescripţiei de 20 ani, rezultă că această prescripţie era regula de drept comun. Cf. E. Brun de Villeret, *Traité théorique et pratique de la prescription en matière criminelle*, Paris 1863, p. 8.

2. *Dig.* XLVIII, 13, 7.

3. *Lex Julia de adulteriis* din anul 18 sau 17 a. H. admitea o prescripţie de cinci ani pentru delictele denumite: stuprum, adulterium, lenocinium. Legislaţia lui Iustinian consacră această prescripţie. *Cod. Just.* IX, 8, 5: „Adulter post quinquennium quam commissum adulterium dicitur... accusari non potest".

4. *Cod. Just.* IX, 35, 5.

5. *Dig.* XLVIII, 9, 10: „Eorum qui parricidii poena teneri possunt semper accusatio permittitur". Trebue să notăm că acest text a dat naştere la discuţii contradictorii. *Cujas* şi *Matthaeus* au susţinut că acest text, aşezat greşit în titlul 9 din cartea 48 a Digestelor se referă la o crimă prescriptibilă: în Digeste locul acestui text ar fi în titlul 5 din cartea 29. Cei mai mulţi autori admit însă pe temeiul acestui text imprescriptibilitatea paricidului. Vezi E. Brun de Villeret, *op. cit.*, pp. 8-9. Crima de paricid este imprescriptibilă şi după *Basilicale*, XL, 40, 9: „Οἱ πατροκτόνοι πάντοτε κατηγοροῦνται".

6. *Dig.* XLVIII, 10, 19 § 1: „Accusatio suppositi partus nulla temporis praescriptione depellitur". *Basilicale*, LX, 41, 19: „ἡ κατηγορία τοῦ ὑποβολιμαίου τοκετοῦ οὐκ ἐκβάλλεται χρόνου παραγραφῇ".

7. *Cod. Just.* I, 7, 4. *Basilicale* LX, 54, 25: „...ἡ δὲ κατ'αὐτοῦ ἀγωγὴ μὴ ὁριζέσθω χρόνῳ, κἂν μὴ περιόντος αὐτοῦ προκατήρχθη".

8. Cf. Th. Mommsen, *Le droit pénal romain*, (trad. J. Duquesne, 3 vol. Paris 1907), II, p. 178; Dr. Traian Pop, *Drept penal comparat. Penologie şi ştiinţă penitenciară*, Cluj 1924, vol. III, p. 480.

9. Vezi A. Bertauld, *Cours de code pénal et leçons de législation criminelle*, ed. IV, Paris 1873, p. 602; E. Brun de Villeret, *op. cit.*, pp. 12-13.

tului roman a admis prescripția infracțiunilor, adică prescripția acțiunilor penale. Prescripția pedepselor a fost reglementată, pare-se, mai întâiu în dreptul francez[1]. Precizăm că deși principiile romane au avut, în ce privește prescripția, o puternică înrâurire asupra legislațiilor penale moderne, aceste legislații înfățișează totuși sisteme proprii, unele admițând atât prescripția acțiunii cât și prescripția pedepsei, altele admițând numai prescripția acțiunii. Există și legislații penale moderne care nu admit nici un fel de prescripție[2]. In general, legislațiile penale moderne statornicesc pentru prescripție termene scurte[3] și sub înrâurirea acestora, credem, s'au reglementat în unele Biserici ortodoxe naționale prescripții scurte pentru abaterile bisericești.

Cu privire la temeiul prescripției în dreptul penal roman, trebue să amintim că Romanii au atribuit acestei instituții în general un rost social, socotind că, prin înlăturarea proceselor de lungă durată și prin curmarea urmăririi infracțiunilor săvârșite de multă vreme, se chezășuește însăși ordinea și liniștea socială. De aceia Romanii au și numit prescripția: *„patrona generis humani"*[4]. Discuția privitoare la îndreptățirea prescripției penale a împărțit însă pe penaliștii moderni în două tabere, unii pronunțându-se pentru, alții combătând această instituție. In general se înfățișează biruitoare și în doctrină și în legiuirile penale moderne părerea care socotește îndreptățită prescripția[5]. Apărătorii prescripției susțin mai întâiu că infracțiunile ce rămân nepedepsite sunt de fapt ispășite prin mustrările conștiinței și prin nesiguranța chinuitoare în care trăiește vinovatul. Apoi trecerea timpului face să se uite infracțiunea și nu mai este folositor pentru societate să se aducă iarăși

---

1. Cf. E. Brun de Villeret, *op. cit.*, pp. 30-31.

2. Legislațiile din Franța, Germania, Italia, România, Belgia, Norvegia, Ungaria, Elveția, admit ambele prescripții; legislația din Austria admite numai prescripția acțiunii, iar legislațiile din Anglia și Statele-Unite nu admit nici un fel de prescripție. Vezi Dr. Traian Pop, *op. cit.*, vol. III, p. 480.

3. In noul cod penal român, termenele pentru prescripția acțiunii publice sunt stabilite astfel: 15 ani pentru crimele pedepsite cu munca silnică sau detențiunea grea, 10 ani pentru crimele pedepsite cu detențiunea riguroasă sau temniță grea, 8 ani pentru delicte pedepsite cu pedepse mai mari de 5 ani, 3 ani pentru delicte pedepsite până la 5 ani, 1 an pentru contravenții. Vezi art. 164 din *Codul penal Carol II*, adnotat de C. Rătescu, H. Asnavorian, Ionescu-Dolj, Traian Pop, I. Gr. Periețeanu, M. Papadopolu, V. Dongoroz, N. Popescu, vol. I, București 1937, pp. 339-400.

4. Cf. E. Brun de Villeret, *op. cit.*, p. 7.

5. Vezi J. Bousquet, *Dictionnaire des prescriptions en matière civile, commerciale et criminelle*, Paris 1838, p. 181; I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, ediția II complectată de V. Dongoroz, C. Chiseliță și Șt. Laday, București, fără indicație de an, vol. III, p. 740; Dr. Traian Pop, *op. cit.*, vol. III, p. 483.

în conştiinţa publică o infracţiune care a produs scandal cândva, dar care a fost dată uitării [1]. Se mai adaogă apoi şi faptul că după un anumit timp administrarea probelor pentru justiţie devine anevoioasă sau chiar cu neputinţă, în deosebi din cauză că martorii infracţiunii nu mai sunt toţi în viaţă, iar cei rămaşi în viaţă nu-şi mai amintesc exact împrejurările. Justiţia nu trebuie să pronunţe condamnări pentru fapte ce nu pot fi probate. Prin aceste motive se îndreptăţeşte instituţia prescripţiei, fireşte, şi în dreptul penal al Bisericii ortodoxe.

2. *Prescripţia în dreptul penal al Bisericii ortodoxe.* — Canoanele nu statornicesc nici un termen de prescripţie pentru abaterile bisericeşti. Intrucât în regulă generală orice abatere de la rânduielile Bisericii constitue şi un păcat şi întrucât nici un păcat nu se şterge numai prin curgerea vremii, urmează că în principiu abaterile supuse pedepselor bisericeşti n'ar trebui să se prescrie prin trecerea timpului, aşa cum nu se pot prescrie nici păcatele [2]. Sub înrâurirea dreptului roman, Biserica a admis însă principiul prescripţiei abaterilor bisericeşti, consfinţind acest principiu, nu prin canoane, ci prin Nomocanonul în XIV titluri. Fireşte, prescripţia abaterilor bisericeşti însemnează prescripţia urmărilor legale ale acestor abateri şi nu prescripţia urmărilor morale respective.

Nu cunoaştem nici o motivare formulată de vreun canonist ortodox pentru îndreptăţirea prescripţiei abaterilor bisericeşti. Socotim că în această privinţă, motivarea cea mai îndreptăţită nu se poate întemeia decât tocmai pe deosebirea ce se poate face între urmările legale şi urmările morale ale aceleiaşi abateri. Urmările legale ale unei abateri sunt de competenţa forului extern al Bisericii şi ca atare, Biserica poate admite înlăturarea acestor urmări şi prin prescripţie, întru cât canoanele nu se împotrivesc. In ceiace priveşte însă urmările morale ale aceleiaşi abateri, acestea sunt de competenţa forului intern şi fireşte nu se pot înlătura decât prin pocăinţă şi ispăşire. Prescripţia abaterilor în dreptul bisericesc ortodox trebueşte înţeleasă aşa dar ca mijloc de stingere a acţiunilor penale, ca

1. Gânditorii şi penaliştii cari s'au pronunţat împotriva prescripţiei penale şi între care Tanoviceanu, *op. cit.*, pp. 743-744, aminteşte pe Servan, Brissot de Warville, Bentham, Cocceius, Feuerbach, Beccaria, au susţinut că prescripţia nu se poate întemeia nici pe ideia ispăşirii infracţiunilor prin mustrările de conştiinţă, fiindcă asemenea mustrări nu sunt efective decât pentru foarte puţine persoane, nici pe ideia că pedepsirea abaterilor ar fi nefolositoare pentru societate după un anumit timp, fiindcă societatea este dimpotrivă folosită când ştie că vinovaţii nu vor scăpa de pedeapsă niciodată. Cf. J. Ortolan, *Elements de droit penal*, ed, Bounier, Paris 1875, vol. II, nr. 1853; E. Brun de Villeret, *op. cit.*, p. 5.

2. Cf. Pr. Dr. Valerian Şesan, *Curs de drept bisericesc universal* (litografiat), Cernăuţi 1936-37, p. 442.

mijloc de înlăturare a urmărilor legale, nu și ca mijloc de absolvire a păcatelor respective în fața forului intern. Prescripția poate acoperi pe vinovați numai din punctul de vedere al forului extern, în fața societății creștine, dar nu și din punctul de vedere al forului intern, în fața conștiinții lor proprii și în fața lui Dumnezeu. Prescripția nu poate deci să însemneze în dreptul bisericesc decât că, după un anumit timp de la săvârșirea abaterii, nu mai este admisă nici o anchetă și nici o acuzație publică pentru acea abatere.

Din Nomocanonul în XIV titluri nu reiese limpede că Biserica noastră admite principiul prescripției pentru toate abaterile. Nomocanonul menționează numai prescripția adulterului. Trebue să precizăm că pentru acest delict dreptul roman admitea două termene de prescripție: șase luni [1] și cinci ani [2]. Interpreții au lămurit că în termen de șase luni se prescria adulterul femeii, iar în cinci ani se prescria adulterul bărbatului [3]. Fără să mențină această deosebire dintre adulterul femeii și adulterul bărbatului, Nomocanonul în XIV titluri admite că învinuirea de adulter se prescrie în termen de cinci ani [4].

Faptul că Nomocanonul statornicește numai prescripția adulterului, nu însemnează însă că prin aceasta Biserica a înlăturat principiul prescripției pentru celelalte abateri. Regula fundamentală formulată de Balsamon chiar în comentariile acestui Nomocanon, precum am amintit, este că „în chestiunile în care canoanele nu hotărăsc nimic, trebue să urmăm legile (civile)" [5]. Cu privire la prescripția abaterilor, Biserica a urmat, firește, rânduielile legislației romano-bizantine. Că Biserica a primit în această privință dispozițiile legislației romano-bizantine stă dovadă și faptul că Nomocanonul, urmând principiilor acestei legislații, nu admite prescripția pentru cei care se fac vinovați de răpire [6]. Așa dar Nomocanonul urmează regulele legislației romano-bizantine nu numai când statornicește prescripția pentru delictul de adulter, ci și când tăgăduește dreptul de prescripție pentru delictul de răpire.

---

1. *Dig.* XLVIII, 5,29 § 5. *Basilicale*, LX, 37,30.
2. *Dig.* XLVIII, 5,29 § 6,7. *Basilicale*, LX, 37, 30.
3. Vezi *J. Zhishman*, Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου της ἀνατολικης ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, traducere din limba germană în limba greacă de *Meletie Apostolopoulos* vol. II, Atena 1913, p. 434.
4. *Nomocanon* IX, 30, in *Sintagma*, I, 218: „Ὁ ὡρισμένος εἰς κατηγορίαν τῆς μοιχείας χρόνος τῆς πενταετίας..." *Pidalion*, trad. Mitropolitului Veniamin Costache, M-rea Neamț 1844, f. 46, în notă: „Și să pornește pâra cea pentru curvie în curgere de cinci ani, și nu în mai mulți".
5. *Balsamon*, la *Nomocanon*, I, 28, în *Sintagma*, I, 68.
6. *Nomocanon* IX, 30, in *Sintagma*, I, 218: „ἀπροσδιορίστως γὰρ κινεῖται ἐπειδὴ καὶ δημοσίᾳ βίᾳ πλημμελεῖται". Cf. Zhishman, *op. cit.*, vol. I, p. 403.

Amintind prescripția între motivele care pricinuesc incetarea delictelor bisericești, Milaș consideră dispoziții de drept bisericesc însăși dispozițiile legislației romano-bizantine privitoare la prescripția infracțiunilor. Intemeindu-se pe dispozițiile legilor bizantine, Milaș precizează că „pentru anume delicte, ca apostasia, paricidul și avortul intenționat" [1], legislația bisericească nu admite prescripția [2]. De bună seamă că până în vremurile mai noi, acolo unde au avut putere obligatorie rânduielile de drept romano-bizantin, Biserica s'a cârmuit in ce privește prescripția abaterilor bisericești, după principiile romano-bizantine [3]. *Manualul de legi* al lui Armenopol, care rezumă legislația bizantină ce s'a aplicat și in vremurile moderne, nu face nici o mențiune deosebită pentru prescripția delictelor bisericești, ci arată doar că „delictele se sting in 20 ani" [4].

Sub inrâurirea legislațiilor penale moderne [5], unele Biserici ortodoxe au admis, in ultimul timp, termene scurte pentru prescripția abaterilor bisericești. Găsim astfel, după izvoarele care ne stau la indemână, că termenele scurte pentru prescripția abaterilor au fost reglementate in Biserica ortodoxă română și in Biserica ortodoxă greacă.

La noi, s'a introdus regula termenelor scurte pentru prescripție mai intâiu în Transilvania. Prin regulamentul de procedură din 1906 al Bisericii ortodoxe din Transilvania, se statornicea o prescripție de trei luni pentru abaterile bisericești mai ușoare, ca de pildă: neglijența in indeplinirea datoriilor, ațâțare la certuri, indeplinirea unor acte care trebuesc aprobate mai inainte de către autoritatea bisericească [6]. Abaterile mai grave insă se prescriau

1. N. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 421.

2. Referindu-se desigur la dreptul bisericesc intemeiat numai pe canoane și făcând deosebire intre legislația bisericească și legislația bizantină, K. M. Rallis socotește că „prescripția este necunoscută dreptului bisericesc". Vezi Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Atena 1907. p. 617; deasemenea Παραγραφή, in Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τομ. XIX, Atena 1932, p. 600.

3. In Biserica romano-catolică deasemenea a fost admisă prescripția infracțiunilor, statornicindu-se pentru crime in general, prescripția de 20 ani, ca in dreptul roman. Vezi Durand de Maillane, *Dictionnaire de droit canonique*, Lyon 1787, vol. V, p. 492.

4. Πρόχειρον νόμων, I, 3, 41, p. 23: „Τὰ ἐγκλήματα σβέννυνται μὲ τὴν εἰκοσαετίαν".

5. Socotim că tot sub inrâurirea legislațiilor penale moderne, au fost admise și de către Biserica romano-catolică termenele scurte pentru prescripția abaterilor. Noul cod al acestei Biserici prevede in general o prescripție de 3 ani pentru acțiunile penale; pentru injurie prescripția este de un an, pentru simonie și omucidere 10 ani, Vezi *Codex juris canonici*, canoanele 1702, 1703, 2233, pp. 568, 698.

6. *Regulament pentru procedura judecătorească in cauzele disciplinare in Mitropolia gr. ort. română din Ungaria și Transilvania*, Sibiu 1906, § 12, p. 7: „Transgresiunile prevăzute in § 2 se prescriu in trei luni dela săvârșirea acelora,

în termen de trei ani, cu condiția ca în acest timp vinovatul să nu fi săvârșit vreun nou delict disciplinar. Intre aceste abateri mai grave, pe care regulamentul le numește delicte, cea dintâiu este necredința față de Biserică, iar cea din urmă, condamnarea criminală pentru crime [1]. In cazul însă când o abatere de ordin disciplinar implică și o crimă calificată ca atare de legile penale ale Statului, atunci prescripția nu se dobândește decât în termenele prevăzute de legile Statului [2].

Principiile acestea, statornicite prin regulamentul de procedură al Bisericii ortodoxe din Transilvania,au fost admise și consfințite pentru întreaga Biserică ortodoxă română prin *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești ale Bisericii ortodoxe române*, din 1926. Nu s'au schimbat, prin acest regulament, decât termenele prescripției, stabilindu-se în locul termenelor de trei luni și de trei ani, termene de trei ani și de cinci ani. Au mai fost declarate apoi prescriptibile câteva abateri și delicte, admițându-se totodată și trei delicte imprescriptibile. Regulamentul acesta statornicește o prescripție de trei ani [3] pentru următoarele abateri disciplinare: „a) neglijența sau neascultarea întru împlinirea datoriilor, b) incorectitudini săvârșite în afaceri oficiale, c) fapte mai puțin grave săvârșite în contra ordinei și a bunei cuviințe, d) căutarea de certe și provocarea la neînțelegeri, e) executarea, înainte

respective dela ajungerea la cunoștința forului competent". Abaterile prevăzute în § 2 din acest regulament sunt, după însuși textul regulamentului, următoarele; „a) negligența sau neascultare în împlinirea datorințelor, b) necorectități în afacerile oficiale, c) fapte mai puțin grave săvârșite în contra ordinei și a bunei cuviințe, d) căutare de certe și ațâțare la neînțelegeri, f) executarea unor fapte care trebuiau prealabil aprobate de autoritățile bisericești" (pp. 3—4).

1. *Ibidem*, § 13, p. 7: „Delictele prevăzute în § 3 se prescriu și nu mai pot fi urmărite după trei ani dela săvârșirea acelora, respective dela ajungerea la cunoștința forului competent, dacă în acest timp inculpatul n'a săvârșit alt nou delict disciplinar". Delictele prevăzute în § 3 sunt, după însuși textul regulamentului, următoarele: „a) necredința față de biserică, b) deconsiderarea învățăturilor, canoanelor și datoriilor bisericești, c) fapte contrare legilor, canoanelor și regulamentelor în vigoare, d) fapte contrare moralei publice, e) viața casnică contrară moralei publice și învățăturii bisericești, f) neîmplinirea datorințelor oficiale și neglijarea cu desăvârșire a oficiului, g) părăsirea arbitrară și nejustificată a oficiului, h) abuzul de oficiu săvârșit prin corumperi sau mituiri, i) neascultarea și purtarea necuviincioasă față de superiorități, l) administrarea necorectă sau înstrăinarea averilor bisericești, școlare și fundaționale, m) denunțarea și calomnierea șefilor bisericii, n) conspirațiunea împotriva integrității și constituțiunii bisericii, o) coruperi la alegeri sau complicitate, p) violarea secretului de oficiu, r) purtarea nemorală și scandaloasă prin care se compromite poziția oficială a inculpatului, s) incapacitatea spirituală sau corporală de a împlini oficiul, t) condamnarea criminală pentru crime ori delicte difamante la judecătoriile civile ori militare" (pp. 4—5).

2. *Ibidem*, §. 13, p. 7.

3. *Regulament de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești ale Bisericii ortodoxe române*, ediția Consiliului Central bisericesc, București 1934, art. 309, p. 60.

de a fi dobândit aprobarea organelor superioare a acelor hotăriri ce trebuesc să fie în prealabil aprobate de autoritățile superioare, f) săvârşirea celor sfinte intr'o altă parohie sau biserică fără invoirea chiriarhului şi fără consimțământul preotului locului, g) părăsirea parohiei, fie ca locuință, fie ca serviciu şi şederea mai multă vreme afară din parohie fără voia şi fără ştirea episcopului respectiv" [1]. Deasemenea acest regulament stabileşte o prescripție de cinci ani [2] pentru abaterile mai grave denumite „delicte disciplinare" şi anume: „a) săvârşirea cu de la sine putere a lucrărilor sfinte de un preot sau diacon depus legal pentru un delict, b) părăsirea cu de la sine putere a locului său de serviciu şi îndeplinirea serviciilor preoţeşti in altă parohie fără ştirea şi consințimântul autorității bisericeşti competente, c) neglijarea ritualului prescris la săvârşirea lucrărilor sfinte, d) violarea secretului mărturisirii, e) administrarea incorectă a averii bisericeşti, risipirea sau intrebuințarea ei in alte scopuri, f) indeletnicirea cu afaceri protivnice chemării preoției şi neglijarea sau neascultarea intru împlinirea datoriilor, g) neglijarea îmbrăcămintei încât să nu mai corespundă caracterului preoțesc şi regulamentelor in vigoare, h) inalta trădare, i) conjurațiunea în contra autorității legale, j) sperjurul, k) sacrilegiul sau ierosilia, l) blasfemia, m) calomnierea şi acuzarea neîntemeiată, ... n) furtul, o) camăta, p) omorul, q) bătaia, r) adulterul, s) curvia, ş) beția, t) jocul de noroc, ț) ținerea de cârciumi, ... x) simonia, y) condamnarea de către judecătoriile penale prin sentință rămasă definitivă pentru crimă sau delicte, z) neglijarea, neîndeplinirea sau îndeplinirea cu rea credință a îndatoririlor impuse de legea şi statutul de organizare ... regulamentelor ... şi tuturor ordinelor şi dispozițiunilor autorităților bisericeşti" [3].

Nu sunt supuse prescripției delictele de erezie, apostasie şi shismă [4]. De bună seamă că pentru admiterea acestor trei excepțiuni, s'a avut în vedere gravitatea deosebită pe care o înfățişează delictele respective pentru disciplina şi pentru ființa însăşi a Bisericii. Dacă vina de erezie, sau de apostasie, sau de shismă s'ar şterge prin trecerea unui timp anumit, ar însemna că prin prescripție se încurajează însăşi distrugerea ordinii şi disciplinii fundamentale din Biserică. Există însă şi un motiv juridic care îndreptățeşte admiterea celor trei excepțiuni prin regulamentul de procedură bisericească. Delictele continue şi delictele succesive nu se prescriu

1. *Ibidem*, art. 2, pp. 3-4.
2. *Ibidem*, art. 309, p. 60.
3. *Ibidem*, art. 3, pp. 4-5.
4. *Ibidem*, art. 309, aliniatul ultim, p. 60.

decât dacă se constată că a încetat definitiv executarea acelor delicte și dacă de la ultimul act săvârșit a trecut termenul legal de prescripție. Erezia, apostasia și shisma sunt delicte care se repetă și se reinnoesc mereu de către cei vinovați de asemenea delicte. In fiecare clipă acești vinovați săvârșesc un nou delict intemeiat firește pe aceiași ideie greșită de a tăgădui in întregime sau în parte invățătura dogmatică sau disciplina bisericească. Erezia, apostasia și shisma sunt, așa dar, delicte imprescriptibile și pentru motivul acesta, că ele se săvârșesc in continuare, nefiind cu putință să se precizeze momentul incetării lor, de la care să poată incepe termenul prescripției.

In sfârșit, actualul nostru regulament de procedură bisericească statornicește, ca și regulamentul ardelenesc din 1906, că pentru abaterile și delictele urmărite prin legile penale ale statului, prescripția operează potrivit acestor legi, exceptându-se iarăși delictele de erezie, apostasie și shismă, care rămân imprescriptibile [1].

In Biserica ortodoxă greacă, prescripția a fost reglementată, sub aceiași inrâurire a legislațiilor penale moderne, care statornicesc termene scurte. Trebue să observăm insă, că in legislația bisericească greacă nu sunt arătate precis abaterile și delictele prescriptibile. Prin *legea nr. 5383 privitoare la tribunalele bisericești*, [2] din 1932, se statornicește in general prescripția de patru ani pentru toate abaterile clericilor supuse următoarelor pedepse: dojana, suspendarea, inchiderea in mânăstire, decăderea din oficiu, caterisirea și inlăturarea din mânăstire [3]. Pentru abaterile care sunt supuse totodată și pedepselor prevăzute de legea penală grecească, singura prescripție valabilă este cea stabilită de această lege [4].

Prescripția incepe din momentul săvârșirii abaterii și sfârșește după trecerea ultimei zile din termenul statornicit [5]. Prescripția se întrerupe când intervin acte de anchetă in justiție, sau acte de represiune. In aceste cazuri începe o nouă prescripție după săvârșirea unor asemenea acte [6]. După împlinirea termenului prescripției, nu mai este îngăduit nici un act de procedură în vederea anchetei și pedepsirii [7].

---

1. *Ibidem*, art. 310, p. 60.
2. Legea Nr. 5383 din 1932 este publicată in colecția de legi intocmită de Ministerul Instrucției și Cultelor și intitulată Ἐκκλησία, Atena 1932.
3. Prescripția de 4 ani este statornicită prin articolul 163 al legii. Acest articol menționează articolele 11, 17 și 23 pentru abaterile supuse pedepselor arătate in aceste articole. Vezi colecția Ἐκκλησία, pp. 217, 219, 221, 257.
4. Articolul 164, in colecția Ἐκκλησία p. 257.
5. Articolul 165, in colecția Ἐκκλησία, p. 257.
6. Articolele 166-167, *ibidem*, p. 257.
7. Art. 168, *ibidem*, p. 258.

Observăm că aşa cum a fost stabilită prin Nomocanonul in XIV titluri şi cum a fost reglementată în Bisericile ortodoxe din România şi Grecia, prescripţia se intemeiază in deosebi pe trecerea unui anumit interval de timp. Prin aceasta, dreptul bisericesc ortodox consfinţeşte pentru prescripţie aceiaşi condiţiune fundamentală pe care o stabileşte dreptul laic. Invinuirile se şterg de drept prin trecerea unui anumit timp, fără să se mai ceară şi să se aştepte din partea vinovaţilor vreun semn de pocăinţă sau de îndreptare. In felul acesta reglementată, prescripţiunea, ori cât ar fi ea de necesară ordinei şi liniştei bisericeşti, poate fi şi păgubitoare prin faptul că poate fi pentru vinovaţi îndemn de a ascunde abaterile săvârşite. Aşteptând să fie absolviţi de abaterile lor numai prin trecerea timpului, vinovaţii nu sunt obligaţi să se gândească la pocăinţă şi îndreptare. De aceia prescripţia abaterilor bisericeşti ar trebui reglementată in aşa fel, incât să se stabilească deopotrivă de obligatorii şi condiţia trecerii unui timp anumit şi condiţia îndreptării vinovaţilor. Numai astfel prescripţia abaterilor bisericeşti ar dobândi deplin caracter creştin, păstrându-şi funcţiunea ei juridică firească, dar având şi funcţiune morală.

Gheorghe Cronţ.

LA PRESCRIPTION DANS LE DROIT ECCLESIASTIQUE ORTHODOXE

Résumé.

Dès son commencement, l'Eglise, en tant que société humaine organisée, s'est servi dans une certaine mesure, des principes juridiques de l'Etat. En acceptant le principe juridique de la prescription, tel qu'il fut établi par la législation romaine, l'Eglise orthodoxe a utilisé ce principe aussi bien comme moyen d'acquérir la propriété des biens, que comme moyen d'éteindre les infractions ecclésiastiques. De plus, l'Eglise orthodoxe a créé, à l'exemple de la prescription du droit romain, une prescription propre ayant application dans le domaine juridictionnel ecclésiastique.

Outre les prescriptions de droit commun, dont les termes étaient de 10, 20 et 30 ans, et dont l'Eglise orthodoxe s'est servi comme tout autre établissement, la législation gréco-romaine a créé en faveur de l'Eglise deux prescriptions privilégiées: de 100 ans, et de 40 ans. La prescription de 40 ans, exigée à toutes les personnes qui détenaient des biens canoniquement et légalement attribués à l'Eglise, a fonctionné bien longtemps et, dans les pays roumains, jusqu' à la promulgation du cod civil actuel.

La prescription dans le domaine juridictionnel a été admise par l'Eglise comme une exception du principe fondamental selon lequel la juridiction sur une circomscription ecclésiastique ne peut être acquise que par une autorisation préalable de la part de l'autorité compétente. Il y a deux cas où l'Eglise a admis que la juridiction ecclésiastique peut être acquise, sans autorisation préalable, par la possession de fait exercée depuis un certain temps, c'est-à-dire par la prescription. C'est d'abord le cas prévu par le 17-ème canon du IV-ème concile oecuménique, qui établit que la juridiction sur une paroisse de campagne, discutée entre deux évêques, revient à celui qui l'a administrée, sans conteste depuis trente ans. C'est ensuite le cas prévu par le 119-ème canon carthaginois, qui établit que la juridiction sur une paroisse dont les fidèles ont été ramenés du donatisme à l'unité orthodoxe, revient à l'évêque qui a determiné la conversion de ces fidèles et qui a administré pacifiquement cette paroisse pendant trois ans.

La prescription dans le domaine pénal, étant admise par l'Eglise sous l'influence des lois gréco-romaines, concerne seulement les infractions et non pas les peines. Bien que les canons n'établissent aucun terme pour la prescription des infractions, le principe de cette prescription est consacré par le Nomocanon en XIV titres. Selon les règles qui régissent à présent ce principe dans l'Eglise ortodoxe de Roumanie et dans l'Eglise orthodoxe de Grèce, les infractions ecclésiastiques se prescrivent après un laps de temps relativement court.

La prescription des infractions ecclésiastiques ne peut pas impliquer la prescription des pêchés respectifs. Par la prescription on enlève seulement les conséquences externes des infractions, les pêchés moraux respectifs ne pouvant être absous que par la pénitence et par l'expiation. On peut constater que le droit pénal de l'Eglise ortodoxe exige pour la prescription la même condition fondamentale qu'établit le droit laïque: le laps de temps. Afin que la prescription prenne un caractère pleinement chrétien, elle devrait remplir outre la condition du temps, une condition concernant l'amélioration morale des coupables.

CONTRIBUŢIUNI LA BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCA VECHE

TIPĂRITURI DINTRE ANII 1546—1762 NECUNOSCUTE LA NOI

Este îndeajuns de bine cunoscută munca pe care Ioan Bianu şi Nerva Hodoş au desfăşurat-o spre a pune la îndemâna cercetătorilor trecutului românesc, ceia-ce s'a tipărit în ţările româneşti sau peste hotare de către Români, de la începutul apariţiei tiparului şi până în anul 1830. Această prodigioasă activitate a regretaţilor bibliografi români este continuată şi astăzi cu multă pricepere de către d. Dan Simonescu [1].

Intre timp însă au apărut o serie de studii care fac cunoscut un şir de tipărituri necunoscute Bibliografiei Româneşti Vechi, şi ca atare o lucrare de ansamblu ce să completeze opera lui Bianu şi Hodoş devine din ce în ce mai necesară. La acest lucru s'a gândit şi conducătorul de astăzi al Bibliotecii şi Colecţiilor Academiei Române, d-l General Radu Rosetti [2], care a şi însărcinat în scopul pomenit mai sus pe d-l Dan Simonescu cu redactarea unui volum de *addenda* şi *corrigenda* la cele trei volume existente până acum ale Bibliografiei Româneşti Vechi.

Vom căuta şi noi în rândurile ce urmează să aducem modesta noastră contribuţie pentru volumul în lucru, punând la dispoziţie descrierea a opt cărţi tipărite în ţările româneşti a căror descriere, pentru şapte dintre ele, e luată după diferite periodice ruseşti, a opta tipăritură fiind în proprietatea noastră.

1. **Tetravanghel,** 1546.

Cea mai veche tipăritură de care ne ocupăm este descrisă de cunoscutul cercetător rus, profesorul A. Petrov [3]. Astfel într'un studiu al său, publicat intâiu — in 1891 — în Buletinul Ministerului de Instrucţie Publică din Rusia [4], iar mai apoi — in 1906 — în Analele Facultăţii istorico-filologice de pe lângă Universitatea din Sanct-

---

1. D-sa a lucrat volumul III din *Bibliografia Românească Veche*, cuprinzând anii: 1809—1830.

2. Tot d-sa a luat măsuri să îmbogăţească colecţiile Bibliografiei Româneşti Vechi ale Academiei Române cu o serie de cărţi originale, iar pentru volumul de addenda şi corrigenda numai în cursul anului 1937, mulţumită numai d-sale, s'au fotografiat 48 cărţi vechi, după originale aflate în diferite biblioteci din ţară.

3. Iar după acesta pe scurt şi de d. Iorga în *Revista Istorică*, XVII (1931), p. 25.

4. Cf. Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, 1891, nr. 6, pp. 209-215.

Petersburg [1], ne vorbeşte pe larg de un exemplar complet al unui Tetravanghel din 1546 ce se află sub Nr. 88 in Biblioteca episcopală din Ungvar [2]. Tipăritura in chestiune este descrisă şi de cunoscutul bibliograf rus Karataev [3], insă după un exemplar incomplet — ii lipsesc foile 1 şi 6 din primul caet cum şi sfârşitul cărţii — aflat in Biblioteca publică din S. Petersburg [4]. Comparând datele lui Karataev cu cele ale lui Petrov [5] putem da următoarea descriere completă a Tetravanghelului.

In folio, 292 foi impărţite in 37 caete a 8 foi (primul şi ultimul caet au 6 foi), numerotate insă numai filele 1 şi 8. Are 22 rânduri pe pagină (unele pagini au insă şi câte 20 rânduri).

Tiparul in negru şi roşu. Cu roşu titlurile, iniţialele cum şi unele litere din rând.

Inaintea prefeţei evangheliei după Matei se află o vignetă în negru, ce termină sus cu o cruce şi iniţialele іс х҃с нн к҃а. Aceiaşi vignetă se află atât inaintea listei capitolelor evangheliei după Marcu, cât şi inaintea precuvântărilor tuturor celor patru evanghelii.

Inaintea evangheliei după Matei se află o altă formă de vignetă ce termină sus cu o cruce şi cu iniţialele іс х҃с нн к҃а сх҃ п҃в.

Inaintea evangheliilor după Marcu, Luca şi Ioan se află câte o vignetă pătrată ce se termină sus cu aceiaşi cruce şi iniţialele іс х҃с нн к҃а — ocupând jumătate din pagină — în mijlocul vignetei aflându-se însă următoarea stemă: două săbii incrucişate cu vârfurile in jos, iar deasupra săbiilor o coroană.

Pe foaia 6, a primului caet, gravura chipului evanghelistului Matei cu ingerul, iar deasupra gravurei textul următor:

---

1. Cf. A. Petrov, **Статьй объ Угорской Руси** (= Articole despre Rusia ugrică), cap. V: **Старопечатныя церковныя книги въ Мукачевѣ и Унгварѣ** (Tipărituri vechi de cărţi bisericeşti din Muncaci şi Ungvar), în **Записки историко—филологического Факультета Императорскаго С.— Петербургского Университета**, anexă la fascicola LXXXI (1906), p. 66-71.

2. Astăzi acest exemplar se află in Muzeul Naţional din Budapesta, ne spune d. Iorga in *op. cit.*, XVII (1931), p. 25.

3. Cf. I. Karataev, Описанiе **славѧно-рꙋсскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими кꙋкками** (= Descrierea cărţilor slavo-ruse tipărite cu litere chirilice), in **Сборникъ отдѣленiя русскаго языка и словесности Императорской Академiи Наукъ**, S. Petersburg, tom. XXXIV (1883), nr. 2, p. 82-83 (nr. 28).

4. Şi despre exemplarul descris, Karataev adaogă următoarele: „s'a tipărit probabil in Sud (adică la Slavii de Sud) in epoca timpurie a tiparului slav". Desigur că indicaţia lui Karataev i-a făcut şi pe Bianu şi Hodoş să nu treacă acest tetravanghel printre cele din Bibliografia Românească Veche.

5. Spunem aceasta intrucât cele două lucrări in chestiunea tetravanghelului din 1546, nu fac decât să se completeze una pe alta. Petrov însă are meritul că intregeşte şi corectează unele dintre datele lui Karataev (aşa de pildă Karataev citeşte **монахъ Филиппъ** pe când in realitate e **Филипп М(олдовѣнинъ)**, greşala lui insă e justificată prin faptul că in exemplarul din S. Petersburg lipseşte postfaţa.

сты мадеі [1]

ив сф

Deasupra de tot urmează stema celor două săbii încrucişate, timbrate de o coroană. Pe dosul foii 6 este chipul Mântuitorului, stând pe tron şi binecuvântând cu dreapta. Lângă genunchiul Său drept sunt cuvintele: Филиппъ М.

La sfârşitul prefeţei evangheliei după Marcu, jos e chipul evanghelistului cu leul, la dreapta lui, sus, cuvintele: сты марко ивгл, iar pe dosul filei cu predoslovia, e chipul Mântuitorului, stând pe tron şi binecuvântând cu dreapta. In mâna stângă El ţine o carte deschisă fără text. In jurul capului Său iniţialele іс хс, iar deadreapta şi deastânga lui următorul text: на прѣстолѣ. сѣдѧи хсте съ wтцем и дхом въсѧ. исполнѧ неописании (= Pe tron fiind Hristoase cu Tatăl şi cu Duhul împlinind toate cele nescrise). Lângă genunchiul Lui drept cuvintele: Филиппъ М., iar la picioare ин ка.

Acelaşi chip al Mântuitorului se află înaintea începutului textului evangheliei după Luca, aici însă la picioarele Mântuitorului e chipul evanghelistului Luca, cu viţelul, la stânga lui fiind cuvintele: сты лѹка ив.

La sfârşitul prefeţei evangheliei lui Ioan — în mijlocul paginei — e chipul evanghelistului Ioan cu vulturul, iar la stânga lui, sus, cuvintele: сты Іwнъ ив(г)листъ. Versoul foii ce precede textul evangheliei e alb.

Pe fila 6, din ultimul caet, este gravura cu chipurile celor patru evanghelişti dispuse în următoarea ordine: Ioan, sub el Luca, pe acelaşi plan cu Ioan e Matei, iar sub el, Marcu. Sub chipurile evangheliştilor stema Moldovei [2]: capul de bou având în stânga semiluna. Versoul filei 6 e alb.

Foile 1 şi 2. din primul caet, cuprind tabla de materii a evangheliei după Matei, iar filele 3-5, predoslovia aceleiaşi evanghelii.

Primele 2 foi din caetul 37 cuprind indicaţii pentru citirea evangheliei. A treia foaie — recto şi verso — din acelaşi caet cuprinde următoarea postfaţă: Въсѧкидцѹ [3] и прѣблгомѹ... [4] къ

1. Care în completare dă: свѧты Мадеи ивггелист (= Sfântul Matei evanghelist).

2. Despre care însă Petrov susţine că este a unei dintre familiile moldoveneşti, poate a lui Filip (cf. A. Petrov, *op. cit.*, p. 67).

3. Noi transcriem peste tot în caractere chirilice, Petrov însă transcrie în aceste caractere numai w, ѧ, ѹ, ѕ, ѫ cum şi caracterele suprapuse şi cifrele, restul însă le dă în caractere civile (caracterele civile fiind folosite în Rusia începând cu Petru cel Mare).

4. La Petrov e *etc.*

вѣкы вѣкѡ(м)[1] аминь ⁘ понеже иже въ троици...[2] и азь Филипь Мо(л)давѣнинь — —[3] потрꙋди(х)сѧ съвършити книги сїи — (pe verso) —[3] написахь сїѫ дше спснѫѭ книгѫ четворовлговѣстїе...[2] —[3] таможе сеѫ свѣтѡ(м) озарисѧ и блгодѣтїѫ аминь ⁘ Въ лѣто знд. ѡ(т) рождества Хва ,афмѕ кръгь слъицꙋ[4] кн и въ сълнечне(м) кръꙁе неделное слово г кръгь лꙋнѣ дı и въ лꙋновнемь кръꙁе злато число[5] и индиктионь д, съвършихо(м) книга сїа месеца июниа кв днь. (= Intru totul văzătorului şi prea bunului... în vecii vecilor amin. Pentrucă cel în Treime... şi eu Filip Moldoveanul — m'am trudit a săvârşi această carte, am scris această carte tetravanghel, mântuitoare pentru suflet... acolo deci cu această lumină şi faptă bună s'a luminat, amin. In anul 7054, de la Naşterea lui Hristos 1546, crugul soarelui 28 şi in crugul soarelui litera duminicală 3, crugul lunei 19 şi in crugul lunei numărul de aur ...şi indictionul 4, s'a sfârşit această carte, in luna Iunie 22 zile).

Limba tetravanghelului e de redacţie medio-bulgară.

In concluzie e vorba de o tipăritură imprimată de un moldovean care foloseşte in cronologie calculul unui element cronologic apusean—litera dominicană—complet necunoscut la noi. Faptul că la această epocă nu e atestată până acum documentar o tipografie in Moldova — *Apostolul* lui Ilieş domnul Moldovei şi al mamei sale Elena e tipărit, in epoca de care ne ocupăm, la Târgovişte[6], ne face să ne gândim la o tipografie slavă de prin împrejurimile Moldovei care avea şi strânse legături cu Apusul. Şi aceasta e tipografia mânăstirei Peri din Maramureş[7] unde Filip Moldoveanul s'ar fi putut exercita în cunoaşterea şi folosinţa cronologiei apusene[8].

2. **Carte tipărită între anii 1576—1581.** Sas-Sebeş.

Tot Petrov, şi in acelaşi studiu al său[9], semnalează că la

1. Literile suprapuse le-am coborit in rând indicându-le prin ( ).
2. La Petrov e *etc.*
3. Textul lăsat la o parte de Petrov e indicat prin linii verticale ce le păstrăm şi noi.
4. Deasupra lui слъицꙋ e semnul prescurtării cu toate că nu e prescurtat cuvântul.
5. Sic, deci cifra numărului de aur e omisă sau de Petrov sau de tipograful Filip.
6. Cf. Ioan Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche, I*, nr. 8, p. 515-516.
7. Despre existenţa acestei tipografii ne vorbeşte d. Zenovie Pâclişanu in *Câteva contribuţii la istoria mânăstirii din Perii Maramureşului*, din *Inchinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj 1931, p. 333-335.
8. Nu credem că tetravanghelul in chestiune e unul şi acelaşi exemplar cu cel văzut de Syrku în 1893-1894 la Ragusa — tipărit de Iliaşco domn al Moldovei — după cum crede d-l Iorga *(op. cit.*, p. 25) şi aceasta pentru motivul că Petrov care se vede a fi foarte scrupulos in descrierea lui, nu menţionează nimic despre existenţa titulaturei lui Iliaşco pe marginele frontispiciului de pe prima pagină a tetravanghelului.
9. Cf. A. Petrov, *op. cit.*, p. 68.

sfârşitul unui exemplar din Sbornicul tipărit de diaconul Coresi, la Sas-Sebeş in 1580 [1] — exemplar păstrat in biblioteca seminarului teologic din Unvar —, se află lipită o foaie ce cuprinde partea din mijloc dintr'o postfaţă a unei cărţi tipărite deasemeni de Coresi şi tot din porunca lui Ghenadie mitropolitul Ardealului.

Iată textul acestui fragment după Petrov: — [2] почесе писатн — [2] мсца маа ді днь. а съврьшнсе мсца ное(м)врїа з днь. въ градѣ саза себешь при великомꙋ батърь крїщофь воеводе ардѣлескꙋмꙋ. (= S'a inceput a se scrie in luna Mai 14 zile şi s'a sfârşit in luna Noemvrie 7 zile, in cetatea Sas-Sebeş in vremea lui Batâr Crişto1, mare voevod al Ardealului). Urmează apoi stema Batoreştilor exact aceiaşi ca şi in Sbornicul din 1580 [3].

Deci — adăogăm noi — cartea de mai sus s'a tipărit intre anii 1576—1581, când Crişto1 Bathory era voevod al Ardealului [4].

3. **Catihisis slav**, Iaşi 1642.

In catalogul de manuscripte al Bibliotecii Academiei de ştiinţe din Petrograd, publicat de V. I. Sreznevskij şi Th. I. Pokrovskij [5] — care e, până acum, şi cel mai bun catalog rusesc de manuscripte — este descris un manuscris din anul 1754. Manuscriptul in chestiune e un sbornic cu caracter polemic, — polemica fiind indreptată impotriva protestanţilor — reprezentând o copie, făcută in 1754, după un text original.

Pe foaia 1, următorul titlu: О Мартинѣ Лютерѣ и Калвинѣ (=Despre Martin Luther şi Calvin). Inceputul textului e următorul: Господь нашъ Іисусъ Христосъ каменъ вѣры... (= Domnul nostru Isus Hristos, este piatra credinţei).

Cuprinsul: Acuzarea luteranilor şi calvinilor că n'au preoţi cum şi hotărirea soborului constantinopolitan din anul 1642. La sfârşitul textului următoarea insemnare: Напечатася во Ясїи Молдавстѣй въ монастырѣ Трехъ Святителей въ лѣто отъ Христа

1. Sbornic cunoscut şi Bibliografiei Româneşti Vechi sub Nr. 28.

2. Aceiaşi liniuţă şi la Petrov.

3. In acelaşi articol, p. 68-70, Petrov menţionează şi alte tipărituri româneşti dintre care sub Nr. 6 descrie tetravanghelul tipărit in 1561 la Braşov de către Coresi şi din porunca jupânului Hanăş Begner. Exemplarul descris e foarte bine conservat şi complet. Menţionăm existenţa acestui exemplar — care astăzi se află in Muzeul Naţional din Budapesta —, intrucât Biblioteca Academiei Române dintre multele exemplare ce posedă — cf. Bibliografia Românească Veche, Nr. 10—, nu are nici unul complet.

4. Anii de voevodat ai lui Crişto1 Bathory ii dăm după Friedrich Müller, *Lehrbuch der Geschichte Romäniens*, Sibiu (1922), p. 252.

5. Cf. V. I. Sreznevskij şi Th. I. Pokrovskij, Описанїе рукописного отдѣленїя библіотеки Императорской Академїи наукъ (= Descrierea secţiei manuscrise a Bibliotecii Academiei imperiale de ştiinţe), II (1915), Petrograd, p. 131 (nr. 824 al colecţiei de bază).

1642-е, декемврія въ 20 день (= S'a tipărit in Iaşii Moldovei in mănăstirea Trei Ierarhi in anul de la Hristos al 1642-lea, Dechemvrie in 20 zile). Intregul text cuprinde 10 file din sbornicul pomenit[1].

In acelaşi catalog[2] se descrie un sbornic din primul pătrar al veacului XVIII, ce cuprinde in limbile: rusă, greacă şi latină, predici in Duminecele de peste an. Pe fila 140 a acestui sbornic găsim următorul titlu: Катихисисъ православныя вѣры и каѳолическія церкви восточныя, сочинена отъ православного исповѣданія изданно въ Молдавіи, единодушнѣ собравшіяся гречане и россіяне супротиво луѳиро-калвинистовъ, и въ краткѣ въ вопросахъ и отвѣтахъ положена, такъ что всякои желаяй отъ христїянъ научитися, какъ супротиво вышепомянутыхъ луѳиро-калвинистовъ отвѣтствовати, отъ себе самаго безъ инаго вожденїя можетъ, основанна супротиво исповѣданія, изданна отъ Конралда Ѳеодорика луѳерана. (= Catihisisul credinţei ortodoxe şi al bisericii catolice răsăritene alcătuit de mărturisirea ortodoxă, tipărit in Moldova intr'un comun acord de Greci şi Ruşi adunaţi impotriva luterano-calviniştilor şi cu intrebări şi răspunsuri pe scurt, aşezate aşa, că oricine dintre creştini, doritor a invăţa, să poată a răspunde de la sine, fără nici o altă cârmuire, impotriva mai sus pomeniţilor luterano-calvinişti, intemeiat (catehisisul) impotriva mărturisirei tipărită de luteranul Conrald Teodoric).

Inceputul: Катихисисъ, сирѣчь оглашеніе, есть кратко и явно нейскуствымъ поученіе (= Catihisis adică publicare ce este invăţătură pe scurt, evidentă şi fără iscusinţă).

Intregul text cuprinde trei capitole, insumând 10 foi din manuscript.

E foarte probabil că titlul de mai sus este titlul complet al catehisisului slav, tipărit in anul 1642 in mănăstirea Trei Ierarhi din Iaşi, ca răspuns la catihismul calvinesc, catehism slav a cărui existenţă nu se cunoştea până acum la noi.

4-6. **Mineiuri şi Octoih.** Suceava, 1726.

In recenzia destul de aspră, pe care arhimandritul Leonid — un cunoscut cercetător rus al locurilor sfinte din Orient — o face

---

1. In acelaşi ms fila 10: О еже когда и отъ кого и отъ коея вины начася лютерская и калвинская ересь. (=De când şi dela cine şi din a cui vină a inceput erezia luterană şi calvină). Inceputul acestui text: Многы ины напасти (=multe alte năpăşti). Urmează apoi predoslovia patriarhului Dositei al Ierusalimului impotriva celor spuse de Meletie Siricul la capitolele calvine şi către Enhiridion (ediţie din anul 1690). (Nota ediţiei din 1690 nu ne aparţine, ci ea este a autorilor catalogului).

2. Cf. V. I. Sreznevskij şi Th. I. Pokrovskij, *op. cit.*, II, p. 461-464 (in colecţia de bază Nr. 997), textul in cercetare e la p. 464.

cărţii bibliografice a lui Karataev[1] menţionează un Mineiu pentru sărbători, unul general cum şi un Octoih, toate in folio, în 410 file, tipărite la Succava în 1726. Cărţile menţionate se aflau, în 1884, în muzeul Academiei Teologice din Kiev[2].

7. **Bucoavnă latino-slavă.** Cluj 1746.

In articolul pe care învăţatul, de origine ucrainiană, Hijador Stripskij il publică în Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg (titlul e şi în limba ucrainiană: Записки наукового товариства імени Шевченка) pe anul 1913[3], menţionează o bucoavnă, tipărită la Cluj pentru folosinţa ortodocşilor din Ungaria.

Elementa puerilis institutionis in lingua latina. **НАЧАЛО ПИС-МЕНЪ дѣтемъ къ наставленію на Латинскомъ языкѣ. Повелѣніемъ, и накладомъ БГОЛЮБИВАГО КУР МИХАИЛА МА-НУИЛА ОЛШАВСКИ Еп(с)па Росинскаго, Мукач, и Марамороскаго на(д) Лю(д)ми Восточнаго Благочестія во Угрѣх, Викарія Ап(с)тласкаго, и Царскаго Совѣтника. Напечатася къ Коложварской Типографіи, лѣта Г(с)дня ҂аѱмѕ** (= Inceputul alfabetului pentru copii pentru învăţătură în limba latină. Din porunca şi cu cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Kir Mihail Manuil Olsavskij, episcopul Rusiei, al Muncaciului şi al Maramureşului asupra oamenilor de religie răsăriteană din Ungaria, vicar apostolic şi consilier imperial. S'a tipărit în tipografia Clujului, anul Domnului 1746).

Cartea s'a tipărit în tipografia Academiei iezuite din Cluj. Descrierea e după un exemplar unic aflat în proprietatea autorului descrierii.

8^0. 3 + 46 foi numerotate.

Hârtia cărţii e groasă şi fără filigrame.

Textul, de la început şi până la sfârşit, e dispus în felul următor: un rând latinesc, după care urmează al doilea rând în slavă-bisericească, fiind traducerea celui latinesc. Cuvântul tradus

---

1. Cf. Журналъ Министерства Народного Просвѣщенія, CCXXXII (1884), Mai, p. 39-52.

2. In acelaşi depozit recenzentul semnalează un Penticostar tiparit in 1644 din porunca doamnei Elena a lui Matei Basarab despre care insa susţine, desigur greşit, că ar avea 2240 foi.

3. Cf. Hijador Stripskij, З старшої письменности Угорскої Руси (Din vechiul scris al Rusiei ugrice), tomurile CXVII şi CXVIII, p. 179-195. Referinţe, asupra aceleiaşi tipărituri dă şi E. Perleckij (cf. E. Perleckij, Печатная церковно-славянская книга Угорской Русси въ XVII и XVIII вѣкахъ (= Cartea slavă-bisericească tipărită a Rusiei ugrice) din Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академій Наукъ, XXI (1916), cartea II, p. 288. Însă referinţele lui Stripskij sunt cu mult mai complete, el fiind şi proprietarul, după cum spunem mai sus, al acestei rarităţi bibliografice.

4. Literile suprapuse le-am coborit în rând, semnalându-le prin ( ).

în slavoneşte, cum şi despărţirea dintre cuvinte, corespunde întocmai celui latin.

Pentru exemplificare dăm începutul paginei 10, din facsimilul întregei pagini, redat de Stripskij.

Veni, et habita in nobis, et
прїиди, и всели́ся въ ны, и
munda nos ab omni labe.
ѡчисти ны ѿ всякїя скверны,
et falva clemens animas nostras.
и спаси блаже дшы наша.
Sancte Deus, sancte fortis.
Стый Бже, стый крѣпкій,
sancte immortalis miserere nobis.
стый безмертный помилѹй насъ. [1]

După cuprins această carte se imparte in două părţi. Partea intâi cuprinde abecedarul propriu zis, iar a doua, lectură formată din rugăciuni, părţile esenţiale din catehism şi cifrele. In complexul său tipăritura aceasta este întocmai ca şi Bucoavna tipărită la Alba Iulia in 1699 in româneşte [2].

8. **Catavasier,** Buzău 1762.

In biblioteca noastră, achiziţionat din Basarabia (satul Buteşti, judeţul Bălţi), se găseşte un Catavasier fără început şi sfârşit [3] în total 232 foi nenumerotate.

Tipărit cu negru şi roşu, in 18 rânduri pe pagină.

Comparându-l cu exemplarele complete ale Catavasierelor cunoscute până la 1768 Bibliografiei Româneşti Vechi [4] constatăm că exemplarul nostru face parte dintr'o ediţie până acum necunoscută, tipărită la Buzău şi anterioară celei din 1768 — aceasta din urmă (adică din 1768) e cunoscută Bibliografiei Româneşti Vechi sub Nr. 355.

Că exemplarul nostru este tipărit la Buzău o dovedeşte atât identitatea aproape perfectă a caracterelor grafice, iar până la Paraclisul Maicei Domnului şi identitatea începutului şi sfârşitului de pagină.

---

1. Cf. şi cele două facsimile date de Stripsky pe p. 185 şi 186 ce cuprind: primul, pagina cu titlu, iar al doilea: pagina 10 din text.

2. Comparaţia cu Bucoavna românească din 1699 aparţine lui Stripsky.

3. Lipsesc: foaia de titlu şi prefaţa, 3 foi din catavasiile Naşterii Domnului, din catavasiile Precistei — textul grecesc — se găseşte numai ultima foaie; începutul sinaxarului — acesta există incepând cu 18 Septemvrie — cum şi ultima foaie de la sfârşitul exemplarului — ce cuprinde sfârşitul Pascaliilor.

4. Cf. in acest sens nr. 161 I, 171 I, 314 a şi 329 din catalogul ms al Bibliografiei Româneşti Vechi, cum şi nr. 184, 210, 222, 236, 252, 273 şi 286 din Bibliografia Românească Veche.

După Pascalie exemplarul nostru e din 1762. Deci ediţia noastră a servit ca model ediţiei din 1768.

Intre cele două ediţii merită a fi semnalate unele abateri cari însă nu constau decât în faptul că ediţia din 1768 traduce în româneşte unele dintre expresiile slave existente in titlurile Catavasierului nostru din 1762. Aşa de pildă textul românesc al exemplarul nostru are: **Катавасїи ла благовещенїи ши ла алте празниче але прѣчистеи; Ръждȣмала ла прпбна Параскева; Тропареле Въскрѣсенїи** şi **ѱалми изкрании**, iar in cel grecesc: **катавасїи ла Богожвленїе** şi **катавасїиле Воскрѣсенїи**. In cel din 1768 însă avem aceleaşi titluri exprimate in următorul text: **катавасїи ла кȣна вестиреи ши ла алте празниче але нъскътоареи де Дмнезеȣ; Ръждȣмала ла прѣкȣвїоаса Параскева; Тропареле ꙟвиерїи** in cel românesc, iar în cel grecesc: **Катавасїи ла ботезȣлъ Дмнѣзеȣ ностръ Ісс Хс; Тропареле ꙟвиерїи** şi **ѱалми алеши.**

O singură diferenţiere mai importantă prezintă exemplarul nostru faţă de ediţia din 1768. Astfel pe dosul filei ultime din Catavasiile Precistei — textul grecesc —, e chipul Maicii Domnului ţinând Pruncul în braţe şi având la dreapta şi la stânga ei câte un inger. Sub gravură următoarele rânduri din Acatistul Precistei: **ѡ прѣ кѫнтатъ маикъ чѣ че ‖ ай нъскȣт пре кȣвѫнтȣл челъ чи ‖ есте маи сфнтъ де кѫтъ тоци ‖ сфнцїи; приминдь ачестъ дарȣ ‖ де акȣма, избъвѣщене динъ тоатъ ‖ испита, ши скоате динъ мȣнка чѣѫ че ва съ фие пре чеи чеци кѫн‖тъ цїе алилȣїа.**

Atât gravura cât şi textul de sub gravură sunt necunoscute ediţiei din 1768 a Catavasierului.

La sfârşitul sinaxarului lui Ianuarie următoarea notă [1], in chirilice, *„să să ştii di când au perit Gligorii Gika Vodă l'au tăet un capugiu dila...* [1] *dă i-au dat vină cum că-i agiuns cu moscalii cu o parte de cătva...* [1] *şi pi altă parte cu...* [1] *la 3 ciasuri din nopte în let 7284 Octomvrie 1. Şi am scris eu Antoh Ćohoran.*

Damian P. Bogdan.

---

1. In acest loc textul notei este suprimat prin tăetura ce s'a făcut marginelor cărţii.

BISERICA CU SFINŢI DIN BUCUREŞTI

Pe calea Moşilor, la intretăerea cu strada Sfinţilor, se află o biserică, monument istoric, numită „cu sfinţi" sau „cu sibile". Acest lăcaş dăinueşte aici de pe vremea domniei lui Brâncoveanu. Dintru inceput a fost ctitoria unui preot Hierea, apoi biserica ruinându-se s'a preînoit, prin anul 1728, de mitropolitul Daniil al Ţării Româneşti, in forma in care se vede şi astăzi.

Având dorinţa ca să fac cunoscut tot trecutul acestei biserici, m'am străduit — pe cât ştirile mi-au ingăduit —, să-i alcătuesc istoria şi pe care voiu înfăţişa-o in cele ce urmează, aşa cum ea se desprinde din documentele vremii, din însemnările găsite, ori din spusele bătrânilor.

Lucrarea va cuprinde două părţi: I. *Vechea biserică a lui Popa Hierea* şi II. *Biserica de azi, cu Sfinţi, zidită în anul 1728.*

I.

BISERICA LUI POPA HIEREA [1]

La inceputul veacului al XIX-lea Bucureştenii numeau „mahalaua Popa Hierea", partea de oraş, care se intindea de amândouă laturile Podului Târgului de afară (= Calea Moşilor), cam între Bulevardul Domniţei şi Bulevardul Carol de astăzi. Se mărginea

---

1. In documente numele se găseşte sub diferite forme: *Fierea*, *Fiera* sau *Fera* (vezi Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 6 din 22 Martie 1670: „Adecă scris-am eu Ivana fata Meduli zapis la mâna Ferăi feciorul lui Ştuen aprud ot Băjăşti..."; *ibidem*, doc. 7 din 11 Iulie 1671: „Milostiiu Bojiiu Io Antonie Voevod... cătră aceasta vă fac in ştire Domnia mea, pentru că aici 'naintea Domnii meale spuse Fiera ot Băjăşti..."; *ibidem*, doc. 8 din 6 Aprilie 1677: „Milostiiu Bojiiu Io Duca Voevod... ca să fie volnic cu aceast(ă) carte a Domnii meale, de să meargă la Mostişte unde sânt morile Popei Fierăi cu soţiile lui ot Băjăşti..."; *ibidem*, doc. 13 din 28 Martie 1683: „Io Şărban Voevod... scris-am Domnia mea... să căutaţi pentru o moară şi să măsuraţi apa şi să vedeţi iaste precum jălui boiarinul Domnii meale... cum să i să fie inecat moara de moara Popei Fierăi ce are mai den jos, au nu este aşa?..."; *ibidem*, doc. 16 din 12 Martie 1693: „Noi patru boiari... cari sântem luaţi pă răvaşiul Mării sale Domnul nostru Io Costandin Voevoda de pâritul Popa Fiera... ca s(ă) căutăm şi adev(e)rim păntru un heleşteu la Băjăşti dup(ă) Mostiştea..."; *ibidem*, doc. 17 din 20 Martie 1693: „Io Costandin Băsărab Voevod... davat... Popei Fierii de la Băjăşti şi cu feciorii lui câţi Dumnezeu va dărui, ca să fie lui oc(i)nă in sat la Băjăşti ot sud Elhov..."; *ibidem*, doc. 29 din 3 Martie 1692: „Să s(ă) ştie boiari adeveritori ai Popi Fierii... ca s(ă) caute... şi s(ă) adevereaze pentru un heleşteu de la Băjăşti den Mostişte..."; *ibidem*, doc. 56 din 5 Martie 1696: „Dat-am cartea Vlădiciei meale la mâna Popei Fierăi de la Băjăşti..."); *Hierea* sau *Herea* şi *Hera* sau *Heru* (vezi Arhiv.

cu mahalalele Negustori, Scaune, Oţetari şi Răzvan. Mahalaua şi-a luat numele de la biserica lui Popa Hierea.

Cine a fost acest Popa Hierea? La 15 Fevruarie 1696 [1] un ieromonah Filotei, pre mirenie Hierea, închină Mitropoliei din Bucureşti şi fostei Mitropolii din Târgovişte, biserica din Bucureşti cu hramul Vovidenia, adică Intrarea Maicii Domnului în biserică, „cu tot ce să aflâ intr'ânsa cu cărţi, cu odăjdii şi cu locul cât iaste îngrădit cu bolovani şi pimniţa de acolea".

Pentru intreţinerea acestei biserici Popa Hierea face danie celor două Mitropolii, jumătate din moşia sa de la Băjăşti după apa Mostiştea judeţul Ilfov — „insă toat(ă) partea mea pre jumătate din hotar pân(ă) in hotar şi den hăleşteu pre jumătate şi den mori pre jumătate, care moşie este a mea de la mumă-mea Toma fata lu Pătru dă Băjăşti, dă moşie şi dă cumpărătoare ce am cumpărat eu de la părtaşii mei dă acolea" —, şi cinci pogoane de vie in dealul Dobrotenilor, sud Saac [2].

Dania aceasta este întărită cu blestem de Atanasie patriarhul Antiohiei [3] şi de Teodosie mitropolitul Ungro-Vlahiei [4].

Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 9 din 11 Aprilie 1677: „Adecă noi aceşti doi boiari înprăună cu doi măşteri care am fost luaţi... ca să căutăm şi să socotim păntru mo(a)ra Popă Here..."; *ibidem*, doc. 10 din 12 Septemvrie 1677: „Gheorghie Banul Vlaicul vel Vornic i Hrizea vel Vistiernic i Iordachie vel Postelnic ispravnici(i) scaunului Bucureştilor scriem cartă noastră ţie Popo Hiero ot Băjăşti..."; *ibidem*, doc. 14 din 6 Fevruarie 1688: „Scrisoarea mea la mâna părintelui Popei Hierăi Băjescul..."; *ibidem*, doc. 15 din 20 Martie 1692: „ad(e)c(ă) eu Ioan den inpreun(ă) cu fămeaia mea Sima ot Băjăşti nipoat(a) Pop(ei) Herii..."; *ibidem*, doc. 21 din 28 Iunie 1701: „Stroi vel Vornic... ispravnici scaunului Bucureştilor scriem... că aicea... veni Popa Hiera..."; *ibidem*, doc. 30 din 2 Iulie 1743: „Eu Mariia fata Popei Hierăi ot Băjăşti..."; *ibidem*, doc. 58 din 28 Iulie 1805: „... arată că strămoş(ul) lor Popa Hera având o moşie ce se numeşte Mariuţa sud Ilfov..."; *ibidem*, doc. 60 din 24 Fevruarie 1813: „... Jăluim Mării Tale că un strămoş al nostru Popa Herea având moşie în sud Ilfov ce să numeşte Mariuţa..."). Am rămas la numele *Hierea* pentru că aşa se numeşte el (vezi Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 18 din 15 Fevruarie 1696: „... deci dară şi eu robul lui Dumnezeu cel păcătos Popa Hilotei carele mi s'au chemat numele pre mirinie Popa Hiera...").

1. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 18. Diata aceasta a fost publicată până acum de Preotul Grigore Muşceleanu în *Calendarul Antic pe anul 1862*, pp. 45-48 (nu spune de unde a luat-o) şi de Diaconul Gh. I. Moisescu, in *Biserica Ortodoxă Română*, an 52 (1934), pp. 780-782, după copia păstrată in dosarul nr. 1315 din 1839 (Biserica cu sfinţi), din Arhiva Mitropoliei Ungro-Vlahiei. In revista *Albina*, an XIX (1916), p. 1248, Generalul P. V. Năsturel a publicat numai fragmente din această diată. Aşa cum este publicată de aceştia diata lui Popa Hierea se deosebeşte foarte puţin de originalul folosit de noi; diferenţa aceasta constă doar in câteva cuvinte. Din original lipsesc primele rânduri de la inceput.

Adăogăm că articolul de faţă este un rezumat al tezei de licenţă, lucrată supt controlul Seminarului de istoria bisericii române şi susţinută la Facultatea de teologie din Bucureşti în sesiunea din Martie 1938.

2. Vechiul judeţ Saac sau Săcueni desfiinţat la anul 1845.
3. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. din 8 Fevruarie 1701.
4. *Ibidem*, doc. 56 din 5 Martie 1696.

Despre acest Popa Hierea Băjăscul [1] pomenesc documentele din a doua jumătate a veacului al XVII-lea. Din acestea aflăm că pe tatăl său il chema Stoian și a fost aprod, iar pe mama sa Toma. Cel dintâiu document unde se află pomenit Popa Hierea este din 6 Aprilie 1677 [2]. Ca mirean se află pomenit la 22 Martie 1670 [3] „Fierea ot Băjăști feciorul lui Stuen aprud". Ceeace înseamnă că după 1670 acest „Fierea ot Băjăști" se face preot, căci de la 1677 inainte se intâlnește numai sub numirea de Popa Hierea. Și pentrucă toate aceste documente ne vorbesc de Popa Hierea ot Băjăști, se poate spune că el a fost preot în satul său de naștere, adică in Băjăști.

Când a clădit el biserica sa din București? In cartea de blestem a lui Atanasie patriarhul Antiohiei, cu care se intărește dania pe care o face Popa Hierea Mitropoliilor din București și Târgoviște, se spune între altele: „Inaintea Patrierșiei noastre venit-au ieromonahul Filoteiu, care se chema pe mirenie Hera, den sat den Băjăști, ot sud Elhov, de au mărturisit cum că el petrecând in valurile lumii aceștia, s'au indemnat din râvnă d[u]mn[e]zeiască de au făcut o sf[â]ntă beserică in oraș, în București, în numele sf[i]ntei de D[u]mn[e]zeu Născătoarei și pururea Fecioarei Mariei, hram Vovidenia, pentru a lui veacinică pomenire și [a] părinților lui și pentru sufleteasca mântuire den după petrecania preotesii lui..." [4] Reiese de aici, cum că Popa Hierea „petrecând in valurile lumii acestia" și rămânând văduv, „s'au indemnat din râvnă d[u]mn[e]zeiască" și a clădit o biserică în București cu hramul Intrarea Maicii Domnului in biserică, pentru pomenirea lui și a părinților lui.

Anul clădirii bisericii nu-l cunoaștem. Din cele de mai sus reiese că Hierea era preot când a ridicat această biserică. Și fiindcă documentele amintite ne vorbesc de el ca preot de la 1677 înainte, inseamnă că după această dată a ridicat biserica: cam în preajma anului 1680. Ne sprijinim în susținerea acestei păreri și pe faptul că la 1696, când o inchină Mitropoliei, biserica exista de mult, iar el făcea acum acest lucru pentru că ajunsese la bătrânețe și se temea să nu moară fără să-și orânduiască toate cele ale sale.

La ridicarea acestei biserici a fost ajutat și de un oarecare

1. Se numea așa pentrucă era din Băjăști. Satul acesta era așezat in partea de Răsărit a județului Ilfov, pe apa Mostiștea. Astăzi se numește Mariuța, după numele Mariei sau Măriuța fata lui Popa Hierea. Chiar și vechea moșie Băjăști a luat această numire (v. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, pachet 16, doc. 60, 64, 71 și 78).

2. *Ibidem*, doc. 6.

3. *Ibidem*, doc. 7.

4. *Ibidem*, doc. 20.

Paan, căci spune in actul de inchinare: „....şi din căldura inimii meale am închinat intâiu beserica dă aici din Bucureşti, care iaste făcut[ă] de mene şi de Paan..." [1]. Dar cine a fost acest Paan, n'am putut afla din documente.

Tradiţia spune că biserica lui Popa Hierea a fost de lemn. Din actul de inchinare se vede iarăşi, că in jurul bisericii se afla un loc îngrădit cu bolovani şi o pimniţă [2].

După ce şi-a făcut biserica sa din Bucureşti, cu hramul Intrarea Maicii Domnului în biserică, Popa Hierea a vrut ca înainte de a-l ajunge „vreamea călătoriei lui dintr'această lume în cea veacinică, să-ş[i] tocmească toate cele ale lui şi să le rânduiască după obiceiul neamului omenesc". Astfel, având o singură fată, pe Maria „o au dat la casa ei", căsătorindu-o cu Matei. Acesteia i-a dat de zestre jumătate din moşia sa de la Băjăşti, cu heleşteu şi moară şi 4 pogoane de vie in dealul Dobrotenilor, sud Saac. După ce-i moare preoteasa, Popa Hierea se călugăreşte, luând numele de Filotei, nume cu care iscăleşte actul de inchinare al bisericii. Ultimele documente ce mai amintesc de el sunt din anul 1701 [3].

Se cunosc şi doi preoţi slujitori la biserica lui Popa Hierea. Astfel, pe la anul 1692 aflăm pe Popa Onea. Acesta iscă-

---

1. *Ibidem*, doc. 18.

2. Biserica cu Sfinţi, de azi, se află deasupra unei pimniţe. Această pimniţă poate că este vechea pimniţă din jurul bisericii lui Popa Hierea. Faptul acesta este o dovadă mai mult, că biserica cu Sfinţi a fost zidită pe locul vechei biserici a lui Popa Hierea.

3. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, pachet 16, doc. 21. Socotesc de folos să dau aci şi spiţa neamului lui Popa Hierea, aşa cum reiese din acte:

Popa Hierea (trăia in 1701)
=
?
|
Maria (Mariuţa) 1743

Bălaşa 1766 — Maruzania 1767

Bălaşa 1766
|
Iane erei
=
Ilinca

Maruzania 1767
=
Popa Ştefan domnesc
|
Costandin dascălul

Ilinca
|
Gheorge, Pinca (?), Zamfir, Catrina

Gheorge
|
Mihalache Mariuţeanu, epitrop la biserica cu Sfinţi in 1833
|
Sanda Brezoianu.

lește pe un Triod slavonesc, aflat azi la biserica Batiște, așa: „Popa Onea ot mahalaoa Popii Heru, leat 7200 (= 1692)[1].

Intr'un document din 4 Mai leat 7233 (= 1725) semnează și „Az Popa Iordache ot mahalaoa Pop(i) Hierăi mar(tor)"[2].

II.

BISERICA CU SFINȚI

1. *Zidirea bisericii.* Pe locul vechei biserici a lui Popa Hierea, mitropolitul Daniil a ridicat o biserică nouă de zid, indeplinind, astfel, cele lăsate de Popa Hierea in actul prin care a inchinat Mitropoliei, biserica sa din București. Intr'adevăr, in acest act Popa Hierea spune că inchină biserica sa Mitropoliei „ca mitropoliții să aibă a căutarea de sfânta besearică această și a purtarea grijă ca de s'ar surpa sau s'ar dăscoperi, den venitul besearicii și al moșiilor ei s'aibă a o rădica și a o acoperi și să nu stea făr'de preot"[3].

Data zidirii acestei biserici se cunoaște din pisania ce se află deasupra ușii de fer de la intrare. Această pisanie are următorul cuprins: „Dentru ale tale, ție Spăsitoriule și Prea Curatii Maicii tale aducem cu vrearea Tatălui și cu ajutoriul Fiului și cu indemnarea Sfântului Duh, care o dumnezeire in Troiță să proslăveaște. Amin. Ziditu-s'au această sfântă și dumnezeiască besearică den temelia ei și s'au zugrăvit și s'au infrumusețat, precum se veade, cu toată cheltuiala Prea Sfințitului Mitropolit al Ungro-Vlahiei chir Daniil, intru slava și cinstea Intrării in besearică a Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Mariei, in zilele Prea luminatului Domn Io Nicolae Alexandru Voevod, ca să fie in veaci pomenire sfinții sale și a tot neamului sfinții sale și celor ce au ajutat și celor ce vor mai ajuta. Și s'au săvârșit in zioa dentăi a lunii lui Aprilie leat 7236" (= 1728)[4].

---

1. Știrea aceasta mi-a dat-o preotul George Negulescu de la biserica Batiște.
2. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, condica nr. 5, f. 213.
3. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, pachet 16, doc. 18.
4. Această pisanie a fost publicată până acum de: Preotul Grigore Musceleanu *(op. cit.*, p. 45); Preotul Marin Dumitrescu *(Istoria a 40 de biserici din România*, vol. II, Buc. 1902, pp. 146-147); in *Buletinul Fundațiunei Urechia*, Buc. 1901, anul I, 1, p. 30; N. Iorga *(Inscripții din bisericile României*, Fascicola I, Buc. 1905, p. 279), General P. V. Năsturel *(Biserica cu Sfinți sau Sfinților*, revista *Albina*, anul XIX (1916), p. 1248) și I. Bianu *(Insemnări autografe scrise într'o carte veche de Dosofteiu, Mitropolitul Moldovei*, în *An. Acad. Rom.*, 1915, p. 159). Acesta din urmă nu o publică în intregime, ci trunchiată. Preoții, Grigore Musceleanu și Marin Dumitrescu, au transcris pisania fără cuvintele: „și s'au zugrăvit"; iar cel ce a publicat pisania în *Buletinul Fundațiunei Urechia*, citește in loc de „Ție Spăsitoriule", „Ție Stăpânitoriule", ceeace este cu totul altceva. O greșală și mai mare face tot acesta citind in loc de „chir Daniil", „chir Damian".

Pisania spune, aşa dar, limpede: „s'a zidit această biserică din temelie şi s'a zugrăvit şi s'a infrumuseţat precum se vede, cu toată cheltuiala, de către mitropolitul Daniil la anul 1728 [1], in zilele Domnitorului Nicolae Alexandru Mavrocordat".

Ctitorul acestei biserici nouă este mitropolitul Daniil [2]. Alături de el, insă, se pomeneşte la ieşirea cu sfintele daruri şi Popa Hierea. In pisanie, precum s'a văzut mai sus, Popa Hierea nu este trecut. Dar tradiţia l-a păstrat şi pe el, alături de mitropolitul Daniil, ca ctitor al bisericii de azi. Şi aceasta pentru motivul, că biserica cea nouă, de zid, a mitropolitului Daniil, s'a ridicat pe locul vechei biserici a lui Popa Hierea. Pe lângă aceasta, mitropolitul Daniil, la ridicarea bisericii celei noi, s'a folosit de venitul moşiei Băjăşti, ce o făcuse danie Popa Hierea odată cu închinarea bisericii sale Mitropoliei. Hramul bisericii celei noi este acelaşi ca şi la vechea biserică a lui Popa Hierea: Intrarea Maicii Domnului în biserică.

Cu privire la zidirea acestei biserici, bătrânii de aici povesteau următoarele: „Pe la anul 1726 Vodă Nicolae Mavrocordat împreună cu mitropolitul Daniil, în drumul lor către mânăstirea Pantelimon, ajungând la biserica lui Popa Hierea, după Podul Târgului de Afară, au văzut că această biserică se află în ruină, fiind de lemn. Intrebându-l pe Popa Hierea de cine este făcută această biserică, au aflat că el este ctitorul şi că la 1696 a închinat-o Mitropoliei, ca aceasta să aibă grijă de ea. Vodă şi mitropolitul au găsit cu cale atunci, că este bine să zidească pe locul bisericii ruinate, o biserică nouă de zid. Au depus amândoi câte cinci pungi de bani şi au ridicat la 1728, biserică nouă de zid, aşa cum se vede astăzi" [3].

---

1. Anul zidirii — 1728 — e luat, după cum se vede, din pisanie. Cu toate acestea mulţi, din cei ce au citit pisania, au socotit alt an decât 1728. Toţi aceştia au citit „leat 7234", iar nu „leat 7236". Şi au pus, astfel, data zidirii bisericii la anul 1726 (Vezi preotul Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 147; N. Iorga, *op. cit.*, p. 279; I. C. Filitti, *Biserici şi Ctitori*, Bucureşti, 1932, p. 26; I. D. Ştefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au* XIX *siècle*, Paris, 1932, p. 430; şi George D. Florescu, *Planuri inedite ale Bucureştilor la sfârşitul veacului al XVIII-lea*, in *Revista Fundaţiilor Regale*, anul I (1934), p. 595, — scoasă şi în lucrare aparte — *Din Vechiul Bucureşti*, Buc., 1935, p. 42).

2. Mitropolitul Daniil păstoreşte intre anii 1719-1732. Era român din Aninoasa-Muscel. Biserica Vergului, de aici din Bucureşti, este tot ctitoria lui. Intr'o inscripţie grecească din lăuntrul paraclisului Sfintei Mitropolii se spune despre acest mitropolit: „Ci lucrările acestea s'a învrednicit de sfânta supraveghere a lui Daniil, arhiereul cel ce păzeşte straşnic ceeace e bine" (cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 243). Pentru mitropolitul Daniil să se consulte: N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, vol. I, Buc. 1901, p. 435; Preotul Ioan Răuţescu, *Mânăstirea Aninoasa din judeţul Muscel*, Câmpulung-Muscel 1933, pp. 67—79.

3. Cele povestite aci sunt păstrate in arhiva bisericii cu Sfinţi. Sunt adunate în anul 1873 de preotul bisericii de atunci, Exarhu Theodorescu. Intrucât

Sunt unii cari tăgăduiesc că mitropolitul Daniil ar fi ctitorul acestei biserici. Mitropolitul Daniil — zic aceștia — este numai restaurator. Și a trecut drept ctitor, fiindcă oridecâteori repara vreo biserică, lăsa să se înțeleagă că a zidit-o din nou. „La anul 1728 — spune G. I. Ionescu-Gion vorbind despre biserica lui Popa Hierea —, mitropolitul Daniil (1720—1732) o preînoiește și după obiceiul multora zice că a zidit-o din temelie, fără să mai pomenească de Popa Hierea" [1]. Iar G. M. Ionescu scrie: „Mitropolitul Daniil, se zice că avea obiceiul a face reparațiuni pe la diferite biserici din București și apoi lăsa să se înțeleagă de posteritate, că le-au zidit din nou, de exemplu biserica Popa Fierea din București, pe care a preînoit-o la 1728 și, după obiceiul multora, zice c'a zidit-o din temelie, fără să mai pomenească de Popa Fierea care o închinase Mitropoliei sub arhipăstoria mitropolitului Teodosie, la 15 Fevruarie 1696, dându-i ca danie moșia Băjăști" [2]. Dar tot G. M. Ionescu atribue zidirea acestei biserici mitropolitului Antim: „La 1713 Antim începe clădirea unei alte biserici sub numele de biserica „cu Sibilele" și cunoscută astăzi de bucureșteni cu numele de biserica „cu Sfinți" și pe care o termină la 1716" [3]. Nu cunoaștem izvoarele pe baza cărora G. I. Ionescu-Gion și G. M. Ionescu au scris cele de mai sus. Dacă G. I. Ionescu-Gion tăgăduește mitropolitului Daniil titlul de ctitor al bisericii cu Sfinți, socotindu-l mai de grabă restauratorul acestei biserici, G. M. Ionescu încurcă știrile, fiindcă după ce mai întâiu spune despre mitropolitul Daniil că el „ar fi zidit" din temelie biserica cu Sfinți —, mai apoi vine și tăgăduiește și acest lucru, atribuind pe nedrept întemeierea acestei biserici mitropolitului Antim Ivireanul [4].

Un lucru însă trebue să avem în vedere când urmărim istoria bisericii cu Sfinți: mulți din cei ce s'au ocupat cu cercetarea trecutului acestei biserici au confundat-o cu biserica Antim. Astfel se și explică greșala făcută de G. M. Ionescu. Ctitoria mitropolitului Daniil, din mahalaua Popa Hierea, a fost confundată cu ctitoria mitropolitului Antim din mahalaua Popa Ivașcu, devenită mai târziu mahalaua Antim. Și confuzia s'a făcut din cauza nu-

---

datele sunt exacte cu cele păstrate în acte, noi credem că acestea au fost alcătuite pe baza actelor existente, în timpurile din urmă.

1. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*. Buc. 1899, pp. 209-210.
2. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, vol. II, Buc. 1914, p. 321.
3. *Ibidem*, p. 303.
4. Vezi General P. V. Năsturel, *art. citat*, în care s'a atras, la timp, atenția asupra neadevărurilor scrise de G. M. Ionescu, privitoare la biserica cu Sfinți.

mirii acestor două biserici: biserica zidită de mitropolitul Daniil numindu-se *cu Sfinţi* sau *Sfinţilor*, cu foarte mare uşurinţă s'a confundat cu biserica Antim, care după hramul *Tuturor Sfinţilor* sau *Toţi Sfinţii* s'a numit şi biserica Tuturor Sfinţilor sau Toţi Sfinţii [1].

Trebue făcută, însă, o deosebire spre a se vedea că aceste două biserici nu se pot confunda una cu alta: dacă biserica Antim se mai numeşte a *Tuturor Sfinţilor* sau *Toţi Sfinţii*, după hramul ce-l are în cinstea Tuturor Sfinţilor, nu tot aşa se poate spune despre biserica cu Sfinţi, care are hramul Intrarea Maicii Domnului in biserică. Se mai prăznueşte la biserica aceasta al doilea şi chiar al treilea hram, dar niciunul nu e in cinstea Tuturor Sfinţilor, ci al doilea hram este Sf. Nicolae, iar al treilea Sf. Haralambie [2]. Deci numirea acestei biserici are cu totul o altă obârşie. Şi anume: când mitropolitul Daniil a zidit biserica la 1728, a zugrăvit pe pereţii din afară sibile şi filosofi din antichitate. Şi după aceste sibile biserica s'a numit a *Sibilelor* sau *cu Sibilele* [3]. Mai târziu, enoriaşii de aici, cu greu îi vor fi zis bisericii acesteia, biserica cu Sibilele pentru că nu ştiau ce sunt sibilele. Ei ştiau, însă, un singur lucru: că pe pereţii bisericilor nu se pot zugrăvi decât sfinţi [4]. Şi atunci, neinţelegând sibilele şi filosofii ce sunt zugrăviţi pe pereţii exteriori [5], au numit-o biserica cu Sfinţi. Numirea aceasta devine cu-

---

1. In *Marele Dicţionar Geografic al României*, vol. I, 1898, p. 724, se spune despre biserica cu Sfinţi: „...Daniil, mitropolitul Ungro-Vlahiei, este ctitorul acestui sfânt locaş (1728). Aici a fost infiinţat pe la 1770 de către Alexandru Ipsilante „Orfanotrofia" sau azilul pentru orfani..." Ştim, însă, că orfanotrofia a fost la biserica Antim. S'a scris in dicţionar aşa, tot din cauza confuziei făcute cu privire la numirea acestor biserici. (Pentru Orfanotrofie cf. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, seria I, pp. 382-387). N. Iorga, *Istoria bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, vol. II, ed. II, Buc. 1932, p. 59, vorbind despre mitropolitul Daniil, spune: Pe Mitrofan „îl moşteni la 1720 un Daniil român de la Aninoasa, care a dat Bucureştilor biserica Vergului şi a Tuturor Sfinţilor", iar in *Inscripţii din bisericile României*, fasc. I, p. 279, o numeşte biserica Toţi Sfinţii. Aceiaşi numire o găsim şi la I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 26.

2. In *ms. 3985* de la Acad. Rom. sunt trecute toate bisericile din plasa de sus din Bucureşti cu hramurile lor. Biserica cu Sfinţi este trecută cu hramul Sfinţilor. Iată deci şi aici confuzia. Tudor Pamfile in: *Sibile şi Filozofi in literatura şi iconografia românească*, Bârlad 1916 (extras din revista *Ion Creangă*, anul IX (1916), p. 13, face aceiaşi confuzie, crezând că hramul bisericii este Toţi Sfinţii, biserica luându-şi numele de la hram.

3. Din însemnările aflate pe cărţile vechi păstrate la această biserică, reiese că, intr'adevăr, numirea cea mai veche, pe care a avut-o biserica, a fost aceea de *biserica cu Sibilele*. Iată una din aceste insemnări găsită pe Mineiul lunii Ianuarie, tipărit la Râmnic în 1779: „Aceste 12 doăsprezece minee de luna sânt câştigate prin osteneala mea la l(ea)t 1779 şi hărăzite bisericii noastre *Sevilele* unde este hram Obedenia pentru sufletul mieu şi al părinţilor miei întru pomenire, şi cine va indrăzni să fure vreunul să fie subt mare blestem. Gheorghe vel Căpt. Mariuţean".

4. Vezi General P. V. Năsturel, *art. cit.*, pp. 1246-7.

5. Vezi capitolul *Pictura Bisericii*.

noscută la începutul secol. al XIX-lea. Până atunci biserica își păstra încă vechea ei numire, *cu Sibilele*, căci în planul Bucureștilor al lui F. Ernst din 1791 și al lui F. B. Purcel, dintre anii 1789-1791, este trecută cu numirea de *Siviliti* [1]. Dionisie Fotino numără printre bisericile din București și biserica *Sevilile* [2].

Numirea aceasta devine mai puțin cunoscută după începutul sec. al XIX-lea, căci în diferite *catastihuri*, unde sunt trecute toate bisericile din București, biserica aceasta este trecută cu numirea *Sfinți* sau *cu Sfinți* [3].

Către sfârșitul sec. al XIX-lea numirea *cu Sibilele* este foarte puțin cunoscută, încât insuși Ministerul Cultelor scrie la 10 Oct. 1881 Mitropoliei din București: „Am onoarea a vă ruga să binevoiți a ne comunica: cum se mai numește biserica „Cu Sevilele", despre care tratează adresa P. S. V. cu Nr. 2474 și în ce oraș se află, fiindcă în bugetul acestui Minister nu figurează nici o biserică cu asemenea numire" [4]. La această adresă Mitropolia răspunde: „...că biserica cu Sevilele, care este în Capitală, are numirea și de biserica „cu Sfinți" [5].

Astăzi i se zice nepotrivit biserica *Sfinți* sau *Sfinților*, numirea cea mai îndreptățită rămânând aceea de biserica *cu Sfinți*.

După legea din 1893, biserica cu Sfinți a fost dată ca filială la parohia Oțetari, iar din 1933 este biserică parohială [6].

2. „MEREMETURILE" ADICĂ REPARAȚIILE CE S'AU FĂCUT BISERICII PÂNĂ AZI

Din actele păstrate în arhiva bisericii cu Sfinți, reiese că decâteori se simțea nevoia unei reparații, preoții și enoriașii de aici alergau cu jalbă la Mitropolie, arătând că biserica fiind metoh al Mitropoliei, drept este ca ea să-i poarte de grijă. Am văzut — în partea I-a a acestui studiu — că odată cu închinarea bisericii sale, Popa Hierea face danie Mitropoliei și moșia sa de la Băjești, din veniturile căreia Mitropolia avea să întrețină și biserica aceasta. S'a urmat așa până la

1. George D. Florescu, *op. cit.*, p. 42.
2. Dionisie Fotino, Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, τὰ νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. Ἐκ διαφόρων παλαιῶν καὶ νεωτέρων συγγραφέων συνερανισθεῖσα, ἐν Βιέννῃ τῆς Αουστρίας, 1819, τόμος 3, p. 251: „Εἰς δὲ τὴν πλάσα δε σούς..... ἡ Καϊμάτα, ἡ Σεβίλιλε...".
3. Arhiv. Stat., *Mitropolia București, netrebnice*, pachet. 303, doc. 5.
4. Arhiv. Stat., *Minist. Instruc.*, dosar nr. 1106/1868, f. 20.
5. *Ibidem*, f. 21.
6. Decizia Ministerială nr. 82472 din 17 Iulie 1933, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 143 din 26 Iulie 1933.

secularizarea averilor mănăstireşti. După această dată, bisericile trecând sub îngrijirea Statului, se înţelege că Mitropolia n'a mai putut veni deadreptul în ajutorul bisericii. Şi astfel, reparaţiile necesare le-a luat asupra sa Statul şi le-a săvârşit, fie prin Primăria Capitalei, fie — în timpul din urmă — prin Comisiunea Monumentelor Istorice. Şi datorită acestor reparaţii, biserica s'a putut menţine, cu toată vechimea ei, într'o stare bună.

Nu se poate şti sigur când s'au făcut primele reparaţii. Dintr'o jalbă a enoriaşilor către Vodă Ghica, din anul 1839, se poate deduce, totuşi, că primele „meremeturi" s'au făcut pe vremea mitropolitului Nectarie, adică prin anii 1812-1819. Enoriaşii se jăluesc Domnitorului, că biserica lor, din cauza vechimii şi a cutremurului întâmplat în anul 1838, a ajuns în ruină, încât „cere trebuinţa neapărat ca atât biserica să s(ă) prenoiască, iar mai cu seamă turlele ce sânt cu desăvârşire vătămate şi în toată vremea ameninţă primejdie". Enoriaşii se plâng Domnitorului cum că „din partea pomenitei Sfintei Mitropolii nu vedem a să face vreo punere la cale sau mişcare spre înbunătăţirea acestor neapărate trebuinţe" [1]. In urma acestei întâmpinări nu s'a făcut nimic. La anul 1844 enoriaşii se adresează cu o nouă întâmpinare, de astădată Mitropoliei, ca aceasta să repare biserica: „Sfântul locaş înpreună cu partea din celelalte namestii ale bisericii cu Sfinţi din mahalaoa noastră aflându-să în desăvârşită dărăpănare, atât din pricina vechimii, cât şi din întâmplatele după vremi cutremure, noi mahalagii împreună cu familiile noastre ne aflăm foarte îngrijaţi în ceasurile sfintei slujbă, din pricina primejdii ce apururea ne ameninţă surpare" [2]. Mitropolia nu ia deocamdată nicio măsură. De aceea enoriaşii se adresează şi Poliţiei Capitalei, cerându-i şi acesteia intervenţia pentru neîntârziata dărâmare a turlei, care s'a crăpat şi ameninţă cu căderea. Acum Mitropolia intervine: „după cercetarea ce într'adins am poruncit de s'au făcut, încredinţându-ne că turla de zid a bisericii cu Sfinţi, metoh sf. Mitropolii, să află de jur împrejur crăpată, şi fiind în pericol nu mai poate dăinui, am poruncit ca să s(ă) dea jos şi să s(ă) facă alta de lemn, pentru care găsindu-să şi meşterii anume Sotir Anastasiu şi Simion Damian, dând chezaş pă Dimitrie Gheorghiu Pietraru, am încheiat cu dânşii contract pentru facerea acei turle cu preţ de lei 5800 cu tot ma-

---

1. Arhiva Mitropoliei din Bucureşti, *dosar 1315/1839*, f. 4. („... pă de altă parte privind noi proasta stare în care în zioa de astăzi au ajuns atât biserica cât şi înprejmuirile ei fără să i să fi făcut cel mai mic meremet încă din vremea răposatului mitropolit Nectarie...").

2. *Ibidem*, dosar 1550/1844, f. 1.

terialul de la ei" [1]. Lucrarea s'a terminat in anul 1845, „meremetul" fiind „lucrat cu bună arhitectură, țepenie și întocmai după contract, încă și ceva mai mult niște legături de fer" [2].

Afară de reparația aceasta a turlei, nu știm dacă s'a mai făcut ceva în acest timp. După anul 1860, Mitropolia nu mai răspunde ca până acum, diferitelor jalbe ale enoriașilor de aici, pentru reparația bisericii. Mitropolia a făcut aceasta din pricina amestecului în averea bisericii a urmașilor lui Popa Hierea. Intr'adevăr, aceștia s'au amestecat mai mult decât trebuia în avutul bisericii, înstreinându-l în bună parte [3].

In asemenea împrejurare, enoriașii, văzând că Mitropolia nu le mai dă cel puțin sprijinul de până acum, se adresează Ministerului, ca acesta să le vină în ajutor pentru reparația împrejmuirii bisericii, care „s'a dărâmat cu totul din pricina vechimei, fiind de uluci" [4]. Ministerul Cultelor trimete un arhitect, care dovedește la fața locului, că „ulucile cele vechi s'a stricat și s'a putrezit de tot și cea mai mare parte dintr'ânsele a căzut. Așa dar, este de neapărată trebuință de a le face o împrejmuire nouă de zid, cu două porți și o portiță mică. Acea împrejmuire cade singură numai pe locul bisericii, fiindcă este lângă uliță și are numai la oparte vecini, și la care parte există clădire și pentru uluci și care sunt în bună stare" [5]. Lucrarea aceasta, de și arhitectul alcătuește devizul necesar, din lipsă de fonduri nu se poate face în anul 1861 [6]. In Martie 1862, enoriașii reînoiesc cererea pentru înprejmuire: „Vă rugăm și printr'aceasta să binevoiți a reinoi acele dispoziții și a face a doua licitație și a nu să mai întârzia facerea acei înprejmuiri a bisericii cu Sivilile (cu Sfinți)" [7]. Licitația se ține în luna Mai, iar lucrarea de înprejmuire este terminată în vara aceluiași an [8].

Biserica cu Sfinți a avut încă din vechime, în jurul ei case pentru locuința preotului [9]. Acestea ajungând în ruină Primăria cere

1. *Ibidem*, ff. 8, 9.
2. *Ibidem*, f. 24.
3. Arhiv. Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 581/1860, f. 3.
4. *Ibidem*, f. 8.
5. *Ibidem*, f. 10.
6. *Ibidem*, f. 22.
7. *Ibidem*, f. 23.
8. *Ibidem*, ff. 26-30, 35-36; Biserica cu Sfinți, *Mineiul pe Dechemvrie*, 1779: „Prin cererea mahalagiilor și stăruința mea s'a înprejmuit biserica cu zid anul 1862 Martie 25. Preotul Ioniță servitor la această biserică cu Sevilele".
9. Printre altele Popa Hierea a dat fiicei sale Maria de zestre, și o casă ce să afla lângă biserică. Poate că această casă, reparată, a servit și de locuință pentru preoții de aici. Mai târziu se clădesc în jurul bisericii și alte case. Astfel, după un plan al bisericii cu Sfinți, cu înprejurimile ei, din anul 1875, se vede bine că se aflau atunci, în jurul bisericii mai multe case: în față, în dreapta, erau ca-

să fie dărâmate, mai ales în urma unui proces-verbal din 1878 al arhitectului Primăriei, care declară că „aceste case sunt construite de zid paiantă, învelite cu olane, în stare de ruină, amenințând cădere pentru care suntem de opiniune ca să nu se întâmple vreun pericol, de a invita pe proprietari de urgență ca în termen cel mult până la Sf. Dumitru să le desființeze" [1]. La spatele bisericii, lângă altar, se afla şi o fântână de unde luau apă locuitorii din această mahala [2]. Pentru aceştia, mai ales, casele vechi de aici, care amenințau cu căderea, erau o primejdie necontenită. In anul 1880 casele sunt dărâmate. Şi odată cu ele se dărâmă şi zidul de împrejmuire, care, de şi reparat, se ruinase. In locul acestui zid Primăria cere Ministerului Cultelor să se facă un grilaj de fer, căci „cu ocaziunea desființărei împrejmuirei de zid de la biserica Sfinți după Calea Moşilor, curtea rămânând deschisă şi crucile aflate acolo prezentând un urât aspect trecătorilor, subsemnatul în interesul înfrumusețărei oraşului pe care o doriți şi D-Voastră, acum când acea stradă se pavează cu pieatră cubică, am onoare a Vă ruga Domnule Ministru, să binevoiți a lua dispozițiuni pentru facerea unui grilaj de fer" [3]. Grilajul este terminat către sfârşitul anului 1880, dar nu e făcut de fer, cum se propusese, ci de scânduri. Puțin mai târziu şi acest grilaj a trebuit să fie dărâmat pentru lărgirea celor două străzi din jurul bisericii. Calea Moşilor şi Str. Sfinților [4].

Pe lângă toate acestea, însă, biserica avea nevoie şi de alte reparații. Zidurile începuseră să se crape, amenințând cu surparea. Prin acoperiş apa curgea înlăuntru pe pereți, stricând zugrăveala. Toate acestea cereau stăruințe grabnice. Preoții bisericii se adresează în 1897 Ministerului, care răspunde, că „biserica Sivilile supranumită Sfinți, fiind comunală, repararea ei priveşte pe Primărie" [5]. Primăria rezolvă favorabil cererea de reparație a bisericii, dispunând să se facă şi devizul pentru lucrările necesare [6]. Lucrările acestea s'au mărginit mai mult la pictură [7].

---

sele preotului, iar în stânga casele vecine; în partea de nord, casele vechi „ce s'a dărâmat" (cum scrie în plan) şi casele preotului; în spatele bisericii, lângă altar, casa „care a fost prăvălie". Nu ştiu dacă toate aceste case erau ale bisericii cu Sfinți. Vezi şi capitolul: *Averea bisericii. Donațiuni. Epitropi.*

1. Arhiv. Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 1106/1868, f. 15.
2. Această fântână a fost desființată odată cu închiderea bisericii, căci din cauza umezelii se surpase zidul de la altar (*Ibidem*, f. 16).
3. Arhiv. Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 1106/1868, f. 38
4. Pr. M. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 146.
5. Arhiv. Stat., *Minist. Instruct.. Dir. Construcții*, dosar 13/1897, f. 2.
6. Muncipiul Bucureşti, *dosar 5245/1897*, seria II, mapa 42, Biserica Oțetari, cu filialele Sfinți şi Scaune.
7. Vezi capitolul *Pictura bisericii.*

In cursul anului 1912 biserica cu Sfinţi se inchide, căci zidurile se ruinaseră şi ajunseseră o primejdie pentru credincioşii ce veneau la slujbă [1]. A rămas inchisă până în anul 1931. In acest timp i s'au făcut cele mai insemnate reparaţii, in urma cărora a fost redată cultului. S'a reparat astfel, zidul de jur împrejur, acoperişul cu turlele şi pictura [2]. Toate acestea au fost făcute sub directa supraveghere a Comisiunii Monumentelor Istorice din Ministerul Cultelor şi Artelor.

In timpul cât biserica a fost inchisă, multe din lucrurile ei au fost instreinate. Amintim aici de cel mai însemnat din aceste lucruri: clopotul cel vechiu, care in vremea marelui răsboiu a fost luat de Germani şi după terminarea răsboiului a ajuns la biserica Oţetari din Capitală, unde se află şi acum [3].

La redeschidere s'au făcut la biserică 17 străni, din vechiul mobilier ne mai existând nimic. In ultimul timp s'au instalat ferestre cu vitrali; iar in primăvara anului 1937, s'a instalat şi lumină electrică, aşezându-se mici reflctoare cari luminează intreaga pictură [4].

Astăzi biserica are neaparată nevoe de reparaţia acoperişului, fiindcă pe unele locuri pătrunde apa in interior, ameninţând astfel pictura de pe pereţi.

3. PICTURA

Un deosebit interes prezintă pentru istoria acestei biserici şi zugrăveala cu care este impodobită. Biserica cu Sfinţi este printre puţinele biserici din ţară, pe pereţii căreia, pe dinafară sunt

---

1. Despre starea in care se afla biserica la inchiderea ei, iată ce scrie I. Bianu (*op. cit.*, p. 159): „Biserica cu Sfinţi este de câţiva ani inchisă pentrucă ameninţă cădere; ea va fi probabil in curând dărâmată sau se va surpa singură".

2. *Buletinul Monumentelor Istorice*. Anexe. *Rapoartele Serviciului tehnic al monumentelor istorice; Raport pe anul 1921*: „La biserica Sfinţi s'au refăcut temeliile cu mortar de ciment, s'a făcut în interior un canal dealungul zidurilor pentru a feri zidurile de umezeală, s'au refăcut coloanele împreună cu arcurile d'asupra dintre naos şi pronaos" (p. 12). *Raport pe anul 1922*: „La biserica Sfinţi s'a făcut zidăria celor două turle, tencuiala lor şi acoperişul din nou" (p. 14); *Raport pe anul 1923*: „La biserica Sfinţi s'au continuat lucrările de invelire incepute in anul 1922" (p. 15); *Raport pe anul 1924*: „Biserica Sfinţi " din Bucureşti. S'au aşezat in biserică lespezile aduse de la Curtea de Argeş (?) (p. 17).

3. Acest clopot a fost dăruit bisericii de insăşi ctitorul ei, mitropolitul Daniil. Are pe el următoarea pisanie: „Acest clopot iaste făcut de mitropolitul chir Daniil sfintei monastiri ce-i iaste hramul Vovedenie den Bucureşti, leat de la Adam 7235" (= 1727). Această pisanie se păstrează şi printre actele din arhiva bisericii cu Sfinţi. Clopotul mi-a fost indicat de Preotul George Negulescu de la biserica Batişte din Capitală. El se află astăzi in turla bisericii Oţetari. Cf. şi George D. Florescu, *op. cit.*, p. 42.

4. Dinu Dumbravă, *O oră intre vechile icoane din biserica Sfinţilor*, in *Porunca Vremii*, anul VI, nr. 858, din 15 Septemvrie 1937.

zugrăviți filosofii din antichitate și sibilele sau profetesele greco-romane [1]. Acesta a fost și motivul pentru care biserica s'a numit „a Sibilelor" sau „cu Sibilele" și mai apoi „cu Sfinți", filosofii și sibilele fiind socotiți drept sfinți [2].

Zidul bisericii este împărțit pe din afară, în două câmpuri printr'un brâu. In câmpul de sus sunt zugrăvite, de jur-împrejur, 19 figuri, din care 10 sibile și 9 filosofi [3].

Iată ordinea în care sunt zugrăviți filosofii și sibilele [4]:

A. Pe peretele de Miază-noapte, începând din față, până la strana din stânga, se află:

1. „Filosofu Thukidid". Se cunoaște bine numai portretul lui, din text nu a mai rămas nimic.

2. La dreapta lui vine „Filosofu Platon" cu coroană antică pe cap și ținând în mâna dreaptă un sul, pe care cu foarte mare greutate, se pot ceti numai următoarele cuvinte: „Celui peste... covârșire nu se înțelege...".

3. Vine apoi „Filosofu Fokidi..." (?), având în mâna stângă un sul pe care se poate ceti: „mai înainte Dumnezeu dă un cuvânt și D(u)hul cu dânsul" [5].

B. In dreptul stranii din stânga avem:

---

1. Printre bisericile din țară, pe pereții căror se află zugrăviți filosofii și sibilele, am găsit: biserica Mirăuților din Suceava; biserica din comuna Spineni, cătunul Vineții de jos, jud. Olt; biserica Sf. Niculae din Iași (Vezi Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, tom. II, București 1910, p. 290); bisericile Voroneț, Vatra Moldoviței și Humorul din Bucovina; paraclisul Episcopiei din Râmnicul-Vâlcea și biserica din Câineni-Argeș (Vezi Dan Simionescu, *Sibilele în literatura Românească*, București 1928, pp. 15, 17). In București, în afară de biserica cu Sfinți, filosofii și sibilele se mai află zugrăviți pe pereții exteriori la biserica Sf. Ștefan din Piața Sf. Ștefan (unde aceasta se întâlnește cu Calea Călărași). Spre deosebire însă, de biserica cu Sfinți, unde — pe pereții exteriori — sunt zugrăviți numai filosofi și sibile, la biserica Sf. Ștefan, sunt zugrăviți — în câmpul de sus — în medalioane, numai: sibila Delfica, filosoful Aristotel (pe peretele de la strana dreaptă), sibila Persica (pe peretele altarului) și filosoful Platon (pe peretele de miază noapte al pridvorului). In celelalte medalioane se află: prooroci, îngeri, sfinți și Maica Domnului.

2. Filosofii și sibilele, ce se zugrăvesc pe pereții bisericilor, nu trebuesc confundați cu sfinții. Li se dau „acest loc între și lângă persoanele sfinte, pentru că au făcut creștinismului bune servicii. Intr'adevăr, filosofii, în scrierile lor și-au spus părerea cu privire la divinitatea lui Iisus, dând aproximativ răspunsurile pe care le indică iconografia bizantină; iar sibilele sau profetesele păgâne au prevestit nașterea, viața, moartea și învierea lui Hristos" (Vezi Dr. Elie Cristea, *Iconografia și întocmirile din internul bisericei răsăritene*, Sibiu 1905, pp. 120-122).

3. Astăzi portretele a 2 sibile și 1 filosof sunt cu desăvârșire șterse. Numărul sibilelor ce se zugrăvesc pe pereții bisericilor se ridică până la 12, nefiind hotărît. La unele biserici se găsește zugrăvită chiar o singură sibilă „împărăteasa Sibila" cum e de ex. la Vatra Moldoviței, Voroneț și Sucevița (cf. Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 16). Nici numărul filosofilor nu e același la toate bisericile unde sunt zugrăviți.

4. Vezi și General P. V. Năsturel, *art. cit.*, pp. 1248-1250.

5. Generalul P. V. Năsturel citește „Fokiandîr" (?) (*art. cit.*, p. 1249). Noi citim numele filosofilor și sibilelor așa cum sunt scrise pe zid.

1. „Lui Dumnezeu Sivila Er(i)tria". cu sabie în mâna stângă, iar in dreapta un sul desfășurat cu următorul text: „...ajutorul Duhului sfânt au prorocit despre Născătoarea de Dumnezeu".

2. La dreapta acesteia se află „Sivila Cumea". Tot textul este șters.

C. Pe peretele altarului avem:

1. „Sivila Frighia", care ține in mâna dreaptă un sul cu textul: „Cu invățătura Duhului sfânt au prorocit despre Născătoarea de Dumnezeu".

2. La dreapta vine „Sivila Livina". Din text nu se mai cunoaște nimic.

3. Lângă această sibilă, la dreapta, totul e șters. Desigur că a fost figura unui filosof sau sibilă. Atât Generalul Năsturel [1] cât și I. Bianu [2] cred că aici a fost zugrăvită „Sibila Tiburtina" sau Ivurtina (Triburtina) [?].

4. Urmează apoi „Filosoful Plutarh". Din portretul lui n'a mai rămas decât capul incoronat antic. Textul este șters în intregime.

5. La dreapta filosofului Plutarh, iarăși nu se mai cunoaște nimic. Portretul este șters cu totul, încât nu putem ști cine a fost zugrăvit aici. Nici Generalul Năsturel nu cunoaște al cui portret a fost aici [3]. I. Bianu a citit numai cuvântul „Filosof" ceeace ne-a indreptățit să credem că aici a fost zugrăvit un filosof [4].

6. Vine apoi „Sivila Sardica". Din text n'a mai rămas nimic.

7. In dreapta acesteia urmează „Sivila Himeria" (?) al cărei nume se citește cu greutate. Această sibilă ține in mâna stângă un sul, pe care se văd câteva litere, insă nu se poate desluși nimic.

8. Mai departe se află „Sivila Heles (pontica)", având în mâna dreaptă un sul pe care este scris următorul text: „In curata Fecioară Dumnezeu va sălășlui și in chip de rob Domnul să...".

D. In dreptul strănii din dreapta se află:

1. „Sivila Del(f)ica", ce ține în mâna stângă un sul cu următorul text: „Având in sine pe Duhul Sfânt această proorocie (?) au scris despre Prea Curata, Fecioara cunoaște pe Domnul Tău".

2. La dreapta acesteia vine „Sivila Persica", cu un sul in mâna stângă pe care se poate ceti: „Sfărâmat va fi satana că va umplea Cuvântul cel neștiut și se va naște din Prea Curată Fecioara Maria și va fi...".

---

1. Generalul P. V. Năsturel, *art. cit.*, p. 1249.
2. I. Bianu, *op. cit.*, p. 159.
3. Generalul P. V. Năsturel, *art. cit.*, 1249.
4. I. Bianu, *op. cit.*, p. 159.

E. Pe peretele de la miază-zi, incepând din faţă, până la strana dreaptă avem:

1. „Filosoful Tales", ţinând in mâna dreaptă o cărămidă sau o carte, iar in mâna stângă un sul, pe care se poate ceti cu greutate următorul text: „Unul este Dumnezeu lumină inţelege.... acestuia inţeleg.. carel[e] dăm slavă".

2. Lângă acesta se află „Filosoful Ermis", cu un sul in mâna dreaptă pe care stă scris: „S'au făcut ca pământeni pogorând... am luat milă... pre cuvântul cel prea covârşit să-l inţelegi prea bine".

3. Urmează apoi „Filosoful Aristotel" ţinând in mâna dreaptă un sul pe care a fost scris ceva, dar acum totul e sters.

4. La stânga acestuia se află „Filosoful Stoici (?)" având in mâna dreaptă un sul cu textul următor: „Să cinstim pe Maria care bine au ascuns taina cea din veac, din care va să se nască Dumnezeu" [1].

Pe zidul din faţă, deasupra pridvorului, se află zugrăvit hramul bisericii — Intrarea Maicii Domnului in biserică — incadrat in dreapta şi in stânga de Sf. Mucenic Haralambie şi Sf. Ierarh Nicolae, celelalte două hramuri ale bisericii.

Pictura exterioară a bisericii cu Sfinţi, nu este vechea pictură de la mitropolitul Daniil [2]. In decursul timpului această pictură a fost refăcută. Prima reparaţie, pe care o cunoaştem, s'a făcut in anul 1897. Lucrarea a fost executată de „meşterii" Iţic şi Iosif „cunoscuţi de epitropie ca maeştri cinstiţi" [3]. Felul cum s'a făcut această reparaţie a ridicat multe critici din partea Comisiunii pentru restaurarea monumentelor istorice. Generalul P. V. Năsturel scrie astfel, despre această restaurare a picturii: „Actualmente biserica Sfinţilor se repară de către Casa bisericii din M. Cultelor prin ingrijirea Comisiunii Monumentelor; imi permit să atrag luarea

---

1. Sub brâu in dreptul filosofului Stoici, se pot ceti următoarele cuvinte: „Veniţi către mine... Dumnezeu...". Scrisul acesta de aici, ar putea sprijini ipoteza zugrăvirii bisericii şi sub brâu, nu numai deasupra, cum este acum. E greu de susţinut un asemenea lucru, căci in afară de aceste cuvinte scrise pe zid, nimic nu mai vine in ajutor. Şi ar fi cu neputinţă, ca zugrăvirea de aici — dacă va fi existat —, să fi dispărut fără nici o urmă, cu toată vechimea ei. Credem mai curând, că in timpul diferitelor reparaţii ce s'au făcut bisericii, cineva a găsit de cuviinţă să scrie acele cuvinte acolo.

2. Pictorul Paul Molda, care a refăcut pictura in răstimpul de la 1925-1931, intr'o convorbire avută cu d-sa, mi-a spus că sibilele şi filosofii de la biserica cu Sfinţi, nu sunt mai vechi de 80-100 de ani. Aceasta nu insemnează, insă, că inainte nu au fost zugrăviţi filosofi şi sibile pe pereţii exteriori. D-sa crede că această pictură exterioară fiind mult mai expusă stricăciunii, decât cea interioară, a trebuit ca la un moment dat să fie refăcută.

3. Municipiul Bucureşti, *dosar 5245/1897*, seria II, mapa 42, Biserica Oţetari cu filialele Sfinţi şi Scaune.

aminte asupra „Sivilelor" care, cred, că vor fi reparate şi ele, adică inscripţiunile şi numele personagiilor: acestea să fie revăzute şi îndreptate de un ştiutor, iar nu de orice zugrav strein de iconografia răsăriteană, cum a fost cu siguranţă cel ce a „meremetisit" buchile în urmă şi cuvintele scriind *Kine* în loc de: cine, şi *înghelegh*e în loc de: înţelege" [1]. A doua şi ultima restaurare s'a făcut în timpul din urmă, adică în intervalul de la 1925-1931. Acum, însă, s'a avut în vedere mai mult consolidarea zidului bisericii, care ameninţa să cadă. Chipurile filosofilor şi sibilelor au fost numai spălate, fără să fie refăcute în locurile unde era nevoe. Aşa se şi explică, dece astăzi câteva din figurile sibilelor şi filosofilor sunt cu totul şterse. Acelaşi lucru se poate spune şi despre textul ce a existat lângă fiecare sibilă şi filosof. S'a văzut, că la unele portrete nu se mai cunoaşte nimic; iar acolo unde se mai poate ceti, sunt cuvinte fără înţeles.

Pictura din lăuntrul bisericii cu Sfinţi este de o factură curat bizantină şi de o frumuseţe deosebită. A fost refăcută în mai multe rânduri. Cu toate acestea forma ei veche încă se poate observa. Prima restaurare, pe care o cunoaştem, este din anul 1897. Au lucrat atunci, la restaurare, pictorii Serafim tatăl şi fiul. Primăria, prin Comisiunea monumentelor istorice, a cerut să se păstreze forma vechei picturi [2]. Cu toate acestea, cei doi pictori, la cererea şi intervenţia preoţilor bisericii, au înlocuit în multe locuri pictura veche prin tablouri noi, nu destul de bine reuşite, precum se vede din următorul proces-verbal semnat de comisiunea restaurării bisericilor, de pe lângă Primăria Capitalei: „Subsemnaţii, întruniţi în comisiune, spre a cerceta restaurarea zugrăvelilor bisericii Sfinţilor, din Calea Moşilor, am constatat că chipurile de sfinţi şi tablourile evanghelice, ce trebuiau numai spălate şi cât mai mult menţinute în vechiul lor colorit, au fost refăcute în culori violente şi de un gust absolut neartistic" [3]. De aceea între anii 1925—1931, când s'a făcut ultima restaurare a picturii, s'a avut în vedere mai mult spălarea acestei picturi ca să nu se strice şi ce mai rămăsese din vechea pictură, şi numai unde lipsea cu desăvârşire au fost făcute tablouri noui. Această ultimă restaurare a fost făcută de pictorul Paul Molda sub directa supraveghere a Comisiunii monumentelor istorice [4].

---

1. Generalul P. V. Năsturel, *art. cit.*, p. 1248.
2. Municipiul Bucureşti, *dosar 5245/1879*, seria II, mapa 42, Biserica Oţetari cu filialele *Sfinţi* şi *Scaune*.
3. Ibidem.
4. *Buletinul Com. Monum. istorice.* Proces Verbal nr. 5 din 4 Martie 1926: „Domnul Verona referă asupra restaurării picturilor bisericii Sfinţi din Bucureşti

Ca încheiere la acest capitol al picturii, adaug că în biserică pe zidul din dreapta după ctitori se află zugrăviţi: Sf. Ioan cel Nou, Sf. Grigore Decapolitul şi Sf. Nicodim Osveştenic (cel sfinţit) de la Tismana. Pictarea acestor sfinţi în bisericile din ţara noastră, fără îndoială, că are o însemnătate deosebită pentru iconografia românească.

4. AVEREA BISERICII. DONAŢIUNI. EPITROPI.

Ştim din actul de închinare din 1696 al lui Popa Hierea, că pentru întreţinerea bisericii sale, face danie Mitropoliei moşia Băjăşti, de pe apa Mostiştii jud. Ilfov. De aceea, când vorbim de averea bisericii cu Sfinţi, avem în vedere, în primul rând, moşia aceasta, din al cărei venit Mitropolia a orânduit, încă de la început, o sumă oarecare pentru întreţinerea bisericii. Împreună cu ceea ce se aduna din vânzarea lumânărilor şi cu ceea ce contribuiau enoriaşii, suma aşezată de Mitropolie a format, până la secularizarea averilor mânăstireşti, singura avere a bisericii cu Sfinţi. Nu ştim cât arăta acest venit la un loc. De multe ori, însă, era neîndestulător pentru nevoile bisericii. La 1860 suma acordată bisericii, de către Mitropolie ca venit după moşia Băjăşti, era de 600 lei anual [1]. Celălalt venit, de la lumânări şi enoriaşi, era de 800 lei anual. Cu această sumă, biserica făcea faţă nevoilor ei, cu mare greutate.

Când Popa Hierea a lăsat Mitropoliei moşia Băjăşti, el s'a gândit că în felul acesta, biserica nu va duce lipsă de nimic; întreţinerea ei va fi asigurată prin venitul acestei moşii. Lucrurile, însă, nu s'au întâmplat tocmai aşa. Moşia Băjăşti a fost împărţită de Popa Hierea în două: jumătate a dat-o Mitropoliei, iar jumătate fiicei sale Maria. De aici au pornit toate neînţelegerile. Urmaşii Popii Hierea, Mariuţenii (după numele Mariei = Mariuţa, fata Popii Hierea) s'au amestecat în toată moşia Băjăşti, Mitropolia rămânând, de multe ori, cu un foarte mic venit după această moşie [2]. Lucrurile

---

executate de Domnul pictor Molda. D-sa constată că dacă în genere execuţia e satisfăcătoare, totuşi are serioase rezerve asupra modului cum Domnul Molda a făcut această restaurare. D-sa propune ca pentru viitor să se facă numai consolidări şi tonuri neutre, iar în cazuri de recomplectări, ele să corespundă ansamblului picturii, conturându-le spre a se face deosebire de vechile picturi. D-sa cere ca orice lucrare a picturii să fie supraveghiată de un specialist".

1. Arhiv. Stat., *Minist. Instrucţ.*, dosar 581/1860, f. 3.

2. Mariuţenii, urmaşii Popii Hierea, s'au amestecat în avutul bisericii şi al moşiilor ei, fiindcă se socoteau moştenitorii bisericii. Ziceau că strămoşul lor Popa Hierea, pentru ei a făcut biserica. De aceea se şi intitulau ctitori ai acestei biserici. Astfel pe un Mineiu din 1780, aflat la biserică, se află următoarea însemnare: „aceste 12 mineie pă 12 luni sânt câştigate de mine la leat 1779 şi hărăzite sfintei biserici cu Sivilile unde sânt şi ctitor, date pentru sufletul mieu şi al pă-

se schimbă la începutul veacului al XIX-lea, când cu primele hotărnicii, se delimitează și hotarele moșiei Băjăști, numită acum Mariuța (tot după numele fetii Popii Hierea, Mariuța) [1].

Odată cu secularizarea averilor mânăstirești, Mitropolia renunță la ajutorarea și conducerea bisericii cu Sfinți [2]. Statul fixează pentru trebuințele bisericii, o sumă de 500 lei [3] cu care se acopereau numai cheltuelile hramului. Slujitorii bisericii erau plătiți din contribuția enoriașilor, până in anul 1865, când biserica este trecută in bugetul Primăriei Capitalei.

Cât privește venitul bisericii, scos din vânzarea lumânărilor și ajutorul enoriașilor, avem de spus următoarele: acest venit a fost administrat de urmașii fiicei lui Popa Hierea, care s'au amestecat in tot avutul bisericii. Gheorghe Mariuțeanu și fiul acestuia Mihalache Mariuțeanu sunt cei dintâi epitropi ce cunoaștem la această biserică. N'au fost aleși de nimeni ca epitropi și nu dădeau nimănui nici o socoteală de avutul bisericii, pe care-l socoteau ca al lor [4]. Mihalache Mariuțeanu e pârit de enoriași Mitropoliei, că pentru trebuințele bisericii a cheltuit 4195 lei, când în realitate, după socoteala făcută de enoriași, pentru aceleași trebuințe nu se putea cheltui mai mult de 879 lei [5]. Constatându-se că într'adevăr Mariuțenii au făcut nereguli în avutul bisericii, Mitropolia înlocuește pe Mihalache Mariuțeanu din epitropie și numește în locu-i pe Sărdar Ianache Pitișteanu și Nicolae Calebună. Pe aceștia îi găsim epitropi la anul 1839 [6]. După ei, in anul 1864, sunt aleși epitropi Nicolae Pâcleanu și Vasile Theodor, cel dintâiu ales de enoriași, iar celălalt numit de Guvern [7]. Se știe, că începând din anul 1864, bisericile din București trec sub controlul Primăriei Capitalei. De aceea epitropii aveau să dea socoteală de administrarea averii bisericii în fața celor de la Primărie. In 1895 găsim epitropi pe C. G. Dâmboviceanu și Ștefan Ionescu [8], iar în 1897 pe Gh. Manolescu [9], care s'a îngrijit de biserică până la închiderea ei în 1912.

Biserica cu Sfinți a avut și donațiuni. Astfel la 1869, Ianuarie

---

rinților miei. Gheorghe Medelnicer Mariuțean vel Căp(i)tan. Vezi in biserica cu Sfinți, Mineiul pe Ianuarie, din 1779: „Să se știe că aici la sfânta biserică cu Sivilele să află ctitor du(m)nealui Biv vel meșter Gheorghe vel Căpt...".

1. Arhiv. Stat., *Mitropolia București*, pachet 16, doc. 60, 64, 71 și 78.
2. Arhiv. Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 581/1860, f. 82.
3. *Ibidem*, f. 83.
4. *Mitropolia București*, dosar 1493/1833, f. 1.
5. *Ibidem*, f. 14.
6. *Ibidem*, dosar 1315/1839, ff. 2, 5.
7. Arhiv, Stat., *Minist. Instruct.*, dosar 581/1860, f. 93.
8. Municipiul București, dosar 5245/1897, seria II, mapa 42, Biserica Olteni cu filialele Sfinți și Scaune.
9. *Ibidem*.

30. Răducanu Simonidi, enoriaș al acestei biserici, cu o situație materială bună, lasă prin testament bisericii cu Sfinți, 6400 lei vechi pentru pomenirea sufletului lui și a neamului său. La 1870, Fevruarie 8, același Răducanu Simonidi lasă bisericii cu Sfinți, drept o implinire a testamentului de mai sus, „ecaretul cu prăvălii cu locul lor, de sub nr. 69, ce vine alăturea cu casele noastre... ca să le stăpânească sfânta biserică in veci, pentru pomenirea sufletelor noastre și al neamului nostru, și venitul acestor ecareturi, să se intrebuințeze pentru untdelemn și lumânări și altele ce va mai face trebuință pentru sfânta biserică" [1].

Afară de donațiunea lui Răducanu Simonidi, mai cunoaștem și pe aceea a lui D. Popescu. Acesta a lăsat bisericii cu Sfinți in anul 1870, Mai 10, „câte galbeni bani 30 pă fiecare an" [2].

Trebuie să mai amintim aici, pe lângă casele lăsate de Răducanu Simionidi, și pe cele mai vechi care existau in jurul bisericii. Astăzi, însă, biserica nu mai are nicio casă. Parte din

---

1. Acest Răducanu Simonidi, după nume se vede că a fost grec. De altfel nu e singurul grec, care se intâlnește printre enoriașii bisericii cu Sfinți. Mai inainte de el, chiar printre cei ce semnau diferitele jalbe ce se adresau Mitropoliei, in numele enoriașilor de aici, am intâlnit și câțiva greci. (v. Mitropolia București, *dosar 1493/1833*, Biserica cu Sfinți). Lucrul acesta ne poate arăta, că in mahalaua aceasta erau mulți greci, cari de bună seamă țineau de această biserică. Nu insemnează, însă, că de aici trebue să deducem că biserica această a fost cândva biserică grecească. In convorbirea avută cu d-l Victor Papacostea profesor la Seminarul Central din București, am observat că d-sa impărtășește această parere. Și aduce ca argument, printre altele, faptul că la această biserică este inmormântat Dionisie Fotino. Că acesta este inmormântat la biserica cu Sfinți nu mai incape nici o indoială, de și nici până acum nu i s'a putut găsi mormântul. Sunt, insă, documente care ne arată acest lucru. Astfel intr'un ms. inedit aflat in arhiva familiei Dr. Elie Fotino și pus la indemâna noastră de d. profesor Victor Papacostea, se spune despre Dionisie Fotino: „Ἀποβιώσας δὲ 52 ἐτῶν τῇ ἡλικίᾳ τὸ 1821 ἔτος τὴν 10-ην τοῦ Ὀκτωβρίου ἡμέρᾳ δευτέρα, ἐνταφιάσθη μὲ ἐπίσημον ἐκφορὰν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Σφίντσιλορ ἐπιλεγομένην ἐν Βουκουρεστίῳ (cf. Victor Papacostea, *Viețile Sultanilor*, p. 12); iar intr'o jalbă către Mitropolie a enoriașilor bisericii cu Sfinți, pentru neregulele făcute la biserică de Mihalache Mariuțeanu, se spune printre altele: „...Căci noi cunoaștem pă Prea Osfinția Ta și pă sfânta Mitropolie stăpână desăvârșită pă această sfântă biserică ca un metoh ce este, iar nu pogorită supt clironomia unui om nesuferit, carele nu numai pă noi in toată vreme[a] că ne supără și ne ponoslueşte, apoi și ușa pălimarului unde șade fameile au inchis-o cu lacăt ca să nu mai intre d(umnea)ei Păscălița sora răposat(ului) Sărdar Dionisie..." (v. Mitropolia București, *dosar 1493/1833*, f. 1-v., Biserica cu Sfinți). Acest lucru completează cele spuse mai sus, căci dacă sora lui Dionisie (Fotino) — Păscălița — era cunoscută aici, insemnează că familia lui Dionisie Fotino se simția strâns legată de această biserică, și era natural ca Dionisie Fotino să fie inmormântat aici. Dar pentru susținerea ipotezei, că biserica cu Sfinți a fost biserică grecească, faptul acesta nu este de ajuns. Ne trebuesc informațiuni precise, pe care deocamdată nu le avem. Este adevărat că s'a păstrat acest lucru mai mult din tradiție. Pe baza acestei tradiții, credem că a scris Pr. Paraschiv Angelescu, intr'un apel adresat enoriașilor de aici — in 1933, aceasta fraza: „Dealungul unui secol și mai bine, ea a fost considerată ca o biserică grecească". (cf. Biserica cu sfinți, dosarul din 1933).

2. Vezi dosarele, păstrate in arhiva bisericii cu Sfinți.

cele vechi au fost instrăinate de Gheorghe şi Mihalache Mariuţeanu [1], iar cele care au mai rămas până în timpul din urmă, au fost dărâmate, după cum s'a văzut, de Primăria Capitalei, pentru lărgirea străzilor din jurul bisericii.

Biserica se intreţine astăzi din dărnicia puţinilor enoriaşi ce-i mai are. Aceştia prin epitropii lor dd. Ing. Constantin Orghidan, Bucur Bunescu şi Nicolae Madgearu, îngrijesc de tot ce are nevoe biserica pentru buna ei orânduială.

5. SLUJITORII BISERICII: PREOŢI, DIACONI ŞI CÂNTĂREŢI [2]

I. *Preoţi.* 1. Cel dintâiu preot al bisericii cu Sfinţi atestat de documente este Popa Iordache, cel care a slujit şi în biserica lui Popa Hierea. El este amintit într'un document din 4 Mai 1725. Dupăce s'a clădit biserica cea nouă, de zid, în 1728, fără îndoială că el a trecut preot la această biserică. Spunem aşa, pentru că într'o condică a Mitropoliei, unde sunt trecuţi ctitorii şi donatorii Mitropoliei, este amintit şi un „Popa Iordache, ce au fost la biserica cu Sevilele" şi care „au dat danie casele sale" [3]. Aici nu se spune când a fost acest preot la biserica „cu Sevilele", dar întrucât am găsit ca slujitor al acestei biserici numai un singur preot cu numele Iordache, credem că cel trecut în acea condică este cel aflat la 1725. Nu ştim cât timp a păstorit şi nici cine urmează după el.

2. Ceva mai târziu aflăm pe Popa Costandin. Fevruarie 9 leat 7280 (1772) [4].

3. Popa Dimitrie sin Popa Costandin. 9 Aprilie 1790—9 August 1804 [5].

4. Popa Preda sin Popa Costandin, numit şi Popa Preda Brânză. 16 Martie 1796 [6], 20 Dechemvrie 1803 [7], 9 Fevruarie 1805 [8], 22 Septemvrie 1808 [9], 1810 [10].

5. „Radu Ierevs", 3 Fevruarie 1805 [11].

---

1. Mitropolia Bucureşti, *dosar 1493/1833*, f. 1; Acad. Română, *ms. 908*, f. 4.
2. Trecem aici numai slujitorii aflaţi de noi în acte. Poate că vor mai fi fost şi alţii, pe care însă, până acum nu-i cunoaştem.
3. Acad. Rom., *ms. 324*, f. 434.
4. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, Condica nr. 5, f. 123; „Popa Costandin ot Sivile martor".
5. Acad. Rom., *ms. 1457*, f. 54, publicat de Alex. Lapedatu, *Catagrafia Bisericilor Bucureştene*. Buc. 1907, p. 47, extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXXI (1907-1908).
6. Al. Lapedatu, *op. cit.*, p. 22.
7. Acad. Rom., *ms. 646*, f. 75: „Popa Preda ot mahalaua Sivilelor".
8. *Ibidem*, ff. 239 verso, 240.
9. Acad. Rom., *ms. 764*, f. 282.
10. Alexandru Lapedatu, *op. cit.*, p. 22.
11. Acad. Rom., *ms. 646*, f. 119; „Radu ierevs ot Sivilele", Biserica cu Sfinţi, *Mineiul* pe luna August, 1780; „Să fie când am scris eu Popa Radu du-

6. Popa Ioan sin Popa Ilie. 5 Martie 1791 [1], 1810 [2], 16 Aprilie 1816 [3].

7. Popa Manolache sin Neculae. 1810 [4].

8. Popa Ioniţă. 7 Aprilie 1825 [5].

9. Popa Chiriac. 20 Dechemvrie 1825 [6], 23 Aprilie 1830 [7], 21 Mai 1830 [8], 26 Octomvrie 1830 [9], 1832-1834 [10].

10. Popa Ştefan. 23 Aprilie 1830 [11], 21 Mai 1830 [12], 26 Octomvrie 1830 [13].

11. Popa Hristea. Acesta păstoreşte de la 30 Ianuarie 1832 până în anul 1854 [14].

12. Popa Stancu. De la 1832 până la 6 Aprilie 1866 [15].

13. Popa Ioniţă Colibaş. 15 Ianuarie 1855 [16]. La 14 Septemvrie 1864 este făcut Exarh şi se numeşte, de acum înainte, Preotul Ioan Exarhu Theodorescu [17]. In anul 1895 il aflăm ca paroh la biserica Oţetari, a cărei filială era biserica cu Sfinţi [18]. Moare în 1910 [19].

14. Preot Dimitrie G. Popescu. 24 Noemvrie 1879 [20].

---

hovnicul bisericii Sfinţi la August 4, pă această carte Mineiu al bisericii, cu condeiu de tăciune şi cu mâna de ţărână şi cine va citi mă va pomeni".

1. Biserica cu Sfinţi, *Mineiul pe Mai. 1780*, „Popa Ioan, 1791 Martie 5".
2. Alex. Lapedatu, *op. cit.*, p. 21.
3. Biserica cu Sfinţi, *Mineiul pe Martie 1794*: „la lt. 1791 Martie 5 am venit eu aici la biserica cu Sfinţi ce se cheamă Sivilile şi Popa Hierea. 1816 Aprilie 16. Popa Ioan".
4. Alex. Lapedatu, *op. cit.*, p. 21.
5. Acad. Rom., *ms. 751*, f. 7 verso.
6. Ibidem, *ms. 614*, f. 137 verso: „adică eu Preotul Popa Chiriacu de la b(iserica) Sfinţilor încredinţez"...
7. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, netreb. pachet 315, doc. 4.
8. *Ibidem*, pachet 314, doc. 2.
9. *Ibidem*, pachet 315, doc. 10.
10. *Ibidem*, Condicile de stare civilă ale bisericii din mahalaua Sfinţi (Popa Herea) pe anii 1832-1865.
11. Arhiv. Stat., *Mitropolia Bucureşti*, netreb. pachet 315, doc. 4.
12. *Ibidem*, pachet 314, doc. 2.
13. *Ibidem*, doc. 10.
14. *Ibidem*, Condicile de stare civilă ale bisericii Sfinţi (Popa Herea) pe anii 1832-1865; v. şi Acad. Rom., *ms. 3985. f. 5.*
15. Biserica cu Sfinţi, *Liturghier*. Bucureşti 1855: „în anul 1866 Aprilie 6 a încetat din viaţă tovarăşul mieu Preotu Stancu, care am trăit cu dânsul ani 12. Şi am trăit cu dânsul foarte bine şi liniştit ca părintele cu fiu, şi pentru a urmaşilor miei să citească şi să se informeze a trăi in unire cu tovarăşii săi. Proestos şi Preot Ioan Exarhu". (Vezi şi Arhiv. Stat., Condicile de stare civilă pe anii 1832-1865).
16. Biserica cu Sfinţi, *Liturghier*, Bucureşti 1855: „Preot Ioniţă Colibaş, la leatul 1855 m'am hirotonisit aicea la această sf. biserică a mahalalii cu Sivilile"; ibidem, *Mineiul pe luna Ianuarie* din 1778: „1890. Astăzi am 35 de ani de când am luat rând ca preot la această biserică cu Sfinţi când m'am hirotonit preot la 15 Ianuarie 1875. Preot Ioan Exarhu Theodorescu".
17. Din dosarele aflate in arhiva bisericii cu Sfinţi.
18. *Idem.*
19. Comunicare orală făcută de d-na Maria Exarhu, fiica acestui preot.
20. Biserica cu Sfinţi, *Liturghier*, Bucureşti 1858: „1879 Noemvrie 24, au dat ploaie cu peatră pă la orele 11. Am insemnat eu Pr(eot) Dimitrie"; „Proes-

15. Preot Gh. Postăvaru 1894. Acesta era parohul bisericii Oțetari, de care depindea biserica cu Sfinți [1].

După redeschiderea bisericii în 1931 [2], au fost acești preoți:

16. Preot Dr. Aurel Crăciunescu 1931—1932 [3].

17. Preot Paraschiv Angelescu 1933—1935 [4]. Sub acesta biserica devine parohială.

18. Preot Dr. Olimp N. Căciulă [5].

II. *Diaconi.*

1. Diaconul Dincă, 29 Noemvrie 1856 [6].
2. Diaconul Dumitru Popescu, 29 Noemvrie 1856 [7], 1865 [8].
3. Diaconul Constantin, 1867 [9].
4. Diaconul Barbu Niculescu, 1875 [10].
5. Diaconul Ioan Iordache, 17 Februarie 1875 [11].
6. Diaconul Gheorghe Postăvaru, 1880 [12]. Ajunge apoi preot.
7. Diaconul Constantin Ionescu-Ialomițeanu, 1882 [13]. Acesta ajunge mai târziu episcop al Argeșului, cu numele de Calist.
8. Diaconul Ioan Tomescu, 1892 [14]. A fost diacon și la biserica Cretzulescu.
9. Diaconul Dobre Enescu, 1892 [15]. Ajunge preot la sf. Elefterie.

III. *Cântăreți.*

1. Dumitrache Dascălu, 18 Octomvrie 1794, 1801 [16], 1806 [17].
2. Anton Pann (?), 1812 [18].

---

tosu Dimitrie Gh. Popescu al bisericii cu Sfinți, slujitor de mică copilărie la această biserică".

1. Dosarele aflate în arhiva bisericii cu Sfinți.
2. In timpul cât biserica a fost închisă, a fost numit pe seama ei ca paroh, părintele Grigore Pișculescu — Gala Galaction. Aceasta prin 1925.
3. Arhiva bisericii cu Sfinți pe anul 1932.
4. *Idem*, pe anul 1932-1933.
5. *Idem*, pe anii 1935-1938.
6. Arhiv. Stat., *Minist. Instrucț.*, dosar 4267/1856, f. 89.
7. *Ibidem*, f. 90.
8. Acad. Rom., *ms. 324*, f. 308.
9. Biserica cu Sfinți, dosar pe anul 1860-1880.
10. *Idem*.
11. *Ibidem*, Liturghier, Buc. 1855: Diaconul Ioan Iordache 1875 Fevruarie 17.
12. *Ibidem*, dosar pe anii 1860-1880.
13. Dosarul bisericii cu Sfinți pe anii 1860-1880.
14. *Idem*, pe anii 1890-1900.
15. *Idem*.
16. Biserica cu Sfinți, *Mineiul pe Iulie, 1780*: „Eu Dumitrache Dascălu. 1794 Oct. 18". „Dumitrache Dascălu. 1801".
17. Ibidem, *Mineiul pe Noemvrie, 1778*: „La lt. 1806 Noemvrie 17 am citit și eu pe acest mineiu adus fiind la mine acasă de Dumitrache dascălu bisericii. D. F. Logf.".
18. Nifon D. Ploeșteanu, *Carte de Muzică bisericească*, Buc. 1902, p. 61; cf. și G. Dem. Teodorescu, *Viața și activitatea lui Anton Pann*, Buc. 1893, p. 11.

3. Nicolae Dascălu, 5 Noemvrie 1820 [1].

4. Dascălu Anghel, 14 Octomvrie 1826 [2].

5. Dincă Dascălu, 1830 [3], 1837 [4], 1842 [5], 1843 [6]. In 1856 ajunge, după cum am văzut, diacon.

6. Vasile Dascălu, 3 Septemvrie 1832 [7].

7. Costache Dascălul, 9 Septemvrie 1832 [8].

8. Petre Dascălu, 1832 [9].

9. Dascălu Dumitru sau Dimitrie, 1 Ghenar 1816 [10], 1839 [11], 1841 [12].

10. Dascălu Ioniță, 27 Iulie 1834 [13].

11. Dascălu Dumitru Popescu, 1839-1844 [14]. In 1879 il găsim preot la această biserică.

12. Gheorghe Dascălu, 6 Fevruarie 1848 [15].

13. Păun Constantinescu, 1864; Grigore Popescu, 1864; Theodor Rădulescu, 1864-1866; Alecu Mihai, 1866: Gheorghe Ioan

---

1. Biserica cu Sfinți, *Mineiul pe Noemvrie, 1778*: „Ano It. 1820 Noemvrie 5, am citit și eu pă acest mineiu fiind și eu la sfânta biserică aici la Sfinti. Eu Nicolae Dascălu, să să știe că am scris".

2. Ibidem, *Apostolul din 1704*. „Știut să fie din zilele Prea luminatului Domnului Grigore Dimitrie Ghica Voevod: pentru când va Dumnezeu toate sânt la oameni cu putință, că s'au invrednicit Țara Rumânească să aibă domn pământean... Cu toate acestea... făcură multe și alte... la țărani și la toți de obște. Și am scris eu Anghel Dascălu sfintei lui Hristos biserici anume Sfinții. Mâinile mele va putrezi, iar cine va citi mă va pomeni. 1826 Octv. 14".

3. Ibidem, *Penticostar*, Râmnic 1743: „1830. Eu Dincă Dascălu am scris".

4. Ibidem, *Mineiul pe Septemvrie*, 1779: „1837. Eu Dincă Dascălu".

5. Ibidem, *Mineiul pe Martie*, 1794: „1842 Martie în 16. Dincă Dascălu".

6. Ibidem, *Mineiul pe Noemvrie*, 1778: „Dascălu Dincă, 1843 Noemvrie în 17 de când am slujit".

7. *Mitropolia București*, dosar 1493/1833, f. 5, „Eu Vasile Dascălu ce am fost dascăl la biserica cu Sfinți arăt în frica lui Dumnezeu... 1832 Sept. 3. Vasile Dascălu adeverez".

8. *Ibidem*, f. 4: „Eu Costache ce am fost tocmit cu simbre la biserica cu Sfinți... am fost tocmit pă tot anu câte tal. 120 și am primit numai pă doi ani dă zile tal. 240, iar tal. 20 n'am primit... Eu Costache Dascălu adeverez. 1832 Sept. 9".

9. *Ibidem*, f. 14: lui dascălu Petre... 40 lei".

10. Biserica cu Sfinți, *Mineiul pe Octomvrie 1795*: „1 Ghenar 1816. Dumitru Dascălu".

11. *Ibidem*, „Dascălul Dimitrie 1839".

12. Ibidem, *Mineiul pe Ianuarie, 1779*: Dascălu Dumitru, biserica cu Sfinți, 1841".

13. Ibidem, *Mineiul pe August, 1780*: „Scris-am eu dascălu Ioniță pă aceasta sfântă carte Minei a sfintei biserici cu Sfinți, pe vremea când a venit Măria Sa Vodă în București la leatul 1834 Iulie 27; și am scris cu mâna dă țărână și slova în veci va rămâne și cine va citi mă va pomeni".

14. Biserica cu Sfinți, *Mineiul pe Martie, 1794*: „Am insemnat de când am venit la Biserica cu Sivilile de m'au luat maica călugărița de m'au dat și la școală ce am invățat carte și cântările bisericești la părintele și la Doamna Bălașa și am slujit fără de leafă cinci ani și pă urmă de la cinci ani mi-au făcut și mie leafă pă an 70 șaptezeci, la anul 1839 și până la 1844 și pă urmă am urmat tot cu leafă. Mai 5. Dascălul Dumitrache Popescu".

15. Ibidem, *Mineiul pe Fevruarie, 1779*: „Să să știe deci am fost eu robu (lui) Dumnezeu Gheorghe Dascălu la biserica cu Sfinți la 1848 Fev(ruarie) 6".

Rasotă, 1867-1868; Ghiță Gheorghiceanu, 1868-1872; Ioan Mânțulescu, 1869; George Onu, 1869-1872; Gheorghe Șopultescu, 1872; Teodor Nicolescu, 1872—1877; Nicolae Bărcănescu, 1872—1874; Ghiță Bărbulescu, 1874; Constantin D. Popescu, 1875; Dimitrie C. Popescu, 1875—1876; Constantin Ioan Atanasiu, 1877; Nicolae M. Paraschivescu, 1877; Vasile Rāpoțescu, 1879; Gheorghe C. Popescu, 1880; Ioan V. Dragomir, 1880; Constantin Ionescu, 1892; Ioan Popița, 1932—1933; Constantin Păunescu, 1933—1935; iar din 1936 Dumitru Ioniță și Dumitru Giurcă [1].

6. CĂRȚI VECHI PĂSTRATE LA BISERICĂ.

În arhiva bisericii cu Sfinți se păstrează următoarele cărți vechi bisericești:

1. *Apostol*, Buzău 7212 (=1704).

2. *Penticostarion* Râmnic, 1743. Are pe una din foi următoarea insemnare: „Acest Penticostariu este al bisericii cu Sfinți din Podul Târgului de afară, unde să prăznuește hramul Intrării în biserică a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Mariei. Și cine se va ispiti ca să-l fure să fie supt blestemul sfinților Arhierei. 1836 Mai 1, Popa Hristache".

3. *Evanghelie*, București 7258 (=1750) cu următoarele însemnări: „Această sfântă și dumnezeiască Evanghelie este a Sfinții Sale Părintelui Ștefan ce au fost protopop la Sud Ialomița. Și acum să află protopop in Plasa de jos a Bucureștilor. Carele să află cu șăderea in mahalaoa Mâncioleștilor. Dar slova este a mea cela dă mai jos iscălit. Dar mâna fiind dă țărână va putrezi, iar cei ce să vor intâmpla după vremi a ceti să nu blesteme, ci să zică: Dumnezeu să-l ierte și să-l pomenească intru împărăția sa. 1862 Dechemvrie 1. Costache Logofăt ispravnic peste județ Ialomița". Pe ultima filă stă scris: „Această Evanghelie este a mea cumpărată. Și oricarele să va ispiti ca să o fure să fie blestemat dă cei doăsprezece apostoli și de cei doăsprăzece patriarși și de cele doăsprezece săboare. Iar oricine vor ceti cu evlavia cea cuviincioasă și văzându-mi iscălitura ce oi voiu puni-o mai jos, să zică: Dumnezeu să-l pomenească întru împărăția sa. l(eat) 1805 Ghenar 1...?)... județ Ialomița".

4. *Mineiu*, pe luna Noemvrie, Râmnic 1778.

5. *Mineele*, pe Ianuarie, Fevruarie, Septemvrie și Dechemvrie.

---

1. Pentru toți aceștia să se vadă dosarele bisericii cu Sfinți din anii 1860—1935.

Râmnic, 1779. Cel de pe Ianuarie are insemnarea următoare: „Aceste 12 doăsprezece minee, de lună sânt câştigate prin osteneala mea la lt. 1779 şi hărăzite bisericii noastre Sevilele unde este hram Ovedenia, pentru suflet[ul] mieu şi al părinţilor miei pomenire şi cine va indrăsni să fure vreun[ul] să fie subt mare blestem. Gheorghe Vel Căpt. Mariuţean".

6. *Mineele*, pe Aprilie, Mai, Iulie şi August. Râmnic, 1780. Cel de pe luna Mai are următoarea insemnare: „Acest Mineiu a fost pierdut mai mult de 20 de ani şi l-am găsit eu in anul 1874. Preotul Ioan Exarhu Theodorescu".

7. *Mineiul* pe Martie, Râmnic 1794.

8. *Mineiul* pe Octomvrie, Râmnic, 1796.

9. Un exemplar din *Vieţile Sfinţilor* pe Dechemvrie, 1835.

10. *Orologiu adică ceasoslov*, Braşov 1835.

11. *Acatistieriu*. 1836.

12. *Mineele*, Bucureşti 1852.

13. *Efhologiu sau Molitfelnic*, Bucureşti 1854.

14. *Penticostar*, Buzău 1854.

15. *Octoih sau Paraclitichi*, Bucureşti 1854.

16. *Liturghier*, Bucureşti 1855, cu următoarea insemnare: „Această sf[â]ntă şi dumnezeească liturghie s'a dat în dar de la Sf-ta Mitropolie în zilele prea sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit Nifon ce s'a tipărit în a sfintei Mitropolii tipografie la leatul 1756(?), Mai în cinci, şi s'a insemnat de mine smeritul preot Ioniţă, biserica cu Sivilile ce să zice şi Sfinţi, mahalaoa Popa Herea".

17. *Apostol*, Bucureşti 1856.

18. *Penticostar*, Bucureşti 1856.

19. *Triodion sau Trei Cântări*, Bucureşti 1856.

20. *Chiriacodromiu sau Tâlcuirea Evangheliilor*, Bucureşti 1857.

21. *Liturghier*, Bucureşti 1858.

22. *Opt glasuri şi Catavasier*, 1872.

23. *Ceaslov* vechiu, fără coperte şi fără inceput. Scrie pe el: „Această carte este a mea şi am iscălit preot Alexandru Referendariu anul 1878 Mai 5".

24. *Triod* cu slujba sfintelor patimi, fără copertă şi fără inceput.

7. PIETRE DE MORMÂNT AFLATE LA BISERICĂ.

In pridvorul bisericii, se află două pietre de mormânt, una in dreapta şi alta în stânga. Pe cea din dreapta se află scrise următoarele nume: „Supt ac(e)astă piiatră odihneşte-se oasile robul lu(i) D(u)mnezeu Drăghic(iu) Zaraf i Anica, carele s'au pristăvit în zile(le) prea luminatu-

Rasotă, 1867-1868; Ghiță Gheorghiceanu, 1868-1872; Ioan Mântulescu, 1869; George Onu, 1869-1872; Gheorghe Șopultescu, 1872; Teodor Nicolescu, 1872—1877; Nicolae Bărcănescu, 1872—1874; Ghiță Bărbulescu, 1874; Constantin D. Popescu, 1875; Dimitrie C. Popescu, 1875—1876; Constantin Ioan Atanasiu, 1877; Nicolae M. Paraschivescu, 1877; Vasile Răpoțescu, 1879; Gheorghe C. Popescu, 1880; Ioan V. Dragomir, 1880; Constantin Ionescu, 1892; Ioan Popița, 1932—1933; Constantin Păunescu, 1933—1935; iar din 1936 Dumitru Ioniță și Dumitru Giurcă [1].

6. CĂRȚI VECHI PĂSTRATE LA BISERICĂ.

În arhiva bisericii cu Sfinți se păstrează următoarele cărți vechi bisericești:

1. *Apostol*, Buzău 7212 (=1704).

2. *Penticostarion* Râmnic, 1743. Are pe una din foi următoarea insemnare: „Acest Penticostariu este al bisericii cu Sfinți din Podul Târgului de afară, unde să prăznuește hramul Intrării în biserică a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Mariei. Și cine se va ispiti ca să-l fure să fie supt blestemul sfinților Arhierei. 1836 Mai 1, Popa Hristache".

3. *Evanghelie*, București 7258 (=1750) cu următoarele insemnări: „Această sfântă și dumnezeiască Evanghelie este a Sfinții Sale Părintelui Ștefan ce au fost protopop la Sud Ialomița. Și acum să află protopop în Plasa de jos a Bucureștilor. Carele să află cu șăderea in mahalaoa Mâncioleștilor. Dar slova este a mea cela dă mai jos iscălit. Dar mâna fiind dă țărână va putrezi, iar cei ce să vor intâmpla după vremi a ceti să nu blesteme, ci să zică: Dumnezeu să-l ierte și să-l pomenească intru impărăția sa. 1862 Dechemvrie 1. Costache Logofăt ispravnic peste județ Ialomița". Pe ultima filă stă scris: „Această Evanghelie este a mea cumpărată. Și oricarele să va ispiti ca să o fure să fie blestemat dă cei doăsprezece apostoli și de cei doăsprăzece patriarși și de cele doăsprezece săboare. Iar oricine vor ceti cu evlavia cea cuviincioasă și văzându-mi iscălitura ce oi voiu puni-o mai jos, să zică: Dumnezeu să-l pomenească intru impărăția sa. l(eat) 1805 Ghenar 1...?)... județ Ialomița".

4. *Mineiu*, pe luna Noemvrie, Râmnic 1778.

5. *Mineele*, pe Ianuarie, Fevruarie, Septemvrie și Dechemvrie.

---

1. Pentru toți aceștia să se vadă dosarele bisericii cu Sfinți din anii 1860—1935.

Râmnic, 1779. Cel de pe Ianuarie are însemnarea următoare: „Aceste 12 doăsprezece minee, de lună sânt câștigate prin osteneala mea la lt. 1779 și hărăzite bisericii noastre Sevilele unde este hram Ovedenia, pentru suflet[ul] mieu și al părinților miei pomenire și cine va îndrăsni să fure vreun[ul] să fie subt mare blestem. Gheorghe Vel Căpt. Mariuțean".

6. *Mineele*, pe Aprilie, Mai, Iulie și August. Râmnic, 1780. Cel de pe luna Mai are următoarea însemnare: „Acest Mineiu a fost pierdut mai mult de 20 de ani și l-am găsit eu în anul 1874. Preotul Ioan Exarhu Theodorescu".

7. *Mineiul* pe Martie, Râmnic 1794.

8. *Mineiul* pe Octomvrie, Râmnic, 1796.

9. Un exemplar din *Viețile Sfinților* pe Dechemvrie, 1835.

10. *Orologiu adică ceasoslov*, Brașov 1835.

11. *Acatistieriu*, 1836.

12. *Mineele*, București 1852.

13. *Efhologiu sau Molitfelnic*, București 1854.

14. *Penticostar*, Buzău 1854.

15. *Octoih sau Paraclitichi*, București 1854.

16. *Liturghier*, București 1855, cu următoarea însemnare: „Această sf[â]ntă și dumnezeească liturghie s'a dat în dar de la Sf-ta Mitropolie în zilele prea sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nifon ce s'a tipărit în a sfintei Mitropolii tipografie la leatul 1756(?), Mai în cinci, și s'a însemnat de mine smeritul preot Ioniță, biserica cu Sivilile ce să zice și Sfinți, mahalaoa Popa Herea".

17. *Apostol*, București 1856.

18. *Penticostar*, București 1856.

19. *Triodion sau Trei Cântări*, București 1856.

20. *Chiriacodromiu sau Tâlcuirea Evangheliilor*. București 1857.

21. *Liturghier*, București 1858.

22. *Opt glasuri și Catavasier*, 1872.

23. *Ceaslov* vechiu, fără coperte și fără început. Scrie pe el: „Această carte este a mea și am iscălit preot Alexandru Referendariu anul 1878 Mai 5".

24. *Triod* cu slujba sfintelor patimi, fără copertă și fără început.

7. PIETRE DE MORMÂNT AFLATE LA BISERICĂ.

In pridvorul bisericii, se află două pietre de mormânt, una în dreapta și alta în stânga. Pe cea din dreapta se află scrise următoarele nume: „Supt ac(e)astă piiatră odihnește-se oasile robul lu(i) D(u)mnezeu Drăghic(iu) Zaraf i Anica, carele s'au pristăvit în zile(le) prea luminatu-

lui Domnu(lu)i nostru Io Costandin Nicolae Vvd., Mart. 5, leat 1758".

Pe cealaltă piatră pisania este ștearsă, în așa fel, încât nici nu poți bănui că a fost scris ceva pe ea. Totuși D-l N. Iorga a citit și pe această piatră următoarele: „Ce... ser... ra papa i Ieromonahu Matei, Mariuța, Ene i ierei, Theodora monahia, Gheorghe Medelniceru, Maruzaniea, Radu, Safta, Zanfir" [1]. E foarte interesantă această piatră, căci este trecut aici tot neamul Popii Hierea [2].

In pronaos, în stânga, se află o altă piatră cu următoarea pisanie: „Teodor, Anastasia, Radu, Risava, Dumitru, Ștefan, Leanca, Mariea, Alecsa, Sultana, Marcu, Ștefan, Alecsa, Ecaterina, Condeșa, Țana, Stroe, Dedea, Vasile, Alecsa, Tudor".

Tot în pronos D-l N. Iorga a mai găsit încă o piatră, — care azi nu mai există—,având următoarea pisanie: „Supt această piatră odihnescu-se oasele robului Dumnezeu Enache ot Cirnavodă: au răposat în zile(le) Mării Sale D(omnulu)i Io Costandin Nicolae Alexandru Voevodu, fiindu cursu anilor lt. 7245 (1736), luna lui Octomvrie 20" [2].

In dosarul Mitropoliei Ungro-Vlahiei nr. 1493/1833 — biserica cu Sfinți — mai sunt trecute și alte pietre de mormânt, afară de cele arătate de noi până aci. Astfel găsim. „Supt această piiatră odihnescu oasile răposatului robului Dumnezeu Kir Iiazi (?) Biv vel Cupar și care s'au săvârșit în zilele Mării Sale Domnu nostru Nicolae Vvd. Alexandru Vvd. Fevr(uarie), 1 leat 7236 (1728)"; „Supt această piiatră odihnești-să oasile robului Dumnezeu Ioan, 1718 Gen. 1"; Supt această piiatră odihnește-să oasile robului Dumnezeu Ioann pros. k... 1825 Aug. 22"; „Supt aceastră piiatră odihnește oasile robului Dumnezeu Panait. 1831 Mar(tie) 27; „Supt această piiatră odihnește-să oasile roabei lui Dumnezeu Mărgărita 1830, Fev(ruarie) 10". — Aceste pisanii au fost citite și transcrise în dosarul amintit de preoții Chiriac și Stancu, ce au slujit la biserica cu Sfinți. Ce s'a făcut cu aceste pietre, nu știm. Credem, însă, că au existat cândva, căci altfel nu înțelegem cum de au fost trecute pisaniile lor în dosarele bisericii cu Sfinți.

Dumitru L. Ioniță.
Licențiat in Teologie.

---

1. N. Iorga, *Inscripții din Bisericile Romániei*, II, București 1905, p. 299.
2. A se compara numele de pe această piatră cu spița neamului Popii Hierea, dată de noi la p. 67 din lucrarea de față. —

UNIVERSITATEA BIZANŢULUI

Problema şcoalelor bizantine a făcut obiectul studiilor multor cercetători [1]. Aşa că noi nu încercăm să facem altceva în rândurile de faţă, de cât să spicuim pe urma marilor secerători.

De mult se poartă vorba asupra reorganizării şcoalelor noastre de teologie. Dar părerile sânt împărţite în această chestiune: unii susţin că şcoala de teologie, adică şcoala care pregăteşte bisericii preoţi şi ierarhi, nu poate să-şi ajungă scopul de cât în regimul actual al seminariilor şi al facultăţilor de teologie; alţii, din potrivă, găsesc că cel mai firesc şi totdeodată şi cel mai potrivit regim este cel al academiilor de teologie ardelene. Vorbe grele s'au spus şi s'au scris împotriva acestui din urmă regim. Dar atâta vreme cât discuţia se mărginea la vorbe şi articole de gazetă, oamenii neprevenіţi puteau să-şi facă o idee de partea cui este dreptatea. Insă acum în urmă lucrurile încep să se încurce.

In adevăr, controversa a fost deschisă din nou, punându-se de astă dată în bătae dovezi din istoria bisericii noastre şi a celei bizantine, spre a determina convingerea, că actualul regim al seminariilor şi facultăţilor de teologie din vechiul regat este regimul tradiţional al ortodoxiei autentice, de la care nu avem voe să ne abatem fără să păcătuim.

Astfel ni se afirmă, că nici nu se poate concepe ca şcoalele noastre de teologie să nu stea în strânsă legătură cu Statul, deoarece şcoala teologică românească este o creaţie ieşită din intima colaborare a Statului cu biserica. De altfel o continuare a unei vechi tradiţii, ce ar veni tocmai de la Bizanţul împărătesc. In imperiul bizantin celebra universitate din cetatea sfântului Constantin împăratul era, ni se spune, predominată de concepţia teologică, în care se reflecta spiritul creştin. Iar această şcoală era creaţia bazileului în firească înţelegere cu biserica, de oarece în Bizanţ întregul învăţământ era de Stat. Aşa dar şcoalele de teologie din ţara noastră nici ele nu pot exista de cât conform acestui mod armonios, pe care ni l-a lăsat moştenire Bizanţul imperial. O separare a învăţământului teologic de autoritatea Sta-

[1]. Pentru verificare şi bibliografia chestiunei cf. L. Brehier, *Notes sur l'histoire de l'enseignement supérieur à Constantinople*, in *Byzantion*, III (1926), pp. 73-94 şi IV (1927-28), pp. 13-28.

tului este o idee ce nu corespunde absolut întru nimic marei noastre tradiţii ortodoxe.

Deci tipul ideal de şcoală teologică ortodoxă, după care să se orienteze şi şcoalele teologice din ţara noastră, este celebra universitate din Bizanţ, care: *a)* era o creaţie a împăraţilor în firească înţelegere cu biserica; *b)* era o şcoală predominată de concepţia teologică şi în fine *c)* în ea se reflecta spiritul creştin.

Fireşte noi toţi suntem mândri de acest trecut al ortodoxiei şi năzuinţa noastră, a tuturor celor ce lucrăm la înflorirea ortodoxiei, este să ne realizăm în toate domeniile noastre duhovniceşti cât mai aproape de tipul spiritual creat de Bizanţ. Cu o singură condiţie: acest tip să fie exact identificat, cu existenţă reală, iar nu tip făurit de imaginaţia noastră. Este necesară această rezervă fiindcă, după cum vom vedea mai departe, celebra universitate din Bizanţ este departe de a fi şcoala teologică aşa cum şi-o imaginează unii. Astfel:

1. Universitatea din Bizanţ, dealtfel ca şi cea din Beirut şi Roma, nici nu era măcar o şcoală de teologie. Titlul ei, dat de împăratul Teodosie II, titlul care caracterizează perfect această universitate, este: şcoală de *studiis liberalibus*. Adică de cunoştinţe profane, care vor fi totdeauna la Bizanţ opuse ştiinţei divine. Universitatea predominată de concepţia teologică, reflectând spiritul creştin este necunoscută Bizanţului. Universitatea care să înglobeze într'una şi aceiaşi sinteză cunoştinţele întemeiate pe raţiune şi pe observaţiune cu adevărurile de credinţă este universitatea occidentală medievală, nu cea bizantină. Bizanţul, în toată lunga lui existenţă şi prin toate prefacerile suferite, totdeauna a deosebit ştiinţa divină de cea profană. Moştenire a antichităţii păgâne, universitatea din Bizanţ a fost o şcoală universală, în care se predau toate ştiinţele afară de teologie.

Programul universităţii bizantine, păstrat în cronica lui Nicolae Mesarites, constă din cele şapte — mai apoi opt — studii liberale. Din acest program, cum şi din alte izvoare, reese că universitatea constantinopolitană are, pe toată durata existenţei sale, caracterul unei universităţi veritabile înglobând în învăţământul său toate cunoştinţele şi anume: *gramatica*, (studiul limbei), *retorica* (studiul artei oratorice şi al literaturei), *dreptul*, *filosofia* (cuprinzând pe lângă metafizică şi morală şi ştiinţele propriu zise: fizică, istoria naturală, astronomia), *dialectica*, *aritmetica* şi *geometria*, *muzica* şi mai apoi şi *medicina*.

Precum se vede, programul acestei universităţi cuprindea toate

ştiinţele vremii. Numai una este absolut absentă din acest ciclu de studii, anume tocmai aceea la care te aşteptai mai puţin: *teologia*. In adevăr, teologia lipseşte nu numai din programa şcoalei reformată de Teodosie II, ci şi din toate creeaţiile ulterioare.

Universitatea bizantină a dat bisericii mulţi patriarhi şi ierarhi. Ba intr'o vreme ea era chiar supt supravegherea patriarhului. Totuşi in această şcoală, teologia nu numai că nu a fost ştiinţa predominantă, dar nici măcar nu figura in program ca obiect de studiu. Deci celebra universitate din Bizanţ a fost o şcoală de *studiis liberalibus*: o şcoală universală in care se predau toate ştinţele afară de teologie.

2. Cât de pătrunsă va fi fost această şcoală de spiritul creştinismului, mai ales după ce Iustinian inchide şcoala de la Atena, cu toate frământările veacului XII, nu este prea greu de ghicit. Dar nici nu se poate afirma categoric primatul acestui duh. Să nu se treacă cu vederea, că la universitatea bizantină au funcţionat ca profesori nu numai creştini, ci şi păgâni şi incă din cei mai renumiţi. Astfel cunoaştem pe celebrul sofist *Libanius* din Antiohia, prietenul şi profesorul lui Iulian Apostatul din Nicomidia, chemat profesor la universitatea constantinopolitană de împăratul Constanţiu. Libanius nu numai că a fost păgân, ba incă şi apărător infocat al păgânismului. La fel aflăm la această şcoală, pe timpul împăratului Zenon (478-485), incă doi profesori păgâni: pe *Temistius* Paflagonianul şi pe *Pamprepios*. Mai târziu prin veacul XII profesorul de la această şcoală, *Ioan Italiotul*, „consulul filosofilor", este judecat şi condamnat de Sinodul patriarhicesc constantinopolitan pentru doctrinele neoplatoniciene, ce el profesa depe catedră; iar în anul 1156, pe vremea împăratului Mihail Comnen, din nou se naşte un proces de erezie împotriva altui profesor de la aceaşi universitate. De altfel tot veacul XII este frământat de conflictul de doctrine dintre universitate şi biserică.

Dacă la aceasta mai adăogăm reaua părere pe care călugării bizantini o aveau faţă de universitatea aceasta şi nestăvilita opoziţiune ce i-au făcut intr'una, ajungem să ne dăm seama de cât duh creştin era pătrunsă celebra universitate din Bizanţ.

3. Intemeetorul universităţii bizantine pare să fi fost insuşi Constantin-cel-Mare. Teodosie II prin edictul din 26 Fevruarie 425 a reorganizat-o, creindu-i 31 de catedre cu limbile de predare greaca şi latina.

Dar existenţa acestei universităţi a fost cât se poate de precară. In tot lungul istoriei sale, de la Constantin-cel-Mare şi până

la 1453 ea a trăit cu intreruperi destul de lungi. Astfel in vremea împăraţilor iconoclaşti — până la Teofil (830) — este desfiinţată cu totul: Leon Isaurul ii dedese foc, ei şi bibliotecei. De asemenea pe vremea cuceririi latine şcoala este desfiinţată şi profesorii împrăştiaţi. Aşa încât oridecâteori universitatea este rechemată la viaţă din lungile şi desele sincope, rechemarea seamănă mai mult a ctitorie nouă, fără însă a i se altera caracterul, definit odată pentru totdeauna de Teodosie II: şcoală de *studiis liberalibus*.

Printre reorganizările ulterioare celei a lui Teodosie II aflăm: pe cea a lui Teofil (830), Cesar Barda (858), Constantin Porfirogenitul (945), Constantin Monomahul (1045), universitatea de la Sfinţii Apostoli descrisă pe la 1200 de Nicolae Mesarites, şcoalele organizate de Ioan Vataţes in 1225 şi în fine cea de Mihail Paleologul (1261), care fiinţează până la căderea Constantinopolului.

M'am oprit asupra acestor intâmplări din viaţa universităţii bizantine cu scopul precis, de a scoate in evidenţă un fapt extraordinar de semnificativ: *printre atâţia ctitori şi organizatori, într'o atât de lungă existenţă, nu apare nici un patriarh, nici un ierarh al bisericii.* Nu există, cel puţin nu este cunoscut până acum, nici un document, nici un izvor, din care să deducem că universitatea din Bizanţ ar fi fost creaţiune a împăraţilor în firească înţelegere cu biserica.

4. Cu toate acestea, de sigur spre disperarea celor ce nu pot concepe şcoală de preoţie românească de cât subt dependenţă nemijlocită de Stat, avem dovezi sigure că asupra universităţii din Bizanţ, cu toate că la crearea, organizarea şi întreţinerea ei biserica nu avea nici un rol, de şi teologia nu numai că nu predomina aci, dar nici măcar nu era luată în program şi cu toate că această înaltă şcoală nu prea pare să fi fost predominată de spiritul creştin, totuşi începând de prin secolul XI patriarhul exercita o mare autoritate. Unul dintre patriarhi a cărui supraveghere directă este atestată fără echivoc de izvoare este patriarhul Ioan Homatenos (1199-1206). Ceva mai târziu în şcoala reorganizată de Mihail Paleologul autoritatea patriarhului Germanos III este necontestată. Patriarhul cere împăratului schimbarea marelui logotet, directorul şcoalei, care era Gheorghe Acropolitul, din cauză de vârstă inaintată (avea exact 46 ani) şi inlocuirea lui printr'un tânăr, care avea povestea lui. Il chema Manuil Holobos. Avea nasul şi urechile tăiate şi trăia închis într'o mânăstire. Cel care il pedepsise astfel era însuşi Mihail Paleologul, care işi pedepsise astfel secretarul pentru păcatul de a fi compătimit pe nenorocitul copil, moştenitorul legitim al

tronului, cărui Mihail Paleologul pusese de-i scosese ochii. Cererea patriarhului a fost satisfăcută; Mihail Holobos a fost scos din inchisoare și pus directorul universității, afară de alte titluri de onoare ce i s'au mai dat pe lângă aceasta.

Așa dar, din cele de mai sus reiese lămurit următoarele:

a) Celebra universitate din Bizanț n'a fost o școală de teologie;

b) Teologia nu numai că n'a predominat in această școală, dar nici măcar n'a figurat in program ca obiect de studii;

c) Nici n'a prea fost pătrunsă de spirit creștin;

d) Era creațiune numai a impăraților fără participarea bisericii.

e) Cu toate că era școală de Stat, cum am zice azi, totuși — lucru ciudat! — patriarhul exercita controlul asupra acestei universități, nu funcționarii imperului.

† Tit al Hotinului

PARACLISUL SPITALULUI DIN TÂRGU-NEAMȚ.

ȘTIRI DESPRE STAREA CLERULUI DE MIR PE LA MIJLOCUL SEC. AL XIX-LEA.

In anul de centenar târziu al seminariilor teologice, este bine să se știe care era starea materială a preoților și diaconilor noștri, îndată după ce au eșit cele dintâi șiruri de absolvenți.

Dar pentrucă, in vremea din urmă multe lucruri s'au îndreptat și o deosebită luare aminte se vede față de mânăstiri, cu înzestrări pe care toată lumea le laudă, pentru o mare operă culturală in sens creștin, mărturiile trecutului pot să aducă folositoare lămuriri.

Iată, din colecția noastră de acte vechi, transcriem aci 10 cereri preoțești, o vie icoană a stării materiale in care intrau diaconii și preoții, absolvenți a patru clase seminariale, pe la mijlocul sec. al XIX-lea, in Moldova. In grea situație se găseau!

Jalobele incep cu data de 30 Martie 1855 și sfârșesc cu 19 Fevruarie 1858. Ne găsim in epoca de dinaintea regimului lui Cuza-Vodă, când mânăstirile aveau o înzestrare materială neintrecută.

In aceste 10 cereri, formând un caiet de 10 file, infățișând copiile păstrate de petiționari, preoții și diaconii de la Paraclisul Spitalului din Târgu-Neamț își spun păsul lor și cer mijloace de traiu, în cuvinte mișcătoare.

Textul este chirilic. Dacă adăugăm că aceste petiții sunt scrise *de mâna „clirícului"* (seminaristului, pe atunci) *Ion Creangă, neintrecutul povestitor moldovean,* interesul lor apare intr'o lumină și mai mare.

I

Onoratei Inspecții a Ospitalului sf. mânăstiri Neamțul și Sacul, preoții și dieaconii slujitori Paraclisului pomenitului Ospital, jalobă.

Nu cerem cele ce nu ni să cuvin, ci cerem numai ceeace să va socoti de ajuns pentru traiul unui *familier*, petrecător în oraș și cu slujba la asăminea casă, chiar și dupre făgăduința ce am avut-o dată de Pre[a] Cuvioșia Sa Părintele Neonil Starețul (acum răposat), în ființa Preosfinției Sale Părintelui Mitropolit, la strămutarea noastră de pe la locurile în care ne găseam, făgăduindu-ne că toate cele trebuitoare ni să vor da de către sf. mânăstire.

Dar, din a noastră nenorocie, Prea Cuvioșiea Sa Părintele Starețul, fiind mai mult bolnav, s'au săvârșit din această vremelnică vieață rămâind noi nepuși nici întru o regulă.

Și de și noi, in mai multe rànduri, am arătat nevoile și lipsurile noastre, de carele credem că și onorata Inspecție este încredințată, nu numai Prea Cuvioșiei Sale Părintelui Nathanail Starețului, ci și Inalt Preaosfințitului Mitropolit, la care Preosfinția Sa privește ca intru o oglindă drepturile a totului clir, — au hotărît să ni să dee cele de mulțămire, la care vedem că nici până acum nimic nu s'au urmat.

Pentru care, cu smerite metanii, ne rugăm onoratei Inspecții, spre a pune în lucrare pentru a noastră mulțămire, — și-i va rămâne o vecinică pomenire. *1855, Mart. 30.*

II

Onoratei Inspecții a Ospitalului din acest Târg-Neamțului, preoții și dieaconii slujitori la Paraclisul Ospitalului, jalobă.

In mai multe rânduri, *verbal* și prin înscris, am jăluit nu numai onoratei Inspecții, ci chiar și Inalt prea Cuvioșiei Sale Părintelui Stareț, arătând nevoile și lipsurile noastre, și nici pără acum rezoltatul n'am căpătat.

Insă acum, viind in ce[a] mai mare lipsă, și nici credit la niminea mai având, cu supunere rugăm pe onorata Inspecție, să binevoiască a ne rugula lefi potrivite pentru viețuirea unui familioner.

Căci noi, pe temeiul verbalei făgăduinți a Pre[a] Cuvioși[e]i Sale Părintelui Neonil Starețului, ce chiar în ființa și a Inalt Preaosfințitului Mitropolit ne-au hotărît, că ni va da câte una mie doă sute lei, doăsprezăce merță popușoi, doă merță grâu, doă fălci iarbă, un rănd de strae și alte producturi trebuitoare pe fieștecare an, la fieștecare nume; din care am și priimit, in timpul

pomenitului Stareț la care noi, pe temeiul acesta, ne-am strămutat, de pe la locurile noastre, la pomenitul paraclis, unde ne-am pierdut și zăstrea de la părinți ce am avut.

Sau, dacă nu face trebuință de noi, cu *onor* facem rugăminte ca hotăritor, prin inscris, să ni să facă cunoscut, să știm ce vom urma. *1856 Mart. 18.*

III

Inalt Prea Cuvioșii Sale D. Domn Dionisie[1], *Arhimandrit și Stareț sf. m-ri Neamțul și Săcul, preoții și dieaconii slujitori la paraclisul Ospitalului din Târgu-Neamțului, jalobă.*

Timpul primăverii au sosit, sărbătorile s'au apropiat și noi nici o inchipuire de cele trebuitoare pentru îmbrăcămintea și hrana copiilor și a noastră nu avem.

Pentru aceia, cu supunere și prea plecate metanii, cădem la mila Inalt Prea Cuvioșii Voastre, să binevoiți a ne da cele trebuitoare pentru viețuirea noastră și a familiilor, să nu ne mai pedepsim, căci toate inchipuirile am sfârșit.

Iară de nu vă face trebuință de noi, hotăriți-ne, să știm ce vom urmà. *1856 Mart. 20.*

IV

Inalt Prea Cuvioșii Sale Domnului Domn Dionisie, Arhimandrit și Stareț sf. m-ri Neamțul și Săcul, slujitorii de la paraclisul Ospitalului din Târgu-Neamțului, jalobă.

Inalt Prea Cuvioase și milostive Stăpâne! Toate inchipuirile pentru viețuirea noastră am sfârșit, încât acum nu ne mai rămâne alta decât: cu lacrămi și prea plecate metanii, cădem la mila și bunătatea Inalt Prea Cuvioșii Voastre, să vă milostiviți a ne da cele trebuitoare pentru viețuirea noastră și a familiilor.

Iar dacă împregiurările nu vă iartă a ne da, dupre făgăduința Prea Cuvioșiei Sale Părintelui Neonil Starețului, apoi cu supunere ne rugăm să binevoiți a poruncì a ni să da locuri de hrană, potrivit așăzământului, unde să va socoti, spre a pute[a] și noi indeplinì slujba bisăricii, și a nu ne rămâne munca zădarnică, și șasă sute lei pe an, ca la unii ce sântem osăbiți de preoții cu popoară, incredințându-vă că neștearsă pomenire vă va rămâne și cereasca plată. *1856 Mart. 28.*

V

Inalt Prea Cuvioșii Sale Părintelui Gherasim, Arhimandrit și Stareț sf. m-ri Neamțul și Săcul, preoții și dieaconii sărvitori la paraclisul Ospitalului din Târgu-Neamțului, jalobă.

---

1. Să se observe modul de adresare.

Vedem că chiar de la inceputul stăreţiei Inalt Pre[a] Cuvioşiei Voastre, toate le reformaţi şi le statorniciţi, spre a ave[a] fiecare in viitor linişte şi pace.

Drept aceea, cu supunere cădem şi noi la mila Inalt Prea Cuvioşii Voastre, să vă milostiviţi de a regulă şi a statornici şi pentru noi cele trebuitoare, pentru înlesnirea vieţii noastre şi a familiilor, ca şi noi să putem îndeplini sărviţiea ce ne stă asupră-ne, incredinţându-vă că sântem in cea mai mare lipsă şi nevoe, rămâindu-vă cerească plată. *1856 Săptembre 26.*

VI

Prea Cinstit Dumisale Marelui Logofăt Grigore Crupenschi, preoţii şi dieaconii sărvitori la paraclisul Ospitalului din politiea Neamţului, umilită jalobă.

Incredinţaţi sântem că chiar din povăţul Proniei cereşti, Inalta Cârmuire v'au orînduit la aceste sf. m-ri de a le regulă şi a le statornici toate cele ce de cuviinţa veţi găsi, spre a ave[a] in viitor fiecare linişte şi pace.

Drept aceea, şi noi, cu supunere cădem la mila şi bunătatea Dumilor-voastre, de a regulă şi a statornici cele ce veţi socoti de cuviinţă, pentru înlesnirea vieţii noastre şi a familiilor.

Căci de şi până astăzi, timp de 4 ani, am îndeplinit sărviţiea cu care sântem însărcinaţi, insă prin agiutorul puţinului avut de la ai noştri părinţi, din zi în zi aşteptând împlinirea făgăduinţii Pre[a] Cuvioşii Sale Părintelui Stareţ Neonil (acum răposat), ce verbal ne-au hotărit, chiar şi în fiinţa Inalt Preosfinţitului Mitropolit, că ni va da toate cele trebuitoare pentru inlesnirea vieţii noastre, insă acum am sfârşit toate inchipuirile, lăsându-ne numai la bunătate[a] Dv. a critica [1] de să poate să trăiască un *familioner* în oraş cu un leu şi patrusprezece parale pe zi, din care atârnă atât hrana, cât şi imbrăcămintea, încredinţându-vă că neştearsă pomenire vă va rămâne. *1856 Săptembre 26.*

VII

Prea Cuvioşiei Sale Părintelui Gherasim, Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcul, preoţii şi dieaconii sărvitori la paraclisul Ospitalului din politiea Neamţului, jalobă.

Vedem că chear de la începutul stăreţiei Prea Cuvioşiei Voastre, toate le *reformaţi* şi le statorniciţi spre a ave[a] fiecare în viitor linişte şi pace.

Drept aceea, cu supunere cădem şi noi la mila Prea Cuv.

1. A judeca.

Voastre, să vă milostiviţi de a regulà şi a statornici şi pentru noi cele trebuitoare pentru inlesnirea vieţii noastre. Nu in altă privire, ci pe acest temeiu, că toţi slujitorii sf. lăcaşuri, cari au şi popoară, işi au drepturile lor, potrivit aşezământului, dar nu ca la asăminea casă, iară noi cu totul sântem lipsiţi.

Prea Cuvioase Părinte, noi sântem aşăzaţi la numita bisărică de răposatul Părintele Stareţul Neonil, cu leafă hotăritoare una mie două sute lei şi productele trebuitoare, de fiecare nume pe an, ca la o bisărică ce nu are popor; din care am şi luoat, in vieaţa Sf. Sale Părintelui Neonil. Apoi, de la trecerea din vieaţă a Sf. Sale, Părintele Stareţ Nathanail au inceput a ne mai imputina! Dar Părintele Stareţ Dionisie cu desăvârşire, având numai atâta norocire, că in timpul inspecţiei Sf. Sale Păr. Ieromonah Teofan, ne-au mai inlesnit cu câte ceva; iară de la alţii nu am luat nimic. La care asăminea lipsuri, nesuferitoare omenirii, ne-au adus cele mai mari sărăcii, foame şi golătate [1].

Incredinţaţi fiind şi noi că sf. m-re pre mulţi săraci şi nevoeşi ii imbrăţoşază şi ii milueşte, cu cât noi vârtos pre noi, ca unii ce servim Sf. Oltar, timp acum de patru ani; in care timp am pierdut şi puţinul avut ce-l ave[a]m de la părinţi.

Pentru care, cu lăcrămătoare metanii, cădem la picioarele Pre[a] Cuv. Voastre, a vă milostivi şi a ne da tot *rezoltatul*, rămâindu-vă cerească plată in infricoşată zioă a judecăţii.

1856. Octomvrie 26.

VIII

Inalt Pre[a] Cuvioşiei Sale Părintelui Gherasim Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţului şi Săcului preoţii şi dieaconii slujitori la paraclisul Ospitalului din Târgu Neamţului, jalubă.

Pentru sărviţiea ce cu sârguinţă ne silim a indeplini la bisărica pomenitului Ospital, unde nu este popor, nimic nu cerem mai mult decât aceea ce aşezământul ţării hotărăşte, sau aceea ce Prea Cuvioşiea Sa Părintele Stareţ Neonil, fondatorul acestui Ospital [ne-au dat], care şi in fiinţa Inalt Preaosfinţitului Mitropolit, verbal ne-au hotărit, că ni si vor da toate cele trebuitoare, in privire că Pre[a] Cuvioşiea Sa ne-au adunat de pe la locurile in care ne aflam şi ne-au adus la acest sfânt paraclis, spre a fi miluiţi şi cunoscuţi, precum easte şi bisărica, iară nu mai săraci şi mai lipsiţi decât toţi, precum ne aflăm in timpul de faţă, din cauză că, de la moartea Cuvioşiei Sale, toate s'au mai scumpit,

1. Din opera lui Creangă nu lipseşte această expresie!

precum opşteşte iaste cunoscut, iară nouă din timp în timp tot mai puţin ni s'au dat de către sf. m-re.

Însă văzind noi că Inalt Pre[a] Cuvioşiea Voastră, cu toată sârguinţa, vă sâliţi a îndeplini scopurile răposalului bun Părinte, de aceea dar, cu supunere, cădem la mila Inalt Pre[a] Cuvioşiei Voastre, a vă milostivi asupra noastră, de a ne da cele trebuitoare, încredinţindu-vă că neştearsă pomenire vă va rămâne.

1856, Deche[m]vre 20.

IX

Prea Cuvioşiei Sale Părintelui Gherasim, Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcul. slujitorii de la paraclisul Ospitalului din Târgul Neamţului, jalubă.

In privirea neapăratelor noastre nevoi, siliţi am fost a cere leafă la părintele Dionisie Inspectorul Ospitalului, la care ne-au propus că, fără blagoslovenia Pre[a] Cuv. Voastre, nu voeşte a ne da, supt cuvânt că ar fi oprit de părintele Cămăraşul a da, pentru o ţidulă ce este la cămară, din vremea inspecţiei părintelui Teofan.

Pentru care, cu lacrămi, cădem la picioarele Prea Cuv. Voastre, să binevoiţi a ne regula şi a poronci ca să ni să sloboadă leafă, spre a ne pute[a] şi noi inchipui măcar zilnica hrană, rămâindu-vă neştearsă pomenire. *1857 Deche[m]vre 31.*

[Pe această cerere, găsim următoarea rezoluţie a arhim. Gherasim]: „Intăi Ghenarie primită. Această reclămaţie nefiind potrivită cu firea pricinii, să va innapoi, fără nici o punere la cale, jăluitorilor".

X

Prea Cuvioşiei Sale Părintelui Gherasim, Arhimandrit şi Stareţ sf. m-ri Neamţul şi Săcului, slujitorii de la paraclisul Ospitalului, jalbă.

Pre[a] Cuvioase Părinte, noi sântem aşăzaţi la numitul paraclis de părintele Stareţul Neonil, chiar şi în persoana Inalt Preasfinţitului Mitropolit, că ni să vor da de către sf. m-re leafa mulţămitoare, precum şi alte producturi trebuitoare de fiecare nume pe an, ca la o bisărică ce nu are popor, spre a [putea] şi noi îndeplinì slujba ce ne priveşte şi ca la unii ce sântem trăitori în oraş, din care am şi luoat în vieaţa Sf. Sale Părintelui Stareţ Neonil. Apoi, după trecerea din vieaţă a Sf. Sale bunului Părinte Neonil, Părintele Stareţ Nathanail au început a ne mai împuţina, dar Părintele Stareţul Dionisie cu desăvârşire, având numai atâta norocire că, în timpul inspecţiei Sf. Sale Părintelui Ieromonah

Teofan, ne-au mai implinit cu câte ceva. Iară acum de toate, cu desăvârşire, ne vedem lipsiţi, un lucru nesuferitor omenirii, şi, din timp in timp, văzind sporirea scumpetii în toate, precum opşteşte easte cunoscut, însă noi in mai multe rânduri am arătat rugăminte, atât verbal cât şi in număr de zăce jalbe, care să păstrează în copii, şi nu ne-am putut noroci să căpătăm măcar o rezăluţie, până la cea mai de pe urmă, pe care vedem o rezăluţie pusă că reclămaţiea nu easte potrivită cu firea pricinii.

Noi indrăznim a vă arăta, că firea pricinii easte lipsa hranii, golăciunea şi multa sărăcie cu care sântem împresuraţi.

Noi vedem că chiar în bugetul Ospitalului, pentru o singură gură a unui monah, osăbit de haine, vin, casă de şedere, încălzirea, luminarisirea şi altele, li s'au încuviinţat încă câte şasăzăci şi patru parale pe zi asupra mâncării; iară nouă ni s'au dat numai câte cincizăci parale pe zi, din care ni să atârnă tot traiul vieţii noastre şi a familiilor.

Socotiţi, Prea Cuvioase Părinte, drept, câtă deosăbire easte între mulţămirea unui singur om ce s'au zis mai sus, de a unuea dintre noi, care ne găsim câte cu trei-patru copii, nu mai puţin luând sama şi la săvârşirea slujbei a unuea şi a altuea.

Pentru care, cu supunere, cădem la mila Pre[a] Cuv. Voastre, să bine-voiţi a ne regula şi pe noi cu cele de cuviinţă, şi vă va rămâne cereasca plată. *1858 Fevruar 19.*

Conţinutul acestor 10 cereri trebuie pus în legătură, fireşte, cu tot materialul privitor la starea clerului nostru român în prima jumătate a sec. XIX-lea. O vom face, în lucrarea noastră despre acest subiect. Deaceia, aci, nu vom da decât vreo câteva lămuriri asupra insemnatelor mărturii documentare. Ca primă referinţă de text, arătăm că întregul caet, scris chirilic, cum am spus, de mâna seminaristului Ion Creangă, este vizat, în Fevruarie 1858, de către protopopul II de Neamţ, de atunci, „Grigorie Conta Iconom", care nu e altul decât tatăl filosofului şi ministrului. Este singura mărturie scrisă ce se cunoaşte în prezent de la acest preot, din timpul protopopiatului său de la Neamţ.

In al doilea rând, nu vor scăpa nimănui cuvintele de laudă şi de bine ce se rostesc cu privire la viaţa şi activitatea „bunului" Neonil, stareţul despre care „Amintirile" lui Creangă vorbesc aidoma. Incă o dovadă c'avem înainte o figură luminoasă din trecutul sf. mânăstiri Neamţul. Faţă de preoţii şi diaconii de mir, slujitori la Spitalul din Târgu-Neamţ, o „fondaţie" a sa, Neonil

s'a purtat ca un adevărat părinte! Şi este cu adevărat pilduitoare calea urmată de Neonil: opera socială a mânăstirilor el o înţelege in de aproape legătură cu oraşele, cu societatea, cu clerul de mir. Să se fi lucrat la noi neîntrerupt în acest chip, alta ar fi fost faţa religioasă a satelor şi mai ales a oraşelor noastre!

In al treilea rând, observăm din textele acestor plângeri preoţeşti de la Neamţ, un stil vioiu, concis. Multele neologisme sunt explicabile: lume nouă, şcoală nouă. Trecem peste ele. Dar şi in ele, cercetătorul vede astăzi pitorescul graiului lui Creangă. Era doar în joc soarta familiei sale. El scrie pentru durerea moşului său, preotul Gheorghie, slujitor la paraclisul din Târgu-Neamţ, cu hramul sf. Dimitrie; despre această biserică, statistica sf. Mitropolii din Iaşi (întocmită in 1869) spune că e fondată in anul 1845, iar preotul Gheorghe Creangă era absolvent de Seminar, din anul 1850 şi preot din anul 1852. „Poporul" acestor modeşti slujitori printre cari: pr. Ioan Nicolae, pr. Ioan Mărgean, diaconul T. Vasiliu, era format numai din „bolnavii din spital".

Aibă răbdare cititorul şi pătrundă bine aceste plângeri sincere, dintre care 9 au rămas fără rezoluţie, iar cea de a 10-a este un protest uitat...

El însă prezintă cel mai mare interes istoric, căci pune neted, curajos fără sfială problema stării grele a clerului de mir.

A făcut-o atunci seminaristul, eminent cap de promoţie, şcolar iubit al Scribăneştilor unionişti şi luminaţi, Ion Creangă, apărând cauza preotului Gheorghe, fratele Smarandei, mama sa de la Humuleşti; dar el, care peste un an avea să se facă diacon, a dovedit prin aceasta că vine în ajutorul întregei preoţimi de mir din acea vreme şi de totdeauna.

La centenarul Seminariilor, o întâmplare fericită face ca să iasă la lumină, prin acest document de seamă, nu numai dovada greutăţilor materiale cu care aveau de luptat absolvenţii, dar şi icoana fidelă a unui dor de mai bine, în lumea celor umili, zugrăvită de pana iscusită a unui seminarist. **Econ. D. Furtună.**

DOVEZI DE CREDINŢĂ LA BĂTRÂNII NOŞTRI

Cercetând hârtiile vechi privitoare la schitul Gorovei din jud. Dorohoi, nu odată am dat de ajutoarele făcute acestui sfânt lăcaş de către familia Ghica-Deleni. Această familie îşi avea un schit pe moşie. Totuşi, dintr'o pricină sau alta, ţinea mai mult la schitul Gorovei, unde se afla icoana făcătoare de minuni a sfântului Ioan

Botezătorul. Egumenul de la Gorovei, prin 1850, avea subt supravegherea sa schitul Deleni și Fetești, slabe și sărace, care mai pe urmă s'au și desființat.

La vreme de nevoie, cerând vreo intervenție in folosul schitului, Ierotei Lemne nacialnicul Goroveiului, se adresează in acești termeni boerului Gheorghe Ghica (Iordache), la 25 Iulie 1836: „Cu adâncă smerenie mă închin Evsevi[e]i Voastre, făcătorul meu de bine, cucoane Iordachi!".

Trecură ani la mijloc. Egumen la Gorovei era acum, in 1853, arhimandritul Vitalie nepotul lui Ierotei. Acesta primește următoarea scrisoare de la familia Ghica-Deleni, scrisă de *Pulheria Ghica.*

Cu multă plecăciune inchinându-mă, sărut mâna Prea Cuvioșii Voastre!

Cu mare mâhniciune și cu multe lacrămi alerg la mila și ajutorul Maicei Domnului, ca prin rugăciunile acelui sfânt sobor să se milostivească Maica Domnului să rădice din patul boalei și a durerei pe robul seu Gheorghe soțul meu, care acum cumplit pătimește și eu nu am altă nădejde decât la milostivire[a] și agiutoriul cel grabnic a Maicei Domnului; triimit două sute lei, ca să facă priivighere pentru sănătate[a] soțului meu.

Și Sânt a Prea Cuvioși[e]i Voastre, plecată fiică sufletească.

[vara anului 1853] *Pulheria Ghica.*

Gheorghe Ghica-Deleni, bolnavul din scrisoare,este unul dintre cei mai mari boeri ai timpului. Frate cu marele logofăt Alex. Ghica, el era unchiu drept Domnitorului Grigore Alex. Ghica deatunci († 1857).

Nici Pulheria Ghica nu era mai pre jos. Ea era născută Balș. Scrisoarea ei, cerând harul pentru soțul care pătimește cumplit, in boală grea, este un document de seamă în ce privește sentimentul religios de la noi. Să se observe bine: graiul este presărat cu cuvinte din rugăciunile sfântului Maslu.

Interesant e, că drept mulțămire lui Dumnezeu, credincioasa doamnă trimite egumenului de la Gorovei, aceste rânduri:

Cu multă plecăciune inchinându-mă, sărut mâna Prea Cuvioșii V(oastre) părinte arhimandrite!

Primiți, vă rog, un rând de veșminte la acel sfânt lăcaș: un felon de adamască de mătasă mur cu galbăn, un epitrahil la feliu, un văzduh, doă procovețăă, o pereche naraclīță tot la feliu și un stihariu preuțăsc tot de mătasă roșie, — rugându-Vă a se trece în condica sfintei monastiri și a nu ne da uitării la sfintele rugăciuni. Și sănt a Prea Cuvioșii Voastre plecată fiică sufletească,

[1]853 Octomvr. 27. *Pulheria Ghica.*

De astă dată, scrisul nu mai este îndurerat, ci liniştit, răbdător, plin de recunoştinţă. Cu fapta milostivirii Pulheria Ghica venia acum şi se închina Maicii Domnului, dovedind aceiaşi credinţă religioasă, ca şi în clipa când îi cerea grabnic ajutor pentru soţul ei aflat în boală. Ea nu uită pe Dumnezeu şi se roagă din inimă călugărilor ca nici ei să n'o uite, în sf. slujbe. E tot ce poate fi mai frumos şi mai românesc ca datină din partea unei familii boereşti.

Dacă ne gândim că soţii Gheorghe şi Pulheria Ghica au zidit pe moşiile lor, bisericile atât de frumoase din Maxut (1842), din Slobozia-Feredeieni (1851) şi din Pârscovaci (1853), reiese că măcar ultima a fost făcută drept mulţumire lui Dumnezeu pentru ridicarea din boală, precum se vede din aceste scrisori.

Pe un Mineiu, aflat astăzi în biserica din Slobozia-Feredeieni jud. Botoşani, citim aceste rânduri scrise de mâna doamnei Pulheria Ghica:

Acest Mineiu s'au cumpărat de mine şi de soţiia mea Pulheria născută Baloş, pentru biserica din Slobozie, a sf. mucenic Gheorghie, care s'au zidit de noi şi s'au înzestrat cu toate cele trebuitoare. 1853 Avg[ust] 18. (ss) *Iordachi Ghica Logofăt.*

Notiţa aceasta spune foarte multe lucruri. Iorgachi Ghica se făcuse acum mai bine, ridicându-se din boala grea de care suferise. Soţia lui doamna Pulheria. scrie cu mâna ei toată însemnarea, iar soţul însănătoşit iscăleşte. Econ. **D. Furtună.**

CĂRŢI VECHI DE SLUJBĂ

LISTE ÎNTOCMITE DE STUDENŢII FACULTĂŢII DE TEOLOGIE DIN BUCUREŞTI

I. Brezoiu-Vâlcea, biserica Vovidenia.

Octoih mare, Bucureşti 1792; *Cazanie*, Râmnic 1792; *Penticostar*, Bucureşti 1800; *Evanghelie*, Sibiu 1805; *Molitvenic*, Bucureşti 1832; *Liturghie*, Bucureşti 1833; *Liturghie*, Râmnic 1862; *12 Minee*, Râmnic 1862. *Marica C. Gheorghe.*

II. Bucureşti, biserica Cărămidarii de Jos.

Carte folositoare de suflet, Bucureşti 1799; *Vieţile sfinţilor* pe Septemvrie, Neamţ 1807; *Vieţile sfinţilor* pe Fevruarie, Neamţ 1812; *Vieţile sfinţilor* pe Iulie, Neamţ 1814; *Psaltirea*, Braşov 1816; *Adunare pe scurt a dumnezeeştilor dogme ale credinţei*, Neamţ 1816; *Carte sau adunare pe scurt a dumnezeeştilor dogme ale credinţei*, Neamţ 1816; *Irmologhion sau Catavasier bisericesc*, Viena 1823; *Cuvinte puţine dintre cele multe ale lui Vasile cel Mare şi Grigore*

cuvântătorul. București 1827; *Puțul sf. Ioan Gură-de-Aur*, Buzău 1834; *Viețile sfinților* pe Septemvrie, Octomvrie, Noemvrie, Dechemvrie, Ianuarie, Fevruarie, Aprilie, 1835; *Viețile sfinților* pe Mai (2 vol.), Iunie (2 vol.), Iulie, August, 1836; *Noul Testament*, Smirna 1846; *Evhologhion adică Molitvelnic bogat*, Sibiu 1847; *Ceaslov*, București 1859; *Liturghie*, București 1862; *Prescurtare de antologhie sau manual de cântări bisericești*, R.-Vâlcii 1875; *Expunerea doctrinei bisericești creștine ortodoxe*, Huși 1875. *Apostolescu C. Irinel.*

III. București, biserica Oțetari.

Triodion, București 1746; *Mineiu* pe Maiu, Râmnic 1780; *Slujba Cuviosului Dimitrie Basarabov*, București 1801; *Penticostarion* (grecesc), Veneția 1805; *Penticostar*, București 1820; *Penticostariu*, Neamț 1834; *Heruvico-Kinonicar*, București 1847; *Ceaslov*, Neamț 1850; *Octoih*, București 1854; *Cazanie*, București 1858.

Olescu T. Alexie.

IV. București, biserica Popa-Nan.

Evanghelie, Râmnic 1747; *Simeon din Tesalonic*, București 1765; *Cazanii*. București 1768; *Penticostarion*, București 1783; *Mineiele*, Buda 1804-1805; *Teofilact al Bulgariei*, Iași 1805; *Molitveanic bogat*. București 1819; *Catavasier*, Buzău 1833; *Puțul sf. Ioan Gură de Aur*. Buzău 1833; *Liturghie*, București 1833; *Apostol*, Iași 1835; *Liturghie*, Buzău 1835; *Viețile sfinților* pe Martie, Aprilie, Mai, Iunie și Septemvrie, București 1836; *Kiriacodromion*. Buzău 1839; *Psaltirea*, București 1856; *Efhologiu sau Molitfelnic*, București 1858; *Liturghie*, București 1858; *Acatistul Maicii Domnului*, Sibiu 1876.

Ionescu Gh. Gheorghe.

V. Cotul Vale, Uda de Sus-Argeș,
biserica Adormirea Maicii Domnului

Triod, Râmnic 1731; *Cazanie*, Râmnic 1741; *Ceaslov*, București 1767; *Octoih*, Buda 1816; *Octoih*, Buda 1831; *Molitfelnic*, București 1832; *Evanghelie*, Sibiu 1844; *Tipic*, București 1851; *Mineiele*, București 1852; *Liturghie*, București 1855; *Apostol*, București 1856. *Diaconu C. Gh.*

VI. Fedeleșoiu-Argeș, biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel.

Evanghelie, Râmnic 1734; *Antologhion*, Râmnic 1737; *Penticostarion*, București 7251 (1743); *Penticostarion*, Râmnic 1767; *Mineiele*, Râmnic 1778—1780; *Triodion*, Râmnic 1782; *Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului* (traducere), București 1765; *Evhologhion* (τὸ μέγα), 1811; *Octoih sau Paraclitiki*. Râmnic 1810; *Liturghie*, Râmnic 1830; *Pateric*, București 1828; *Anastasimatar* de Macarie Iero-

monahul *, Viena 1823; *Irmologhion* de Macarie Ieromonahul *, București 1823; *Teoriticon* de Macarie Ieromonahul *, Viena 1823; *Ale lui Iosif monahul Vrienie 22 cuvinte pentru purcederea Sf. Duh* (trad. de mitropolitul Grigorie), Buzău 1832; *A fericitului Teodoret al Cirului tâlcuire la cei 150 de psalmi* (tălmăcire de Iosif episcopul Argeșului), Buzău 1840; *Heruvico-kinonicar* de Anton Pann *, București 1847; *Sf. Scriptură pe scurt* (din grecește de Eufrosin Poteca), București 1847; *Irmologhion* de Anton Pann *, București 1846; *Elementele dreptului bisericesc* de Andrei Șaguna, Sibiu 1855, ed. II; *Mărturisirea ortodoxă*, București 1859; *Manual de pravilă bisericească*, R.-Vâlcii 1854; *Tipic bisericesc*, R.-Vâlcii 1861; *Irmologhion* de Anton Pann *, București 1854 ed. II; *Minei* pe Ianuarie, București 1852; *Octoih mare*, București 1859; *Gramatică, Anastasimatar și Irmologiu de cântări bisericești* *, Buzău 1856; *Biblia sau Sf. Scriptură a Testamentului Nou*, Buzău 1856; *Apostol*, București 1856; *Predicatorul* (jurnal eclesiastic), 1857-1859; *Psaltirea*, București 1856; *Calendar*, anul 1859; *Antologhie*, tom. I *, Buzău 1856; *Liturghier*, R.-Vâlcii 1862; *Antologhion* *, de Nectarie Frimu, Neamț 1840; *Mineiele* pe Octomvrie, Dechemvrie, Fevruarie și Iunie, R.-Vâlcii 1862; *Apostol*, București 1856; *Slujba Sf. Învieri*, R.-Vâlcii 1862; *Utrenier și Liturghier*, Buzău 1892 *; *Albina muzicală* de Ghenadie *, București 1875; *Noul Testament*, Viena 1875; *Mărgăritarul celui întru sfinți părintele nostru Ioan Zlatoust; Cazanie*, (cu o prefață de Grigorie ierodiaconul de la Episcopia Râmnicului). *Atanasiu Ștefan*

VII. Mihaiu-Bravul (Dadilov) — Vlașca, biserica Cuvioasa Paraschiva.

Tipic bisericesc, București 1851; *Ceaslov*, București 1854; *Apostol*, București 1856; *Penticostar*, București 1856; *Cazanii*, București 1857 August 1; *Triodion*, Sibiu 1860. *Angelescu V. Nicolae.*

VIII. Vărbilău-Prahova, biserica Cuvioasa Paraschiva,

Penticostarion, București 1743; *Apostol*, Râmnic 1794; *Triodion*, București 1798; *Penticostarion*, Sibiu 1805; *Liturghie*, Sibiu 1827; *Cazanie*, București 1828; *Octoih*, Mânăstirea Neamț 1836; *Liturghie*, Buzău 1840; *Aghiasmatar mic*, Buzău 1845. *Minee* pe cele 12 luni, București 1852; *Tipic bisericesc*, București 1851; *Octoih*, București 1854; *Slujba Sfintelor Patimi*, Buzău 1853; *Cartea Evangheliilor*, Sibiu 1859. *Floroiu D. Gheorghe.*

Notă. Cărțile însemnate cu * sunt de muzică bisericească.

RECENZII

PAPADOPOULOS HRISOSTOM. Arhiepiscopul Atenei. Ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας κατὰ τὸν ιστ' καὶ ιζ' αἰῶνα *(Inrâuriri din afară asupra teologiei ortodoxe în sec. XVI-lea şi XVII-lea).* in *Anuarul ştiinţific al Facultăţii de Teologie de la Universitatea din Atena,* 1936-1937, pp. 18-36.

Cel dintâiu scriitor bisericesc, care a incercat să facă o expunere sistematică a invăţăturii creştine, a fost marele alexandrin Origen, numit pe drept părintele ştiinţei teologice. Mânat de dorinţa de a expune în sistem toate adevărurile de credinţă, el s'a incumetat să lămurească şi probleme teologice asupra cărora Biserica nu-şi spusese până atunci cuvântul. Folosindu-se de filosofia neoplatonică pentru ajungerea scopului său, el s'a depărtat in oarecare măsură de la dreapta credinţă. Dar, dacă din punct de vedere dogmatic unele păreri din Περὶ ἀρχῶν sunt greşite, din care cauză au fost condamnate de sinoadele ecumenice, in ce priveşte insă metoda de cercetare a lui Origen, Biserica n'a avut nimic de spus impotriva lui. Teologia ortodoxă şi-a insuşit această metodă, ale cărei baze sunt următoarele: a) sf. Scriptură este izvorul teologiei; b) respect faţă de invăţătura transmisă prin tradiţia apostolică şi bisericească şi acord perfect cu aceasta; c) libertatea de cercetare din punct de vedere teologic-ştiinţific asupra acestora. Principiile acestea au fost lămurite apoi de Părinţii bisericeşti din sec. IV-lea, care au ridicat tradiţia pe aceeaşi treaptă cu sf. Scriptură, stabilind că amândouă sunt izvoare ale invăţăturii creştine. Bazat pe aceste principii sf. Grigorie de Nisa a făcut o expunere a adevărurilor de credinţă în *Marele cuvânt catehetic,* ca şi, mai târziu, Teodoret al Cirului in cartea V-a din *Prescurtarea dogmelor divine.* Insă cea mai completă expunere a dogmelor creştine a făcut-o, cu trei secole mai târziu, sf. Ioan Damaschin.

Cercetările ştiinţifice asupra problemelor teologice n'au incetat odată cu epoca patristică. Din sec. IX-lea până in sec. XI-lea teologii căutau necontenit să lămurească chestiunile dogmatice cu ajutorul filosofiei lui Platon şi Aristotel. Incepând cu sec. XII-lea, adică odată cu renaşterea spirituală in Bizanţ, explicarea invăţăturii creştine cu ajutorul filosofiei greceşti capătă o foarte mare desvoltare. Se formează acum chiar două tabere intre teologi, unii fiind partizanii filosofiei platonice, iar alţii ai celei aristotelice. Lupta aceasta in domeniul gândirii teologice a durat în Răsărit până către mijlocul sec. XV-lea.

In acelaşi timp se desvoltă in Apus teologia scolastică, sprijinindu-se in deosebi pe filosofia lui Aristotel. Aceasta a contribuit in mare măsură la desvoltarea gândirii Bisericii apusene, a cărei doctrină căuta neincetat să o sprijine pe sf. Scriptură sau pe sf. Tradiţie. Şi nu a fost deloc greu pentru teologia scolastică să intemeieze noile dogme pe acel *depositum fidei,* care nu era altceva decat tradiţia Bisericii apusene din acea vreme. Din această cauză s'au născut deosebirile de credinţă intre Biserica ortodoxă şi cea romano-catolică.

Lucrările celor mai de seamă teologi scolastici au inceput să fie traduse in greceşte şi împrăştiate în Răsărit din sec. XIV-lea. Despre o inrâurire a lor asupra teologiei ortodoxe nu poate fi încă vorba. Abia după căderea Constantinopolului

sub Turci (1453) a inceput să se simtă in Răsărit o influenţă a teologiei scolastice, care n'a fost, după cum se va vedea, decât de natură exterioară. La aceasta au contribuit atât misionarii apuseni, care activau in deplină libertate, prin viu graiu ori scrieri, in ţările ortodoxe, cât şi teologii ortodocşi instruiţi în şcolile din Apus. In deosebi prin a doua jumătate a sec. XV-lea şi in sec. XVI-lea circulau in Răsărit foarte multe scrieri ale r.-catolicilor cu scopul vădit de a se sprijini sinodul de la Florenţa din 1439 şi in general învăţătura Bisericii apusene. Este drept că in acesta propagandă s'au distins şi câţiva tineri teologi greci care-şi făcuseră studiile in Collegium Graecum de la Roma, infiinţat in anul 1577 de către papa Grigorie al XIII-lea (1572-1585). Aceştia se aşezau, la venirea lor din Roma, printre ortodocşi, in Turcia de atunci, in Ţările Române, in Rusia şi neîmpiedecaţi de nimeni propovăduiau noile învăţături ale Bisericii romano-catolice. Şi altfel teologii ortodocşi au inlesnit oarecum răspândirea teologiei apusene in Răsărit. La ivirea Protestantismului r.-catolicii aveau destui teologi pregătiţi care să arate greşelele noilor inovatori şi să le combată. Ortodocşii foloseau in lupta cu protestanţii argumente r.-catolice, cu care prilej luau din cărţile apusenilor şi anumite teorii noi, necunoscute de Biserica veche. Chiar în *Răspunsurile* patriarhului Constantinopolei Ieremia al II-lea, către teologii protestanţi de la Tübingen, se vede o influenţă apuseană in ce priveşte termenii teologici. Lucrul acesta a fost din vreme observat, iar teologii ortodocşi au inceput lupta împotriva propagandei r.-catolice. Amintim dintre apărătorii dreptei credinţe pe neobositul patriarh al Alexandriei Meletie Pigas († 1601), şi după el pe Chiril Lucaris care a desfăşurat o intinsă activitate atât in Rusia cât şi Ţările Române. La Târgovişte, el publică, in 1619, cele şase *Anatematisme* împotriva învăţăturii r.-catolice despre purcederea Duhului Sfânt, impartăşirea laicilor numai cu corpul Domnului, despre azime, purgatoriu şi primatul papal.

In primii ani ai sec. XVII-lea incep şi protestanţii să propovăduiască in ţările ortodoxe învăţăturile lor greşite. Cea mai de seamă incercare a acestora a fost publicarea, in anul 1624, la Geneva, sub numele lui Chiril Lucaris, a *Mărturisirii răsăritene de credinţă creştină*. Aceasta însă nu a avut nicio inrăurire asupra teologiei ortodoxe, fiind respinsă de către Biserica ecumenică. Influenţată de protestantism a fost considerată şi *Mărturisirea Bisericii ortodoxe*, scrisă de Mitrofan Critopulos in anul 1624, intrucât el atacă in aceasta pe r.-catolici şi cruţă pe protestanţi. Impărţirea sf. Taine in două categorii, ca şi cele spuse de el privitor la canonul sf. Scripturi, nu pot fi socotite insă ca învăţături protestante protivnice ortodoxiei. Pentru a arăta cât de neputincioase au fost inrăuririle din afară asupra teologiei ortodoxe, autorul aminteşte încă un fapt. In jurul lui Chiril Lucaris erau adunaţi mai mulţi teologi care căutau să apere Biserica de rătăcirile dogmatice ale apusenilor. Printre aceştia era şi distinsul teolog grec şi filosof al sec. XVII-lea Teofil Coridaleus, de la care ni s'a păstrat o scrisoare adresată rusului Sofronie Pokzaski. In aceasta se arată că Biserica ortodoxă posedă o învăţătură revelată, ale cărei baze sunt intâiu sf. Scriptură şi in al doilea rând hotăririle sinoadelor ecumenice. A treia bază a dreptei credinţe este învăţătura Părinţilor bisericeşti. Deci adevărurile fundamentale de credinţă trebuesc căutate in sf. Scriptură, apoi în hotăririle sinoadelor şi in lucrările Părinţilor, iar nu in teologia scolasticilor, care este respinsă de Biserica ortodoxă.

Dacă in vechile patriarhate propaganda apuseană s'a arătat neputincioasă, in Rusia insă aceasta începuse să dea rezultate. In prima jumătate a sec. XVII-lea, apar la Chiev două lucrări: *Catcheza mică* a mitropolitului de Chiev Petru Movila

și *Cateheza mare* a protoiereului Laurențiu Zizania. Acestea au dat naștere la multe discuțiuni teologice întrucât erau alcătuite pe baza catehezelor r.-catolice. Cateheza lui Laurențiu Zizania nu făcea decât să reproducă, uneori chiar cuvânt cu cuvânt, învățătura Bisericii apusene expusă în Cateheza romană. Cateheza lui Petru Movilă a dat prilejul convocării sinodului de la Iași, care a aprobat-o ca ortodoxă numai după ce a fost modificată în multe părți de către Meletie Sirigul. Cateheza aceasta, semnată în urmă și de patriarhii de Alexandria, Antiohia și Ierusalim, a fost editată sub titlul de *Mărturisirea ortodoxă de credință a Bisericii catolice și apostolice de Răsărit*, dobândind apoi multă autoritate în Biserica noastră. Se pare însă că Petru Movilă nu a rămas mulțumit de modificările făcute Catehezei, întrucât în anul 1645 a publicat-o din nou în limba ruteană și polonă în prima formă. Deasemenea în *Trebnicul* publicat nu cu multă vreme înainte de moarte, el a expus anumite puncte de învățătură contrarii celor cuprinse în *Mărturisirea* de la Iași, în deosebi în ce privește sfințirea darurilor la sf. Euharistie, botezul și starea sufletelor după moarte. Acestea pot fi socotite ca învățături personale ale lui Petru Movilă și nici decum ale Bisericii ortodoxe. In *Mărturisirea ortodoxă* nu este cuprinsă decât învățătura cea dreaptă. Ușoara influență a teologiei scolastice în ce privește forma de expunere nu are importanță.

In sec. XVII-lea se observă din nou o accentuare a propagandei catolice în Răsărit, unde activau alături de călugării iezuiți și foștii elevi de la Collegium Graecum din Roma. Un sinod chiar, ținut în Levcosia din Chipru la anul 1668, își însușește în parte învățătura Bisericii apusene. Nu mult după aceea se întrunește la Ierusalim un mare sinod (în 1672), prezidat de patriarhul Dositei, al cărui nume îl poartă *Mărturisirea* de credință formulată atunci. Cu tot zelul său pentru ortodoxie, Dositei s'a străduit mult, urmând exemplul lui Meletie Sirigul, să impună, privitor la sf. Euharistie, termenul de μετουσίωσις, care traduce exact cuvântul latin *transubstantiatio*, dându-i fără îndoială un înțeles ortodox.

In a doua jumătate a sec. XVII-lea au avut loc în Biserica ortodoxă multe certuri în ce privește taina sf. Euharistii. In deosebi în Rusia, unde influența r. catolică creștea, teoriile scolasticilor referitoare la sfințirea darurilor aveau mulți partizani. Patriarhul Dositei intervine caterisind de Paisie Ligardis care luptase pentru predominarea teologiei apusene. Pentru a ajuta pe teologii ruși ortodocși Dositei trimite în Rusia pe frații Ioanichie și Sofronie Lihude. Aceștia, după o lungă călătorie, trecând prin Muntenia, Transilvania și Polonia, sosesc în anul 1685 la Moscova, unde au înființat o Academie teologică. Acolo au avut mult de luptat cu o parte din teologii ruși, care socoteau ortodoxă învățătura r.-catolică privitoare la prefacerea sfintelor daruri. In cele din urmă ei au izbutit să impună învățătura ortodoxă, partizanii catolicilor fiind condamnați de sinodul de la Moscova din anul 1609.

Și la Constantinopol au avut loc discuțiuni, în același timp, privitor la termenul μετουσίωσις. Distinsul teolog Ioan Cariofiles lupta pentru îndepărtarea acestui termen, în vreme ce partizanii lui Dositei se străduiau să-l păstreze. Certurile s'au curmat abia în anul 1691, când un sinod, ținut la Constantinopole sub patriarhul Calinic al II-lea, a hotărît că termenul de transubstanțiere (μετουσίωσις) poate să rămână în folosință cu înțelesul de transformare, prefacere. Astfel Biserica ortodoxă primind acest termen de proveniență scolastică, nu a adoptat și învățătura apuseană privitoare la taina sf. Euharistii.

Și în vremurile de mai târziu Biserica ortodoxă a căutat neîncetat să-și apere învățătura sa de înrâuririle din afară. Când Petru cel Mare a înființat sinodul rusesc, patriarhii din Răsărit s'au grăbit să-i trimeată o expunere a învă-

țăturii ortodoxe, care se bazează pe Mărturisirea lui Dositei. Aceeași expunere a fost trimisă în anul 1723 și către Englezii *nonjurors*, care voiau să se unească cu Biserica ortodoxă. Actul acesta a dobândit o mare însemnătate de atunci, mai ales pentru teologii ruși, fiind cunoscut sub numele de „Epistola Prea Sfințiților Patriarhi ai Bisericii catolice răsăritene despre credința ortodoxă", sau mai pe scurt *Epistola Patriarhilor* („Poslanie Patriarchov").

Sinoadele care s'au ținut pe la începutul sec. XVIII-lea la Constantinopole au căutat deasemenea să respingă pe de o parte noile dogme ale Bisericii r.-catolice și metodele teologiei scolastice, iar pe de altă parte să formuleze învățătura cea dreaptă a Bisericii răsăritene.

Din cele arătate mai sus se vede limpede că nu este adevărată spusa unor teologi r.-catolici, care susțin că Biserica ortodoxă a primit o „dogmă latină" însușindu-și termenul de transubstanțiere. Primind acest termen Biserica nu a adăogat nimic nou la învățătura sa, întrucât termenul μετουσίωσις are pentru noi întocmai același înțeles pe care il au vechii termeni dogmatici μεταρρύθμισις, μεταβολή, μεταποίησις. Același lucru se poate spune și despre celelalte adevăruri de credință expuse uneori în termeni r.-catolici în Mărturisirile ortodoxe. Astfel, cu toată vitregia vremurilor prin care a trecut, Biserica ortodoxă a păstrat neîntinată învățătura ei, apărând-o neîncetat de rătăcirile r.-catolicilor ori protestanților.

Dr. Iustin Moisescu

PĂCLIȘANU ZENOVIE: Istoria Creștinismului Antic, Oradea 1937, 357 pp. Prețul 200 lei.

E volumul întâiu al unei istorii a Bisericii creștine în trei volume. Următoarele două se promit pe 1938. Se tipărește pe banii episcopiei unite a Orăzii, în atelierele jidovești Sonnenfeld.

Mărginește antichitatea creștină cu sfârșitul secolului VII, în loc de VIII, cum ar fi mai natural, atât din punctul de vedere al cadrului politic și cultural în care se desvoltă Biserica (la sfârșitul secolului VIII se întemeiază noul imperiu roman de Apus), cât și din punctul de vedere al răspândirii creștinismului (la 785 se termină creștinarea Nemților) și mai ales din cel, hotăritor, al desvoltării dogmatice și canonice ecumenice, normative pentru timpurile viitoare (la 787 e ultimul sinod ecumenic). Mai ales coincidența ultimului punct de vedere se pare că-i face pe uniții noștri, mai catolici decât catolicii, să evite această fixare de hotar al antichității creștine. Mitropolitul Vasilie Suciu în *Dogmatica* sa (ed. II, Blaj 1927, vol. II, p. 23) îi împingea granițele până la moartea lui Bernard de Clairvaux (1153), spre a cuprinde 'n cadrul lor și epoca decretelor pseudoisidoriene și cea a reformelor lui Hildebrand. D-l P. urmându-și în mod servil modelul apusean face divergență în sens opus, coborîndu-le până pe la 700, desigur tot așa de arbitrar. Dacă manualul Hergenrother-Kirsch își încheie volumul întâiu la anul 692, înseamnă că atunci se încheie și antichitatea creștină?

Cu atât mai vârtos se impunea încheierea cu ultimul sinod ecumenic, că: împărțirea în două perioade se face cu sinodul I ecumenic, de la Niceea (p. 139). Dacă periodul II il începe cu sinodul I ecumenic, era potrivit să-l termine cu ultimul, care, chiar dacă papistașii mai numără și după el sinoade ecumenice, e totuși ultimul care înfrânge o erezie antic-creștină.

Subdiviziunile și gruparea materialului încă lasă de dorit. Persecuțiile aparțin capitolului răspândirii, ca piedecile puse 'n calea ei. In schimb titlul „Viața Creștinilor", dat unui capitol, e prea vag și prea cuprinzător: istoria cultului și a artei

bisericeşti pe de o parte, istoria moravurilor şi a disciplinii pe de alta, puteau forma capitole aparte.

Cartea cuprinde, in capitole anume, şi istoria dogmelor, patrologia insă nu. Expune părerile sfinţilor Părinţi, faptele lor nu.

E notă generală a cărţii predilecţia pentru doctrină şi oropsirea faptelor. Doctrinaritatea aceasta se arată la alegerea materialului in omiterea sau amintirea de tot ştearsă a faptelor istoriei bisericeşti care n'au a face cu doctrina, iar la expunerea lui in incadrarea lui în teorii ale doctrinei. Exemple: La capitolul ereziilor din periodul I (p. 108) se premite teoria evoluţiei dogmelor (după sinodul din Vatican). La capitolul despre taina pocăinţii (p. 87 ss) se accentuează, că ea are trei părţi şi mai ales, că a treia e expiare sau satisfacţie. Capitolul despre primatul papal (p. 59) e introdus, după câteva citate nemţeşti prin fraza: „Chestiunea primatului episcopului Romei asupra intregii Biserici creştine din primele trei veacuri, având o importanţă deosebită, ea va fi tratată aci mai pe larg". I se acordă 15 pagini în periodul I, pe când marilor martiri din persecuţia lui Diocleţian şi soţii abia 10 şire defectuoase (p. 52). Sfinţi ca Gheorghe sau Dumitru nu există pentru d. P. Cazul atât de simplu al papii Onoriu ocupă 10 pagini intregi (314-24) de subtilităţi deprimante, pe când istoria plină de eroism înălţător a răspândirii creştinismului e redusă la: 1. Două pagini (9-10) despre cauzele răspândirii repezi (capitol modern, pe care-l avea insă şi manualul secundar al lui Il. Puşcariu); 2. Date şterse şi in parte false despre patru apostoli (p. 16-20), ceilalţi fiind aruncaţi la coş cu două vorbe, ca unii ce s'au pierdut fără urmă 'n Orientul schismei. 3. Un rezumat al lui Harnack despre rezultatul răspândirii in primele trei secole (p. 20-22 şi presărat in istoria persecuţiilor) şi 4. Opt pagini (141-9) despre măsurile împăratului Constantin cel Mare şi ale urmaşilor săi pentru creştinarea imperiului. Despre creştinarea popoarelor dinspre Răsărit şi Miazăzi de imperiu sau a celor celte şi germanice nici o vorbă. Arta bisericerscă e omisă cu totul, ca şi faptele în legătură cu desvoltarea riturilor ortodoxe. Nici sf. Sofia, nici Roman Melodul, nici sf. Sava nu se pomenesc.

Orientul e neglijat cu deadinsul, desigur in urma dependenţii autorului de modelul apusean al cărţii sale. Sinodul II ecumenic e tratat de tot şterş, in acelaşi rând cu oarecari sinoade obscure apusene (p. 255). Soboraşele din Spania şi Galia se lăfăiesc in lung şi 'n latul cărţii, cu şi fără rost, cu o mulţime de chestiuni de amănunt care interesau pe cetitorii manualului Hergenrother-Kirsch, nu insă pe Români.

Aceste defecte ii detrag cărţii integritatea şi justa proporţionare, importante la o lucrare de sinteză şi de popularizare. Doctrinaritatea o face şi unilaterală. Ceeace-i detrage însă şi vrednicia de credinţă e că tendinţa doctrinară a cărţii e şi forţa pusă in slujba propagandei papiste. (In prefaţă dă ca scop al cărţii doar ceeace e scopul istoriei bisericeşti in sine: a expune desvoltarea Bisericii, trădează însă reservaţiile mentale prin indicarea laicilor noştri culţi ca adresaţii ei.) Despre această meteahnă a cărţii ne convinge cântărirea dreaptă a argumentelor pentru primatul papal in periodul anteniceean:

Cu toate că in §-ul I, III, 1 (p. 55-7): „Elementele ierarhiei bisericeşti" işi insuşeşte teoria lui Duchesne, „că in timpul apostolilor şi câteva decenii după comunităţile creştine au avut în fruntea lor nu o persoană, ci un fel de colegiu compus din neofiţii mai instruiţi, adecă colegiul presbyterilor", susţine, că sfântul apostol Petru a fost episcop, ba chiar papă in Roma şi şi-a lăsat această insuşire moştenire acolo. Singura dovadă e trimiterea la Lietzmann, *Petrus und Paulus in Rom*, ed. II-a, Berlin und Leipzig 1927, ca şi cum acest protestant ar susţine epis-

țăturii ortodoxe, care se bazează pe Mărturisirea lui Dositei. Aceeași expunere a fost trimisă in anul 1723 și către Englezii *nonjurors*, care voiau să se unească cu Biserica ortodoxă. Actul acesta a dobândit o mare insemnătate de atunci, mai ales pentru teologii ruși, fiind cunoscut sub numele de „Epistola Prea Sfințiților Patriarhi ai Bisericii catolice răsăritene despre credința ortodoxă", sau mai pe scurt *Epistola Patriarhilor* („Poslanie Patriarchov").

Sinoadele care s'au ținut pe la inceputul sec. XVIII-lea la Constantinopole au căutat deasemenea să respingă pe de o parte noile dogme ale Bisericii r.-catolice și metodele teologiei scolastice, iar pe de altă parte să formuleze invățătura cea dreaptă a Bisericii răsăritene.

Din cele arătate mai sus se vede limpede că nu este adevărată spusa unor teologi r.-catolici, care susțin că Biserica ortodoxă a primit o „dogmă latină" însușindu-și termenul de transubstanțiere. Primind acest termen Biserica nu a adăogat nimic nou la invățătura sa, intrucât termenul μετουσίωσις are pentru noi întocmai același ințeles pe care il au vechii termeni dogmatici μεταρρύθμισις, μεταβολή, μεταποίησις. Același lucru se poate spune și despre celelalte adevăruri de credință expuse uneori in termeni r.-catolici in Mărturisirile ortodoxe. Astfel, cu toată vitregia vremurilor prin care a trecut, Biserica ortodoxă a păstrat neîntinată invățătura ei apărând-o neincetat de rătăcirile r.-catolicilor ori protestanților.

Dr. Iustin Moisescu.

PĂCLIȘANU ZENOVIE: *Istoria Creștinismului Antic*. Oradea 1937, 357 pp. Prețul 200 lei.

E volumul intâiu al unei istorii a Bisericii creștine in trei volume. Următoarele două se promit pe 1938. Se tipărește pe banii episcopiei unite a Orăzii, in atelierele jidovești Sonnenfeld.

Mărginește antichitatea creștină cu sfârșitul secolului VII, în loc de VIII, cum ar fi mai natural, atât din punctul de vedere al cadrului politic și cultural in care se desvoltă Biserica (la sfârșitul secolului VIII se intemeiază noul imperiu roman de Apus), cât și din punctul de vedere al răspândirii creștinismului (la 785 se termină creștinarea Nemților) și mai ales din cel, hotăritor, al desvoltării dogmatice și canonice ecumenice, normative pentru timpurile viitoare (la 787 e ultimul sinod ecumenic). Mai ales coincidența ultimului punct de vedere se pare că-i face pe uniții noștri, mai catolici decât catolicii, să evite această fixare de hotar al antichității creștine. Mitropolitul Vasilie Suciu in *Dogmatica* sa (ed. II, Blaj 1927, vol. II, p. 23) ii împingea granițele până la moartea lui Bernard de Clairvaux (1153), spre a cuprinde 'n cadrul lor și epoca decretelor pseudoisidoriene și cea a reformelor lui Hildebrand. D-l P. urmându-și in mod servil modelul apusean face divergența in sens opus, coborindu-le până pe la 700, desigur tot așa de arbitrar. Dacă manualul Hergenröther-Kirsch își incheie volumul intâiu la anul 692, inseamnă că atunci se incheie și antichitatea creștină?

Cu atât mai vârtos se impunea încheierea cu ultimul sinod ecumenic, că: împărțirea in două perioade se face cu sinodul I ecumenic, de la Niceea (p. 139). Dacă periodul II il incepe cu sinodul I ecumenic, era potrivit să-l termine cu ultimul, care, chiar dacă papistașii mai numără și după el sinoade ecumenice, e totuși ultimul care înfrânge o erezie antic-creștină.

Subdiviziunile și gruparea materialului încă lasă de dorit. Persecuțiile aparțin capitolului răspândirii, ca piedecile puse 'n calea ei. In schimb titlul „Viața Creștinilor", dat unui capitol, e prea vag și prea cuprinzător: istoria cultului și a artei

bisericeşti pe de o parte, istoria moravurilor şi a disciplinii pe de alta, puteau forma capitole aparte.

Cartea cuprinde, in capitole anume, şi istoria dogmelor, patrologia însă nu. Expune părerile sfinţilor Părinţi, faptele lor nu.

E notă generală a cărţii predilecţia pentru doctrină şi oropsirea faptelor.

Doctrinaritatea aceasta se arată la alegerea materialului în omiterea sau amintirea de tot ştearsă a faptelor istoriei bisericeşti care n'au a face cu doctrina, iar la expunerea lui în încadrarea lui în teorii ale doctrinei. Exemple : La capitolul ereziilor din periodul I (p. 108) se premite teoria evoluţiei dogmelor (după sinodul din Vatican). La capitolul despre taina pocăinţii (p. 87 ss) se accentuează, că ea are trei părţi şi mai ales, că a treia e expiare sau satisfacţie. Capitolul despre primatul papal (p. 59) e introdus, după câteva citate nemţeşti prin fraza : „Chestiunea primatului episcopului Romei asupra întregii Biserici creştine din primele trei veacuri, având o importanţă deosebită, ea va fi tratată aci mai pe larg". I se acordă 15 pagini în periodul I, pe când marilor martiri din persecuţia lui Diocleţian şi soţii abia 10 şire defectuoase (p. 52). Sfinţi ca Gheorghe sau Dumitru nu există pentru d. P. Cazul atât de simplu al papii Onoriu ocupă 10 pagini întregi (314-24) de subtilităţi deprimante, pe când istoria plină de eroism înălţător a răspândirii creştinismului e redusă la: 1. Două pagini (9-10) despre cauzele răspândirii repezi (capitol modern, pe care-l avea însă şi manualul secundar al lui Il. Puşcariu); 2, Date şterse şi în parte false despre patru apostoli (p. 16-20), ceilalţi fiind aruncaţi la coş cu două vorbe, ca unii ce s'au pierdut fără urmă 'n Orientul schismei. 3. Un rezumat al lui Harnack despre rezultatul răspândirii în primele trei secole (p. 20-22 şi presărat in istoria persecuţiilor) şi 4. Opt pagini (141-9) despre măsurile împăratului Constantin cel Mare şi ale urmaşilor săi pentru creştinarea imperiului. Despre creştinarea popoarelor dinspre Răsărit şi Miazăzi de imperiu sau a celor celte şi germanice nici o vorbă. Arta bisericerscă e omisă cu totul, ca şi faptele in legătură cu desvoltarea riturilor ortodoxe. Nici sf. Sofia, nici Roman Melodul, nici sf. Sava nu se pomenesc.

Orientul e neglijat cu deadinsul, desigur în urma dependenţii autorului de modelul apusean al cărţii sale. Sinodul II ecumenic e tratat de tot şters, în acelaşi rând cu oarecari sinoade obscure apusene (p. 255). Soboraşele din Spania şi Galia se lăfăiesc în lung şi 'n latul cărţii, cu şi fără rost, cu o mulţime de chestiuni de amănunt care interesau pe cetitorii manualului Hergenrother-Kirsch, nu însă pe Români.

Aceste defecte îi detrag cărţii integritatea şi justa proporţionare, importante la o lucrare de sinteză şi de popularizare. Doctrinaritatea o face şi unilaterală. Ceeace-i detrage însă şi vrednicia de credinţă e că tendinţa doctrinară a cărţii e şi forţa pusă în slujba propagandei papiste. (In prefaţă dă ca scop al cărţii doar ceeace e scopul istoriei bisericeşti in sine : a expune desvoltarea Bisericii, trădează însă reservaţiile mentale prin indicarea laicilor noştri culţi ca adresaţii ei.) Despre această meteahnă a cărţii ne convinge cântărirea dreaptă a argumentelor pentru primatul papal în periodul anteniceean :

Cu toate că în §-ul I, III, 1 (p. 55-7) : „Elementele ierarhiei bisericeşti" îşi însuşeşte teoria lui Duchesne, „că în timpul apostolilor şi câteva decenii după comunităţile creştine au avut în fruntea lor nu o persoană, ci un fel de colegiu compus din neofiţii mai instruiţi, adecă colegiul presbyterilor", susţine, că sfântul apostol Petru a fost episcop, ba chiar papă în Roma şi şi-a lăsat această însuşire moştenire acolo. Singura dovadă e trimiterea la Lietzmann, *Petrus und Paulus in Rom*, ed. II-a, Berlin und Leipzig 1927, ca şi cum acest protestant ar susţine epis-

copatul lui Petru in Roma (p. 19). Spre a-l face verosimil, presupune că i-a supravieţuit lui Pavel in Roma, acesta murind in anul 64, Petru insă în 67 (p. 19 şi 34), deşi Clement Romanul — desconsiderat pe nedrept la p. 33 ca izvor informativ cu privire la persecuţia lui Nero — indică tocmai pentru Pavel ca an al morţii anul 67 (v. *Scrierile părinţilor apostolici*, Chişinău 1927, I, p. 98, n. 9). Tot spre a-l face verosimil mai prezintă şi pe alt apostol ca ocupând un scaun episcopesc al unei cetăţi, în loc de a-şi vedea de misiunea universală, mai înaltă şi mai puţin confortabilă ce-i încredinţase Domnul: identifică adecă pe Iacob, fratele Domnului, episcopul Ierusalimului, cu sf. apostol Iacob al lui Alfeiu (p. 20). Ca şi cum Domnul şi-ar fi ales apostolii dintre rude, ca mai târziu papii şi episcopii nepotişti demnitarii! „Fraţii Domnului" erau incă necredincioşi când Domnul de multă vreme işi instruia apostolii (Mt. 12, $_{46-50}$). Eusebiu al Cezareei (*Ist. bis.* II, 1) precizează că Iacob fratele Domnului era fiul lui Iosif, logodnicul Maicii Domnului, nu al lui Alfeiu, şi Egesip il arată văr cu Simeon, fiul lui Cleopa (*Ibidem*, IV, 22. Alte dovezi v. Gheorghiu, *Introducere in Testamentul Nou*, Cernăuţi 1929, p. 636—9).

Cu toate că admite (p. 157—8) că sistemul mitropolitan a început a lua fiinţă abia spre sfârşitul secolului al III-lea, în capitolul I, III, 3 (p. 59 sq) incearcă să ni-l prezinte pe episcopul Romei nu numai ca mitropolit, ci şi ca patriarh universal încă din secolul II. Principalul argument il găseşte în citatul din Irineu: „*Ad hanc enim ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique conservata est ea quae est ab apostolis traditio*". Traducându-l, refereşte pe *in qua* la *hanc ecclesiam*, de şi se poate referi şi la *omnem ecclesiam*, şi putea traduce aşa, ca să nu incline interpretarea în nici o parte. E drept că şi mie mi se pare justă referirea la *hanc* (= Roma). Dar prin ea apare fraza lui Irineu încă mai antipapistă. Sensul frazei il dă cuvântul *convenire ad*. Acest cuvânt e folosit in Vulgata de 26 de ori in sens local, de a veni undeva impreună cu alţii, şi numai odată, in forma de *conventio*, in sensul de acord (Turmel, *Histoire du dogme de la papauté*, Paris 1908, p. 39). În citatul din Irineu sensul local il pretinde şi folosirea lui *undique* (nu *ubique)*, care implică mişcare de la — spre. Prin urmare Irineu voia să spună: În biserica din Roma curăţenia credinţii e garantată pe lângă succesiunea neintreruptă a episcopilor încă şi prin importanţa mai mare ce i-o dă aşezarea ei in capitală, căci în capitală sunt nevoiţi să vină (cu daraverile lor de cetăţeni, cum venise şi sf. ap. Pavel) credincioşi din toate părţile şi aceştia prin arătarea continuă a tradiţiei apostolice de la ei — spre confruntare cu cea din Roma — o feresc pe cea din Roma de deviare (servindu-i de corectiv la nevoie). Astfel se păstrează în Roma de cei de pretutindeni curată şi nealterată tradiţia apostolică. Înseamnă deci, că nu Roma controlează şi corectează pe alţii de pretutindeni, ci aceştia pe ea. Norma de credinţă deci consensul credincioşilor de pretutindeni o dictează. Acesta ii impune Romei părerea sa, şi numai prin aceasta e ferită de erezie. Referind pe *in qua* la *omnem ecclesiam*, accentul se mută de la dăscălirea Romei de cei din alte oraşe la universalitatea normei de credinţa, dar sensul tot antipapist rămâne.

Tot norocului de a fi biserica din capitală i-se datoresc şi expresiile din sf. Ignatie (p. 60-1). Ἀγάπη trebue tradus prin iubire sau caritate, căci pentru biserică Ignatie foloseşte ἐκκλησία, iar προκαθίζω e inainte şedere chiar şi la *Magn.* c. 6 (cf. p. 56-7). Ignatie spune numai că biserica Romei e cea mai caritativă dintre toate, evident fiindcă şi trebuia să fie, fiind biserica din capitală, adecă şi cea mai bogată şi cea mai în calea solicitatorilor de ajutoare. Harnack

nu numai că recunoaşte aceasta, cum accentuează d. P. la p. 74, dar o şi la[illegible] unul din izvoarele creşterii jurisdicţiei episcopului Romei, pe baza proverbul[illegible] Die Leistung schafft die Macht (*Aus Wissenschaft und Leben*. Giessen 1911, p. 21[illegible]

Combaterea acestei derivări a jurisdicţiei bisericeşti din importanţa poli[illegible] a oraşului, pe care o proclamă şi o prescriu şi canoanele (2-3 sin. II ec., 17 [illegible] 28-IV, 36 şi 38-VI, 9 Ant. 341, etc.) şi legile imperiale primite de Biserică (no[illegible] XI a lui Justinian), o face (p. 75) cu invocarea numelui rău ce i-a făcut R[illegible] Apocalipsa, numind-o *magna meretrix* şi bestia setoasă de sânge. Nu ajunge! A[illegible] expresii nu-l impiedecă pe Ignatie de a lăuda biserica Romei, de şi era besti[illegible] pentru el Roma. Jurisdicţia bisericească nu s'a format după expresii din Apocalipsă. Nu expresii literare creează instituţiile, ci factori sociali determinanţi. Nu teoria, ci viaţa.

Sărire in ajutorul unei biserici surori, act de ἀγάπη, nu de jurisdicţie, e şi epistola ce le-o scrie Climent la anul 96 Corintenilor, nu in numele său, ca vicarul lui Hristos, cum vrea să sugereze d. P. prin sublinierea de la p. 72 (precedată de traducere tendenţioasă), ci in numele tuturor fraţilor, cari formau comunitatea romană. Tocmai pasajul citat (cap. LIX) arată că Romanii erau de părere că [illegible] Corintenii şi refuza sfaturile ce li se trimit şi că prin aceasta işi atrag num[illegible]rile şi primejdie, nu şi vină de insubordonare. Sfaturi i-a dat, apoi, şi Irine[illegible]not al Romei la anul 199, mult mai aspre şi totuşi nu inseamnă că acesta-i er[illegible] jurisdicţie.

Victor nu scoate bisericile Asiei din Biserică (p. 73) ci din comunicarea cu el: le detrage comunicarea sa. Aceasta era excomunicarea in Biserica veche, lucru pe care se fereşte autorul a-l arăta la capitolul episcopatului sau la al vieţii bisericeşti.

Ciprian, ce e drept, moştenise de la ereticul Tertulian eroarea, că la Mt. 16_{18} Petru ar fi şi primit ceeace i se promitea, şi anume pentru scurt timp numai el, in mod exclusiv. Cu locurile biblice cari arătau egalitatea apostolilor impăca această teorie prin presupunerea că ceilalţi apostoli au primit abia după inviere ceeace Petru primise la Mt. 16 incă, spre a putea servi de simbol al unităţii Bisericii (v. De un. eccl. $4._{3-4}$). Mai culesese şi svonul, că Petru ar fi fost episcop al Romei, ceeace şi in cartea d-lui P. numai ca svon nedovedit trece. Cu atât mai lăudabilă e biruinţa bunului simţ şi a dreptei judecăţi la Ciprian, care in ciuda acestor prejudecăţi rămâne totuşi la convingerea egalităţii şi independenţii episcopilor intre olaltă, convingere ce i-o recunoaşte şi Tixeront şi nu reuşeşte să i-o invăluiască nici d. P. Că numai la biserica africană s'ar referi cuvintele lui Ciprian, că episcopii işi au puterea de la Hristos şi că numai Lui au să-i dea seamă (p. 68), este o incercare de ieşire din incurcătură, care-l pune pe d. P. in privinţa sincerităţii in lumină nefavorabilă. (I-au cerut „mai marii" să fie cu orice preţ mai catolic decât Tixeront ?). Inchipuire greşită e şi pretinsa boicotare a sinodului din 257 al lui Ciprian (p. 69). Dinpotrivă, 87 de episcopi africani pe acea vreme formau sinod extraordinar de numeros. In anul precedent se adunaseră numai 71 (p. 85).

In cazul lui Dionisie al Alexandriei prezintă (p. 71) drept concluzie tocmai teza care era de dovedit, dar care nu se poate dovedi, fiindcă ajunge, pentru explicarea amesteculul episcopului Romei in chestiune şi numai existenţa relaţiilor mai strânse cu Roma decât cu Antiohia ale Alexandriei in timpul când in Antiohia păstorea Pavel din Samosata, tiran, lumeţ şi eretic, iar in Roma prietenul celui din Alexandria.

În ce priveşte argumentarea primatului papal in periodul II (p. 163 ss) află multe glasuri favorabile, dar in ton fals, fiind pe de o parte pro domo şi efect al răspândirii teoriilor petrine, pe de alta trase de păr. A le reduce şi pe acestea la

...sta lor valoare, ca pe celea din periodul I ar fi prea mult pentru o recenzie. ...ntru aceasta şi pentru domolirea literaturii de propagandă papistă ce începe ... inteţi la noi ar fi bine să se traducă în întregime cartea arhiepiscopului Atenei ... spre primatul papal (cf. rev. *Biserica Ortodoxă Română*, Nov. 1930 şi Martie 1931).

Tendenţiositatea papistă îi conduce autorului condeiul spre afirmaţii greşite ... alte chestiuni.

In §-ul despre căsătorie în periodul I, afirmă indisolubilitatea ei (p. 100) ...re-o dovadă; în cel despre penitenţă caracterul ei expiator (contrazis chiar de ... din Origen de la p. 90); despre mir în periodul II (p. 184) că se da numai de episcop şi în Orient; despre sinoadele ecumenice (p. 178) că „toate au fost convocate de împăraţi în înţelegere cu papa, că toate au fost prezidate de delegaţii papii şi hotărârile tuturor au fost aprobate de papa şi de împărat" (Acestei afirmaţiuni i-am dat un răspuns în revista *Legea Românească*, Oradea, 15 Aprilie 1932), etc. Greşeli mărunte: p. 86 şi 98, neagă serbarea zilei de 6 Ianuarie înainte de Niceea; p. 116, derivă dochetismul din gnosticism, pe care însă-l prezintă ...tul de slab) abia la p. 124 sq.; Simon Magul lipseşte dintre eretici, erezia ...ntă e tratată numai în cadrul gnosticismului, incomplet; p. 181, neglijează ...nfuí cronologic, uită să precizeze *când* apar protopopii. Etc.

Erata necoreclată supără pe alocurea: p. 32 Sardes în Libya, 62: constituitae, 63: primus, 67 patentiae, 72 Diocletian, 98 Decius, 110 principis, 112 Biserica întemeiată *de* Petru (de 2 ori, te pomeneşti că intenţionat?), să în loc de se (pp. 124, 126, 159 etc), 130 urbum, 219 Victor. Etc. Nomenclatura inconsecventă sau rău sunătoare: Nicolaeteni, Ignaţiu, Corintieni, Philippeni, Cappadochia, Sophronius, Basiliu, Mennas, Ioan Postelnic, Hieronym, etc. Opere greceşti se citează latineşte: Dialogus cum Triphone (p. 87), „Pastorul" (cu a, nu ă) lui Hermas (101), Demonstratio praedicationis ap. (132), Apol. contra Arianos (215) etc. (De ce nu româneşte, că tot în traducere e?

Un defect mare este, că pe de o parte nu prezintă materialul destul de asimilabil, destul de prelucrat, cum se cere într'o carte de popularizare sau de lectură pentru publicul neteolog, iar pe de alta nu indică în mod sistematic izvoarele informaţiunilor. In prefaţă declară, că a omis aparatul ştiinţific spre a nu face lectura atât de greoaie. (?) Poate şi spre a fi scutit de a trăda în ce măsură e dependent de unii autori apuseni, căci grija de a nu face lectura greoaie o neglijează autorul în folosul celei de a se arăta cât mai doct prin citate şi indicaţii de izvoare în limbi străine, şi în text, nu numai sub linie. Ce e drept, o face numai ici-colo, nu peste tot, în mod sistematic, aşa încât cartea să nu fie pe dea'ntregul doctă, ci numai pe jumătate. Era mai consequent în privinţa metodei de expunere Eusebiu Popovici, a cărui carte rămâne încă multă vreme singurul manual complet de istoria Bisericii creştine, în româneşte. El lăsase cu totul la o parte aparatul ştiinţific. Dădea însă, în schimb, materialul complet prelucrat, uşor asimilabil, cum dă albina mierea din flori, pe când cartea d-lui P. dă pe alocurea grămada de flori însăşi, ca vântul, care le rupe şi le adună numai (v. de ex. Partea II, cap. III, 1-5). Doctrinaritatea excesivă, apoi, face şi ea greoaie lectura pentru neteologi, poate tot atâta (împreună cu citatele din text chiar mai mult), cât şi oropsitul „aparat ştiinţific", care nu făcea nici un rău acolo, sub linie, dar împlinea mult simţita lipsă a orientării publicului cult românesc în domeniul publicaţiunilor actuale de istorie bisericească. Din acestea două puncte de vedere părintele Tiplea de la Academia teologică unită din Cluj, care şi'n domeniul istoriei Bisericii româneşti a realizat ceva mai util, a făcut mai bună ispravă traducând partea ...

gură digestibilă şi în Orient din cartea Mourret-Carreyre, cu aparat ştiinţific.

Limba curgătoare, destul de uşoară, a cărţii, prezentarea proaspătă a multor părţi interesante din izvoare şi a multor rezultate recente ale istoriografiei bisericeşti şi metoda genetică, urmăritoare a cauzelor, sunt calităţi, cari nu-i pot acoperi defectele capitale: de a fi incompletă, unilaterală şi tendenţioasă.

O nouă ediţie, conformă cerinţelor actuale ale limbii şi ştiinţii a manualului lui Eusebiu Popovici, sau elaborarea şi publicarea unuia nou de către Facultăţile noastre de Teologie, ar fi apărare binevenită a publicului nostru cult împotriva [illegible] de încercări de sinteze hibride şi otrăvite, făcute de diletanţi nechemaţi şi puse în slujba destrămării unităţii sufleteşti a neamului.

Diac. Dr. Şt. Lupşa.

ADOLPHE LODS, *Découvertes récentes intéressant l'Ancien Testament*, Paris 1937, pp. 16.

Descoperirile la care s'a ajuns în urma cercetărilor şi săpăturilor arheologice fac astăzi, ca pe baza lor, istoria sfântă a Vechiului Testament să apară drept o parte reală a istoriei generale a omenirii. Din aceste descoperiri şi din cercetările făcute pe baza lor, se vede că istoria biblică este o istorie adevărată, din care se pot lua date precise pentru înţelegerea destinului anumitor popoare, evoluţia artelor, a literaturii şi a ideilor, a obiceiurilor şi a credinţelor lor. Aceste descoperiri uşurează înţelegerea textelor biblice, determinând adeseori schimbarea anumitor concepţiuni care se impuseseră, din lipsa datelor necesare pentru înţelegerea exactă a acestor texte. Acest lucru îl scoate în evidenţă renumitul profesor de la Sorbona şi Facultatea de teologie protestantă din Paris, Adolphe Lods, în studiul publicat sub titlul de mai sus. Autorul este destul de cunoscut, prin lucrările sale, ca specialist asupra limbii şi istoriei poporului ebreu. De aceea studiul de faţă, deşi într'un cadru destul de restrâns, întrucât a format obiectul unei conferinţe, prezintă destulă importanţă, îmbrăţişând în mod clar, toate laturile din care descoperirile arheologice recente pot fi socotite ca reale contribuţii la înmulţirea cunoştinţelor şi înţelegerea Vechiului Testament.

Autorul începe prin a arăta diferenţa dintre condiţiunile în care se iniţia şi se specializa cineva în studiile biblice, acum 50 de ani, când începea el să se pregătească, şi condiţiunile în care se formează specialistul în aceste studii, astăzi. Atunci se admitea aproape în mod curent, că pentru a face faţă în mod onorabil printre specialiştii devotaţi acestor studii, era de ajuns ca cineva să cunoască limbile originale, greaca şi ebraica. Iar dacă putea să mai adaoge la aceasta din urmă, încă o limbă semitică, era mult, căci era în măsură să se folosească în studiile sale şi de comparaţii. Astăzi însă numai cu atât nu se mai poate face faţă, ca specialist. Cine vrea să cunoască în adevăratul înţeles cărţile V. Testament, trebue să cunoască neapărat documentele date la iveală, din ce în ce în cantităţi tot mai mari, de cercetătorii arheologi, care răscolesc cu târnăcoapele pământul Orientului. Intr'adevăr, multe din aceste documente lămuresc pasagii care rămăseseră obscure sau erau greşit înţelese, şi deschid în legătură cu un nume citat în treacăt, perspective nebănuite asupra unei lumi uitate. Autorul întăreşte cu exemple această afirmaţie, scoţând în evidenţă cât au avut de câştigat studiile biblice din descoperirile arheologilor. Astfel în legătură cu povestirea biblică asupra creaţiunii, prin descoperirea marelui poem babilonian asupra creaţiunii, regăsit de George Smith la 1872, în ruinele cetăţii Ninive şi completat cu alte fragmente descoperite în urmă, s'a putut constata o mare asemănare între po-

vestirea biblică şi cea babiloniană. Babilonienii au avut tradiţiuni strâns înrudite cu acelea ale poporului Israel, asupra originei lumii şi umanităţii. Poemul babilonian asupra creaţiunii este puternic, dar de un colorit barbar şi de o concepţiune politeistă şi mitologică. Pe câtă vreme povestirea biblică este dimpotrivă, ordonată, impunătoare şi expresia clasică a suveranităţii lui Dumnezeu unic asupra naturii. Din comparaţia conţinutului acestor două povestiri, se vede că povestirea biblică este transformarea radicală, în spiritul religiunii lui Iahve, a concepţiunii care circula în lumea antică. Povestirea biblică ne scoate în evidenţă înaltele idei religioase ale credincioşilor israeliţi.

Aceeaşi asemănare se vede şi pentru epoca de după creaţiune până la potop, şi după potop. Corespunzător celor 10 patriarhi dinainte de potop, aşa cum sunt arătaţi în Geneză, Babilonienii aveau o serie de 10 regi, cu domnii extraordinar de lungi, în medie cam 43.200 ani pentru fiecare rege. Deasemenea povestirea biblică a potopului a luat, ca şi la creaţiune, un caracter religios cu totul deosebit de poemul babilonian, indepărtând tot ceea ce manifesta o concepţie mitologică şi politeistă. O importanţă deosebită prezintă şi compararea diferitelor legislaţiuni ale popoarelor vechi, descoperite pe la inceputul sec. XX, cu legislaţia poporului Israel. Până la inceputul acestui secol nu exista nici un alt cod oriental vechiu, cu care să poată fi comparate textele de legi, cuprinse în Exod, Levitic, Numeri şi Deuteronom. Descoperindu-se în 1902, de misiunea franceză condusă de Morgan, textul aproape integral al codicelui Hammurabi, apoi in 1920, un important grup de legi asiriene — publicate cu traducerea franceză de P. Scheil— şi un codice hittit, descoperit prin săpăturile lui Winckler, la Boghaz-Keni, aproape de Angora, descifrat şi publicat apoi cu traducerea franceză de asirologul ceh M. Hrozny [sub titlul: *Code hittite provenant de l'Asie Mineure* (vers 1350 av. J. C.), Paris 1922], acest neajuns a fost cu totul inlăturat. Din compararea acestor legislaţiuni, de curând descoperite, cu legislaţia poporului ebreu, se desprinde o primă importantă constatare, anume că cele dintâi nu cuprind nici legi rituale, nici reguli de conduită. Din această deosebire se poate trage, în mod logic, concluziunea că de la sfârşitul mileniului al III-lea, în marile imperii orientale se făcuse distincţiune categorică intre domeniul dreptului de o parte şi domeniul cultului şi al moralei, de altă parte: distincţiune pe care legislatorii israeliţi au şters-o din nou, pentru a arăta prin aceasta că toată viaţa — civilă şi culturală, individuală şi socială — trebue pusă sub o inspiraţiune religioasă. Din asemănarea care priveşte, în deosebi legile civile şi penale, nu se poate trage concluzia că popoarele Asiei, au adoptat codul babilonian al lui Hammurabi, pe măsură ce au înaintat pe scara civilizaţiei, ci mai de grabă că a existat un fond de principii juridice comun întregului Orient civilizat, pe care fiecare naţiune şi le-a adaptat în mod liber stării sale sociale şi spiritului său particular. Aceasta se poate deduce şi din marea deosebire care există intre legislaţia civilă israelită şi codul Hammurabi. Căci pe câtă vreme aceasta reglementează în amănunte comerţul şi industria, organizează băncile, fixează salariile diferitelor corporaţiuni de lucrători, legislaţiunea civilă israelită nu vorbeşte nimic despre aceasta, nu cunoaşte altfel de împrumut decât cel pentru ajutorarea celui sărac, căruia nu i se va lua dobândă, în general este mult mai simplă, mai primitivă şi mai apropiată obiceiului nomazilor, de şi întocmită mai târziu decât codul Hammurabi. Aceasta arată că la întocmirea ei s'a ţinut seama de desvoltarea poporului căruia îi era destinată, fără să se copieze dispoziţiile mult mai avansate ale codicelui Hammurabi. Acelaşi lucru se observă şi in clasificarea delictelor şi aplicarea pedepselor.

Autorul arată apoi importanța informațiilor pe care le avem în urma săpăturilor, în deosebi de la Ras Chamra, pentru ilustrarea sau completarea scurtelor indicațiuni ale tradițiunii ebraice referitoare la instalarea triburilor în Canaan; (p. 6-9), rezultatul săpăturilor de la Ierichon, Bethel, Ierusalim, Bet-Șean etc., care confirmă precizia datelor biblice (p. 9-10), săpăturile din Samaria, care pun în lumină epoca celor mai puternici suverani ai regatului Israel, Omri și Ahab. (p. 10-12), documentele arheologice și epigrafice care completează informațiile Bibliei asupra istoriei lui Israel în epoca marilor cuceriri asiriene. Prezintă deosebită importanță cronica regelui babilonean Nabopolassar, tatăl lui Nabucodonosor, descoperită în 1923 de M. Gadd, pentrucă informează an cu an decăderea imperului asirian. De aci se vede că Ninive a fost ocupată și distrusă la 612, iar nu la 606, cum se credea și că după căderea ei a mai rezistat câțiva ani în mic Stat asirian, redus mereu prin atacurile Mazilor și Babilonenilor, cu tot ajutorul pe care i-l acorda acum Egiptul. Tot de aci se vede că Josias, regele lui Iuda, s'a opus faraonului Neco, nu pentru că înțelegea să fie apărător credincios al drepturilor suzeranului său, regele Asur, împotriva unui năvălitor, așa cum se credea în mod general, ci ca să apere, împotriva aliatului suzeranului său, independența de fapt de care regatul lui Iuda se bucura dela slăbirea treptată a Asiriei. Autorul menționează și alte documente descoperite, însoțindu-le de observațiuni personale ceea ce dă studiului deosebită importanță.

Iorgu D. Ivan

COSTĂCHESCU MIHAI, *Despre un episcop omorît în Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare.—Despre mitropolitul Teoctist.* Extras din *Anuarul Liceului Național din Iași, 1935—1936*, Iași 1937, 20 pp.

Aceste știri sunt scoase dintr'un uric al lui Ștefăniță Vodă, din 29 Ianuarie 1522, aflat la Arhivele Statului din București. Autorul, după ce publică textul slav al documentului și traducerea lui românească (pp. 4—8), înfățișează lucrurile noi descoperite de acest uric și încearcă să lămurească apoi, care sunt părțile de moșie vândute de nepoții lui Petru Oarță mitropolitului Sucevei chir Teoctist. Astfel, în uric scrie că Domnul, „văzând a lor de bună voe tocmeală și deplină plată și bună danie", întărește mitropolitului chir Teoctist prisaca, unde au fost în vechime o mânăstire și cu poenița, cu jumătate din satul Orțești etc. La arătarea hotarului satului Orțești, se însemnă poiana din drumul ce merge de la Baia către Neamț și care a fost luată de Ștefan Voevod din hotarul Orțeștilor *„pentru moartea unui episcop latin ce au fost ucis în această poiană"*. Această poiană Domnul o dăruiește acum mitropolitului Teoctist, care la rândul lui o face danie mânăstirii Neamț, cu toată partea de cumpărătură, precum reiese dintr'un document cu data de 16 Ianuarie 7036 (1528).

In legătură cu știrea despre mitropolitul Teoctist, cuprinsă în acest uric, d. Costăchescu cercetează pe scurt și datele privitoare la șirul mitropoliților Sucevei de la începutul veac. XVI. Dar din felul cum îngrămădește știrile și amestecă anii de păstorie se pare că nu este nici d-sa pe deplin lămurit asupra acestui lucru. Studiile folosite în note, mai degrabă încurcă decât lămuresc pe cititor. Așa bunăoară respingând părerea preotului profesor Niculae M. Popescu, care în studiul său *Gheorghe-David mitropolitul Moldovei* (rev. *Bis. Ort. Rom.*, an LIV (1936), pp. 1—13), a dovedit că mitropolitul David este aceiași persoană cu mitropolitul Gheorghe al Moldovei († 1508 April), d. C. rămâne tot la credința unora că David este un mitropolit strein refugiat în Moldova. Susține apoi că mitropolitul Gheorghe, urmașul lui Teoctist I († 1477), a murit în anul 7019 (1511), de

şi Teoctist al II „păstoreşte... încă din 1508 până în 1528 Ianuarie 15", cum reiese din cronica lui Macarie. Iar ca să impace această nepotrivire, d. C. crede că „mitropolitul Gheorghe, mort în 1511, se retrăsese din scaun încă din 1508 Iunie" (p. 14, n. 1). Credem că cetitorul vede insuşi de partea cui este dreptatea.

Cât priveşte pe episcopul latin ucis în poiana din hotarul Orţeştilor, d. C crede că este vorba de dominicanul ungur Thomas Batcha de Zagradino (?) numit la 20 Septemvrie 1497 în scaunul de la Baia, şi care, după moartea lui intâmplată curând după 23 Fevruarie 1503, a avut urmaş pe Antonius de Thaucz notar al lui Ştefan cel Mare, şi apoi pe Marinowski.

La cele spuse de d. C. despre acest episcop latin, ne îngăduim să mai adăogăm şi noi câteva ştiri, descoperite în împrejurările următoare:

Acum doi ani, când lucram în arhiva oraşului Lwów, d. director Al. Czolowski mi-a dat să folosesc o fasciculă dintr'un studiu al lui R. Loenertz intitulat: *Les missions dominicaines en Orient et la Societe des Freres Peregrinants pour le Christ.* (Cap. IV: *La Societe des Freres Peregrinants et les couvents dominicains de Ruthenie et de Moldo-Valachie),* şi care a apărut, din câte ştiu, nu de mult, în *Archivum Fratrum Praedicatorum.* In însemnările scoase atunci de mine găsesc şi aceste două documente (publicate la pp. 45-7) unul din 1477, iar altul din 1494, privitoare la „Thoma Batka de Segedino" şi pe care le reproducem, întrucât ele întregesc datele cunoscute de d. C. despre acest episcop.

1477. „Frater Thomas Batka de Zeghedino conventus Pestiensis habet licentiam quando cumque voluerit vel fuerit requisitus exire et stare in obsequio regis vel dominorum etiam quando vadunt contra Turchos et morari cum honestis personis et servire in missis, audientia confessionum et in administratione sacramentorum et tempore quadragesime et adventus et aliis huiusmodi potest praedicare cum socio ubi provincialis vel alius prelatus voluerit et potest recipere elemosinas et bis in anno confiteri et nullus inferior etc. quamdiu honeste vixerit". Datum Rome X septembris *(Arch. O. P.,* IV-3, f. 113 v, *Hungaria).*

1494. „Frater Thomas Batka de Zegedino conventus Pestiensis fit prior conventus Sancti Nicolai in terra Vocsce (?) et vicarius substitutus magistri Vincentii in contrata Magne Valachie excepta contrata Moldavie". Die 19 eiusdem [Aprilis] *(Arch. O. P., IV-II,* f. 179 r, *Soc. Terre Peregrinantium).*

Afară de aceasta ar mai fi de spus că documentul publicat acum de d. C. a fost relevat de episcopul Melhisedec încă din anul 1883, în lucrarea sa *Papismul şi starea actuală a Bisericei ortodoxe în Regatul României,* p. 21. (Extras din revista *Biserica Ortodoxă Română,* an VII (1883). Iar despre episcopul Toma Batcha s'a ocupat şi C. Auner în articolul său *Episcopia de Baia,* apărut în *Revista Catolică,* IV (1915), p. 125.

Diac. Gh. I. Moisescu.

NOTE BIBLIOGRAFICE

LUCRĂRI CU CARACTER GENERAL

1. CĂLUGĂR DUMITRU, Diacon, *Sfinţi şi părinţi ai Bisericii*. Tipografiei Arhidiecezane, 1936, 81 pp., Preţul 20 lei.

Rostul chipurilor de sfinţi şi părinţi ai Bisericii publicate in... mai sus, ni-o explică părintele diacon D. Călugăr in cele câteva cu... scrise, cu care-şi prefaţează lucrarea. Autorul doreşte ca prin pilda vie... eroi ai creştinătăţii să sădească in tineretul de la sate şi oraşe imbol... urma. Doreşte incă să inlocuiască literatura senzaţională a vremii, care ... sufletele tinerilor, cu o altă literatură sănătoasă. Şi putem spune, fără inc... că cele câteva figuri zugrăvite in lucrare infăptueşte gândurile autorului.

Broşura incepe prin infăţişarea vieţii celui dintâiu mucenic creştin, păr... mucenicilor, sf. arhidiacon Ştefan. Continuă apoi cu vieţile sfinţilor: Gheorghe, Constantin şi Elena, Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz şi Ioan Gură de Aur. Broşura se inchee cu câteva chipuri din istoria Bisericii române: mitropolitul Varlaam, mitropolitul Veniamin Costache şi mitropolitul Andrei Şaguna. N'ar fi fost rău dacă nu lipsea mitropolitul Ştefan şi mai ales figura luminoasă a lui Grigorie Dascălul, mitropolitul Ungro-Vlahiei.

Dacă ni s'ar ingădui, am avea următoarea observaţie de făcut: cuprinsul lucrării nu corespunde exact titlului ei. Cine ar citi numai titlul lucrării, ar conchide că in ea ni se prezintă numai sfinţi şi părinţi bisericeşti. Lucrarea insă desminte titlul, pentru că găsim in ea şi figurile glorioase ale mitropoliţilor români pomeniţi mai sus. Şi este cunoscut de toată lumea că hotarul părinţilor bisericeşti se intinde până la o anumită dată, iar acest titlu se aplică numai anumitor scriitori bisericeşti.

Această observaţie nu scade insă valoarea cărţii. Noi am insemnat-o pentru ca să nu producă neinţelegere in mintea unora dintre cetitori, dând titlul de părinte unor mitropoliţi români, in timp ce este refuzat unui scriitor ca sf. Simion Noul Teolog.

D. F.

2. COSTICI LIUB(OMIR) N., Preot, Религија и духовно јединство Југословена *(Religia şi unitatea duhovnicească a Jugoslavilor)*, revista Православље, nr 6-7 (1937).

In Jugoslavia datorită numai religiunii s'a făcut unitatea duhovnicească a cetăţenilor. Biserica ortodoxă i-a scăpat pe Sârbi din „robia turcească", iar mai târziu a luptat pentru unitatea Jugoslaviei ca simbol al puterii naţionale şi al măreţiei ei

V. D.

3. GHEORGHIU V. Dr., *Problema calendarului*, revista *Candela*, anul XLVII (1936), pp. 4-16.

Studiul acesta este traducerea românească a referatului in limba germană, prezentat primului congres de teologie ortodoxă ţinut la Atena, in Noemvrie 1936. Studiul cuprinde două părţi: 1. problema calendarului in orientul creştin şi

...nea calendarului in occident. In orientul creştin predomină până in prezent calendarul „Iulian", iar in occident calendarul „Gregorian". Intemeindu-se pe date ... autorul arată care sunt defectele fiecăruia dintre aceste două sisteme ... ice. Cu mai mari defecte se infăţişează sistemul calendaristic „Gregorian" ... icină in occident s'a născut o mişcare pentru reformarea din temelie ... m. Autorul critică reforma calendaristică preconizată de Societatea Na... ... altele şi pentru motivul că prin această reformă ar urma să se aşeze ... Paştelor la o dată fixă. Acest lucru se impotriveşte regulei de veacuri ... Biserică, regulei potrivit căreia data Paştelor se fixează de Biserică ... e an. Reforma calendaristică făcută de Biserica ortodoxă română, pri... calendarului Iulian, „este cea mai bună dintre toate reformele calendaristice ... ri s'au facut cândva". Cu bună dreptate deci, autorul recomandă ... ormă nu numai creştinilor răsăriteni ci şi celor apuseni. *G. C.*

IANKIEV, P. D., Iconom, **Миръ въ душитѣ — миръ въ свѣта** *(Pace ... ele — pace in lume)*, revista **Пастирско Дѣло, nr. 1-3 (1938)**.

Inainte de a fi pace in viaţa socială, este nevoe ca ea să existe in sufletele oamenilor, fiindcă pacea din lume este in strânsă legătură cu pacea din sufletul omului singuratec şi din indemnul lui purcede.

Omul poate trăi in pace şi linişte, bucurându-se de rodul muncii sale, numai când are pace in sufletul său. Când insă aceasta lipseste şi in locul ei sunt nemulţumiri, patimi puternice, ură şi lăcomie, el este nemulţumit şi in frământare necontenită, văzând atâta neinţelegere intre credincioşi.

Dar pacea binefăcătoare in sufletul omului şi de aici in societate nu poate fi creiată de nicio cultură omenească sau doctrină filosofică, pentrucă ele nu aduc pace pentru suflete şi nu pun in ea balsamul ceresc al iubirii şi al milei. Adevărurile evanghelice, singurele intre toate invăţăturile filosofice şi religioase, aduc alinarea sfântă pentru pacea din suflet şi din lume, fiindcă sunt invăţătura unei iubiri care trece peste graniţele etnografice şi politice şi arată binele personal şi obştesc in sufletele oamenilor, intemeind adevărul dumnezeesc şi impărăţia Domnului pe pământ.

Dar dacă astăzi lipseşte pacea din familii, societate şi dintre popoare şi dacă icoana unui nou răsboiu mai grozav decât cele de până acum, ne stă in faţă, acestea se datoresc unei singure pricini: in sufletele oamenilor de astăzi nu locueşte pacea lui Hristos şi că lumea e moartă pentru El, dar vie pentru păcat şi satana. *N. M. N.*

5. IANSOV MIHAIL, **Валаамскіе старцы** *(Călugării din mănăstirea Valaam)* Berlin, Edit. „За церковъ", 1938, 98 pp.

Un imn de slavă adus lui Dumnezeu de călugării de la Valaam este viaţa lor pe care-o trăesc „după voinţa Lui". *V. D.*

6. IOAN GURĂ-DE-AUR, SF., *Tălmăciri alese de Al. Lascarov-Moldovanu*, Bucureşti 1938, Tip. „Cugetarea", 211 pp. Preţul 30 lei.

Râvna d. Al. Lascarov-Moldovanu pentru Biserică şi pentru intărirea sufletească a credincioşilor nu poate fi preţuită in deajuns astăzi. Sântem prea aproape de toată strădania şi munca sa pentru a o judeca in adevărata ei valoare. Spunând acestea nu ne gândim numai la literatura sa, care este prin esenţă creştină şi la acele vieţi de sfinţi prelucrate de Domnia sa, ci şi la activitatea

de fiece zi pe care o dărueşte neprecupeţit parohienilor şi bisericii Sfintei Ecaterina, venind intru ajutor preotului slujitor de la această biserică.

O frântură a râvnei sale este şi lucrarea pe care încercăm să o aducem la cunoştinţa cetitorilor acestei reviste. D. Lascarov-Moldovanu a înţeles frumuseţa neasemuită şi gândirea adâncă a scrisului părinţilor Bisericii. De aceia a dat într'o ediţie populară, eftină, câteva perle din gândirea părintelui numit de toată creştinătatea „Gură-de-Aur". Negreşit, Domnia sa nu s'a condus de textul original pentru tălmăcirile sale. O vină nu-i va găsi nimeni din aceasta, ci din potrivă tălmăcirea sa va putea fi o mustrare adusă tuturor acelora cari pot folosi textul grec şi nu încearcă să dea în româneşte comorile de gândire patristică, înaintaşii noştri traduceau, tipăreau şi împărţeau în dar. Mă gândesc la marele ierarh şi nepreţuitul traducător Grigore Dascălul, de care s'ar bucura ceata sfinţilor dacă l-am adăuga lor. D. Lascarov-Moldovanu, cu mijloacele ce are, a tipărit pe proprie cheltuială, tălmăcirile sale. N'ar fi fost rău dacă ar fi însemnat la sfârşitul fiecărei bucăţi locul de unde a fost luată.

Noi dorim tălmăcirii sale toată buna primire şi să dea Dumnezeu ca prin ea să se sădească în sufletele creştinilor dorul cetirii scrierilor sfinţilor Părinţi, de care se simte atâta trebuinţă. *D. F.*

7. IORDACHE TEODOR, Preot, *Rătăcirea*, piesă de teatru în trei acte, Tulcea, Tipografia „Curierul Tulcei", 1937, pp. 60. Preţul lei 30.

Cleric cu preocupări literare, autorul scrie această piesă pentru buna îndrumare a sătenilor pe care frământările politice îi îndepărtează de la munca lor cuminte. Părăsirea obiceiurilor străbune, stricarea graiului strămoşesc, ura şi certurile nesfârşite, sentimentul de răsvrătire, iată relele şi primejdiile care veneau totdeauna pe urma propagandei politice la sate. Prin această piesă, care poate fi lesne jucată cu prilejul şezătorilor şi serbărilor culturale la sate, autorul combate asemenea rele şi primejdii, arătând tot odată că numai preotul şi învăţătorul pot chezăşui pacea şi liniştea sufletească a sătenilor. *G. C.*

8. MIHAILOVICI PAUL, Preot, *Fapte trecute şi basarabeni uitaţi, 1799-1918*. Chişinău 1938, 80 pp.

Sunt o seamă de scrisori, 38 la număr, găsite prin arhivele particulare şi hârtiile casei arhiereşti din Chişinău. Ele descoperă ştiri preţioase din viaţa bisericească a Basarabiei, zbuciumul celui dintâiu arhiepiscop Gavriil Bănulescu în aşezarea şi buna chivernisire a eparhiei rupte din trupul Moldovei la 1812, precum şi unele legături frăţeşti între mitropoliţii de la Iaşi şi cei de peste Prut. Toate la un loc vădesc frânturi din viaţa de românism care n'a încetat în tot cursul celor 106 ani de robie streină. Este un prinos de laudă închinat cu smerenie de autor tuturor celor ce au luptat şi au păstrat limba şi obiceiurile străbune în Moldova dintre Prut şi Nistru. *G. I. M.*

9. POPESCU NAE, Preotul, *Colinde şi icoane*, revista *Artă şi tehnică grafică*. caetul 2, Dec. 1937, pp. 5-8.

Autorul ajunge la încredinţarea că icoanele şi zugrăvelile de biserică trebuesc adăogate la izvoarele de inspiraţie folosite de poetul-ţăran necărturar, în întocmirea colindelor. *G. I. M.*

10. SCRIBAN IULIU Arhim., *Datoria preotului către limba bisericească*, Sibiu 1938, 31 pp. Preţul lei 12.

Studiul acesta a apărut în colecţia intitulată *Biblioteca Bunului Păstor* de sub

îngrijirea ostenitorilor *Revistei Teologice* din Sibiu. Autorul a sprijinit cu o neobosită stăruinţă mişcarea teologică de la Sibiu, făcând parte chiar de la început, din 1907, din grupul colaboratorilor *Revistei Teologice*.

Râvna autorului pentru apărarea graiului strămoşesc şi pentru păstrarea limbii bisericeşti curate, este bine cunoscută. Ştim că nu incape în 30 pagini ceea ce autorul a putut şi poate scrie cu privire la acest subiect, care n'a format numai o preocupare scriitoricească a sa, ci şi o îndeletnicire de seamă a întregii sale vieţi de luptă şi propovăduire. Putem spune, totuşi, că în această broşură găsim în rezumat toate îndemnurile calde şi înfruntările drepte pe care de atâtea ori autorul le-a rostit pentru apărarea limbii bisericeşti. G. C.

11. SMELOR IVAN, Старыи Валаамъ *(Vechea mănăstire Valaam)*. Vladimirova 1938, pp. 160.

O pagină plină de mireasmă duhovnicească asupra vestitei mănăstiri Valaam din Finlanda şi a vieţii pe care o duc călugării acolo „în numele Domnului". *V. D.*

12. TRUŞNOVICI RUDOLF, Стара и нова Русиjа *(Rusia veche şi cea nouă)*, Skoplie 1937.

Autorul este un bun cunoscător al situaţiei din Rusia de la 1917 până în 1934. A trăit în vâltoarea revoluţiei luptând în armatele generalilor albi Cornilov, Alexeiev, Denikin, Cutiepov şi Wranghel, apoi ca medic a cunoscut starea socială din Rusia pe care-o descrie cu un realism impresionant. *V. D.*

TEOLOGIA EXEGETICĂ

13. GHIAUROV HR., Евангелие отъ Марка *(Evanghelia după Marcu)*, în *Anuarul Facultăţii de teologie din Sofia*, tom. XIV (1936), pp. 1-76.

Acest studiu cuprinde pe scurt toate problemele ce se pun în legătură cu Evanghelia după Marcu. După ce ii înfăţişează viaţa folosind datele din sf. Scriptură şi din Tradiţiune, autorul se ocupă de mărturiile vechi despre această evanghelie, de cuprinsul, natura şi scopul ei. Se arată apoi, pe temeiul dovezilor interne şi externe, locul, limba, motivul şi scopul scrierii evangheliei sale, precum şi cine au fost cetitorii cărora a fost adresată.

Sprijinindu-se pe numeroase lucrări, atât ale scriitorilor vechi, cât şi ale celor moderni, autorul a izbutit în bună parte să închege din bogăţia datelor o lucrare bună şi de folos pentru Introducerea în Noul Testament. *S. S.*

14. GLUBOKOVSKI N. N., Посланіе къ Евреямъ и историческое преданіе о немъ *(Epistola către Evrei şi tradiţia istorică despre ea)*, în *Anuarul Facultăţii de Teologie din Sofia*, tom. XIV (1936-1937), pp. 1-62.

Cea din urmă lucrare a renumitului teolog rus, decedat în primăvara trecută, îmbrăţişează Epistola către Ebrei.

Origina apostolică a acestei epistole este foarte discutată de criticii protestanţi. Tradiţia istorică, prin lipsa unei precizări suficiente, lasă loc mai multor păreri şi în critica istorică contemporană. Critica negativă protestantă tăgădueşte aproape în unanimitate că autorul Epistolei către Ebrei ar fi sf. ap. Pavel, pe când unii scriitori catolici o socotesc numai o redactare literară a unui alt autor.

Atitudinea acestora față de problema autorului Epistolei către Ebrei contrazice însă tradiția Bisericii, care nu a primit nimic în canonul ei fără a-i cunoaște și indica autorul, hotărînd astfel principiul canonicității scrierilor N. Testament pe temeiul originii lor apostolice.

Urmând acelaşi principiu Epistola către Ebrei a fost chiar de la început recunoscută în Răsărit drept o scriere autentică a sf. Pavel. Aşa dar pornind de aici prof. Glubokovski, în lucrarea de față, stabileşte şi analizează critic şi obiectiv mărturiile istorice din Răsărit şi Apus despre origina paulină a acestei epistole.

In Răsărit, părerea dominantă este că autorul Epistolei către Ebrei trebue socotit sf. Pavel, prin care i s'a asigurat o situație egală, ca un document apostolic, în canonul N. Testament.

În Apus, predilecția arătată acestei scrieri de ereticii și sectanții tuturor timpurilor, a făcut ca Biserica occidentală să șovăiască în precizarea autorului, dar fără să nege vreodată că autorul ei ar fi sf. Pavel. Mai târziu însă părerea generală a Bisericii orientale a fost adoptată și de Biserica occidentală. Consensul deplin al scriitorilor aparținând celor două Biserici, dovedește, că ei exprimau nu o părere subiectivă ci părerea întregei Biserici creștine, bazată pe toată tradiția veche.

S. S.

15. POPESCU HARALAMBIE, Pr. icon. stavr., *Iisus Hristos, Sf[intele] Evanghelii într'una; cu orânduirea materii în ordinea faptelor.* Editura *Pace*, Bucureşti 1937 pp. 322 Prețul 120 lei.

Ținta urmărită de autor în această lucrare este de a face „o înlănțuire succesivă a faptelor înscrise în Evanghelii". Aşa cum se înfățişează, cartea părintelui H. P. are menirea ca să uşureze cetirea cuvântului dumnezeesc și să înlesnească cetitorului cunoașterea treptată și la un loc a vieții și învățăturii Mântuitorului Hristos, aşa cum ea reiese din mărturiile celor patru sfinți evanghelişti. Este lucru de folos şi cu bun rost duhovnicesc, mai ales pentru şcolari. Autorul s'a străduit să dea Cuvântul sfintelor Evanghelii pe graiu de înțeles. Ferindu-se de orice lămuriri în josul paginei, care ar fi îngreuiat textul și ar fi abătut pe cetitor de la înşiruirea urmărită, a putut să păstreze firul neîntrerupt al povestirii faptelor.

Cartea cuprinde „100 imagini" lucrate de Alex. Drăgoiu, și este cinstită de o prea frumoasă prefață a P. S. Arhiereu Irineu Mihălcescu-Târgovişteanu vicarul Patriarhiei Române. Arătând folosul unei asemenea lucrări și lăudând munca autorului P. S. S. descoperă și meritele deosebite ale acestei cărți spunând: Părintele H. Popescu „face ceia ce au făcut mulți alții mai înainte, atât în Biserica creştină ecumenică precum și în Biserica noastră română ortodoxă. Dar ceiace face sfinția sa este ceva nou, și de o valoare superioară, față de ceiace s'a făcut până acum la noi în țară. Acest novum sunt numeroasele și frumoasele ilustrațiuni de care este însoțit textul".

Cartea este încheiată de o scară cu arătarea cuprinsului sinoptic al sfintelor evanghelii și de o hartă înfățişând Palestina pe timpul Domnului Iisus Hristos.

G. I. M.

TEOLOGIA ISTORICĂ

16. AMANTOS C., Νεόφυτος Βάμβας *(Neofit Vamvas)*, revista Ἑλληνικά, anul VII (1934), pp. 51-62.

Nicolae Vamvas s'a născut în Hios pe la 1770, iar mai târziu intrând în călugărie s'a numit Neofit. Pe vremea voevodului Constantin Hangerli (1797-1799

a venit in Țara Romanească spre a fi dascăl al copiilor lui. După scoaterea din domnie a lui Vodă Hangerli, Neofit s'a intors la Constantinopol, de unde plecase, și alături de dascălul său Dorotei Proïos a lucrat la alcătuirea lexiconului limbii grecești, numit Κιβωτόν. Aici insă n'a stat mult, căci in 1804 a plecat la Paris unde a cunoscut pe Corai, și impreună cu el a ascultat lecțiile filozofului Thurot și ale chimistului Thenard. In Paris Neofit Vamvas a scris o *Retorică*, dar care a apărut abia in 1813, retipărindu-se apoi in 1841 și 1856. Către sfârșitul anului 1811 el a părăsit Parisul și s'a inapoiat in Hios, unde a luat conducerea școlii grecești, după retragerea lui Atanasie Parios. In vremea cât a condus școala, a alcătuit și o *Gramatică* a limbii grecești, care s'a tipărit in tipografia școlii din Hios la anul 1821. După această dată izbucnind revoluția eteriștilor, el a colindat prin mai multe orașe grecești. Astfel intre anii 1823-1827 il găsim ca dascăl in Chefalonia, iar intre anii 1828-1833 in Cherchira. Atât cât mijloacele l-au ajutat el a incercat să mai tipărească in acest răstimp și câteva cărți.

In anul 1837 infiintându-se universitatea din Atena, Neofit Vamvas a fost chemat ca dascăl de filosofie. După 17 ani de muncă trudnică, in August 1854 el s'a retras din slujba dăscăliei universitare. Fiind răpus de boală și de bătrânețe n'a mai trăit insă decât până la 9 Ianuarie 1855, când a inchis ochii pentru vecie in vârstă de 85 ani.

G. I. M.

17. BALANOS, D. S., Ἱστορία της Θεολογικῆς Σχολῆς *(Istoria Facultății de Teologie)*. Fasc. I din Ἑκατονταετηρίς *(Centenar) 1837-1937*, Atena 1937, pp. 62 + VIII planșe.

Împlinindu-se o sută de ani de la infiinţarea Universității din Atena, senatul universitar a hotărit, anul trecut, să se publice istoria tuturor Facultăților de la acea Universitate. Prima fasciculă apărută cuprinde istoria Facultății de teologie în acest răstimp (1837—1937).

Prin decretul din 14 Aprilie 1837 s'a infiinţat la Atena Universitatea, care avea patru Facultăți: a) teologia, b) științele generale (filosofia, filologia, matematicele, științele naturale), c) medicina și d) dreptul. La Facultatea de teologie au fost numiți la inceput numai trei profesori. Cu timpul insă numărul lor s'a inmulțit, astfel că in vreme de o sută de ani au funcționat 33 profesori. Dintre aceștia 11 au fost rectori ai Universității.

După ce face pe scurt biografia fiecărui profesor, și amintește pe conferențiarii, care au fost numiți in decursul celor o sută de ani, autorul examinează in linii generale activitatea intregului corp profesoral. Mânați de dragostea de știință și de datorie, profesorii de la Teologie au desfășurat, mai ales în ultima vreme, atât de la catedră cât și prin scrieri, o activitate care cinstește Universitatea din Atena. Nu de multă vreme d. K. Th. Demaras scria (în Πειθαρχία, 14 Septemvrie 1930): „dacă progresul unei preocupațiuni spirituale se vădește prin inflorirea literaturii ei, știința vie, prin excelență, astăzi in Grecia este teologia. Facultatea noastră de teologie este un laborator neobosit de studii și lucrări, dintre care multe, pentru importanța și valoarea lor, depășesc limitele prelegerilor academice" (p. 24).

În continuare autorul vorbește despre activitatea pe care profesorii au desfășurat-o in străinătate, luând parte în mod activ la diferite congrese internaționale. În Grecia deasemenea au lucrat neincetat in diferite asociațiuni culturale, rostind conferințe, ori făcând cunoscute părerile lor prin publicațiuni. În felul acesta profesorii de la Atena au reușit să ocupe un loc de frunte in lumea științifică. În prezent Academia greacă are in sânul ei patru membri dintre profesorii Facultății de teologie.

După ce vorbeşte despre studenţi, frecventarea cursurilor, titlurile acordate de Facultate, bibliotecă, donatori şi binefăcători, autorul examinează activitatea consiliului profesoral, care pe lângă chestiunile ce privesc bunul mers al Facultăţii, a avut deseori prilejul să-şi spună cuvântul şi asupra problemelor bisericeşti. In Grecia nu s'au luat niciodată de către Stat sau sf. Sinod hotăriri importante care privesc Biserica, fără să se ceară şi părerea Facultăţii de teologie. În 1872, spre ex., Ministerul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor a cerut Facultăţii să se pronunţe dacă mitropolitul Atenei de atunci avea dreptate să oprească folosirea anaglifelor ca ornamente in biserică. Facultatea s'a pronunţat impotriva mitropolitului. În 1875 consiliul profesoral a luat în discuţiune adresa Ministerului prin care se cerea avizul Facultăţii cu privire la primirea romano-catolicilor in Biserica ortodoxă. Facultatea şi-a insuşit părerea patriarhului ecumenic, care prin scrisoarea adresată mitropolitului Atenei şi trimisă oficial prin Minister la Facultate, preciza că romano-catolicii pot fi primiţi in sânul Bisericii noastre prin ungerea cu sf. mir, *din motive de iconomie*, nefiind necesar un nou botez. Sf. Sinod al Bisericii greceşti s'a adresat in 1877 Facultăţii de teologie cerându-i să se pronunţe dacă, după sf. Scriptură, omul este compus din două părţi sau din trei cum susţinea Ap. Macrachis. Facultatea s'a pronunţat împotriva lui Macrachis. În anul 1903, tot prin Ministerul Instrucţiunii publice şi al Cultelor, sf. Sinod trimete în copie, Facultăţii, adresa patriarhului ecumenic prin care se cere părerea Bisericii greceşti in privinţa unirii Bisericilor, schimbării calendarului, etc. Dintre cele mai recente hotăriri ale consiliului profesoral, amintim pe cea privitoare la masonism din 1933, şi cea privitoare la stilism din acelaşi an. De notat că în 1936 Ministerul a cerut părerea Facultăţii asupra proiectelor de legi pe care le prepara sf. Sinod.

Pentru două pricini am amintit aci aceste fapte: întâiu, ca să se vadă care a fost şi este rolul Facultăţii de teologie în Biserica grecească, şi în al doilea rând ca să se înţeleagă cât de strânsă este colaborarea dintre Biserică, Stat şi Facultatea de teologie in Grecia.

Mai departe autorul se ocupă de importanţa Facultăţii de teologie, încheindu-şi lucrarea printr'un catalog, in care sunt cuprinse cele mai de seamă scrieri teologice ale profesorilor de la Atena. În cele opt planşe se înfăţişează chipurile profesorilor. *I. M.*

18. BARDY GUSTAVE: *La Culture latine dans l'Orient chrétien au IV-e siècle*, revista *Irenikon*, tome XIV, nr. 4-5, 1937, pp. 313-338.

In articolul apărut în revista *Irenikon*, şi înfăţişat de noi in numărul trecut al acestei reviste [1], Gustave Bardy arată, cu o obiectivitate rară in rom. catolicism, că pentru teologia creştină in general, a fost o mare pagubă inlocuirea limbii greceşti prin cea latinească, în biserica apuseană; iar inlocuirea ei a fost fapta unor papi africani, fără vreo inclinare deosebită in ale ştiinţei dumnezeeşti.

Articolul de faţă duce mai departe firul cercetărilor cu acelaşi spirit ştiinţific. El incepe prin constatarea că: „Elenismul făcuse devreme cucerirea intelectuală a Apusului: timp de veacuri, greaca rămase limba folosită in chip universal in tot bazinul Mediteranei..." (p. 313). Şi totuşi a trebuit să piardă locul in folosul limbii latine. Bardy reface acest proces istoric; mai mult, el vrea

1. v. *Biserica Ortodoxă română*, anul LV, nr. 7-10, Iulie-Octombrie 1937, la note bibliografice pp. 565-568: Bardy Gustave, *La latinisation de l'Église d'Occident*, extras din *Irenikon*, t. XIV (1937), 39 p.

să arate cum şi în ce măsură s'a infiltrat cultura apuseană în Răsărit. E tot atât de interesant pentru noi, ca şi pentru confesiunea romano-catolică. Cu aceasta îşi află îndreptăţire şi notiţa de faţă.

Ţinuturile elenizate sunt cucerite de armata romană; limba oficială şi aceea a armatelor de ocupaţie, se înţelege că era cea latină. Un număr bun de cuvinte de origină latinească pătrunde în limba grecească: sunt termeni militari, juridici, financiari, comerciali; ba chiar în Evanghelii s'au strecurat câteva. Aceasta, însă, poate constitui o dovadă că limba latină a fost cândva folosită de popoarele de limbă grecească, aşa cum s'a întâmplat cu cea grecească în Apus? Răspunsul negativ poate fi dat de la început fără ezitare. Cele ce urmează o dovedesc.

Celebra inscripţie de la Arykanda (312) o petiţie a locuitorilor Lydiei şi Pamfiliei adresată împăraţilor romani pentru a se ridica edictul de toleranţă dat creştinilor de Galeriu, e reprodusă de Eusebiu în greceşte. Iar traducerea e oficială şi e făcută spre folosul Răsăritenilor, care nu cunoşteau limba latină (p. 314).

Exemplele de ordine de ale stăpânirii care erau date în greceşte sunt numeroase; ele lămuresc în parte de ce limba latină nu s'a răspândit, aşa cum s'ar fi crezut. Bardy arată că papyrus-urile, foarte rare în latineşte faţă de numărul celor greceşti, dovedesc acelaşi lucru, în ce priveşte actele autorităţilor sau operile laice.

Cât priveşte pe diferiţii scriitori bisericeşti, autorul constată aceeaşi stare: faimosul Lactanţiu, „Cicero creştin" nu găseşte, în Nicomedia, destui învăţăcei, din învăţătura cărora să-şi câştige existenţa [1]. Cazul lui Eusebiu al Cesareei este şi mai izbitor. S'a spus că „descoperirile învăţaţilor de acum n'au adăogat cam nimic la lista operilor cunoscute şi citate de Eusebiu. Dar cunoştinţele istoricului se opresc exact la limitele literaturii în limba grecească..." (p. 317).

Sunt câteva excepţii printre Răsăriteni: sfântul Atanasie, de pildă, e silit să-şi procure tot felul de documente oficiale, în lupta uriaşă pe care a dus-o pentru biruinţa ortodoxiei; aceasta l-a obligat să înveţe el însuşi latineşte pentru a-şi traduce adeseori singur dovezile. Evagriu din Antiochia, care trăeşte vreo doisprezece ani între Apuseni, cunoştea aşa de bine limba acestora, încât „traducerea vieţii sfântului Antonie de sfântul Atanasie, făcută de el, rămâne un monument al cunoştinţei sale de latineşte (p. 319). I se atribuesc şi lui Sofronie prietenul fericitului Ieronim, câteva traduceri din latineşte în greceşte şi cu mai puţină siguranţă şi sfântului Epifanie. Printre Răsăritenii cari ştiau latineşte trebue să numim şi pe aceia dintre ei, care erau episcopi în Apus ca Fotin şi Germinius din Sirmium, Auxenţiu din Milan, Valeriu al Hiponei şi mulţi alţii, pe care Bardy îi arată cu mici notiţe biografice (pp. 320—23).

Iată de ce nu e de mirare că cei mai străluciţi creştini din Răsărit, ai veacului al IV-lea, nu cunosc limba latină. E cazul sfinţilor Părinţi Capadocieni, al sfântului Ioan Gură de Aur, ba chiar şi al lui Apolinaire din Laodiceea, retor, poet şi poliglot (p. 323—326). Acelaşi lucru se poate spune despre Palestina şi Egipt; limba latină nu e folosită acolo decât în mănăstirile latine şi fericitul Ieronim se plânge că n'are copişti care să ştie această limbă [2]. El însuşi încearcă să împlinească această lipsă, făcând din mânăstirea sa un atelier de copişti în

1. Cf. Fericitul Ieronim, *De viris illustribus*, 80; *Migne*, P. L. XXIII, 687: „Lactantius., Nicomediae rhetoricam docuit, et penuria discipulorum ob graecam videlicet civitatem, ad scribendum se contulit". Apud *Bardy*, ibidem, p. 316.

2. Fer. Ieronim, *Epist. 134 ad Augustinum*. *Migne*, P. L. XXII, 1162; apud Bardy, pp. 328—329.

latineşte şi o şcoală a aceleaşi limbi, care şcoală după Bardy, se pare că era urmată mai mult de fiii funcţionarilor şi ai ofiţerilor romani decât de băştinaşi (p. 329).

Nu e sigur că au ştiut latineşte nici măcar episcopii răsăriteni care au fost în strânse legături cu unii dintre apuseni, ca Petre al II-lea urmaşul sfântului Atanasie în Alexandria, refugiat la Roma, ori Teofil prietenul fericitului Ieronim. Învăţatul Sinesius al Cirenei şi Didim cel Orb n'au cunoscut nici ei această limbă.

Cât despre traduceri se ştie că în afară de câteva dintre operile fericitului Ieronim şi de ale lui Rufin, Grecii n'au tradus decât foarte rar cărţi latine, în limba lor.

Iată acum chestiunea capitală pe care o pune Bardy şi căreea îi dă un răspuns magistral: „Intrebarea, care se pune, este aceea a cauzei acestei indiferenţe a lumei greceşti, cu privire la operile literare ale creştinilor de limbă latină în secolul IV. Şi mai multe cauze îşi aduc partea lor de lămurire. Noi admirăm azi opera unui sfânt Ilarie, unui sfânt Ambrozie... şi avem dreptate s'o facem, căci aceşti oameni fac cinste literilor creştine. *Grecii din veacul al IV-lea aveau cu mult mai puţine motive decât noi de a se arăta curioşi de scrierile lor, deoarece, la urma urmei, ei n'ar fi găsit acolo nimic altceva decât ceea ce le împrumutaseră ei. Dintru început, şi aceasta e o mare inferioritate pentru ea, literatura latină a fost, în chip esenţial, o literatură de adaptare sau de traducere. Cartile autorilor creştini nu fac excepţie de la regulă, afară de cazuri prea puţin numeroase, şi, acelea din veacul al IV-lea în particular, se conformează, într'un chip care te desnădăjdueşte. Răsăritenii n'aveau nimic de învăţat de la traducerile sau adaptările după Eusebiu, Origen, Vasile, Grigore de Nazianz sau alţii. Pentruce ar fi cetit ei în latineşte ceea ce aveau de cetit mai simplu şi mai la îndemână în greceşte?*"

De fapt, când găsiau opere în stare să-i intereseze, scrise în alte limbi, nu dispreţuiau [faptul de] a le traduce (p. 335). Aşa se întâmplă cu scrisorile sfântului Antonie, cu acelea ale sfântului Pahomie, ca şi cu rânduiala sa călugărească, cu unele dintre scrierile sfântului Efrem Sirul (pp. 335-36).

Cu limba latină e altceva. „*Latina*, scrie Bardy, *putea să fie limba soldaţilor şi a juriştilor; nu puteai să te gândeşti în Răsăritul grec s'o priveşti ca limba literelor. Se învăţa în şcoalele de drept, în Berit, în special, şi trebuia s'o faci, dacă voiai sa îndeplineşti funcţiuni oficiale în administraţie, dar nu făcea parte din programele pe care le urmau tinerii doritori de cultură; am făcut această observaţie de neumărate ori; aici e un motiv de ordin general, căruia nu i s'ar putea opune nimic. Nu se spune, fără îndoială, că latina e o limbă barbară, ci se spune că e o limbă săracă: neinstare de a exprima cum trebue nuanţele gândirii şi teologii nu sunt cei din urmă ca s'o declare. Diversele incidente provocate de controversa ipostaselor le aduc o dovadă, hotăritoare în ochii lor, a acestei inferiorităţi a limbii latine;* mult timp, şi până după sinodul de la Efes, îşi vor aduce aminte de aceste incidente" (pp. 335-36).

Şi, după ce arată că era o tendinţă generală în Răsărit, de a păstra limba naţională, Bardy încheе astfel: „*In aceste condiţiuni, cum ar fi fost ispitit elenismul creştin, care trebuia să se apere la graniţele sale răsăritene, să facă concesii Latinilor? Ii suporta, pentrucă trebuia. Dar, de îndată ce vedea pe Latini făcându-se împrumutători şi cerându-i cele mai bune opere ale sale, de fiecare dată când era vorba să expună problemele teologice, nu se socotea obligat să înveţe limba lor, fără de folos în ochii celor mai buni reprezentanţi ai lui*" (p. 338).

Iată, în rezumat, articolul lui Bardy asupra însemnătăţii limbii latine în Răsărit. După cum am văzut încă din articolul arătat rândul trecut, tot în această

revista, Bardy spune deschis adevăruri foarte crude pentru limba oficială a confesiunii apusene. Inainte de a cunoaşte acest articol, am arătat, vorbind despre prepoziția ἀντί în Noul Testament, că e o mare greşală a cerceta punctele controversate ale credinții, după cărțile simbolice latineşti, care nu sunt în stare să redea toate nuanțele teologice ca limba grecească; şi am avut o intărire, în chiar acel articol amintit.

Nu putem adăoga nimic la infăţişarea acestui nou articol. Găsim aceeaşi bogăție de informații, acelaşi spirit critic adâncit, imparțialitate, care fac cinste autorului său. Iar adevărurile formulate de el, care ne interesează in deosebi pe noi, răsăritenii, trebuesc puse la inimă. *N. C.*

19. DIAMANTOPOULOS, AD. N., Γεννάδιος ὁ Σχολάριος ὡς ἱστορικὴ πηγὴ τῶν περὶ τὴν ἅλωσιν χρόνων *(Ghenadie Sholariu ca izvor istoric al vremurilor din preajma căderii Constantinopolului)*, revista Ἑλληνικά, anul IX (1936), pp. 285-308.

Prin căderea Constantinopolului sub Turci, la 29 Mai 1453, imperiul bizantin a incetat să mai existe. Evenimentul acesta a dat prilej istoricilor să scrie multe lucrări, care lămuresc atât faptele care au pricinuit căderea marelui imperiu, cât şi urmările pe care le-a avut. Şi se cunosc astăzi in chip amănunțit multe din aceste lucruri. Totuşi din epoca de cincizeci de ani — douăzeci inainte şi cel puțin treizeci după căderea Constantinopolului —, au rămas încă multe fapte nelămurite. Aceasta se datoreşte nu atât lipsei de izvoare, cât mai cu seamă modului tendențios de a fi prezentate aceste fapte de către unii din istoricii acelor vremuri. Deaceea inainte de a culege informațiuni, care privesc sfârşitul strălucitului imperiu bizantin şi istoria Bisericii din vremea aceea, e nevoie să fim bine lămuriți asupra atitudinii pe care au avut-o față de diferitele evenimente istorice personale care ne dau informațiuni.

Printre istoricii care ne-au lăsat mărturii privitoare la perioada de cincizeci de ani din preajma căderii Constantinopolului, Ghenadie Sholariu, primul patriarh ecumenic de după 1453, ocupă un loc de frunte. Adânc cunoscător al literaturii bisericeşti greceşti şi latine, distins jurist, cunoscător al filosofiei aristotelice, ocupând un inalt loc la curtea împăratului Manuel II-lea Paleologu († 1425), Ghenadie a fost unul dintre cei mai de seamă bărbați din ultima perioadă a Bizanțului. Totuşi activitatea lui n'a avut mari urmări. Faptul acesta se datoreşte nu numai noilor stări politice şi sociale creiate după căderea Constantinopolului, ci in mare parte caracterului său. Ghenadie a fost un om mândru. El avea convingerea că nimeni dintre contimporanii săi nu se putea compara cu el in ce priveşte cunoştințele teologice, filosofice şi părerile sale politice. Iar cu oamenii din vremea sa, era foarte nedrept in aprecieri; impărția cu foarte multă uşurință laude nemeritate prietenilor săi, ori celor de care avea nevoie, şi critica fără cruțare pe potrivnicii săi.

Autorul insistă asupra caracterului lui Ghenadie, fără îndoială, nu pentru a micşora valoarea lui istorică, ci mai ales pentru a explica motivele, pentru care activitatea lui nu a avut mari rezultate, cât şi pentru a ne ajuta să prețuim după cuviință informațiunile istorice pe care lucrările sale ni le-au păstrat privitor la persoanele sau evenimentele din vremea sa.

In continuare se arată atitudinea lui Ghenadie în incercările de unire dintre Biserica ortodoxă şi cea romano-catolică, precum şi legăturile lui cu împărații de la Constantinopol din acea vreme şi faptele care l-au determinat să imbrăţişeze monahismul. Sunt deasemenea insemnate ştirile pe care el le dă cu privire

la starea sufletească a populației grecești in ajunul căderii Constantinopolului.

Cu totul noi sunt și informațiunile pe care Ghenadie le dă in lucrările sale despre soarta sa după anul 1453. Făcut rob de către Turci, el a fost liberat îndată ce s'a cunoscut poziția pe care o avusese la curtea împăratului. I se îngădui să revină in mânăstire împreună cu toți monahii, care fuseseră deasemenea liberați din robie, fără îndatorirea de a plăti Turcilor prețul de răscumpărare.

In anul 1453 se făcu alegerea unui nou patriarh la Constantinopol, tronul fiind vacant încă din 1450. Impotriva voinței sale Ghenadie este ales patriarh, iar in ziua de 6 Ianuarie 1454 a fost pus in scaun. Din cauza vârstei sale înaintate, a unei boale de stomac, și mai ales a împrejurărilor grele in care se găsia Biserica in acea vreme, el părăsește tronul patriarhal numai după 10 luni de păstorie. Nu mult după aceea se retrage la muntele Atos, de unde, după o scurtă ședere, pleacă la Sere și se așează în mânăstirea sf. Ioan Botezătorul.

In ce privește revenirea lui Ghenadie în scaunul patriarhal, din lucrările sale nu se poate cunoaște nimic precis.

Studiul d. Diamantopoulos are o îndoită importanță: pe de o parte ne dă o icoană clară a lui Ghenadie Sholariu, iar pe de alta ne arată evenimentele istorice pe care lucrările lui sunt menite să le lămurească. *I. M.*

20. DINU ION, Dr., *Un document creștin-apusean de conștiință ortodox-orientală. Aspecte din persecuția lui Marc Aureliu,* Cernăuți 1937, 94 p.

Este vorba de epistola pe care Bisericile din Lion și Viena o scriu in anul 177 către Bisericile din Asia și Frigia.

Publicând traducerea acestei scrisori (pp. 25-38), d. Dinu a ținut să dea câteva lămuriri și despre începuturile creștinismului galic (pp. 11-25), făcând unele observații și constatări in legătură cu persecuțiile creștine de la sfârșitul veac. II-lea (pp. 38-55). Se înfățișează apoi actele martirilor din vremea împăratului Marcu Aureliu și anume: actele lui Carp, Papil și Agatonic (pp. 58-64); martiriul sf. Ptolomeu și tovarășilor săi (pp. 65-7); actele sf. Iustin Filosoful (pp. 67-72); patimile martirilor scillitani (pp. 72-4), martiriile sfintelor Felicita și Cecilia și ale sfinților Epipod și Alexandru (pp. 74-82).

Lucrarea d. Dinu dovedește pricepere și sârguință pentru folosul științei noastre teologice. *G. I. M.*

21. EVLOGHIE, episcop de Smolensk, **Софроний Врачански** *(Sofronie al Vraței),* revista **Духовно възраждане,** nr. 3, 1938.

Anul acesta s'au împlinit 125 ani de la moartea episcopului Sofronie al Vraței (1739-1813), un luptător bulgar, care spre sfârșitul vieții sale și-a găsit, ca mulți alți bulgari de seamă, refugiu pe pământul binecuvântat al Țării Românești. Din pricina unor răscoale împotriva Turcilor, episcopul Sofronie a fugit la Craiova, de unde, după puțină vreme, a plecat la București. Aici își petrece ultimele clipe ale vieții sale pline de zbucium, murind in anul 1813. *V. D.*

22. FILITTI, JEAN C., *Grecs et Roumains en 1821,* revista Ἑλληνικά, VII (1934), pp. 209-220.

Legăturile lui Tudor Vladimirescu cu Alexandru Ipsilante și eteriștii greci din 1821, nu sunt in deajuns de lămurite in istoriografia greacească. Aceasta a dat naștere la unele tălmăciri greșite in ce privește lupta Românilor pentru restabilirea domniilor pământene. Când a izbucnit revoluția, Grecii l-au socotit pe Tudor

Vladimirescu drept un afiliat al eteriei, care însă mai târziu trădează îndatoririle luate. In acelaşi timp boierii români n'au văzut în mişcarea lui Tudor decât o luptă protivnică celei eteriste, făcută cu scopul ca să îndepărteze stăpânirea fanariotă din ţinuturile româneşti. Adevărul este însă că tovărăşia celor doi şefi era condiţionată de sprijinul făgăduit de Rusia şi care nu s'a arătat. Şi apoi, scopul mişcării eteriste era îndreptat împotriva Turcilor, iar nici decum a Fanarioţilor. Că lucrurile s'au întâmplat altfel, aceasta nu este din vina lor, ci a împrejurărilor care hotărăsc dealungul istoriei.

In acest articol d. Filitti înfăţişează în lumina dovezilor neindoelnice, cum a luat naştere mişcarea eteristă în Ţările Române şi scopul către care au ţins făuritorii ei. Dintre eterişti n'au lipsit nici ierarhii vremii, cum sânt bunăoară mitropoliţii munteni Dositei Filitti, Ignatie şi episcopii Costandie şi Ilarion, precum şi o mulţime de boieri din cei mai de seamă. Faptele care au pricinuit sfârşitul lui Tudor Vladimirescu sânt bine alese şi temeinic scrise, ca să arate că pe nedrept a fost învinuit de trădare, când el a luptat cinstit şi pe faţă.

G. I. M.

23. GHENADIE al Heliopolei, mitropolit, Ἐπιστολαὶ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Σιλβέστρου *(Scrisori ale patriarhului Antiohiei Silvestru)*, revista Ἑλληνικά, an VIII (1935), pp. 239-245.

Sânt şase scrisori în legătură cu Biserica şi credincioşii din insula Hios. Cea dintâiu poartă data de 31 Iulie 1751 şi este adresată patriarhului Silvestru, de epitropii frăţiei sf. Victor din Hios. Celelalte cinci sânt răspunsuri de ale patriarhului Silvestru către diferiţi cunoscuţi din Hios şi care îi scriseseră la Smirna, unde se pare că se afla în această vreme. Scrisorile prezintă interes pentru noi Românii, prin faptul că ne dovedesc că după 1749, când îl întâlnim pentru ultima dată amintit în ţara noastră, patriarhul Silvestru a plecat la scurt timp, spre Răsărit, de îndată ce în 1751 se afla la Smirna.

Petrecerea lui în ţările noastre a fost în legătură mai mult cu mânăstirea sf. Spiridon-Vechiu din Bucureşti, rezidită şi afierosită de Constantin Vodă Mavrocordat ca să fie „lăcaş pentru ierarhii şi călugării arabi", după cum glăsueşte pisania bisericii. *G. I. M.*

24. GHERMAN, mitropolitul Sardelor, Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους Κ-πόλεως *(Contribuţie la cataloagele patriarhale din Constantinopol)*, revista Ὀρθοδοξία, anul XII (1937) pp. 274—283, 309—318, 336—344, 369—374.

In revista aceasta s'au scris în mai multe rânduri cuvinte de preţuire pentru încercarea mitropolitului Gherman al Sardelor de a stabili, pe temeiul unor dovezi noi, viaţa şi activitatea patriarhilor cari au păstorit, în cursul veacurilor, Biserica din Constantinopol. Atragem încă odată luarea aminte cititorilor cari urmăresc asemenea cercetări, că studiul pe care-l publică acest mitropolit, într'o lungă şi bogată serie de articole, este cu deosebire preţios, fiindcă aduce la lumină lucruri şi amănunte noi, care nu se găsesc nici în lucrările lui Ghedeon, nici în ale lui Delikanis. Obiectul ultimelor articole publicate de mitropolitul Gherman îl formează viaţa şi activitatea patriarhilor: Constantin I, Constantin II, Grigore VI, Antim IV, Antim V, German IV, Meletie III, Antim VI, cari au păstorit între anii 1834-1873. Autorul publică numeroase acte de alegere şi de demisie. *G. C.*

25. IONAŞCU I., *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău 1836-1936.* Cu o introducere, note şi 42 planşe, Bucureşti 1937, XXII + 276 pp.

Seminarul din Buzău se poate mândri cu această lucrare dată la lumină

prin osteneala d. I. Ionaşcu, la sărbătorirea împlinirii unui veac de la întemeiere. Introducerea cuprinde o istorie a şcoalelor din Buzău până la 1836, în legătură cu episcopia. Materialul documentar este alcătuit din 432 piese dintre anii 1725-1865, urmat de un indice de nume şi locuri.

Dată fiind temeinicia acestei lucrări şi bogăţia materialului inedit aflat într'ânsa, vom reveni cu o amănunţită dare de seamă în numărul viitor.

G. I. M.

26. IONAŞCU I., *Un şcolar al seminarului Chesarie acum o sută de ani: V. Caloianu, 1819-1885*. Extras din revista *Muguri*, nr. 7-10 (1936) şi nr. 1-3 (1937), 47 pp.

Vasile Caloianu este unul din cei 20 şcolari cu care s'a deschis seminarul din Buzău la 15 August 1836. Din neam de preoţi, a căror spiţă se urcă printre familii boereşti — dacă nu cumva este doar o asemănare de nume —, până pe la jumătatea veacului al XVII-lea, el s'a născut în satul Stâlpul din judeţul Buzău, prin anul 1819. La seminar a legat bună prietenie cu ierodiaconul Iosif Naniea, viitorul mitropolit al Moldovei, iar ca îndrumător şi luminător a avut pe vestitul dascăl ardelean Gavril Munteanu. După ce a săvârşit cursurile seminarului din Buzău, Vasile Caloianu a fost ajutat şi îndemnat de episcopul Chesarie să-şi continue învăţătura la Colegiul sf. Sava din Bucureşti, împreună cu Iosif Naniescu. Aici au stat şapte ani, adică din 1840 până la 1847. Dar în Noemvrie 1846 întâmplându-se moartea ocrotitorului lor episcop Chesarie, ucenicii au îndurat mare tristeţe. La îngropare Caloianu a rostit un mişcător cuvânt, arătând însuşirile alese ale celui adormit şi plângând marea pierdere ce suferă şcolarii, credincioşii şi biserica.

După revoluţia din 1848, Caloianu îşi pierde urma. Abia peste trei ani, adică în 1851, când se hotărî redeschiderea seminariilor, îl întâlnim la R.-Vâlcea, fiind numit profesor la seminarul episcopiei, care îşi reîncepu cursurile la 20 Maiu 1851 în chiliile mânăstirii Bucovăţ. Ajunge apoi în curând profesor şi la gimnaziul din Craiova. A murit pe neaşteptate în Fevruarie 1885.

Lucrarea este încheiată de 23 scrisori şi acte dintre anii 1847-1875 privitoare la viaţa şi legăturile dascălului Vasile Caloianu mai ales cu vlădica Iosif Naniescu. Se găsesc aici multe ştiri interesante şi despre alţi oameni din acea vreme, iar d. Ionaşcu, publicându-le, a adus un netăgăduit folos istoriografiei noastre.

G. I. M.

27. IONAŞCU I., *Un fost metoh al Pantelimonului: schitul Grăjdana (Buzău)*. Cu documente şi regeste mai ales din arhiva Eforiei Spitalelor Civile, Buzău 1936, LIV + 148 pp.

Schitul Grăjdana este ctitoria călugăriţei Catrina fata lui Jipa căpitan Vernescu, şi coborîtoare din neamul vestitului episcop Luca al Buzăului (1583 (?)-1604), ajuns apoi mitropolit al Ţării Româneşti (1604-1629). La pp. III-XXIV autorul dă o mulţime de date, necunoscute până acum, despre rubedeniile acestei călugăriţe care în mirenie se chema Grăjdana, de unde s'a tras apoi numirea schitului.

Cea dintâiu mărturisire despre începuturile acestui schit o avem din anul 1690. Două acte, unul dat de Constantin Brâncoveanu la 12 Iulie 1691 (anexa 58), iar altul de patriarhul Dionisie al Ţarigradului la 20 Iulie 1691 (anexa 60), arată limpede că o călugăriţă Catrina a întemeiat pe o moşioară a ei, Lunceni, un schit de maici, dându-i numele său mirenesc Grăjdana. De la schit numele a trecut asupra moşiei, şi apoi asupra satului care s'a urzit în preajma sf. lăcaş

îngrijirea ostenitorilor *Revistei Teologice* din Sibiu. Autorul a sprijinit cu o neobosită stăruinţă mişcarea teologică de la Sibiu, făcând parte chiar de la început, din 1907, din grupul colaboratorilor *Revistei Teologice*.

Râvna autorului pentru apărarea graiului strămoşesc şi pentru păstrarea limbii bisericeşti curate, este bine cunoscută. Ştim că nu încape în 30 pagini ceea ce autorul a putut şi poate scrie cu privire la acest subiect, care n'a format numai o preocupare scriitoricească a sa, ci şi o îndeletnicire de seamă a întregii sale vieţi de luptă şi propovăduire. Putem spune, totuşi, că în această broşură găsim în rezumat toate îndemnurile calde şi înfruntările drepte pe care de atâtea ori autorul le-a rostit pentru apărarea limbii bisericeşti. *G. C.*

11. SMELOR IVAN. **Старый Валаамъ** *(Vechea mânăstire Valaam)*, Vladimirova 1938, pp. 160.

O pagină plină de mireasmă duhovnicească asupra vestitei mânăstiri Valaam din Finlanda şi a vieţii pe care o duc călugării acolo „în numele Domnului". *V. D.*

12. TRUŞNOVICI RUDOLF, **Стара и нова Русија** *(Rusia veche şi cea nouă)*, Skoplie 1937.

Autorul este un bun cunoscător al situaţiei din Rusia de la 1917 până în 1934. A trăit în vâltoarea revoluţiei luptând în armatele generalilor albi Cornilov, Alexeiev, Denikin, Cutiepov şi Wranghel, apoi ca medic a cunoscut starea socială din Rusia pe care-o descrie cu un realism impresionant. *V. D.*

TEOLOGIA EXEGETICĂ

13. GHIAUROV HR., **Евангелие отъ Марка** *(Evanghelia după Marcu)*, în *Anuarul Facultăţii de teologie din Sofia*, tom. XIV (1936), pp. 1-76.

Acest studiu cuprinde pe scurt toate problemele ce se pun în legătură cu Evanghelia după Marcu. După ce îi înfăţişează viaţa folosind datele din sf. Scriptură şi din Tradiţiune, autorul se ocupă de mărturiile vechi despre această evanghelie, de cuprinsul, natura şi scopul ei. Se arată apoi, pe temeiul dovezilor interne şi externe, locul, limba, motivul şi scopul scrierii evangheliei sale, precum şi cine au fost cetitorii cărora a fost adresată.

Sprijinindu-se pe numeroase lucrări, atât ale scriitorilor vechi, cât şi ale celor moderni, autorul a izbutit în bună parte să închege din bogăţia datelor o lucrare bună şi de folos pentru Introducerea în Noul Testament. *S. S.*

14. GLUBOKOVSKI N. N., **Посланіе къ Евреямъ и историческое преданіе о немъ** *(Epistola către Evrei şi tradiţia istorică despre ea)*, în *Anuarul Facultăţii de Teologie din Sofia*, tom. XIV (1936-1937), pp. 1-62.

Cea din urmă lucrare a renumitului teolog rus, decedat în primăvara trecută, îmbrăţişează Epistola către Ebrei.

Origina apostolică a acestei epistole este foarte discutată de criticii protestanţi. Tradiţia istorică, prin lipsa unei precizări suficiente, lasă loc mai multor păreri şi în critica istorică contemporană. Critica negativă protestantă tăgădueşte aproape în unanimitate că autorul Epistolei către Ebrei ar fi sf. ap. Pavel, pe când unii scriitori catolici o socotesc numai o redactare literară a unui alt autor.

Atitudinea acestora față de problema autorului Epistolei către Ebrei contrazice însă tradiția Bisericii, care nu a primit nimic în canonul ei fără a-i cunoaște și indica autorul, hotărînd astfel principiul canonicității scrierilor N. Testament pe temeiul originii lor apostolice.

Urmând acelaşi principiu Epistola către Ebrei a fost chiar de la început recunoscută în Răsărit drept o scriere autentică a sf. Pavel. Aşa dar pornind de aici prof. Glubokovski, în lucrarea de față, stabilește și analizează critic și obiectiv mărturiile istorice din Răsărit și Apus despre origina paulină a acestei epistole.

În Răsărit, părerea dominantă este că autorul Epistolei către Ebrei trebue socotit sf. Pavel, prin care i s'a asigurat o situație egală, ca un document apostolic, în canonul N. Testament.

În Apus, predilecția arătată acestei scrieri de ereticii și sectanții tuturor timpurilor, a făcut ca Biserica occidentală să șovăiască în precizarea autorului, dar fără să nege vreodată că autorul ei ar fi sf. Pavel. Mai târziu însă părerea generală a Bisericii orientale a fost adoptată și de Biserica occidentală. Consensul deplin al scriitorilor aparținând celor două Biserici, dovedește, că ei exprimau nu o părere subiectivă ci părerea întregei Biserici creștine, bazată pe toată tradiția veche.

S. S.

15. POPESCU HARALAMBIE, Pr. icon. stavr., *Iisus Hristos, Sf[intele] Evanghelii într'una, cu orânduirea materii în ordinea faptelor*. Editura *Pace*, București 1937 pp. 322 Prețul 120 lei.

Ținta urmărită de autor în această lucrare este de a face „o înlănțuire succesivă a faptelor înscrise în Evanghelii". Aşa cum se înfățișează, cartea părintelui H. P. are menirea ca să ușureze cetirea cuvântului dumnezeesc și să inlesnească cetitorului cunoașterea treptată și la un loc a vieții și învățăturii Mântuitorului Hristos, așa cum ea reiese din mărturiile celor patru sfinți evangheliști. Este lucru de folos și cu bun rost duhovnicesc, mai ales pentru școlari. Autorul s'a străduit să dea Cuvântul sfintelor Evanghelii pe graiu de înțeles. Ferindu-se de orice lămuriri în josul paginei, care ar fi îngreuiat textul și ar fi abătut pe cetitor de la înșiruirea urmărită, a putut să păstreze firul neîntrerupt al povestirii faptelor.

Cartea cuprinde „100 imagini" lucrate de Alex. Drăgoiu, și este cinstită de o prea frumoasă prefață a P. S. Arhiereu Irineu Mihălcescu-Târgovișteanu vicarul Patriarhiei Române. Arătând folosul unei asemenea lucrări și lăudând munca autorului P. S. S. descoperă și meritele deosebite ale acestei cărți spunând: Părintele H. Popescu „face ceia ce au făcut mulți alții mai înainte, atât în Biserica creştină ecumenică precum și în Biserica noastră română ortodoxă. Dar ceiace face sfinția sa este ceva nou, și de o valoare superioară, față de ceiace s'a făcut până acum la noi în țară. Acest novum sunt numeroasele și frumoasele ilustrațiuni de care este însoțit textul".

Cartea este încheiată de o scară cu arătarea cuprinsului sinoptic al sfintelor evanghelii și de o hartă înfățișând Palestina pe timpul Domnului Iisus Hristos.

G. I. M.

TEOLOGIA ISTORICĂ

16. AMANTOS C., Νεόφυτος Βάμβας *(Neofit Vamvas)*, revista Ἑλληνικά, anul VII (1934), pp. 51-62.

Nicolae Vamvas s'a născut în Hios pe la 1770, iar mai târziu intrând în călugărie s'a numit Neofit. Pe vremea voevodului Constantin Hangerli (1797-1799

a venit in Ţara Romanească spre a fi dascăl al copiilor lui. După scoaterea din domnie a lui Vodă Hangerli, Neofit s'a intors la Constantinopol, de unde plecase, şi alături de dascălul său Dorotei Proïos a lucrat la alcătuirea lexiconului limbii greceşi, numit Κιβωτόν. Aici însă n'a stat mult, căci in 1804 a plecat la Paris, unde a cunoscut pe Corai, şi impreună cu el a ascultat lecţiile filozofului Thurot şi ale chimistului Thenard. In Paris Neofit Vamvas a scris o *Retorică*, dar care a apărut abia in 1813, retipărindu-se apoi in 1841 şi 1856. Către sfârşitul anului 1811 el a părăsit Parisul şi s'a inapoiat în Hios, unde a luat conducerea şcolii greceşti, după retragerea lui Atanasie Parios. In vremea cât a condus şcoala, a alcătuit şi o *Gramatică* a limbii greceşti, care s'a tipărit in tipografia şcolii din Hios la anul 1821. După această dată izbucnind revoluţia eteriştilor, el a colindat prin mai multe oraşe greceşti. Astfel intre anii 1823-1827 il găsim ca dascăl in Chefalonia, iar intre anii 1828-1833 in Cherchira. Atât cât mijloacele l-au ajutat el a incercat să mai tipărească in acest răstimp şi câteva cărţi.

In anul 1837 infiinţându-se universitatea din Atena, Neofit Vamvas a fost chemat ca dascăl de filosofie. După 17 ani de muncă trudnică, in August 1854 el s'a retras din slujba dăscăliei universitare. Fiind răpus de boală şi de bătrâneţe n'a mai trăit insă decât până la 9 Ianuarie 1855, când a inchis ochii pentru vecie in vârstă de 85 ani.

G. I. M.

17. BALANOS, D. S., Ἱστορία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς *(Istoria Facultăţii de Teologie)*. Fasc. I din Ἑκατονταετηρίς *(Centenar) 1837-1937*, Atena 1937, pp. 62 + VIII planşe.

Împlinindu-se o sută de ani de la infiinţarea Universităţii din Atena, senatul universitar a hotărît, anul trecut, să se publice istoria tuturor Facultăţilor de la acea Universitate. Prima fasciculă apărută cuprinde istoria Facultăţii de teologie in acest răstimp (1837—1937).

Prin decretul din 14 Aprilie 1837 s'a infiinţat la Atena Universitatea, care avea patru Facultăţi: a) teologia, b) ştiinţele generale (filosofia, filologia, matematicele, ştiinţele naturale), c) medicina şi d) dreptul. La Facultatea de teologie au fost numiţi la început numai trei profesori. Cu timpul însă numărul lor s'a inmulţit, astfel că in vreme de o sută de ani au funcţionat 33 profesori. Dintre aceştia 11 au fost rectori ai Universităţii.

După ce face pe scurt biografia fiecărui profesor, şi aminteşte pe conferenţiarii, care au fost numiţi in decursul celor o sută de ani, autorul examinează în linii generale activitatea intregului corp profesoral. Mânaţi de dragostea de ştiinţă şi de datorie, profesorii de la Teologie au desfăşurat, mai ales în ultima vreme, atât de la catedră cât şi prin scrieri, o activitate care cinsteşte Universitatea din Atena. Nu de multă vreme d. K. Th. Demaras scria (în Πειθαρχία, 14 Septemvrie 1930): „dacă progresul unei preocupaţiuni spirituale se vădeşte prin inflorirea literaturii ei, ştiinţa vie, prin excelenţă, astăzi in Grecia este teologia. Facultatea noastră de teologie este un laborator neobosit de studii şi lucrări, dintre care multe, pentru importanţa şi valoarea lor, depăşesc limitele prelegerilor academice" (p. 24).

În continuare autorul vorbeşte despre activitatea pe care profesorii au desfăşurat-o in străinătate, luând parte in mod activ la diferite congrese internaţionale. În Grecia deasemenea au lucrat neincetat in diferite asociaţiuni culturale, rostind conferinţe, ori făcând cunoscute părerile lor prin publicaţiuni. În felul acesta profesorii de la Atena au reuşit să ocupe un loc de frunte in lumea ştiinţifică. În prezent Academia greacă are in sânul ei patru membri dintre profesorii Facultăţii de teologie.

După ce vorbeşte despre studenţi, frecventarea cursurilor, titlurile acordate de Facultate, bibliotecă, donatori şi binefăcători, autorul examinează activitatea consiliului profesoral, care pe lângă chestiunile ce privesc bunul mers al Facultăţii, a avut deseori prilejul să-şi spună cuvântul şi asupra problemelor bisericeşti. În Grecia nu s'au luat niciodată de către Stat sau sf. Sinod hotariri importante care privesc Biserica, fără să se ceară şi părerea Facultăţii de teologie. În 1872, spre ex., Ministerul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor a cerut Facultăţii să se pronunţe dacă mitropolitul Atenei de atunci avea dreptate să oprească folosirea anaglifelor ca ornamente in biserică. Facultatea s'a pronunţat impotriva mitropolitului. În 1875 consiliul profesoral a luat in discuţiune adresa Ministerului prin care se cerea avizul Facultăţii cu privire la primirea romano-catolicilor in Biserica ortodoxă. Facultatea şi-a insuşit părerea patriarhului ecumenic, care prin scrisoarea adresată mitropolitului Atenei şi trimisă oficial prin Minister la Facultate, preciza că romano-catolicii pot fi primiţi în sânul Bisericii noastre prin ungerea cu sf. mir, *din motive de iconomie*, nefiind necesar un nou botez. Sf. Sinod al Bisericii greceşti s'a adresat in 1877 Facultăţii de teologie cerându-i să se pronunţe dacă, după sf. Scriptură, omul este compus din două părţi sau din trei cum susţinea Ap. Macrachis. Facultatea s'a pronunţat impotriva lui Macrachis. În anul 1903, tot prin Ministerul Instrucţiunii publice şi al Cultelor, sf. Sinod trimete in copie, Facultăţii, adresa patriarhului ecumenic prin care se cere părerea Bisericii greceşti in privinţa unirii Bisericilor, schimbării calendarului, etc. Dintre cele mai recente hotăriri ale consiliului profesoral, amintim pe cea privitoare la masonism din 1933, şi cea privitoare la stilism din acelaşi an. De notat că in 1936 Ministerul a cerut părerea Facultăţii asupra proiectelor de legi pe care le prepara sf. Sinod.

Pentru două pricini am amintit aci aceste fapte: intâiu, ca să se vadă care a fost şi este rolul Facultăţii de teologie in Biserica grecească, şi in al doilea rând ca să se inţeleagă cât de strânsă este colaborarea dintre Biserică, Stat şi Facultatea de teologie in Grecia.

Mai departe autorul se ocupă de importanţa Facultăţii de teologie, incheindu-şi lucrarea printr'un catalog, in care sunt cuprinse cele mai de seamă scrieri teologice ale profesorilor de la Atena. În cele opt planşe se infăţişează chipurile profesorilor. *I. M.*

18. BARDY GUSTAVE: *La Culture latine dans l'Orient chrétien au IV-e siècle*, revista *Irénikon*, tome XIV, nr. 4-5, 1937, pp. 313-338.

In articolul apărut in revista *Irenikon*, şi infăţişat de noi in numărul trecut al acestei reviste [1], Gustave Bardy arată, cu o obiectivitate rară in rom. catolicism, că pentru teologia creştină in general, a fost o mare pagubă inlocuirea limbii greceşti prin cea latinească, in biserica apuseană; iar inlocuirea ei a fost fapta unor papi africani, fără vreo inclinare deosebită in ale ştiinţei dumnezeeşti.

Articolul de faţă duce mai departe firul cercetărilor cu acelaşi spirit ştiinţific. El incepe prin constatarea că: „Elenismul făcuse devreme cucerirea intelectuală a Apusului: timp de veacuri, greaca rămase limba folosită in chip universal in tot bazinul Mediteranei..." (p. 313). Şi totuşi a trebuit să piardă locul in folosul limbii latine. Bardy reface acest proces istoric; mai mult, el vrea

1. v. *Biserica Ortodoxă română*, anul LV, nr. 7-10, Iulie-Octombrie 1937, la note bibliografice pp. 565-568: Bardy Gustave, *La latinisation de l'Eglise d'Occident*, extras din *Irenikon*, t. XIV (1937), 39 p.

să arate cum şi în ce măsură s'a infiltrat cultura apuseană în Răsărit. E tot atât de interesant pentru noi, ca şi pentru confesiunea romano-catolică. Cu aceasta îşi află îndreptăţire şi notiţa de faţă.

Ţinuturile elenizate sunt cucerite de armata romană; limba oficială şi acea a armatelor de ocupaţie, se înţelege că era cea latină. Un număr bun de cuvinte de origină latinească pătrunde în limba grecească: sunt termeni militari, juridici, financiari, comerciali; ba chiar în Evanghelii s'au strecurat câteva. Aceasta, însă, poate constitui o dovadă că limba latină a fost cândva folosită de popoarele de limbă grecească, aşa cum s'a întâmplat cu cea grecească în Apus? Răspunsul negativ poate fi dat de la început fără ezitare. Cele ce urmează o dovedesc.

Celebra inscripţie de la Arykanda (312) o petiţie a locuitorilor Lydiei şi Pamfiliei adresată împăraţilor romani pentru a se ridica edictul de toleranţă dat creştinilor de Galeriu, e reprodusă de Eusebiu în greceşte. Iar traducerea e oficială şi e făcută spre folosul Răsăritenilor, care nu cunoşteau limba latină (p. 314).

Exemplele de ordine de ale stăpânirii care erau date în greceşte sunt numeroase: ele lămuresc în parte de ce limba latină nu s'a răspândit, aşa cum s'ar fi crezut. Bardy arată că papyrus-urile, foarte rare în latineşte faţă de numărul celor greceşti, dovedesc acelaşi lucru, în ce priveşte actele autorităţilor sau operile laice.

Cât priveşte pe diferiţii scriitori bisericeşti, autorul constată aceeaşi stare: faimosul Lactanţiu, „Cicero creştin" nu găseşte, în Nicomedia, destui învăţăcei, din învăţătura cărora să-şi câştige existenţa [1]. Cazul lui Eusebiu al Cesareei este şi mai izbitor. S'a spus că „descoperirile învăţaţilor de acum n'au adăogat cam nimic la lista operilor cunoscute şi citate de Eusebiu. Dar cunoştinţele istoricului se opresc exact la limitele literaturii în limba grecească..." (p. 317).

Sunt câteva excepţii printre Răsăriteni: sfântul Atanasie, de pildă, e silit să-şi procure tot felul de documente oficiale, în lupta uriaşă pe care a dus-o pentru biruinţa ortodoxiei; aceasta l-a obligat să înveţe el însuşi latineşte pentru a-şi traduce adeseori singur dovezile. Evagriu din Antiochia, care trăeşte vreo doisprezece ani între Apuseni, cunoştea aşa de bine limba acestora, încât „traducerea vieţii sfântului Antonie de sfântul Atanasie, făcută de el, rămâne un monument al cunoştinţei sale de latineşte (p. 319). I se atribuesc şi lui Sofronie prietenul fericitului Ieronim, câteva traduceri din latineşte în greceşte şi cu mai puţină siguranţă şi sfântului Epifanie. Printre Răsăritenii cari ştiau latineşte trebue să numim şi pe aceia dintre ei, care erau episcopi în Apus ca Fotin şi Germinius din Sirmium, Auxenţiu din Milan, Valeriu al Hiponei şi mulţi alţii, pe care Bardy îi arată cu mici notiţe biografice (pp. 320—23).

Iată de ce nu e de mirare că cei mai străluciţi creştini din Răsărit, ai veacului al IV-lea, nu cunosc limba latină. E cazul sfinţilor Părinţi Capadocieni, al sfântului Ioan Gură de Aur, ba chiar şi al lui Apolinaire din Laodiceea, retor, poet şi poliglot (p. 323—326). Acelaşi lucru se poate spune despre Palestina şi Egipt; limba latină nu e folosită acolo decât în mânăstirile latine şi fericitul Ieronim se plânge că n'are copişti care să ştie această limbă [2]. El însuşi încearcă să împlinească această lipsă, făcând din mânăstirea sa un atelier de copişti in

1. Cf. Fericitul Ieronim, *De viris illustribus*, 80; *Migne*, P. L. XXIII, 687: „Lactantius.. Nicomediae rhetoricam docuit, et penuria discipulorum ob graecam videlicet civitatem, ad scribendum se contulit". Apud *Bardy*, ibidem, p. 316.
2. Fer. Ieronim, *Epist. 134 ad Augustinum*, *Migne*, P. L. XXII, 1162; apud Bardy, pp. 328—329.

latineşte şi o şcoală a aceleaşi limbi, care şcoală după Bardy, se pare că era urmată mai mult de fiii funcţionarilor şi ai ofiţerilor romani decât de băştinaşi (p. 329).

Nu e sigur că au ştiut latineşte nici măcar episcopii răsăriteni care au fost în strânse legături cu unii dintre apuseni, ca Petre al II-lea urmaşul sfântului Atanasie în Alexandria, refugiat la Roma, ori Teofil prietenul fericitului Ieronim. Învăţatul Sinesius al Cirenei şi Didim cel Orb n'au cunoscut nici ei această limbă.

Cât despre traduceri se ştie că în afară de câteva dintre operile fericitului Ieronim şi de ale lui Rufin, Grecii n'au tradus decât foarte rar cărţi latine, în limba lor.

Iată acum chestiunea capitală pe care o pune Bardy şi căreea îi dă un răspuns magistral: „Intrebarea, care se pune, este aceea a cauzei acestei indiferenţe a lumei greceşti, cu privire la operile literare ale creştinilor de limbă latină în secolul IV. Şi mai multe cauze îşi aduc partea lor de lămurire. Noi admirăm azi opera unui sfânt Ilarie, unui sfânt Ambrozie... şi avem dreptate s'o facem, căci aceşti oameni fac cinste literilor creştine. *Grecii din veacul al IV-lea aveau cu mult mai puţine motive decât noi de a se arăta curioşi de scrierile lor, deoarece, la urma urmei, ei n'ar fi găsit acolo nimic altceva decât ceea ce le împrumutaseră ei. Dintru început, şi aceasta e o mare inferioritate pentru ea, literatura latină a fost, în chip esenţial, o literatură de adaptare sau de traducere. Cărţile autorilor creştini nu fac excepţie de la regulă, afară de cazuri prea puţin numeroase, şi, acelea din veacul al IV-lea în particular, se conformează, într'un chip care te desnădăjdueşte. Răsăritenii n'aveau nimic de învăţat de la traducerile sau adaptările după Eusebiu, Origen, Vasile, Grigore de Nazianz sau alţii. Pentruce ar fi cetit ei în latineşte ceea ce aveau de cetit mai simplu şi mai la îndemână în greceşte?*"

De fapt, când găsiau opere în stare să-i intereseze, scrise în alte limbi, nu dispreţuiau [faptul de] a le traduce (p. 335). Aşa se întâmplă cu scrisorile sfântului Antonie, cu acelea ale sfântului Pahomie, ca şi cu rânduiala sa călugărească, cu unele dintre scrierile sfântului Efrem Sirul (pp. 335-36).

Cu limba latină e altceva. *„Latina*, scrie Bardy, *putea să fie limba soldaţilor şi a juriştilor: nu puteai să te gândeşti în Răsăritul grec s'o priveşti ca limba literelor. Se învăţa în şcoalele de drept, în Berit, în special, şi trebuia s'o faci, dacă voiai să îndeplineşti funcţiuni oficiale în administraţie, dar nu făcea parte din programele pe care le urmau tinerii doritori de cultură; am făcut această observaţie de nenumărate ori; aici e un motiv de ordin general, căruia nu i s'ar putea opune nimic. Nu se spune, fără îndoială, că latina e o limbă barbară, ci se spune că e o limbă săracă: neinstare de a exprima cum trebue nuanţele gândirii şi teologii nu sunt cei din urmă ca s'o declare. Diversele incidente provocate de controversa ipostaselor le aduc o dovadă, hotărîtoare în ochii lor, a acestei inferiorităţi a limbii latine;* mult timp, şi până după sinodul de la Efes, îşi vor aduce aminte de aceste incidente" (pp. 335-36).

Şi, după ce arată că era o tendinţă generală în Răsărit, de a păstra limba naţională, Bardy închee astfel: *„In aceste condiţiuni, cum ar fi fost ispitit elenismul creştin, care trebuia să se apere la graniţele sale răsăritene, să facă concesii Latinilor? Îi suporta, pentrucă trebuia. Dar, de îndată ce vedea pe Latini făcându-se împrumutători şi cerându-i cele mai bune opere ale sale, de fiecare dată când era vorba să expună problemele teologice, nu se socotea obligat să înveţe limba lor, fără de folos în ochii celor mai buni reprezentanţi ai lui"* (p. 338).

Iată, în rezumat, articolul lui Bardy asupra însemnătăţii limbii latine în Răsărit. După cum am văzut încă din articolul arătat rândul trecut, tot în această

revista, Bardy spune deschis adevăruri foarte crude pentru limba oficială a confesiunii apusene. Inainte de a cunoaşte acest articol, am arătat, vorbind despre prepoziţia ἀντί in Noul Testament, că e o mare greşală a cerceta punctele controversate ale credinţii, după cărţile simbolice latineşti, care nu sunt în stare să redea toate nuanţele teologice ca limba grecească; şi am avut o întărire, in chiar acel articol amintit.

Nu putem adăoga nimic la infăţişarea acestui nou articol. Găsim aceeaşi bogăţie de informaţii, acelaşi spirit critic adâncit, imparţialitate, care fac cinste autorului său. Iar adevărurile formulate de el, care ne interesează în deosebi pe noi, răsăritenii, trebuesc puse la inimă. *N. C.*

19. DIAMANTOPOULOS, AD. N., Γεννάδιος ὁ Σχολάριος ὡς ἱστορικὴ πηγὴ τῶν περὶ τὴν ἅλωσιν χρόνων *(Ghenadie Sholariu ca izvor istoric al vremurilor din preajma căderii Constantinopolului)*, revista 'Ελληνικά, anul IX (1936), pp. 285-308.

Prin căderea Constantinopolului sub Turci, la 29 Mai 1453, imperiul bizantin a incetat să mai existe. Evenimentul acesta a dat prilej istoricilor să scrie multe lucrări, care lămuresc atât faptele care au pricinuit căderea marelui imperiu, cât şi urmările pe care le-a avut. Şi se cunosc astăzi in chip amănunţit multe din aceste lucruri. Totuşi din epoca de cincizeci de ani — douăzeci inainte şi cel puţin treizeci după căderea Constantinopolului —, au rămas incă multe fapte nelămurite. Aceasta se datoreşte nu atât lipsei de izvoare, cât mai cu seamă modului tendenţios de a fi prezentate aceste fapte de către unii din istoricii acelor vremuri. Deaceea inainte de a culege informaţiuni, care privesc sfârşitul strălucitului imperiu bizantin şi istoria Bisericii din vremea aceea, e nevoie să fim bine lămuriţi asupra atitudinii pe care au avut-o faţă de diferitele evenimente istorice personale care ne dau informaţiuni.

Printre istoricii care ne-au lăsat mărturii privitoare la perioada de cincizeci de ani din preajma căderii Constantinopolului, Ghenadie Sholariu, primul patriarh ecumenic de după 1453, ocupă un loc de frunte. Adânc cunoscător al literaturii bisericeşti greceşti şi latine, distins jurist, cunoscător al filosofiei aristotelice, ocupând un inalt loc la curtea impăratului Manuel II-lea Paleologu († 1425), Ghenadie a fost unul dintre cei mai de seamă bărbaţi din ultima perioadă a Bizanţului. Totuşi activitatea lui n'a avut mari urmări. Faptul acesta se datoreşte nu numai noilor stări politice şi sociale creiate după căderea Constantinopolului, ci in mare parte caracterului său. Ghenadie a fost un om mândru. El avea convingerea că nimeni dintre contimporanii săi nu se putea compara cu el in ce priveşte cunoştinţele teologice, filosofice şi părerile sale politice. Iar cu oamenii din vremea sa, era foarte nedrept in aprecieri; impărţia cu foarte multă uşurinţă laude nemeritate prietenilor săi, ori celor de care avea nevoie, şi critica fără cruţare pe potrivnicii săi.

Autorul insistă asupra caracterului lui Ghenadie, fără indoială, nu pentru a micşora valoarea lui istorică, ci mai ales pentru a explica motivele, pentru care activitatea lui nu a avut mari rezultate, cât şi pentru a ne ajuta să preţuim după cuviinţă informaţiunile istorice pe care lucrările sale ni le-au păstrat privitor la persoanele sau evenimentele din vremea sa.

In continuare se arată atitudinea lui Ghenadie în incercările de unire dintre Biserica ortodoxă şi cea romano-catolică, precum şi legăturile lui cu impăraţii de la Constantinopol din acea vreme şi faptele care l-au determinat să imbrăţişeze monahismul. Sunt deasemenea insemnate ştirile pe care el le dă cu privire

la starea sufletească a populației grecești în ajunul căderii Constantinopolului.

Cu totul noi sunt și informațiunile pe care Ghenadie le dă în lucrările sale despre soarta sa după anul 1453. Făcut rob de către Turci, el a fost liberat îndată ce s'a cunoscut poziția pe care o avusese la curtea împăratului. I se îngădui să revină în mânăstire împreună cu toți monahii, care fuseseră deasemenea liberați din robie, fără îndatorirea de a plăti Turcilor prețul de răscumpărare.

In anul 1453 se făcu alegerea unui nou patriarh la Constantinopol, tronul fiind vacant încă din 1450. Impotriva voinței sale Ghenadie este ales patriarh, iar în ziua de 6 Ianuarie 1454 a fost pus în scaun. Din cauza vârstei sale înaintate, a unei boale de stomac, și mai ales a împrejurărilor grele în care se găsia Biserica în acea vreme, el părăsește tronul patriarhal numai după 10 luni de păstorie. Nu mult după aceea se retrage la muntele Atos, de unde, după o scurtă ședere, pleacă la Sere și se așează în mânăstirea sf. Ioan Botezătorul.

In ce privește revenirea lui Ghenadie în scaunul patriarhal, din lucrările sale nu se poate cunoaște nimic precis.

Studiul d. Diamantopoulos are o îndoită importanță: pe de o parte ne dă o icoană clară a lui Ghenadie Sholariu, iar pe de alta ne arată evenimentele istorice pe care lucrările lui sunt menite să le lămurească. *I. M.*

20. DINU ION, Dr., *Un document creștin-apusean de conștiință ortodox-orientală. Aspecte din persecuția lui Marc Aureliu*, Cernăuți 1937, 94 p.

Este vorba de epistola pe care Bisericile din Lion și Viena o scriu în anul 177 către Bisericile din Asia și Frigia.

Publicând traducerea acestei scrisori (pp. 25-38), d. Dinu a ținut să dea câteva lămuriri și despre începuturile creștinismului galic (pp. 11-25), făcând unele observații și constatări în legătură cu persecuțiile creștine de la sfârșitul veac. II-lea (pp. 38-55). Se înfățișează apoi actele martirilor din vremea împăratului Marcu Aureliu și anume: actele lui Carp, Papil și Agatonic (pp. 58-64); martiriul sf. Ptolomeu și tovarășilor săi (pp. 65-7); actele sf. Iustin Filosoful (pp. 67-72); patimile martirilor scillitani (pp. 72-4), martiriile sfintelor Felicita și Cecilia și ale sfinților Epipod și Alexandru (pp. 74-82).

Lucrarea d. Dinu dovedește pricepere și sârguință pentru folosul științei noastre teologice. *G. I. M.*

21. EVLOGHIE, episcop de Smolensk, Софроний Врачански *(Sofronie al Vraței)*, revista Духовно възраждане, nr. 3, 1938.

Anul acesta s'au împlinit 125 ani de la moartea episcopului Sofronie al Vraței (1739-1813), un luptător bulgar, care spre sfârșitul vieții sale și-a găsit, ca mulți alți bulgari de seamă, refugiu pe pământul binecuvântat al Țării Românești. Din pricina unor răscoale împotriva Turcilor, episcopul Sofronie a fugit la Craiova, de unde, după puțină vreme, a plecat la București. Aici își petrece ultimele clipe ale vieții sale pline de zbucium, murind în anul 1813. *V. D.*

22. FILITTI, JEAN C., *Grecs et Roumains en 1821*, revista Ἑλληνικά, VII (1934), pp. 209-220.

Legăturile lui Tudor Vladimirescu cu Alexandru Ipsilante și eteriștii greci din 1821, nu sunt în deajuns de lămurite în istoriografia grecească. Aceasta a dat naștere la unele tălmăciri greșite în ce privește lupta Românilor pentru restabilirea domniilor pământene. Când a izbucnit revoluția, Grecii l-au socotit pe Tudor

Vladimirescu drept un afiliat al eteriei, care insă mai târziu trădează indatoririle luate. In acelaşi timp boierii români n'au văzut in mişcarea lui Tudor decât o luptă protivnică celei eteriste, făcută cu scopul ca să indepărteze stăpânirea fanariotă din ţinuturile româneşti. Adevărul este insă că tovărăşia celor doi şefi era condiţionată de sprijinul făgăduit de Rusia şi care nu s'a arătat. Şi apoi, scopul mişcării eteriste era indreptat impotriva Turcilor, iar nici decum a Fanarioţilor. Că lucrurile s'au intâmplat altfel, aceasta nu este din vina lor, ci a impre-jurărilor care hotărăsc dealungul istoriei.

In acest articol d. Filitti infăţişează in lumina dovezilor neindoelnice, cum a luat naştere mişcarea eteristă in Ţările Române şi scopul către care au ţins făuritorii ei. Dintre eterişti n'au lipsit nici ierarhii vremii, cum sânt bunăoară mitropoliţii munteni Dositei Filitti, Ignatie şi episcopii Costandie şi Ilarion, precum şi o mulţime de boieri din cei mai de seamă. Faptele care au pricinuit sfârşitul lui Tudor Vladimirescu sânt bine alese şi temeinic scrise, ca să arate că pe nedrept a fost invinuit de trădare, când el a luptat cinstit şi pe faţă.

G. I. M.

23. GHENADIE al Heliopolei, mitropolit, Ἐπιστολαὶ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Σιλβέστρου *(Scrisori ale patriarhului Antiohiei Silvestru)*, revista Ἑλληνικά, an VIII (1935), pp. 239-245.

Sânt şase scrisori in legătură cu Biserica şi credincioşii din insula Hios. Cea dintâiu poartă data de 31 Iulie 1751 şi este adresată patriarhului Silvestru, de epitropii frăţiei sf. Victor din Hios. Celelalte cinci sânt răspunsuri de ale patriarhului Silvestru către diferiţi cunoscuţi din Hios şi care ii scriseseră la Smirna, unde se pare că se afla in această vreme. Scrisorile prezintă interes pentru noi Românii, prin faptul că ne dovedesc că după 1749, când il intâlnim pentru ultima dată amintit in ţara noastră, patriarhul Silvestru a plecat la scurt timp, spre Răsărit, de indată ce in 1751 se afla la Smirna.

Petrecerea lui in ţările noastre a fost in legătură mai mult cu mânăstirea sf. Spiridon-Vechiu din Bucureşti, rezidită şi afierosită de Constantin Vodă Mavrocordat ca să fie „lăcaş pentru ierarhii şi călugării arabi", după cum glăsueşte pisania bisericii.

G. I. M.

24. GHERMAN, mitropolitul Sardelor, Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους Κ-πόλεως *(Contribuţie la cataloagele patriarhale din Constantinopol)*, revista Ὀρθοδοξία, anul XII (1937) pp. 274—283, 309—318, 336—344, 369—374.

In revista aceasta s'au scris in mai multe rânduri cuvinte de preţuire pentru incercarea mitropolitului Gherman al Sardelor de a stabili, pe temeiul unor dovezi noi, viaţa şi activitatea patriarhilor cari au păstorit, in cursul veacurilor, Biserica din Constantinopol. Atragem incă odată luarea aminte cititorilor cari urmăresc asemenea cercetări, că studiul pe care-l publică acest mitropolit, intr'o lungă şi bogată serie de articole, este cu deosebire preţios, fiindcă aduce la lumină lucruri şi amănunte noi, care nu se găsesc nici in lucrările lui Ghedeon, nici in ale lui Delikanis. Obiectul ultimelor articole publicate de mitropolitul Gherman il formează viaţa şi activitatea patriarhilor: Constantin I, Constantin II, Grigore VI, Antim IV, Antim V, German IV, Meletie III, Antim VI, cari au păstorit intre anii 1834-1873. Autorul publică numeroase acte de alegere şi de demisie.

G. C.

25. IONAŞCU I., *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău 1836-1936*. Cu o introducere, note şi 42 planşe, Bucureşti 1937, XXII + 276 pp.

Seminarul din Buzău se poate mândri cu această lucrare dată la lumină

prin osteneala d. I. Ionaşcu, la sărbătorirea împlinirii unui veac de la întemeiere. Introducerea cuprinde o istorie a şcoalelor din Buzău până la 1836, în legătură cu episcopia. Materialul documentar este alcătuit din 432 piese dintre anii 1725-1866, urmat de un indice de nume şi locuri.

Dată fiind temeinicia acestei lucrări şi bogăţia materialului inedit aflat întrînsa, vom reveni cu o amănunţită dare de seamă în numărul viitor.

G. I. M.

26. IONAŞCU I., *Un şcolar al seminarului Chesarie acum o sută de ani: V. Caloianu, 1819-1885.* Extras din revista *Muguri*, nr. 7-10 (1936) şi nr. 1-3 (1937), 47 pp.

Vasile Caloianu este unul din cei 20 şcolari cu care s'a deschis seminarul din Buzău la 15 August 1836. Din neam de preoţi, a căror spiţă se urcă printre familii boereşti — dacă nu cumva este doar o asemănare de nume —, până pe la jumătatea veacului al XVII-lea, el s'a născut în satul Stâlpul din judeţul Buzău, prin anul 1819. La seminar a legat bună prietenie cu ierodiaconul Iosif Naniescu, viitorul mitropolit al Moldovei, iar ca îndrumător şi luminător a avut pe vestitul dascăl ardelean Gavril Munteanu. După ce a săvârşit cursurile seminarului din Buzău, Vasile Caloianu a fost ajutat şi îndemnat de episcopul Chesarie să-şi continue învăţătura la Colegiul sf. Sava din Bucureşti, împreună cu Iosif Naniescu. Aici au stat şapte ani, adică din 1840 până la 1847. Dar în Noemvrie 1846 întâmplându-se moartea ocrotitorului lor episcop Chesarie, ucenicii au îndurat mare tristeţe. La îngropare Caloianu a rostit un mişcător cuvânt, arătând însuşirile alese ale celui adormit şi plângând marea pierdere ce suferă şcolarii, credincioşii şi biserica.

După revoluţia din 1848, Caloianu îşi pierde urma. Abia peste trei ani, adică în 1851, când se hotări redeschiderea seminariilor, îl întâlnim la R.-Vâlcea, fiind numit profesor la seminarul episcopiei, care îşi reîncepu cursurile la 20 Maiu 1851 în chiliile mânăstirii Bucovăţ. Ajunge apoi în curând profesor şi la gimnaziul din Craiova. A murit pe neaşteptate în Fevruarie 1885.

Lucrarea este încheiată de 23 scrisori şi acte dintre anii 1847-1875 privitoare la viaţa şi legăturile dascălului Vasile Caloianu mai ales cu vlădica Iosif Naniescu. Se găsesc aici multe ştiri interesante şi despre alţi oameni din acea vreme, iar d. Ionaşcu, publicându-le, a adus un netăgăduit folos istoriografiei noastre.

G. I. M.

27. IONAŞCU I., *Un fost metoh al Pantelimonului: schitul Grăjdana (Buzău).* Cu documente şi regeste mai ales din arhiva Eforiei Spitalelor Civile, Buzău 1936, LIV + 148 pp.

Schitul Grăjdana este ctitoria călugăriţei Catrina fata lui Jipa căpitan Verbescu, şi coborîtoare din neamul vestitului episcop Luca al Buzăului (1583 (?)-1604), ajuns apoi mitropolit al Ţării Româneşti (1604-1629). La pp. III-XXIV autorul dă o mulţime de date, necunoscute până acum, despre rubedeniile acestei călugăriţe care în mirenie se chema Grăjdana, de unde s'a tras apoi numirea schitului.

Cea dintâiu mărturisire despre începuturile acestui schit o avem din anul 1690. Două acte, unul dat de Constantin Brâncoveanu la 12 Iulie 1691 (anexa 58), iar altul de patriarhul Dionisie al Ţarigradului la 20 Iulie 1691 (anexa 60), arată limpede că o călugăriţă Catrina a întemeiat pe o moşioară a ei, Lunceni, un schit de maici, dându-i numele său mirenesc Grăjdana. De la schit numele a trecut asupra moşiei, şi apoi asupra satului care s'a urzit în preajma sf. lăcaş

Schitul fiind sărac, incepe să capete danii şi scutiri. Se pare însă că n'au fost prea numeroase, ca să-i asigure un venit mai bun. Astfel că după 1714, când ctitora nu mai era în viaţă, schitul ajunge in păragină. Vreme indelungată, adică până prin anul 1743, lipsesc ştiri despre acest schit. Abia acum un nepot al Grăjdanei anume Cosma reface bisericuţa de lemn, clădeşte o clopotniţă in furci, unde urcă un clopot şi aşează o toacă, iar in apropiere face două chilii şi o cămară. Cu daniile ce mai capătă, noul ctitor izbuteşte să redea viaţă schitului, şi ca să-l pună la adăpost pe viitor de orice pustiire, il afieroseşte la 20 Dechemvrie 1758 ca metoh mănăstirii Pantelimon. Faptul că schitul se afla acum sub epistasia unui călugăr, dovedeşte că nu mai era chinovie de maici.

După inchinarea schitului, călugărul Cosma mai trăieşte patru ani, lăsând urmaş in egumenie pe ieromonahul Metodie. După moartea lui, intâmplată prin 1764, schitul rămâne fără ocârmuitor şi incepe iarăşi să se pustiască. Văzând acest lucru Cosma episcopul Buzăului rândui in 1771 ca egumen pe ieromonahul Gurie, care fusese multă vreme stareţ la Izvorani. In 1787 Gurie nu mai era la Grăjdana, iar schitul încape pe mâna unor îngrijitori mireni. Abia către sfârşitul acestui veac întâlnim ca egumen pe un arhimandrit Amvrozie, dar care din pricina incercării de a instreina averea schitului, a fost înlocuit la 1797 cu protopopul Neagu Chircu din Nişcov. Neputând să dea socoteală de venitul şi cheltuelile schitului in vremea epistasiei sale, protopopul Neagu este şi el scos in 1801, când vine ingrijitor postelnicul Stanciu. După cinci ani schitul trece asupra unui Mihai Gogălniceanu, iar in 1811 este luat cu arendă de Petre Căpitanul care l-a ţinut până prin 1821. In acest timp biserica se ruinase şi ploua înăuntru. Deaceia Alecu Iarca, ţinând moşiile schitului cu arendă multă vreme, se îndemnă prin anul 1840 să zidească aici o bisericuţă de cărămidă.

La 14 Dechemvrie 1843, după o lipsă de 40 ani de ocârmuire călugărească, schitul este incredinţat „vremelniceşte" pe seama singhelului Ruvim Budişteanu, care fusese egumen al m-rii Târgşor de lângă Ploeşti şi la Aluniş (Buzău). La 3 Aprilie 1850 schitul fu dat sub ocârmuirea arhim. Melhisedec egumenul m-rii Măxineni, iar in 1852 trece sub ingrijirea ieromonahului Chiprian, care a stat aici până in 1860 când a plecat ca egumen la m-rea Măxineni şi a fost inlocuit la Grăjdana cu ieromonahul Dionisie. Acesta este cel de pe urmă îngrijitor al schitului şi se pare că după vânzarea averii de către Eforie, el a rămas mai departe ca preot slujitor la biserica satului înfiripat în jurul chinoviei călugăreşti, care dispăruse prin vitregia vremurilor, lăsând în urmă lăcaşul de inchinare pentru trebuinţele locuitorilor din comuna care mai păstrează din trecut doar numele ctitorei.

După istoria schitului se adaogă câteva însemnări privitoare la boierii Cârlova din veac XVIII-lea (pp. XLVII—LIV) şi o spiţă de neam. In anexe se publică 169 de documente dintre anii 1608—1856 (pp. 1-122), şi care stau in legătură cu neamul ctitorilor şi trecutul schitului Grăjdana. Ele au fost găsite la Academia Română, la Arhivele Statului din Bucureşti şi în Arhiva Eforiei Spitalelor civile.

Lucrarea este încheiată de un indice de nume şi locuri, ca să înlesnească pe cetitor intru folosirea şi cunoaşterea acestui îmbelşugat material, intru totul inedit. Autorul este vrednic de toată lauda atât pentru sârguinţa cu care necontenit lucrează în ogorul istoriei, cât şi pentru dragostea sa mereu dovedită, de a spori ştirile despre trecutul nostru bisericesc. *G. I. M.*

28. MAIEVSKI VL., Света Гора *(Sfântul Munte)*. Extras din revista Гласник (1937), 87 pp.

Lucrarea se ocupă de viaţa călugărească, de legăturile Sârbilor cu sf. Munte, arătarea mânăstirilor şi o scurtă descriere a fiecăreia. *V. D.*

29. MIHAILIDIS EUGEN, Ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ γραμματολογία διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐν ἀραβικοῖς κειμένοις, χειρογράφοις καὶ ἐκδιδομένοις *(Istoria literaturii bisericeşti elene dealungul veacurilor, în textele arabe. manuscrise şi editate)*, revista Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, anul XXX (1937), pp. 358—370, 385—407.

Cunoscut prin numeroasele studii şi cercetări publicate în revista alexandrină Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, al cărei director este, d-l Mihailidis se osteneşte de multă vreme să identifice şi să adune mărturiile creştine din literatura arabă. Sunt numeroase textele arabe privitoare la viaţa şi activitatea Părinţilor şi scriitorilor Bisericii creştine. Nu toate aceste texte sunt editate. Valoarea cercetărilor acestui ostenitor stă tocmai în faptul că el adună o bună parte a materialului studiului său din textele arabe manuscrise. Astfel, găsim în această primă parte a studiului d-lui Mihailidis, mărturii arabe despre Prohor diaconul, Apocalipsa lui Petru, Simeon Cananitul, Apostolul Pavel, Climent al Romei, Policarp al Smirnei, Dionisie Areopagitul, Antonie cel Mare, Eusebiu al Cezareei, Pahomie, Atanasie cel Mare, Ciril al Ierusalimului, Epifaniu al Ciprului, Vasilie cel Mare, Grigore de Nazianz, Grigore de Nisa, Ciril al Alexandriei, Ioan Hrisostom, Evagrie din Pont, Macarie Egipteanul, etc. *G. C.*

30. MIHAILOVICI PAUL, Diacon, *Înfăţişari de viaţă culturală românească la mănăstirea Noul Neamţ din Basarabia*. revista *Viaţa Basarabiei*, nr. 11—12 (1935), şi extras, 8 pp.

Pe temeiul a două scrisori cu data de 22 Iulie 1865 aflate în Biblioteca Academiei Române, ms. 4867, şi scrise de călugărul Andronic de la mănăstirea Noul Neamţ, autorul încearcă să lămurească câteva ştiri în legătură cu cererea călugărilor fugiţi în Basarabia de pe vremea domniei lui Cuza Vodă, de a li se trimite intr'ascuns cărţi româneşti de la obştea stareţului lor Paisie. Deosebit de interesantă este scrisoarea îndreptată către maica Fevronia de la m-rea Agapia şi în care călugărul Andronic vorbeşte despre un ms cuprinzând călătoria sa la Kiev, iar la sfârşit roagă să-l înştiinţeze „ce s'a făcut manuscriptul cu Cuvintele stareţului Paisie, ce se afla la părintele Metodie. De-l va găsi să-l cumpere şi să i-l trimită". Se mai aminteşte apoi despre un alt ms al lui Andronic cuprinzând *Istoria mănăstirei Neamţ*, care urma să fie tipărit la Odesa, şi care astăzi se păstrează în biblioteca chinoviei de la Noul-Neamţ. *G. I. M.*

31. MITROVICI TRAIAN, Свети Сава като монах *(Sfântul Sava ca monah)*. revista Духовна стража, nr. 2-3, 1937.

Autorul se ocupă de părerile sf. Sava în privinţa monahismului, precum şi călătoriile sale de cercetare sau întărire în trăirea vieţii după voea lui Dumnezeu, prin sudul Greciei, prin Serbia şi Constantinopol. *V. D.*

32. MOISIL CONSTANTIN, Profesor, *Prima carte tipărită în România*, revista *Artă şi tehnică grafică*, caetul 2, Dec. 1937, pp. 21-25.

Meşteşugul de a scrie cu tiparul a fost adus în Ţara Românească de către un călugăr pribeag Macarie, priceput să toarne litere de metal, să sape în lemn înflorituri măiastre şi să împlinească lucrul de tipograf. El primise învoirea ca să deschidă o tipografie în Târgovişte de la Radu cel Mare. Cea dintâiu carte eşită din teascurile acestei tiparniţe este *Liturghierul* slavon dat la lumină în ziua de 10 Noemvrie 1508. Este o carte minunat de frumos tipărită, dovedind cu prisosinţă iscusinţa şi îndemânarea meşterului Macarie. *G. I. M.*

33. POCITAN VENIAMIN, *L'eglise orthodoxe roumaine de Paris*. București 1937, 74 pp.

Inainte de a păși la lămurirea începuturilor bisericii române din Paris, autorul a găsit nimerit să dea la iveală câteva din legăturile noastre cu Franța. Astfel, întemeindu-se pe diferite lucrări, arată că ceiace ne-a apropiat mai mult de țara Galilor a fost limba folosită în familiile boierești încă de pe vremea fanarioților. Am avut apoi legături politice și culturale, care au îndemnat pe mulți tineri, după 1821 să meargă în Franța pentru desăvârșirea studiilor. Așa au luat naștere cele dintâi societăți de studenți români din Paris, și aici s'au pus la cale multe din planurile care mai târziu aveau să aducă revoluția din 1848 și unirea Principatelor române din 1859.

Tot de aici a izvorit și gândul întemeierii unei capele ortodoxe române. Cel care a luat osteneala și îndrăzneala unui asemenea fapt a fost arhimandritul Iosafat Snagoveanu, refugiat la Paris din pricina revoluției de la 1848. Cea dintâiu slujbă s'a săvârșit la 22 Noemvrie 1853, în capela înjghebată pe rue Racine 22. Capela a rămas aici vreme de 30 ani, adică până în 1882, când casa a fost dărâmată ca să se poată mări facultatea de medicină. Atunci Statul român a cumpărat in rue Jean de Beauvais 9, o capelă cu mai multe clădiri împrejur, unde se află și astăzi. După ce a fost reparată și prefăcută după rânduială, biserica s'a târnosit la 31 Maiu 1892 prin purtarea de grijă a mitropolitului Iosif Gheorghian de către arhiereul Inochentie Ploeșteanu.

Printre ctitorii și donatorii bisericii sânt amintiți Iosafat Snagoveanu, Filotei și Dionisie episcopii Buzăului, arhiereul Ioanichie Evantias, domnitorul Alexandru Cuza și aproape toate familiile noastre boerești de seamă.

Lucrarea se sfârșește cu arătarea tuturor slujitorilor care au trecut pe aici începând cu arhimandritul Iosafat și până astăzi. După războiu mai ales, biserica a fost cinstită de preoți care având la îndemână mijlocul de traiu, au putut să-și desăvârșească studiile, iar întorși in țară au urcat treptele catedrelor universitare. Este o mare cinste pentru biserica noastră din Paris, de care nădăjduim că se va învrednici și pe viitor. *G. I. M.*

34. POPESCU, ANTON I., Preot. *Vieața și nevoințele prea cuviosului părintelui nostru Nifon patriarhul Țarigradului, dată pe înțelesul tuturor*, Huși 1938 in 16⁰, 48 pp. Prețul 3 lei.

Este o încercare bună aceasta, de a se pune la îndemâna credincioșilor, pe un preț eftin, o cărticică cuprinzând o viață de sfânt ca a patriarhului Nifon și dată intr'un graiu ușor de ințeles. Atât numai că prefăcătorul textului făcea mai bine dacă se ținea de *Viața* sfântului scrisă de Gavriil Preotul. Deasemenea trebue îndreptată vârsta de 90 ani (p. 37), la care se spune că a murit sfântul Nifon, fiindcă este pe deplin lămurit de cercetători, că nu putea avea la moarte mai mult de 70-75 ani. *G. I. M.*

35. POTRA GEORGE, Dr., *Mănăstirea Cobia (Dâmbovița), Studiu și documente*, București [1938], tip. Oltenia, 64 pp.

O lucrare grăbită și lipsită de metodă, tipărită însă în bune condițiuni tehnice. Asta, totuși, nu acopere nici greșelile autorului și nu împlinește nici lipsurile cărții. Mai întâiu nu se poate admite alcătuirea unei monografii, cum este cea de față, ținând seamă doar de materialul documentar aflat într'un singur depozit arhivistic. In acest caz autorul era dator să intituleze studiul său: *Contri-*

Date în istoria mânăstirii Cobia, ori *Mânăstirea Cobia în lumina documentelor din Arhiva Eforiei Spitalelor Civile.*

Din trecutul Cobiei spicuim următoarele date înfăţişate de d. Potra: La 15 Martie 1608 Radu Vodă domnul Ţării Româneşti întăreşte acestei mânăstiri stăpânirea peste mai multe sate şi moşii, date din vechime de ctitorul ei Badea stolnicul Boloşim. În Iunie 1608 acelaşi domn dărueşte mânăstirii satul Broşteni. La 5 Iulie 1656 Constantin Şerban Basarab îi întăreşte milele tuturor domnilor de mai 'nainte, lucru repetat şi de Grigorie Vodă Ghica printr'un hrisov din 24 Iunie 1662. Antonie Vodă scuteşte prin actul său din 8 August 1669 de orice dăjdii pe oamenii din satele mânăstirii. La 21 Fevruarie 1693 Badea Dragoman din Căpşunari vinde egumenului Filotei năstavnicul mânăstirii Cobia, un codru de moşie, pădure şi puţină vie, iar la 17 Iunie 1727 Nicolae Vodă Mavocordat porunceşte să facă hotărnicia moşiei mânăstirii, spre a se pune capăt pricinilor de judecată. Cărţile de blestem ale mitropolitului Neofit, una din 10 Martie 1745, iar alta din 19 Martie 1752, dovedesc, însă, că hotarele n'au putut fi alese, iar vecinii moşiilor, încercau mereu să-i răpească din pământ. Egumenul Cornilie, un om harnic şi răsbătător, s'a trudit vreme de peste 20 ani (1757-1779) ca să apere avuţiile, să îngrijească moşiile, să capete scutiri pentru clacă şi dijmă în folosul acestei sărmane mânăstiri.

O altă impresurare din moşia Cobiei a făcut-o postelnicul Ştefan Ralea, dar care a fost rămas la judecată, precum dovedeşte cartea din 22 Iunie 1784 dată la mâna egumenului Arsenie.

Cu timpul Cobia ajunge schit, fiind închinat mânăstirii Pantelimon din Bucureşti de către voevodul Grigorie Matei Ghica la 1752. Peste o jumătate de veac nu mai rămâne nici atât. În anul 1810 biserica mânăstirii Cobia este trecută în catagrafie ca biserică a satului cu acelaşi nume, având 43 de case şi 194 suflete, iar ca preot slujitor pe popa Stan sin Corvan.

De şi lucrarea numără 64 pp. autorul a cuprins istoria mânăstirii numai în 11 pagini (pp. 3-14). La pp. 15-21 publică fără rost *„lista şi cuprinsul documentelor"* sau mai bine zis o tablă cronologică a regestelor celor 50 de documente, al căror text este publicat în întregime la pp. 23-64, şi în fruntea cărora se repetă din nou, regestul respectiv tipărit odată la pp. 15-21, dar fără să se mai dea numerotarea documentelor, ceiace este o mare lipsă. Totuşi este vrednic de reţinut din documentul lui Alexandru Vodă Coconul (1623-1627) numirea: „drumul lui Băsărabă pe matca Cobiei pe apă în jos" (p. 26).

Am mai avea acum de adăogat şi îndreptarea câtorva greşeli. Aşa bunăoară la p. 6, patriarhul Partenie al Alexandrei păstoreşte între anii 1678-1688, iar nu până la 1698. Scrisoarea lui despre care este vorba aici, relevată de d. D. Ionescu în *Revista Istorică*, an XIX (1933), la p. 229 (neindicată de d. Potra), a fost publicată în urmă de d. N. Iorga în *Hurmuzaki*, XIV^3, pp. 39-41, nr. XXI. În veacul XVIII-lea nu se cunoaşte nici un mitropolit al Ungrovlahiei cu numele de *Nifon*, şi pe care autorul ni-l arată la pp. 11, 17 şi 44. De bună seamă, este vorba despre mitropolitul Neofit Cretanul care a păstorit între anii 1738—1754. La p. 54 data din regest a documentului trebue îndreptată din 1790 în 1780, aşa cum este şi la p. 18. Cât priveşte transcrierea documentelor n'am putut-o controla; se pare însă că sunt unele greşeli. În deosebi avem mare nedumerire pentru transcrierea literii θ cu *d* în cuvinte ca: *deoriseascä* (p. 2), *Hrisandu* (p. 26), *Andim* (p. 60).

G. I. M.

36. RACOVEANU G., *Un Lavsaicon completat cu mâna, în anii 1835 și 1842, de Gheorghie zograf*, revista *Artă și tehnică grafică*, nr. 1 (1937), pp. 17-20.

Lavsaiconul, această carte minunată ce cuprinde „pre scurt faptele, luptele și izbândirile" celor ce din evlavie s'au nevoit prin pustie ca să birue ispitele, s'a tălmăcit în românește de biv vel clucerul Teofilact și s'a tipărit pe vremea păstoriei mitropolitului Filaret al Ungrovlahiei, în anul 1760.

Exemplarul găsit de d. R. este dintre acestea. Dar din prea multă întrebuințare, sau din altă pricină, i s'au pierdut o parte din foi. Toate aceste lipsuri au fost scrise cu mâna de „Gheorghe zograf" în anul 1835, după un alt Lavsaicon, tot din 1760, și care foi le-a cusut la locul cuvenit. Pe cât i-a stat în putință, cu mare meșteșug „prescriitorul" Gheorghe și-a dat osteneala, ca aceste împliniri să nu se deosebească întru nimic de litera tiparului. Poarta cărții a copiat-o întocmai, punându-și în josul ei semnătura și data: *1835. Oct. 25.* Autorul înclină a crede că Gheorghe zograful nu era strein de viața călugărească. Așa bună oară el adaogă la sfârșitul cărții „și alte vieți ale sfinților părinți și oarecare vedenii înfricoșate...". Printre acestea se află și „pomenirea sfintei mucenițe Filotiiei (sic) fecioarei ale căriia sfintele moaște să află în biserica domnească cea din orașul Argeșului în Țara Românească". *G. I. M.*

37. SACERDOȚEANU AURELIAN, *Predosloviile cărților românești, I, 1508-1647*, București 1938, 132 pp. Prețul 60 lei.

Literatura noastră românească din veacurile trecute, în afară de cărțile de slujbă bisericească, n'a cunoscut prea multe tipărituri cu alt cuprins. Deaceia întregirea științelor ce se pot culege despre trecutul nostru cărturăresc, se face într'o bună măsură prin ajutorul predosloviilor. Și ele singure ne dau lămuriri, atât în ce privește împrejurările în care s'au tipărit, cât și a ostenitorilor prin râvna și îndemnul cărora s'a dat la iveală întregul șir de cărți, în răstimpul celor trei veacuri de cultură românească veche.

D. Sacerdoțeanu a făcut un lucru nespus de bun prin retipărirea și strângerea laolaltă a acestor *predoslovii*. In adevăr, noi nu putem înfățișa lumii alt făgaș de gândire cuprins în slove, din trecutul nostru, și nici alte mărturii de cum s'a înfiripat și a propășit graiul nostru literar, decât aceste precuvântări în care smeriții călugări și ierarhi au mărturisit toată dragostea lor pentru limba strămoșească. Dar tot ei au dovedit prin munca trudnică de harnici tălmăcitori, cât s'au străduit ca să ne îmbogățească scrisul românesc cu cărți din alte limbi, mai ales pentru trebuințele slujbelor bisericești. Numele lor răsar la fiecare pagină, alături de al voevozilor care îi sprijineau ori al vlădicilor care le-au dat îndemn și au fost purtătorii de grijă pentru săvârșirea unor asemenea fapte de pomenire. Astfel sânt date la iveală o seamă de *predoslovii* și *epiloguri* la 36 cărți din *Bibliografia românească veche*, începând cu Liturghierul slavonesc din 1508 și sfârșind cu Răspunsul mitropolitului Varlaam la Catechismul calvinesc, din 1647. In nota introductivă (pp. 5-19), autorul arată rostul acestor predoslovii și însemnătatea lor pentru literatura românească veche, iar la sfârșit, ca să înlesnească pe cetitor, lămurește într'un glosar mai multe nume și cuvinte greu de înțeles, din cuprinsul predosloviilor publicate. *G. I. M.*

01

38. STĂNESCU, GEORGE G. Dr., *Epoca de Aur a literaturii creștine armene* (secolul al 5-lea). Cluj, Tipografia Eparhială ort. rom., 1937, 61 pp. Lei 30.

E un studiu bine rotunjit și închegat acesta pe care ni-l prezintă profesorul de patrologie de la Academia teologică din Cluj, d. G. G. Stănescu, despre epoca

cea mai înfloritoare a literaturii creștine armene. De și este redusă ca întindere, lucrarea ne dă, in mod sistematic, destule cunoștințe despre subiectul tratat și chiar puteri de gândire.

Armenia, prima țară din lume in care creștinismul a fost ridicat la treapta de religie oficială, își datorește formarea și desvoltarea literaturii ei duhului bisericesc. Fără cler, literatura armeană ar fi fost mult mai modestă și ar fi apărut mult mai târziu. Poporul armean, chiar sub impilare străină și despuiat de puterea de Stat, a creiat, prin scriitorii teologi, opere patristice și creștinești, ajungând să aibă din bună vreme serviciul religios in limbă proprie, ceeace-l deosebește de alte neamuri. Sunt și acestea dovezi, intre multe altele, ale puterii religiei care insuflețește o cultură.

Literatura curat creștină a Armenilor incepe in prima parte a secolului al 5-lea și acest inceput este in acelaşi timp şi apogeul acestei literaturi. O desvoltare de felul ca aceasta n'a mai cunoscut poporul armean. Puțin după despărțirea de unitatea ecumenicității ortodoxe, literatura armeană decade și cu toate incercările veacurilor următoare, nu izbuteșe să se mai ridice la treapta de înflorire a veacului al 5-lea. Ceeace a urmat acestui veac n'a fost decât o reoglindire, palidă foarte slabă, și un ecou al „epocii de aur".

Lucrarea se ocupă de următoarele personalități culturale ale Armeniei vechi: Agathangelos, Faustus din Bizanț, Sahak, Mesrop, Eznik, Koriun, Moise din Chorene, Davith Anjaghth, Mambre Verzanogh, Yowhan (Ioan) Mandakuni, Eghishe (lat. Elişeu), Lazarus din Pharpi. Se dau apoi date despre vieața și faptele scriitorilor și se arată cuprinsul și soarta scrierilor lor. Expunerile sunt însoțite de scurte caracterizări ale autorilor și operelor. *I. T.*

TEOLOGIA PRACTICĂ

39. AFANASIEV, N. N., **Неизмѣнное и временное въ церковныхъ канонахъ** *(Ce este neschimbător și ce este vremelnic in canoanele bisericești)*, in Живое Преданіе, Paris 1936, pp. 82-96.

Acest studiu face parte dintr'o antologie de articole ale unui grup de teologi ruși. Ideia centrală a acestor articole este „*Tradițiunea vie*" a Bisericii, pe care o tratează din diferite puncte de vedere. Scopul d-lui Afanasiev autorul articolului de față, este ca să scoată în evidență rolul și importanța, pe care o are „*Tradițiunea vie*" in dreptul canonic bisericesc.

Teologia protestantă consideră canoanele bisericești numai ca o producție *jus humanum*, iar teologia catolică le imparte intre *jus divinum* și *jus humanum*. Pentru noi, ortodocșii, concepția protestantă ca și cea catolică nu este admisibilă, intrucât n'are temeiuri în tradiția Bisericii.

Recurgând la aceasta din urmă, ne izbim, insă, de următorul fapt: Sinodul trulan enumărând canoanele bisericești obligatorii, spune: „Nimănui să-i nu fie îngăduit să schimbe sau să suspende aceste canoane sau să primească altele în afară de ele" (can. 2). Iar sinodul al VII-lea ecumenic (can. 1) confirmă inspirația divină a canoanelor. Totuși, chiar în epoca patristică, realitatea și insăși sinoadele ecumenice schimbau hotăririle canonice ale sinoadelor precedente. Sinodul trulan a revizuit canonul apostolic cu privire la căsătoria episcopilor, afirmând totodată, că prin aceasta nu face o schimbare a legislației apostolice. Astfel, autorul stabilește existența unei „antinomii" in concepția veche a Bisericii cu privire la canoanele bisericești. Această antimonie derivă in mod logic din învățătura despre Biserică. Biserica aparține unei realități spirituale și unei realități empirice. Ideia

această despre Biserică se bazează pe dogma întrupării lui Hristos, formulată de sinodul al IV-lea ecumenic.

Prin învățătura dogmatică despre cele două firi ale lui Hristos putem concepe caracterul dublu al naturii Bisericii. Ființa spirituală și invizibilă a Bisericii devine vizibilă prin existența ei empirică în istorie. Aici, în istorie, Biserica pășește ca o societate având o anumită formă de organizație, care se schimbă după împrejurările istorice. Sub aceste forme variabile este însă ceva statornic — învățătura dogmatică. Viața bisericească adoptă aceea formă de organizație, care este cea mai potrivită pentru exteriorizarea adevărurilor creștine într'un anumit moment istoric. Canoanele bisericești servesc pentru înfăptuirea unei forme, care să corespundă ființei Bisericei. Ele îmbracă adevărurile dogmatice în forma unor norme, după care viața bisericească trebue să se conducă, ca să fie o adevărată exprimare a acestor adevăruri. Canoanele sunt inspirate de Dumnezeu ca și dogmele. Dogmele și canoanele nu sunt, însă, identice. Dogmele sunt adevăruri absolute, iar canoanele — adaptarea acestor adevăruri la existența exterioară (istorică) a Bisericii. Canoanele sunt expunerea în timp a veșnicului, aplicarea în viața a adevărului etern. Adevărul etern este ceeace se aplică în viață, iar canonul arată, „cum" (modul) trebue să fie aplicat acest adevăr. Adevărurile dogmatice, care stau la temelia canoanelor sunt neschimbătoare. Variază numai aplicarea, întruparea lor în existența istorică a Bisericii. Ele variază după condițiile istorice, așa cum variază și formele de existență a Bisericii.

In vremea sinoadelor ecumenice, Biserica a modificat și a revizuit canoanele mai vechi. Dacă Biserica în epoca de decadență, n'a formulat canoane în conformitate cu realitatea, viața bisericească a făcut singură acest lucru. Astfel a apărut uzul bisericesc, care treptat a devenit normă canonică. Acest lucru a fost într'o anumită măsură dăunător pentru viața Bisericii, întrucât de multe ori s'au strecurat și multe uzuri, cari n'au temelie în tradiția bisericească.

Prin urmare, concluzia, la care ajunge autorul este, că și astăzi, după o lungă perioadă de decadență și inactivitate pe terenul canonic, Biserica din nou trebue să caute din adâncul ființei sale acea formă de viață prin care adevărul creștin ar fi găsit cea mai fericită expresie pentru zilele noastre. Biserica nu poate trăi numai cu dreptul canonic, care este în uz până astăzi și care este propriu zis al Bisericii bizantine. Deaceia autorul crede că Biserica are dreptul să descopere adevărurile, pe care le păstrează prin tradițiunea vie, ținând seamă de toate cerințele vieții contimporane. *S. S.*

40. BĂRBULESCU EUGENIU, Preot, *Prohodul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos... și alte cântări religioase*, ed. II, București 1938, tip. Cărților Bisericești, 80 pp. Prețul 32 lei.

Nici o carte bisericească n'a avut o răspândire mai mare și n'a pătruns mai adânc în lumea școlarilor și a poporului evlavios ca Prohodul Domnului. Și colindele sânt frumoase. Se pare însă că ele n'au duioșia și mireasma aceia de sfințenie pe care o cuprind stihurile din Prohod. Deaceia întotdeauna copiii au simțit o mare bucurie sufletească atunci când au fost primiți de dascăl și îngăduiți să cânte în cete, Prohodul Domnului la denia din Vinerea Patimilor. Este ușor de înțeles, așa dar, rostul edițiilor nenumărate care au apărut în decursul vremii. Iarăși nu sânt puțini nici oamenii care au tras foloase de pe urma lui. Ei însă nu făceau altceva decât înșirau stihurile de jale din alte ediții, fără să mai cerceteze înțelesul lor adevărat. Dar prin asta s'a pricinuit un mare păcat. Fiecare

editor și autor a socotit că poate schimba pe oriunde și ori cum vrea textul și chiar cântarea Prohodului. Așa s'a ajuns, ca depărtându-se de la cea dintâiu ediție românească, tipărită de vestitul dascăl de psaltichie Macarie ieromonahul în anul 1836, din îndemnul și cu sprijinul episcopului Chesarie al Buzăului, să avem ediții tot mai greșite și cu graiu cât mai stricat. Acest lucru aduce cu sine mare turburare în cântarea bisericească și este destul de dureros să vezi cum alcătuitorii unei cete se încurcă, neputând păstra melodia din pricina schimbărilor de cuvinte, fără nici un temeiu, în feluritele ediții ale Prohodului. Este un mare rău, mai ales că în ultima vreme câteva tiparnițe jidovești începuseră să răspândească ediții chiar de tot, în care însă avuseseră grijă să schimbe și se scoată toate cuvintele care pomeneau ori făceau de ocară pe nelegiuiții răstignitori.

Acest lucru socotim că l-a îndemnat pe preotul Eugen Bărbulescu să scoată o ediție bună și lipsită de greșeli a celor mai duioase cântări izvodite de melodiosul prinos de tânguire la prohodirea Celui ce prin patima sa ne-a slobozit din blestemul iadului. Încă de anul trecut sf. sa a dat la iveală o ediție a Prohodului, căutând să îndrepteze greșelile și să împlinească lipsurile. Și încercarea sa a prins. Iar cărțile au fost bine primite. Agonisind curaj și foarte bun îndemn. s'a apucat de lucru pentru o ediție cât mai desăvârșită cu putință. După o muncă stăruitoare și vrednică de toată cinstea, cartea a eșit acum la iveală și mărturisește încă că strădania alcătuitorului n'a fost zadarnică. Putem spune că de astă dată avem cea mai bună ediție a Prohodului care s'a tipărit de la Macarie încoace. Textul este în întregime revăzut după cel grecesc și potrivit cu tălmăcirea făcută de Macarie acum 102 ani. S'au îndreptat apoi multe greșeli, refăcându-se iarăși podoaba melodiei plină de mireazmă și duioșie, pe care a avut-o cândva.

La începutul Prohodului a găsit nimerit să adaoge două colinde de Florii culese din popor de dascălul de muzică Gheorghe Cucu. Ele cuprind *Imnul Floriilor și jalnica istorisire a Patimilor Domnului*, care se cântă pe rând de două cete în ziua de Florii, ca o pregătire a credincioșilor pentru Săptămâna Mare. Se mai adaogă câteva cântări de la denii ale vestitului dascăl Macarie ieromonahul: „*Iată Mirele vine în miezul nopții*“ ; „*Cămara ta, Mântuitorule, o văz împodobită*“ ; „*Cu trupul adormind ca un muritor*“ ; „*Când slăviții ucenici*“ etc. și alte cântări de Paște ale Bisericii noastre, cum este „*Ziua Învierii*“ și „*Hristos a înviat*“.

Înfățișarea acestui Prohod este cât se poate de frumoasă, tipărit fiind cu negru și roșu, având podoabe asemeni cărților de slujbă. Pentru îndemânare și ușurința în potrivirea cântării, la începutul fiecărei stări, s'a scris un stih pe note. Dar ceia ce face minunea cărții sânt iconițele în culori, opt la număr, lucrate cu mare meșteșug după erminia bizantină de pictorul Avakian.

Noi ne bucurăm de toată dragostea și râvna pe care Pr. E. B. a înțeles să o pună, nu atât pentru folosul bănesc ce s'ar dobândi de pe urma acestei cărți, cât mai ales pentru a face să se înțeleagă ce înseamnă lucrul bun și cu pricepere întocmit. Să nădăjduim că gândul său va birui ; iar cei care-i doresc să izbutească datori sânt să-l și ajute. Este vrednic să se mângâie printr'o răsplătire dreaptă, pentru cât a trudit și a alergat, ca să ne pună la îndemână o carte de Prohod, așa cum cere datina și rânduiala noastră bisericească. *G. I. M.*

41. CARTOJAN N., *Mântuitorul și vița de vie. Iconografie populară românească*, revista *Artă și tehnică grafică*, nr. 1 (1937), pp. și Extras.

În Ardeal foarte răspândită — cu totul absentă în Vechiul Regat — o icoană care reprezintă pe Mântuitorul și vița de vie. Icoana înfățișează pe Domnul Hri-

stos, cu pieptul și picioarele goale ca in scena răstignirii, stând pe o laviță. La spatele său se află crucea, care are deoparte și de alta buretele și sulița. Din coasta stângă a Domnului, din locul in care a fost impuns cu sulița a crescut o coardă de viță încărcată cu struguri. Coarda infășură crucea și se răsfrânge in formă de cerc in partea dreaptă a Mântuitorului, care stoarce strugurii intr'un potir așezat pe laviță alături de el.

Icoana aceasta atât de neobișnuită și interesantă tot odată, pune o mulțime de probleme: „Ce reprezintă vița de vie care crește din coasta Mântuitorului? Pentru ce stoarce ciorchinele intr'un vas? De ce este zugrăvită crucea in spatele său, și de ce el, care nu este răstignit, poartă același veșmânt ușor ca și cel de pe cruce?". D. Prof. N. Cartojan caută să dea răspuns tuturor acestor intrebări prin documentele folklorice și prin legendele religioase din vechea literatură românească.

Un ciclu de colinde populare ne povestește cearta pentru intâietate dintre cele trei flori sfinte din rai: floarea mirului, floarea grâului și floarea vinului. Floarea vinului pretinde că ea este mai de preț, deoarece „fără mine nici popa nu ține nicio liturghie". Când cearta este in toi, intervine Mântuitorul care le spune că floarea vinului este sângele lui drag. Ca o precizare a acestei identități intre vin și sângele Domnului vin credințele populare românești in care ni se spune că strugurii s'au făcut din sângele Domnului vărsat pe cruce.

Legendele din vechea literatură românească completează și dramatizează oarecum această idee. Intr'o legendă păstrată intr'o serie de manuscrise vechi românești, cunoscute sub numele de *Intrebări și răspunsuri*, ni se povestește că soția lui Pilat, cu toată oprelIștea pusă de soțul ei, s'a dus să vadă răstignirea Domnului Hristos. Pe când privea, sângele a curs din coasta impunsă cu sulița și i-a stropit haina. De frică să nu afle Pilat s'a dus și a ingropat haina pătată de sânge. Indată insă a crescut in locul acela o viță de vie cu struguri.

Acestea sânt elementele folklorice și legendare pe baza cărora a luat naștere icoana pomenită mai sus. Negreșit la crearea acestor legende au contribuit in largă măsură textele evangheliilor autentice și apocrife. Autorul anonim al icoanei a vrut să dea o interpretare simbolică scenei de la Cina cea de taină când Domnul a instituit taina sfintei euharistii. Numai cu ajutorul elementelor folklorice și legendare ne explicăm dece in această icoană crește vița de vie din coasta străpunsă a Mântuitorului. *D. F.*

42. FELEA, ILARION V., Preot, *Critica ereziei baptiste*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1937, 94 pp. Prețul lei 35.

Părintele Ilarion V. Felea profesor la Academia teologică din Cluj, este destul de cunoscut ca aprig luptător al credinței celei adevărate, cu graiul și cu scrisul. Sfinția Sa se arată mereu cuprins de o părintească grijă față de mântuirea turmei cuvântătoare și de o lăudabilă ingrijorare față de unitatea Bisericii, „stâlpul de foc și călăuza adevărului", pentru triumful căruia Domnul cere de la „fiii ei să se roage, să lupte, să trăiască și să moară" (p. 4), și care este amenințată cu sfâșierea de tot mai intinsa și mai fără de rușine propagandă sectară, ca și de nepăsarea noastră.

Cartea cuprinde patru capitole, insoțite de o prefață, o introducere și o încheiere, și infățișează doctrina despre cuvântul lui Dumnezeu, despre mântuire, despre Biserică și Preoție, despre Botez și Cina Domnului. Metoda urmată este cea impusă de firea lucrurilor: 1. Infățișarea principiilor fundamentale ale sectei baptiste; 2. Critica obiectivă a acestora, in lumina Bibliei, istoriei, rațiunii și bunului simț.

Cap. I, cercetând Biblia, ajunge la concluzia că mai intâiu a fost sfânta Tradițiune, apoi sfânta Scriptură, că Biblia s'a născut din Tradițiune, că Tradițiunea nu este contra Bibliei, nici Biblia contra Predaniei (p. 22), că niciun om nu poate citi Biblia fără ajutor și fără să facă vreo greșeală, că „in afară de Biserică, ea (Biblia) nu mai slujește lui Dumnezeu ci oamenilor", că cei dintâi creștini n'au avut la indemână Biblia intreagă, ci au trăit in și după Tradițiune, iar pentru vestirea cuvântului dumnezeesc au fost *aleși* apostoli, prooroci, invățători, episcopi și preoți, deosebiți *prin demnitate și har* de mulțimea credincioșilor. Incercarea baptismului de a respinge Tradițiunea și a inlocui autoritatea Bisericii cu cea a omului, se lovește astfel și se sfărâmă de adevăruri incontestabile. Chiar Biblia o datorăm Bisericii. „Fără Biserică nu era Biblie. Fără Biserică am avea multe păreri și erezii, câte capete. Biserica dă lumina. Fără Biserică Biblia este ca o farmacie, din care cei neințelepți iau otravă in loc de leacuri mântuitoare" (p. 31). Numai in Biserică și sub conducerea ei, comorile Bibliei se intrebuințează spre duhovnicească zidire.

Cap. II, cercetează in lumina scripturistică și rațională, doctrina baptistă despre mântuire și o inlătură ca fiind o rătăcire, cu obârșia in interpretări greșite și in tendințe de fărâmare a unității de credință.

Cap. III, arată minciuna invățăturii baptiste despre căpeteniile văzute ale bisericii și expune temeiurile scripturistice și tradiționale ale ierarhiei bisericești.

Cap. IV, cel mai intins al lucrării, se ocupă cu doctrina despre botez și Cina Domnului și scoate in lumină marea rătăcire baptistă cu privire la impărtășirea harului divin in genere, la temeiul scripturistic al Sf. Taine, la valoarea sfințitoare a acestora, la botezul copiilor, și la Sf. Euharistie in deosebi.

Toate concluziile sunt bine intemeiate și in deplină potrivire cu invățătura sfintei noastre Biserici ortodoxe și ecumenice.

Cartea e scrisă intr'un stil vioiu, ușor de ințeles și inflăcărată de mult duh misionar. Dată fiind primejdia grozavă a sectelor in România, autorul cere părăsirea atitudinii de nepăsare și lupta pentru indepărtarea otrăvurilor sectare. Dragostea de adevăr trebue să fie insoțită in noi de „bărbăția de a-l apăra cu căldură și de ințelepciunea de a-l propaga cu toată tăria" (p. 91). Aprinși fiind de dorul trezirii unui interes mai viu față de problema combaterii sectelor, să pășim toți cu energie la acțiunea misionară, stăvilind dușmănoasele incercări de alterare a fondului sufletesc al neamului. Căci „ar fi un păcat strigător la cer dacă am sta cu mâinile in sân și am privi cum (sectele) se răspândesc, fără să luăm măsuri de combatere... și cum nici o apă nu mai poate spăla rușinea protopopilor lui Atanasie de la 1700, care au prezidat prima spărtură in unitatea de credință a poporului român, la fel nicio apă nu va spăla rușinea de pe obrazul păstorilor de azi din biserica României, dacă nu vor apăra cu focul dragostei și cu ințelepciunea științei, unitatea și puritatea credinței ortodoxe in fața atacurilor ereziilor sectare" (p. 5). Acestea sunt cuvinte izvorite din focul zelului misionar și nu trebuesc uitate, fiindcă ele cuprind mare adevăr.

I. T.

43. FILIPPIDIS, N. S., Ὁ ἀποστολικὸς καὶ πατριαρχικὸς θρόνος Ἀλεξανδρείας *(Tronul apostolicesc și patriarhicesc al Alexandriei)*, revista Πάνταινος, anul XXX (1938), pp. 39-42, 55-59, 73-77, 88-92, 104-106, 122-125.

Creștinismul și așezările bisericești din Africa de Nord s'au bucurat de atenția multor cercetători de seamă. Mai sunt totuși lucruri de seamă neștiute incă de istorici și de cercetători. Intemeindu-se pe mărturiile găsite in arhivele Patriar-

hiei Alexandriei și în unele dintre vechile biserici africane, autorul acestui studiu caută să precizeze în deosebi istoria și activitatea comunităților grecești din nordul Africei. Sub stăpâniri și năvăliri păgâne, în nordul Africei au rămas mereu comunități și biserici creștine, datorită populației grecești așezate acolo. Meritul acestei populații este nu numai de a-și fi apărat credința creștină față de atâtea asupriri păgâne, ci și de a fi menținut acolo spiritul culturii creștine care se arătase atât de rodnic în epoca patristică. G. C.

44. FITRACHIS A., Τὸ ἰδανικὸν τῆς εἰρήνης εἰς τὴν ὀρθόδοξον λατρείαν *(Idealul păcii în cultul ortodox)*, Mitilene 1937, pp. 18.

„Când intră întâi stătătorul Bisericii spune îndată: pace tuturor, când bine cuvântează: pace tuturor, când vorbește: pace tuturor, când poruncește să se îmbrățișeze credincioșii: pace tuturor". Așa rezumă Sfântul Ioan Hrisostom porunca păcii în cultul divin (Migne, *P. G.*, LX, 322-323). In concepția creștină, Dumnezeu este „Dumnezeul păcii". Rugăciunile creștinești sunt în mare măsură rugăciuni pentru pace și pentru împăciuire. D-l Fitrachis a făcut un lucru bun, alcătuind acest studiu în care arată, pe temeiul textelor, cât loc ocupă grija și dorința păcii în rugăciunile creștinești. Idealul păcii este bine și mult slujit în cultul ortodox. Sunt numeroase mărturiile Sfinților Părinți cu privire la puterea de înrâurire morală a acestui ideal asupra credincioșilor cari iau parte în mod regulat la slujbele bisericești. Singură Biserica poate dobândi sufletul omenesc pentru idealul păcii în lume, deaceia pacificarea lumii va fi chezășuită numai prin strânsa și sincera legătură a oamenilor cu Biserica lui Hristos. G. C.

45. HRISOSTOM, arhiepiscopul Atenei, Περὶ χωρεπισκόπων καὶ τιτουλαρίων ἀρχιερέων ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ *(Despre horepiscopi și arhierei titulari în Biserica ortodoxă)*, Atena 1935, 28 pp.

Instituția horepiscopatului a fost mult studiată mai ales în Apus. Două studii se impun în deosebi prin materialul lor bogat și anume unul în limba germană întocmit de F. Gillmann, *Das Institut der Chorbischofe im Orient. Historisch-canonische Studie*, München 1903, și altul în limba franceză întocmit de H. Leclercq, *La legislation conciliaire relative aux chorevêques*, și publicat în Apendice I din Hefele, *Histoire des conciles*, tome II, 2-ème partie, Paris 1908, pp. 1197-1237. In Biserica ortodoxă, horepiscopatul dăinuește și în zilele noastre sub forma arhiereilor vicari, sau ajutători sau titulari. Cercetând pe temeiul isvoarelor directe, cum a funcționat instituția aceasta în Biserica ortodoxă dealungul veacurilor, Arhiepiscopul Hrisostom aduce prin acest studiu o nouă contribuție la lămurirea așezămintelor de origină veche din Biserica noastră. G. C.

46. IONESCU-AMZA, IOAN N., Preotul, *Rostul parastaselor*, ed. III, București 1937, 80 pp. Prețul 20 lei.

Lucrarea aceasta o socotim folositoare nu numai pentru cei dornici să cunoască rostul pomenirilor întru odihna celor morți, dar chiar și pentru teologi. Sânt lămurite aici o seamă de lucruri cu ființă de adevăr, din viața noastră pământească și care au menirea să arate trebuința parastaselor pentru a dovedi legăturile și datoriile noastre față de cei mutați din această viață. Biserica ne învață apoi că prin rugăciuni și milostenie trebue să cerem de la Dumnezeu iertarea păcatelor lor și odihnă în rândurile drepților. Pentru sprijinirea acestei învățături autorul cercetează pe rând și scoate mărturii din Vechiul și Noul Testament, din tradiția apostolică și din scrierile sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii.

Ca să indestuleze pe cetitori, le arată și păreri din cugetarea omenească, despre nemurirea sufletului și credința în invierea morților. Ereticilor, care tăgăduesc aceasta, li se impotrivește cu dovezi pe ințeles, incercând să sfarme invățătura lor greșită. Urmează apoi lămuriri asupra unor intrebări, dacă „rugăciunile noastre pot folosi tuturor răposaților". In ce constă mijlocirea celor vii pentru cei morți? Ce sunt *Vămile Văzduhului?* Când trebue să se facă parastasele? Ce se aduce la un parastas?

Precum vedem, se găsesc in cartea pr. I. I. atâtea sfaturi și indemnuri bune, încât nu este mirare că ea a putut ajunge intr'un timp destul de scurt la a treia ediție. Asta inseamnă că preoții și credincioșii i-au ințeles rostul, și pricepându-i folosul, au ajutat la răspândirea ei, ceiace nădăjduim că vor face de bună seamă și pe viitor. *G. I. M.*

47. IONESCU, MARIN C., Preotul Dr., *Lumină lină. Material omiletic și catehetic*, vol. II, București, 1938, 480 pp. Prețul 100 lei.

Părintele Dr. Marin Ionescu este cunoscut in lumea noastră bisericească nu numai ca un aprig luptător, ci mai ales ca un dascăl bun și iubitor de copii, care știe să se apropie de sufletul lor prin istorioare pline de pilde și de invățături folositoare. Ele sânt adunate de prin cărți și au menirea ca să ajute la tâlcuirea invățăturii creștine și a sfintei Scripturi.

Cartea aceasta cuprinde 262 istorioare, toate scrise în graiu românesc curgător și ințeles. Cetitorul poate agonisi o bogată hrană duhovnicească, iar preotul găsește aici material deosebit de bun pentru alcătuirea predicilor sale. Deasemenea poate fi de mare folos dascălilor de religie care sânt nevoiți să întrebuințeze la predarea lecțiilor diferite istorioare sau intâmplări minunate pentru ca școlarii să priceapă mai cu inlesnire, bunătatea lui Dumnezeu, dragostea lui pentru oameni, datoria de a săvârși fapte bune, primejdia ispitelor, păzirea poruncilor bisericii și rostul virtuților creștinești. *G. I. M.*

48. IONESCU, DOM. N., Preot. *O miniatură dintr'un liturghier slavon*, revista *Artă și tehnică grafică*, caetul 2, Dec. 1936, p. 26.

Este o foaie răsleață, dintr'un Liturghier slavon, infățișând pe sf. Ioan Zlataust și care a fost lipită de un necunoscut la inceputul Evangheliii tiparita la Snagov in 1697. *G. I. M.*

49. LOPUHIN, P. S. **Мысли Блаженнѣйшаго митрополита Антонія высказанныя въ проповѣдяхъ 1935-1936** *(Ideile I. P. S. Mitropolit Antonie exprimate in predici 1935-1936)*, Sremski-Karlovți 1937, 68 pp.

Un pios omagiu adus memoriei fostului șef al soborului arhiereilor ruși din emigrație de la Sremski Karlovți (Iugoslavia). *V. D.*

50. MARKOVSCHI, M. S. Prof., **Модерно еретичество** *(Erezie modernă)*, revista **Църковенъ вестникъ**, nr. 47 (1937).

In timpurile vechi, au fost eretici cari deosebeau Vechiul de Noul Testament. Marcion invăța că Dumnezeul din V. T. nu este acelaș in N. T. Invățătura lui, fără indoială greșită, a fost condamnată de Biserica ecumenică.

Și astăzi in Apus, mai ales in Germania, se pune din nou problema legăturii dintre cele două Testamente, declarând răsboiu impotriva celui Vechi.

Unii teologi protestanți susțin că V. T. cuprinde povestiri orientale-iudaice,

în care se recomandă o morală şi prescripţii cu totul străine de creştinism. Această atitudine ostilă faţă de V. T. s'a văzut în lumea protestantă şi pe timpul lui Luther. Unul dintre discipolii lui Agricola, a deschis discuţii cu privire la V. T., iar mai târziu Morgen şi Schleiermacher. In ultimul timp un protivnic al V. T. este Friderich Delitsch. De la 1933 această luptă a trecut pe teren politic, susţinută de cercurile naţional socialiste, în lupta lor contra iudaismului. Astăzi aceste lupte au degenerat atât de mult, încât sunt chiar contra creştinismului, fiindcă se sprijină pe V. T. Impotriva acestor tendinţe s'au ridicat mulţi teologi, care au arătat lipsa lor de temeiu, explicabilă prin necunoaşterea rolului poporului ebreu în creştinism şi raportul dintre cele două Testamente.

Autorul spune că aceste păreri greşite au fost condamnate la timp de Biserica ecumenică, iar apariţia lor în timpurile moderne se va stinge odată cu ideile politice cari le-au ridicat. *N. M. N.*

51. PETRICI, B. J., Dr., **Како да приближимо народ цркви ?** *(Cum putem apropia poporul de biserică ?)*, revista **Православље**, nr. 9-10, 1937.

Această întrebare preocupă pe orice preot doritor de înfăptuiri creştine în cuprinsul parohiei sale. Poporul s'a depărtat de biserică într'o oarecare măsură datorită înrâuririi ideilor ateiste şi materialiste, cari au fost semănate în lume mai ales după războiul mondial. Pentru readucerea poporului la biserică preotul Petrici propune: 1. Teologilor candidaţi la preoţie să li se dea o educaţie morală sănătoasă şi să fie cercetaţi de aproape, ca să se vadă dacă au chemare pentru slujba preoţiei. Cei găsiţi inapţi să fie indepărtaţi. Să se revadă programa facultăţilor de teologie dându-se o mare atenţiune studiului sfintei Scripturi, practicii liturgice şi pastoralei. 2. Trebue să i se asigure preotului traiul. Preotul să înfiinţeze în satul lui o casă de cetit şi de desfacere de cărţi. Să dea mici concerte religioase cu poporenii lui. 3. Preotul să înveţe poporul în şi afară de biserică. Slujba religioasă trebue să fie urmată totdeauna de o predică oricât de scurtă. La diferite ocaziuni să i se explice poporului sf. Scriptură, pentru ca s'o înţeleagă mai bine în cetirile lui. 4. Preotul să dea atenţiunea cuvenită, după cercetarea judicioasă a cazului, manifestaţiunilor religioase ale poporenilor lui în interesul bisericii.

V. D.

52. RALLIS, K. M., Περὶ τῆς ποινῆς τῆς ἀπὸ τῆς μονῆς ἀποβολῆς *(Despre pedeapsa înlăturării din mănăstire)*, Extras din *Analele Academiei Atenei*, t. X (1935), pp. 94-102.

Inlăturarea din mânăstire este pedeapsa ce se dă monahilor pentru abateri grave prevăzute de canoane şi de rânduelile mânăstireşti. Monahul înlăturat nu mai poate fi primit iarăşi în mânăstire; averea lui cea dobândită după tundere în monahism, devine proprietatea mânăstirii. Această pedeapsă se pronunţă de către autoritatea mânăstirească îndreptăţită şi se va aproba apoi de către episcopul respectiv. Autorul întemeiază cercetarea sa pe numeroase isvoare, precizând nu numai regulele, ci şi excepţiunile statornicite pentru această pedeapsă şi arătând deasemenea, pe temeiul mărturiilor istorice, în ce fel s'a aplicat această pedeapsă dealungul veacurilor, până în vremea noastră. *G. C.*

53. SĂNDULESCU-VERNA C., Diacon, *Zugravii de la Buzău. Contribuţii la istoria picturii bisericeşti*, Buzău 1937, 24 pp.

Buzăul poate fi socotit printre rarile oraşe din Ţara Românească, unde s'a adapostit sub aripa episcopiei, o şcoală de zugravi bisericeşti. Iar diac. C. Săn-

[illegible]-Verna el insuşi zugrav, merită toată lauda pentru osteneala ce şi-a luat ca să descopere intregul şir al acestor zugravi care au impodobit cu chipuri de sfinţi şi icoane, vreme mai bine de un veac, zidurile atâtor biserici şi mânăstiri din cuprinsul Buzăului sau al altor judeţe vecine. Astfel sunt amintiţi Ivan Rusu, mort în timpul marelui cutremur de la 14 Oct. 1804 sub dărâmăturile bisericii din Unguriu, pe care începuse să o zugrăvească. El deschisese chiar o şcoală de zugravi la mânăstirea Căldăruşani în anul 1798 şi care, după moartea lui, a continuat până prin 1810, sub conducerea polcovnicului Matei. Printre ucenicii veniţi aici să inveţe meşteşugul minunat al zugrăvelii a fost şi Nicolae Teodorescu, care mai târziu, din indemnul şi cu ajutorul episcopului Chesarie, deschise la 1831 în clădirea episcopiei, şcoala de zugravi „iconari" care avea să impodobească mulţimea de biserici preinoite sau zidite în timpul păstoriei episcopului Chesarie. Cei câţiva ucenici i-au fost şi ajutători la zugrăvirea episcopiei până in 1834, când inchizând „şcoala", Nicolae Teodorescu a plecat să zugrăvească, impreună cu meşterul său polcovnicul Mateiu, biserica Mitropoliei din Bucureşti. Sfârşind lucrul la Mitropolie în [illegible], Teodorescu se intoarce la Buzău şi redeschise şcoala, dar la el acasă. El a murit la 8 Iulie 1880 şi a fost ingropat la mânăstirea Ciolanu.

Cel mai iscusit ucenic al lui Teodorescu este Tătărescu, de neam din [illegible] şi care l-a ajutat pe meşter atât la zugrăvirea episcopiei din Buzău, cât şi la Mitropolia din Bucureşti. In 1845 a fost trimis de Chesarie la Roma ca să se desăvârşească in meşteşugul zugrăviei. După şapte ani de şedere prin Italia s'a întors in ţară şi s'a apucat din nou să zugrăvească biserici. La 1864 când s'a înfiinţat şcoala de belle-arte din Bucureşti este chemat profesor, iar mai târziu in [illegible] ocupă locul lui Teodor Aman de director al şcolii, până la 24 Oct. 1894 când moare. Se spune că in 40 de ani el a zugrăvit 52 de biserici printre care se numără Mitropolia din Iaşi şi biserica Madona-Dudu din Craiova.

Alţi ucenici ai zugravului Teodorescu despre care a putut găsi ştiri, sânt: Dumitrache Mehtupciu († 1868), Belisare S. Paraschivescu, Costache Dumitrescu, Filip Negulescu, Ioan Petrescu, Dimitrie Teodorescu care a zugrăvit biserica schitului românesc Prodromul de la Atos, şi în sfârşit D. G. Nicoleanu, in viaţă şi astăzi şi de la care autorul a aflat multe lucruri din trecut.

Deosebit de aceştia mai sunt amintiţi şi alţi zugravi pricepuţi, fără să se ştie insă de la cine anume au deprins meşteşugul zugrăvelii. Aşa sânt, bunăoara, ieromonahul Eftimie Obrocea, Dimitrie Aldescu, Androneştii şi alţii al căror nume este pomenit in pisaniile bisericilor sau pe colţuri de icoane zugrăvite de ei în decursul vremii.

G. I. M.

54. SAVIN, I. G., *Problema Cultelor in România*, Bucureşti 1937, pp. 54. Preţul 40 lei.

Cine cercetează starea cultelor in România din punctul de vedere al sprijinului şi ocrotirii materiale pe care le oferă Statul, ajunge la incheierea că Biserica ortodoxă se găseşte, din acest punct de vedere, intr'o nedreaptă şi dureroasă inferioritate. Studiul acesta face parte din lungul şir de sforţări pe care autorul le depune, de multă vreme, pentru apărarea drepturilor Bisericii ortodoxe in Statul român. Convingerea autorului, pe care fireşte o impărtăşesc toţi românii ortodocşi, este că destinul istoric al Statului român nu poate fi realizat fără chezăşia ortodoxiei. Grija pentru Biserica ortodoxă face parte dintre grijile pe care trebue să le avem pentru însăşi menirea istorică a Statului nostru.

G. C.

55. ŞESAN V., *Dreptul de devoluţiune al Patriarhului şi al Mitropolitului* revista *Candela*, anul XLVII (1936), pp. 71-84.

După însăşi definiţia autorului „devoluţiunea este intervenţia „extraordinară" a unui organ imediat suprapus de administraţie, in cazul când organul competent nu-şi indeplineşte obligaţiunile sale, stabilite prin lege, sau când le calcă". Potrivit canonului 11 al sinodului VII ecumenic, care statorniceşte principiul devoluţiunii, patriarhul sau mitropolitul poate interveni din iniţiativă proprie, atunci când episcopii sufragani nu voesc să aşeze economi în bisericile lor. Autorul arată insă că intervenţia din iniţiativă proprie, „din oficiu", se poate produce in toate cazurile când episcopii nu respectă canoanele. Argumentele şi textele înfăţişate de autor sunt pe deplin convingătoare şi insăşi practica Bisericii consfinţeşte intervenţia din oficiu pentru numeroase cazuri, în afară de cel prevăzut prin canonul 11 al sinodului VII ecumenic. Intervenţia patriarhului sau a mitropolitului se mai poate produce la cerere, adică in caz de plângere. Devoluţiunea se înfăţişează deci ca un mijloc de corectare a autonomiei episcopale, din pricina căreia se produc in practică unele exagerări şi abateri care nu pot rămânea fără îndreptare. Studiul acesta, intocmit cu grija omului de ştiinţă, este intemeiat pe isvoarele directe ale dreptului canonic. *G. C.*

56. ŞESAN V., *Convocarea Sinodului ecumenic*, revista *Candela*, anul XLVII (1936), pp. 94-110.

Acest studiu a fost prezentat in limba germană primului Congres de teologie ortodoxă, care s'a ţinut la Atena, în Noemvrie 1936. Convocarea unui sinod ecumenic este o chestiune care se discută mult în Biserica şi teologia ortodoxă de astăzi. Autorul cercetează mai intâi greutăţile care stau în calea convocării unui sinod ecumenic in înţelesul canonic şi tradiţional. Din pricina acestor greutăţi „ar fi mai potrivit, deocamdată să ne gândim numai la un sinod panortodox şi să convocăm numai episcopi-membri ai bisericii ortodoxe". Convocarea unui asemenea sinod este necesară pentru examinarea a numeroase chestiuni de ordin practic precum şi pentru codificarea canoanelor şi legilor bisericeşti, fireşte după o prealabilă revizuire în ce priveşte valabilitatea lor actuală. Convocarea unui sinod panortodox ca şi a unui sinod ecumenic este astăzi un drept al celor „patru patriarhi vechi, in perfectă inţelegere între olaltă şi împreună cu nouii patriarhi, cu toţii inşiraţi după rangul lor de onoare". Pentru eventuala convocare a unui sinod panortodox, studiul părintelui profesor V. Şesan cuprinde preţioase indicaţiuni şi propuneri. *G. C.*

57. ŞESAN V., *Revizuirea canoanelor şi altor norme bisericeşti, precum şi codificarea lor*, revista *Candela*, anul XLVII (1936), pp. 145-159.

Acest studiu a format conţinutul celui de-al doilea referat în limba germană prezentat primului Congres de teologie ortodoxă care a avut loc la Atena in Noemvrie 1936. Revizuirea canoanelor este în principiu îngăduită. Practica Bisericii din epoca patristică ne arată că sinoadele dătătoare de canoane modificau uneori anumite dispoziţii canonice, potrivindu-le cu nevoile vremii. Astăzi viaţa creştină este supusă unor cerinţe noi şi deaceia Biserica simte nevoia revizuirii acelora dintre dispoziţiile canonice care nu mai au valoare actuală. Normele uzuale isvorîte din trebuinţele vieţii şi Bisericii creştine trebuesc examinate şi consfinţite ca norme canonice, dacă sunt in spiritul principiilor canonice generale. Numai după revizuire, se poate face codificarea. Codificarea normelor valabile pentru

întreaga Biserică trebue să se facă separat de codificarea normelor bisericilor particulare. Cea mai practică formă de codificare este înşirarea sistematică a chestiunilor şi nu înşirarea alfabetică. Neputând fi convocat un sinod ecumenic, autoritatea competentă pentru revizuirea şi codificarea canoanelor şi legilor bisericeşti, este sinodul panortodox. Studiul acesta va trebui să fie indrumător pentru lucrările de revizuire şi codificare.

G. C.

58. ŞTEFAN, mitropolitul Sofiei, **Не може повече да се мълчи!** *(Nu se mai poate tăcea !)*, revista **Християнка**, nr. 1, 1938.

După trecerea a 21 ani, se vede lămurit că revoluţia rusă n'a dat omenirii decât valuri nesfârşite de sânge nevinovat, cari acoperă orice urmă de civilizaţie. Şi în haosul acesta groaznic pare că se statorniceşte un drum nou spre o viaţă obişnuită, in sufletul indurerat al poporului rus, care „s'a bucurat" din destul de roadele frumoase ale revoluţiei. Căci în Rusia domneşte oligarhia. Personalitatea omenească este nimicită, iar acolo unde pare că ea există, i s'au luat orice drepturi. Nimeni nu este sigur că a doua zi va mai fi in viaţă. Câţi diplomaţi, militari de frunte şi savanţi cu renume mondial n'au fost împuşcaţi, fără ca să mai amintim de cei necunoscuţi!

Viaţa cetăţeanului este in mâinile unui tiran de al cărui capriciu depinde. Viaţa, acest dar dumnezeesc, această podoabă a lumii, nu reprezintă nici cel mai mic interes in Rusia. In ultimul timp gazetele din toată lumea au arătat că in Rusia au fost arestaţi 20 arhierei ruşi, cu locţiitorul tronului patriarhal in frunte. Este lămurit că organele sovietice voesc să săvârşească din nou o faptă groaznică. Intre ierarhii arestaţi sunt: Visarion mitropolitul Moscovei, mitropolitul Vitalie, arhiepiscopul Pitirim, şi episcopii Lebediev, Puklevski, Vitlujski şi Maslovski. Toţi cei arestaţi sunt invinuiţi că au făcut parte dintr'o organizaţie antisovietică in fruntea căreia a fost mitropolitul Teofan arestat şi el in ultimul timp. Aceeaşi vină i se aduce şi mitropolitului Serghie locţiitorul tronului patriarhal. Presa sovietică ii acuză de troţkism şi de legături cu organizaţia „Gestapo". O altă vină este următoarea: cineva dintre cei arestaţi ar fi făcut un parastas pentru odihna sufletului mareşalului Tuhacevski impuşcat in 1937, precum şi pentru alţi „duşmani ai poporului"; a făcut propagandă religioasă printre muncitori, săteni, etc. Deasemenea mulţi preoţi sunt invinuiţi că şi-au ingăduit să citească Biblia călătorilor in trenuri, lucru cu totul oprit.

Invinuirile acestea sunt atât de inchipuite încât ele cad in faţa celei mai uşoare critici, fiindcă nici unul dintre ierarhii ruşi n'a avut ca scop — in indeplinirea slujbei sale — să organizeze răscoale împotriva autorităţilor Statului, ci dimpotrivă, ei au căutat să sădească in sufletele credincioşilor credinţa in Dumnezeu, dragostea şi pacea, lucruri garantate şi de noua constituţie sovietică. Insuşi şeful Bisericii ruse, mitropolitul Serghie, un bătrân venerabil de 71 ani, fost decan al facultăţii de teologie din Petrograd, este un mare creştin, teolog şi ascet inzestrat cu un suflet rar. El a trăit departe de vârtejul politicii, in slujba luminii, a adevărului şi a dragostei.

Dacă sângele celor arestaţi se va vărsa el va fi nevinovat, fiindcă toţi au lucrat pentru Iisus Hristos. Dar tocmai acest fapt este o dovadă că in Rusia se naşte o eră nouă, era eliberării de sub jugul impilătorilor necredincioşi.

In faţa celor ce se petrec acolo „noi facem un apel către societatea omenească şi tuturor popoarelor culte din Europa şi America". Ce ecou a avut in lume execuţia a doi italieni condamnaţi! *„Din cauza unei presupuse prigoane contra*

evreilor din România încă se mai ridică proteste energice in Anglia şi America". Atunci de ce n'ar protesta omenirea împotriva impilării bietului popor rus? De ce tace? Căci ceiace se petrece in Rusia este o primejdie pentru toate popoarele. A sosit vremea ca lumea cultă creştină să se deştepte din somn şi să se ridice împotriva celei mai mari crime care s'a săvârşit in vremea noastră. *V. D.*

59. ZANCOV ŞTEFAN, Dr., **Народ, държава, свѣтъ и църква на православния изтокъ като Богословска проблема.** *(Naţiunea, Statul, lumea şi Biserica in răsăritul ortodox ca problemă teologică)*, Sofia 1937, 111 pp. Extras din *Anuarul facultăţii de teologie a universităţii din Sofia*, XIV (1936-1937).

Lucrarea de faţă — scrisă in limbile germană şi bulgară — a fost prezentată de autor la conferinţa mondială a „creştinismului practic" de la Oxford (Anglia), ţinută între 12—27 Iulie 1937.

Problema aceasta are o insemnătate deosebită in viaţa bisericii şi a Statului ortodox, de oarece „cu toate că popoarele din Răsăritul ortodox au fost in foarte strânse legături cu Biserica ortodoxă, totuşi, în Biserica aceasta nu există încă nici un studiu de ordin general, recunoscut ca atare, care să trateze problema „poporului" şi a relaţiunilor dintre Biserică şi Stat" (p. 71). De altfel, Răsăritul ortodox şi-a pus problema aceasta — în principiu — abia in ultimul timp. Faptul acesta se datoreşte, poate, particularităţii sale deosebite de aceea a romano-catolicismului. Pe câtă vreme acesta din urmă a dat o atenţiune mai mare „lumii" (istorie, cultură, viaţă socială, etc.) şi acţiunii practice, Răsăritul ortodox a dat aceeaşi importanţă atât lumii exterioare, cât şi „lumii interioare, mistice".

In Răsărit, ortodoxia a fost in foarte strânse legături cu poporul, in faţa primejdiei de intotdeauna pe care-o reprezentau Turcii şi Tătarii. Unirea aceasta, pentru o apărare comună, i-a salvat de la pieire. Dar legăturile acestea dintre ortodoxie şi norod nu au avut numai darul de a fi apărat popoarele ortodoxe din Răsărit, ci au păstrat cultura bisericească şi naţională, pe temeiul ecumenicităţii bisericii. Iată in ce constă naţionalismul creştin ortodox.

In sec. XIX, Apusul a influenţat Răsăritul, a cărui hartă politică s'a schimbat datorită independenţei mai multor state. Dar in sec. XX, in faţa Bisericii ortodoxe se ridică o problemă nouă — poporul — ca naţionalitate distinctă.

Făcând istoricul desvoltării ideii de naţiune, autorul afirmă că ea n'a existat sub forma unui naţionalism conştient, ca azi. Cu toate acestea nu se poate spune că ideea de naţiune n'a trăit o viaţă intensă. Ca atare ea s'a arătat in afară sub forma iubirii faţă de patrie, exemplu pe care-l găsim la Romani şi Evrei. Evreii au avut o tradiţie atât de vie şi de puternică, încât ea a fost un pericol permanent pentru răspândirea, unitatea şi ecumenicitatea creştinismului in prima lui fază de dezvoltare.

Azi ca şi odinioară, limba şi cultura sunt elementele de seamă cari deosebesc popoarele, unele de altele.

Cultura greacă şi latină au format, in primele trei secole creştine, un dualism, un desacord, intre Orient şi Occident. La Greci apare speculaţia şi ascetismul, iar la Latini erudiţia formală, mecanică şi o înclinare spre stăpânirea laică; de aici au decurs pretenţiunile autocratice ale papei de la Roma.

Caracterul naţional-politic al fiecărui popor a avut un mare rol in sânul bisericilor naţionale din Răsărit. In principiu însă, până azi nu s'a dat o definiţie ştiinţifică şi unitară asupra noţiunii de „popor" in cari totuşi intră mai multe elemente: naşterea, unitatea naturală (datorită aşezării geografice, climei), limba şi

real ... Poporul ar fi o „grandoare spirituală", ceva „mistic-real", un dualism, ceva cu un dublu sens.

Poporul primeşte inspiraţia şi dinamica prin duhul mistic; transcedental, prin duhul lui Dumnezeu din el, prin ceace are divin-uman în el.

In viaţa individului, ca şi a unui popor, este un dualism; ca atare popoarele se pot împărţi in două: unele false, slujitoare ale răului, iar altele drepte in slujba binelui. De aici legătura intre popor şi religie, Biserică şi Stat, Biserică şi lume, atâtea probleme cu a căror deslegare autorul s'a străduit in lucrarea de faţă.

V. D.

TEOLOGIA SISTEMATICĂ

60. ADAM P., Συνεργασία καὶ ἕνωσις τῶν ἐκκλησιῶν *(Conlucrarea şi unirea bisericilor)*. revista 'Ορθοδοξία, anul XII (1937), pp. 344-348, 364-368.

Studiul acesta formează introducerea lucrării intitulată „Putinţa isbândirii conlucrării bisericilor pentru împlinirea idealurilor creştine", lucrare premiată de către Academia Atenei. Autorul cercetează împrejurările istorice şi pricinile omeneşti care au stat şi stau impotriva duhului iubirii şi inţelegerii ce trebue să existe în Biserica lui Hristos. Dacă, pentru multe motive, nu se poate înfăptui acea unirea bisericilor, este cu putinţă totuşi înţelegerea lor şi sprijinirea lor reciprocă. Fără să însemneze sacrificarea dogmelor, îngăduinţa este o insuşire caracteristică Bisericii ortodoxe care n'a lucrat niciodată pentru duşmănirea bisericilor sau credincioşilor altor confesiuni. Ca să se poată inţelege intre ele, toate bisericile creştine trebue să se insufleţească de duhul care a insufleţit totdeauna Biserica ortodoxă. Autorul se arată, in acest studiu, cunoscător al mişcării de apropiere interconfesională şi face numeroase citări din lucrările ortodoxe şi eterodoxe privitoare la această mişcare.

G. C.

61. ANTIM, episcop de Traianopol, Религия, наука, култура и война *(Religia, ştiinţa, cultura şi războiul)*. Sofia 1937, 64 pp.

Cel mai mare rău social din lume este necredinţa, care provoacă atâtea conflicte sângeroase şi războae. In lucrarea de faţă autorul o tratează problema răsboiului din punct de vedere religios - istoric şi social.

V. D.

62. BALANOS, D. S., 'Η νεωτέρα ὀρθόδοξος θεολογία ἐν σχέσει πρὸς τὴν πατερικὴν θεολογίαν καὶ πρὸς τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις καὶ μεθόδους *(Noua teologie ortodoxă in raport cu teologia patristică şi cu concepţiunile şi metodele mai noi)*, in *Anuarul ştiinţific al Facultăţii de teologie de la Universitatea din Atena, 1936-1937*, pp. 122-129.

Pentru a lămuri raporturile, în care se găseşte teologia ortodoxă mai nouă cu teologia părinţilor bisericeşti şi cu noile concepţiuni şi metode teologice, autorul socoteşte necesar să precizeze mai întâi două principii teologice fundamentale, adică: *a)* cum trebue înţeleasă inspiraţiunea sfintei Scripturi şi *b)* cum trebue înţeleasă sfânta Tradiţie.

In ce priveşte inspiraţiunea sf. Scripturi, Biserica ortodoxă n'a primit niciodată concepţiunea inspiraţiunii verbale, astfel încât asupra acestui punct nu e nevoe să se insiste prea mult. Problema, însă, care trebue lămurită, este dacă inspiraţiunea divină se extinde asupra întregului cuprins al sf. Scripturi, sau numai asupra chestiunilor religioase. Dat fiind că scopul revelaţiunii divine este de a trasmite oamenilor adevărurile religioase pe care prin propriile lor puteri nu le-ar

fi putut descoperi, se înțelege de la sine că inspirațiunea sf. Scripturi se mărginește la adevărurile dogmatice și morale. Faptul acesta nu micșorează deloc valoarea sf. Scripturi sau noțiunea inspirațiunii divine, întrucât sf. Scriptură nu are menirea să ne învețe cunoștințe științifice. Darea la iveală a adevărurilor științifice nu depinde de revelațiunea divină, ci de mintea omenească. Caracterul omenesc al celor inspirați rămânând întreg, chiar în momentul inspirației, se înțelege iarăși că afirmațiunile lor științifice nu poartă pecetia divinității. Mai mult, Biserica primește învățătura privitoare la imperfecțiunea revelației divine în V. Testament, ca și descoperirea progresivă a însăși adevărurilor de credință. Cum oare e cu putință să socotim perfecte teoriile științifice cuprinse în sf. Scriptură, când Biserica are o asemenea învățătură privitoare la adevărurile religioase, care alcătuesc însuși scopul scrierilor sfinte? Astfel Biserica noastră înțelegând bine acest lucru nu a îngrădit în niciun fel cercetările oamenilor de știință.

Pătrunși de acest spirit de libertate, sf. Părinți și-au întins fără teamă cercetările și asupra problemelor teologice. In afară de dogmele fundamentale ale teologiei ortodoxe Biserica a îngăduit atâta libertate, încât sf. Grigorie de Nazians a putut să spună astfel: „cercetez din punct de vedere filosofic lumea sau lumile, materia, sufletul, ființele raționale mai bune ori mai rele, învierea, judecata, patimile lui Hristos; izbutind să le lămuresc nu va fi fără folos, iar greșind nu e niciun pericol" (Θεολογικός α', 10, Migne, *P. G.*, XXXVI, 25).

Concepțiunea aceasta de mărginire a inspirației sf. Scripturi la adevărurile religioase și de complectă libertate în cercetările științifice, este primită și de teologii ortodocși mai noi, dintre care autorul amintește pe autorii greci: Al. Likurgos, Anast. Kiriakos, Hr. Andruțos, d. Gr. Papamihail și d. C. Diovouniotis.

In continuare se cercetează problema sf. Tradiții, insistându-se în deosebi asupra raporturilor ei cu sf. Scriptură. Respingând concepția protestantă privitoare la tăgăduirea sf. Tradiții, ca și pe cea romano-catolică privitoare la ridicarea ei pe același picior de egalitate din punct de vedere al conținutului dogmatic, autorul privește sf. Scriptură ca izvor fundamental al dogmelor, în felul cum a fost aceasta interpretată cu autoritate de către sf. Tradiție a Bisericii. Așa dar, în sf. Tradiție, care este formulată în hotăririle sinoadelor ecumenice și în învățătura unanimă a Părinților bisericești, găsim numai interpretarea dreaptă a adevărurile de credință cuprinse în sf. Scriptură. Aceasta este învățătura sf. Părinți (Chiril al Alexandriei, Ioan Hrisostom, Atanasie cel Mare, etc.) de care nu s'a depărtat cu nimic teologia ortodoxă actuală.

Pe temeiul celor de mai sus autorul ajunge la concluzia că teologia ortodoxă actuală se găsește în deplin acord cu principiile teologiei patristice, care trebue să fie și pe viitor un îndreptar pentru teologii noștri. *I. M.*

63. BELDIE, CONST. P., Preot, *Cultul sfintelor icoane. Studiu apologetic*, Bârlad 1937, 24 pp. format 16°, prețul 6 lei.

Este o broșură scrisă pe înțeles, unde autorul încearcă să lămurească rostul închinării către sfintele icoane, arătând și dovezile care îndreptățesc această închinare. In partea de la urmă cercetează și dărâmă împotrivirile dușmanilor sfintelor icoane, întemeindu-se fie pe textul sfintei Scripturi, fie pe mărturiile Tradiției sfinte și ale Părinților bisericești.

Cu anumite împliniri de graiu, părintele Beldie poate face lucru bun și folositor pentru răspândirea învățăturii creștine printre cei rătăciți sau abătuți de la dreapta credință. *G. I. M.*

[illegible] BULGAKOV S. Prot. **Догматъ и догматика** *(Dogma şi dogmatica)*, în Живое предание. Paris 1936. pp. 9—25.

Punctul de plecare al protoiereului Bulgakov în acest articol este că în dogmatica creştină deosebim două elemente: un element strict dogmatic — adică dogmele propriu zise — şi un element secundar faţă de cel dintâiu, care alcătueşte doctrina teologică creştină. Dogmele propriu zise, formulate în hotărîrile dogmatice ale Sinoadelor ecumenice, sunt indiscutabile şi ele nu pot fi schimbate. Ele se referă, însă, numai la învăţătura despre sf. Treime şi mai ales despre Dumnezeu-om. Cele mai multe capitole din dogmatică: învăţătura despre lume şi om, despre providenţa divină şi predestinaţie, despre Biserică, despre har şi taine (mai ales teologia euharistică), despre istorie şi eshatologie — toate aceste chestiuni, tratate desbătute în manualele de dogmatică drept dogme bisericeşti, nu pot avea pecetea infailibilităţii şi a obligativităţii generale ca dogmele propriu zise şi, deci, sunt susceptibile de diferite păreri teologice (teologhemi sau teologumeni).

Pentru dogmatist, dogma aici nu este numai dată, ci trebue şi căutată. Este de căutat în viaţa mistică a Bisericii, care conţine în sine fapte dogmatice de o valoare extraordinară. Aceasta este aşa numita „tradiţiunea vie" a Bisericii creştine.

Printre isvoarele scrise ale sf. Tradiţiuni primul loc îl ocupă sf. Părinţi. Scriitorilor, însă nu trebue să le atribuim infailibilitate dogmatică, întrucât de multe ori se contrazic între ele. Adevărata cinstire a sf. Părinţi trebue făcută în spirit, nu în literă. Scrierile lor nu sunt şi nu pot fi socotite egale cu Sf. Scriptură, care rămâne criteriul absolut, revelaţia autentică a lui Dumnezeu. Tradiţia patristică, nu este bine definită în timp şi spaţiu.

Tradiţiunea vie a Bisericii, însă, este nu numai trecut, ci şi prezent şi viitor. Literatura patristică s'a ocupat de probleme, care atunci erau la ordinea zilei. Probleme noi se ridică în timpurile de mai târziu, probleme, care n'au fost tratate suficient în literatura patristică sau n'au existat atunci. Dogmatica creştină, deci, se îmbogăţeşte mereu.

Dar se pune întrebarea: este posibilă evoluţia dogmelor în ortodoxie? Prot. Bulgakov explică problema astfel: Biserica este o instituţie dumnezeiască-omenească. Pe temelia ei dumnezeiască este sădită toată plinătatea descoperirii divine. Viaţa ei mistică ascunde în sine potenţialul descoperirii dogmatice. Pentru conştiinţa ei umană, însă, această plinătate este accesibilă numai parţial şi consecutiv, de unde este deci posibilă şi există istoria dogmelor. Apar dogme noi, deci există şi evoluţia dogmelor.

Fiecare epocă îşi are o problematică a sa. Şi astăzi „gândirea creştină după o inactivitate de veacuri, din nou stă în faţa problemelor vieţii, care din punct de vedere creştin se reduc la învăţătura despre Biserică, care la rândul său se reduce la descoperirea dogmei despre teandrism. Aceasta din urmă include în sine şi toată problematica actuală a istoriei şi a eshatologiei: cultura creştină, creştinismul social, Biserica şi Statul, unirea diferitelor confesiuni creştine într'o singură Biserică, toate aceste chestiuni trebue să treacă prin un discernământ dogmatic, spre a birui asupra acestui practicism lipsit de principii, în spiritul căruia ele sunt tratate deocamdată".

Dogmele sunt adevărurile revelaţiei, care au un conţinut metafizic şi deci sunt exprimate prin terminologia filosofiei. Deci, dogmatica este o filosofie religioasă, o filosofie a revelaţiei. Epoca patristică a teologhisit în limba filosofiei antice a lui Plato şi Aristotel, care oricât ar fi de înaltă şi apreciată, astăzi nouă ne apare improprie. Este un drept, dar şi o obligaţie pentru dogmatist să traducă în limba actuală acelaşi lexicon, care a fost propriu bisericii vechi. Aici nu este vorba

de o nouă definire dogmatică, care în fond rămâne neschimbată, ci de interpretarea ei filosofică, necesară pentru acceptarea ei sinceră şi clară de epoca actuală.

Aceste câteva noţiuni din articolul Prof. Bulgakov sunt de ajuns ca să arate în linii generale ideile renumitului teolog rus cu privire la „tradiţiunea vie" ca isvor şi impuls de desvoltare a dogmaticei creştine. Articolul nu este mare, dar e scris concis şi tratat cu o subtilitate rară. *S. S.*

65. COMARNESCU PETRU, *Căile de desăvârşire morală în filosofia chineză*, Bucureşti 1938, 24 pp., 15 lei.

Acest mic studiu este extras din *Revista Fundaţiilor Regale* (nr. 9, Septemvrie 1937). Il însemnăm aici mai ales pentru unele afirmaţii ciudate pe care le face d. Petru Comarnescu. D-sa este foarte informat asupra gândirii chineze şi expune admirabil căile de desăvârşire morală „deschise în chip atât de surprinzător de bogata şi subtila filosofie chineză". Concluzia la care ajunge d-sa este că „filosofia antică şi modernă chineză cultivă, în ciuda deosebirilor şi modificărilor impuse de condiţii specifice, aceleaşi maxime şi idealuri supreme ce caracterizează esenţa gândirii europene şi a străduinţei ei către Bine". (p. 23). Pe noi ne bucură să aflăm că legea morală naturală, pusă de Dumnezeu în sufletul oamenilor, a împins filosofia morală chineză pe aceleaşi făgaşuri cu filosofia morală europeană. Ne bucură de asemenea distincţia pe care o face d. P. Comarnescu între Mântuitorul Hristos şi Confucius, spre deosebire de „unii comentatori protestanţi, care nu pun cuvenitul preţ pe transcendent" (p. 13). Ne miră însă şi ne întristează comparaţia pe care d-sa o face între Mântuitorul şi Moti (sau Moh Tih, Moţe, Micius, Me-te, Mo-Ţu) filosof moralist chinez, care a trăit între 500-420 înainte de Hristos. Preceptul lui Moti despre iubirea aproapelui, spune d. P. Comarnescu, „apare mai cuprinzător şi mai mărinimos chiar decât acela al lui Christ, căci pe când Mântuitorul ne cere să ne iubim aproapele, filosoful chinez ne cere să iubim pe toţi oamenii din univers, pe oamenii din oricare Stat. In acest sens, Moti apare ca un etician mai idealist decât Christ" (p. 14). Iar ceva mai departe: „Moti depăşeşte pe toţi eticienii (în cap cu Confucius) şi chiar pe Christ, cerând tuturor oamenilor să iubească universal şi să ajungă la altruism absolut, neoprindu-se la acele egoisme de rangul al doilea, care sunt familia, mediul social şi comunitatea" (p. 15). Lucrurile acestea, de fapt, mai mult ne mâhnesc decât ne surprind. Dl. P. Comarnescu şi-a dat silinţa să cunoască morala chineză, dar nu şi-a dat silinţa să cunoască morala religiei în care a primit botezul, morala lui Hristos. Pentru teologi, nici nu mai este nevoie de comentariu. Chiar şi credincioşii de rând cunosc sensul parabolei samariteanului milostiv, în care Mântuitorul tocmai aceasta a voit să arate, că aproapele nostru este orice om, de orice neam, nu numai cel din neamul nostru, cum interpretau Iudeii din timpul Mântuitorului cuvintele lui Moise privitoare la aproapele (Luca X, 25—37). Dar oare, nu este tocmai aceasta deosebirea esenţială dintre creştinism şi mozaism: iubirea celor de alt neam, universalismul dragostei creştine şi al creştinismului însuşi? Ori d. P. Comarnescu face o gravă confuzie, neîngăduită pentru orice om cult, între creştinism şi mozaism. *Em. V.*

66. COURBET PIERRE, *Superioritatea creştinismului faţă de celelalte religiuni*, trad. de prof. Ion Gh. Popa. Editura *Intelect*, Bucureşti 1938, 61 pp., 35 lei.

Cartea aceasta a apărut mai de mult în marea colecţie populară catolică „Science et Religion", în care Pierre Courbet a mai publicat *Necessité scientifique de*

l'existence de Dieu și *Jésus Christ est Dieu ?* Toate aceste trei cărți ale lui Pierre Courbet, precum și foarte multe altele din aceiași colecție, sunt bune și vrednice de tradus, dar trebuesc alese cu băgare de seamă și de cunoscători ai limbii franceze și ai scrisului românesc. Căci dacă Biserica noastră are o înțelegere largă pentru colaborarea interconfesională pe acest tărâm, îngăduind preoților să traducă lucrări romano-catolice, folositoare credincioșilor Bisericii noastre, apoi traducerile acestea nu trebuesc făcute la intâmplare, ci controlate, dacă s'ar putea, de către un organ bisericesc special, atât in ce privește fondul, cât și in ce privește forma. Altfel se întâmplă aceea ce s'întâmplat cu traducerea preot. prof. Ion Gh. Popa, care din școlărește, a ales o carte ce nu poate fi suspectată ca fond, dar a tradus-o școlărește, adică așa cum știu școlarii franțuzește și a imprimat-o tot școlărește, adică fără respectarea regulelor elementare de ortografie și fără corectură serioasă la tipărit. Iată numai o probă de traducere: „Islamismul... este condamnat să dispară oriunde studiul imparțial al faptelor pot să triumfe ignoranța și pasiunile" (p. 48). Probabil că textul era cam așa: „L'islamism est condamné à disparaître partout où l' étude impartial des faits peut triompher sur l'ignorance et les passions". Ceea ce nu e tot una. Apoi, nu știe părintele traducător atâta lucru, că litera M. dinaintea numelor proprii franțuzești inseamnă „Monsieur"? P. C. sa scrie M. Broglie și M. Brunetier (corect se scrie Brunetière, Ferdinand Brunetière marele critic francez, mort in 1906). Și iarăși, nu știu de ce traducătorul pune câte o liniuța (—) la inceputul fiecărui paragraf nou, încât ai impresia, când deschizi cartea, că este vorba de un roman, in care se succed părțile unei convorbiri.

Acestea spuse, pentru a nu intra în amănuntele greșelilor de ortografie care micșorează prestigiul scrisului bisericesc; mai ales când este vorba de o carte menită să se răspândească mult, printr'o editură nouă și intreprinzătoare.

Cât despre cuprinsul cărții, nu se pot spune decât lucruri bune. Este pe linia clasică a apologeticii. Budismul, Brahmanismul, Confucianismul, Islamismul și Iudaismul sunt chemate și judecate in fața Creștinismului, dovedindu-se *transcendența* și foloasele superioare ale acestuia din urmă.

Em. V.

67. E. A. T. **Църквата и самоубийството** *(Biserica și sinuciderea)*, revista **Духовна Култура**, nr. 82, 1937.

Viața este un bun suprem pe care ni l-a dat Dumnezeu. Nu există deci o crimă mai mare decât sinuciderea, acest păcat de moarte.

Dacă in ultimii ani se întâmplă atâtea crime, pricina trebue căutată in cultura materialistă care dăinueste și azi și care n'a putut și nici nu poate pregăti tineretul pentru lupta vieții. Tineretul, în parte, are cunoștințe slabe după terminarea școlii, rea voință și caracter neformat, astfel că la orice piedică mai grea intâlnită în viață el este gata să facă o crimă cu zâmbetul pe buze.

In școli nu s'a format cetățeanul de mâine, ci un individ dornic de senzații, pentru care morala nu joacă nici un rol. De notat că numărul cel mare de sinucigași nu-l dau săracii, lipsiții și obidiții, ci cei bogați, cari duc o viață lipsită de nevoi.

Sinucigașul aste un dușman al lui, al familiei, cunoscuților și societății in general. El ese și din rândul animalelor și pasărilor cari in mod natural țin la viață dintr'un instinct de conservare. In astfel de imprejurări omul nu se poate mântui decât prin Biserică trăind Evanghelia, iar nu hulind pe Dumnezeu și protestând împotriva Lui pentrucă i-a dat viața căreia nu-i mai găsește nici un rost și deaceia o suprimă prin propria lui mână.

V. D.

68. ELEFTERIE, mitropolit al Lituaniei şi al Vilnei, **Соборность Церкви** *(Sobornicitatea Bisericii)*, revista **Голосъ Литовской Православной Епархіи**, nr. 3, 1938.

Interesul şi actualitatea problemei este recunoscută. Problema „sobornicităţii" poate să fie tratată din două puncte de vedere: *a)* dogmatic, adică din însăşi noţiunea de Biserică şi *b)* istoric, cum a fost exprimată in decursul istoriei bisericeşti. Mitropolitul Elefterie o tratează din punct de vedere dogmatic. „Sobornicitatea" Bisericii constă in conservarea Adevărului, dat de Duhul Sfânt Bisericii. Acest adevăr este depus in Biserică ca o comoară, plină de adâncime. El trebue descoperit de Biserică in detaliu după cerinţele vieţii. Însuşi Iisus Hristos a întrebuinţat această metodă pentru propovăduirea evangheliei. Uneori el ţine predica, sau discută cu ucenicii săi, dând răspuns la toate întrebările lor, explicându-le ceea ce ei nu înţelegeau, descoperindu-le prin aceasta toată adâncimea Adevărului. Şi Apostolii au folosit această metodă. Scrierile lor nu sunt altceva decât răspunsuri la diferite întrebări ale Bisericilor înfiinţate de ei.

„Sobornicitatea" Bisericii, deci, constă in dreptul şi obligaţia ei de a păstra Adevărul şi să-l descopere in viaţă treptat şi necontenit. Ea este o calitate a Bisericii tot atât de esenţială ca şi „una, sfântă, apostolească". Descoperindu-o şi prin istoria Bisericii, ea ne arată, că Biserica a fost întotdeauna una şi aceeaşi in exprimarea Adevărului, in ciuda tuturor spinilor, cari au căutat să-l înăbuşească.

Interesul problemei, mărimea operei şi adâncimea gândirii autorului, ne dă tot dreptul de a considera cartea mitropolitului Elefterie ca o contribuţie de valoare in teologia contimporană, care are atâtea probleme principale de rezolvat, cum este şi „sobornicitatea" Bisericii. *S. S.*

69. HALVAGIEV V., **Християнството като религия на свободата** *(Creştinismul ca religie a libertăţii)*, revista **Църковенъ вестникъ**, nr. 46 (1937).

Prin acest articol autorul răspunde celor ce acuză creştinismul că ar fi religia sclaviei şi că fiecare religie in general, ca şi creştinismul, impune adepţilor anumite norme de morală şi imprimă conştiinţei dogme despre Dumnezeu şi despre lumea transcendentală, pe cari ei nu le pot tăgădui. Astfel, prin însăşi structura lor, sunt o negare a libertăţii umane. Ceva mai mult chiar, creştinismul ar fi tolerat sclavia in decursul veacurilor.

Autorul răspunde acestor invinuiri că principiile de morală n'au un caracter obligatoriu, ci sunt lăsate la buna voe a oamenilor. Creştinismul, ca religie a libertăţii, ne dă adevărurile mântuitoare cari călăuzesc omul in activitatea sa. Omul are deplină libertate să aleagă lumina cea adevărată, să primească învăţătura harică a lui Hristos, care îl va elibera din sclavia păcatului. În ceea ce priveşte invinuirea că religia creştină nu s'ar fi ridicat contra sclaviei, trebue să ţinem teamă că ea nu foloseşte puterea de constrângere. În istoria omenirii creştinismul a avut un mare rol, deşi nu s'a folosit de mijloace de constrângere *N. M. N.*

70. FELEA, ILARION V., Preotul, *Dumnezeu şi sufletul in poezia română contimporană*. Colecţia *Cărţile vieţii*, Cluj 1937, 111 pp., 40 lei.

Părintele Ilarion V. Felea este unul dintre colaboratorii de temeiu ai publicaţiilor bisericeşti din Ardeal. De curând a fost numit profesor la Academia teologică din Cluj. De la sfinţia sa am avut acum doi ani un frumos studiu asupra *Convertirii creştine*. Acum dă la iveală o cercetare printre poeţii români contimporani, in care a căutat să vadă „cât element creştin, câtă inspiraţie religioasă

cât adevăr doctrinal biblic, cu privire la noţiunile despre Dumnezeu şi suflet, se reflectă în poezia română contimporană". Din fericire, după o muncă temeinică, a ajuns la constatarea, că în poezia română se găseşte o „transfigurare poetică a dogmelor, o bogată viziune artistică a sufletului şi a lui Dumnezeu" şi că, prin urmare, „cea mai gingaşă creaţiune a spiritualităţii româneşti, se orientează după Dumnezeu, ca florile după lumina soarelui". Mai mult chiar, „din operile poeţilor români se poate construi o teologie dogmatică despre Dumnezeu şi suflet numai pe temeiul de texte poetice". Intr'adevăr, dacă ne gândim numai la d. Nichifor Crainic, „cel mai autentic poet al României contimporane", la Ion Pillat, care „a adus pe Maica Domnului in ţara noastră", la Dr. V. Voiculescu, „poetul ingerilor şi al sufletului", la Ştefan Neniţescu, „monument viu de prosternare in faţa lui Dumnezeu", ne dăm seama cât de fericită a fost ideea părintelui Ilarion, de a răscoli floarea poeziei contimporane româneşti, în căutarea mărturiilor despre Dumnezeu şi suflet. Mai ales că sfinţia sa pare să fi făcut această muncă migăloasă cu o dragoste nesfârşită, încât s'a lăsat prins de exprimarea inaripată a poeţilor, în a căror comunitate de simţire va fi avut clipe de inalte bucurii sufleteşti.

Dar lucrul n'ar trebui lăsat aici. Pentru o bună metodă, Pr. Ilarion V. Felea a studiat numai felul cum se oglindesc noţiunile de Dumnezeu şi suflet în poezia contimporană. Ar trebui insă studiate pe larg şi cu pricepere toate aspectele religioase ale poeziei şi ale literaturii româneşti. Ceva in genul acesta a inceput acum câţiva ani Pr. Victor N. Popescu şi credem că va continua. Nimic nu ne împiedecă să dorim pentru Biserica noastră chiar şi o „Istorie literară a sentimentului religios in România", după modelul celei făcută in stil mare de Henri Bremond pentru Franţa. Ne trebue de asemenea una sau mai multe antologii de poezie religioasă românească. Aceea a Pr. A. C. Cosma e veche şi nu este făcută după toate cerinţele acestui gen de publicaţii.

Nădăjduim, deci, ca lucrul bun şi frumos făcut de Pr. Ilarion V. Felea să fie doar un inceput de muncă rodnică în lanul inflorit al literaturii româneşti.

Em. V.

71. IBRIŞIMOV G., Diacon, **Размисли за безсмъртието на Душата** *(Reflecţiuni asupra nemuririi sufletului)*, revista **Църковенъ вестникъ**, nr. 46 (1937).

Sfântul apostol Pavel, când a vorbit in areopagul din Atena, a fost ascultat cu atenţie şi chiar cu interes, până când a ajuns la doctrina despre nemurirea sufletului şi invierea din morţi.

Problema nemuririi sufletului omenesc, prin caracterul ei metafizic, pe cât este de complicată, pe atât este de delicată. E dreaptă părerea acelor gânditori care susţin că ea depăşeşte putinţa de gândire a minţii omeneşti, dacă nu se cheamă in ajutor credinţa religioasă şi mărturia secolelor. De această problemă sunt strâns legate noţiunile de Dumnezeu, om, suflet şi nemurire. Dacă aceste noţiuni sunt inţelese în sensul învăţăturii Sf. Scripturi, numai atunci se poate vorbi despre nemurirea sufletului, invierea morţilor şi viaţa veşnică.

Nemurirea sufletului nu este numai o dogmă a creştinismului, ci e temelia vieţii spirituale. Filosofia greacă n'a putut să descopere adevărata fiinţă a omului şi dumnezeirea sufletului. Acest lucru a fost făcut de Iisus din Nazaret, arătându-se pe sine prin cuvintele: „Ecce homo". El a sfinţit omul şi i-a răscumpărat sufletul.

Din concepţia adevărată despre om reese şi ideia de nemurire. Dacă socotim omul ceva mai sus de lumea materială şi animală, se datoreşte faptului că in natura lui se găseşte ceva impărătesc, dumnezeiesc, nemuritor, fiindcă el este

scânteia creiatorului, a duhului celui vecinic. De aci este şi setea lui de nemurire-veşnicie.

Nemurirea sufletului se desprinde şi din analogia din natură, in care găsim această schimbare necontenită intre viaţă şi moarte şi intre moarte şi inviere. Deaceia, decând există istoria, a existat şi religia, al cărei punct central este viaţa transcendentală. Despre nemurirea sufletului tratează şi filosofia lui Kant, însă cea mai temeinică invăţătura este in Sf. Scriptură. *N. M. N.*

72. IONESCU V., Diac., *Cine este Krishnamurti ?...* Piteşti 1937, 41 pp.

Diaconul V. Ionescu şi-a rezumat in această broşură teza de licenţă in teologie. Şi bine a făcut, pentrucă „Buletinul Stelei", cărţile şi cuvântările lui Krishnamurti, precum şi o intreagă serie de alte publicaţii asupra acestui „nou Mesia" — in fond, un „escroc spiritual" — au fost răspândite cu adevărată îndrăzneală de o anumită editură. Vieaţa noului Mesia este strâns legată de teosofie, ca şi invăţătura sa, de şi el se pretinde original. Iar scandalurile produse de Annie Besant cunoscuta teosoafă şi protectoare a lui Krishnamurti, sunt încă recente in amintirea multora in Occident. Căci Annie Besant a voit cu orice preţ să prezinte pe Krishnamurti, la Sorbona, în faţa unui public numeros, drept Mesia, Hristos reincarnat. Noul Mesia, în jurul căruia s'a format Ordinul teosofic al „Stelei de Răsărit", este însă un „sportsman indian", căruia ii place să joace partide de tennis şi golf (p. 11), dar care totuşi nu se sfieşte să spună: „Eu sunt Dumnezeu". Invăţătura lui este un amestec confuz de idei din filosofia indiană, din teosofie şi din filosofia occidentală. Dumnezeu şi lumea se confundă. Panteismul doctrinei lui are însă un caracter materialist, este un fel de „hilozoism" (p. 15). Concepţia lui despre vieaţă este o reintoarcere la natură, dar nu în sensul cel mai nobil al cuvântului. Un „nou păgânism", aşa a fost caracterizată concepţia sa despre vieaţă. Este duşman al ascetismului şi al spiritului de jertfă. „Eliberarea", un fel de mântuire, şi-o face omul singur, prin „îndepărtarea tuturor dorinţelor" (p. 30). In morala lui Krishnamurti nu este loc pentru iubire şi milă (p. 37). In chestiunea socială este marxist. Munca trebue să fie colectivă. Statul este exploatatorul individului. Prin căsătorie, omul işi creiază o povară (p. 38). In concluzie, „Krishnamurti combate exploatarea spirituală şi totuşi el este cel mai mare exploatator..." (p. 39). Trebue să observăm de altfel, că diaconul V. Ionescu nu cruţă calificativele la adresa lui Krishnamurti: „Mincinos", „compilator", „escroc", etc.

De şi lucrarea se resimte din cauza concentrării materiei, totuşi diaconul V. Ionescu a făcut un studiu reuşit, intemeiat pe lecturi întinse, scris corect şi cu oarecare vioiciune in stil. Impreună cu studiul Pr. C. Cronţ, asupra *Teosofiei* (Galaţi 1937), cartea sfinţiei sale răspunde unei nevoi actuale: aceea de a fi lămuriţi credincioşii Bisericii asupra pseudo-religiilor ce bântue şi la noi, mai ales începând de la marele războiu încoace. Ne mai trebuesc însă astfel de studii apologetice asupra spiritismului, francmasoneriei şi ocultismului, cu multiplele sale subdiviziuni: fiziognomia, chiromanţonia, cartomanţia, necromaţia, oniromanţia şi toate practicile magice, a căror influenţă asupra sufletului credincioşilor nici n'o bănuim uneori. *Em. V.*

73. LOSKIJ N., О твореніи міра Богомъ *(Despre crearea lumii de Dumnezeu)*, revista Путъ, nr. 54 (1937), pp. 3-23.

In studiul de faţă este tratată una dintre cele mai discutabile probleme in teologia şi filosofia contimporană: cum este posibilă crearea lumii de către Dum-

nezeu, dacă intre Dumnezeu şi lume există dintru inceput o incompatibilitate ontologică. Punctul de plecare al autorului este ideia despre lume. El constată, ca in lume există ceva schimbător — intâmplările, fenomenele — pe care le numeşte in general „acte", şi ceva care produce aceste „acte", care este cauza lor — „factorii substanţiali". „Actele", cari sunt limitate in timp şi spaţiu, alcătuesc „fiinţa reală" a lumii, iar „factorii substanţiali", cari sunt deasupra acestor categorii (de timp şi spaţiul alcătuesc „fiinţa ideală" a lumii. Crearea lumii de Dumnezeu trebue concepută in sensul, că Dumnezeu n'a creiat in mod direct ceeace numim „fiinţa reală" a lumii. El este Creatorul propriu zis al „fiinţei ideale" a lumii, creind „factorii substanţiali", pe cari i-a inzestrat cu toate calităţile necesare pentru a putea creia „fiinţa reală" a lumii, adică „actele". „Factorii substanţiali", având putere creatoare, sunt fiinţe vii şi libere, independente una de alta in acţiunea lor. Ceeace face, insă, ca ele să creieze ceva armonios, se datoreşte faptului, că ele inşile au ceva comun, care coordonează acţiunea lor şi o indreaptă către aceiaşi ţintă. Astfel Dumnezeu le-a inzestrat şi cu aceleaşi principii raţionale („Logosul abstract"), după care se conduce in acţiunea lor. Fiind fiinţe, conştiente de valorile absolute (Binele, Adevărul şi Frumosul) şi săvârşindu-le, ele sunt capabile de a participa in mod activ la plenitudinea vieţii divine. Un număr nemăsurat dintre „factorii substanţiali", care de la inceput au păşit pe drumul binelui, alcătuesc din vecie Impărăţia lui Dumnezeu. Cei ce au abuzat de libertatea lor, au căzut, alcătuind existenţa psiho-materială, păstrându-şi în mod potenţial calităţile, prin care pot să se ridice la starea lor de mai inainte.

Concepţia aceasta despre lumea şi crearea ei, autorul o numeşte *„personalism metafizic"* şi este singura cale de a inlătura incompatibilitatea onotologică intre Dumnezeu şi lume in actul creaţiei şi al lucrării lui Dumnezeu in lume.

Mai departe autorul caută să-şi conformeze teoria cu istorisirea biblică despre facerea lumii. Invăţătura unor părinţi şi scriitori bisericeşti (Origen, Damaschin), că Dumnezeu a creiat lumea potrivit ideilor sale divine, autorul o interpretează în sensul teoriei sale. Superioritatea şi avantagiile acestei teorii sunt şi mai evidente, dacă facem o comparaţie intre ea şi renumita teorie a păr. Bulgakov despre Sofia, Prea inţelepciunea lui Dumnezeu. Părintele Bulgakov deosebeşte Sofia Divină in Dumnezeu, de Sofia creiată in lume. Sofia Divină este „natură divină" (spre deosebire de cele trei ipostase divine), „viaţa divină", „ens realisimum", „dumnezeirea (θεότης)", „a tot unitatea Sa", care include in sine totul, intrucât în afară de El nu există nimic, este „Dumnezeu in autodescoperirea Sa", este „ceeace in sf. Scriptură se numeşte Prea inţelepciunea Divină, Sofia".

Sofia Divină, insă, se referă nu numai la Dumnezeu, fiind viaţa Sa. Ea se referă şi la om (iar prin om şi la intreaga făptură), fiind prototipul lui etern in Dumnezeu. Facerea lumii nu este decât o exteriorizare, o nouă modalitate a prototipului lumii. „Sofia Divină devine şi Sofia creată". Între Sofia Divină şi Sofia creată, intre lumea Divină şi lumea creiată există o unitate şi identitate de conţinut. „Una şi aceeaşi Sofia se descoperă şi in Dumnezeu şi în făptură". Ceva mai mult, puterea vieţii nu este decât puterea sfântului Duh in natură, harul natural al vieţii. „Prin sfântul Duh tot sufletul viază".

Teoria părintelui Bulgakov este o grandioasă incercare de a rezolva aceeaşi problemă, pe care o tratează şi studiul de faţă. Autorul constată însă, că in invăţătura sa părintele Bulgakov face o exagerată apropiere intre lumea (mai ales omul) şi Dumnezeu, ceea ce duce la un fel de panteism, care nu poate evita desavantagiile tuturor sistemelor panteiste şi anume: *a)* lipsa de temelie logică şi

este in contrazicere cu ideea despre Dumnezeu, dată de teologia negativă, *b)* nu poate explica existența libertății și *c)* nu poate explica existența și origina răului.

Problemele propuse și tratate de părintele Bulgakov sunt unele dintre cele mai grele din metafizica creștină. Ele trebuesc tratate din toate punctele de vedere in literatura teologică, în deplină liniște și libertate. *S. S.*

74. MILCEV AL., Моралъ и религия *(Morală și religie)*, revista Народенъ стражъ, nr. 7 (1938).

După declarațiile cercetătorilor vechi, ca Plutarh și după rapoartele misionarilor de astăzi, nu există popor cât de primitiv care să nu-și aibă religia lui, sau anumite ceremonii și obiceiuri religioase. Din această cauză toți filosofii sunt de acord că simțul religios este inăscut in om, iar profesorul rus Loski afirmă că nu există filosofie nereligioasă și că orice filosofie este „ancilla religionis".

Orice religie însă este legată de morală. Religia greacă și romană, ca și cosmogonia și teogonia păgână, are etica sa, dar cu timpul ceia ce a fost etic și moral pentru o religie, nu poate să se mai păstreze ca principiu de morală, fiindcă treptat tinde către desăvârșire. Zeii puternici și răzbunători devin mai buni și mai miloși, pregătind astfel inceputul celui mai religios sistem de morală pe care l-a adus Hristos in lume, el insuși săvârșind ceia ce propoveduia: „Fericit e acela care invață și indeplinește" și „Credința fără fapte e moartă".

Acest sistem desăvârșește principiul religiei romane de „a nu face altuia ceia ce nu vrei să ți se facă", cu învățătura despre „iubirea de aproapele". In N. T. Dumnezeu e iubire. Iubirea este centrul moralei creștine. Din ea decurg smerenia, mila, jertfirea de sine și respectul, virtuți pe cari nici un alt sistem de morală n'a putut să le impună mai bine ca in creștinism. *N. M. N.*

75. SERGHIE, Mitropolit al Japoniei, **Двоенадесятница святихъ апостоловъ** ('Η δωδεκὰς ἁγία των 'Αποστόλων), YMCA Press, Paris [1935], XI + 409 pp.

Lucrarea de față a mitropolitului Serghie este o contribuție însemnată in sforțările contimporane pentru afirmarea ortodoxiei față de celelalte confesiuni. Ea reprezintă o combatere științifică și amănunțită a primatului papal pe temeiul sf. Scripturi și a sf. Tradițiuni. Sunt înfățișate și tâlcuite toate textele din N. Testament, in cari se pomenește numele sf. Petru. Această metodă însă autorul o consideră insuficientă, întrucât lasă pe ceilalți sf. Apostoli in umbră și face să se întrevadă, că totuși, sf. Petru are o deosebită importanță față de cei doisprezece Apostoli. Deaceea autorul tratează chestiunea și din alt punct de vedere și anume, subliniind mai ales locurile din sf. Scriptură, în care se vorbește despre cei doisprezece „οἱ δωδεκὰς". Scoate apoi in lumină că cei doisprezece în aceste locuri sânt socotiți ca o unitate strânsă în jurul lui Hristos. De ei se vorbește intotdeauna ca de o persoană colectivă, de unde reiese că toți apostolii, care o alcătuiesc, au primit invățătura lui Iisus, care le-a dat aceiași misiune in inființarea Bisericii și propovăduirea Evangheliei. Invățându-i sau dându-le porunci, el li se adresează in general tuturora, socotindu-i ca o unitate, iar nu pe fiecare în parte.

Scopul lucrării este de a combate primatul papal, care vine in contrazicere cu această idee de „doisprezecime" a sf. Apostoli. *S. S.*

76. ȘTEFAN, Mitropolit al Sofiei, **Мистиката на Иоанъ Лѣствичникъ** (*Mistica lui Ioan Scărarul)*, revista **Църковенъ вестникъ**, nr. 14, 1938.

Mitropolitul Ștefan infățișează in acest articol bine inchegat, mistica sf. Ioan Scărarul, așa cum ea reiese din scrierile și viața lui. Scara văzută de el este dru-

mul, pe care Dumnezeu i l-a arătat ca să-l urmeze şi să ajungă la mântuire şi viaţă veşnică. Şi el a străbătut acest drum, suindu-se pe fiecare treaptă din scara mistică a desăvârşirii, condus de credinţa înflăcărată în Dumnezeu. Mistica teoretică şi mistica practică sunt una şi aceeaşi la sf. Ioan Scărarul. Prin viaţa sa mistică el a străbătut acelaşi drum, pe care ni-l dă şi nouă in scrierile sale.

Autorul ne arată treptele de sfinţenie, cari alcătuesc scara mistică a sf. Ioan. Prima este negarea de sine şi lepădarea de lume. Suindu-se pe prima treaptă a scării, omul simte necesitatea de a se lepăda de toate cele lumeşti, cari o îngreunează ridicarea mai sus. Dar sporirea mai departe in viaţa mistică înseamnă cultivarea în sine a tuturor virtuţilor şi lupta cu abnegaţie impotriva viciilor, purificare din murdăriile păcatului, omorirea lui Adam cel vechiu şi naşterea celui nou, carne din carnea şi sânge din sângele Mântuitorului. *S. S.*

[illegible]7. ZENKOVSKI, V. V., **Проблема космоса въ христианствѣ** *(Problema cosmosului în creştinism)*, în Живое Преданіе, Paris 1936, pp. 63-82.

In doctrina creştină, nu există o învăţătură bine precizată despre cosmos. Încă de la inceput, in această privinţă existau două tendinţe opuse: cosmism şi acosmism. Cosmismul creştin are baze în concepţia despre crearea lumii de Dumnezeu şi despre mântuirea ei, iar mai târziu în viaţa sacramentală a Bisericii, ceace presupune o legătură directă între Dumnezeu şi lume. Pe de altă parte, învăţătura, că Dumnezeu este nepătruns în esenţa Sa, accentuată mai ales de teologia negativă, scoate in evidenţă transcendentalismul creştin, care în domeniul moralei duce la ascetism, la negare a lumii, la acosmism.

Lipsa unei invăţături precise despre cosmos in creştinism şi existenţa unui puternic curent acosmic este cauza principală, că filosofia nouă şi cea mai nouă părăsesc bazele fundamentale ale cosmologiei creştine, orientându-se la început intr'un deism, iar mai departe nemulţumită caută să se îndrepte in două direcţii opuse: *naturalism* şi *acosmism idealistic*. Naturalismul inlătură din metafizică tot ce este transcendent, coborînd Absolutul in natură (imanentism) şi deschizând drumul panteismului. Acosmismul idealist reduce realitatea lumii la un „fenomen", ajungând la un *transcendentism agnostic* (învăţătura despre sfera „necunoscută" şi „noumenală", inaccesibilă pentru lume). Naturalismul şi acosmismul filosofiei contimporane au ceva comun şi anume, că neagă creaţia lumii, care presupune o legătură intre empiricul şi sfera transcendentală.

Prin urmare, problema cosmosului în filosofia contimporană are o importanţă atât de fundamentală, încât cu drept cuvânt filosofia contimporană poate fi considerată *cosmocentrică*. Acest caracter al filosofiei contimporane arată, că ea se găseşte pe un drum aparte, depărtându-se de concepţia creştină, întrucât nu găseşte în ea o învăţătură bine precizată între cosmism şi acosmism. Deaceea gândirea creştină este pusă în faţa unei probleme de mare importanţă, să construiască o cosmologie (şi antropologie) creştină, inspirată de teologia patristică şi de intuiţia creştină despre cosmos, potrivită cu problematica gândirii contimporane.

Concepţia creştină despre cosmos s'a format sub inrâurirea filosofiei antice. Deaceea autorul începe cu analizarea învăţăturii lui Plato, a lui Aristotel, a stoicilor Posidoniu, Filo şi Plotin. Gândirea creştină a adoptat in parte problematica cosmosului, aşa cum a fost pusă de filosofia antică, dar totodată a introdus şi unele schimbări importante. Invăţătura despre creaţiune, despre facerea lumii, „ex nihilo", este ideea fundamentală în concepţia creştină despre cosmos, care exclude ideea despre preexistenţa materiei a lui Plato. Creştinismul n'a respins

invățătura antică despre λόγος și λόγοι in cadrul invățăturii sale despre cosmos. Gândirea patristică (mai ales in invățătura despre creiarea lumii) recunoaște realitatea părții ideale in cosmos. Dumnezeu creiază inainte de toate „lumea ideală" (cosmos noetos). Această idee o găsim la Origen, Grigore de Nisa și Grigore de Nazians. Sf. Grigore de Nazians tratează și problema despre legătura tainică, care există intre transcendent și imanent in „kosmos-ul noetos". Ideia despre apropierea (chiar identitatea) intre ideile despre lume în Dumnezeu (kosmos noetos in Dumnezeu) și partea ideală a lumii (kosmos noetos in lume) este clar afirmată de sf. Grigore de Nazians și desvoltată mai departe in operile sf. Dionisie Areopagitul și la sf. Maxim Mărturisitorul. Deci, gândirea patristică concepe forma ideală a lumii in chip dublu: există o parte ideală a lumii, care este creiată, dar pe lângă aceasta există și tipul ideal al lumii in Dumnezeu, tip care face parte din existența Lui transcendentă. Desvoltarea acestei concepții atinge apogeul in teologia mistică a sf. Maxim Mărturisitorul, pe care d-l Zenkovski o analizează mai amănunțit.

Gândirea creștină contimporană, aducând acest material patristic, trebue să-l sintetizeze intr'o cosmologie, care să fie în deplină armonie cu problematica filosofiei contimporane. In sforțările teologiei contimporane pentru construirea unei cosmologii creștine in spiritul concepției patristice, d-l Zenkovski crede, că trebuesc avute in vedere următoarele probleme: să se fixeze invățătura creștină cu privire la sfera ideală a lumii, scoțând la iveală distincțiunea dintre cele două tipuri ale acestei sfere, adică deosebind „baza ideală" a lumii de „ideile" despre lume, care sunt in Dumnezeu și care sunt proprii Lui din vecie, alcătuind „Kosmos-ul noetos" in Dumnezeu. Există deci kosmos noetos in Dumnezeu și kosmos noetos in lume, bine distincte unul de altul. In aprofundarea acestei invățături un mare rol joacă antropologia creștină. Descoperirea tainei despre existența „kosmos-ului noetos" în lume atinge apogeul său in om, creat după chipul lui Dumnezeu.

O deosebită atenție trebue dată apoi tratării noțiunii despre kosmos noetos in lume. Trebue stabilit, că in dosul realității empirice există partea ideală, care este nu numai substratul evoluției și deci nu numai baza dinamică a existenței reale, ci și ceeace condiționează statornicia lumii, unitatea existenții ei. Totodată partea ideală a lumii este imanentă ei. Prin urmare in lume este ceva in afară de timp și spațiu și totodată creabil. Dacă partea ideală a lumii ontologic este nedespărțită de partea ei reală, inseamnă, că este creată și prin urmare nu putem identifica partea ideală a lumii cu ideile din Dumnezeu. Dar nici nu putem să le despărțim definitiv, deoarece ideile din Dumnezeu și idealitatea cosmosului sunt omogene intr'un anumit aspect. Noi putem să ne apropiem de ideile cari sunt in Dumnezeu prin ideile din cosmos, intrucât există o „comunicare" tainică intre ele, care se explică prin invățătura că idealitatea din cosmos este creiată „după chipul" idealității necreiate: ideile din Dumnezeu, după cum au invățat și sfinții Părinți, sunt „prototipurile", iar partea ideală a lumii este creiată după chipul lor, pe care il poartă în sine. „Și dacă ideile din Dumnezeu în totalitatea lor sunt Preaințelepciunea lui Dumnezeu (Sofia), atunci trebue să recunoaștem, că idealitatea in cosmos poartă in sine chipul Sofiei Divine și poate cu drept cuvânt să fie numită Sofia creiată".

Așa dar, ideile fundamentale ale concepției creștine despre cosmos sunt date și intărite in construirea „sofiologiei" sau a invățăturii despre cosmos.

Construirea sofiologiei ortodoxe este încă la inceputul ei și are de rezolvat multe probleme. Autorul crede că in afara sofiologiei nu există o altă cale pentru rezolvarea problemei cosmosului in spiritul creștinismului. *S. S.*

CRONICA INTERNĂ

SĂRBĂTOAREA CENTENARULUI SEMINARULUI CENTRAL DIN BUCUREŞTI

In ziua de 30 Ianuarie, la praznicul Sfinţilor Trei Ierarhi, s'a sărbătorit un veac de muncă şi de viaţă creştină al acestei şcoli teologice care a stat sub sfânta lor pază.

Era o sărbătoare aşteptată de toată suflarea românească ortodoxă, căci cu o sută de ani inapoi incep şi alte seminarii să-şi ia fiinţă; începe şi toată şcoala adevărat organizată de autoritatea şcolară să aibă o nouă înfăţişare, încât sărbătoarea de la seminarul Central a însemnat sărbătorirea unui veac de şcoală românească. De aceea i s'a dat această mărire, ca să se facă cu participarea M. S. Regelui Carol II, a Marelui Voevod Mihai, a I. P. Sf. Patriarh al României D. D. Miron şi a membrilor guvernului, deci: Coroana, Biserica şi guvernul, adică a intregii ţării şi a autorităţilor fără de care fiinţa neamului nostru s'ar pierde.

Cum era şi firesc, era necesară o pregătire îndelungată care să investmânteze această zi intr'o aşa haină de sărbătoare. Comitetul de organizare al acestei sărbători, care a avut patron pe I. P. S. Sa Patriarhul Miron, a vrut să reinvieze toată munca care s'a făcut în acest timp, toate roadele ce-au ieşit din aceste strădanii şi să facă să se intâlnească generaţiile de elevi ai şcolii, fie că unii au murit, fie că alţii sunt răspândiţi nu numai în biserică, ci în toate dregătoriile ţării: ofiţeri superiori, profesori, judecători, medici, etc. Comitetul de organizare, ales dintre foşti elevi ai seminarului Central, a avut această infăţişare.

S'a dat însărcinare d-lui Victor Papacostea, profesorul de istorie al şcolii, să reînvieze trecutul acestei şcoli şi să arate munca şi străduinţa dascălilor şi elevilor cari au trecut pe aci.

S'a îmbrăcat intr'o haină nouă şi noua clădire în care se găseşte seminarul Central de la începutul acestui veac, pentru ca să ia o infăţişare de mare sărbătoare. Mai mult de un milion de lei s'au intrebuinţat pentru această innoire, bani care au fost strânşi de la instituţiunile oficiale, de la diferite instituţiuni particulare şi chiar din donaţiuni, prin stăruinţa tuturor acelora care aveau această însărcinare din partea comitetului de organizare.

Pregătirile celelalte au fost şi ele tot atât de stăruitoare şi migăloase: chemarea tuturor foştilor elevi, invitarea persoanelor care aveau legătură cu şcoala, pregătirea festivităţii propriu zise: coruri, organizarea ordinei, serviciul divin şi masa comună a tuturor foştilor elevi, etc. Toate aceste pregătiri au cerut o muncă de un an şi mai bine.

In ziua sărbătorii, sf. Liturghie a fost săvârşită de preoţi foşti elevi, având ca episcop pe P. S. Sa Nifon Criveanu, episcopul de Huşi. Panegiricul Sf. Trei Ierarhi a fost făcut de preotul Victor N. Popescu, care i-a slăvit cu aceste cuvinte:

„La această sf. Sărbătoare sunt astăzi de față Înalţii Ierarhi ai Bisericii noastre, sfetnicii Țării, învăţaţi cu renume, dascăli destoinici, tineri şi lume creştină. Numărul nostru de acum creşte însutit cu sufletele care se adună de un veac să slăvească pe sfinţii lor dascăli: Vasile cel Mare, Grigore Teologul şi Ioan Gură de Aur, care au stat în mijlocul nostru ca păstrători ai credinţei şi îndrumători ai vieţii.

Toţi cari au fost, vin ca un freamăt din ceruri, şi glasul lor îl simţim ca o şoaptă. Toţi cei vii, cari din binecuvântate pricini nu sunt aici, se roagă acum în sf. biserici, departe de noi numai cu trupul.

Toţi aşteptăm împreună ca sf. Ierarhi să coboare până la noi, pe pământ. Cu mintea vrem să pătrundem adâncul lor gând; cu inima să simţim a lor bunătate; iar glasul nostru să cânte slăvirea de veacuri pe care creştinii le-au dat-o.

Vrem să trăim împreună cu ei veacuri creştine de aur.

Pe om să-l vedem aproape de îngeri, cum Sf. Vasile îl pune. Nici luna, nici stelele, nici soarele, nimic nu poartă în ele chipul Celui mai pre sus de toate. Doar omul poartă în sine pe Domnul, să-l poată cunoaşte, aşa cum îi arată această asemănare cerească, pe care i-a pus-o în suflet.

Vrem să auzim cuvântul de slavă pe care Sf. Grigore îl cântă: „Părinte, mă rog în genunchi şi lacrămi eu vărs, căci vrednic nu sunt să înalţ ochii la tine. O, tată al milei, ai milă de mine, ajută robului tău cuprins de suspine. Toarnă în mine curaj, şi buzele să te cânte în imne, dă-mi viaţă curată, sfârşit fără pată. Să am nădejdea şi mila şi harul; iar tot ce am greşit, tu şterge, Doamne, căci zilele toate, veacuri de veacuri, ţie slăvire îţi dăm".

Sf. Ioan Gură de Aur slăveşte iubirea. Cununa virtuţii creştine, ea şterge din lume durerea. Iertarea, blândeţea, îndurarea şi mila sunt chipuri de îngeri prin care lucrează în lume. Primeşte, Doamne, jertfa iubirei tale pentru vrăşmaşi şi prieteni, pentru sclavi şi împăraţi, pentru toţi cari sufăr.

Aşa s'au rugat Sf. Ierarhi pentru toţi: de eri şi de azi.

Sunt 15 veacuri de când Sf. Ierarhi au început să lucreze în via pe care Hristos le-a dat-o în pază. Sângele martirilor încetase să curgă, iar roada creştină putea creşte în pace. Din lumea păgână, unii veneau la Hristos să se roage şi să primească botezul; alţii încercau să oprească apusul unei lumi, care de mult începuse să moară.

Din circuri, din vrajbă şi ură între oameni, din nedreptăţi adunate, din gânduri fără sfinţenie în ele, din toată greşala primilor oameni, lumea căta calea spre mila creştină. Sf. Ierarhi le arată la toţi cărarea pe care să meargă.

Drumul virtuţii e un lung şir de încercări. Dorinţi necurate se aprind în suflet şi trup. Adu-ţi aminte că orice plăcere sfârşeşte în suspine. Îndată pasiunile din voi încetează, ca sclavi în revoltă, dacă priviţi frumuseţea cerească. Sf. Ierarhi ne învaţă că nimic nu-i mai frumos, nici răsăritul soarelui, nici nopţile cu lună, cum este strălucirea care înconjoară pe Tatăl din ceruri.

Fii stăpân pe tine însuţi şi bagă de seamă că o parte din tine e suflet, iar alta sunt simţuri. Una are dreptul să comande, iar alta să

amintire. Nu lăsa nici odată ca sufletul să ajungă sclavul patimilor și nu îngăduia ca să răstoarne domnia sufletului asupra lor.

Nimic nu li se pare mai bun Sf. Ierarhi de cât ca omul să se sustragă cărnii și lumii, intrând în el insuși. Acolo trăește departe de gândurile fugare ale lumii deșarte, și sufletul lui e oglinda care primește chipul lui Dumnezeu și adevărata infățișare a tuturor celor creiate de El.

Pentru cel care poartă grijă de alții, pentru orice păstor de suflete, viața în lume e o luptă: „Dacă admir pe cel care se pleacă asupra lui însuși și fuge de lume, recunosc cu plăcere că arată statornicie; însă nu să mă facă să cred în tăria lui de suflet. Pilotul care stă in port cu cârma in mână, nu arată încă măsura priceperii sale; numai acela care în mijlocul mării surprins de furtună, a fost in stare să-și scape vasul, e socotit de toți adevăratul cârmaci... numai omul care amestecat in mulțime își cârmuiește sufletul pe vremuri de furtună, ca și de pace, este cu adevărat plin de curaj. Cu aceste cuvinte Sfinții Ierarhi îndreaptă viața noastră pe căile sfinte.

Lupta cea grea Ierarhii au dus-o, apărând dreapta credință. Rătăciri in gândire, dorinți personale, intrigi puternice, toate încercau să lovească, cum marea roade pământul la țărmuri. Pe impăratul păgân — Iulian Apostatul — l-au infruntat cu curaj. Pe cei rătăciți îi certau cu asprime; iar pe cel mai mare vrăjmaș, omeneasca mândrie, care crede că poate cuprinde totul cu mintea, pe Dumnezeu insuși in Treime Sfântă, una și nedespărțită, în trei ipostasuri, îl cufundau astfel: „In ce fel mintea te va înțelege? De nici o minte tu nu poți fi înțeles. Singur ești ce nu poți fi spus. Câte le-ai făcut, pot fi cunoscute".

Pe Sfinții Trei Ierarhi, timp de un veac noi i-am luat ca îndreptar al credinței. Dacă inima noastră se sbate între adevăr și păcat, am vrut ca ei să fie in noi stăvilar. Dacă am greșit, îi rugăm să ne ierte. Astăzi, din slava lor sfântă ne îndeamnă să avem: nădejde, credință, iubire și fapte. Aceasta este slava pe care ne cer să le-o dăm".

* * *

După ce biserica se umpluse de lume, după sosirea I. P. S. Patriarh Miron, a P. S. episcopi Vartolomeiu al Râmnicului și Grigore al Argeșului, a membrilor guvernului reprezentat prin d-nii miniștri I. Petrovici al Educației Naționale și Armand Călinescu al Internelor, Dr. C. Angelescu, fost ministru, cum și reprezentanții multor instituțiuni de cultură, profesorii facultății de teologie, directorii și profesorii multor licee din București, la ora 11 a sosit M. S. Regele Carol II insoțit de Măria Sa Mihai Voevod de Alba Iulia.

Intâmpinat de preoți cu sf. Evanghelie, de I. P. S. Patriarh Miron cu sf. Cruce și de elevii seminarului in formație străjerească și cântând „Trăiască Regele", in pragul bisericii Majesatea Sa s'a oprit câteva clipe, ca intr'un moment de reculegere, și-a rotit privirea spre mulțimea adunată, și credem că și-a adus aminte de timpul, când copil de 15-16 ani, venia să se roage adesea in acest paraclis. A fost o clipă de aduceri aminte pentru noi, toți foștii elevi, care l-am văzut acum aproape 30 de ani, stând in genunchi, in mijlocul nostru.

S'a slujit îndată un Te-Deum, după care s'au rostit următoarele cuvântări:

CUVÂNTAREA I. P. S. PATRIARH MIRON

„Precum în toate provinciile României, aşa şi în Muntenia, şcoalele bisericeşti şi teologice au fost cele dintâi aşezăminte de cultură nu numai profesională, ci mai presus de toate şi românească, *deci cele mai vechi.*

Intre aceste şcoale, seminarul teologic Central a fost deschis la 1836, în tinda istoricei biserici a mânăstirii nemuritorului meu înaintaş, mitropolitul Antim ; şi a funcţionat vre-o 6 ani în curtea acestei mânăstiri devenită biserică de mir; dar pe care eu tocmai la împlinirea centenarului acestei şcoale, iarăşi am reînviat-o ca mânăstire cu 17 călugări, toţi absolvenţi ai liceului călugăresc de la mânăstirea Cernica şi în frunte cu un învăţat călugăr, cu studii superioare teologice din ţară, din Franţa şi din Anglia, ca stareţ. Ceilalţi işi complectează studiile la cele 3 facultăţi de teologie din ţară.

Istoricul acestei şcoale, apărut din acest rar prilegiu, ne arată, cum ea a dat ţării nu numai câteva mii de preoţi, între cari şi mai mulţi ierarhi, ci şi foarte mulţi valoroşi bărbaţi mireni, cari cu demnitate rodnică, muncă şi de mare folos pentru neam, au ocupat înalte poziţii sociale în toate ramificaţiunile de funcţie obştească. Unii au devenit chiar savanţi cu renume mondial.

Faptul acesta este o vie dovadă, că în toate şcoalele secundare o *instrucţie şi educaţie mai bisericească* a tineretului nostru este de cel mai bun folos pentru toţi intelectualii, deci şi necesară. Deaceia prefacerea seminariilor noastre teologice pe baza unei noi programe de învăţământ introduse anii trecuţi, — în un fel de *licee confesionale*, a fost un lucru foarte cuminte şi practic. Acest sistem deoparte dă tinerilor, când au ajuns la oarecare *maturitate*, posibilitatea a se decide pentru cariera preoţească sau pentru o carieră laică, după îndemnul firesc al vocaţiunii lor interne, ceiace până acum nu s'a putut face, silindu-se mulţi a intra, — chiar de minori —, în cler pentru misiunea căruia nu aveau nici o aplicare sufletească, ceiace de sigur era un rău şi personal pentru ei, şi pentru turma credincioşilor încredinţaţi unui păstor fără vocaţie de preot.

Seminarul acesta — de şi de multe decenii nu stă sub jurisdicţia directă a bisericii — totuşi, cel puţin prin unii din directorii săi a ştiut să păstreze cele mai bune şi fireşti raporturi cu biserica şi cu ierarhii locului. Aceasta numai în interesul şcoalei şi al bisericii poate fi.

Şi — cum acest seminar, ieşit din ideea marelui şi mult hărţuitului mitropolit Grigore IV, supranumit „Dascălul" († 1834), până să aibă acest frumos local propriu, a stat vre-o trei ani în mânăstirea Radu Vodă şi vre-o doi ani în mânăstirea Văcăreşti ; — şi cum în lume foarte des lucrurile se întorc iar la „matca veche", eu nădăjduesc tare, că totuşi va sosi vremea, când aceste şcoale bisericeşti vor reveni în jurisdicţia nu numai firească, duhovnicească, ci şi legală a însăşi bisericii şi a organelor sale speciale, căci pare de neînţeles, ca alţii, — ori cât de bine intenţionaţi — şi nu înseşi organele bisericeşti anume pregătite pentru asta să recruteze, să instruiască, să supravegheze creşterea şi selecţionarea clerului ei după cerinţele dictate de misiunea superioară a bisericii, care are trebuinţă nu de funcţionari, cari să

mercenari pentru o anumită plată — ci de apostoli cu râvnă, zel și [illegible] misionară: de a înfrunta orice nevoi și greutăți în drumul spre o [illegible] divină, de cel mai mare folos pentru credincioșii ei, deci și pentru țară și neam. — Bunele raporturi cu Onor. Ministeriu, care plătind cheltuelile acestor școale se pot menține tot atât de bine prin dovezi de armonică conlucrare acolo, unde va fi necesar.

In această nădejde, mulțumesc — ca președinte al comitetului de organizare al acestui centenar — Majestății Tale pentru strălucirea dată acestei serbări prin inalta prezență, ridicând nimbul școalei in fața țării, și mai ales deșteptând in sufletul numeroșilor elevi, demnitatea lor personală și mândria de a se ști elevi a unei școale ocrotită de Augustul nostru Suveran, silindu-se astfel a o absolvi cu succes bun și purtare lăudabilă.

In fine impărtășesc patriarhiceștile mele binecuvântări profesorilor și elevilor pentru o nouă muncă rodnică la intrarea într'un nou centenar; iar școalei insăși ii doresc încă multe centenare, ca să deie țării și bisericii sale multe generații de vrednici bărbați și preoți. Amin".

CUVANTAREA MAJESTĂȚII SALE REGELUI CAROL II.

Pentru țara noastră este totdeauna un moment de deosebită ridicare sufletească, atunci când în istoria culturii ei putem număra un veac de activitate rodnică și creștinească, așa cum a fost aceea a Seminarului Central.

La începuturile lui a dus, împreună cu Colegiul Național „Sf. Sava", acea luptă atât de necesară pentru deșteptarea spiritului românesc și pentru probarea că se poate învăța și în limba poporului.

A trecut un veac de atunci și acum putem privi cu mândrie desvoltarea, înălțarea și întărirea spiritului românesc.

Astăzi această școală, care a fost menită să dea generații întregi de preoți, a trecut pe un nou plan: din ce în ce mai mult, ea se îndreaptă spre acea idee de liceu confesional, lucru care poate în micul vechiu Regat nu era necesar. Astăzi însă, într'o țară mărită și în care celelalte confesiuni au un număr mare de credincioși, avem nevoia de a ridica și tineretul nostru într'o școală oblăduită de Biserică.

Această reformă o cred cu atât mai utilă, cu cât ideea de a lua un copil din fragedă lui tinerețe și a-i zice că va fi un bun preot, era o erezie.

Preoția nu este numai un produs al învățăturii, ci este mai presus de toate un produs al credinței și al chemării sufletești. Nu în zadar în învățăturile și dogmele Bisericii preoția este o taină; și taină trebue să rămână, căci dacă ea nu este inspirată de puterea Celui de Sus, preotul niciodată nu va fi un adevărat slujitor al Altarului.

In această școală se vor pregăti acele suflete și se vor putea desvolta menirile și chemările.

Un veac a trecut — un veac rodnic — și am nădejdea că vor mai trece multe veacuri, mai frumoase, mai rodnice și mai înălțătoare, pentru binele țării noastre și al Bisericii strămoșești.

Cuvântarea P. C. Preot Petre Partenie, directorul seminarului Central.

„O clipă mărcață străbatem azi când seminarul Central împlinind a sută de ani, — cu depășire chiar — pornește în cel de al doilea veac sub augustul auspiciu al Majestății Voastre, Suveranul Consolidator și rege al culturii și tradițiilor naționale.

Suntem covârșiți de strălucirea pe care o dați acestei sărbătoriri, la care vă însoțește odrasla regală, Măria Sa Voevodul de Alba-Iulia, fiind de față I. P. S. Patriarh dr. Miron Cristea, înconjurat de sinodie arhierească și preoțească, inalți demnitari de Stat și dascăli luminați de la școala aceasta și din alte părți, norod binecredincios și elevi.

In ziua de 2 Fevruarie 1836 s'a inaugurat, in chiliile bisericii Antim din Capitală, deschiderea seminarului Central, fiind de față însuși domnitorul principatului muntean, Alexandru Ghica și marele logofăt al treburilor bisericești Barbu Știrbei, din a cărora bogată râvnă s'au intemeiat seminariile.

In locul mitropolitului Grigorie IV, răposat în Domnul încă din 1834, care a dat arhipăstorească binecuvântare pentru izvodirea acestor așezăminte, se găsea o locotenență mitropolitană, rânduită de Ruși, încă trăind mitropolitul cel surghiunit de aceștia.

Locotenența era compusă din episcopul Neofit de la Râmnicul Noului Severin, din învățatul episcop Chesarie al Buzăului și Ilarion al Argeșului.

A fost acea zi de inaugurare o zi mare, fiindcă se deschidea în principatul muntean cea dintâi școală bine întocmită pentru fii poporului.

Nicolae Bălășescu, primul director, ardelean din părțile Bihorului, un cărturar de seamă și un mare rânduitor al școalei, este copleșit de bucuria marei înfăptuiri, „bine știind — spune el în intr'aripatul cuvânt de deschidere — că până acum nici intr'un neam nu s'a aflat mai activ și bun mijloc de a goni neștiința și a dobândi adevărata cultură și spor in moralitate, decât dând mai întâiu destulă învățătură și cuviincioasă creștere clerului bisericesc, ca cel ce este in popor cel mai întâiu povățuitor întru toate, în societate cel mai de seamă mădular".

Insuflețit a vorbit și episcopul Ilarion care laudă pe repausatul mitropolit Antim Ivireanu, pentru ctitoria tipograficească și mânăstirească, în ale cărei chilii era primit seminarul cel începător, cu 40 de elevi. Nu uită nici pe mitropolitul Grigorie IV, ctitorul vlădicesc, pentru marea lui cărturărie, din care au izvodit atâtea traduceri religioase, ce sunt monumente în ortodoxie.

Știm bine că seminarul ar fi putut purta numele mitropolitului Grigorie IV, fiindcă el este ierarhul care domină cu personalitatea sa veacul XIX.

El este exemplarul cel mai autentic al trăirii monastice de la mânăstirea Neamțu și Căldărușani, iar împreună cu Gherontie, tovarășul de mânăstire și de pelerinaj la sfântul Munte, au fost marii ctitori de carte românească.

Fapta mitropolitului Grigorie IV și a domnitorului Ghica a fost mare, și din ea s'au urzit și celelalte seminarii muntene: Râmnicul-Vâlcea, Buzău și Curtea-de-Argeș.

Meritul infăptuirii pe teren in ce priveşte seminarul Central, este al lui Nicolae Bălăşescu, bărbatul care, prin şcoala bisericească, a fost un adevărat „Lazăr" al culturii noastre.

Spiritul lui limpede şi novator se vede din programul ce dă seminarului, din manualele ce a tipărit, din cultura poliglotă, din rânduiala ce a impus, din amestecul lui in viaţa larg socială românească. El a fost printre fruntaşii revoluţiei din 1848, in Ardeal; in urmă s'a călugărit la mănăstirea Cernica.

Seminarul Central depăşea pe atunci insemnătatea ce o au şcoalele de azi, care sunt circumscrise pe localităţi, fără contact larg cu toată ţara. El era şcoala prin care duhul de redeşteplare românească a lucrat cu multă rodnicie.

O singură şcoală mare rivaliza ca vechime in Muntenia cu seminarul. Este vorba de colegiul Sf. Sava. Însă pe câtă vreme acest colegiu era dintru inceput orânduit pentru protipentada, din care principiu nu s'a putut sustrage de la moda predării studiilor in limba greacă şi franceză, seminarul a fost chiar de la inceput şcoală pentru fiii poporului, pentru cei porniţi de la brazdă, cu predarea in limba română.

Rostul seminarului Central a fost cu atât mai mare, cu cât a rămas mereu o şcoală de zidire sufletească şi religioasă a poporului nostru, fiind specific croită pentru el, iar nu imprumutată, realizându-se prin seminarii in general, ceeace intrevedea logofătul domnesc, Barbu Ştirbei, „monumentul credinţei in ţara noastră" (Raportul său către Divan la legea seminarülor din 27 Maiu 1835).

În seminarul Central s'au fortificat valori, cari fără primire in astfel de şcoale, fără burse şi intreţinerea de aci, ar fi rămas nişte necunoscuţi in lumea satului, iar nu nişte îndrumători folositori pe toate tărâmurile.

De sigur că şi azi seminarul, recrutându-şi cu selecţie dascălii, este şi rămâne o şcoală de elită, in care educaţia şi învăţământul religios au un loc preponderent.

Aceşti conducători şi dascăli au creiat tradiţia de românism, de atmosferă caldă bisericească de la seminar. Ei au turnat „procopseala" cărţii şi duhul credinţei la atâţia lampadofori cari au purces in mijlocul poporului ca vlădici, preoţi, magistraţi, profesori, medici, valori reeditate încă şi în această incintă, şi cari fac parte din comitetul de onoare al centenarului, în frunte având numeroase ilustraţii naţionale şi mondiale, cum este d. prof. dr. Gh. Marinescu şi alţi magiştri.

Ei au împletit viaţa de lumină a şcoalei şi ne-au dat acele nesfârşite serii de preoţi, luminători şi strejeri morali ai poporului, prin ai căror fii s'a primenit în parte însăşi pătura conducătoare a ţării.

Aceşti preoţi au fost păstrători de morminte şi credinţă străbună, păstrători de ordine, îndrumători ai muncii naţionale şi stegari devotaţi ai regalităţii.

De sigur, seminarul a trecut ca program şi orânduire şcolară, printr'o întreagă evoluare, pe care o schiţăm aci:

Până la anul 1864, seminarul a funcţionat cu 4 clase inferioare, pe temeiul programei lui N. Bălăşescu.

Prin reforma de la 1864, începută de D. Bolintineanu şi continuată

de N. Creţulescu, se adăugesc seminarului 3 clase superioare şi o programă analitică aproape asemănătoare cu a liceelor, ceeace putea îngădui tinerilor absolvenţi să se prezinte la bacalaureat. Seminarul Central funcţionează cu 7 clase până la anul 1872, când ministrul instrucţiei, Cristian Tell reduce programa analitică a seminariilor, iar studiul obiectelor laice devine cu totul elementar. Impotriva acestei reduceri de program, atât profesorii cât şi elevii, au reacţionat.

Reforma lui Take Ionescu din 1893, a remediat această stare. Atunci — mitropolitul fiind Iosif Gheorghian — s'a acordat seminariilor tipul de 8 clase şi o programă completă în care intră studiile religioase teoretice şi practice, studiile filosofice, literare şi ştiinţifice. Pentru clasicism se dă atenţie deosebită, el fiind baza patristicei şi exegezei la universitate. Deasemenea s'a pus temei accentuat pe deprinderile liturgice, supraveghiate prin spirituali, cărora le revine şi sarcina educaţiei morale a elevilor.

Între anii 1901-1908 seminarul a funcţionat cu şapte clase. El a revenit la cele opt prin reforma lui Spiru Haret în 1908. Seminariile au stat până în anul 1864, sub îngrijirea eparhiilor, iar de atunci au fost luate sub directa ocrotire de Stat.

Până la 1864, mitropolia era autorizată de domnitori să plătească profesorii şi întreţinerea elevilor în şcoală cu hrană şi îmbrăcăminte, de la fondul ploconului vlădicesc, iar în schimb chiriarhia a fost scutită să verse obolul cu care era trecută pentru casele de binefacere.

Remarcăm că toate recomandările de profesori, programele de Studii, regulamentul, manualele, încuviinţate de chiriarh, trebuiau întărite de Domn. Aceasta afirma cu atâta prestigiu legătura armonică dintre stat şi biserică, după tradiţia ţării. Domnitorul şi logofeţia treburilor bisericeşti se interesau mereu de aceste şcoale, fiindcă le socotea cele mai proprii pentru popor, iar pe preot „ca unul ce este fireşte propovăduitorul cel mai de aproape al locuitorilor de prin sate, împăciuitorul la prigonirile sau nedomirile ce vor avea" (ofisul Domnesc din 28 Maiu 1835).

Deasemenea logofeţia se interesa ca la aceste şcoale să fie primiţi cel puţin câte cinci dintre fii de preoţi ai fiecărui judeţ.

Preoţii aveau menirea să ţină şi loc de învăţători către fiii poporenilor, împreună cu cântăreţii.

Atât Domnitorul cât şi mitropolitul erau purtători de grijă pentru bunul mers al seminarului. Vlădica Neofit trimite bursieri la Atena. Alţii merg la Pesta sau în Rusia. Domnitorul urmăreşte şi încurajează acest curent produs pentru selectarea bunilor dascăli, — măsură reeditată de Stat în 1893 şi în 1909 sub Vodă Carol I.

Profesorii seminarului: Drăgeanu, Inochentie Chiţulescu, Chezarie Motreanu, Niţulescu, Barbu Constantinescu, au fost elemente ce s'au cultivat în străinătate.

In anul 1860, un consiliu de miniştri iscăleşte trecerea seminariilor sub administrarea ministerului de culte şi instrucţie. Ministrul de atunci, Vasile Boerescu arată mitropoliei, motivele schimbării: „Seminariile fiind o şcoală, şi instrucţia trebueşte a fi sub una şi aceiaş direcţie.

Pe acest temei s'a alcătuit aşezarea şcoalei de la 1864 care ca programă a primit modificările din 1893 şi 1908 arătate. Peste tot,

autoritatea de Stat a lucrat cu exponenții Bisericii în plin acord pentru lucrări: programe, manuale, etc.

E sigur că pentru promovările noi ce se așteaptă de la seminarii, ordinea de Stat și cea bisericească se vor completa armonic, când în capul Statului este însuși marele Rege al culturii, M. S. Regele Carol II. Suntem siguri că seminariile vor înflori și mai mult sub auspiciul regal.

Nădăjduim că se va găsi putința ca elevii buni de la sate să aibe burse integrale din partea Statului, încât concurența pentru locuri în seminarii să fie cât mai mare, spre a se asigura o cât mai bună selecție.

Accentuăm că seminariile sunt și azi adevăratele pepiniere unde sunt crescuți fiii poporului ce vor fi trimiși apoi ca îndrumători ai vieții naționale și religioase.

Formația seminarială servește nu numai pentru preoți, ci și ori-care alte chemări în societate, căreia îi dă o aureolă aparte, utilă bisericii.

După ultima înoire de program făcută în 1936, în timpul ministeriului d-lui dr. C. Angelescu, în plin acord cu I. P. S. Patriarh Miron, seminariile nu mai sunt școli care să trimită pe absolvenți deadreptul în preoție, ci sunt obligați să meargă și la facultatea de teologie, spre a se forma științificește în laboratorul universitar.

În același timp programa este mult adequată pentru învățământul laic încât să înlăture oprelistea pusă în legea din 1909 ca seminariștii să nu treacă la alte facultăți.

Dacă, în ce privește programa de studii seminariile sunt azi mult apropiate de liceu, ele însă au rămas cu caracterul special de școli teologice, atât prin disciplinele religioase, cât mai ales prin educația morală și cultică din internat.

Seminariile sunt încadrate în așa fel, încât să nu forțeze vocațiile, iar acolo unde ele le constată, să le fortifice, așa cum Majestatea Voastră însăși a preconizat chipul cel nou al seminariilor în vederea acelei biserici vii, despre care cuvântul regesc s'a rostit de atâtea ori.

Ca locaș, școala noastră a funcționat în mai multe locuri și anume: în chiliile bisericii Antim; în casele din calea Șerban Vodă, dincolo de cheiul Dâmboviței; în casele mânăstirii Radu Vodă; în chiliile mânăstirii Văcărești, iar de la 1866—1901, în casele Bălăceanu din calea Șerban Vodă, unde se află azi un orfelinat.

De la 1901, seminarul Central se află în actualul local ce fusese proiectat pentru școala normală de institutori, dar cedat seminarului Central prin bunăvoința Marelui Rege Carol I, la stăruința vrednicului de amintire director pr. Constantin Nazarie, al lui Petrache Gârboviceanu și Virgil Arion, dascăli de neștearsă amintire ai școalei.

De oarece localul unde se găsește azi seminarul nu avea îmbunătățiri mai temeinice, jubileul de 100 de ani a fost amânat, fiindcă cu toată bunăvoința și ajutorul dat de d. dr. Angelescu, fostul ministru al educației naționale, școala aceasta cu elevi săraci, a trebuit să recurgă la subscripție publică, având concursul d-lui fost primar general Donescu și sub patronajul I. P. S. Patriarh Miron.

Ținem să amintim că adormitul întru fericire Regele Carol I a vizitat seminarul Central și chiar de aici a recrutat pe preceptorul Majestății Voastre, pe atunci tânăr principe, de a cărui radiere se umplea

această capelă și inimile foștilor elevi, atunci când îngenunchiați în smerită rugăciune la slujbe bisericești, în fața acestui altar.

Insemnăm cu bucurie și emoție sufletească această clipă, când regele țării împreună cu mlădița domnească, pășește aici, în pragul celui de al doilea veac al școalei, descifrând necurmat din tradițiile trecutului, drumul viitorului ca Basarabii cei întemeietori de țară.

Suntem mai fericiți decât Nicolae Bălășescu, primul director, fiindcă el deschidea seminarul într'un mic Principat român, cu un Domn cu inimă mare, însă apăsat de ocupație străină, pe câtă vreme noi cei de azi intrăm in al II-lea veac într'o Românie Mare, pe care Regele nostru a ridicat-o la rangul de mare putere.

Suntem fericiți că în loc de locotenență mitropolitană rânduită de străini, noi avem de față pe însuși Patriarhul țării întregite, dr. Miron, care este de fapt patriarhul întregii ortodoxii, alături de atâtea alese fețe bisericești și politicești ; că departamentele cultelor și educației naționale ne onorează prin demnitarii de azi și de ieri, d. ministru Petrovici și d. dr. C. Angelescu.

Suntem fericiți că desăvârșirea acestei străluciri o formează M. S. Regele Carol II, căruia neamul nostru nu-i poate îndeajuns mulțumi pentru grija cu care ocrotește așezămintele noastre de temelie și creațiile prin care crește sufletul cel nou al neamului.

Trăiască M. S. Regele Carol II. Trăiască Marele Voevod Mihai".

D. prof. *I. Petrovici, ministrul educației naționale*, a rostit următoarea cuvântare :

„Un jubileu de o sută de ani, numărați de o instituție de cultură, în speță de o școală, este un lucru ce absolut nicăirea n'ar trece neobservat. Un veac de sforțări și de roade, de tribulații și de izbândă, un lung șir de dascăli și de elevi, dintre cari unii au intrat poate în istorie, încununați de raze glorioase, — toată această desfășurare seculară, merită o recapitulație, în cadrul unei festivități.

Dar mai cu seamă pentru țara noastră un centenar de șcaolă prezintă un interes deosebit.

O țară tânără e obiceiul să inspire oarecare neîncredere sub raportul valorii sale culturale, încât noțiunea de cultură pare indisolubil legată de ideia de vechime.

Desigur ar fi cu mult mai interesant la un popor, aceia ce va săvârși el de astăzi înainte, față de ceea ce a înfăptuit până acum. Insă operile viitoare nefiind palpabile și certe, criteriul valorificării se îndreaptă exclusiv spre frontul realizărilor trecute, așa că țările fără vechime culturală sunt uneori pe nedrept socotite aproape ca țări neculturale.

De aceia o școală cu vârsta de un secol, cu o fericită activitate, este pentru o țară nouă, ca a noastră, o mărturie dintre cele mai prețioase, un blazon autentic, — aș zice un steag de biruință al năzuinței noastre spre lumină, — sau ca să trag concluzia considerațiilor făcute mai înainte, o modestă, dar reală armă de luptă pentru afirmarea unui activ de viață culturală, asupra căreia nimeni nu poate să închidă ochii.

Seminarul Central este o școală care a avut suflet deacapul, dovadă că a putut să trăiască și să se desvolte multă vreme, fără să aibă un corp potrivit.

Cunosc peregrinările necontenite ale acestui seminariu, până în ...gul secolului nostru, când a isbutit în fine, să se instaleze într'o clă... e proprie. Adevărată metempsihoză a sufletului acestei școli de elită, în încăperi felurite, când mai scunde, când mai spațioase, când mai centrale, când mai periferice, — dar rămânând în toată această rătăcire ... în toate aceste intrupări deficitate, falnic, ager și intreg.

Puține școale ale țării se pot mândri cu o pleiadă de absolvenți mai ...ilocită, ca acest seminariu central. Și nu e vorba — după cum se știe — numai de elementele distinse care au impânzit treptele ierarhiei bisericești. O seamă de savanți, de profesori, de medici, de juriști, cari au brăzdat de lumină bolta nației noastre, sunt ieșiți de pe băncile acestui seminariu, unde s'au impregnat de invățătură creștinească, dar nu de o invățătură care să disprețuiască adevărul profan și să intoarne ochii de la lumea pământească, ci de creștinism comprehensiv și sănătos, care admiră creația divină, și nu vrea decât s'o încunune cu o geană de desinteresare și de idealitate, ce ridică pe om deasupra lui însuși.

Mă indoiesc să iasă vreodată atâția creștini din laboratoriile științei, pe cât au ieșit oameni de știință dintre zidurile destinate inchinării și educației creștine.

Această educație a fost folositoare totdeauna, dar sunt epoci când ea capătă aspectul unei mântuiri: epocile de criză, de descumpănire, de negură și de haos. Aceste vremuri turburi nu le poate stăpâni știința naturii, ci numai hrana și disciplina sufletului, și nici controversele, ci indreptarul singur al moralei creștine, decât care filosofia n'a putut să făurească o formulă mai inaltă și mai neșovăitoare.

Știința naturii și — consecința ei — desvoltarea vertiginoasă a tehnicei, au fost adesea deplorate pentru rezultatele lor funeste și nimicitoare.

Dar vina nu este a mecanicei, că s'a desvoltat prea repede, ci a sufletului că a crescut prea încet. Educația creștină face tocmai aceasta: nu ne lăsă striviți de împărăția materiei, ci dimpotrivă caută s'o domine. Este tocmai ce trebuie timpurilor sbuciumate și acelora ce și-au pierdut busola.

N'am vrut să zic cu aceasta că Seminarul este singurul tip de școală, necesar vremurilor noastre. Dar este desigur unul dintre cele mai potrivite, chiar abstracție făcând de rolul său profesional. Și cum altădată școala aceasta teologică a procurat țării atâția specialiști de valoare, dincolo de cariera preoțească, astăzi ar putea să-i făurească cetățeni cu sufletul smerit și desinteresat, incadrați în disciplina Statului, respectuoși de instituțiile țării, gata de sacrificiu pentru idealuri care depășesc egoismul și ambiția individuală.

Pe lângă tot ce-a produs odinioară gândul de ce-ar putea să înfăptuească astăzi, această instituție centenară, îmi umple sufletul de nădejde și lumină.

Recunoscător imprejurărilor care m'au făcut prezent la această sărbătoare, urez acestei școli istorice să se impletească mai departe cu evoluția și destinul nației noastre, iar la jubileul de 125 de ani să fie onorată de augusta prezență a aceluiași Suveran, incărcat de slava unei domnii prospere, creatoare, și indelungate".

fost sau ar fi patriarh, ar însemna să i se fi încredințat această grea sarcină. Ci vrednicia personală apreciată de Coroană, corespunzând unor asemenea vremuri, a făcut ca I. P. S. Patriarh să fie prim-ministru al țării, cu începere din noaptea de 10-11 Fevruarie.

Așa reiese din însuși cuvântul rostit de I. P. S. Sa la depunerea jurământului pe care-l publicăm aci: primul ministru își ia răspunderea conducerii, pentru restabilirea ordinei și a liniștei; iar Patriarhul, ca părinte sufletesc, binecuvintează pe însuși M. S. Regele, guvernul, țara și toate lucrurile ce se vor face:

MAJESTATE,

Inainte de toate să-mi îngăduiți, atât în numele meu cât și al întregului guvern, care cu ziua de astăzi intră în funcțiunile sale, să Vă mulțumesc din toată inima pentru încrederea pe care ați pus-o în noi.

Dragostea și supunerea plină de loialitate ce o simțim față de Majestatea Voastră, Regele Țării, și încrederea ce o avem în energia și înțelepciunea ce Vă caracterizează, deși în floarea tinereții; iar pe de altă parte dragostea noastră, a atâtor bărbați în vârstă și foști sfetnici vechi ai Tronului, către neam și țară, ne-au îndatorat să răspundem apelului Majestății Voastre și începând cu mine, cu atâția foști prim-miniștri și cu toți membrii guvernului nou să ne punem la dispoziția Majestății Voastre, a țării și a supremelor ei interese și să conlucrăm cu lealitate și după cea mai bună a noastră credință pentru țară și Tron. In deosebi vom căuta să readucem ordinea și liniștea în țara noastră, răscolită de frământările, adeseori atât de păgubitoare, ale atâtor partide politice, încât pacinicii noștri cetățeni, în deosebi mulțimea harnicilor noștri țărani, în liniștea cuvenită, să poată munci ogorul și spori rodnicia pământului; iar de altă parte, pe lângă liniștea de muncă rodnică și românească în interior, să se întărească încrederea de care avem nevoie din partea aliaților noștri și a tuturor puterilor vecine, cu care trebue să trăim în bună înțelegere, și după putință să sporim prieteniile în interesul păcii generale.

Rog și eu pe bunul Dumnezeu, ca cele ce avem de făcut să aibă ajutorul Lui, iar eu ca Patriarh al țării și ca părinte sufletesc al ei binecuvintez pe Majestatea Voastră și întreg guvernul, precum și mulțimea celor din slujba Statului și a țării, și, deasemeni, lucrările ce începem în noua eră, ca astfel să putem rezolva spre binele țării, spre progresul și înaintarea ei așa cum merită această țară, pe care cu credință vrem s'o slujim până la sfârșitul vieții noastre. Amin!

Noi care nu purtăm răspunderi nici înmiit de mici față cu acea pe care o poartă I. P. S. Sa, ne dăm seama de îngrijorarea adusă de asemenea împrejurări. Cu atât mai mult asemenea situații cer muncă, înțelepciune, răbdare și chiar sacrificiul acelora cari poartă adâncă răspundere. De aceea dorim ca tot sbuciumul și toată osteneala pe care I. P. S. Sa le depune, să-i dea mulțumirea că le-a făcut spre binele țării.

Sărăcia și frigul din timpul iernii întâlnind mila creștină. — Am mai amintit în alte rânduri de cronică, la această revistă, că mila creștină este încă destul de îndurătoare față de cei nevoiași. In multe

parohii, în tot cuprinsul țării, lângă biserici și prin inițiativa preoților, se organizează, mai ales în timpul iernii, o bogată ajutorare.

Ne bucurăm să amintim acum două noi înjghebări și cărora le dorim trăinicie, pentrucă amândouă au un scop nou, îngrijindu-se numai de copii. Este vorba de asociația creștină *Frățiorii Domnului*, căreia i s'a dat numele *„Domnița Gr. Cristea“* ca omagiu adus I. P. S. Patriarh, din inițiativa preotului Gh. Gheorghiu de la biserica Dobroteasa. Scopul acestei asociații este să ajute pe copiii școlari nevoiași, ospătând câte 30-40 în fiecare zi într'o cameră lângă biserică, iar alimentele sunt date și pregătite de parohienele evlavioase și miloase.

A doua înjghebare asemănătoare și-a luat ființă în parohia Cărămidarii de jos, din inițiativa preotului Gh. Păunescu și poartă numele *Pui la Cămin*! Scopul ei este ca școlarii nevoiași din cursul primar să se adune în fiecare zi după amiază într'o sală a Ateneului Cărămidari, să-și pregătească lecțiile și să primească și hrană. Pe lângă hrana trupului, se luptă împotriva vagabondajului copiilor ai căror părinți sunt duși după lucru, sau sunt ajutați copii care în înghesuiala unor sărăcăcioase cocioabe, cum sunt în acel cartier, nu au loc să-și facă lecțiile nici pe un colț de masă.

Acestea sunt numai începuturi, nicidecum realizări care să îndestuleze opera de asistență a copilului nevoiaș, atât de vastă cât ar trebui s'o întreține biserica. Dar pentru că ideea este fericită, ea poate să se dezvolte într'o mare operă de protecțiune a copilului, pe care n'o avem. dar de a cărei lipsă suntem răspunzători și obligați s'o facem.

NOUA CONSTITUȚIE, SUPUSĂ PLEBISCITULUI DIN 24 FEVRUARIE 1938 PROMULGATĂ LA 27 FEVRUARIE ȘI PREVEDERILE ÎN LEGĂTURĂ CU VIAȚA RELIGIOASĂ

Art. 5. — *„Toți cetățenii români, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, sunt egali înaintea legii, datorându-i respect și supunere.*

Nimeni nu se poate socoti deslegat de îndatoririle sale civile ori militare, publice ori particulare, pe temeiul credinței sale religioase sau de orice alt fel.

Art. 8. — *Este oprit preoților, de orice rit și credință religioasă, a pune autoritatea lor spirituală în slujba propagandei politice, atât în locașurile destinate cultului și funcțiunilor oficiale, cât și în afară de ele.*

Propaganda politică, în locașurile destinate cultului, ori cu prilejul manifestațiunilor religioase nu este îngăduită nimănui.

Orice asociațiune politică pe temeiuri ori pretexte religioase este oprită.

In afară de persoanele, de condițiunile și de formele prevăzute în legi, nimeni nu poate lua ori presta jurăminte de credință.

Art. 19. — *Libertatea conștiinței este absolută.*

Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întru cât exercițiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri și Siguranței Statului.

Biserica ortodoxă creștină și cea greco-catolică sunt biserici romå-

neşti. Religia creştină ortodoxă fiind religia marei majorităţi a Românilor, biserica ortodoxă este biserica dominantă în Statul Român, iar cea greco-catolică are întâietate faţă de celelalte culte.

Biserica ortodoxă română este şi rămâne neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-şi însă unitatea, în privinţa dogmelor, cu biserica ecumenică a Răsăritului.

Chestiunile spirituale şi canonice ale bisericii ortodoxe române ţin de o singură autoritate sinodală centrală.

Raporturile dintre diferitele culte şi Stat sunt de domeniul legilor speciale.

Art. 20. — *Actele stării civile sunt de atribuţia legii civile.*

Intocmirea acestor acte va trebui să preceadă totdeauna binecuvântarea religioasă, care este obligatorie pentru toţi membrii cultelor.

Art. 34, al. b. — *Coboritorii Majestăţii Sale vor fi crescuţi în religiunea ortodoxă a Răsăritului.*

Art. 64. — *Sunt de drept membrii al Senatului, în virtutea inaltei lor situaţiuni în Stat şi Biserică :*

a) *Moştenitorul Tronului de la vârsta de 18 ani împliniţi;*

b) *Toţi Principii Familiei Regale, majori ;*

c) *Patriarhul şi mitropoliţii ţării ;*

d) *Episcopii eparhioţi ai bisericilor ortodoxe române şi greco-catolice, întru cât vor fi aleşi conform legilor ţării ;*

e) *Capii confesiunilor recunoscute de Stat, câte unul de fiecare confesiune, intrucât sunt aleşi sau numiţi conform legilor ţării şi reprezintă un număr de peste 200.000 credincioşi.*

Am scos aici numai prevederile directe care sunt în legătură cu viaţa religioasă ; n'am făcut niciun comentar, care necesită studiul multor probleme, şi nici n'am amintit multe alte articole care, în mod indirect, interesează viaţa religioasă.

Deocamdată vrem numai ca aceste prevederi constituţionale să fie cât mai cunoscute.

Preotul *Victor N. Popescu*

Alegerea, hirotonia şi instalarea P. S. arhiereu vicar Efrem Tighineanul. — După ridicarea P. S. Dionisie Erhan Tighineanul în 1933 în scaunul de episcop al Cetăţii Albe-Ismail, locul de arhiereu vicar pe lângă arhiepiscopia Chişinăului a rămas neocupat câţiva ani. Iar cererile făcute cu toată stăruinţa de mitropolitul Basarabiei, ca să i se dea un alt arhiereu vicar, n'au putut fi împlinite mai ales din pricina frământărilor prin care a trecut în ultima vreme arhiepiscopia ţinutului dintre Prut şi Nistru. Dar împrejurările de pe urmă cereau neapărat ca ocârmuirea acestei eparhii să fie încredinţată în mâinile unui vlădică îndatorat să stea acolo la Chişinău, fiindcă titularul scaunului este plecat şi trebue să aştepte hotărîrea unei judecăţi. Aşa s'a întâmplat că lucrurile au fost îndrumate grabnic către alegerea noului vicar. Iar I. P. S. Patriarh ca Preşedinte al Sfântului Sinod, potrivit canoanelor şi legilor bisericeşti, fiind dator a se îngrijii de bunul mers al arhiepiscopiilor şi mitropoliilor, a numit ca vicar la Chişinău pe P. C. arhimandrit mitrofor Efrem Enăcescu exarhul mânăstirilor din arhiepiscopia Bucureştilor, un călugăr

bun, cu învățătură și de peste hotarele țării, priceput în treburile de ocârmuire, harnic chivernisitor și pregătit în cele duhovnicești.

Ca să-i poată încredința sarcina de vicar și locțiitor de arhiepiscop, I. P. S. Patriarh a rugat Sfântul Sinod ca să cerceteze pe cel numit și de va fi găsit vrednic să i se dea rangul ierarhic de arhiereu vicar cu titlul de Tighineanul. Și atunci Sfântul Sinod în ședința sa de la 23 Fevruarie a. c., după cercetarea făcută, a hotărît să acorde P. C. arhimandrit Efrem Enăcescu vrednicia înaltă de arhiereu, urmând ca să se ceară întărirea sa în această slujbă prin înalt decret regal și apoi să fie sfințit după pravilă și rânduială.

Hirotonia întru arhiereu s'a săvârșit în paraclisul sfintei ... poli din București în ziua de 28 Fevruarie a. c. de către P. S. ... Patriarhul al Armatei și PP. SS. arhierei Veniamin Ploeșteanul ... Târgovișteanul.

Instalarea P. S. Efrem la Chișinău s'a făcut în ziua de ... După ce un sobor de preoți au slujit în biserica Mitropoliei sf. ... s'a săvârșit un polihroniu, răspunsurile fiind date de corul ... sub conducerea părintelui protoiereu M. Berezovschi.

S'a citit gramata I. P. S. Patriarh Miron în care se arată ... legale și de fapt care au motivat numirea P. C. arhimandrit ... Enăcescu, în locul vacant de vicar al arhiepiscopiei Chișinăului ... Basarabiei, căruia — spune scrisoarea — având în vedere si... ... de acolo, i s'a dat până la intrarea în stare norm... de locotenent de arhiepiscop.

„Am făcut această alegere în persoana C. Sale — ... soarea — ca unul care s'a arătat vrednic prin statornicia ... credință a sfintei noastre Biserici răsăritene, prin lucrarea ... slujbele sale de până acum, dând dovezi de neclintită c... M. S. Regele Carol II, de ascultare față de Sfântul Si... nere față de legile patriei".

Se arată apoi care este întinderea autorității no... ricesc și i se subliniază îndatorirea „de a îndruma pre... unei vii și întinse activități pastorale și naționale".

După acestea P. S. episcop *Tit Simedrea* a pr... poporului pe noul ales prin următoarele cuvinte:

„Alegerea P. S. Tale în acest loc, dă clerului ... credincios din această arhiepiscopie, nădejdea prec... bun păstor de suflete. Crescut din fragedă tinerețe în ... și pe prag de biserică, ți-ai dobândit acea aspră ... atât de trebuitoare omului chemat să conducă pe ...

În primul rând să cunoști că popor blând, ... ca între Prut și Nistru rar se găsește într'altă part... fi să faci vizite canonice în eparhie, vei vedea însuți ... zac în adâncurile acestui popor.

Dar în această parte de țară, chemarea chir... și duhovnicească și națională.

Se înțelege că în lucrarea pentru care ai fost ... nu vei fi nici singur, nici lăsat la propriile puteri. ... el acele calități bune, apoi să cunoști că aceste c...

... a fie ... nici la ... încredin- ... păstor ... a sfințiți ... arhierei. ... de în- ... monahala, ... a cunoaște ... de cercul ... ar deserta ... are, mai pre- ... să le suporte. ... pastorale, cere ... schimb nimica ... astăzi o pre- ... din această

În ziua de 30 ... a cente- ... pentru semi- ... că prin trecutul ... asemănătoare cu ... trecut mai ne- ... din București la ... M. S. Regele ... poate mândri ... *Material* ...-1936, alcătuită

în conducătorii săi duhovnicești. Clerul este, în această parte de țară un cler respectuos, supus și ascultător. In mijlocul lui vei găsi toate elementele ce îți vor trebui ca să duci la bun sfârșit misiunea sfântă pe care o ai.

Mai este și o dreptate care trebue făcută, o reparație care se cuvine neamului nostru din această parte. In o sută și mai bine de ani de stăpânire străină, preotul moldovean numai atunci s'a putut bucura … posturi înalte, când nu a fost un străin să i-l ia din mână, sau când …oldoveanul, a abdicat de la neamul și nădejdiile neamului său. Noi …că, în adevăr, în Biserica lui Hristos nu-i nici evreu, nici elin, ci …ntem egali întru Hristos, dar întâiu românul moldovean băștinaș și …ilalți, fiindcă trăinicia Bisericii și a neamului românesc, pe Români …ină. Deci posturile de comandă, fie că sunt de clerici, fie de …să rămână în mâna moldovenilor băștinași: ei au dreptul la reparație".

…mai vorbit apoi părintele consilier Burjacovschi în numele …parhiei Basarabiei și d. Const. Dardan președintele tribunalului …și primar al municipiului Chișinău în numele credincioșilor care … mare bucurie pe noul lor vlădică. După aceste cuvântări, …reu Efrem Tighineanul a rostit următorul răspuns:

…dul meu se îndreaptă acum către Atotputernicul Dumnezeu, … vrere nimic nu se poate face. Gândul meu se îndreaptă …ătre oamenii de bună credință care vor propășirea Bisericii …mânești. Vă întâmpin pe toți cu salutul Mântuitorului Hristos …ice vouă.

…iunea mea, încredințată de I. P. S. Patriarh Miron, doresc … sfințenie toate tradițiile frumoase ce le găsesc aici. In …trativă voiu căuta să dau dreptate celor ce după legi și …au, procedând fără ură și fără părtinire. Latura cultu…svoltată și conducerea actuală îmi dă toate garanțiile. …ioase și scrieri drepte sunt încredințat că vom învinge. …a deasemeni va fi în stricta noastră supraveghere. Să … să încurajăm pe cei mulți prin operele culturale și …zestrăm cu tot ce trebuie așezările noastre drept cre…ricii naționale. Sfintele noastre mânăstiri, care nu sunt …ii, ci și semne ale biruinței românești de veacuri, să …țite de acei care au chemarea să stea în ele".

… apoi tuturor celor ce au luat parte la sărbătoarea …

… Biserică s'a format un alaiu din toți dregătorii și … luat parte la slujbă, și în sunetul clopotelor oaspeții … fost conduși la palatul mitropolitan unde s'a dat o … alte cuvântări, închinându-se pentru sănătatea M. S. … a I. P. S. Patriarh Miron.

…*rotonia P. S. arhiereu vicar Valerie Botoșăneanu.* — …gorie Leu a fost ales episcop al Argeșului, slujba …oliei Moldovei a trecut prin numire, cu începere de … în seama P. C. arhimandrit mitrofor Valerie Moglan

---

specia…
În…
vântarea…
Ar…
religiunea…
Art…
lor situați…
a) *M*…
b) *T*…
c) *Pa*…
d) *Ep*…
lice, întru că…
e) *Cap*…
confesiune, în…
zintă un num…
Am scos…
viața religioasă…
tor probleme, ș…
direct, intereseaz…
Deocamdat…
cât mai cunoscute…

Alegerea, hi…
Tighineanul. — Dup…
în scaunul de episc…
lângă arhiepiscopia…
făcute cu toată stăr…
alt arhiereu vicar, …
țărilor prin care a tr…
Prut și Nistru. Dar î…
muirea acestei eparh…
să stea acolo la Chi…
să aștepte hotărirea…
fost îndrumate grabni…
ca Președinte al Sfân…
fiind dator a se îngri…
a numit ca vicar la…
cescu exarhul mân…

Şi ţinând seamă că eparhia Iaşilor are o intindere destul de mare, fiind alcătuită din cinci judeţe, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei a cerut încă de atunci Sfântul Sinod să ridice pe noul vicar la treapta de arhiereu. Împlinindu-se formele cerute de lege şi făcându-se cercetarea canonică, Sfântul Sinod în şedinţa sa de la 9 Octomvrie 1936, socotind dreaptă cererea I. P. S. Mitropolit Nicodim şi găsind vrednic de inalta treaptă pe vicarul cel nou, a hotărît intr'o conglăsuire să-l ridice la cinstea arhieriei, urmând ca după ce se va semna decretul regal pentru ... în această slujbă, să fie hirotonit arhiereu potrivit rânduelilor.

Hirotonia insă a intârziat din felurite pricini până anul acesta, la praznicul Bunei Vestiri, când prin dumnezeescul har şi la slujba sfintei Liturghii săvârşită in catedrala Mitropoliei din Iaşi, de I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei, PP. SS. episcopi şi arhierei: Lucian al Romanului, Gherontie al Constanţei, Ilarion Băcăoanul şi Efrem Tighineanul, cel ales a ... ndit arhieria.

După săvârşirea slujbei noul vlădică a ţinut o cuvântare din care ... aceste cuvinte:

...Această mare zi bisericească a fost hărăzită de Dumnezeu să fie ...că de veşti bune, pentru smerenia mea.

Acum 34 de ani, mitropolitul Partenie al Moldovei m'a invrednicit la treapta preoţiei, iar azi, după împlinirea rânduelilor Sf. Sinod şi incredin... M. S. Regelui Carol II, am fost chemat de inaltul meu arhipăstor I. P. S. Mitropolitul Nicodim al Moldovei, dimpreună cu ceilalţi prea sfinţiţi membri ai Sf. Sinod şi episcopi conliturghisitori, la treapta arhieriei.

Urcarea tuturor treptelor ierarhiei, o socot ca o îndatorire de în...plinit, faţă de Biserică şi Neam şi nu ca un beneficiu. Viaţa monahală, ...ia smeritul de mine m'am dăruit din frageda copilărie, nu cunoaşte ...ruri şi nici onoruri, ci numai ascultare şi jertfă.

Monahul, prin fiinţarea divină a existenţii lui, se desparte de cercul intereselor personale şi se pune in slujba colectivităţi. Nu că ar dezerta de la obligaţii, ci din contră işi ia asupră-şi voturi de ascultare, mai pre... de orice interes personal, pe care nu oricine poate să le suporte. Deaceea, dumnezeescul Apostol Pavel, in epistolele sale pastorale, cere atât de mult pentru cei chemaţi la treapta arhieriei, în schimb nimica promiţându-le decât doar cinste. Cinstirea ce mi s'a făcut astăzi o preţuesc după cuviinţă. Imi dau seama de obligaţiile ce decurg din această nepreţuită cinste.

Sărbătorirea centenarului seminarului din Buzău. — In ziua de 30 Ianuarie a. c. când la Bucureşti se desfăşura marea sărbătoare a centenarului seminarului Central, la Buzău se făcea acelaşi lucru pentru seminarul de acolo, însă într'un chip mai modest. Şi cu toate că prin trecutul său această şcoală bisericească a avut o insemnătate asemănătoare cu a seminarului Central, pomenirea implinirii unui veac a trecut mai neluată în seamă, fiind acoperită de strălucirea serbării din Bucureşti la care au luat parte înalţii dregători ai ţării, in frunte cu M. S. Regele şi I. P. S. Patriarh Miron. Seminarul din Buzău însă se poate mândri cu o altă izbândire şi anume cu temeinica lucrare intitulată *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău, 1836-1936*, alcătuită de d. prof. I. Ionaşcu.

Revista noastră a publicat în anul 1937 un articol al d. D. Ionescu, ca o contribuţie la lămurirea trecutului acestei şcoli, aşa că nu mai stăruim asupra lui. Nu vom înfăţişa nici cuvântările rostite cu prilejul împlinirii unui veac de viaţă rodnică al acestei şcoli şi prin care s'au învederat înfăptuirile din vremea din urmă şi s'au arătat gândurile care însufleţesc pe conducători. Vom însemna numai cum a urmat serbarea.

Sâmbătă 29 Ianuarie s'a săvârşit la biserica Neguţători din Buzău sf. Liturghie şi un parastas pentru pomenirea profesorilor, conducătorilor şi elevilor răposaţi. Predica a fost rostită de diaconul T. Bratu, care a adus prinos de laudă celor ce au muncit în ogorul acestei şcoli şi au dat necontenit sfaturi elevilor ca să urmeze pilda înaintaşilor şi mai ales pe cei trei ierarhi. După terminarea parastasului la care au luat parte profesorii şcoalei, elevii şi foştii elevi, preoţii au mers la mormintele episcopilor Chesarie şi Dionisie Romano care se află în curtea sfintei episcopii, iar o altă ceată s'au dus la mormântul preotului Const. Provian fost director al şcolei după războiu şi mort înainte de vreme.

Duminică 30 Ianuarie la ceasurile 9.30, s'a făcut în vechiul local al seminarului un tedeum de mulţumire. A urmat apoi în sala teatrului Moldavia serbarea, care a cuprins coruri, recitări şi cuvântarea preotului Const. Minculescu directorul seminarului, înfăţişând trecutul acestei şcoli bisericeşti în vremea celor o sută de ani şi amintind pe toţi conducătorii, profesorii şi episcopii care au ajutat-o şi i-au dat viaţă. Au mai vorbit apoi d. P. Zaharescu în numele vechilor profesori, câţiva preoţi şi profesori din partea foştilor elevi şi dd. P. Ionescu-Bujor şi Enciu trimişii ministerelor Educaţiei Naţionale şi al Cultelor. Toţi au desprins amintiri din trecut şi au mărturisit gândurile care îi leagă de această şcoală unde vreme de un veac s'a sădit sămânţa învăţăturii creştine in sufletele atâtor tineri. Iar cei care au primit sfântul dar al preoţiei, şi-au dat seama că prin pregătirea dobândită aici au putut păşi, plini de încredere, în viaţa satelor noastre, ca să propovăduiască adevărul mântuitor al dragostei şi al credinţei creştine.

Incheind aceste rânduri, nu putem trece cu vederea cuvântul de laudă ce se cuvine tuturor acelora care au hotărît şi s'au străduit cu nespusă dragoste să facă într'un chip atât de vrednic, pomenirea împlinirii unui veac de harnică lucrare al şcoalei bisericeşti din Buzău. Le mărturisim mulţumire, iar seminarului îi dorim viaţă cât mai îndelungată pentru propăşirea dreptei învăţături şi slava sfintei noastre Biserici.

Diaconul Gheorghe I. Moisescu.

CRONICA EXTERNĂ

ABISINIA

Proclamarea autocefaliei Bisericii copte din Abisinia. — Luând ființă în prima jumătate a sec. IV-lea, Biserica abisiniană sau etiopiană a rămas multă vreme în dependență de autoritatea bisericească ortodoxă din Alexandria. In sec VI-lea Etiopienii îmbrățișând erezia monofizită s'au retras de sub jurisdicțiunea canonică a patriarhiei ortodoxe și s'au unit cu Biserica națională a Egiptenilor (Copților), care luase atunci ființă. Spre deosebire de ortodocși Biserica coptă din Egipt și Etiopia primește numai hotăririle primelor trei sinoade ecumenice, are in cult limba coptă și păstrează anumite obiceiuri iudaice (sărbătoarea Sâmbetei—pe lângă Duminecă, tăierea imprejur, dispozițiunile Vechiului Testament privitor la hrănirea cu carne, etc.). Aceste obiceiuri iudaice nu trebuesc socotite insă ca puncte grave de abatere de la viața creștină și apropiere de practicile religioase ale Evreilor, intru cât pentru Etiopieni ele sunt mai mult vechi obiceiuri naționale decât practici religioase. Singura abatere temeinică a Bisericii copte de la adevărata credință este primirea ereziei monofizite.

In ce privește organizarea bisericească, amintim că șeful Bisericii etiopiene era un mitropolit numit *abuna*, egiptean de origină, sfințit și trimes în Abisinia de către patriarhul copt din Alexandria, care își are reședința la Cairo. In felul acesta, atât din punct de vedere dogmatic, cât și administrativ, dependența directă a Bisericii etiopiene față de Patriarhia coptă din Egipt s'a păstrat din sec. VI-lea până in zilele noastre. Numai pentru o scurtă durată de vreme, in sec. XVI-lea și XVII-lea, misionarii r.-catolici au izbutit să despartă pe Etiopieni de Copții din Egipt și să-i unească cu Biserica romano-catolică. Odată însă cu izgonirea r.-catolicilor din Abisinia de către regele Fatcelide, unitatea Bisericii copte a fost restabilită. Totuși, Etiopienii convertiți la r.-catolicism, impreună cu misionarii trimiși de la Roma în secolele următoare, nu au incetat să propovăduiască ruptura Bisericii etiopiene de Biserica coptă din Egipt și unirea ei cu Biserica Romei. In ultimii ani imprejurările politice au ușurat infăptuirea în parte a acestei opere de misionarism apusean. Din luna Noemvrie 1937 Biserica etiopiană a incetat de a mai depinde de Patriarhia coptă a Egiptului. Ruptura aceasta, care amenința să se producă încă din anul 1926, a devenit acum fapt împlinit. Și se pare că de data aceasta ea va fi definitivă.

Iată, pe scurt, faptele care au dus la proclamarea autocefaliei Bisericii copte din Abisinia: In anul 1926, incetând din viață abuna Matei, împărăteasa Etiopiei, Zeudit, a cerut patriarhului copt din Cairo să trimită un nou abuna egiptean. In același timp, ascultând cererile clerului și poporului care dorea un episcop indigen, împărăteasa pretindea să fie hirotoniți pentru Biserica etiopiană și episcopi etiopieni, care să ajute pe abuna în treburile bisericești. Patriarhul copt însă a întârziat

să satisfacă cererile împărătesei Zeudit, întrucât vedea în împlinirea acestora, un început de realizare a dorinței Etiopienilor de a se separa din punct de vedere jurisdicțional de Biserica coptă din Egipt. După îndelungate tratative s'a ajuns în cele din urmă la o înțelegere, sinodul Bisericii copte primind în ziua de 21 Mai 1929 toate cererile Etiopienilor, cu condiția ca noii candidați la episcopat să semneze un act în care erau cuprinse drepturile și îndatoririle lui abuna și ale episcopilor, precum și urmările ce vor avea cei care ar nesocoti acest act. Astfel:

1. Abuna va avea aceleași drepturi ca și înaintașii săi. El e dator să nu se abată de la învățătura coptă, să păstreze legătura cu patriarhul de la Cairo și să păstorească Biserica ce i se încredințează, potrivit cu Regulamentul care i s'a dat atunci. Dacă va nesocoti vreuna din aceste îndatoriri, sau va căuta să declare autocefală Biserica Etiopiei, ori va purcede la sfințirea de noi episcopi, se va face vinovat de călcarea canoanelor și neascultare, din care cauză va fi caterisit și afurisit.

2. Episcopii etiopieni au datoria să fie uniți în credință cu abuna și să se supună lui în administrația Bisericii, întrucât ei nu sunt socotiți decât ca episcopi ajutători. Niciunul dintre ei și nici cu toți laolaltă nu au dreptul să ungă pe rege, nici să hirotonească arhiepiscop sau episcopi, nu numai cât trăiește abuna, dar chiar și după moartea lui, deoarece actul acesta este un privilegiu al patriarhului. Deasemenea sunt opriți să se despartă de Biserica coptă din Egipt, să se amestece în luptele politice sau să părăsească eparhia fără încuviințarea arhiepiscopului. Dacă vreun episcop se va abate de la aceste reguli va fi îndată caterisit și afurisit împreună cu toți cei cari au fost hirotoniți de el.

Toate aceste condițiuni fiind primite în scris de către candidații la episcopat, patriarhul a purces în ziua de 2 Iunie 1929 la hirotonirea lor. Egipteanul Chiril a fost numit șef al Bisericii etiopiene (abuna), urmând să fie ajutat în conducere de cei cinci episcopi etiopieni: Sever, Petru, Abraam, Isaac și Mihail.

Prin felul acesta de organizare patriarhul copt din Alexandria izbutise în adevăr, să-și păstreze și mai departe autoritatea sa asupra Bisericii etiopiene. Se pare însă că în Abisinia clerul și poporul nu rămăsese pe deplin mulțumit de noua organizare bisericească. Tendința de separare, din punct de vedere jurisdicțional, de Patriarhia coptă, creștea din ce în ce mai mult și se cerea tot mai stăruitor restrângerea autorității pe care o avea abuna. In cele din urmă patriarhul a fost nevoit să încuviințeze ca unul din cei cinci episcopi etiopieni să îndeplinească funcțiunea de *Etceghie* sau *Itcegur*, adică șef al clerului național. Din punct de vedere ierarhic acesta era egal în grad cu abuna, avea însă o mai mare autoritate politică. El era socotit de fapt ca un fel de consilier al guvernului, șef al ordinelor religioase și stareț suprem al mânăstirilor. Era numit de către împărat și depindea de abuna numai din punct de vedere spiritual. Din cauza autorității sale, nu de puține ori se împotrivea lui abuna, fapt care dădea naștere deseori la mari neînțelegeri între cele două autorități religioase.

Această organizație a Bisericii etiopiene n'a durat multă vreme. Cu puțin timp înainte de războiul italo-abisinian a încetat din viață ultimul Etceghie. Fostul negus, singurul în măsură de a numi un urmaș,

a întârziat această alegere în nădejdea de a împăca certurile dintre cele două tabere. Se zice chiar că el a lăsat pe abuna Chiril să conducă singur Biserica pentru a mulţumi pe Egipteni, nădăjduind la un ajutor al acestora în cazul când vreun Stat străin ar ataca Abisinia. Din cauza războiului n'a mai fost cu putinţă nici înlocuirea celor trei episcopi (Petru, Mihail şi Isaac) încetaţi din viaţă între timp. Astfel la sfârşitul războiului italo-abisinian Biserica etiopiană era condusă numai de doi episcopi: egipteanul Chiril (abuna) şi etiopianul Abraam, care este orb.

Dorind să împlinească locurile vacante de episcopi şi în acelaşi timp să păstreze dependenţa Bisericii etiopiene de patriarhul copt din Egipt, abuna Chiril a început tratative cu noii stăpâni ai Abisiniei. Autorităţile italiene, cu toate că declaraseră îndată după terminarea războiului că vor respecta raporturile existente dintre Biserica etiopiană şi Biserica coptă din Egipt, s'au arătat apoi protivnici oricărui amestec al patriarhului din Cairo în treburile bisericeşti ale Etiopiei. I s'a cerut chiar lui Chiril să separe Biserica etiopiana de Patriarhia coptă din Egipt; el însă s'a împotrivit. Clerul etiopian favorabil autocefaliei bisericeşti, îndemnat şi de misionarii r.-catolici, s'a ridicat împotriva lui Chiril, care se văzu silit să plece la Roma pentru a dobândi din partea guvernului italian păstrarea dependenţei Bisericii etiopiene faţă de patriarhia din Egipt. Neobţinând un răspuns favorabil el a plecat în Egipt, aşteptând acolo hotăririle definitive ale Italiei. În vremea aceasta ideia pentru proclamarea autocefaliei prinse din ce în ce mai mult teren în Abisinia şi în scurt timp deveni fapt împlinit. În ziua de 27 Noemvrie 1937 o adunare alcătuită din preoţii parohi, egumenii celor mai de seamă mânăstiri, conducătorii şi reprezentan… poporului, a ales patriarh al Bisericii autocefale …tiopiene pe epis… Abraam. El a fost apoi împuternicit de către aceast… adunare … tonească 3 mitropoliţi, 3 episcopi şi mai mulţi preoţi, care al… prezent noul sinod al patriarhiei etiopiene.

Pentru a obţine încuviinţarea autorităţilor italiene… acestei adunări s'au prezentat vice-regelui Abisiniei, aducâ… tinţă hotăririle luate. Mareşalul Graziani a aprobat inda… Abraam, pe care l-a proclamat în mod oficial patriar… Italienii au ţinut să acorde o însemnătate deosebită ac… cându-le la cunoştinţa poporului prin proclamaţiuni aru… plane, în timp ce repetate lovituri de tun vestiau în… epoci în istoria Bisericii etiopiene. Iar la recepţiunea c… la palatul vice-regelui, mareşalul Graziani a oferit patri… cârja pastorală şi o umbrelă roşie. Deasemenea popor… mare bucurie pe noul său conducător spiritual, în cinste… loc apoi o mare paradă militară.

Şi astfel, prin actul din ziua de 27 Noemvrie 1937, … etiopiană deveni autocefală, fiind condusă de un sinod în f… stă patriarhul. Fără îndoială este vorba de o separare de Bis… din Egipt numai din punct de vedere jurisdicţional, Biserica … păstrând şi mai departe învăţătura coptă.

Aceste fapte fiind cunoscute în Egipt, au provocat mari … miri în sânul Bisericii copte. Patriarhul a cerut printr'un repreze…

său informațiuni oficiale de la Legația italiană din Cairo, care, in ziua de 2 Dechemvrie 1937, a declarat următoarele: „Guvernul italian cere de la patriarh să recunoască drepturile regelui Italiei și împăratului Etiopiei, ca și proclamarea episcopului Abraam ca arhiepiscop și ridicarea lui in treapta de cel mai inalt conducător religios al Etiopiei; in aceste condițiuni Guvernul va incuviința păstrarea legăturii bisericești intre Copți și Etiopieni" (Πάνταινος, anul XXX (1938), nr. 2, p. 22). In urma acestui comunicat patriarhul a ințeles că prin noua organizare bisericească a Etiopiei se calcă sf. canoane și se nesocotesc drepturile pe care Biserica coptă din Egipt le are de secole asupra Bisericii etiopiene. Totuși, el mai nădăjduia ca pe cale de tratative diplomatice, Italienii ar putea fi convinși să renunțe la hotăririle luate. Au inceput indată tratative intre patriarhia coptă, guvernul egiptean și guvernul italian, care nu au dus insă la niciun rezultat. In cele din urmă Patriarhia coptă din Alexandria a hotărit să se folosească de autoritatea sa spirituală pentru a pune capăt acestei stări. Astfel in ziua de 22 Dechemvrie 1937, noul patriarh al Etiopiei Abraam a fost chemat telegrafic să se infățișeze inaintea sinodului Bisericii copte la Cairo in timp de cinci zile. După trecerea acestui termen, patriarhul Abraam neprezentându-se, sinodul s'a adunat in ziua de 28 Dechemvrie pentru a cerceta situația lui. Pe temeiul canoaneler și hotăririlor sinodale din anii 1881 și 1929, și potrivit cu condițiunile prevăzute in actul semnat și de Abraam la hirotonie in anul 1929, sinodul a hotărit următoarele:

1. Biserica etiopiană este și rămâne mai departe dependentă de Biserica coptă din Egipt, fiind datoare să se supună și să asculte de la 'triarhul copt din Alexandria, potrivit cu canoanele și tradițiile biseri-
lor. L Sinodul nu pri nește actele abuzive săvârșite de autoritățile italiene
urmând ca etiopi ană, ca și pe cele ale noului patriarh al acesteia.
Petru Ab Abuna Chiril rămâne mai departe arhiepiscop al imperiului
Prin arhie eu al Biserici etiopiene. Sinodul exprimă acestuia mul-
in adevăr, s starea, pe care a ținut-o la propunerea autorităților italiene
etiopiene. Se ararea celor două Biserici.
deplin multum opul Abraam, nesocotind actul din anul 1929, este caterisit
din punct de semenea va fi anatematizat și afurisit orice creștin care
ce mai mult si acesta ori il socotește ca făcând parte din cler.
o avea abuna. hirotoniile făcute de Abraam, ca și cele care ar mai fi
ca unul din ce in viitor, sunt nevalabile. Toți episcopii și mitropoliții
Etceghie sau el sunt afurisiți și vor fi anatematizați intru cât primesc
dere ierarhic de la o persoană care nu are dreptul să hirotonească.
autoritate polit consideră anatematizat oricine primește vreo treaptă in
vernului, șef noii episcopi, ca și oricine i-ar socoti pe aceștia ca făcând
numit de căt Oricine iși insușește conducerea Bisericii etiopiene, ca și
dere spiritu recunoaște acest fapt, sunt anatematizați și afurisiți.
lui abuna natematismele din această hotărire vor fi valabile impreună
cele dou urmările lor și nu vor putea fi ridicate decât de autoritatea
Aa dat.
Cu puți Sinodul hotărăște ca aceste anatematisme să fie aduse la cunoș-
mul Etiopienilor prin ziare, reviste și in general pe orice altă cale s'ar
de cuviință.

Dr. Iustin Moisescu

ALEXANDRIA

O nouă revistă bisericească. — Sub titlul Ἡ Πέτρα apare de la începutul anului 1938, o revistă bisericească în limba arabă la Heliopole, având ca prim redactor pe d. A. Sakakinis, evlavios credincios ortodox. In patriarhatul ortodox al Alexandriei, numărul ortodocşilor de limbă arabă formează aproximativ a zecea parte din numărul total al credincioşilor ortodocşi. De şi sunt în minoritate faţă de credincioşii de limbă greacă, ortodocşii de limbă arabă cer drepturi egale în cârmuirea Bisericii alexandrine. Este nevoe aşadar de o propagandă împăciuitoare şi de o activitate de înfrăţire între unii şi alţii. In acest scop, pare-se, lucrează revista de care vorbim. Deaceia este bine primită şi preţuită de către clerul Patriarhiei Alexandriei. (Πάνταινος, anul XXX, 1938, nr. 1).

Se înfiinţează o casă de asigurare a clerului. — Sfântul Sinod al Patriarhiei Alexandriei a hotărît să înfiinţeze o casă de asigurare a clerului. Proiectul pentru înfiinţarea acestui aşezământ a fost întocmit din îndemnul patriarhului Nicolae al V-lea şi a fost discutat în şedinţele Sfântului Sinod de la sfârşitul lunii Fevruarie a. c. Potrivit acestui proiect, fondurile casei de asigurare se vor constitui dintr'o contribuţie anuală a clericilor şi dintr'o egală contribuţie a Patriarhiei şi a comunităţilor. Când proectul va primi formă definitivă va fi aprobat de către Sfântul Sinod. Un aşezământ de asigurare pentru boală şi bătrâneţe este o binefacere pentru clerul Patriarhiei Alexandriei, cler care nu se bucură de altă salarizare decât aceia pe care o pot oferi comunităţile ortodoxe, după mijloacele lor. (Πάνταινος, anul XXX, 1938, nr. 10).

Pastorala patriarhului Nicolae al V-lea. — Cu prilejul începutului marelui post al Sfintelor Paşti, patriarhul Nicolae al Alexandriei a adresat poporului drept credincios, pe care-l păstoreşte, o pastorală plină de înţelepte şi frumoase învăţăminte. Primejdii şi nenorociri grele stau iarăşi să izbucnească în lume. Altădată, în preajma marilor primejdii, oamenii se adunau în biserici, îşi mărturiseau păcatele, primeau lumină şi tărie sufletească din biserici pentru a înlătura ori întâmpina primejdiile. Astăzi lumea caută duhul păcii în afară de biserică şi prin mijloace lipsite de binecuvântarea lui Dumnezeu. „Vocea Bisericii, a împăciuitorilor, a iubitorilor de oameni, vocea lui Dumnezeu nu se aude... nu stăpâneşte". Vremurile cer însă ca vocea lui Dumnezeu să fie iarăşi ascultată. Ea se aude întâiu în biserici. (Πάνταινος, anul XXX, 1938, nr. 11).

Strămutarea sărbătorilor: Sfântului Gheorghe şi Sfântului Apostol Marcu. — Sfântul Sinod al Patriarhiei Alexandriei a hotărît ca sărbătoarea Sfântului Gheorghe, care în acest an cade în Sâmbăta Patimilor, să fie strămutată în ziua de 25 Aprilie adică în Lunea Paştilor, iar sărbătoarea Sfântului Apostol Marcu, care cade în ziua de 25 Aprilie, să fie strămutată în ziua de 29 Aprilie, adică în Vinerea Săptămânii luminate. Se ştie că Sfântul Apostol Marcu este socotit întemeietorul Bisericii Alexandriene şi deaceia Sinodul acestei Biserici, pentru a-i da cuvenita cinstire, a hotărît o zi de prăznuire, deosebită de aceia a Sfântului Gheorghe. (Πάνταινος, anul XXX, 1938, nr. 10). *G. C.*

GRECIA

Grijă pentru rânduelile liturgice. — Sfântul Sinod al Bisericii grecești a numit o comisiune în frunte cu Arhiepiscopul Hrisostom pentru întocmirea și editarea unui Liturghier oficial. Textul celor trei liturghii ortodoxe nu are o înfățișare absolut uniformă și exactă în diferitele Liturghiere de care se folosește clerul ortodox din Grecia. Deasemenea indicațiunile de tipic înfățișează mici deosebiri în aceste Liturghiere. Prin editarea unui Liturghier oficial, întocmit sub supravegherea Sfântului Sinod, se urmărește să se introducă textul precis și uniform al liturghiilor și rânduelilor de tipic respective. Amintim că Patriarhia ecumenică a trimis, cu câtiva ani în urmă, tuturor Bisericilor ortodoxe autocefale și autonome un îndemn pentru cercetarea și restabilirea unității textului celor trei liturghii ortodoxe. Grija aceasta a Bisericii se întemeiază pe ideia fundamentală că pretutindeni cultul ortodox trebue să fie acelaşi, neschimbat ca și dogma ortodoxă. (Ἐκκλησία, anul XXV, 1938, nr. 5).

Călugărițe în serviciul închisorilor de femei. — La cererea Ministerului de justiție din Grecia, Arhiepiscopia Atenei a hotărît să trimită călugărițe în serviciul închisorilor de femei. Călugărițele numite la închisorile din Atena au fost rânduite conducătoare ale acestor închisori. Precum a arătat însuși arhiepiscopul Hrisostom al Atenei, cu prilejul instalării călugărițelor la conducerea închisorilor de femei, „chiar și numai prezența călugărițelor în mijlocul acelor nefericite femei va fi o învățătură înviorătoare și o îndrumare spre pocăință și îndreptare".

Pretutindeni astăzi înțelesul pedepsii nu mai este răzbunarea Statului împotriva răufăcătorilor și ucigașilor, ci îndreptarea acestora prin ispășire, ca să poată apoi deveni iarăși membrii ai societății din sânul căreia singuri s'au îndepărtat. Încredințându-se persoanelor închinate Mântuitorului Hristos conducerea și grija închisorilor, se consfințește astfel scopul moral al pedepsei și ispășirii și se înlesnește lucrarea creștinească trebuitoare în această direcție. (Ἐκκλησία, anul XXV, 1937, nr. 49).

Amvonul serviciului misionar este noua revistă misionară, de mare răspândire în Grecia. Biserica ortodoxă din Grecia, organizând mișcarea de misiune internă pentru întărirea duhului creștinesc în popor și pentru apărarea învățăturii creștine împotriva atacurilor tuturor rătăciților, a socotit de mare folos publicarea unei reviste creștinești care să se răspândească gratuit în armată, în școale, în închisori și în popor.

Revista aceasta apare săptămânal în patru pagini și cuprinde: o predică pe înțelesul tuturor, învățături morale și fapte pilduitoare. Redacția revistei este încredințată scriitorului și gazetarului cu preocupări religioase și bisericești, d. Mihail Galanos, care a mai condus această revistă, altădată, cu altă întocmire. (Ἐκκλησία, anul XXV, 1937, nr. 50.)

Mărturisirea religioasă a unui om de știință. Profesorul C. Plakidis, titularul catedrei de astronomie de la Universitatea din Atena a publicat de curând, în revista Ἱερὸς Σύνδεσμος un articol intitulat *Astronomia și sentimentul religios*. In acest articol, profesorul de astronomie mar-

turiseşte puternica sa convingere religioasă dobândită prin cercetările şi studiile sale de specialitate. Orice suflet omenesc care inţelege măreţia cerului instelat şi mişcarea armonică a stelelor, se apropie, prin insăşi această inţelegere, de Dumnezeu ziditorul lumii. Este foarte imbucurator faptul, care nu se desminte decând există ştiinţă omenească pe pământ, că oridecâte ori bărbaţii de ştiinţă pătrund fără prejudecată obiectul cercetărilor lor, ei ajung totdeauna să mărturisească existenţa lui Dumnezeu. (Πάνταινος, anul XXX, 1938, nr. 6).

Licenţiaţi in teologie predicatori ai armatei. — La cererea Sfântului Sinod al Bisericii greceşti, ministerul Armatei a aprobat ca licenţiaţii în teologie, hirotonisiţi clerici inainte de a-şi fi făcut serviciul militar, să fie folosiţi ca predicatori ai armatei atunci când urmează să-şi facă acest serviciu, de care în Grecia nu sunt dispensaţi teologii ce intră în cler. Măsura aceasta stă in legătură cu marele plan de activitate misionară pe care-l desfăşoară in prezent Biserica Greacă prin aşezământul denumit *Serviciul misionar al Bisericii.* Intre mijloacele intrebuinţate de acest aşezământ este şi desfăşurarea unei stăruitoare propagande creştine în armată. (Ἐκκλησία anul XXVI, 1938, nr. 9).

Teologii greci şi mişcarea interconfesională. — Congresele interconfesionale ţinute în vara anului 1937 la Oxford şi Edinbourg, au format obiectul unor stăruitoare articole publicate de către profesorul Amilcar Alivizatos şi de către arhimandritul Mihail Konstantinidis în Ἐκκλησία revista oficială a Bisericii ortodoxe din Grecia. In articolele sale apărute in revistă (nr. 44—52 din 1937) şi retipărite apoi sub titlul *Incercări contemporane de unire*, d-l Alivizatos arata printre altele greutăţile care stânjenesc astăzi apropierea şi colaborarea bisericilor creştine. Dintre aceste piedici unele se datoresc insuşi deosebirilor fundamentale care există între diferitele biserici creştine, altele provin din lipsa de cunoaştere reciprocă. D. Alivizatos găseşte binevenite incercările de apropiere intre Biserici, fiindcă inlesnesc eterodocşilor cunoaşterea adevăratei Biserici, care este Biserica ortodoxă şi fiindcă prin asemenea străduinţe se lucrează puţin câte puţin la înfăptuirea idealului Bisericii: o turmă şi un păstor.

Arhimandritul Mihail Konstantinidis, în articolele sale intitulate *Dare de seamă asupra congresului de la Edinbourg*, arată pe scurt care sunt încheierile teologice ale acestui congres. Aceste incheieri sunt formule generale redactate astfel, încât să împace diferitele puncte de vedere confesionale ale delegaţiunilor care au participat la acest congres. Din bogatele observaţii ale acestui teolog, desprindem convingerea sa că fără unitate in credinţă nu se poate chezăşui o strânsă şi durabilă apropiere între Biserici, chiar dacă Bisericile se pot inţelege să lucreze împreună pe tărâmul practic.

De bună seamă că o asemenea convingere va fi exprimată şi de d. profesor Panait Braţiotis prin articolele ce urmează să publice asupra aceluiaşi subiect în revista, de mai sus, căci în împrejurări asemănătoare d-sa a mărturisit aceeaşi convingere. (Ἐκκλησία, anul XXV, 1937, nr. 44—52 şi anul XXVI, 1938, nr. 1—8). *G. C.*

LITUANIA

Convorbiri în vederea unirii ortodocşilor cu Roma [1]. — In urma cererii stăruitoare a învăţatului episcop de „rit răsăritean" din Kaunas, Petru Bucis rector al Universităţii lituaniene *Vitold-cel-Mare*, pe la sfârşitul luni Ianuarie a. c., a avut loc o convorbire între el şi guvernatorul tuturor veniturilor patriarhale ruso-ortodoxe din Europa Occidentală, I. P. Sf. Elefterie mitropolit al Lituaniei şi al Vilnei.

Această convorbire, prin interesul extraordinar şi marea însemnătate ce prezintă din punct de vedere bisericesc, merită să fie cunoscută de orice ortodox. La dreptul vorbind, ortodocşii ruşi trebue să fie recunoscători numai episcopului P. Bucis, pentru o ocazie atât de rară, când prin gura autorizată a ierarhului romano-catolic se fac declaraţii atât de sincere, se fac propuneri uimitoare şi se exprimă chiar păreri bisericeşti de necrezut asupra existenţii Atotputerniciei lui Dumnezeu.

Oricât de neplăcut ar fi, trebue să admitem, că Vaticanul, cu ştiinţa căruia episcopul P. Bucis a căutat atât de insistent o întâlnire cu ierarhul ortodox şi chiar cu reprezentantul Patriarhiei Moscovite, va rămâne mulţumit de o astfel de ieşire publică a preasfinţitului său de „rit răsăritean".

Infăţişem acum întocmai procesul verbal oficial al acestei istorice convorbiri primit din Kaunas, al cărui conţinut îl redăm întocmai.

„1938, Ianuarie, ziua 27, la ora 12 episcopul de rit răsăritean, Petru Bucis a vizitat pe I. P. S. Mitropolit Elefterie şi a avut cu el o convorbire, care a durat până la ora 13,45. La invitaţia I. P. S. Mitropolit, în timpul convorbirii au mai fost faţă şi: Prot. E. Kalisskij, Prot. V. Nedveţkij, V. I. Engler, V. M. Kamenskij şi A. V. Stavrovskij.

La ora 12 fix, soseşte la reşedinţa mitropolitană episcopul Bucis, îmbrăcat în rasă după modelul răsăritean, — cu potcap şi cu reverendă. Mitropolitul îl primeşte în sala de recepţie. Salutându-se cu episcopul Bucis, Mitropolitul Elefterie îi prezintă persoanele adunate arătate mai sus, explicându-i că deoarece i-a cerut să-l primească după tradiţiunea ortodoxă sobornicească, el a găsit de bine să invite la conferinţă şi câteva personalităţi de deosebită încredere. Episcopul Bucis îşi exprimă plăcerea de a face cunoştinţă cu toţi cei de faţă. La invitaţia Mitropolitului toată asistenţa ia loc în sala de recepţie şi începe convorbirea.

Mitropolitul invită pe episcopul Bucis să expună scopul vizitei şi misiunii sale.

Episcopul Bucis mulţumeşte pentru primire şi începe cuvântarea sa care a durat vreo 20 de minute. In această cuvântare a declarat, că scopul vizitei sale este să întrebe pe mitropolitul Elefterie, cum înţelege porunca Mântuitorului, dată înaintea morţii sale pe cruce: „Să fie toţi uniţi". Episcopul Bucis crede, că la fel cu întreaga Evanghelie, această poruncă este absolut obligatorie pentru creştini şi că mai ales în timpul de faţă ea este oportună. Ea este înţeleasă şi de întreaga creştinătate contemporană, întrucât la Stockholm, Lausanne, etc., se convoacă conferinţe pentru deliberarea problemei unirii. Biserica romană deasemenea, încă din timpul papei Benedict al XV-lea, cu ocazia prezentării celor

---

1. Traducere din l. rusă, de S. Simionov.

doi episcopi anglicani din America, cari i-au pus aceiaşi întrebare asupra obligativității acestei porunci a Mântuitorului pentru toţi creştinii, a declarat că fără unitate în chestiunile fundamentale de credinţă şi fără existenţa harului preoţesc în Biserica anglicană, ea nu poate să păşească la nici o unire, de care părere suntem şi noi. In vederea faptului că Biserica ortodoxă este cea mai aproape de Biserica romană decât toate celelalte, episcopul Bucis crede că este nevoie să se înceapă cu unirea celor apropiaţi şi numai pe urmă poate să fie vorbă de unire şicu ceilalţi.

Papa de la Roma, după episcopul Bucis, a luat în această privinţă o întreagă serie de măsuri, care, cu părere de rău n'au găsit aprobare din partea Ruşilor. Inainte de toate a înfiinţat Congregaţia răsăriteană, ca să sublinieze prin aceasta importanţa deosebită a actului de unire cu Răsăritul. Când în anul 1920 refugiaţii ruşi au apărut la Constantinopol, reprezentantul papei din Roma a propus răposatului mitropolit Antonie să se folosească de o reşedinţă gratuită cu toate cele de trebuinţă, până la reintoarcerea în Rusia. Mitropolitul Antonie a refuzat declarând, că el preferă să împartă lipsurile comune cu ceilalţi refugiaţi. Din iniţiativa papei, capitaliştii americani au colectat 1.000.000 dolari [1], sumă care a fost trimisă în Rusia sovietică pentru ajutarea flămânzilor, aşa încât cu ea au fost întreţinuţi 100.000 de oameni. Această misiune, însă, în curând a fost îndepărtată din Rusia după intervenţia guvernului sovietic. In anul 1922 papa a propus comisarului afacerilor străine al Rusiei sovietice, Cicerin, prin Monseg. D'Erbini, astăzi episcop, să plătească toate lucrurile preţioase ale Bisericii ruse cu scopul ca ele să fie ca şi mai înainte în folosinţa Bisericii ruse. In vederea primirii unei sume atât de mari, pentru plata lucrurilor preţioase bisericeşti, papa s'a angajat personal, în înţelegere cu doi miliardari americani, care au făgăduit să gireze la nevoie semnăturile lui. Această propunere a papei însă a fost respinsă de Cicerin.

S'a mai încercat printr'un diplomat catolic să fie îndemnat mitropolitul Evloghie, care atunci se afla la Berlin, să se pună în legătură cu Biserica rusă de peste hotare, dar mitropolitul Evloghie s'a exprimat, despre papa cu astfel de cuvinte, care, după cum declară episcopul Bucis, „nu pot fi repetate aici" [2].

Insuşi episcopul Bucis a făcut repetate încercări de a intra în legătură cu episcopatul rusesc din America. Astfel el a vizitat şi pe răposaţii mitropoliţi Apolinarie şi Platon, ca şi pe mitropolitul Teofil — astăzi în viaţă — şi pe mitropolitul I. Kedrovskij (din Biserica vie). Cu mitropolitul Apolinarie episcopul Bucis s'a întâlnit de două ori şi s'a arătat oarecum înţelegător faţă de propunerea ce i-a s'a făcut în vederea unei colaborări, dar moartea lui a împiedicat să se ajungă la rezultatele dorite. Mitropolitul Platon a făcut episcopului Bucis impresia unui om cu o dispoziţie extrem de pesimistă. Aceste vizite însă n'au avut nici un rezultat. N'a avut mai mare rezultat nici vizita mitropolitului Teofil, care între altele, a făgăduit să intervină cu acest prilej la Sinodul din Carloviţ, ceeace însă, de bună seamă că n'a făcut.

---

1. Suma este exagerată, deoarece în timpul acela s'a publicat numai un milion lire.

2. Din restul convorbirii putem deduce, că cuvântul acesta a fost: „eretic".

Inţelegător faţă de episcopul Bucis şi în general faţă de Biserica romană s'a arătat „mitropolitul" Ioan Kedrovskij, care chiar împărtăşea mărturisirea r.-catolicilor. Rezultate practice, totuşi, n'au urmat, deoarece s'a văzut, că „mitropolitul" Kedrovskij este episcop căsătorit, ceeace Biserica romană nu admite.

Cu privire la I. Kedrovskij s'a ivit o neînţelegere între mitropolit şi episcopul Bucis, întrucât acesta din urmă susţinea, că Kedrovskij se găseşte sub jurisdicţia mitropolitului Serghie, ceeace mitropolitul Elefterie respingea categoric. Discuţia cu privire la Kedrovskij şi la procesul său despre averile bisericeşti din America şi asupra prezentării „actului" din Patriarhie, s'a purtat îndelung, dar a fost întreruptă, nerevenindu-se la chestiunea de faţă. Cuvântarea episcopului Bucis a rămas astfel fără încheere logică.

Mitropolitul pune episcopului Bucis întrebarea dece el în predicile sale vorbeşte că chestiunea unităţii absolute de credinţă nu este „principală". Pentru noi — a spus mitropolitul Elefterie — unitatea credinţii este o chestiune de o importanţă fundamentală, fără care nici nu poate să fie vorbă de unire.

Episcopul Bucis respinge nepăsarea care i se impută cu privire la chestiunile de credinţă. Lucrul acesta se impută fără temeiu scaunului Romei, care ar fi dispus, pentru a supune pe celelalte confesiuni, să uite diferenţele de credinţă. El se referă la exemplul papei Leon XIII, care a respins propunerea pentru unire a episcopilor anglicani numai pentrucă n'a recunoscut canonicitatea şi succesiunea apostolică a preoţiei anglicane. El însuşi, episcopul Bucis, în predicile sale, într'adevăr, se fereşte să vorbească asupra punctelor de învăţătură, care despart pe ortodocşi de r.-catolici, dar el face aceasta din dorinţa de a nu intra în polemică, care, în general, nu dă rezultate pozitive. Prin urmare, el întotdeauna vorbeşte, că trebue să deosebim în credinţă ceeace este de la Dumnezeu şi ceeace este de la oameni. La cele dintâi se referă sf. Scriptură, Tradiţiunea, cele şapte taine şi în general învăţătura, iar la cele din urmă, răspunsul omului, care îşi exprimă mărturisirea în Dumnezeu prin limbă şi cult. In această privinţă Roma, după părerea episcopului Bucis, întotdeauna a luat în seamă cerinţele credincioşilor. Astfel, neobservând asigurările teologiei ortodoxe polemice, biserica romano-catolică a binecuvântat şi binecuvintează întrebuinţarea limbii naţionale. Pe timpul lui Ciril şi Metodiu, când, după episcopul Bucis, patriarhul din Constantinopol, sf. Ignaţie a interzis întrebuinţarea altei limbi în cultul divin decât cea greacă, papa Nicolae I a binecuvântat întrebuinţarea în cult a limbii slave. Şi astăzi, în Biserica romană, sunt permise mai bine de 15 culte diferite [1].

Insuşi episcopul Bucis mereu intră în discuţie cu confraţii săi de

1. Episcopul Bucis n'a avut în vedere severitatea papei cu privire la credinţa „catolicilor de rit răsăritean", cari citesc simbolul de credinţă fără „filioque", adică ţin de o învăţătură dogmatică, deosebită de cea romano-catolică. Kiril şi Metodiu, fiind Greci, au fost trimişi de patriarhul din Constantinopol. Papa le-a luat parte în cearta cu episcopii latini din Moravia, cari susţineau întrebuinţarea numai a celor trei limbi: latină, greacă şi ebraică, conform inscripţiei lui Pilat, scrisă în aceste trei limbi, dar în curând, activităţii lor i s'a pus capăt chiar de către papă, iar ucenicii lor au fugit din Cehia în Balcani, unde au predicat creştinismul.

rit latin (ksenzii), cari susţin că ortodocşii, ca să intre in catolicism trebue să primească ritul latin. El le obiectează, că nu trebue să lipsim pe Ruşii de excelentul lor ritual, creiat de ei şi care reprezintă pentru toti o firească bogăţie. Astfel, construcţia bisericilor, iconografia, sunt lucruri cu care poporul rus pe drept cuvânt poate să se mândrească şi oamenii nu trebue să-l lipsească de această bogăţie. Zidirea bisericilor cu 5 cupole, desigur, nu este poruncită de Dumnezeu, ci este o lucrare evlavioasă a omului, care corespunde chemării lui Dumnezeu. In materie de credinţă, insă, nu poate să fie nici un fel de compromis.

Mitropolitul fiind de acord cu episcopul Bucis, că unitatea credinţei este obligatorie, spune că de aici se naşte intrebarea: dacă Biserica este una şi nu pot să fie două biserici, care este Biserica cea adevărată? Pentru noi, ortodocşii, este lămurit: atâta timp cât papalitatea, care ne desparte de Biserica romană, va avea pretenţii la primatul Bisericii, unire nu poate să se facă.

Episcopul Bucis şi-a exprimat mirarea, că in problema primatului papal Biserica ortodoxă respinge atât de uşor sinoadele, ca de exemplu sinodul din 870 pe timpul sf. Ignaţie al Constantinopolei. Acest sinod, după episcopul Bucis, a fost recunoscut in Răsărit ca ecumenic timp de 200 de ani (!?!), iar pe urmă a fost şters din numărul celor ecumenice. Sinodul din Florenţa din anul 1439, la care au luat parte toţi patriarhii (prin reprezentanţii lor) şi impăratul bizantin şi la care toţi au recunoscut primatul papal, astăzi este respins de Biserica ortodoxă.

Cu privire la sinodul din 870 se iscă discuţie intre episcopul Bucis şi A. V. Stavrovskij. Acesta din urmă combate susţinerea episcopului Bucis cu privire la recunoaşterea sinodului in Răsărit ca ecumenic şi spune că, dimpotrivă, sinodul din an. 879, la care au luat parte şi legaţi papali, a fost recunoscut timp indelungat ca ecumenic. Episcopul Bucis insistă asupra declaraţii sale [1].

Mitropolitul intrerupe pe episcopul Bucis şi spune, că discuţiunea despre primatul papal este cu totul inutilă, deoarece Biserica ortodoxă cunoaşte bine această chestiune in toate amănuntele ei şi că contrazicerea intre invăţătura despre primatul papal şi sf. Scriptura şi invăţătura Bisericii este atât de evidentă, incât nici nu merită să fie discutată şi până atunci, până când biserica Romană ţine la această dogmă, orice convorbire pentru unire este de prisos.

Episcopul Bucis confirmă inutilitatea discuţiei, dar incă odată incearcă să găsească dovezi pentru susţinerea primatului papal, derivat din apostolul Petru, din Faptele Apostolilor, unde se vorbeşte, că apostolul Petru singur a deslegat problema primirii păgânilor in Biserică prin botezul lui Corneliu Sutaşul, ceeace ar prezenta un argument pentru primatul apostolului Petru.

Mitropolitul combate ideia aceasta, referindu-se la sinodul Apostolic, care dovedeşte limpede lipsa de orice fel de preferinţă pentru apostolul Petru.

Episcopul Bucis este de acord, că discuţia a devenit de prisos, dar

1. Sinodul din 870 (mai bine in 869) nu putea fi recunoscut in Răsărit ca ecumenic timp de 200 ani, deoarece chiar sinodul din 879, la care au luat parte şi legaţi papali, a respins toate hotăririle sinodului din 869.

spune despre sinodul Apostolic, că nu este in numărul sinoadelor ecumenice. Episcopul Bucis declară, că până când Biserica ortodoxă va sta pe poziția ei, nici o unire și chiar nici o discuție pentru unire nu poate fi, deoarece Biserica romană nu consimte să facă nici o concesie, cât de mică, în ce privește învățătura. După aceasta, episcopul Bucis, ridicând cele 3 degete ale mânei drepte, a spus: „In Biserica Romană sunt trei puncte fundamentale de credință: *primatul papal, filioque* și *neprihănita zămislire a sf. Fecioare Maria.* Fără recunoașterea acestor puncte, unirea este imposibilă". El crede, că a îndeplinit misiunea sa și că nu este vina lui, dacă nu s'a terminat cu succes. Pentru dânsul acest lucru era de așteptat. Crede însă de folos să facă încă o propunere: dacă este cu neputință o colaborare in credința, poate că este posibilă o colaborare „de stat". Mitropolitul întreabă, cum se poate infăptui această colaboare „de stat". Episcopul Bucis explică, că ateismul, care s'a revărsat ca un râu lat prin Rusia, amenință să înăbușească și Lituania și în general, toată lumea. Deaceea este necesară o luptă unită impotriva ateismului.

Mitropolitul răspunde, că este problematic, dacă ateismul este atât de primejdios pentru Rusia, unde pe lângă ateism crește și se inoește și credința. Află, că și în țările r.-catolice nu sunt mai puțini atei, decât in Rusia. Pe de altă parte Vlădica nu crede, că ar fi posibil un acord in privința unei lupte comune impotriva ateismului cu acei cu care nu se poate ajunge la o unitate de credință. Mai bine fiecare confesiune, prin propriile ei mijloace și la sine acasă, să lupte impotriva ateismului, căci atunci rezultatele vor fi nu mai puțin satisfăcătoare.

Episcopul Bucis este uimit de asemenea propunere de luptă separată și intreabă, pe ce se bizue Biserica ortodoxă, lăsată pe propriile ei puteri? Mitropolitul răspunde, că după convingerea sa, in afară de oameni slabi, însuși Domnul Iisus Hristos duce lupta pentru Biserica sa și că el însuși o va apăra.

Această declarație a mitropolitului, episcopul Bucis o primește cu un surâs pe față și obiectează: „Hristos!?!... Eu nu pot să pun această întrebare lui Hristos, dar o pun I. P. Sf. Voastre!" și adaugă, că se indoiește, că Hristos va ajuta pe cei ce nu îndeplinesc porunca sa pentru unire. Mai departe episcopul Bucis își exprimă mirarea, că propunerea sa de o colaborare „de stat" nu este primită și declară, că in cazul acesta nu mai are nimic de spus.

La întrebarea prot. V. Nedvețkij, care ar fi măsurile practice pentru realizarea acestei colaborări „de stat", episcopul Bucis răspunde, că despre aceasta nu mai poate fie vorba, deoarece propunerea sa n'a fost primită. Când a venit la această convorbire, el a avut în gând și o a treia chestiune, prin care s'ar fi înfăptuit și colaborarea „de stat". Este vorba de colaborarea pentru unire între ortodocși și staroverții. Dar după ce propunerea de o colaborare „de stat" a fost respinsă, el n'a mai pus în discuție această chestiune.

Episcopul Bucis declară, ca el nu crede necesar să mai rețină pe I. P. S. Mitropolit prin prezența sa și la ora 13,45, luându-și rămas bun de la toți, a părăsit reședința mitropolitană.

Riga. *D. A. Ișevschi.*

PARTEA OFICIALĂ

DESBATERILE SFÂNTULUI SINOD AL SFINTEI BISERICI ORTODOXE ROMÂNE

SESIUNEA ORDINARĂ DIN ANUL 1938

Şedinţa din ziua de 22 Februarie

Sumarul şedinţei

Şedinţa se deschide în palatul patriarhal, cu ceremonialul obişnuit.

La orele 10 dimineaţa se oficiază, în paraclisul Patriarhal, o slujbă pentru deschiderea sesiunii Sfântului Sinod. Iau parte: I. P. S. Patriarh Miron Preşedintele Consiliului de Miniştri, d-l Victor Iamandi Ministrul Educaţiei Naţionale şi ad-interim la Ministerul Cultelor şi Artelor şi toţi PP. SS. Membri prezenţi ai Sfântului Sinod.

După slujbă trecându-se în sala de festivităţi a palatului patriarhal, I. P. S. Patriarh Miron ocupă scaunul prezidial, iar d-l Ministru Victor Iamandi citeşte Inaltul Decret Regal Nr. 883/938, prin care se declară deschisă sesiunea ordinară a Sfântului Sinod pe anul 1938. Citirea Mesagiului Regal se termină în aclamaţiile PP. SS. Membri pentru M. S. Regele Carol II.

I. P. S. Patriarh în calitate de Preşedinte al Sfântului Sinod deschide şedinţa aducând la cunoştinţa PP. SS. Membrii marile evenimente politice întâmplate în ultima vreme în ţara noastră şi la care Biserica a fost chemată să ia parte cu un rost atât de însemnat, prin însărcinarea I. P. S. Sale de a conduce treburile Statului, în calitate de Prim Sfetnic al Tronului.

Primejdia grozavă care ameninţa unitatea neamului nostru prin nenumăratele partide politice şi prin luptele partizanilor lor, cereau o măsură grabnică şi energică. Este dureros să spunem că aceste partide care treceau de 20, ademeniseră şi pe preoţi, transformându-i din slujitori ai altarului în agenţi ai cluburilor politice, care în loc să aducă linişte în mijlocul credincioşilor îi învrăjbeau şi îi depărtau dela creştineasca îndatorire a ascultării duhovniceşti. Lucrul acesta însă era pe placul duşmanilor ţării noastre. Iar prin divizarea fiilor ţării în tabere politice ei simţeau nimerit prilej ca să uneltească la slăbirea unităţii neamului nostru. S'a văzut însă la timp că lucrurile nu mai pot merge aşa. Iar cu ajutorul lui Dumnezeu socotim că primejdia cea mare a fost înlăturată. Toţi suntem un popor şi toţi suntem fiii aceluiaşi neam, datori să-şi apere pământul strămoşesc cu preţul vieţii lor, iar nu să-şi risipească energia în luptele şi patimele politice. Sunt fericit să vă spun că şi de data aceasta salvarea patriei noastre s'a făcut prin sprijinul Bisericii.

In vederea acestui scop am convocat Sfântul Sinod mai de vreme ca de obiceiu, ca prin hotărîrile ce se vor lua, Biserica să dovedească uni-

tatea de vederi a conducătorilor săi şi dorinţa unanimă ca Statul să fie ajutat atunci când el cere sprijinul. Căci buna îndrumare a Statului atrage după sine o firească propăşire şi a Bisericii. Istoria va rămâne să însemne la vremea cuvenită sprijinul neprecupeţit pe care Biserica noastră ortodoxă l-a dat pentru întărirea Statului.

In calitate de Patriarh al Ţării şi de Prim Sfetnic al Tronului, eu vă rog să-mi daţi sprijinul la lucrurile bune pe care dorim să le înfăptuim spre folosul neamului și spre binele ţării.

D-l Ministru V. Iamandi luând cuvântul spune: Sunt fericit să salut şi de data aceasta pe Membrii Sfântului Sinod în calitatea mea de Ministru ad-interim la Culte. Şi totdeodată să le aduc omagiul pentru sprijinul pe care il vor da guvernului în acţiunea de despoliticianizare a ţării şi de întărire a Statului. Sunt fericit să salut apoi nu numai pe I. P. S. Patriarh ca Președinte al Sfântului Sinod ci şi ca Prim-Ministru al ţării care pune Biserica în rostul ei tradiţional de sprijinitoare a Statului.

Arătând neajunsurile pricinuite de patimile politice pentru slujitorii Bisericii și turburarea pe care cu voie sau fără voie au semănat-o în viaţa satelor noastre partidele politice, crede că hotărîrea luată de Guvern de a interzice slujitorilor Statului să mai facă politică, este salvatoare pentru binele şi viitorul ţării.

Guvernul de azi a fost alcătuit tocmai în acest scop. Iar pentru autoritatea morală a fost pus sub preşedinţia I. P. S. Patriarh Miron. Rezultatele bune s'au văzut imediat. Valul primejdiei a trecut. Putem spune că anarhia a fost înlăturată, iar astăzi ne găsim pe drumul restabilirii autorităţii Statului.

Dar nu numai atât. In seara zilei de 18 Fevruarire a. c., într'un lung consiliu de miniştri sub preşedinţia M. S. Regelui s'a elaborat o nouă Constituţie menită să dea Statului un nou aspect prin îndrumarea temeinică a scopurilor sale naţionale, morale, culturale şi economice.

De acum înainte prin stricta aplicare a legii nu se va mai îngădui lezarea intereselor colectivităţii. Biserica a fost chemată, prin prezenţa I. P. S. Patriarh în fruntea Guvernului, să dea sprijinul moral nouii alcătuiri a ţării. Sunt încredinţat că solidaritatea PP. SS. Voastre în jurul Primului-Ministru care este Patriarhul ţării, va dovedi că Biserica ştie să dea sprijin Statului atunci când el se găseşte în greu impas.

Printre chestiunile menite să pacifice țara şi care vor fi aduse în discuţia Sfântului Sinod, va fi şi aceea a deslegării de jurăminte. In calitate de Ministru al Cultelor mă adresez PP. SS. Membrii ai Sfântului Sinod şi-i rog să-şi facă cu sufletul deschis întreaga îndatorire. Este bine să se ştie că s'a ajuns la o deformare a sufletului colectiv prin abuzul de jurăminte.

In altă ordine de idei, socot de datoria mea să elucidez o chestie pe seama căreia s'au făcut diferite presupuneri. In calitatea mea de Ministru la Cultelor, am căutat să-mi pun toată râvna în folosul Bisericii şi a slujbei ce mi s'a încredinţat. Opera pe care am făcut-o era departe de a fi completă. Dar ceea ce am înfăptuit a fost izvorît din sentimente bine chibzuite.

Mi s'a pus în seamă că am încercat să încalc autonomia Bisericii. In explicaţia pe care am avut-o cu I. P. S. Patriarh, am lămurit care era

punctul meu de vedere. Țin să mărturisesc că eu n'am încercat sub nici o formă să încalc autonomia Bisericii ortodoxe dominantă în Stat. Dimpotrivă, prin activitatea mea am căutat să fac totul ca să păstrez această autonomie. Insă ceea ce s'a părut că este o încălcare a autonomiei a fost o încercare de a preciza raportul Statului cu Biserica. Eu am căutat doar să stabilesc care este dreptul de control al Statului, iar nu să înlătur autonomia. Din acest punct de vedere asigură pe membrii Sfântului Sinod că nu vor avea a se teme de nimic din partea sa. Roagă însă ca activitatea în eparhii și raporturile PP. SS. Chiriarhi cu preoții să dovedească o atitudine fermă. Episcopatul va trebui să-și afirme cu tărie aplicarea autorității bisericești. Dacă nu se poate, atunci să se ceară aplicarea autorității civile, întru cât vor găsi la Guvernul țării toată solicitudinea în această privință. Numai prin măsuri energice, printr'o atitudine fermă și printr'o activitate vie vom putea urni statul din nevoile de azi și să-l îndrumăm pe căile progresului și al binelui pentru țară.

I. P. S. Patriarh, mulțumind în numele Sfântului Sinod domnului Ministru al Cultelor pentru lămuririle date și pentru făgăduelile făcute, dă cuvântul P. S. Episcop Tit al Hotinului.

P. S. Episcop Tit al Hotinului spune că își îngădue ca în numele său personal și al PP. SS. Membri să asigure pe I. P. S. Patriarh și pe d-l Ministru al Cultelor de tot sprijinul pentru ducerea la bun sfârșit, a răspunderilor de care sunt legate înaltele posturi la care au fost chemați. In ultima vreme — spune P. S. Sa — s'a simțit că ceva a fost desrădăcinat din rosturile noastre bisericești, ceva se clătina în afară și se prevedea o primejdie. Trebue să recunoaștem că s'au acordat uneori privilegii și drepturi de care s'au abuzat, iar alteori s'a abuzat în așa fel că făcea imposibilă o lucrare metodică și reală. Noua așezare a Statului se pare însă că ne dă un rost bun. De aceea vom da sprijinul nelimitat și neprecupețit M. S. Regelui și Primului Său Sfetnic care este Patriarhul nostru. Am luptat toți pentru țara aceasta, ne-am chinuit, am răbdat și nu vom fi noi aceea care nu vom ajuta chiar cu prețul vieții noastre la salvarea țării. Se cuvine deci să avem o înțelegere dreaptă a situației de azi. Să fim prudenți și să cerem ajutorul lui Dumnezeu.

Dar mai este o lature. Pentru restabilirea autorității noastre cerem să ne fie de ajutor și autoritatea Statului. Este cu neputință să stabilim disciplina în Biserică, căci nu putem să luăm măsurile cuvenite fiindcă ne expunem la grele și multe neajunsuri. Ne trebue pentru viitor o garanție că ne vom bucura de un nețărmurit sprijin pentru întărirea disciplinei bisericești. Să se știe că preoții care greșesc și nu-și văd de slujba lor, nu se judecă cu Episcopul ci cu Biserica și cu Statul ai cărei slujitori sunt și față de care au datoria de supunere și de ascultare.

Sfântul Sinod ia act cu deosebită satisfacție de chemarea I. P. S. Patriarh D. D. Dr. Miron Cristea — de către M. S. Regele Carol II — în fruntea Consiliului de Miniștri al țării în aceste vremuri, când se cer noui și sănătoase directive pentru întărirea patriei române.

Sfântul Sinod — prin toți membrii săi — asigură pe M. S. Regele și pe primul Său sfetnic I. P. S. Patriarh D. D. Dr. Miron Cristea, de tot sprijinul neprecupețit al PP. SS. Lor și al întregei Biserici ortodoxe române de sus până jos, în opera începută spre binele și folosul Statului.

Tem. Nr. 390/938. *P. S. Episcop al Râmnicului,* face o comunicare în legătură cu modificarea Constituției în ce privește poziția Bisericii ortodoxe, față de noua Constituție.

D-l Ministrul ad-interim la Culte și Arte V. Iamandi, declară că principiul autonomiei cuprins în legea de organizare a Bisericii ortodoxe române se menține. El nu este desființat prin noua Constituție.

I. P. S. Patriarh confirmă cele spuse de d-l Ministru V. Iamandi.

D-l Ministru al Cultelor și Artelor se retrage din ședință.

Se intră în ordinea de zi.

P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul dă citire apelului nominal și sunt prezenți: I. P. S. Patriarh Miron și I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei; PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului N. Severin. Lucian al Romanului, Ghenadie al Buzăului, Nifon al Hușilor, Grigore al Argeșului, Cosma al Dunării de Jos, Vasile al Caransebeșului, Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradiei, Tit al Hotinului, Andrei al Aradului, Gherontie al Constanței, Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Veniamin Ploeșteanul, Galaction Craioveanul și Irineu Târgovișteanul; absenți: P. S. Arhiereu Vasile de Rășinari, iar în concediu: II. PP. SS. Mitropoliți: Nicolae al Ardealului și Visarion al Bucovinei; P. S. Episcop Dionisie al Cetății-Albe și P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuțeanul.

Fiind la început de sesiune se procedează la alegerea secretarilor și comisiunilor pe sesiunea anului 1938.

Se aleg:

Ca secretari de ședință: PP. SS. Arhierei: Vasile de Rășinari și Galaction Craioveanul.

1. *Comisiunea pentru afacerile streine:* Președinte I. P. S. Mitrop. Visarion al Bucovinei; Membri: PP. SS. Episcopi: Lucian al Romanului, Tit al Hotinului și Vasile al Caransebeșului; Raportor P. S. Episcop Nifon al Hușilor.

2. *Comisiunea pentru doctrină și viață religioasă, pentru mănăstiri și propagandă religioasă:* Președinte I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei; Membri: PP. SS. Episcopi: Cosma al Dunării de Jos, Gherontie al Constanței, Grigore al Argeșului; Raportor: P. S. Episcop Vasile al Caransebeșului.

3. *Comisiunea canonică juridică și pentru disciplină:* Președinte: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; Membri: PP. SS. Episcopi: Lucian al Romanului, Ghenadie al Buzăului, Tit al Hotinului, Andrei al Aradului; Raportori: PP. SS. Episcopi: Nicolae al Clujului și Partenie al Armatei.

4. *Comisiunea pentru învățământ teologic și religios în genere.* Membrii: PP. SS. Episcop Nicolae al Oradiei, Arhierei: Vasile de Rășinari, Irineu Târgovișteanul; Raportor P. S. Arhiereu Veniamin Ploeșteanul.

5. *Comisiunea pentru cercetarea manualelor didactice:* Președinte: P. S. Episcop Grigore al Argeșului; Membri: P. S. Arhierei: Vasile de Rășinari și Veniamin Ploeșteanul.

Se trece la comunicări:

P. S. Secretar dă citire următoarelor cereri:

1. I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; P. S. Episcop Dionisie

al Cetăţii Albe Ismail şi P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuţeanul, cer concediu [illegible] [illegible].

Se acordă concediile cerute.

2. Tem. Nr. 3475/937. Sfânta Episcopie a Cetăţii Albe Ismail înaintează spre aprobare dezideratele Congresului misionar din Ismail. (Anexe: [illegible]).

Se trimite spre studiere şi referire la comisiunea pentru doctrină şi viaţă religioasă.

3. Tem. Nr. 105/938. Sfânta Episcopie a Aradului cu adresa Nr. [illegible]/937, face propuneri Sfântului Sinod asupra modului cum să se facă pe viitor căsătoriile religioase în Biserica ortodoxă română.

Se trimite spre studirere şi referire la comisiunea pentru doctrină şi viaţă religioasă.

4. Tem. Nr. 287/938. P. S. Episcop Andrei al Aradului face propuneri pentru modul cum să se răspândească cărţile tipărite în tipografiile eparhiale.

Se trimite la comisiunea pentru doctrină şi viaţă religioasă.

5. Tem. Nr. 319/938. Sf. Episcopie a Hotinului înaintează în copie adresa Ministerului Cultelor Nr. 2773/938, referitoare la botezul evreilor cari nu sunt cetăţeni români.

Se trimite spre studiere şi referire la comisiunea pentru doctrină şi viaţă religioasă.

6. Tem. Nr. 363/938. Ministerul Cultelor şi Artelor aduce la cunoştinţa Sfântului Sinod că profesorii de religie suplinitori dacă au capacitatea luată pot fi hirotoniţi preoţi onorifici pe seama catedralelor episcopale sau capelelor şcolare unde funcţionează spre a fi titularizaţi, această hirotonie nedându-le dreptul de a cere să funcţioneze la parohii ca preoţi de mir.

Se trimite la comisiunea pentru învăţământ religios.

7. Tem. Nr. 379/938. Consiliul Central Bisericesc înaintează un proces-verbal al Conferinţei ţinută în ziua de 18 Ianuarie 1938, între delegaţii Sf. Patriarhii şi ai Inspectoratului Pregătirii Premilitare privitor la măsurile ce trebuesc luate pentru o mai bună educaţie religioasă a tinerilor premilitari.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

8. Tem. Nr. 402/938. P. S. Episcop Vasile al Caransebeşului cere aprobarea hirotoniei în preot a învăţătorului George Ghilezan pe baza unui examen general de teologie pentru una din parohiile din Clisura Dunării.

Se trimite spre studiere şi referire la comisiunea canonică juridică.

9. Tem. Nr. 3484/937. Sf. Episcopie a Râmnicului Noul Severin înaintează statutele Societăţii «Acoperământul Maicii Domnului» spre a fi aprobate.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

10. Tem. Nr. 286/938. P. S. Episcop Gherontie al Constanţei face cunoscut că nu mai poate executa mandatul dat de Sf. Sinod de a preda Sf. Episcopii a Râmnicului Noul Severin vestmintele, obiectele sacre, şi mobilierul vicariatului dela Craiova, întrucât primarul respectiv, cu ordinul Justiţiei, a ridicat tot mobilierul.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

Următoarele comunicări declarându-se de urgenţă se iau imediat în discuţie:

1. Tem. Nr. 375/938. Preşedinţia Consiliului de Miniştri face cunoscut că a dispus ca în ziua de Duminică 13 Martie a.c., toate bisericile creştine şi cultele din ţară să rânduiască o slujbă religioasă în care să se citească rugăciuni şi ectenii pentru propovăduirea virtuţilor creştineşti şi cetăţeneşti, linişte, pace, etc.

Sfântul Sinod hotărăşte:

Se institue o comisiune specială compusă din: I. P. S. Mitropolit Nicodim ca preşedinte şi PP. SS. Episcopi: Cosma al Dunării de Jos şi Gherontie al Constanţei care să studieze şi să redacteze rugăciunile şi ecteniile în acest scop.

2. Tem. Nr. 377/938. Ministerul Cultelor şi Artelor înaintează Sf. Sinod instrucţiunile ce a dat Episcopilor pentru ca preoţii şi funcţionarii din cancelariile bisericeşti să demisioneze din partidele politice conform Decretului lege Nr. 870/938, publicat în M. O. Nr. 39/938.

Se ia act. Iar PP. SS. Chiriarhi sunt îndemnaţi a lua măsuri urgente pentru stricta observare şi aducerea la îndeplinire.

3. Tem. 93/938. Consiliul Central Bisericesc înaintează referatul Nr. 6/938, privitor la jurământul preoţilor în faţa instanţelor judecătoreşti laice.

Se ia act şi se comunică tuturor PP. SS. Chiriarhi.

4. Tem. Nr. 222/938. D-l Vasile Munteanu sublocotenent invalid de războiu din com. Bărbăteşti-Gorj, solicită dispensă de vârstă în vederea hirotoniei ca preot a fiului său Şerban V. Munteanu licenţiat în teologie. Sf. Sinod hotărăşte:

Se respinge cererea.

I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei şi Sucevei, ocupă scaunul prezidial.

5. Tem. Nr. 270/938. Sf. Episcopie a Aradului înaintează Sf. Sinod cererea parohiei Calacea, jud. Timiş-Torontal, pentru a se da voe locuitorului Iosif Bugariu de 79 ani văduv prin deces să se cunune a 4-a oară.

Sf. Sinod respinge cererea.

6. Tem. Nr. 271/938. P. S. Episcop al Aradului solicită dispensă de vârstă pentru licenţiatul în teologie Emilian Tib. Demşa.

Se acordă dispensa cerută.

7. Tem. Nr. 350/938. P. S. Episcop Vasile al Caransebeşului cere aprobarea ca ieromanhul Ioan Marian să poată funcţiona ca paroh în comuna Zorile-Copăcele din Maramureş.

Sf. Sinod hotărăşte:

Intru cât este vorba de o parohie de ruteni trecuţi la ortodoxie iar candidatul ştie limba ruteană se dă aprobarea cerută.

8. Tem. Nr. 368/938. Referatul Cancelariei Sf. Sinod prin care se propune ca stiliştii călugări şi călugăriţe internaţi în mânăstirile Cheia-Prahova şi Iezerul-Vâlcea şi cari s'au îndreptat să fie primiţi din nou în mânăstirile de unde au fost izgoniţi punându-i sub supravegherea stareţilor respectivi.

Sfântul Sinod hotărăşte:

Se aprobă propunerea ca stiliştii călugări internaţi în mânăstirile

[illegible] și [illegible]rul și s'au îndreptat din rătăcirea stilistă să fie triați și re[illegible] pe la diferite mânăstiri unde pot fi întrebuințați pentru nevoile obștii.

La orele 13 I. P. S. Președinte ridică ședința și anunță pe cea viitoare pentru mâine Miercuri 23 Februarie 1938, orele 9 dimineața.

Ședința din ziua de 23 Fevruarie 1938

Sumarul ședinței.

Ședința se deschide în palatul patriarhal la orele 9 dimineața sub președinția I. P. S. Patriarh Miron.

Secretar de ședință: P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire:

I. *Apelului nominal:*

Și sunt prezenți: I. P. S. Patriarh Miron, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei; PP. SS. Episcopi: Ghenadie al Buzăului, Nifon al Hușilor, Grigore al Argeșului, Cosma al Dunării de Jos, Vasile al Caransebeșului, Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradei, Tit al Hotinului, Andrei al Aradului, Gherontie al Constanței, Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Veniamin Ploeșteanul, Galaction Craioveanul și Irineu Târgovișteanul; absenți: PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Lucian al Romanului; iar în concediu: II. PP. SS. Mitropoliți: Nicolae al Ardealului și Visarion al Bucovinei; P. S. Episcop Dionisie al Cetății-Albe, PP. SS. Arhierei: Ipolit Rădăuțeanul și Vasile de Rășinari.

II. *Sumarului ședinței precedente,*

care. pus la vot,

Se verifică și se aprobă.

III. *Comunicări:*

1. Tem. Nr. 370/938. Preoții Ioan Tomescu, D. Petrescu, T. Olteanu și Radu Grămescu, cer să se procedeze la judecarea plângerii cucerniciilor lor din Martie 1936 contra P. S. Episcop Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin.

Se trimite spre studiere și referire la Comisiunea Canonică juridică și pentru disciplină..

2. Tem. Nr. 405/938. P. S. Arhiereu Vasile de Rășinari cere concediu dela ședințele Sf. Sinod, fiind reținut în eparhie.

Se acordă concediul cerut.

3. Tem. 380/938. Sf. Arhiepiscopie a Sibiului prin adresa Nr. 1608/938, cere dispensă de căsătorie religioasă între frați vitregi cari n'au nici tată comun și nici mamă comună.

Sf. Sinod hotărăște:

Nu se acordă dispensa cerută.

4. Tem. Nr. 404/938. P. S. Episcop Gherontie al Constanței raportorul comisiunei speciale pentru alcătuirea ritualului și a rugăciunii de deslegare de jurământ prezintă Sfântului Sinod formularul ecteniilor și a moliftei de deslegare, propunând ca ele să fie citite în biserică în timpul

Sf. Liturghii la ectenia cea mare înainte și după citirea Evangheliei.

Sfântul Sinod hotărăște:

1. Aprobă formularul ecteniilor şi a rugăciunii de deslegare de jurământ alcătuite de comisiune, anexate la sumar.

2. Sfântul Sinod dispune ca în ziua de 13 Martie a. c., când se prăznuește Dumineca Ortodoxiei, în toate bisericile din ţară să se oficieze cu mare solemnitate Sfânta Liturghie la care vor lua parte poporul, fruntaşii şi autorităţile locale.

La ectenia cea mare, înainte de Evanghelie, preoţii vor adăoga cererile pentru pace şi desrădăcinarea urii, după formularul anexat la sfârşitul acestui sumar.

După citirea Sf. Evanghelii, preoţii vor citi credincioşilor pastorala I. P. S. Patriarh pentru îndemn la linişte, pace, bună frăţietate şi supunere faţă de legi şi autoritate. Va urma îndată ectenia întreită, la care se vor adăuga cererile de deslegare şi de îndurare, iar după vosglas, îngenunchind tot poporul, preotul va ceti din faţa altarului rugăciunea pentru deslegarea credincioşilor de jurămintele făcute în afară de cele rânduite de legile ţării.

3. Biroul Sfântului Sinod se va îngriji să tipărească ecteniile, rugăciunea şi pastorala I. P. S. Patriarh în zece mii de exemplare spre a fi trimise din vreme tuturor eparhiilor, care vor îngriji să le împartă tuturor parohiilor, înainte de data de 13 Martie a. c.

4. Se va interveni la Onor. Guvern să ia măsuri ca în ziua de 13 Martie a. c., când se va oficia Liturghia solemnă, toate autorităţile locale să ia parte la slujbă.

I. P. S. Patriarh aduce la cunoştinţa Sfântului Sinod, că,

Având în vedere situaţia excepţională a Arhiepiscopiei Chişinăului;

Având în vedere că postul de arhiereu-vicar al acelei Arhiepiscopii este vacant de atâta timp, iar conducerea eparhiei atât din punct de vedere administrativ cât şi din punct de vedere duhovnicesc suferă;

Având în vedere că atât Mitropolitul Gurie, prin adresa nr. 361 din 11 Noemvrie 1936, cât şi I. P. S. Mitropolit Nicodim, ca locţiitor de Arhiepiscop la Chişinău, prin adresa Nr. 2582 din 16 Martie 1937, au cerut un arhiereu-vicar la Arhiepiscopia Chişinău;

Având in vedere că nici un arhiereu vicar din cei existenti nu pot fi detaşaţi acolo, iar situaţia nu mai poate rămâne aşa mai departe;

I. P. S. Sa ca Patriarh şi Preşedinte al Sfântului Sinod fiind obligat de sfintele canoane şi de legile bisericeşti a se îngriji de bunul mers al arhiepiscopiilor şi mitropoliilor, după cum arhiepiscopii şi mitropoliţii de cel al episcopiilor sufragane, a numit ca vicar la Arhiepiscopia Chişinăului şi cu delegaţie de locotenent de Arhiepiscop pe P. C. Arhimandrit Efrem Enăcescu, exarhul mânăstirilor din Arhiepiscopia Bucureştilor, călugăr bun cu studii universitare şi bine pregătit în cele administrative şi duhovniceşti.

In calitate de locotenent de Arhiepiscop va avea să conducă Arhiepiscopia Chişinăului, atât în cele administrative cât şi în cele duhovniceşti, potrivit sf. canoane şi legilor bisericeşti, până la clarificarea situaţiei scaunului mitropolitan.

[illegible]

Ca să-și poată indeplini această sarcină, roagă Sfântul Sinod să-i acorde gradul ierarhic de arhiereu cu titlul de Tighineanul.

In urma discuțiilor la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei; PP. SS. Episcopi: Tit al Hotinului, Andrei al Aradului, Grigore al Argeșului, Ghenadie al Buzăului și alți PP. SS. Membrii, Sfântul Sinod hotărăște:

Având in vedere situația excepțională dela Arhiepiscopia Chișinăului și Mitropolia Basarabiei, care cere imperios prezența unui conducător arhiereu in fruntea ei;

Având in vedere cererile II. PP. SS. Mitropoliți Gurie și Nicodim de a se da arhiereu vicar la Chișinău precum și necesitatea de a fi acolo în permanență un arhiereu,

I. Sfântul Sinod ia act de comunicarea I. P. S. Patriarh și Președinte al Sfântului Sinod și aprobă cu unanimitate de voturi numirea ce a făcut in persoana Prea Cuviosului Arhimandrit Efrem Enăcescu ca vicar al Arhiepiscopiei Chișinăului cu delegația de locotenent de Arhiepiscop și Mitropolit, in care calitate va avea să conducă acea Arhiepiscopie, potrivit sfintelor canoane, legilor și regulamentelor bisericești in vigoare, până la venirea in scaun a titularului scaunului arhiepiscopesc și mitropolitan.

II. In vederea decernării rangului ierahic de arhiereu Sfântul Sinod institue o comisiune formată din: I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei și PP. SS. Episcopi: Ghenadie al Buzăului, Tit al Hotinului, Andrei al Aradului și Partenie al Armatei, spre a-i face cercetarea și examinarea canonică.

Tem. Nr. 286/938. P. S. Episcop Nicolae al Clujului, raportorul comisiunii canonice juridice citește referatul privitor la adresa P. S. Episcop Gherontie al Constanței prin care aduce la cunoștința Sfântului Sinod că nu mai poate executa mandatul ce i s'a încredințat de a merge la Craiova ca să predea vestmintele, obiectele sacre și mobilierul vicariatului.

In urma discuțiunilor la care iau parte P. S. Episcop Gherontie al Constanței și P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul Sfântul Sinod primind propunerea comisiunii hotărăște:

P. S. Episcop Gherontie al Constanței va merge la Craiova ca să preia și să predea P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul lucrurile sale personale.

Tem. Nr. 403/938. Acelaşi P. S. Raportor citește referatul privitor la organizarea societății «Acoperământul Maicii Domnului» din mânăstirea Bistrița.

In urma discuțiunilor la care iau parte I. P. S. Patriarh, P. S. Episcop Grigore al Argeșului și P. S. Episcop Gherontie al Constanței, Sfântul Sinod hotărăște:

1. Mânăstirea Bistrița trebue să fie organizată canonic, potrivit cu scopurile ce are, neputând fi subordonată societății «Acoperământul Maicii Domnului».

2. Intru cât legea de înzestrarea mânăstirilor dă dreptul de posesie asupra pădurii numai mânăstirii care a fost înzestrată iar nu pentru instituțiile adăpostite în ea, societatea «Acoperământul Maicii Domnului»

nu poate avea nici un drept asupra pădurii cu care a fost înzestrată mănăstirea Bistrița, căci este contrar legii.

Tem. Nr. 402/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul privitor la adresa P. S. Episcop al Caransebeşului Nr. 1066/938, prin care cere să se aprobe hirotonia în preot a învăţătorului George Ghilezan pe seama uneia din parohiile din Clisura Dunării aparţinând de Biserica noastră. Comisiunea propune iar Sfântul Sinod primindu-i-o hotărăşte:

Fiind vorba de un caz cu totul special şi ţinând seamă de faptul că Episcopia Caransebeşului cu toate intervenţiile făcute n'a putut găsi absolvenţi de teologie din alte eparhii care să ocupe posturile de preoţi din parohiile aflate în Clisura Dunării, aprobă hirotonia în preot a învăţătorului director şcolar Gheorghe Ghilezan pe baza unui examen general de teologie.

Tem. Nr. 401/938. P. S. Episcop Partenie al Armatei în calitate de raportor al comisiunii pentru cercetarea şi examinarea canonică a P. Cuv. Arhim. Efrem Enăcescu vicarul Arhiepiscopiei Chişinăului citeşte referatul comisiunii care pe baza rezultatului examinării numitului arhimandrit propune Sfântului Sinod să-i decearnă gradul ierarhic de arhiereu.

Pusă la vot propunerea comisiunii,

1. Sfântul Sinod cu unanimitate de voturi primeşte propunerea comisiunii şi decerne gradul ierarhic de arhiereu cu titlul de «Tighineanul» P. Cuv. Arhimandrit Efrem Enăcescu, Vicarul Arhiepiscopiei Chişinăului şi al Mitropoliei Basarabiei;

2. I. P. S. Patriarh este rugat a face intervenţiile cuvenite pentru obţinerea Inaltului Decret Regal de confirmare în post, pentru sfinţire şi instalare la Chişinău cu formele canonice.

3. Pe data instalării P. S. Arhiereu Efrem Tighineanul ca vicar al Arhiepiscopiei Chişinăului încetează delegaţia dată P. S. Episcop Cosma al Dunării de Jos de locţiitor de Arhiepiscop şi Mitropolit al Basarabiei.

Sfârşindu-se ordinea de azi şedinţa se ridică la ora 11½, prorogându-se pentru data de 15 Martie 1938.

PREŞEDINTE, (ss) MIRON — Secretar, GALACTION CRAIOVEANUL

RÂNDUIALA
rugăciunilor de deslegarea jurămintelor neîngăduite de legile Ţării.

LA LITURGHIE
ECTENIA MARE

După cererea: Pentru cei ce umblă şi călătoresc pe uscat, pe ape, Se adaogă:

I. — Pentru ca să curăţească pre robii săi. — fiii sfintei noastre Biserici şi ai neamului nostru românesc — de toate păcatele şi fărădelegile, cari surpă dragostea şi unirea dintre ei, şi cu puterea şi lucrarea harului Sfântului Duh, să se zidească iarăşi pacea, în sufletele lor, Domnului să ne rugăm.

Strana: Doamne miluește.

II. — Pentru ca să se desrădăcineze dintre robii săi toată ura, zavistia, neunirea și toată patima, cari strică iubirea între frați, iar dragostea nefățarnică și desăvârșită să se întemeeze între ei, Domnului să ne rugăm.

Strana: Doamne miluiește.

Apoi continuarea: Pentru ca să ne mântuim...

Vozglas: Că Ție se cuvine...

DUPA EVANGHELIE

Preotul citește în fața credincioșilor pastorala I. P. S. Patriarh.

Apoi ectenia: Să zicem toți... și celelalte, până la: Incă ne rugăm pentru fericiți..., după care:

I. — Incă ne rugăm ca Domnul Dumnezeul nostru să caute, dintru înălțimea sa cea sfântă, asupra robilor săi, credincioșii sfintei noastre Biserici și ai neamului; și inimile lor, însetate de dragoste și rănite de spinul urii de frați, să le roureze cu darul prea Sfântului său Duh, pentru ca iarăși să aducă rodurile cele bune și de folos neamului nostru, degrab să ne auză pre noi și cu milostivire să-i miluiască pre dânșii.

Strana: Doamne miluește (de trei ori).

II. — Incă ne rugăm ca desăvârșiți întru iubire să arate pe robii săi și să-i învrednicească pre dânșii de dragoste între ei și către aproapele, înflăcărându-le sufletele și inimile către pacea cea adevărată, care este după voia sa cea sfântă, degrab să ne auză pre noi și cu milostivire să-i miluiască pre ei.

Strana: Doamne miluiește (de trei ori).

Apoi continuarea: Incă ne rugăm pentru mila, viața,

Vozglas: Că milostiv...

Apoi îndată îngenunchind, preotul citește dintre ușile împărătești:

RUGACIUNEA

Doamne, Dumnezeul nostru, cela ce ai stricat peretele cel din mijloc al vrajbei și ai dat pace neamului omenesc.

Insuți, Stăpâne, dăruește și acum, pace robilor tăi, binecredincioșii fii ai neamului și ai sfintei noastre Biserici ortodoxe; înrădăcinează întru dânșii frica Ta și dragostea unuia către altul o întărește; stinge, cu milostivirea Ta, dintre dânșii, toată prigonirea și toată ura și depărtează de la ei toată sminteala și îndușmănirile venite din uneltirea celui rău; păzește-i de toată îmbulzeala văzuților și nevăzuților vrăjmași, și — totdeauna — spre dragostea cea către Tine și către aproapele, îi călăuzește, învrednicindu-i, astfel, de bunătățile Tale cele făgăduite și veșnice.

Iar dacă cineva dintre fii poporului nostru românesc s'a legat pre sineși cu jurăminte nelegiuite, din a lor pornire, sau din îndemnul altora, ne rugăm — și pentru aceștia — bunătății Tale celei nemărginite, să le dai lor mila Ta, deslegându-i de orice legătură ce este asupra lor; să le ierți, mult milostive Doamne, greșala făcută cu știință, sau cu neștiință. Că tu ești cel ce deslegi pre cei legați și ridici pre cei surpați, nădejdea celor fără de nădejde și odihna celor împovărați.

Aşa, Doamne, Impărate al impăraţilor, după cuvântul Tău, primeşte rugăciunea noastră a nevrednicilor robilor Tăi, pe care o inălţăm pentru Regele nostru Carol al II-lea, pentru binecredincioşii dregători şi ostaşi ai scumpei noastre patrii şi pentru poporul nostru, pe cari bine-i păzeşte şi-i întăreşte pe fiecare în chiemarea sa de folos ţării; ca să putem petrece viaţă lină şi fără gâlceavă, întru toată curăţia şi buna credinţă, şi să strigăm cu ingerii zicând: Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pre pământ pace, între oameni bună voire.

Vozglas: Că tu eşti pacea sufletelor noastre şi Ţie slavă inălţăm Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!

Şedinţa din ziua de 15 Martie

Sumarul şedinţei.

Şedinţa se deschide în palatul patriarhal la orele 10 dimineaţa sub preşedinţia I. P. S. Patriarh D. D. Miron.

Secretar de şedinţă: P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire:

I. *Apelului nominal:*

şi sunt prezenţi: I. P. S. Patriarh Miron; II. PP. SS. Mitropoliţi: Nicodim al Moldovei şi Sucevei şi Visarion al Bucovinei; PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noului Severin, Lucian al Romanului, Ghenadie al Buzăului, Nifon al Huşilor, Grigore al Argeşului, Vasile al Caransebeşului, Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradiei, Tit al Hotinului, Gherontie al Constanţei şi Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Veniamin Ploeşteanul, Galaction Craioveanul, Irineu Târgovişteanul şi Efrem Tighineanul; absenţi: P. S. Episcop Andrei al Aradului şi P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuţeanul, iar în concediu: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; PP. SS. Episcopi: Cosma al Dunării de Jos şi Dionisie al Cetăţii Albe şi P. S. Arhiereu Vasile de Răşinari.

II. *Sumarului şedinţei precedente*

care, pus la vot

Se verifică şi se aprobă.

III. *Concedii:*

1. Tem. Nr. 646/938. *I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului* fiind bolnav, cere a i se acorda concediu pentru şedinţele actualei sesiuni şi un concediu dela 15 Mai — 15 Iunie a. c., spre a merge în străinătate pentru căutarea sănătăţii.

Se acordă concediul cerut.

2. Tem. Nr. 647/938. P. S. Episcop Cosma al Dunării de Jos cere concediu pentru întreaga sesiune fiind suferind.

Se acordă concediul cerut.

3. Tem. Nr. 633/938. P. S. Episcop Dionisie al Cetăţii Albe cere a i se aproba un concediu de o lună de zile cu începere dela 15 Martie a. c., pentru căutarea sănătăţii; iar P. S. Arhiereu Vasile de Răşinari pentru şedinţele actuale.

Se aprobă concediile cerute.

I. P. S. Patriarh aduce la cunoştinţa Sf. Sinod că a acordat un con-

concediu de 6 luni Păr. Gh. Vintilescu directorul Cancelariei Sinodale spre a merge în Anglia pe spese proprii, pentru a deprinde limba engleză și a cunoaște la fața locului alcătuirea Bisericii anglicane cu care suntem în legături.

Sf. Sinod ia act.

IV. Comunicări:

I. P. S. Patriarh Miron aduce la cunoștința Sf. Sinod hirotonia P. S. Arhiereu Vicar Efrem Tighineanul care a fost instalat în postul de Locotenent al Arhiepiscopiei Chișinăului în ziua de 6 Martie a. c. Salutând intrarea P. S. Sale in Sf. Sinod își exprimă încrederea că va corespunde nădejdiilor legate de noul ales că își va îndeplini sarcina ce i s'a încredințat și-i dorește spor la lucru.

P. S. Arhiereu Efrem Tighineanul mulțumește pentru cuvintele călduroase cu care a fost intâmpinat la intrarea în Sfântul Sinod și făgăduește că va da ascultare celor mai mari și va depune munca cea mai stăruitoare pentru împlinirea slujbei la care a fost chemat și spre a se dovedi vrednic de încrederea pe care i-a acordat-o Sfântul Sinod.

1. Tem. Nr. 471/938. D-l Victor Boldescu și Maria Dimitriu din orașul Bălți roagă să li se acorde dispensă de rudenie în vederea cununiei religioase.

Se trimite spre studiere și referire comisiunii canonică juridică.

2. Tem. Nr. 530/938. Sf. Episcopie Huși roagă a se comunica ce măsuri poate lua față de Pr. Petru Diaconu dela parohia Bohotin-Fălciu, care a votat contra nouii Constituții.

Se trimite la aceeași comisiune.

3. Tem. Nr. 419/938. Ministerul Cultelor și Artelor inaintează plângerea preotului Chitic A. Constantin depus din treapta preoției și roagă Sfântul Sinod să se pronunțe din nou în cauza sa.

Se trimite la aceeași comisiune.

4. Tem. Nr. 638/938. Sf. Mitropolie a Bucovinii propune Sf. Sinod a acorda dispensă în grad de rudenie a familiilor căsătorite civil, dându-se o decizie normativă pentru întreaga Biserică.

Se trimite la aceeași comisiune.

5. Tem. Nr. 620/938. Sf. Episcopie a Hușilor roagă a se da lămuriri în privința preotului Gh. Buzdugan dela parohia Pușcași-Vaslui, care a făcut propagandă contra votării nouii Constituții și care a fost suspendat din serviciu.

Se trimite spre studiere și referire la comisiunea canonică juridică și pentru disciplină.

6. Tem. Nr. 642/938. Sf. Episcopie a Râmnicului Noului Severin roagă Sf. Sinod să hotărască dacă preotul Radu Grămescu care a fost condamnat la un an închisoare și 10.000 lei despăgubiri civile, mai poate rămâne în cler.

Se trimite la aceeași comisiune.

Tem. Nr. 643/938. Fostul preot Atanasie Păunescu dela Bălănești-Olt, caterisit de forurile competente bisericești pentru erezie, roagă să fie iertat.

Se trimite la aceeași comisiune.

8. Tem. Nr. 445/938. Parohia bisericii «Adormirea Maicii Domnu-

lui» din comuna Suiutciuc-Caliacra roagă Sf. Sinod a aproba cununia a patra d-lui Vasile Crăciun cu soţia sa Elisabeta care convieţuesc de 20 ani.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

9. Tem. Nr. 468/938. Sf. Episcopie a Cetăţii Albe dă explicaţii privitoare la refuzul de a hirotoni preot pe tânărul Lazarev Mihail care a fost aprobat la hirotonie pe seama parohiei Enăcheşti-Cahul.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

10. Tem. Nr. 659/938. Sf. Episcopie a Oradiei cere anularea cărţii canonice eliberată de Sf. Mitropolie a Bucovinii arhimandritului Atanasie Popescu fost stareţ al Sf. Mânăstiri Izbuc.

Se trimite spre cercetare şi referire comisiunii canonică juridică.

11. *a)* Tem. Nr. 639/938. Sf. Mitropolie a Bucovinii propune a se interveni la Guvern a se introduce câte 2 ore de învăţământ religios de fiecare clasă pe săptămână, în toate şcoalele primare şi secundare precum şi examen obligatoriu la finele anului.

b) Tem. Nr. 640/938. Idem raportul profesorului de religie de la şcoala normală de fete din Cernăuţi prin care se arată cât de mult se neglijează învăţământul religios în şcoală, rugând a se lua măsuri.

Se trimite spre studiere şi referire la comisiunea pentru învăţământ religios.

12. Tem. Nr. 614/938. I. P. S. Patriarh Miron face unele propuneri cu privire la reforma învăţământului teologic.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

13. Tem. Nr. 621/938. Sf. Episcopie a Huşilor roagă a se interveni să se dea un Decret-lege pentru înfiinţarea monopolului lumânărilor de ceară curată şi a reglementării pe seama forurilor bisericeşti, a vânzării obiectelor de cult.

Se trimite spre studiere şi referire la comisiunea pentru doctrină şi viaţă religioasă.

14. Tem. Nr. 634/938. Sf. Episcopie a Cetăţii Albe aduce la cunoştinţă ordonanţa Nr. 13 a Corp. III Armată, prin care propune unele măsuri privitoare la: *a)* ştergerea inscripţiilor în litere ruseşti de prin biserici; *b)* ca toate cărţile de ritual în limba rusă şi bulgară să fie strânse şi *c)* ca preoţii şi cântăreţii bisericeşti să oficieze slujbele religioase numai în limba română. Prea Sfinţia Sa roagă să se admită limba slavă cel puţin pentru satele cu populaţie minoritară compactă.

Se trimite spre studiere şi referire la comisiunea pentru doctrină şi viaţă religioasă.

15. Tem. Nr. 565/938. Consiliul Central Bisericesc — în urma intervenţiei Inspectoratului Pregătirii Premilitare —, roagă Sfântul Sinod să aprobe imprimarea chipului Sf. Constantin cel Mare în medalii, cari se vor distribui tuturor tinerilor premilitari.

Se trimite la aceeaşi comisiune.

16. *a)* Tem. Nr. 540/938. Ministerul Cultelor şi Artelor înaintează un memoriu întocmit de pr. Fl. Găldău de la Biserica «Domniţa Bălaşa» din Capitală, privitor la ţinerea Congresului tineretului ortodox din Iugoslavia în luna Mai 1938;

b) Tem. Nr. 644/938. Raportul d-lui profesor V. Gh. Ispir asupra congresului de la Oxford ţinut la 12 Iulie 1937.

Se trimite spre studiere şi referire la comisiunea afacerilor străine.

Se intră în ordinea de zi.

1. Prea Sfinţitul Episcop Nicolae al Vadului, Feleacului şi Clujului, raportorul comisiunii canonică juridică citeşte următoarele referate:

2. Tem. Nr. 651/938. Referatul privitor la adresa Nr. 7978/937, a Episcopiei Râmnicului Noul Severin în legătură cu cele două decizii ale Inaltei Curţi de Casaţie prin care se precizează drepturile spirituale şi administrative ale Episcopului în chestiunile de numiri şi transferări de preoţi şi se stabilesc competinţele Consistoriilor eparhiale. După discuţiile la care iau parte I. P. S. Patriarh şi PP. SS. Episcopi Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin şi Tit al Hotinului, Sf. Sinod hotărăşte:

1. Se ia act de hotăririle Inaltei Curţi de Casaţie în cauzele expuse de P. S. Episcop Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin.

2. Intreg materialul va fi trimis comisiunii instituită pentru modificarea legii spre a se avea în vedere considerentele din aceste două decizii ale Inaltei Curţi de Casaţie precum şi punctul de vedere al P. S. Episcop Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin şi al referatului Sinodului Permanent.

3. Tem. Nr. 649/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte expunerea de motive la proiectul de regulament pentru desfacerea căsătoriei religioase.

Iau cuvântul:

P. S. Episcop Tit al Hotinului propune ca proiectul de regulament să fie acordat cu principiul înscris în noua Constituţie că toate actele civile trebue să fie urmate de binecuvântarea Bisericii. Crede că motivele de divorţ sunt prea multe. Este bine ca ele să fie mărginite numai la cazurile stricte prevăzute de canoane, restrângându-se cât mai mult posibilitatea de anularea căsătoriilor. De îndată ce prin noua Constituţie se cere ca actul civil să fie urmat de actul religios, se înţelege că o căsătorie nu-şi va mai avea toate efectele dacă nu va fi consfinţită şi de Biserică. Căsătoria civilă fără cea religioasă nu va fi completă. La fel se va întâmpla şi cu actul de divorţ. La căsătoria a II-a se vor ivi piedeci şi chiar motive de anulare dacă nu se va da şi hotărîrea Bisericii pentru despărţirea căsătoriei dintâiu.

I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei şi Sucevei ocupă scaunul prezidial.

In continuare *P. S. Episcop Tit al Hotinului* spune că restrângându-se motivele de divorţ se va putea ajunge la restabilirea principiului sfânt al tainei căsătoriei. In felul acesta şi Biserica va dobândi autoritatea de care are nevoie pentru îndreptarea şi călăuzirea credincioşilor.

In urma discuţiunilor la care iau parte I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei şi Sucevei şi PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Nicolae al Clujului, Vasile al Caransebeşului şi Tit al Hotinului, P. S. Raportor citeşte pe articole regulamentul cu modificările propuse şi acceptate după care Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Se aprobă în unanimitate de voturi proectul de regulament pentru desfacerea căsătoriilor religioase şi care se anexează la sfârşitul acestui sumar.

2. Proectul votat de Sfântul Sinod va fi înaintat Ministerului Cultelor și Artelor spre sancționare.

P. S. Episcop Vasile al Caransebeșului raportorul comisiunii pentru doctrină și viață religioasă citește următoarele referate:

Tem. Nr. 287/938. Adresa Episcopiei Aradului Nr. 805/938, în chestiunea răspândirii cărților religioase morale și ferirea credincioșilor de cărți rele. Comisiunea propune iar Sfântul Sinod primindu-o hotărăște:

Sfântul Sinod își însușește propunerile Episcopiei Aradului și le va comunica tuturor eparhiilor ca atât cât va fi cu putință să le pună în lucrare.

Tem. Nr. 653/938. Același P. S. Raportor citește referatul privitor la adresa Episcopiei Hotinului Nr. 1469/938, în chestiunea trecerii evreilor la ortodoxie, fapt semnalat de Ministerul Cultelor prin adresa Nr. 2773 din 1938. Comisiunea propune iar Sfântul Sinod primindu-o hotărăște:

Pe viitor nu se va mai lua în seamă nici o cerere de trecere la ortodoxie din partea evreilor, dacă nu va fi însoțită de actul doveditor că solicitatorul este cetățean român având cetățenia dobândită prin respectarea tuturor formelor legale.

Tem. Nr. 654/938. Același P. S. Raportor citește referatul privitor la intervenția Episcopiei Aradului în chestiunea înăspririi disciplinei bisericești în materie de dispensă pentru nunți în timpul postului. Comisiunea constatând că în unele eparhii se dă cu prea multă ușurință dispensă pentru nunți în timpul postului și că Ministerul Apărării Naționale dă termen de 30 zile de căsătorie, care uneori cade în timpul postului, Sfântul Sinod hotărăște:

1. Sfântul Sinod în vederea restabilirii disciplinei canonice interzice ori ce dispensă pentru nunți în timpul postului mare.

2. Oficierea sfintei taine a nunții să se facă numai în biserică;

3. Se va interveni din nou pe lângă Ministerul Apărării Naționale cu rugămintea ca să nu mai dea termen de căsătorie scadent în timpul postului.

Tem. Nr. 662/938. P. S. Episcop Tit al Hotinului raportorul comisiunii pentru modificarea art. 16, 17 din Statutul privitor la disciplina bisericească, citește proectul de regulament întocmit de P. S. Sa și de Consiliul Central Bisericesc. Sfântul Sinod hotărăște:

Ambele proecte se trimit din nou spre studiere comisiunii canonică juridică care va elabora un nou proect.

La orele 13, I. P. S. Președinte ridică ședința și anunță pe cea viitoare pentru mâine 16 Martie 1938, orele 10 dimineața.

PREȘEDINTE	Secretar,
(ss) **MIRON**	† GALACTION CRAIOVEANUL

PROIECT DE REGULAMENT

pentru desfacerea căsătoriei religioase în Biserica ortodoxă română.

Art. 1. — Căsătoria este o taină sfântă, o legătură permanentă, pentru întreaga viață între un bărbat creștin și o femee creștină, cununați legal și canonic cu scopul de a se ajuta reciproc, a naște și crește fii în frica Domnului. Principial căsătoria nu se desface decât prin moartea unuia dintre soți, sau prin intervenția unui fapt, care poate fi considerat echivalent cu moartea morală sau naturală a acestora.

Art. 2. — Preotul paroh este obligat a păstra și păzi sfințenia și permanența căsătoriei credincioșilor săi prin toate mijloacele pastorale ce-i stau la îndemână. In acest scop el veghează asupra bunei înțelegeri între soții creștini și caută să lămurească prin convorbiri și cuvântări ocazionale concepția credincioșilor privitoare la această legătură.

Iar atunci când află pe orice cale, că între doui soți a intervenit o neînțelegere, sau că, învrăjbiți fiind, trăesc chiar despărțiți, îi va chema la sine și va mijloci împăcarea întreolaltă pentru a le restabili convietuirea, arătându-le întâiu care este concepția superioară a Bisericii asupra căsătoriei, precum și obligațiile morale cari izvorăsc din aceasta. Le va arăta și urmările nefaste ale divorțului atât pentru cei divorțați, cât mai ales pentru copiii lor, cari rămân de multe ori fără îngrijire părintească; într'adevăr, părinții recăsătoriți se înstrăinează de copiii din căsătoria dintâiu, iar existența copiilor dintr'o căsătorie anterioară este de multe ori motiv de neînțelegere pentru soții intrați într'o nouă căsătorie.

Parohul va atrage atențiunea soților și asupra greutăților împreunate cu desfacerea căsătoriei, întâiu înaintea instanței civile și apoi a celei bisericești, și că fără divorț bisericesc nu va mai putea contracta o nouă căsătorie bisericească.

Art. 3. — Dacă parohul n'a reușit să restabilească armonia între soți și căsătoria civilă s'a desfăcut printr'o sentință definitivă de Judecătoria civilă, transcrisă la ofițerul stării civile, ori care dintre soții ortodocși divorțați civil are dreptul să ceară desfacerea căsătoriei religioase.

Indată ce îi vine la cunoștință un divorț civil, parohul încunoștiințează înscris pe cei divorțați, că prin divorțul civil nu s'a desfăcut și căsătoria religioasă, și că orice altă cununie civilă se consideră de Biserică drept bigamie, până când nu s'a desfăcut și bisericește căsătoria anterioară.

Art. 4. — Dacă unul dintre soți cere desfacerea căsătoriei, ea va fi pronunțată de Chiriarh pentru următoarele motive de divorț decretate de Biserică pentru ambele sexe:

a) adulterul (Matei V, 32 și XIX, 9);

b) intrarea în monahism (c. 48 Tr.);

c) decăderea *dela creștinism* (c. 72 Tr.).

Hirotonia este impediment canonic *absolut* pentru căsătorie. Căsătoria încheeată de ipodiacon, diacon sau preot după hirotonie este nulă.

Art. 5. — Preotul este răspunzător și pasibil de sancțiuni când din neglijență față de obligațiunea sa dela art. 3, cei în cauză vor putea proba

că n'au avut cunoştinţă de dispoziţia privitoare la desfacerea căsătoriei religioase şi recăsătorindu-se civil au ajuns să trăiască în bigamie.

Art. 6. — Procedura formală pentru desfacerea căsătoriei religioase se începe la oficiul parohial de care ţine cel divorţat civil.

Art. 7. — Cererea pentru desfacerea căsătoriei va fi timbrată şi adresată parohului propriu.

La cerere se vor anexa:

a) Extrasul dela Ofiţerul Stării civile despre căsătoria desfăcută;

b) Sentinţa judecătorească rămasă definitivă;

c) Extrasul căsătoriei religioase acărei desfacere se cere.

Art. 8. — Parohul primind cererea de divorţ înzestrată cu documentele dela articolul precedent, va cita la oficiul parohial părţile şi le va asculta la proces-verbal asupra motivelor de divorţ. Şi dacă constată că refacerea căsătoriei intre soţii divorţaţi civil nu mai este posibilă, înaintează prin oficiul protopopesc actele Chiriarhului cu propunerea motivată legal şi canonic pentru desfacerea căsătoriei. In caz că unul dintre soţi nu s'ar prezenta la prima chemare, va fi chemat a doua oară, când parohul va dresa procesul-verbal şi numai cu un soţ prezent.

Art. 9. — Actele sosite la Chiriarhie se predau Consilierului referent încredinţat cu afacerile matrimoniale care studiază încăodată dosarul şi face propunere scrisă Episcopului eparhiot pentru desfacerea căsătoriei. In propunere va arăta şi motivele canonice şi legale în baza cărora se va putea desface căsătoria.

Episcopul aprobă sau respinge desfacerea căsătoriei şi liberează sentinţa cuvenită. Sentinţa asemenea va fi motivată canonic.

La Episcopie se păstrează o condică în care se trec toate sentinţele de divorţ; un exemplar al sentinţei se păstrează în dosarul dela arhivă.

Art. 10. — Desfacerea căsătoriei intră în atribuţiile Episcopului local.

Art. 11. — Sentinţa de desfacerea căsătoriei este operantă pentru ambii soţi divorţaţi, chiar dacă numai unul a făcut această cerere. Cel ce face cererea trebue să fie însă de religiune ortodoxă.

Art. 12. — Sentinţa se comunică, prin oficiul protopopesc:

a) Oficiului parohial unde s'a încheiat căsătoria desfăcută;

b) Oficiului parohial care a propus desfacerea căsătoriei;

c) Oficiului parohial căruia-i aparţine cel divorţat la data pronunţării sentinţei. Acest oficiu parohial comunică apoi sentinţa părţilor.

Art. 13. — Oficiul parohial de la litera *a)* din articolul precedent, va face menţiune în registrul căsătoriilor despre acest divorţ, trecând numărul şi data sentinţei Chiriarhului. Dacă i se cere un nou extras din matricolă, acesta va cuprinde şi menţiunea divorţului.

Oficiul parohial de sub litera *b)*, ia la cunoştinţă sentinţa de divorţ, iar cel dela litera *c)* o ţine în evidenţă în vederea recăsătoririi părţilor şi poate libera oricând certificate despre desfacerea căsătoriei anterioare.

Art. 14. — Parohul şi orice preot cununător va observa cu stricteţe dispoziţiile din acest regulament, fiind punibil conform art. 52 din regulamentul disciplinar în caz de abatere sau neglijenţă.

Art. 15. — Pentru evitarea greşelilor, preoţii parohi vor observa la cununii următoarele:

a) Mențiunea din buletinul Primăriei referitoare la situația celor în cauză (divorțați, văduvi, juni, etc.). Pe cei divorțați nu-i pot cununa până nu i se prezintă sentința de divorț a Episcopului cuprinzând și dispensa de recăsătorire.

b) Nici un preot nu poate oficia taina căsătoriei persoanelor cari nu aparțin parohiei sale, decât numai în cazuri excepționale admise de Episcopie, sau din încredințarea parohului respectiv.

Dacă mirii aparțin la două parohii, ori care dintre cei doi parohi poate săvârși taina cununiei, după dorința mirilor.

Art. 19. — Preotul paroh nu poate pretinde pentru sine nici un fel de taxă pentru lucrările săvârșite în legătură cu desfacerea unei căsătorii și este obligat a depune toată silința pentru îndeplinirea fără tărăgănare a formelor de mai sus.

Art. 20. — Chiriarhii pot impune celor divorțați câte un canon de pocăință, sau o taxă dela 100—500 lei, după împrejurări, taxă ce se va vărsa fondului de propagandă religioasă sau fondului milelor dela eparhii. Cei săraci vor fi scutiți de această taxă.

Art. 21. — Prezentul regulament intră în vigoare pe data votării lui de Sfântul Sinod.

Ședința din ziua de 16 Martie

Sumarul ședinței

Ședința se deschide în palatul patriarhal, la orele 10 dimineața sub președinția I. P. S. Patriarh D. D. Dr. Miron.

Secretar de ședință: P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire:

I. *Apelului nominal:*

și sunt prezenți: I. P. S. Patriarh Miron, II. PP. SS. Mitropoliți: Nicodim al Moldovei și Sucevei și Visarion al Bucovinei; PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, Lucian al Romanului, Ghenadie al Buzăului, Nifon al Hușilor, Grigorie al Argeșului, Vasile al Caransebeșului, Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradiei, Tit al Hotinului, Gherontie al Constanței și Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion Băcăoanul, Veniamin Ploeșteanul, Galaction Craioveanul, Irineu Târgovișteanul și Efrem Tighineanul; absenți: P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuțeanul; iar în concediu: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; PP. SS. Episcopi: Cosma al Dunării de Jos, Dionisie al Cetății Albe și Andrei al Aradului și P. S. Arhiereu Vasile de Rășinari.

II. *Sumarului ședinței precedente:*

I. P. S. Patriarh cedează scaunul pezidial I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei.

Pus la vot sumarul ședinței precedente,

Se verifică și se aprobă.

III. *Comunicări:*

1. *P. S. Episcop Gherontie al Constanţei* aduce la cunoştinţa Sfântului Sinod că nu mai poate merge la Craiova spre a-şi îndeplini delegaţia ce i s'a dat în şedinţa din 23 Februarie 1938.

Sfântul Sinod hotărăşte:

Desărcinează pe P. S. Episcop Gherontie al Constanţei de delegaţia dată în şedinţa dela 23 Februarie 1938.

2. Tem. Nr. 658/938, P. S. Episcop Tit al Hotinului citeşte întâmpinarea Preotului Niculae M. Popescu Membru al Academiei Române, prin care face unele propuneri cu privire la retipărirea Sf. Evanghelii cu care a fost însărcinat de Sfântul Sinod.

Sfântul Sinod hotărăşte:

Se trimite spre studiere şi referire comisiunii pentru doctrină şi viaţă religioasă.

Tem. Nr. 655/938. Tipografia Cărţilor Bisericeşti roagă Sfântul Sinod să hotărască în privinţa textului Sf. Evanghelii, care urmează să se tipărească într'o nouă ediţie.

Sfântul Sinod hotărăşte:

Se trimite spre studiere şi referire comisiunii pentru doctrină şi viaţă religioasă.

4. Tem Nr. 657/938. Ierodiaconul Firmilian Marin depune spre aprobare «*Acatistul şi paraclisul Maicii Domnului*» împreună cu canonul de umilinţă către Domnul nostru Iisus Hristos.

Se trimite spre studiere şi referire comisiunii pentru doctrină şi viaţă religioasă.

5. Tem. Nr. 656/938. Pr. Ştefan Georgescu dela parohia Cârtojani-Vlaşca, roagă să i se ridice suspendarea din serviciu aplicată de Sf. Arhiepiscopie a Bucureştilor, fiindcă s'a recăsătorit.

Se trimite spre studiere şi referire comisiunii canonică juridică şi pentru disciplină.

6. Tem. Nr. 699/938. I. P. S. Mitropolit Visarion al Bucovinei roagă a se aproba înfiinţarea unui al doilea post de vicar pe seama Mitropoliei Bucovinii, întru cât P. S. Arhiereu Vicar Ipolit Rădăuţeanul este în vârstă de 88 ani şi nu mai poate lua parte la lucrările administrative ale eparhiei.

Se trimite spre studiere şi referire comisiunii canonică juridică şi pentru disciplină.

7. *P. S. Episcop Nicolae al Oradiei,* aduce la cunoştinţa Sfântului Sinod că înainte de a pleca la Bucureşti, i s'a prezentat o delegaţie de preoţi din Maramureş, care înainte aparţineau de eparhia P. S. Sale şi care se plâng de greutăţile şi necazurile ce întâmpină din pricina amânării alegerii episcopului dela Maramureş. Comunică apoi că este informat că în bugetul anului viitor nu va putea fi trecută în buget Episcopia Maramureşului şi că pentru economii bugetare este vorba să nu se mai înfiinţeze nici o parohie nouă şi nici să se complecteze locurile vacante de preoţi care se vor ivi în cursul anului.

P. S. Sa propune ca să se alcătuiască din sânul Sfântului Sinod o delegaţie care să meargă la d. Ministru de Finanţe spre a susţine interesele Bisericii ortodoxe.

P. S. Episcop Nicolae al Vadului, Feleacului și Clujului declară că se asociază la comunicarea P. S. Episcop Nicolae al Oradiei.

După discuțiuni la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicodim, P. S. Episcop Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin, P. S. Episcop Tit al Hotinului, P. S. Arhiereu Vicar Irineu Târgovișteanul, Sfântul Sinod hotărăște:

Chestiunile ridicate de P. S. Episcop Nicolae al Oradiei se amână pentru o ședință viitoare când va fi de față și I. P. S. Patriarh.

Se intră în ordinea de zi:

1. *P. S. Episcop Tit al Hotinului*, raportorul comisiunii canonică juridică prezintă proectul de lege pentru modificarea art. 16 și 17 din Legea de organizare a Bisericii ortodoxe române, expunând principiile de care s'a călăuzit comisia la alcătuirea acestui proect.

In urma discuțiunilor la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Visarion al Bucovinei; PP. SS. Episcopi: Vartolomeu al Râmnicului, Lucian la Romanului, Ghenadie al Buzăului, Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradiei, Tit al Hotinului; PP. SS. Arhierei Veniamin Ploeșteanul și Irineu Târgovișteanul, P. S. Raportor citește pe articole proectul de lege cu modificările propuse și acceptate după care Sfântul Sinod hotărăște:

1. *Aprobă proectul de lege pentru modificarea art. 16 și 17 din Legea de organizare a Bisericii ortodoxe române din 6 Mai 1925 și cuprins în textul anexat;*

2. *Biroul Sfântului Sinod va interveni la Ministerul Cultelor spre a se face formele cuvenite pentru sancționare și promulgare.*

2. Tem. Nr. 471/938. P. S. Episcop Nicolae la Vadului, Feleacului și Clujului, raportorul comisiunii canonică juridică citește referatul privitor la cererea de dispensă a d-lui Victor Boldescu și Maria Dimitriu care fiind în gradul IV de rudenie de sânge vor a se cununa. Sfântul Sinod hotărăște:

Se respinge cererea de dispensă.

3. Tem. Nr. 667/938. Același P. S. Raportor dă citire referatului privitor la cererea P. S. Episcop Nicolae al Oradiei de a se anula cartea canonică eliberată de Sf. Mitropolie a Bucovinei arhimandritului Atanasie Popescu și care să fie retrimis la Izbuc spre a preda în regulă averea schitului. Comisiunea propune să se anuleze cartea canonică, iar arhim. Atanasie Popescu să se întoarcă la Izbuc spre a semna procesul-verbal de predarea avutului mânăstirii, iar după aceea va putea primi cartea canonică dela P .S. Episcop Nicolae al Oradiei.

In urma discuțiunilor la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei, I. P. S. Mitropolit Visarion al Bucovinii, PP. SS. Episcopi Lucian al Romanului, Ghenadie al Buzăului, Grigore al Argeșului, Nicolae al Oradiei, Tit al Hotinului și P. P. S. S. Arhierei Ilarion Băcăoanul și Veniamin Ploeșteanul, Sfântul Sinod hotărăște:

Spre a fi pe deplin lămurit asupra cazului arhimandritului Atanasie Popescu fost stareț la mânăstirea Izbuc, roagă pe P. S. Episcop Nicolae al Oradiei ca să trimeată Sfântului Sinod dosarul cu actele privitoare la predarea și preluarea avutului mânăstirii Izbuc.

4. Tem. Nr. 530/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul privitor la adresa Sf. Episcopii a Huşilor Nr. 1494/938, prin care cere lămuriri ce măsuri să ia împotriva preotului Petru Diaconu dela parohia Bohotin care a votat contra Constituţiei. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o hotărăşte:

Orice cetăţean având libertatea deplină de a vota «pentru» sau «contra», nu se va lua împotriva preotului reclamat nici o măsură disciplinară.

5. Tem. Nr. 638/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte adresa Mitropoliei Bucovinii Nr. 2425/938, privitoare la acordarea de dispensă de cununie pentru cazurile de rudenie când sunt căsătoriţi civil, şi propunerea de a se lua o hotărîre cu privire la obligativitatea impusă prin noua Constituţie ca actul civil al căsătoriei să fie urmat de binecuvântarea Bisericii.

In urma propunerii P. S. Episcop Tit al Hotinului, Sfântul Sinod hotărăşte:

1. *In privinţa dispenselor de căsătorie pentru consângeni se va proceda conform canoanelor;*

2. *Pentru punerea în aplicare a principiului înscris în noua Constituţie că actele civile vor preceda binecuvântarea Bisericii, se va interveni la forurile în drept să se pună în acord legile civile cu cele bisericeşti, spre a se putea impune obligativitatea lor.*

6. Tem. Nr. 668/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul privitor la adresa Ministerului Cultelor Nr. 6225/938, prin care roagă Sf. Sinod să se pronunţe din nou asupra depunerii din treaptă a preotului Constantin Chitic care s'a recăsătorit civil după hirotonie. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o hotărăşte:

Pedeapsa aplicată e canonică şi nu se mai poate reveni asupra ei.

7. Tem. Nr. 620/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul privitor la adresa Sf. Episcopii a Huşilor Nr. 1807/938, prin care face cunoscut că Pr. Gh. Buzdugan dela parohia Puşcaş, judeţul Vaslui, a făcut propagandă împotriva votării nouii Constituţii, fapt pentru care fost suspendat din serviciu, întrebând ce măsuri să ia. Comisiunea propune, iar Sf. Sinod primindu-o, hotărăşte:

Preotul Gh. Buzdugan făcându-se vinovat de propagandă contra votării nouii Constituţii va fi pedepsit cu suspendarea din serviciu pe timp de o lună de zile şi reţinerea jumătate din salariu pe acest timp.

8. Tem. Nr. 445/938. Acelaşi P .S. Raportor dă citire referatului privitor la cererea parohului bisericii «Adormirea Maicii Domnului» din Sulutciuc-Caliacra, prin care roagă să se acorde dispensă pentru a IV-a căsătorie locuitorului Vasile Crăciun din acea comună. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o, hotărăşte:

P. S. Episcop Eparhiot va proceda conform canoanelor.

9. Tem. Nr. 469/936, şi 635/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul privitor la situaţia tânărului Mihail Lazarev din Bolgrad care a fost numit la Sf. Episcopie a Cetăţii Albe ca preot la parohia Enăcheşti-Cahul şi în urmă s'a revenit asupra numirii făcute pe motivul că a trăit laolaltă cu mireasa între căsătoria civilă şi cea religioasă timp de şase luni. Comisiunea propune şi Sfântul Sinod primind propunerea, hotărăşte:

Sfântul Sinod ţinând seama de intâmpinarea şi de dovezile prezentate de cel in cauză, roagă pe P. S. Episcop Dionisie al Cetăţii Albe, să facă o anchetă amănunţită şi să trateze chestiunea după conştiinţa P. S. Sale.

10. Tem. Nr. 669/938. Acelaşi P. S. Rapotor citeşte referatul privitor la cererea fostului preot Atanasie Păunescu de la Bălăneşti-Olt, care cere să i se ridice pedeapsa caterisirii, întru cât s'a lepădat de greşelile de care s'a făcut vinovat, retractând ereziile din lucrarea sa «Căderea iudaismului». In urma lămuririlor date de P. S. Episcop al Argeşului şi P. S. Arhiereu Irineu Târgovişteanul, la propunerea comisiunii Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Sfântul Sinod faţă cu declaraţia preotului Atanasie Păunescu de la Bălăneşti-Olt că a retractat public ereziile de care s'a făcut vinovat, îi ridică pedeapsa caterisirii;

2. P. S. Episcop Grigore al Argeşului este rugat ca să ia din nou jurământul preotului Atanasie Păunescu pe legea ortodoxă şi după ce va constata că a retras şi a distrus broşurile «Căderea iudaismului», să fie reintegrat, dând publicităţii retractarea ereziilor de care s'a făcut vinovat.

11. Tem. Nr. 642/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul privitor la adresa Sf. Episcopii a Râmnicului Noului Severin Nr. 2936/938, prin care intreabă Sfântul Sinod dacă preotul Radu Grămescu de la parohia Cetate Dolj care a fost condamnat la un an închisoare corecţională şi 10.000 lei despăgubiri civile, mai poate rămânea în cler. Sfântul Sinod primind propunerea comisiunii hotărăşte:

Când sentinţa judecăţii civile va fi definitivă se vor aplica dispoziţiunile legii bisericeşti la cazul acesta.

Epuizându-se ordinea de zi, I. P. S. Preşedinte ridică şedinţa şi anunţă pe cea viitoare pentru mâine 17 Martie 1938 orele 10 dimineaţa.

PREŞEDINTE,
(ss) MIRON

Secretar,
† GALACTION CRAIOVEANUL

PROIECT DE LEGE

Pentru modificarea art. 16 şi 17 din Legea de organizare a Bisericii ortodoxe române din 6 Mai 1925.

Art. 16. — Instanţele disciplinare ale bisericii pentru clerici, monahi hirotonisiţi şi mireni, în chestiunile curat bisericeşti şi spirituale, sunt:

1. Consistoriul spiritual eparhial, care funcţionează pe lângă fiecare eparhie, este instanţă primă de disciplină pentru clericii hirotonisiţi şi pentru mireni; şi instanţă de apel pentru cântăreţi şi monahi hirotonisiţi, în cauzele apelate de la instanţa protopopească, sau de la consiliul duhovnicesc mânăstiresc.

Consistoriul spiritual eparhial se compune din trei membrii numiţi de chiriarh dintre preoţii cu o pregătire superioară teologică şi eventual juridică şi dintr'un revizor eparhial şi un grefier, ambii având aceeaşi pregătire ca şi membrii.

Chiriarhul va putea lua parte și prezida consistoriul ori de câte ori va crede de cuviință.

Supleant va fi grefierul.

Sentința se aprobă de chiriarh când nu prezidează.

Instanța protopopească disciplinară judecă pe cântăreți în primă instanță; iar consiliul duhovnicesc mânăstiresc pe monahii hirotonisiți;

2. Consistoriul spiritual mitropolitan este instanță de apel, pentru cauzele care vin în apel de la Consistoriile spirituale eparhiale; și de disciplină în primă și ultimă instanță, pentru consilierii referenți stabili, dar numai pentru cauze în legătură cu oficiul de consilier.

Consistoriul spiritual mitropolitan funcționează pe lângă cele trei Mitropolii istorice: la București, pentru Mitropolia Ungro-Vlahiei, la Iași, pentru Mitropolia Moldovei, a Bucovinei și a Basarabiei și la Sibiu pentru Mitropolia Ardealului, și este alcătuit din cinci membrii judecători, dintre cari:

a) Trei Chiriarhi eparhioți, numiți de Sfântul Sinod, dintre care unul Președinte, și

b) Doui preoți membrii, un preot referent și un preot grefier și supleant, toți cu pregătire superioară teologică, eventual și juridică, numiți de Mitropolit.

Sentința o aprobă Mitropolitul.

Membrii Consistoriilor spirituale se- numesc pe un period de șase ani.

Au drept de apel sentințele consistoriilor eparhiale spirituale numai în cauzele unde s'au aplicat următoarele pedepse:

a) Oprirea de la servirea celor preoțești cu pierderea tuturor drepturilor pe un timp mai mare de trei ani;

b) Oprirea pe viață de la servirea celor preoțești;

c) Depunerea din treaptă;

d) Depunerea din treaptă și excluderea din Biserică, și

e) Excluderea din sânul Bisericii a mirenilor.

Impricinații au dreptul înaintea Consistoriilor spirituale la apărător cleric hirotonit.

Constituirea, competința și procedura instanțelor disciplinare ale Bisericii se vor determina printr'un regulament întocmit de Sfântul Sinod și întărit de Majestatea Sa Regele.

Art. 17. — Hotărârile instanțelor disciplinare ale Bisericii rămase definitive se execută de către organele bisericești. La cererea autorităților bisericești organele puterii executive de Stat vor da tot concursul lor, pentru îndeplinirea actelor de procedură, precum și pentru executarea acestor hotărâri.

Ședința din ziua de 17 Martie

Sumarul ședinței.

Ședința se deschide la orele 10 dimineața sub președinția I. P. S. Patriarh Miron în palatul patriarhal.

Secretar de ședință: P. S. Arhiereu Galaction Craioveanul.

P. S. Secretar dă citire apelului nominal și sunt prezenți: I. P. S.

Patriarh Miron, II. P...
Visarion al Bucovinii; PP. ...
Severin, Lucian al Romanului...
Grigore al Argeșului, Vasile ...
colae al Oradiei, Tit al Hotinului...
Armatei; PP. SS. Arhierei: Ilarion ...
Iaction Craioveanul, Irineu Târgoviștean...
P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuțeanul iar în concediu: ...
Nicolae al Ardealului; PP. SS. Episcopi: Cosma al Du...
nisie al Cetății Albe, Andrei al Aradului și P. S. Arh...
Rășinari.

Același P. S. Secretar dă citire sumarului ședinței precedente.

La sumar iau cuvântul:

P. S. Episcop Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin care cere să se ia act de cele spuse în legătură cu delegația P. S. Episcop Gherontie al Constanței de a merge la Craiova.

Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act.

P. S. Episcop Tit al Hotinului cere să se completeze hotărârea cu privire la cazul preotului Chitic, în sensul următor: «Sfântul Sinod nu poate reveni asupra pedepsei ce i s'a aplicat cu depunerea din treaptă întru cât motivele care au determinat-o continuă și azi».

Sfântul Sinod hotărăște:

Se completează hotărârea dela 16 Martie a. c., în cazul Pr. Chitic cu propunerea făcută de P. S. Episcop Tit al Hotinului.

Cu aceste modificări sumarul ședinței precedente, pus la vot,

Se verifică și aprobă.

Comunicări:

I. P. S. Patriarh luând cuvântul în legătură cu comunicarea făcută în ședința precedentă de P. S. Episcop Nicolae al Oradiei, încunoștiințează Sfântul Sinod despre stadiul lucrurilor în chestia bugetării Episcopiei de Maramureș. In ce privește înființarea de noui parohii și de completarea locurilor vacante de preoți ce se vor ivi în cursul anului, crede că Biserica va găsi tot sprijinul la Onor. Guvern și deaceea nu sunt temeri că se vor ivi neajunsuri pe această chestie.

Sfântul Sinod ia act cu deplină satisfacție de comunicarea I. P. S. Patriarh și exprimă mulțumiri pentru grija ce o poartă intereselor Bisericii și a măsurilor pe cari le-a luat mai din vreme astfel ca drepturile ei să nu fie întru nimic știrbite.

2. Tem. Nr. 672/938, P. S. Arhiereu Vicar Irineu Târgovișteanul face comunicare în legătură cu intâmpinarea pr. Anastase Bucur de la Schitul Golești-Mușcel, care cere să se ia măsuri împotriva învățătorilor sectari care nu au depus jurământul de credință pe noua Constituție la fel cu ceilalți funcționari ai Statului.

Chestiunea se declară de urgentă și se ia în discuție.

La propunerea P. S. Episcop Grigore al Argeșului, Sfântul Sinod hotărăște:

1. Cazul învățătorilor reclamați de preotul Anastase Bucur de la

Chiriarhul va putea lua parte şi prezid ...ducaţiei Naţionale spre ori va crede de cuviinţă.

Supleant va fi grefierul. ...sterul Educaţiei Naţionale ca

Sentinţa se aprobă de chiriarh car... ă fie înlăturaţi din învăţământ

Instanţa protopopească disciplin... ale Bisericii.

instanţă; iar consiliul duhovnices...

2. Consistor...

cauzele care vin ...scop Tit al Hotinului raportorul comisiunii speciale pen-

ciplină în prim... ...niilor basarabene citeşte referatul privitor la această che-

num... pentru

După discuţiuni la care iau parte I. P. S. Patriarh şi P. S. Arhie-

M...u Efrem Tighineanul, P. S. Episcop Tit al Hotinului face expunerea de

...motive şi citeşte pe articole proectul de lege pentru împărţirea averilor

...bisericeşti basarabene.

d Sfântul Sinod hotărăşte:

1. Se aprobă în unanimitate de voturi proectul de lege pentru îm-
...părţirea averilor bisericeşti basarabene şi care se anexează la sfârşitul
...estui sumar.

su *2. Biroul Sfântului Sinod va interveni la Ministerul Cultelor spre*
...face formele cuvenite pentru sancţionare şi promulgare.

I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei ocupă scaunul prezidial.

2. Tem. Nr. 674/938. P. S. Episcop Vasile al Caransebeşului, raportorul comisiunii pentru doctrină şi viaţă religioasă citeşte referatul privitor la cooptarea P. S. Arhiereu Vicar Irineu Târgovişteanul în comisia pentru retipărirea cărţilor de ritual, şi la ratificarea şi aprobarea delegaţiei ce i s'a dat de I. P. S. Patriarh de a îngriji retipărirea Liturghierului.

In urma discuţiunilor la care iau parte I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei, P. S. Episcop Tit al Hotinului, P. S. Arhiereu Veniamin Ploeşteanul şi P. S. Arhiereu Irineu Târgovişteanul, comisiunea propune iar Sfântul Sinod primindu-o hotărăşte:

1. Sfântul Sinod ratifică delegaţia dată P. S. Arhiereu Vicar Irineu Târgovişteanul de către I. P. S. Patriarh, ca să îngrijească retipărirea Liturghierului şi aprobă numirea P. S. Sale în comisiunea pentru retipărirea cărţilor de ritual.

2. Sfântul Sinod potrivit cu art. 52 din regulament încuviinţează comisiunii să coopteze şi să consulte pe orice persoană cu autoritate morală şi ştiinţifică care crede de cuviinţă.

3. Tem. Nr. 621/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul privitor la adresa Episcopiei Huşilor Nr. 2031/938, şi a cererii unor credincioşi ca Sf. Sinod să intervină la Guvern pentru ca printr'un decret-lege să se înfiinţeze monopolul vânzării lumânărilor de ceară curată şi a obiectelor sacre numai de către forurile bisericeşti. Comisiunea propune iar Sfântul Sinod primindu-o hotărăşte:

Se va interveni la forurile în drept pentru a se asigura pe seama Bisericii, prin cedare din partea Statului, a dreptului de monopol asupra fabricării şi vânzării lumânărilor de ceară curată şi a obiectelor sacre.

4. Tem. Nr. 676/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte referatul privitor la cererea Inspectoratului Pregătirii Premilitare de a se da binecuvântarea

pentru baterea unei medalii cu chipul Sfântului Impărat Cons[...] Mare ca insignă a premilitarilor. Comisiunea propune iar Sf. Sin[...] mindu-o hotărăşte:

Intru cât cererea de a se imprima chipul Impăratului Const[...] cel Mare fără a avea alături şi pe maica sa Elena, nu este in spiritul [...] nografiei Bisericii noastre, se va comunica Inspectoratului Pregătir[...] militare că dacă ţine să aibă de patron pe Sf. Impărat Constant[...] Mare şi doreşte să-i imprime chipul pe medalii pentru tinerii pre[...] aceasta nu se poate face decât cu păzirea tradiţiei şi a regulelor ic[...] fice din Biserica noastră. Aşa dar, in medalion nu vor putea impri[...] chipurile «Sf. Impăraţi Constantin şi Elena», iar dacă aceasta nu[...] să-şi aleagă alt sfânt ca patron.

5. Tem. Nr. 675 şi 658/938. Acelaşi P. S. Raportor cite[...] tul privitor la adresa Tipografiei Cărţilor Bisericeşti Nr. 14[...] care cere să se hotărască textul care se va lua ca normă pen[...] rea nouii ediţii a Evanghelierului, şi *b)* asupra intâmpinării P[...] sor Dr. Niculae M. Popescu prin care face unele propuneri [...] textul nouii ediţii a Evanghelierului, cu retipărirea căruia a f[...] nat. Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o hotără[...]

In noua ediţie a Evanghelierului se va pune la temelie [...] vechile ediţii, dar acest text unde se va dovedi bine că este gr[...] îndreptat cu multă chibzuinţă după nouile traduceri ale Noului T[...]

Asemenea să se mai indulcească asprimea graiului vechi [...] acolo unde este prea izbitor. Aceasta se va face cu scopul de [...] mireasma pe drept lăudată a limbii româneşti din vechile c[...] ceşti.

6. Tem. Nr. 678/938. Acelaşi P. S. Raportor citeşte refera[...] siunii privitor la cererea ierodiaconului Firmilian Marin de a i se[...] cuvântarea să tipărească «*Acatistul şi Paraclisul Maicii Domnu*[...] preună cu canonul de umilinţă către Domnul nostru Iisus Hris[...] urma discuţiunilor la care iau parte: I. P. S. Mitropolit Nicodim [...] dovei şi Sucevei; PP. SS. Episcopi: Nifon al Huşilor, Tit a Ho[...] Gherontie al Constanţei; PP. SS. Arhierei: Veniamin Ploeşteanul şi [...] Târgovişteanul, Comisiunea propune, iar Sfântul Sinod primindu-[...] tărăşte:

Constatându-se că manuscrisul prezentat nu cuprinde [...] adaus faţă de ediţiile mai vechi ale Bisericii, că s'a păstrat graiul [...] îndreptându-se doar ortografia veche şi ţinând seamă că Acatis[...] mează a se tipări nu are destinaţia liturgică ci aceea de [...] de suflete pentru credincioşi, i se dă binecuvântarea cerută.

7. P. S. Episcop Ghenadie al Buzăului referă verbal [...] tului ce i s'a dat de Sfântul Sinod în şedinţa dela 23 Noem[...] merge împreună cu P. S. Episcop Nifon al Huşilor în Basa[...] cerceteze chestiunea averilor eparhiale şi roagă Sfântul Si[...] cinaţi de această delegaţie întru cât chestiunea s'a rezol[...] de lege prezentat în şedinţa de azi de P. S. Episcop Ti[...]

Sfântul Sinod desărcinează pe PP. SS. Episcopi [...] lui şi Nifon al Huşilor de mandatul ce li s'a dat în [...] vrie 1937.

24 ... Tem. Nr. 673/938. P. S. Arhiereu Irineu Târgovişteanul raporto-
...nii pentru învăţământ citeşte referatul privitor la adresa Con-
...entral Bisericesc Nr. 2054/938, prin care înaintează un proces-
... încheiat de delegaţii Sf. Patriarhii şi ai Inspectoratului Pregă-
... Premilitare şi roagă Sf. Sinod să aprobe hotăririle luate de acea co-
...re şi să dispună aplicarea lor în toate eparhiile.

...ns După discuţiuni la care iau parte: PP. SS. Episcopi Nifon al Huşi...
...icolae al Clujului, Tit al Hotinului şi P. S. Arhiereu Irineu Târgo-
cauz...ul, Sfântul Sinod hotărăşte:

ciplin... *la act de procesul-verbal încheeat de delegaţii Sf. Patriarhii şi ai*
nun... *...ratului Pregătirii Premilitare şi aprobă hotăririle luate cu privire*
...ificarea educaţiei morale şi religioase a tinerilor premilitari,
...u Ef... *...urmează:*

...otive *...entru fiecare subcentru premilitar se va recomanda de către*
...iserices... *...ia bisericească, câte un preot cu temeinică pregătire şi cultu-*
Sf... *...fi confirmaţi de Inspectoratul P. P., confesori premilitari;*
1. *...inerii premilitari vor fi duşi la biserică în fiecare Duminică*
...ărfirea *...citirea Apostolului, vor asculta predica după cetirea Sf. Evan-*
...estui 2. *...r ieşi din biserică după Tatăl nostru.*

...r. face *...le vor înfiinţa pe judeţe misionari dintre preoţii cu aptitudini*
1. *...educatori, cari să fie asimilaţi în grad şefilor de centre P. P.,*
2. *...e o diurnă de deplasare de către Inspectorat. Aceste posturi*
portorul *...ate îndeosebi de profesorii de religie fără biserică.*
privitor *...oniele de misionarism din cuprinsul unui judeţ se vor stabili de*
misia p... *...rii P. P. în înţelegere cu protopopii.*
delega... *Inspectoratul P. P. va putea tipări o cărticică de rugăciuni pe*
tu...ieru *...mparta gratuit tinerilor premilitari.*
Se va interveni pentru încadrarea preoţilor în echipele regale
al M... *...r trebui să aibă un hotăritor rol moral educativ.*
Ploe... *Cu aceste hotăriri dosarul cu propunerile comisiunii se va înain-*
iar *...siliului Central Bisericesc spre a fi comunicate tuturor eparhiilor*
...derea punerii lor în aplicare.

La orele 13, epuizându-se ordinea de zi, I. P. S. Preşedinte ridică
...ţa şi anunţă pe cea viitoare pentru mâine 18 Martie 1938, orele 10
...aţa.

PREŞEDINTE,	Secretar,
(ss) MIRON	† GALACTION CRAIOVEANUL

comis...
rală şi...
3.
vitor la a...

PROECT DE LEGE

...mpărţirea averilor bisericeşti Basarabene.

cioşi ca Sf.
să se înfii...
obiectelor ...
iar Sfântul ...

... — Persoana juridică de drept privat denumită «Uniunea
...doxi din Basarabia», cu sediul în oraşul Chişinău, este şi ră-
...pe data promulgării acestei legi.

Se ...
Bisericii, prin ... ...e şi imobile ca şi fondurile de comerţ pe care «Uniunea
fabricării şi vânz... ...asarabeni» şi le-a însuşit samavolnic din patrimoniul
4. Tem. Nr. 6... ...Chişinăului şi Hotinului şi din patrimoniul «Eforiei
la cererea Inspectoratulu... ...ene», precum şi alte averi ce s'ar mai găsi în ad-

ministrația numitei uniuni, revin de drept și în plină propriet
trei eparhii basarabene: arhiepiscopia Chișinăului, episcopia H
episcopia Cetății Albe-Ismail.

Art. 2. — Aceste averi împreună cu cele pe care fos
pie a Chișinăului și Hotinului le poseda la 10 Martie 192
sentința civilă Nr. 435 din 15 Iunie 1935, a Tribunalul
II-a, se vor împărți între actualele eparhii basarabene
proporție: Arhiepiscopia Chișinăului va primi o cotă
avere, iar Episcopiile Hotinului și Cetății Albe-Ism
treaga avere.

Art. 3. — Determinarea în fapt a cotel
acestei legi se va face, la cererea oricăreia
de unul sau mai mulți experți numiți de C
care va și judeca în primă și ultimă instanță atrib
nurilor ce revin fiecărei eparhii.

Ședința din ziua de 18 Martie

Sumarul ședinței.

Ședința se deschide la orele 10 dimineața sub președi
Sfințitului Patriarh D. D. Dr. Miron, în palatul patriarhal.

Secretar de ședință: P. S. Arhiereu Galaction Craiov

P. S. Secretar dă citire:

I. *Apelului nominal:*

și sunt prezenți: I. P. S. Patriarh Miron, II. PP. SS. Mitrop
al Moldovei și Sucevei și Visarion al Bucovinei; PP. SS. Epi
lomeu al Râmnicului Noul Severin, Lucian al Romanului,
Buzăului, Nifon al Hușilor, Grigore al Argeșului, Vasile al Ca
Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradiei, Tit al Hotinului,
Constanței și Partenie al Armatei; PP. SS. Arhierei: Venian
nul, Galaction Craioveanul, Irineu Târgovișteanul și Efrem
absent: P. S. Arhiereu Ipolit Rădăuțeanul, iar în concediu: I. P
polit Nicolae al Ardealului; PP. SS. Episcopi: Cosma al Dun
Dionisie al Cetății Albe, Andrei al Aradului; PP. SS. Arh
Băcăoanul și Vasile de Rășinari.

P. S. Secretar dă citire sumarului ședinței precedente
vot,

Se verifică și se aprobă.

Concedii:

1. Tem. Nr. 679/938. P. S. Arhiereu Ilarion Băcă
pe restul ședințelor.

Se acordă concediul cerut.

Comunicări:

1. P. S. Episcop Nicolae al Vadului, Feleacului
comunicare în legătură cu amânarea alegerilor eparhi
mandatului actualelor corporații bisericești

P. S. Arhiereu Irineu Târgovișteanul dă lămuriri în privința modu-
ori va ... s'a ajuns la amânarea alegerilor eparhiale. P. S. Sa arată că față
... urările actuale când orice prilej de turburare între credincioși
... in ... urat, singurul mijloc de scăpare era, ca prin derogare dela
Prem ... din legea pentru organizarea Bisericii ortodoxe române, să
instanțe și ... mandatul corporațiilor reprezentative și al organelor exe-
După d... instituite prin acea lege, până ce se vor mai liniști lu-
cauzele icolac al ... alegerile să aibă loc după proiectata modificare a legii
ciplină iul, Sfântu... ricii ortodoxe române. Deaceea, delegația permanentă
num... *la act de* ... isericesc în ședința sa de la 1 Martie a. c., a hotărî
D... *atului Pre* ... erul Cultelor spre a se da un Decret prin care să
Miu Efrer *ificarea edu* ... corporațiilor bisericești, ceea ce s'a și făcut
p... otive și *urmează:* ... at în M. Of. Nr. 63/938.
bisericesti ... estor lămuriri Sfântul Sinod hotărăște:
d... Sfân... *ând că în împrejurările de azi alegerile corporațiilor repre-*
1. Se ... icești ar da prilej la noui agitații din partea candidaților
urîrțirea ... și că patimele fostelor partide politice nu s'au stins cu
estui sun ... ar putea să-și încerce puterile în lipsa de alte terenuri, în
su 2. *B ... or bisericești mai ales în vechiul regat și ținând seamă că*
... face form ... ricinui o turburare a liniștii publice, ceea ce ar fi în paguba
I. P ... *eațării,*
2. ... *hotărîrea delegației permanente a Consiliului Central Bi-*
portorul co... *ședința dela 1 Martie a. c., și aprobă ca prin derogare dela*
privitor la ... *din legea de organizare a Bisericii ortodoxe române, manda-*
misia pen... *lor reprezentative și al organelor executive bisericești insti-*
delegației ... *acea lege, adecă adunările eparhiale și Congresul Național*
tu... ierului. ... *precum și organele executive: Consiliul eparhial, Consiliul Cen-*
In ... *și Eforia Bisericii să fie prelungit până la proiectata modi-*
al Mold... *gii de organizare a Bisericii ortodoxe române. Iar datele fixate*
Ploește... *egerea acestor corporațiuni și organe să fie amânate până la*
iar Sfâ... *ziții conform I. D. R. Nr. 1169/938, publicat în Monitorul*
de... *63/938.*
Târg ... I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei și Sucevei ocupă scaunul
Litu... ta
rirea eat ... Tem. Nr. 700/938. P. S. Episcop Partenie al Armatei citește adre-
... ropolii a Bucovinii Nr. 2961/938, prin care arată că P. C. Proto-
comisium. ... trie Antal Inspector General în Ministerul Cultelor și Vicar pro-
rală și ... acestei Mitropolii urmând a fi tuns în monahism, roagă Sfântul
3. Te... e cuvenita aprobare spre a i se acorda rangul de arhiman-
vitor la adre
cioși ca Sf. S... ea se declară de urgentă și se ia în discuțiune, după care
să se înființ... hotărăște:
obiectelor sa... *rerea Mitropoliei Bucovinii ca preotul Dimitrie Antal după*
iar Sfântul S... *monahism să i se dea rangul de arhimandrit.*
Se va înt... r. 702/938. Acelaș P. S. Episcop citește referatul comi-
Bisericii, prin c... propunerea PP. SS. Chiriarhi, membrii ai Sfântului Sinod
fabricării și vân... ăți situația materială a clerului deservent la bisericile
4. Tem. N... unea propune, iar Sfântul Sinod primindu-o, hotărăște:
la cererea Inspe... ... *isterul Cultelor ca în conformitate cu dispo-*